

NOLLI PINX SC.

ALOYSIUS ANTONIUS VERNEJUS
REGII ORDINIS CH·EQUES TORQUATUS
ARCHIDIAC· EBORENSIS

ALOYSII ANTONII VERNEII
EQUITIS TORQUATI
ARCHIDIACONI EBORENSIS

APPARATUS
AD
PHILOSOPHIAM ET THEOLOGIAM
AD USUM
LUSITANORUM ADOLESCENTIUM
LIBRI SEX.

ROMAE CIƆIƆCCLI.

EX TYPOGRAPHIA PALLADIS
APUD NICOLAUM, ET MARCUM PALEARINOS.
SUPERIORUM FACULTATE.

JOSEPHO I.
LUSITANORUM REGI
PIO AUGUSTO FIDELISSIMO

ALOYSIUS ANTONIUS VERNEIUS
FELICITATEM.

SEPTEMDECIM, & eo amplius, ſunt anni, JOSEPHE I. rex invictiſſime, cum a non nullis condiſcipulorum rogatus, ut conſignarem litteris ea, quæ ego ad ſtudia Philoſophiæ, & Theologiæ neceſſaria eſſe prædicabam; & quorum non quidem facultatem, ſed

intelligentiam, legendis doctorum hominum libris, videbar consecutus; quædam lucubravi, potius ad usus meos, quam ut illis morem gererem, qui id a me requirebant. Intelligebam enim fieri non posse, ut pueri aliis doctrinis occupati, atque ab omni judicandi præsidio inparati, aut mea pervolverent patienter, aut si ea per otium legerent, in re & nova, & nova ratione disputata quidquam proficerent. Cui enim, quæso, persuaserim & puero, & æquali, & eodem loco nato, ac eadem disciplina instituto, me præter ceteros verum, libris legendis, invenisse? esse me iis oculatiorem? &, quod plus est, unius discipuli sententiam tot hominum, qui auctoritate valebant, sententiæ anteponi debere? Itaque & mihi scripsi quæcumque scripsi: & adsiduo excerpendi usu ex libris, quos legeram, incredibili studio exarsi tum Veterum, tum Recentiorum sententias cognoscendi, singulasque excutiendi: quo facilius intelligerem, pro qua parte veritas staret, & veris ac firmis opinionibus mentem imbuerem.

Postea vero quam patria egressus sum, atque in hac litteraria peregrinatione explendi desiderium fuit potestas; tum demum in ea spe confirmatus sum, fore aliquando ut ea perficerem & perpolirem, quæ quondam meditatus fueram: & in litterario pulvere rudia, & non-

dum

dum perfecta longum tempus delituerant. Stimulabant me etiam amici quidam, viri gravissimi, & gentis nostræ maximi fautores, ut ea in lucem proferrem, quæ nostris tironibus excitandis, juvandisque idonea judicabam. Et talibus undique aures meæ vocibus circumsonabant: Bene mereri de gente sua, etiamsi utilitas præterea consequatur nulla, præclarum facinus esse: ex quo uberrimam utilitatem percipiunt homines, nimirum posteritatis memoriam: quod ipsum æqui æstimatores rerum præstantissimum fructum esse, in omni ætate existimarunt. Addebant, facturum me non pœnitendum operæ pretium, si ea in Lusitaniam inportarem, quæ juventutem expolirent, & homines nostros excitarent, eoque tamdem adducerent, ut politioribus nationibus, a quibus nostrorum ingenia per summam injuriam exagitantur, palmam dubiam facerent eruditionis, & judicii.

Profecto talia doctissimorum hominum judicia vehementer movebant me: tum illud multo magis cum mecum identidem reputabam, in hac luce litterarum, atque in tanta doctissimorum hominum multitudine, quibus Gallia, Italia, ceteræque nationes florent: &, quod caput est, Parente tuo imperante, maximo illo bonarum artium, & litterarum fautore ac patrono; solam Lusitaniam, bonorum

ingeniorum fecundiſſimam parentem, abjectis & obſoletis ſtudiis eſſe addictam. Sic enim in animo cogitabam. Hem? Luſitania noſtra, quæ tantum Joanni V. debet, quantum nemini maiorum ſuorum; non hoc illi etiam debebit, ut dignam ſe prorſus faciat, quæ cum populis cultiſſimis certet de gloria litterarum? Artes omnes inliberales, tum & illæ ingenuo homine & liberaliter educato dignæ; item Hiſtoria cum Sacra, tum Profana bono in lumine collocata eſt Joanne V. imperante; Philoſophia vero, & Theologia omni cultu recentiori neglecto, in ſitu & ſqualore derelictæ jacebunt? Quid? irrideamur ab exteris nationibus, quod dum eæ incredibili labore ac diligentia bonas litteras perſequuntur; dum nulli ſumtui, nullis vigiliis parcunt, quo facilius graviſſimas ac utiliſſimas diſciplinas augeant, & amplificent; nos eas miſſas faciamus; & homines, quos ingenio vel ſuperamus, vel æquamus, arte, doctrina, judicio ſuperiores nobis eſſe patiamur? Quid plura? conſtitui iter, quod cœperam, inſiſtere. Cumque ea, quæ ſcripſeram, volutarem, ſub manibus crevit opus: & qui mihi perſuaſeram, me brevem aliquam lucubrationem editurum, alia & alia volumina ſcribere coactus ſum. Neque vero diſciplinas fuſe ac diligenter diſputavi: quod ipſum nec adoleſcentes noſtri facile intelligerent,

nec

nec ferre possent: sed digitum ad fontes intendi, viasque monstravi, per quas ad laudem aliquam litterarum nullo negotio pervenirent, ac de rebus omnium gravissimis acute, & sapienter judicare possent.

Ac sane numquam tale opus aggrederer, nisi exploratum haberem, me talem Regem esse nactum, qui ea, quæ lucubrarem, expeteret: qui de iis pro merito judicare posset: quique litterarum gloriam per universam Lusitaniam cuperet propagare. Quamquam vero commovebant me preces amicorum, atque illa quantulacumque utilitas, quam ex meo labore intelligebam nostrates homines capere posse; tamen hæc numquam adigerent me, ut ea in lucem emitterem, quæ quotidiana legendi, & disputandi exercitatione didiceram. Conscius siquidem mihi eram fieri non posse, ut ego, privatus homo, nullaque publica auctoritate munitus, tot viros & graves & doctos, qui munus ipsum docendi profiteantur, alio converterem: id est, ad plane diversum litterarum genus traducerem: & persuaderem iis, ut acutissima nostratium ingenia imbuerent solidiori doctrina, & compendiario facerent doctiores. Illud sane me movit, & pæne impulit ad scribendum, tanti Regis gloria. Nam plane cognoscebam, quanto opere exteræ gentes illius laudes extollerent, si viderent ipsæ,

 illud

illud litterarum genus, quod eæ in hominibus noſtris requirebant, eo imperante, & favente, ab Luſitanis hominibus diligenter pertractari. Veniebat illud mihi in mentem, & frequenter occurrebat, quantum ſibi gloriæ magni duces Etruriæ, quantum Carolus II. Angliæ rex, quantum Ludovicus XIIII. Galliarum, quantum Leopoldus Cæſar, Fridericus Boruſſiæ rex, & Catharina Moſchorum imperatrix, quantum denique alii Reges, aliæque Reſpublicæ apud poſteras gentes conciverunt, quod bona ſtudia ſuſcitarint: & cum favore, tum munificentia viam muniverint, qua & humaniores litteræ, & graviores, ſed præſertim Philoſophia, ac Mathematica, ad ſummum faſtigium perduci poſſint. Et quamquam non is ego eram, qui tantæ hominum exſpectationi poſsem reſpondere; quippe qui mediocritatis meæ conſcius aptior mihi ipſe videbar, qui quædam privato ſtudio notarem, quam qui tradendis iis poſsem ſufficere; reputabam tamen hominis Luſitani eſse, quidquid judicii, & eruditionis haberet, in commune conferre: & conatus omnes ingenii effundere, ut Regis optimi, de Luſitanis, de me præclare meriti, gloriæ inſerviret.

Itaque feci, multaque conſcripſi, quæ, ſi vita ſuppetet, edemus. Unum in præſentia libellum divulgamus, qui viam ſternat adole-

ſcentibus

ſcentibus noſtris ad recte progrediendum in iis ſtudiis, quibus boni Philoſophi, ac Theologi evadant. Quod & in omni diſciplina utile, & in his præter cetera eſse neceſsarium viri litteratiſſimi, ac graviſſimi arbitrantur.

Atque hos ego libros, quos Parente tuo favente conſcripſeram, ſub tanti Regis nomine apparere decreveram: ut exſtaret grati animi erga illum mei perpetuum monumentum. Sed quoniam ille in medio pæne vitæ curſu ceſſit e vita, nobis non minus relinquens moriendo doloris, quam adferebat vivendo lætitiæ; illius deſiderium hac una cogitatione lenimus, quod in te tanti viri imaginem intuentes, non Joannem V. mortuum, ſed in JOSEPHO filio redivivum nobis adeſſe gratulamur. Adeo ut mutato nomine eidem Regi lucubratiunculas noſtras offerre videamur.

Tuum ergo eſt horumce librorum ſuſcipere patrocinium: & ab ſemidoctorum hominum non dicam lingua,& judicio [dicat per me quiſque, quod ſentit, ſunt enim judicia libera] ſed malivolentia & livore defendere. Atque efficere, ut intelligant, ſi qui hæc reprehenderint, ea, quæ his libris continentur, & tamquam maxime neceſſaria adoleſcentibus noſtris proponuntur, apud cultiores gentes magna cum rei litterariæ utilitate, magnaque cum omnium bonorum adſenſione diſputari. Quod ſi facies,

confi-

confido fore ut homines nostri gloria incitati multa & meliora cogitent & scribant: ac tamdem exteris ipsis, a quibus doctrinarum fontes, & docendi viam accepimus, earumdem disciplinarum, atque omnium bonorum studiorum laudem eripiant.

Plurimis profecto nominibus homines nostri tibi adstricti sunt, nihil ut tantis beneficiis addi posse videatur. Addes tamen, & haud parum, si videbunt nostrates, partes omnes a te non modo optimi Regis, sed etiam patrisfamilias diligentissimi esse susceptas. Ut qui per te ab hostium impetu salvi sunt, & summa cum pace fortunis suis fruuntur; te etiam favente, in omni varietate litterarum fiant eruditiores. Apud me vero gratia manebit inmortalis, quem præter ceteros officiis maximis adfecisti: cui animos feceris, ad ea libentius perficienda, quæ reliqua sunt a me inchoata; vel si absoluta, adhuc limam desiderant. Vale, Regum optime, ad Lusitanorum bonum nate, ac me, ut instituisti, complecti perge. Romæ I. a. d. IIIII. Kal. Octobr. A. C. N. cIↃIↃccL.

ALOY-

ALOYSIUS
ANTONIUS VERNEIUS

Lusitanis Adolescentibus, qui gravioribus disciplinis sunt instituendi
S. P.

SOLENT ii, *Adolescentes humanissimi, qui librum aliquem in lucem emissuri sunt, in limine & quasi vestibulo operis præfari, & sancte testari, id se potissimum facere compulsos precibus amicorum. Quod proœmium irridetur plerumque a semidoctis hominibus, qui sibi persuadent, id non vere, sed ad ostentationem dici: quo facilius probent lectoribus, se tale scriptum lucubrasse, quod non modo utile sit, sed votis omnibus omnium expetatur, ac prope convicio flagitetur. Ego vero censeo, nihil umquam verius, nihil magis ex animo ab ullo scriptore esse dictum. Nam ut mittam cetera, quæ cum omnibus librorum conditoribus communia sunt, quis ignorat, quanta sit hominum in judicando dissensio? quam ineptis sententiis occupentur eorum plurimi, qui litteris dant operam? quot falsa, inaudita, inverisimilia homines amplexentur plerumque: quamque tenaciter eisdem sententiis adhæreant, ut non dicam eas inprobare, sed ne audire quidem repudiari debere velint? Quod si vel mente reputamus, quot in libris, qui*

vel

vel inconcinnas, vel non nisi cum venia memorandas lucubrationes continent, exquisitæ laudationes se offerant; eæque vel ab amicis, qui omnia benigno oculo intuentur; vel ab illis, qui judicandi scientia carent; vel ab iis denique, qui imperant sibi omnia adsentari, conscriptæ; mirari desinemus, id omnibus scriptoribus obtingere, ut scriptorum suorum laudatores inveniant oppido multos.

Profecto id mihi, quod ceteris, usu venit, ut cum nihil minus, quam de lucubrando isto opusculo, cogitarem, viri quidam gravissimi, Lusitani præsertim, enixe me rogaverint, & quasi coegerint, ut id scriberem, & ederem. Nam cum propositum esset mihi Philosophiam, & Theologiam omnem solidiori ratione ac via, quam illa est a non nullis recepta, in usum vestrum emittere; cumque id consilium cum doctissimis viris communicassem, iisque totum systema meum ostendissem; immo vero non nullis codices, qui jam essent limati, dedissem legendos; auctores fuere mihi, ut, antea quam hujuscemodi opus ederem, apparatum seu præparationem aliquam divulgarem. Id triplici nomine faciendum esse arbitrabantur. Primum, ut plane intelligeretis, quid utraque disciplina sit, quoque modo occeperit, & fuerit propagata: ne deciperemini a libris istis vulgatis, qui abundant erroribus: & opiniones Veteri, & Recentiori historiæ repugnantes constantissime propugnant. Deinde, ut vos contra morosos quosdam censores præmunirem, qui ad Recentioris philosophiæ vocabulum,

quasi

quasi ad cacodæmonis nomen, exhorrescunt: & magno supercilio pro concione dicunt, hujusmodi Philosophiam [videlicet istam ipsam, quam ipsi fortasse non intelligunt, immo vero ne legunt quidem] & ineptam esse, & inutilem, & omnino cum Catholicis decretis convenire non posse: Theologiam vero non nisi ex Peripateticorum fontibus esse derivandam: nec ad defendendam Catholicam doctrinam aliud magis ingeniosum, magis efficax, magis accommodatum posse reperiri. Postremo ut systema utriusque disciplinæ uno conspectu perciperetis: & quo pacto de auctoribus, de libris, de systematibus judicare oporteat, penitus cognosceretis.

Horum itaque motus auctoritate feci: & Apparatum brevi tempore fere totum conscripsi, eo consilio, ut, si quo modo possem, tironum studiis opitularer. Neque tamen aliquid eorum, quæ in libris Philosophicis, & Theologicis scripseram, delevi, aut mutavi. Primum, ne rerum ordinem inverterem, & systema proponerem depravatum. Deinde, ut si essent aliqui, qui libros nostros, non cognito hoc Apparatu, legerent, eam eruditionem ne desiderarent, quæ ad disciplinas penitus intelligendas necessaria esse videtur. Itaque plurima hisce libris in unum coegi, quæ in aliis sparsim tradideram: quædam adjunxi, quæ illis in locis minus videbantur necessaria, &, rerum ordine non mutato, ab illis codicibus tolli, & in hunc commode referri poterant.

Ne ergo hic speret aliquis a me vel rem novam, vel

vel plurima & interiori eruditione politam. Non enim ſcholas rerum novitate turbare, ſed pacare ego volo: nec nova audacter obtrudere, ſed vetera, & quæ in cultiſſimarum gentium gymnaſiis longo jam uſu inveterarunt, & ab viris cum doctrina, tum pietate præſtantibus excoluntur, proponere conſilium eſt. Quædam tamen interdum recentia addere antiquis non inutile duximus: idque fecimus citatis auctoribus, qui rem aliquam primi excogitarunt: ne ſine ullo teſte, ſine auctoritate ſcribere videremur. Interdum vero non nulla minus neceſſaria omiſimus: alia juſtis de cauſſis mutilavimus. Quod non tironum, ſed doctorum hominum cauſſa, qui aliqua fortaſſe in libello noſtro deſiderabunt, monitum volumus. Quod ſi Hæreticos in rebus Hiſtoricis, aut Philoſophicis aliquando nominamus, cavete, Adoleſcentes, exiſtimetis, eos vobis legendos, aut addiſcendos proponi. Sufficit vobis in præſentia verum tenere & amplecti, quin aliquid amplius quæratis. Ii vero qui doctrina, ac ætate progreſſi ſunt, oportet cognoſcant fontes, ex quibus hauſimus, quo facilius ſua inluſtrare, & omni eruditionis ſupellectile ornare queant: modo per Eccleſiam id poſſint, cujus decreta præ oculis habere debemus, & cujus cenſuræ noſtra omnia ſcripta & dicta volumus eſſe ſubjecta.

Puerorum autem commodo ſcribentes, res ad puerorum intellectum accommodatas, idque & breviter, & ſermone quotidiano docere debemus, ne otio inprudenter abutamur & litteris. Quod ſi non id adſe-

quor,

quor, ut puerorum institutioni opituler; saltim id apud viros sapientes, & bene de republica sentientes adsequar, ut intelligant ipsi, nihil magis laborare me, quam ut civibus meis studium meum, & debitam probem caritatem. Quod ut ab omnibus, qui litteris vacant, pro virili parte praestetur potius, quam ut in reprehendendis aliorum & scriptis, & conatibus tempus consumant, optandum est. Vos, Adolescentes humanissimi, labores nostros bono animo accipite. Interea fruimini istis, & valete.

Hor-

Hortor omnes, qui facere id possunt, ut hujus quoque generis laudem perferant in hanc urbem: sicut reliquas quidem omnes, quæ quidem erant expetendæ, studio atque industria sua maiores nostri transtulerunt.... Eos, si possumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam disserendi elegantia, ratione & via philosophantur. *Cicero* Tusculan. Disputat. L.II. n.2.

Quod enim munus reipublicæ adferre maius, meliusve possumus, quam si docemus atque erudimus juventutem? his præsertim moribus, atque temporibus. *Cicero* de Divinatione L. II. n.2.

IN-

INDEX

Eorum quæ in hoc Apparatu continentur.

PARS PRIMA

In qua de Philoſophia diſputatur.

LIBER PRIMUS

De Hiſtoria Philoſophiæ.

b *lapſum*

LIBER SECUNDUS.

In quo de utilitate Philosophiæ disputatur.

LIBER TERTIUS

In quo de celebrioribus Philosophis fertur judicium.

PARS ALTERA

In qua de Theologia sermo est.

LIBER PRIMUS

De Historia Theologiae.

 sterioris

LIBER SECUNDUS

In quo de Natura & usu Theologiæ.

CAP.

LIBER TERTIUS

In quo de Clarioribus auctoribus Theologiæ est disputatio.

AP-

APPROBATIONES.

IN *Apparatu ad Philosophiam, & Theologiam ad usum Lusitanorum Adolescentium* ab Illustrissimo Equite Aloysio Antonio Verneio accuratissime scripto, & jussu Patris Reverendissimi Josephi Augustini Orsi Sac. Pal. Apostolici Magistri a me perlecto, nihil est, quod repugnet aut Catholicæ Fidei, aut bonis moribus: sed concinna tot rerum gravissimarum dispositio, ut Auctoris ingenium, eruditionem, judicium, studiumque Sanctissimæ Religionis in aspectum profert, ita plurimum valet ad optimum quemque in Fide Catholica, & bonis moribus confirmandum.

Ad Aramcæli VIII. Calend. Maii 1751.

Fr. Joannes De Luca Venetus coram Summo Pontifice examinator Episcoporum.

JUssu Reverendissimi Patris Sac. Palat. Apost. Magistri legi *Apparatum ad Philos. & Theolog. ad usum Lusitanorum Adolescentium* a viro clarissimo Equite Aloysio Antonio Verneio Archidiac. Eborens. lucubratum: in eoque nihil inveni, quod Catholicæ doctrinæ, aut bonis moribus consentaneum non sit: quin immo Adolescentes ipsi non uno tantum loco pie ac sapienter admonentur, quæ vitare Catholicum oporteat. Præterea totum opus summo judicio ac fide conscriptum, vastissimaque nec ea vulgari eruditione ornatum est. Ut mirer tantarum, tamque difficillimarum rerum copiam tam parvo volumine, ea perspicuitate, ac elegantia com-

comprehendi potuisse. Quare ita censeo, ad instituendos Adolescentes in solida Philosoph. ac Theolog. & a præjudicatis quibusdam sententiis, quæ profectum impediunt, liberandos, nihil accommodatius excogitari posse: adeoque e re esse reip. litterariæ ut in vulgus emittantur.

Dabam ex Cœnobio SS. Bonifacii, & Alexii, Kalend. Maii A. D. MDCCLI.

D. Felix Maria Nerini Abbas, & Procurator Generalis.

IM-

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiſs. Pat. Mag. Sac. Pal. Apoſt.

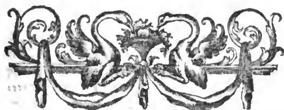
F. M. de Rubeis Patriarcha Conſtant. Viceſg.

IMPRIMATUR,

Fr. Joſeph. Auguſtinus Orſi Sac. Pal. Apoſt. Mag. Ord. Præd.

ALOY-

ALOYSII ANTONII VERNEII

EQUITIS TORQUATI ARCHIDIACONI EBORENSIS

APPARATUS

AD PHILOSOPHIAM, ET THEOLOGIAM

AD USUM

LUSITANORUM ADOLESCENTIUM

PARS PRIMA

IN QUA

DE PHILOSOPHIA DISPUTATUR

LIBER PRIMUS

DE HISTORIA PHILOSOPHIAE

CAPUT I.

De Philoſophia Generatim.

Hiloſophiæ vocabulum non unum perpetuo habuit intellectum. Veteribus nominata eſt σοφία ſeu *ſapientia*: quo nomine eas artes ſignificarunt, in quibus præcipue valet ingenium, quæque ad hominum utilitatem ſunt accommodatæ. Immo & ſacerdotes & rerum divinarum interpretes apud Gentiles in hunc cenſum relati ſunt: quo-

rum plerique non sapientis, sed deceptoris nomine digni erant. Deinde qui ea, quæ de Deo, rebusque creatis per argumentationem naturæ sunt nota, tractarunt, sapientes sunt appellati. [1] Qui cum eodem nomine significarent instrumentum, quo hæc nota aliis fiebant, scilicet eloquentiam, eloquentiæ doctores *sophistæ* seu *sapientes* vocati sunt. [2] Verum cum hi tempore procedente dicendi exercitationi, verius dicam ineptæ loquacitati tantum vacarent, & sapientis nomen arroganter sibi sumerent, quasi soli ipsi sapientiæ essent studiosi; in maximam invidiam & contemptum sophistæ adducti sunt.

Pythagoras, qui horum arrogantiam detestabatur, cum a Leonte Phliasiorum principe esset interrogatus, qua maxime arte confideret, respondit, *artem se scire nullam, sed esse Philosophum*, i. e. *studiosum sapientiæ*. Ab eo tempore *Sapientiæ*, & *Philosophiæ* nomen promiscuo usu sunt usurpata: nec modo divinarum, humanarumque rerum cognitio, sed etiam Jurisprudentia, & Medicina, & Grammatica, & Critica, & Historia, & Poesis; hoc amplius, Christianorum doctrina *Philosophiæ* nomine continebantur, & doctores Ecclesiastici, & Ascetæ *Philosophi* nomen habuere. [3] Verum hæc late patent, *Philosophiæ* vero vocabulum stricte est accipiendum.

Itaque *Philosophia* est, *cognitio veri, & boni recta ratione adquisita, & ad veram hominis felicitatem comparata*. Quare quidquid recta ratione, i. e. per argumentationem naturæ consentaneam, veri, & boni cognoscimus, & ad

---

[1] *Sapientia, ut a Veteribus philosophis definitum, est, rerum divinarum, & humanarum, caussarumque, quibus hæc continentur, scientia*. Cicero *de Officiis L.* II. *c.* 2.

[2] *Philostratus* Præf. ad Vitas Sophist.

[3] *Confer. Jonsius de* Scriptorib. Hist. Philos. L. III c. 4. p. 226. seqq.

& ad usum vitæ, ac felicitatem hominum vel adquirendam, vel conservandam [1] revocari potest, *Philosophia* vocatur. Et quamquam cognitio veri, & boni ex duobus fontibus *ratione*, & *revelatione* deducatur, tamen singulæ cognoscendi viæ suo nomine donantur. Quæ *ratione* constant, vel de Deo, vel de Homine, & rebus creatis, ad Philosophiam pertinent: quæ declaratione divina manifesta fiunt, spectant ad Theologiam.

Itaque non est Philosophia, cognitio veri, & boni, quam a majoribus accepimus, ut illa erat Barbarorum *Traditionaria*. Item non est Philosophia rerum Physicarum cognitio, quam ex Sacris codicibus hausimus, ceteraque quæ in divinis libris habentur. Præterea Philosophia non est doctrina, quam ex præceptorum institutione arripuimus, ut *Sectarii* philosophi faciunt. Hæ enim facultates majorum institutis & auctoritate tantum continentur: Philosophia vero argumentatione naturæ.

Hoc constituto, constitutæ sunt partes Philosophiæ. Altera enim humanam mentem inlustrat, ut verum cognoscat: altera adfectus moderatur, ut bonum persequamur. Quæ mentem inlustrat, vel eam talibus imbuit præceptis, quibus in unaquaque disciplina verum intelligat, ea vocatur *Instrumentalis*: vel res ipsas persequitur, ac primum naturam Dei, & proprietates investigat; ceterarumque, quæ Deus hominis caussa condidit, explorat vim & usum: id est & rerum naturam explorat, & exponit quo modo corpus nostrum a malis servemus, & quo pacto res creatas

 ad

---

[1] *Felicitas hominis vel est* æterna, *vel* temporalis. *Ad illam Practica philosophia viam sternit: tametsi non nisi divinitus tradita doctrina adsequi possit. Hanc partim sanitate corporis, quæ Physica & Medicina comparatur; partim tranquillitate hominis externa, quæ ex jurisprudentia Naturali, & Politica proficiscitur, obtinere possumus.*

ad utilitatem nostram flectere possimus; & hæc vocatur *Theoretica*. Quæ adfectus moderatur, viamque sternit, qua ad summum bonum accedamus, & in humana societate honeste ac tranquille vivamus; dicitur *Practica*.

Instrumentalem Veteres philosophi vocabant λογικὴν *Logicam*: Theoreticam φυσικὴν *Physicam*: Practicam vero ἠθικὴν *Ethicam*. [1] Theoretica si agit de Deo, nominatur *Theologia Naturalis*: si de mente creata, *Pneumatologia*. Verum utraque pars interdum *Pneumatologiæ*, interdum *Metaphysicæ* nomine significatur. Practica vel generatim, quid *bonum* sit, docet, & ea vocatur *Ethica*: vel bonum persequitur, ut *justum*, ut *honestum*, ut *decorum* est, & dicitur *Jurisprudentia Naturalis*: vel quid humanæ societati utile sit ostendit, & est *Jurisprudentia Civilis*, & *Politica*.

Hucusque de Philosophiæ partibus: nunc de Philosophiæ historia dicendum esse videtur. Et quidem historia vel docet, quo tempore, & modo doctrinæ inventæ fuerint, & ad nos usque pervenerint; vel singularum sectarum *systemata* exponit, i. e. demonstrat, quibus principiis nitantur, & quæ inde ducantur conclusiones, ex quibus disciplinæ corpus absolvitur: prima *Historia Doctrinarum*: altera *Historia Systematum*, vocari solet. Est etiam historia quædam, quæ Philosophorum vitam, & labores enarrat:

---

[1] *Pythagorei, & Platonici Philosophiæ duas faciebant partes: alteram, quæ de Deo, alteram, quæ de Homine disputat. Aristoteles disciplinas in tres classes divisit*: speculatrices, *uti sunt Physica, Mathematica, Theologia*: practicas, *ut Ethica, Politica, Oeconomica*: operatrices, *ut Medicina, Poetica, Grammatica, Statuaria, Pictura. Stoici tres etiam Philosophiæ notant partes, Moralem, Naturalem, Rationalem. Eodem modo Epicurei. At Cyrenaici sola Morali contenti sunt.*

rat: quæ ad eorumdem ſyſtemata inluſtranda per quam accommodata eſſe videtur.

Harum nos neutram pro rei dignitate ſcribemus. Quis enim hæc tam multa, tamque intricata paucis pagellis comprehendi poſſe ſibi perſuadeat? aut quis tironum, quorum gratia hæc in præſentia lucubramus, tam copioſam hiſtoriam ferre poſſet? Itaque ex ſingulis partibus ea excerpemus, quæ ad id, quod conſtituimus, inluſtrandum neceſſaria eſſe videbuntur. Quare Philoſophiæ ortum, & viciſſitudines demonſtrabimus: tum præcipua ſectarum, quæ nobiles exſtiterunt, dogmata adducemus: eaque ex Philoſophorum vita, cum erit occaſio, dilucidabimus: digitumque ad fontes intendemus, ut inde procedente tempore, abundantiorem eruditionem hauriant tirones.

CAPUT II.

De Philoſophia antiquiſſimorum hominum uſque ad Moyſen.

ANtiquos primæque ætatis homines Philoſophos non fuiſſe, eo ſenſu quo nos Philoſophum accepimus, ex Sacris litteris haud obſcure colligitur. Et, ut a primo ordiamur, Deus hominem condens ad felicitatem, eum multis præſidiis ornatum fabricatus eſt. Cumque Adamo familiariter uteretur, notitiam ipſius Dei, & hominis, earumque rerum, quæ ad conſequendam veram felicitatem erant neceſſaria, eidem manifeſtavit. Hæc enim non ratiocinatione & meditatione, ſed beneficio divino habuit explorata.

Paullo poſt cum ipſe peccato ſuo in abyſſum ignorantiæ inciderit, & multis miſeriis fuerit obnoxius, non in excogitandis, & poliendis gravioribus diſciplinis, ſed in ærumnis depellendis, peccati ſui pœna, & inſtauranda,

 qui-

quibus modis posset, felicitate occupatum fuisse, verisimillimum est. [1] In quo adjutorem habuisse Deum, qui plurima illi clementer aperuit, Sacri codices nos docent. [2]

Omnino autem est verisimile. Adamum, etsi propter peccatum ea sapientia, quam *infusam* appellant, fuerit spoliatus, tamen memorem pristinæ felicitatis, & in multis eruditum divinitus, filios suos docuisse Dei cognitionem, eosque ad honestatem & pietatem erudivisse. Hæc tamen hominem pium & sapientem faciunt, Philosophum non faciunt. Neque enim id ratione comparavit: sed Deo indicante cognovit, & prædicavit: quod Philosophi, in acceptione data, non est.

Quo itidem in censu viri omnes pii, qui ab Adamo progeniti sunt, poni debent: ut Abel, Sethus, Enochus, Noachus, Semus, ceteri. Cum enim hi longævam vitam vixerint, & diuturnum cum majoribus usum habuerint, qui omni virtutum varietate florebant; vel nullo monente intelligitur, a majoribus eos & familiæ suæ historiam, & pietatis præcepta omnia hausisse: quin ad hæc cognoscenda ratiocinatione uterentur. Quædam etiam a Deo ipso acceperunt, quæ pertinent ad cultum Dei. Neque nos movent Judæorum narrationes, qui apocryphis scriptis Adami,

---

[1] *De Adami philosophia non nulli multa fabulati sunt, adfirmantes, eum & omni disciplinarum varietate instructum a Deo conditum fuisse; & post lapsum meditatione, ac experientia ad insignem doctrinæ præstantiam pervenisse. Hæc primum Judæi, dein veteres Christiani aliqui, immo & Recentiores docti. Nec id solum, sed etiam nominant artes, in quibus præter ceteros excelluit. Verum in tanta rerum vetustate, silentibus Sacris scriptoribus, aliquid certi adfirmari non posse, perspicuum est.*

[2] *Confer.* Genes. C. III. *præsertim versu* 21.

mi, Enochi, Chami decepti, incredibilia de veteribus hominibus referunt, idque eodem nomine, quo universum disciplinarum circulum Adamo concedunt. Quod confutare & ipsa rei evidentia, & operis vetat consilium.

Præterea Abrahamus, Isaacus, Jacobus, Josephus, Jobus [1] ceteri, viri sapientissimi, & prudentiæ ac pietatis laude nobiles, familiares cum Deo sermones miscuerunt; a quo plurima, quæ non nisi labore & meditatione in præsenia consequimur, comperta habuisse eos, manifestum est. Qua de caussa divino spiritu adflati, & Prophetæ in Sacris codicibus prædicantur. Præterea pastoritiam vitam antiqui illi homines habebant in deliciis: quæ plerumque magnam simplicitatem animi præfert; & in hoc est tota, ut agendæ, & moderandæ familiæ vacet, eruditioni & meditationi non vacet. Ex quo perspicuum fit, sapientes illos quidem & bonos, non tamen Philosophos fuisse.

Neque vero inficiamur, sanctissimos homines, plurima, quæ ad vitam commode & jucunde transigendam, necessaria videbantur, casu, & ratione invenisse. Hæc tamen non magis eos Philosophos faciunt, quam quod artifices nostri multa vel casu, vel necessitate utilia excogitent, cogunt nos ut dicamus, eos esse Philosophos. Itaque nollebant illi quidem veri, & boni notitia a majoribus

 tra-

[1] *Quis fuerit auctor libri* Jobi *incertum, ut ait Greg. Magn.* Præfat. in Job. c. 1. *Huetius* Moysi, *Harduinus* Salomoni *tribuit. Verisimilius est, multo posteriorem fuisse: Adeoque nullum ex eo ad Jobi philosophiam ducitur argumentum. Vera tamen est historia, & divina. Liber hic continet aliquam Physicæ, & Astronomiæ notitiam, Logicæ non item: nisi forte omnes, qui recte ratiocinantur, appellandi sint Logici. Proponit sibi auctor ostendere tantum, qua de caussa divina sapientia interdum bonos exerceat, & quibus præsidiis eos in hac vita omnibus ornet virtutibus.*

tradita: & toti erant in eo, ut eadem filios imbuerent, eosque docerent tum historiam mundi, tum beneficia a Deo homini collata, tum pacta inter Deum & hominem, hujus lapsum, illius clementiam, & promissionem reparatoris: eamdemque doctrinam ad posteros puram & intemeratam transmitterent: quin eos otiosis disputatiunculis, quæ nec ad vitæ usum, nec ad felicitatem, ad quam unice tendebant, erant idonea, inutiliter detinerent. [1]

CAPUT III.

De Philosophia veterum Hebræorum.

QUæ veteribus Patriarchis prima fuit veri, & boni cognitio a Deo accepta, & ad felicitatem comparata, eadem & Moysi fuit: qui cum Dei consuetudine diutius uteretur, singularem sapientiam eo docente accepit, qua rempublicam Judæorum administraret, & facili negotio ad felicitatem perduceret.

Cum

[1] *De Abrahami recondita eruditione disputant non nulli, & contendunt, ab eo Aegyptios Astronomiam, Arithmeticam, ceterasque Mathematicas disciplinas edoctos fuisse, qui ante illius adventum nihil de iis cognovissent. Confugiunt ipsi ad Josephum, & Philonem Hebræos, qui paullo post Christum floruerunt: viros illos quidem doctos, sed altero præjudicata suæ gentis excellentia occupato, altero vero Pythagoreorum dogmatum præjudiciis imbuto. Non est necesse horum rationes ad Lydium lapidem revocare: cum satis constet, Philonem, & Josephum Patriarcharum sapientiam modulo suo dimensos fuisse, & ad Græcorum eruditionem retulisse. Nec enim homines Judæi sibi persuadere poterant Græcos, & Barbaros ceteros aliquid boni, nisi a Judæis doctos, excogitare potuisse. Quod responsione non eget.*

Cum autem Moyses ingenio ac judicio valeret, & Mathematicis disciplinis in Aegypto esset eruditus, plurimaque virtute ornatus, omnino aptus erat, qui res magnas aggrederetur, & talem apud Judæos personam sustineret, nomenque suum commendaret inmortalitati. Quod caussam dedit Clementi Alexandrino [1] Justino [2] Origeni [3] aliis [4] ut, ex Philonis sententia, talem in disciplinis gravioribus Mosen depinxerint, qualis apud mortales reliquus nullus fuit.

Hæc tamen sine auctoritate dici, evidens est. Nam didicit ille quidem, sapientiam Aegyptiorum. Verum cum talis sapientia [Arithmetica, Geometria, Astronomiæ rudimenta una cum litteris, & sacrorum disciplina, *encyclopediam* Aegyptiorum constituebant] seu disciplinæ non nisi rudes & inpolitæ apud Aegyptios obtinerent; qui non in excogitandis theorematis, aut solvendis problematis, erant occupati; sed iis tantum in constituendis & dimetiendis agrorum limitibus, ab inundatione Nili deletis, utebantur: consequens est, id tantum scivisse Moysen, quod ipsi callebant, præter ea quæ divina inlustratione accepit: falsoque eidem abstrusioris Mathematicæ, & multo minus disciplinarum, quæ nondum erant inventæ, eruditionem adtribui. Quidquid dicant Judaicarum nugarum fautores, qui longo post tempore ex præjudicatis opinionibus suis Mosen adumbrarunt, & omni supellectile ornarunt recentioris eruditionis. [5]

Mo-

[1] Stromat. L. 1. p. 343.

[2] Quæst. xxv. ad Orthodox.

[3] Contra Celsum L. 1. p. 14.

[4] *Recentiores alios dabit Fabricius* Codic. Pseudepigr. V. T. Tomo I. p. 826.

[5] *Philonem adtendendum non esse ostendunt viri aliquì docti, qui de* Philosoph. Hebræorum *disputarunt*.

Mosis sapientiam ad Judices, & Prophetas, qui apud Hebræos fuerunt, & rempublicam administrarunt, manasse, Sacri codices nos docent. Deus enim quos ad rempublicam procurandam delegerat, prudentia rgenandi imbuit, & pietate munivit, qua gentem Hebræam regerent, & in officio erga Deum continerent. Prophetæ vero, quorum plura erant collegia, toti Deo vacabant: eoque docente, & imperante edocebant Judæos ea, quæ Deus ab iisdem postulabat. Neque tamen suppetunt argumenta ut judicemus, Prophetas disciplinis Philosophicis dedisse operam: nec ad finem a Deo propositum accommodatæ esse videbantur. Nulli tamen dubitamus, eorum non nullos eruditionis laude floruisse: sed quæ a Philosophiæ nostræ studio longe distabat.

Qualis autem fuerit Salomonis regis sapientia ex ipso Salomone habemus: qui cum Deum rogaret, ut eam sibi clementer largiretur, unum petiit, nimirum sapientiam ad regendos populos accommodatam hoc modo: *Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum judicare possit, & discernere inter bonum & malum.* [1] Cui Deus respondit hoc modo: *Feci secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens & intelligens in tantum, ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit: ut nemo fuerit similis tui in Regibus cunctis retro diebus.*

Salomon itaque excellebat sapientia inter ceteros Reges Orientis. [2] Ac primum ea scientia antecellebat, quæ & notitia boni, & mali, & prudentia regnandi continetur. Deinde ea valebat scientia, quæ in excogitandis, & expli-

---

[1] III. Regum. III. *v. 9.*

[2] „ *Sapientia & scientia data sunt tibi: divitias autem, & substantiam, & gloriam dabo tibi; ita ut nullus in Regibus nec ante te, nec post te fuerit similis tui.* II. Paralipom. I. 12.

explicandis ænigmatibus occupatur: quæ præcipua pars Orientalis sapientiæ reputabatur. [1] Quod ipsum sapientissimi Regis scripta demonstrant. Describit enim in iis hominum mores, vanitatem, & felicitatem eorumdem: atque figurato dicendi genere, Orientalium more, cogitata sua ingeniosissime exponit: sumens ex omnibus rebus tales similitudines, & lectissimis metaphoris inde ductis morales sententias adornans.

Id ex *Cantico Canticorum* perspicue efficitur: idque confirmat Siracides, qui Salomonis sapientiam exponens, ad hæc capita sapientissimi Regis doctrinam revocat: „ Quemadmodum eruditus es in juventute tua, & impletus „ es quasi flumen sapientia: & terram retexit anima tua. „ Et replesti in comparationibus ænigmata: ad insulas longe divulgatum est nomen tuum, & dilectus es in pace „ tua. In cantilenis, & proverbiis, & comparationibus, „ & interpretationibus miratæ sunt terræ. [2] Verum cum hæc divino spiritu adflatus fuderit & scripserit, consequitur, non ex usu recte judicandi, sed ex nobilioribus fontibus illius sapientiam esse profectam.

Præterea Physica & Astronomica rerum notitia gavisus est Salomon rex: quod Sacri codices aperte tradunt. [3] Sed unum rursum monemus, quod ipse Salomon disertis verbis declarat, [4] talem sapientiam non ratione ac meditatione, quod nos Philosophiam vocamus, fuisse comparatam; sed a Deo datam fuisse: quam Theologi vocant *scientiam infusam*.

Illud

[1] *ibid.* c. VIIII. 1.

[2] Ecclesiasticus c. XXXXVII. 15. 16. 17. 18.

[3] Sapientiæ c. VII. 17.

[4] „ *Ipse enim dedit mihi horum, quæ sunt, scientiam „ veram: ut sciam dispositionem orbis terrarum .... Omnium „ enim artifex docuit me sapientia.* ibidem.

Illud tirones monitos volumus, Salomonem ſapientiſſimum mortalium vocatum fuiſſe, referendo ad tempus, quo florebat, & Reges ceteros, & Orientalium eruditionem, [1] quæ a Græca, quæ poſt inveteravit, & ab ea, quæ in præſentia obtinet, longe diſtabat: tametſi divini ſcriptoris ſapientia, quod a Deo eſſet, multo clarior & præſtantior fuerit, quam noſtra. Nihil igitur agunt quidam interpretes Sacrorum codicum, qui ea Salomoni regi adtribuunt, quæ non niſi recentiori ætate inventa ſunt, & apud juniores Philoſophos & viros doctos occurrunt.

Eadem ratione, id eſt, ex Sacræ ſcripturæ teſtimonio, & ex hiſtoria illius ævi, de Daniele judicabimus. Qui cum litteras Chaldæorum didiciſſet, [2] ut Regibus inſerviret, primum prudentiam Politicam didicit: deinde artes metiendi, numerandi, hiſtoriam. Hæc enim apud Chaldæos tradebantur. Præterea a Deo accepit facultatem interpretandi ſomnia, & futura prædicendi. Quod ipſum adfectabant arioli Chaldæi, ſed non poſſidebant. Ex quo proceſſit ad hominum famam, & Regum gratiam adſecutus eſt. At hic eruditionis veſtigia apparent, philoſophiæ Græcæ non apparent. Quare haud facile viri docti adſentiuntur Hectori Pinto, & Cornelio a Lapide, aliiſque, qui Ariſtotelicarum diſciplinarum ambitum tribuunt Danieli: tum & illis qui contendunt, ab eodem ſcholas Philoſophiæ inſtitutas fuiſſe: quod quam diſtet ab iis, quæ Sacri ſcriptores ſcriptum reliquere, nemo non videt.

Et hæc veterum Hebræorum uſque ad captivitatem Babyloniam fuit ſapientia. Nam paullo poſt & ipſi Græcæ phi-

[1] *Et præcedebat ſapientia Salomonis ſapientiam omnium „ Orientalium, & Aegyptiorum: .... & erat nominatus in „ univerſis gentibus per circuitum*, III, Reg. IIII. 30.

[2] Daniel c. I. v. 4.

philosophiæ placita domesticæ eruditioni admiscuere, ut alio loco demonstrabimus. [1]

CAPUT IIII.

De Philosophia Barbara seu Traditionaria, præsertim Orientali.

PErvenimus ad *Traditionariam* philosophiam, præsertim Orientalium gentium, id est, ad Aegypti tenebras: in quibus facilius hominem ab homine distingueremus, quam in illorum narrationibus, quid verum, quid falsum sit, constituere possumus. Tantæ enim tenebræ germana Orientalium placita ab nostris oculis occultant; tam multæ, tam obscuræ, tamque discrepantes inter se narrationes de illorum sententiis se offerunt; ut qui verum in tanta rerum & vetustate, & caligine odorari credat, is laterem lavet. Non est consilium tirones nostros in hos labyrinthos detrudere, a quibus ne homines quidem ingenti veteris litteraturæ copia instructi, se extricare potuerunt. Tantum, quæ ad Philosophiæ, & Theologiæ, quæ a Christo nato in Oriente inveteravit, intelligentiam erunt accommodata, tangemus: cetera relinquemus iis, qui rebus inutilissimis otium consumere, in magna felicitatis collocant parte.

I. Barbara philosophia vel Orientalis est, vel Occidentalis. De utraque nos quam brevissime poterimus disputabimus. Orientalium antiquiores, & præcipui sunt *Chal-*

---

[1] *De Hebræis, qui post Christum vixere, philosophia disputare hoc loco non est consilium. Illud prætereuntes monemus, Judæos bene multos Aristotelico aut Scholastico modo philosophari: alios in secretiorem philosophiam seu Kabbalam incumbere.*

Chaldæi. Chaldæi autem vocabantur Babyloniis ſacerdotes, & religionum interpretes, qui apud eos litteris vacabant: quemadmodum, qui apud Perſas iis ſtudiis dabant operam, vocabantur *Magi*. Chaldæi igitur homines ſuperſtitioſiſſimi, religiones populorum interpretabantur, & futura prædicebant: cumque prædictiones ſuas ad Regum palatum accommodarent, populos in officio his artibus, & fallaciis continuerunt: ex quo & maximum honorem apud Reges, & inluſtre nomen apud populos adepti ſunt. Reapſe nihil aliud erant Chaldæi, niſi deceptores inſignes, qui diſciplinam illam ſuam quibuſdam ſymbolis occultabant, ne alii poſſent cognoſcere: tantum filiis ſuis talia myſteria aperiebant. Adeo doctrinam ſuam ad fallendos populos accommodabant.

Hæc doctrina ducit originem a *Zoroaſtro* quodam, magni nominis apud Orientales. Quis autem fuerit Zoroaſter, & quo tempore vixerit, tam eſt incertum, ut nihil ſupra. Multum de eo viri docti contendunt inter ſe. Quidam plures *Zoroaſtros* ponunt: [1] quidam unum fuiſſe exiſtimant, Perſa-Medum, & circiter Darii Hyſtaſpidis tempora florentem: qui Magiam apud Perſas induxit, & Magorum religionem emendavit, auctorque dicatur ſcriptorum, qui ſunt in manibus: [2] quod veriſimilius videtur. Suſpicantur autem viri docti, [3] exſtitiſſe alium *Zoroaſtrum* Chaldæum multo antiquiorem Perſa, qui Magiæ, & ſiderum doctrinæ fuerit auctor Chaldæis, quam diſciplinam

[1] *Arnobius* Adverſ. Gent. L.I. n.36. & *Laertius*. *Conſer*. *Stanlejus* Hiſt. Philoſoph. P. XIIII.

[2] *Prideaux* Hiſt. Judæor. T. II. L.4. p. 29. edit. Venet. 1738. qua utimur. & *Thomas Hyde* de Relig. Veter. Perſar. c. XXIIII. p. 308.

[3] *Stanlejus ibid. c. III. p. m.* 254. *Brucker*. de Philoſ. Chald. L. II. p. m. 122.

nam posterior *Zoroaster* correxit. [1] Reliquos *Zoroastros* ex vitæ, institutique similitudine nomen habuisse, verisimile est.

Porro Chaldaica disciplina, nullis exstantibus certis monumentis, vix elici potest. Unum ex Veteribus habemus, illorum doctrinam in tres partes dividi posse.

1. Aiebant, Deum omnium Regem, & parentem per universum Mundum esse diffusum: ex quo manabant quidam spiritus, qui in singulis partibus e. g. in stellis habitabant: & quorum providentia tum stellæ ipsæ gubernarentur, tum corpora cælestia, & terrestria constituerentur, tum fatalis necessitas rebus singulis inponeretur. Deinde alterum genus Deorum ponebant: tertium Dæmoniorum: quartum Heroum: quorum aliqui ad lucem inaccessibilem, quam Deus habitat, mortalibus aditum aperiunt. Dii auctores boni sunt: Dæmones vero noxii, & fallaces. Hæc erat arcana Chaldæorum disciplina, quam aliis vulgare nefas erat.

Præterea astra colebant, præsertim Solem, & Lunam, i. e. spiritus in iis residentes. Hanc *Magiam* vocabant: cujus duplex disciplina erat: altera nominabatur *Theurgica*, cujus munus erat, spiritus bonos invocare, noxios fugare: altera *Naturalis*, quæ plantarum, animalium, metallorum virtutes explorabat: item quibus planetarum conjunctionibus, quibus humanis actionibus, magica operatio institui deberet, exponebat.

2. Altera disciplinæ Chaldaicæ pars erat Astrologia: quæ in observatione siderum, & futurorum prædictione posita erat. 3. Postremo Cosmogonia, ubi de Chao disputabant; de animis humanis, qui a Deo manarunt, de quodam

[1] *Eutychius Alex.* Annal. Arab. Tom. I. p. 63. 263. *Confer. Herbelot.* Biblioth. Orient. p. 931. *Stanl. l. c.* P. XIIII. p. 301.

dam Demiurgo, quo Deus in fabricando Mundum usus est. Verisimile autem est credidisse eos, materiam esse æternam; a Deo autem formam, ordinem, ornatum habuisse. [1]

II. Ab Chaldæis edocti *Persæ* & ipsi antiquissimis temporibus easdem sententias sunt amplexati. Quæ apud Magos præsertim, qui religionis, & litteraturæ omnis erant custodes, locum habuere. Horum tamen disciplina qualis fuerit, certo nobis non constat, nec facile dilucidari potest in tanta rerum vetustate. [2] Neque vero recentioris *Zoroastri*, qui Magorum disciplinam correxit, certiora dogmata possunt haberi: nec ex Veteribus clara notitia Orientalis philosophiæ, sed obscura satis, interdum vero per conjecturas deduci potest.

Zoroastri philosophiæ, quæ mera erat Metaphysica, plurimis ineptiis & deliriis inquinata, tale erat systema. Primum omnium putabant, Deorum maximum & sempiternum, quem *Mithram* vocabant, genuisse *Oromasdem*, & *Arimanium*, inferioris ordinis Deos, qui Mundum molirentur. Ille fons erat spiritualium substantiarum, hic corporearum. *Mitrha* symbolo ignis notabatur, & in Sole, qui lucis thesaurus est, thronum habet. *Oromasdes* symbolo

---

[1] *Hæc ex Diodoro Siculo, & Eusebio, aliisque colligit Bruckerus, & tamquam certiora proponit l. c. p. 132. seqq. explodit cetera. Ea vero, quæ ex Græcorum libris excerpsit Patricius, exponit Stanlejus nomine* Oraculorum Zoroastri. Tom. III. pag. m.320. *nec dubitat esse germana: quod nobis non persuaserit, tametsi* Zoroastri *sententias aliquas in iis contineri fateamur.*

[2] *Rude aliquod veterum Magorum Philosophicum systema qui cupit, legat Plutarch.* de Iside & Osiride, Tom. II. p. 155. *ex Recentioribus vero Beausobrium* Historia Manichæorum, Gallice. Tom. I. p. 170. seqq. *Prideaux. l. c.*

lo *lucis*. *Arimanius* symbolo *tenebrarum*. Quamvis autem a *Mithra*, infinito illo lucis intellectualis oceano, manavit utrumque principium, proprietates differentes habent, & quo magis distant a principio, eo sunt inperfectiora. *Oromasdes* seu *spiritus*, quod lucis, & ignis naturam proxime sequitur, qui omnia movet, fovet, ac perficit; caussa est omnis boni. *Arimanius* vero seu *materia*, quia quam maxime distat a luce, & lucis fonte, caret iis proprietatibus, quæ lucem bonam faciunt: iccirco tenebrosa est, iners, rudis, & caussa omnis mali. Non quia principium, a quo emanat, sit malum; sed quia ratione emanationis, quæ ultima est, longe recedit a bono, & mala est. Cum autem intellectualis ignis sempiterno motu agatur, consequens est, omnia ad ipsum lucis oceanum ultimo esse reditura. Materia, cum natura sit iners, ab activo & lucido principio agi debet, quo facilius minuatur, depuretur, & spiritali naturæ sit proprior. Hinc perpetua dissentio inter lucem, & tenebras. Tamdem lux vincet: ac materia facta lucida, ab ipso lucis oceano absorbetur, & in omnem partem lucem sparget & felicitatem. Hæc systematis *Zoroastri* summa est. [1]

Præterea Deum seu Solem, & stellas sub dio, & sine templis colebant. Addebant plurima de prædictione futurarum rerum ex siderum adspectu. Existimabant præterea, Deos apparere figura multo humana ampliori: tum plenum esse aerem simulacrorum, quæ cum e corporibus effluant,

 cum

---

[1] *Hanc esse germanam* Zoroastri *doctrinam defendit Moshemius in* Adnotationibus ad Cudworthi Systema Intellectuale p. m. 249. *& post eum Bruckerus* de Phil. Perf. p. 176. seqq. *qui castigant Bælium, Prideauxium, Beausobrium: & contendunt, non* Dualisticum *systema, sed* Emanativum *Zoroastro probari*.

cum vaporum elevatione oculis acute cernentium inferantur. [1]

Hanc nos Persicæ doctrinæ epitomam hoc loco tradere satis superque duximus : qui fusius hæc legere cupit, legat Recentiores laudatos. [2] Monemus tantum, *Oracula Zoroastri*, quæ sunt in manibus, [3] tametsi quasdam Zoroastri sententias complectantur, tamen a Platonicis, qui post Christum fuere, mutata fuisse & depravata, & caute legenda esse.

Porro autem Orientalis philosophia, quæ plerumque Chaldaica vocabatur, postea quam Syriam, Palæstinam, Phœniciam, Arabiam pervasit, ad Aegyptum perveniens, Alexandriam, ad quam, quasi ad omnis litteraturæ mercaturam, concurrebant studiosi omnes, suis dogmatibus, & genealogiis divinis replevit,

Cumque sacerdotes Aegyptii, quorum doctrina & investigatio Astrologia, Magia, obscura de Deo disputandi ratione per ænigmata, Deorum genealogiis, & his similibus continebatur; [4] exterarum gentium opiniones de Deo sine ulla dubitatione reciperent; [5] & jam Pythagoreorum, ac Platonicorum cogitata domesticis adjunxissent; Orientalem philosophiam facillime receperunt.

Accessit alia caussa. Nam cum Ptolemæus Physcon Aegyptiorum rex cxxx. amplius ann. ante Christum natum lit-

---

[1] *Herodot. L. I. c.* 131. *Confer. Laert. L. I. S.* 17. *Stanlejus* Hist. Phil. l. c.

[2] *Confer. Stanlejus l. c.*

[3] *Exstat* Epitom. Dogm. Zoroastri, & Platon. *apud Fabricium*, Biblioth. Græc. Vol. XIIII. p. 137. seqq. *Exstant* Oracula Zoroastri *apud Stanlejum l. c. p.* 318. *seqq.*

[4] *Confer. Diodor. Sicul.* de Veter. Aegypt. Relig. *Plutarch.* de Iside & Osiride.

[5] *Jamblichus de* Myster. Aegyptior. *S.* 8.

litteratos Alexandria abire coegisset, ipsi alii alio tendentes in Asiam concesserunt: cumque ubique publice docerent, repleverunt omnia Græca eruditione. [1] Ex quo & ipsi Orientalium placita penitus cognoverunt, & non nulla ex iis sumserunt. Itaque cum Alexandriam redierunt, novum excogitarunt Philosophiæ systema ex Orientali, Pythagorica, Platonica, Aegyptiaca coagmentatum: quod & Judæorum Kabbalam genuit, & etiam perniciosas hæreses, quæ turbas primis sæculis gravissimas inter Christianos concitarunt. Sed de his alias.

III. Persis ex altera parte vicini erant *INDI*: qui magna sapientiæ laude ante, & post Alexandri Magni tempora floruerunt. Eorum Philosophi domestica lingua appellantur *Brachmanes*; Græcis, quod nudi incederent, *Gymnosophistæ* sunt appellati: quamquam eodem nomine ceteros Indiæ sapientes vocarint Græci. Talia autem de iis, eorumque sectis referunt Strabo, Porphyrius, Philostratus, Palladius, ceteri, ut credi vix possint. Nam cum Græci, & Orientales ceteri nihil præter auditum haberent, Indorum sapientes ex Græcorum disciplinis & moribus æstimarunt. [2] In tanta fabularum copia hæc tolerabiliora esse videntur.

Gymnosophistæ a ceteris Indis magis ritu vivendi, quam sententiis, secernebantur. Semoti a consuetudine hominum, nudi agebant ætatem, & nives, hiemalemque vim, & Solis æstus perferebant sine dolore: cumque ad flammam se applicaverint, sine gemitu aduri. Itaque continentia, dura vivendi disciplina, tolerantia, & contemptu mortis, omnium admirationem rapiebant ad se: idque auditoribus suis faciendum esse persuadebant, propterea quod existimabant, frenandis nimiis appetitionibus animi

 nos

[1] *Confer. Athenæus*, L. IIII. p. 184.
[2] *Confer. Fabricius* Dissert. de Brachmanibus, Hamburgi 1703. 4.

nos evadere ſapientes, quibus ſolis aditus patet ad Deum. Quod inſtitutum etiam nunc plerique *Bracbmanes* ſub vocabulo *Braminen* in India retinent. [1] Et hæc de Moribus: in reliquis ita philoſophabantur.

Putabant, Deum eſſe ignem intellectualem corporeum, qui Mundum format, pervadit, animat, gubernat. Mundum illius eſſe veſtitum. Ex hac anima Mundi, ſeu igne rationali, qui perpetuo agitatur, omnia emanant neceſſario, etiam anima rationalis, quæ illius ignis eſt particula, & corpore veluti veſte utitur: qua de cauſſa nudi incedebant. Tamdem animi humani poſt mortem agitatione ab omni ſorde purgati, & ad ignis naturam redacti, poſt longam periodum ad ipſius lucis oceanum ſunt redituri. [2] Ex eodem fonte emanabant inferiores Dii, qui peculiari ritu erant colendi. Siderum ortus, & conjunctiones obſervabant, ut ex iis futura prædicerent: quæ ſuperſtitio ſemper in Oriente magno fuit æſtimata. [3]

III. His contermini *SERES* ſeu *SINAE*, ſeu *SINENSES* ſunt: quorum Philoſophia omnino ſuperſederemus, niſi hoc, & proximo ſæculo de illorum ſyſtemate Philoſophico tanto animorum æſtu in utramque partem diſputatum eſſet. Nolumus lectorem noſtrum intricatiſſimæ controverſiæ inmi-

---

[1] *Abrah. Rogerius* Janua Gentiliſmi aperta P. II. c.17. p.408.ſeqq. *Confer. Petr. de la Valle* Itinerar. P.III.p.218.

[2] *Hæc Zoroaſtri doctrinam præ ſe ferunt. Doctrina enim* animæ mundanæ, *ex qua ceteræ manant, non ſolum Græciam, ſed etiam Orientem fere omnem pervaſit: ut mirum non ſit ad Indos uſque perveniſſe.*

[3] *Indorum veter. & recent. ſyſtema Philoſophicum exponunt Carolus Gobien* Preface de l' Hiſtoire de l' Edit. de l' Empereur de la Chine: *& Franc. Bernier* Suite des Memoires ſur l' Empire du Grand Mogol. p. 202. *Crozæus* Hiſtor. Chriſt. Indic. L. VI. *Rogerus*, *ceteri*.

miscere, in qua ne homines quidem emunctæ naris verum a falso internoscere possunt: aliqua tamen, quæ probabiliora videntur, adducemus.

Sinenses igitur doctrinam suam ducunt a *Confucio* celebri Philosopho, qui IↃLI. ann. ante Christum natus est: de quo tam multa prædicant *Sinenses*, ut credi vix possint. Usque adeo illa gens rebus domesticis extollendis, ceteris vero deprimendis dedita est, ut mirentur viri docti, Europæos tam ineptis fabulis fidem habuisse. [1] Id certum est, hominem post mortem tanto in honore habitum fuisse, quanto nullus alius Philosophus umquam. Nam & illi statuas posuere, & tabellas sacras fecere, [2] & singulari ritu coluere, qui aliis *civilis* [3] aliis *religiosus* esse videbatur; [4] & ludos quotannis illi dicarunt, & gymnasia a funda-

 men-

[1] *Minorelli* Observat. ad errores Jouvencii de Rebus Sinicis p.162. [2] *Ibid. p.*170.

[3] *Quidam civilem cultum esse putabant. Quod etiam placuit Leibnizio* Præf. ad Novissima Sinica, *& paucis aliis. Sed eum reprehendit Crozæus in* Epistola quad. quæ est Vol. II. Leibnizianarum.

[4] *Religiosum esse cultum, quo mortui, & Confucius a Sinensibus coluntur, contendunt Evangelii præcones seu* Missionarii, *qui apud Sinenses fuerunt, Dominicani, Franciscani, ceterique & Sacerdotes, & Episcopi. Item Jesuitas aliquos in eadem sententia fuisse, ostendit Minorelli l. c.* [*Auctores* Mem. de Trevoux. Anni 1715. p. 229. *negant hunc librum esse Minorelli Jesuitæ: alii adseverant: id certum, talem auctorem plures annos apud Sinenses vixisse*] *Renaudotius* Differtat. 1718. *& Antonius de S. Maria Franciscanus. Ceteros, qui in alterutram partem disputarunt, habes apud J. F. Buddeum* Differt. *quæ exstat* in Anal. Hist. Phil. *Reimmannum* Sciographia Philos. Sinensis, Brun-

svig

mentis erexerunt, in quibus *Confucii* doctrina summa cum veneratione juventuti traderetur: tum demum *Confucii* posteros *Mandarinos*, seu praefectos provinciae nominarunt, rebusque publicis titulo hereditario praefecerunt.

Jam *Sinensium* philosophia, quae ex libris *Confucii* [1] & *Memcii*, [2] qui *Confucium* exposuit, praesertim deducitur, in duas partes dividitur, veterem, & novam. Vetus *Confucii* doctrinam continet, sed aliquibus sectis depravatam. Nova a saeculo XII. usque ad XV. producitur. Ea ex commentariis *Cheu cu*, & *Chim-ci*, & *Chu-cu*, qui a veteri doctrina recesserunt, & ex libris *Ta-civen* est nata: ex qua secta *Litteratorum* orta est, quae una cum sectis *Foe kiao*, & *Lao kiao* apud *Sinenses* inveteravit.

Porro vetus *Sinensium* doctrina Metaphysica [nam sola Metaphysica, & Ethica delectabantur] tam est obscura & incerta, [3] ut ex eorum veteribus libris, quam malueris sententiam, educere possis. Quod ipsum non nulli fecerunt Europaei, qui *Sinensium* libros non ex vero, sed ex

---

frig. 1727. 4. *Nicol. Charmois.* Annot. ad Maigroti Hist. Cultus Sinensis. Et in Hist. Cultus Sinensis, Col. 1700. 8. *Sed nulla dubitandi ratio est reliqua, postea quam Clemens XI. const.* Ex illa die, & *Benedictus XIIII. const.* Ex quo singulari *Sinensium ritus condemnarunt*.

[1] *Exstat liber h. t.* Confucius Sinarum philosophus: sive Scientia Sinica Latine exposita studio & opera Prosperi Intorcetta, Christiani Hendrich, Francisci Rougemont, Philippi Coupleti, PP. Soc. Jes. Paris. CIↃIↃCLXXXVII.

[2] *Franciscus Noel S. J. edidit* Sinensis Imperii libros classicos sex, e Sinico idiomate in Latinum traductos. Pragae CIↃIↃCCXI. *ubi etiam scripta* Memcii *continentur*.

[3] *Confer. P. Martinius Jesuita* Hist. Sinica L. 1. p. 16. & *P. Noel Jesuita* Praefat. ad Mencium, & *Vvolfius* de Sap. Sinic. p. 37.

ex præjudicatis ſententiis ſunt interpretati. [1] Controverſia in hoc ſita eſt, quod Miſſionarii doctrina, & pietate nobiles de ſenſu verborum *Xang-ti*, *Y-biane*, *Xin-ki*, & ſimilibus altercentur inter ſe. Quidam contendunt, ſignificari ſummum numen, & cæli imperatorem, qui divina adtributa habeat. [2] Reliqui omnes, inter quos ſunt Riccius [3] Longobardus, Minorellius [4] ceteri, ſine ulla dubitatione defendunt, vocabulo *Xang-ti* non cæli imperatorem, ſed vel vim quamdam divinam, quæ cælo inſideat, idque informet; vel animam Mundi, cujus pars nobilior cælo juncta ſit, viliores partes ſpiritus ſint, qui Mundi partibus arctiſſimo vinculo colligati præſint; accipi debere: [5] & adverſarios provocant, ut vel unum Sinenſem producant, qui vocem *Xang-ti* alio ſenſu acceperit. [6]

Quare veriſimilius videtur, *Sinenſes* hanc de anima Mundi ſententiam, quæ in cælo potiſſimum habitet, & ab eo ſeparari non poſſit, amplexatos eſſe: ex qua hominis anima emanet, vel hujus particula ſit: quæ cum e corpore egreditur, ad fontem ſuum revertitur. Hanc animam

 cæli

---

[1] „ *Eruditos Chriſtianos ordinarie ſenſum librorum noſtrorum Sinenſibus tribuere, & imaginari ſibi quod horum interpretationes noſtris conformes deprehenderint, non conſiderantes, quantum veritatis interſit, huic ſoli litare, procul eſſe juſſa ſimulatione & hypocriſi*: ait Nicolaus Longobardus Jeſuita, *vir doctrina, & animi candore excellens*. Tom.II. Epiſt. Leibnizian. pag. 167.

[2] *Confer. P. Coupletus L.c.p.463.*

[3] Expedit. Sinic. L. I. c. 10. [4] *L. c. p. 126.*

[5] „ *Spiritus hos ita eſſe incorporatos, & ſociatos rebus materialibus, ut res non poſſint eos a ſe dimittere*: *ſunt verba Confucii* in Chum-yum *apud Coupl.* Scient. Sinic. L. II. p. 51. [6] *Minorellius*, *L. c. p.* 125.

cæli ſumma religione eſſe colendam, ceteros ſpiritus non negligendos. Ex quo fit manifeſtum, *Sinenſes* Deiſmo, vel Pantheiſmo infatuatos eſſe.

Jam Recentior *Sinenſium* philoſophia & clarior eſt, & meliori ordine diſpoſita. Nec injuria ſuſpicantur viri docti, ex commercio, quod ipſi cum Aegyptiis, & Arabibus hac ætate habuere, [1] Græcorum hypotheſes ad *Sinenſes* uſque perveniſſe. Id certum eſt, eum, qui ſine ullo partium ſtudio illorum ſyſtema Metaphyſicum, & Phyſiologicum examinat, [2] ex Stoicorum, & Pythagoreorum fontibus profectum eſſe vix dubitaturum. [3] Nam illud *Li* Sinenſium eſt anima mundi, quæ Chaos informat. *Tai kie* eſt anima mundi ſecundum Stoicorum placita formati. Quibus conſtitutis, cetera nullo negotio mutatis nominibus ad Stoicorum hypotheſes trahuntur. [4] Quæ cum alio loco ſint exponenda, hic prætereunda ſunt. [5]

Hæc eadem doctrina apud Litteratorum ſectam obtinet in præſentia. Ex quo plane deducitur, *Sinenſes* ad Orthodoxos nullo modo poſſe referri. Qui autem tertiam *Sinenſium* ſectam faciunt, & contendunt, recentiores *Sinenſes*, cum ſubtilius interpretarentur lineolas libri *Fohi*, tam-

[1] *Confer. Renaudotius* in Itinerariis, & *Paullus Venetus*.

[2] *P. Longobardus edidit* Monumenta Non nulla de Religione Sinenſium, *in quo libro illorum ſyſtema eleganter exponit*.

[3] *Brucker.* De Philoſoph. Sinenſ. p. m. 897. ſeqq.

[4] *Longobardus acute vidit*, Tai Kie *cum anima corpus informante*, & *cum anima mundi Veterum convenire*. pag. 233. 236. *Confer.* Leibniz. L. c. p. 442.

[5] *Eorum Phyſica cum ſyſtemate Metaphyſico eſt colligata, ſi pauca de elementis excipias. Lege Spizelium* de Litterat. Sinenſ. s. VIIII.

tandem in atheismum incidisse, & sanam doctrinam ad perversam flexisse, *petunt principium*: nam id ipsum probandum fuit prius, priscos *Sinenses* Orthodoxo sensu disputasse: quod & eorum libri, & Missionarii plerique falsum esse defendunt. Sunt præterea sectæ *Lao kiun*, & *Foena*, quæ idololatriam, & deismum profitentur.

De doctrina vero Morali, & Politica, mirabilia nobis narrant *Sinensium* patroni. Non negamus, quædam in iis occurrere, quæ laude digna videantur: unum contendimus, plurimis flagitiis esse inquinatam. [1] Nam primum eorum Ethica non ad coercendas animi appetitiones, sed ad Politicam tota est conformata: nihil religioni tribuit: præmia, & pœnas post mortem vix aut ne vix quidem commemorat. Deinde nullum habet certum principium; nec ex ea possumus definire, quæ sit ea *ratio congenita*, quæ cordis rectitudo, quæ laudata illa perfectio: verbo dicam, tota quanta est, sine Deo potest consistere. [2] Præterea, idololatriam, superstitionem, inpietatem Sinensis ethica non profligat. Ex quo homo præjudiciis non impeditus judicare potest, jure, an injuria ceteris anteponatur. Et de *Sinensibus* huc usque. Redeo ad Occidentem.

V. Primi ad Meridiem occurrunt *ARABES*, quibus & sui fuere sapientes, qui antiquis temporibus *Magorum* nomen habuere, [3] sed a Muhammedis ætate *Zabii* sunt ap-

---

[1] *Bylfingerus* Ethicam Sinensem *ad systema revocavit*: *sed an nihil præjudicatis sententiis dederit, an aliter, dubitant viri docti*.

[2] *Confer. Vvolfius de* Sapient. Sinica p. 37. *Confer. Moshemius* Ethic. Chr. P. II.

[3] *Plinius* Hist. L. XXX. c. 1. *Magos in Arabia esse refert.*

appellati. [1] Horum Philosophia qualis fuerit, exploratum non est. Neque enim ex certis monumentis; sed ex Judæorum, & Muhammedanorum scriptis, quorum fides in hac historia firma non est, dogmata *Zabiorum* cognosci possunt. [2] Ut ut est, hæc de iis feruntur.

Dicebant, homini necessarium esse aliquos habere internuncios, qui apud Deum gratia valerent. Hos esse spiritus, qui in astris tamquam in sacellis sint: quæ astra ab illis animata sunt. Horum motus observari oportere, & ex iis sigilla, seu *Talismanes* fieri, quorum ope ea ab illis accipiantur, quorum ipsi habeant potestatem. [3] Alii simulacra etiam colebant, propterea quod existimabant, horum præsidio ad Deos illos cælestes hominem accedere. [4] Itaque *Zabiorum* systema, præsertim sectæ Harbanistarum, erat cento. Nam ex doctrina Chaldaica sumsere animam mundi, quæ in corporibus cælestibus præsertim habitaret, & in res inferiores influeret: item angelos conciliatores benivolentiæ: quod in Orientali philosophia summo in pretio fuit. Illud de conciliatore seu internuncio, a Christianis, vel Judæis accepere. Tum Orientalium more totos se Astrologiæ seu siderum disciplinæ dederunt.

V. Proximi erant *Aegyptii*, qui in magna doctrinæ opinione fuere. Horum autem non modo historia, sed etiam Philosophia tantis tenebris & fabulis est obvoluta, ut cognosci vix possit. Primum, quod sub symbolis contineretur & imaginibus, ex quibus quidquid libuerit, exscul-

---

[1] *Confer. Spencerus* de Legib. Hebræor. Ritualib. Sect. II. p.280.

[2] *Confer. Pocockius* Hist. Arab. p.147.

[3] *Confer. Arpe* de Talismanibus, & Amuletis.

[4] *Hæc ex Sharestani Arabis narratione refert Pocockius.*

exsculpere possis. Deinde, quod sacerdotes Aegyptij, homines astuti & insignes deceptores, doctrinam suam non nisi sacerdotibus & initiatis aperiebant, ceteris occultabant. Postremo, quod in eadem gente diversi ritus, sectæ diversæ, & incredibilis varietas sententiarum exstitit: [1] quæ, ut alia & gravissima argumenta non essent, plane conficiunt ineptire eos, [2] qui mirabilia de veteribus Aegyptiis confidenter referunt. [3]

Constat eos operam dedisse Geometriæ, non illi quidem interiori & sublimiori, sed quæ in agrorum dimensione versatur. Etiam in siderum cognitione curam posuerunt: quam tamen ad rationes Astrologiæ, cui plurimum tribuebant, vel rei rusticæ, flexerunt. Item *Medicinæ Empiricæ* vacarunt. Tum *Magiæ*, ex qua disciplina ab ipsis usque Mosis temporibus celebres præstigiatores exstiterunt, qui Moysi resistere conati sunt: quæ Magia cum Astrologia erat conjuncta. [4] Et hæc indubia.

Illorum autem Theologia vulgata nihil superstitiosius excogitari potest. Deos, heroas, homines, belluas, her-

---

[1] *Confer. Mosbemius in* Adnot. ad Cudvvorthi Systema Intellect. c.IIII. §.19.

[2] *Fecit id præter ceteros Athanasius Kircherus, cujus conjecturas viri docti non admittunt. Confer. Heumannus* Act. Philos. Tom. II. p. 190. *qui eruditorum de eo judicia enarrat. Confer. Vvitsius in* Aegyptiacis L. II. *c. 5. qui eum confutat.*

[3] *Monumenta ex quibus Aegyptiaca doctrina sumitur, sunt libri* Hermetis, Horapollinis, Jamblichi. *Et quidem Hermes nullus umquam exstitit: huius tamen libri etsi recentiores sint, tamen plurima Aegyptiaca continent. Confer. Borrichius* de Herm. & Aegypt. Sap. p. 83. *ceteri innumeris fabulis sunt repleti.*

[4] *Plinius Hist. L. XXX. c. 1.*

herbas adorabant. [1] Arcana vero Theologia in tanta rerum obſcuritate, & opinionum diſcrepantia vix elici poteſt. [2] Tamen hæc veriſimiliora videntur. Putabant, ſummum Deum per univerſum mundum diffuſum eſſe, cujus partes tum in magnis viris reſiderent, qui dimiſſo corpore ad illum redirent; tum in ſtellis, præſertim in Sole, quem *Oſirin*; & Luna, quam *Iſidem* vocabant, ut animam in corpore, habitare. [3] Recentiores vero, qui veterem doctrinam ad Philoſophorum morem formarunt, dixere, ſpiritum ſeu *Oſirin*, materiæ *ſeu Iſidi* intime eſſe conjunctum, eidemque formas inprimere rerum. Item aliud principium malum addiderunt *Typhonem*, utrique infenſum, malorum parentem omnium. [4]

Quare ex anima mundana ſeu Oſiride, cum materia æterna ſeu Iſide matrimonio conjuncta profecta ſunt omnia, & dæmones, & animæ humanæ: quæ ſoluto corpore iterum ad aſtra ſeu fontem ſuum redeunt; quæ bonæ ſunt celerius, quæ malæ poſt longam tranſmigrationem per alia corpora etiam belluarum. Quæ celebris illa μετεμψύχωσις *metempſychoſis* eſt Veterum. Mundum vero poſt longam periodum conſumtum iri cataclyſmis, & igne: ita ut poſt certos temporum curſus conflagratio hujus univerſi fiat, eamque mox conſequatur inſtauratio omnia reſtituens nihil a prioribus differentia. Quæ Stoicorum placitis conſentanea ſunt. [5]

Hæ in tanta ſententiarum varietate conjecturæ ſunt to-

[1] *Confer. Juvenal.* Satyr. xv. *Plutarch. de* Iſide, & Oſiride.

[2] *Jacob. Baſnagius* Hiſt. Judæor.Gall. Tom. III.c.17. 18. *contraria ſyſtemata enumerat Theologiæ*.

[3] *Confer. Diodor. Sicul. de* Veter. Aegypt. religione.

[4] *Conf. Plutarch. L. c.*

[5] *Origenes* Contra Celſum L. V. p.252.

tolerabiliores. Cetera, quæ de quadam *Trinitate*, de *Creatione ex nihilo*, reliqua ad fabulas referimus. [1] Tantum monemus, recentissimos Aegyptios paullo ante Augustum Cæsarem veterem doctrinam suam Orientalium, & Græcorum placitis contaminasse: qua de caussa pleraque illis tribuunt Porphyrius, Simplicius, Jamblichus, ceteri, quæ Aegyptiaca non sunt.

V. Fuere etiam *AETHIOPIBUS Gymnosophistæ* sui, seu Philosophi & Sacerdotes, qui doctrinam fere similem Aegyptiacæ profitebantur. [2] Celebrantur etiam *PHOENICUM Moschus*, qui dicitur auctor systematis Atomorum, [3] & *Sanchuniathon*. [4] Laudantur præterea *CELTARUM*, sive Gallorum, Britannorum, Germanorum, & Septemtrionalium gentium [hæ *Celtarum*, seu *Celto-Scytharum* nomine continentur] *Druides*: [5] *SCYTHARUM* vero seu hyperborearum gentium ad extremas Europæ, & Asiæ partes, *Abaris*, *Anacharsis*, *Zamolxis*, *Toxaris*, *Diceneus*: [6] *ITALORUM Etrusci*, qui divinan-

---

[1] *Confer. Mosbemius* ad Cudvvorth. Systema Intellectuale, c. IIII. §. 18. 35.

[2] *Confer. Philostratus* Vita Apollonii L. III. c. 2. *Lucianus de* Astrolog. T. III. p. 254. *Confer. Ludolfus* Com. ad Hist. Aethyop.

[3] *Ait Cudvvorthus* System. Intell. c. 1. §. 9. p. 14. *Negat Burnetius* Archæol. Philos. c. 4.

[4] *Confer. David Bajerus* Diss. de Phœnicibus eorumque studiis, & inventis, Ienæ 1709. & *Cudvvorth.* System. Int. c. 1.

[5] *Horum disciplinam enarrat Cæsar de* Bello Gallico L. VI. c. 13. 14. *Addatur J. Georg. Heyslerus* Antiq. Septemtr. & Celticæ; *qui Druidas etiam in Germ. fuisse ostendit*.

[6] *Confer. Justin.* Hist. L. II. c. 2. & *Pelloutierius* Biblioth. Germ. Tom. XXIX, p. 215.

nandi disciplinam Romanos docuerunt. [1] Sed horum omnium, ut est obscura historia, ita obscurissima philosophandi ratio: ut nihil agant, qui eos nobis tamquam subtiles Philosophos obtrudunt.

Unum scimus, plerosque omnes harum gentium sapientes fuisse sacerdotes, qui populo jus dicebant, rebus divinis præerant, religiones interpretabantur, futura prædicebant, quam divinationem ad commodum suum referebant, vel ad Regum voluntatem: & his artibus rem & sacram, & profanam publicam administrabant. In reliquis *theogonias*, & Deorum genealogias arcana methodo, & allegorica tradidere: & de generatione mundi, de Deorum inmortalium vi ac potestate interdum non nulla disputarunt. Qui vero ex Græcis aliquid sumsisse videntur, ut Celtæ, aliique, non longe ab Stoicorum sententiis distare videntur. Quæ tamen non nisi per conjecturam adfirmari possunt: cetera erant deceptores. [2]

Et, ut verbo dicam, Barbarorum omnium sapientia [3] doctrina de Deo, de divinis, de anima humana, de mundi ortu, de siderum observatione fere omnis continetur. Nam cetera ad usum vitæ, non ad contemplationem referebant. Cumque ea non meditatione & ratiocinatione, compararent, sed a majoribus haberent; manifestum fit, *Traditionariam* sapientiam seu philosophiam, notas & characteres *Philosophiæ* non habere. CA-

---

[1] *Confer. Senec.* Natur. Quæst. L. II. c. 14. *Dempsterus* ad Rossini Antiq. Rom. L. III. c. 8. 9. 11. *Bruckerus* de Phil. Etrusc. Tom. I. p. m. 345. seqq.

[2] *Confer. Vachterus* Elucidar. Cabbalistic.

[3] Barbari *Græcis vocabantur ii, qui Græca lingua non utebantur, & Græcorum litteris instituti non erant. Romani omnes populos præter Græcos, Barbaros appellarunt. Nos Græcorum sensu hoc loco vocem* Barbarus *accipimus; si Judæos excipias.*

CAPUT V.

De Philosophia Græcorum Fabulari, & Politica.

SEd ad *Græcos* veniamus, qui tametsi à Barbaris ut Thraces, Phœnices, Aegyptii, ceterique Orientales, [1] divinarum, humanarumque rerum notitiam aliquam habuerint, tamen hanc sibi peculiarem vindicant laudem, quod vel a prima gentis ætate rationem consuluerint, & ex ea Philosophiam mirifice amplificarint.

I. Primi Græcorum sapientes, de quibus aliquid certo constituere possimus, fuere *POETAE*, qui sapientiam monumentis mandarunt, ut *Orpheus*, *Musæus*, *Eumolpus*, *Thamyris*, *Melampus*; item *Hesiodus*, *Epimenides*, *Homerus*, ceteri. Hiplerumque fuere theologi Naturales, quorum in *Theogoniis*, & *Cosmogoniis*, id est, in Deorum genealogiis, & Mundi ac rerum naturalium ortu describendo, omnis consumtus est labor. Nimirum doctrinam de mundi ortu, a majoribus sub allegoriis acceptam, & metaphorico exponendi genere corruptam, ita cum rerum singularum generatione miscuerunt, ita Poetarum fictionibus, prosopopœjis, & novis nominibus obscurarunt, ita religionem vulgi cum religione Physicorum conjunxerunt, ita nova, & sibi invicem contraria excogitarunt; ut qui in tanta rerum, & obscuritate, & discrepantia vel verum invenire, vel certum aliquod systema Philosophicum componere velit, is oleum & operam perdat. [2]

Qua-

---

[1] *Confer. Bochartus* Geograph. Sacra, *Burnetius* Archæol. Philos. c.9.

[2] *Multum in hoc sudarunt litterati viri, ut Burnetius* Theoria Telluris, L. II. c. 7. *Cudvvorthus* System. Intellect. c.III. §. 14. 32. ceter. & ibi Moshemius.

Quare satius duco his abstinere, & hoc unum monere tirones, habuisse veteres Theologos, & Philosophos, seu Poetas mundum pro Deo, ejusque partes in Deos retulisse, & nominibus suis distinxisse: [1] quibus addiderunt heroas suos, & plurimas fabulas, ex quibus *Theogoniæ* constant: quæque a populis pedetentim receptæ fuere: nec aliud in eorum *Theogoniis* investigari oportere, [2] tametsi alii alio modo eadem explicarint. Quare non ad *Rationales*, sed *Traditionarios* philosophos referendi sunt.

II. Poetis *POLITICI* sapientes successerunt, qui hominum mores ex rectæ rationis præscripto formarunt, societates constituerunt, easque legibus utilissimis temperarunt: idque tanto cum operæ pretio, ut ex Græcia, veluti ex equo Trojano, innumeri sapientes sint egressi, qui & leges populis sanciverunt, & eos prudentissime rexerunt, & tam magna prudentiæ opinione floruerunt, ut non solum Romanos illos, gentium domitores, docuerint; sed etiam nunc Europa omnis, quæ Romanorum legibus gubernatur, præclarissimis stet Græcorum institutis.

Hinc *Zaleuchus* Locrensium, & Epizephyriorum legislator celebratur: Catanensium, & Italorum, & Siculorum *Charondas*: Atheniensium *Triptolemus*, *Draco*, *Solon*, ceteri: Lacedæmoniorum *Lycurgus*: Cretensium *Rhadamantus*, *& Minos*. [3] Hinc etiam septem illi veteres *Sapientes* nominati, *Thales*, *Solon*, *Chilon*, *Pittacus*, *Bias*, *Cleobulus*, *Periander*, cujus loco alii reponunt *Mysonem*, qui a prudentia Politica & Legislatoria, & Poesi, & magistratibus, quos gesserunt, si Thaletem excipias, inlu-

[1] *Confer. Everard. Feithius* Antiquitates Homericæ L. I. c. 1. [2] *Confer. Moshemius l. c. p.* 281. *seqq.*

[3] *De veteribus Legislatoribus, qui fama feruntur, disputat Fabricius* Biblioth. Græcæ Vol. I. pag. 528.

inluſtre ſibi nomen fecerunt. [1] Verum hi omnes etiamſi brevibus ſententiis acute excogitatis, & ad mores emendandos accommodatis, ad hominum famam proceſſerint; [2] tamen inter Philoſophos eo ſenſu, quo nos eos accipimus, numerandi non ſunt: [3] neque enim eo modo philoſophati ſunt ac Thales, qui Practicæ philoſophiæ Theoreticam adjunxit, de quo ſequenti capite erit ſermo.

CAPUT VI.

De Græca philoſophia uſque ad Chriſtum, præſertim de ſecta Jonica.

HAec initia Græcæ eruditionis fuere. At mature Græci, ut erat illa gens ad omne litterarum genus excolendum facta, viam, qua ad Philoſophiæ adyta contendere poſſumus, invenerunt. Ergo quo tempore Judæorum regnum inclinare videbatur, eodem Græci homines, quaſi ab illa eſſent rerumpublicarum libera ſentiendi facultate excitati, rerum cauſſas libere & peracri judicio inveſtigarunt; & initia Philoſophiæ illius, quæ poſt obtinuit, poſuerunt. Univerſa autem Græca philoſophia a duobus auctoribus, tamquam a duplici fonte, dimanat, Thalete, & Pythagora: quorum primus Jonicam ſectam, alter vero Italicam condidit. De Jonica in præſentia, de Italica ſequenti capite ſermonem faciemus.

---

[1] *Confer. Diogen. Laertius L. I. præſertim ſ.* 35. 61.

[2] *Eorum ſententias explicavit Buddeus* in Sapientia Veterum, ſeu dictis inluſtrioribus ſeptem Græciæ Sapientum.

[3] *Confer. Plutarch. in* Solone. *Laert. L.I. ſ.* 40.

Secta Jonica.

I. Ac primum *Thales* Mileti in Jonia natus anno 1. Olymp. xxxv. [1] hoc est IↃCXXXX. annis ante æram Vulgatam; cum Mathematicarum disciplinarum studio incenderetur, Naturæ scientiam feliciter persecutus est, præsertim Corpuscularem philosophiam. Cumque Moralem, & Politicam, pro more illius ævi, calleret, inter VII. Græciæ *Sapientes* numeratus est. Verisimile est, nihil scriptum reliquisse *Thaletem* [2] præter ἀδόμενα: quidquid dicat Plutarchus, & alii, qui certa monumenta non proferunt. [3]

Auditorem habuit *Anaximandrum* Milesium, [4] qui privatam Thaletis institutionem publicam fecit, & auditores plures instituit: & primus Naturalis philosophiæ præcepta scripto consignavit: [5] quod ante se alii nefas esse putabant, arcana Philosophia contenti. Multum Mathematicam, & Physicam auxit *Anaximander*.

Ab hoc *Anaximenes* eruditus [6] Naturalem philosophiam docuit *Anaxagoram*, & *Diogenem* Apolloniatem, [7] qui illi in cathedra ordine successerunt. Huic vero *Archelaus* successit, Anaxagoræ discipulus, [8] qui eadem Socratem erudivit Athenis. Et in hoc *Archelao* Jonica secta finem fecit.

Jonicorum vero systema quale fuerit, pro certo dicere

---

[1] *Laertius l. c. L. I. f.* 37.

[2] *Idem ibidem f.* 23. *confer. Fabricius* Biblioth. Gr. Vol. 1. *p.*238.

[3] *Fabricius l.c.p.*239. & *Huetius* Demonstrat. Evang. P. IIII. c. 2. §. 5. [4] *Laert. L. II. f.* 1.

[5] *Themistius* Orat. XX. [6] *Laert. ibid. f.* 3.

[7] *Cicero* de Nat. Deor. L. I. n. 11. *Laert. L.II. f.* 57.

[8] *Suidas in* Archelao.

re non possumus: quod nulla eorum exstant scripta; nec nisi singulares sententiæ apud Veteres se offerant, in quibus enarrandis, & explicandis summe dissentiunt. Quare non nisi infirmis conjecturis locus est. [1] Verisimilius est, plerosque omnes Jonicos Deum pro anima mundi habuisse: i. e. Deum in materiam esse inmersum, & tam arcto nexu illi conjunctum, ut anima corpori, ovoque vitellus: & hanc esse vim illam *plasticam*, quæ materiam necessario formavit, ita ut Deus sit pars necessaria chaos. [Anaxagoras *Deum Materiæ* adjunxit, sed neutrum ab alio pendere dixit, adeoque systema *dualisticum* admisit] Præterea ex corpusculis dissimilibus hoc & illo modo motis omnia esse facta dixerunt: & quorumdam, quæ in natura contingunt, caussas investigarunt. Etiam Mathematicæ vacarunt, & theoremata, ac problemata Geometrica aliqua invenerunt. [2] Sed horum & Physica, & Mathematica rudis erat adhuc & inconcinna.

Secta Socratica.

II. *Socrates* vero Atheniensis, qui ab Anaxagora, & Archelao accepisset disciplinam [3] & etiam ab aliis varietatem omnem litterarum didicisset,[4] aliam omnino instituit viam. Nam cum animadverteret, ex disciplinis, quæ

 erant

[1] *Confer. Moshemius ad* Cudvvorthi Systema Intellectuale c. III. §. 21. n. 8.

[2] *Ea enumerat Stanlejus* Hist. Philos. P. I. c. 7. p. 15.

[3] *Laert. l. c. §. 22.*

[4] „ *Omnium eruditorum testimonio, totiusque judicii* „ *Græciæ cum prudentia, & acumine, & venustate, &* „ *subtilitate; tum vero eloquentia, varietate, copia, quam* „ *se cumque in partem dedisset, omnium esset facile prin-* „ *ceps*. Cicero de Orat. L. III. c. 16.

erant in usu, parum utilitatis humano generi adferri; ad Moralem philosophiam potissimum se contulit, eamque auditores suos docuit: ut virtutis amorem excitaret, & viam sterneret ad felicitatem. Neque tamen ceteras disciplinas repudiavit: quinimmo eorum studium non uno loco laudavit. Itaque hortabatur discipulos [1] ut Geometriæ, Arithmeticæ, Astronomiæ, Logicæ cognitionem adipiscerentur; ita tamen ut non iis addiscendis perpetuo detinerentur, sed ad usus vitæ studium omne suum revocarent: & tantum ediscerent, quantum utile esset ad vitam commode transigendam. Potissimum admonebat, ut rationem valitudinis haberent, & quæ bona, quæ mala essent, haberent explorata.

Scholam *Socrates* non aperuit, sed cum amicis domi forisque collocutus, eos meliores reddere conatus est. Philosophandi autem ratio talis erat. Perpetua ironia usus hoc sibi proposuit, ut ex inductione accurata aliquid efficeret. Id ut facilius adsequeretur, sibi non nisi tarditatem mentis, & inscitiam tribuebat; illi vero, quocum disputabat, summum acumen ingenii, & doctrinam. Tum demum eum interrogationibus fatigabat, atque ex aliis alia per necessariam concludendi rationem deducens, cogebat eum, ut aliquod absurdum fateretur: ex quo fieret perspicuum, ea, ex quibus illa ducebantur, esse falsa.

Quod si adversarius stomachabatur, *Socrates* humanissime respondebat, paratum se esse adsentiri veritati, modo eam intelligeret. Itaque nihil aut dubium, aut obscurum in disputatione relinquebat: sed omnia sibi dilucidari postulabat. Hac arte Sophistarum sui temporis audaciam, & ignorantiam detegebat: qui sub verborum involucris, plerumque nihil significantibus, magnam eruditio-

---

[1] *Confer Xenophontem* Memorabilium L. IIII. p. 814.

tionis speciem populo obtrudebant. Sed Sophistæ taciti non tulere: nam atheismi, & corruptæ juventutis accusatus, cicuta epota extinctus est. [1]

Nulla reliquit scripta *Socrates*, sed Plato, & Xenophon præceptoris Philosophiam litteris consignarunt: quorum historiæ fide Platoni Xenophon antecedit. [2] Quare nullum ipsius Philosophiæ excogitari potest systema: sed tantum sententiæ quædam ex discipulorum scriptis erui possunt.

Metaphysica seu theologia Naturalis Socratis præclara est. Nam Deum auctorem mundi & gubernatorem posuit: [3] tum providentem humano generi: [4] tum præmia, & pœnas singulis decernentem, [5] cetera. Præter summum Deum, plures Deos admisit. [6] Animum esse inmortalem, & post mortem præmia virtutis habere putavit. [7]

Ex his fontibus Ethicam disciplinam deduxit, finem bonorum non in hac vita, sed in futura felicitate constituens: [8] prudentissime ille quidem, & multo melius quam Theologi, qui ante eum de Morali doctrina disseruerunt. [9] Itaque præcepta Moralia egregia docuit, & Politica, [10] quæ apud auctores, qui de iis agunt, lector inveniet.

[1] *Plato in* Apolog. Socratis.
[2] *Athenæus L. XI. p.* 505.
[3] *Xenophon. l. c. p.*802. *&* *L. I. p.* 725. *seq.*
[4] *Ibid. L. I. p.* 711. [5] *Ibid. p:*726.
[6] *Xenophon ibid. p.* 802.
[7] *Confer. Cicer.* in Lælio c. 4. & *Plat.* in Phædr. p. 245.
[8] *Xenophon.* L. III. *p.* 812.
[9] *Confer. Stollius* Hist. Philos. Mor. Gentil. §.42.&c.
[10] *Xenophon.* L. III. *p.*779.

Secta Cyrenaica.

III. Socratis plurimi auditores memorantur. [1] Nos celebriores percensebimus, qui post ejus obitum sectas condiderunt. Ac primum *Aristippus* Cyrene Africæ urbe natus nominandus est. [2] Sectam hic condidit, quæ non ab auctore nomen habuit, sed ab originis loco appellata fuit *Cyrenaica*. Hic per Antipatrum, Epitimidem, Paræbatem, ad Hegesiam, & Anniceridem disciplinam transmisit, ex quibus secta *Hegesiaca*, & *Annicerica* exstitit. [3] Celebrantur præterea Theodorus Atheus, Evemerus, Bion Borysthenites, ob inpietatem suam famosi. Verum hæc secta iis nominibus in invidiam adducta cito extincta est. Nam post Epicuri tempora vix eorum fit mentio.

Philosophia autem Cyrenaica talis erat. Socraticam philosophandi rationem imitatus Aristippus, de reliquis disciplinis tantum delibavit, quantum ad Moralem necessarium videbatur. [4] Itaque Rationalem philosophiam coluit, cujus hæc præcipua dogmata sunt. Statuebat in adfectionibus, seu interiore sensu doloris, aut voluptatis judicium veri consistere: non vero in caussis externis, quæ moveant illas adfectiones. Quare non datur criterium commune, quia non omnes, propter diversam sensuum constitutionem, eodem modo adficiuntur ab externis: sed ex voluptate, vel dolore, quid fugiendum, aut appetendum sit, judicandum est.

Ex his fontibus systema Morale Cyrenaici deduxerunt. Itaque voluptatem præsentem corporis finem hominis esse dixerunt: nec eam tantum, quæ indolentia consistit,

---

[1] *Xenophon, Aeschines, Crito, Simon, Cebes.*
[2] *Suidas in* Aristippo. [3] *Laert. L. II. §. 86.*
[4] *Laert. L. II. §. 80.*

ſtit , ſed quæ in corporis leni motu . Beatam autem vitam in congerie omnium voluptatum , præſentium , præteritarum , futurarum . Magis adficere nos corporis voluptates , aut dolores , quam animi . Ratione tamen moderandas eſſe voluptates . Contra ſummum malum eſſe dolorem . Virtutem hoc nomine eſſe laudandam , quod voluptatem adferat . Nihil natura eſſe juſtum , aut injuſtum ; honeſtum , aut turpe ; ſed conſuetudine ac lege . Sed an de lege naturæ , an de humana ſit locutus , non conſtat : cetera etiam ad verbum ſint accipienda , an aliter , exploratum non eſt . [1] Hæc ex aliorum narratione habemus,[2] nam Ariſtippi ſcripta nulla exſtant .

Secta Megarica .

IIII. Alter Socratis diſcipulus *Euclides* Megareus ſectam condidit , quæ a Megara urbe ad Iſthmum Corinthi , ejus patria , in qua & ludum aperuit , *Megarica* eſt nominata . Succeſſores habuit Eubulidem , Alexinum , Euphantum , Apollonium Cronum , Diodorum Cronum , Clinomachum , Stilponem , ceteros , qui ex eadem diſciplina profecti ſunt .

Euclides vero ab Socratis philoſophandi via diſſentiens , ut erat ingenio fervido & acri , totum ſe ad artem diſceptandi & contendendi contulit . Hujus autem Logica in hoc ſita erat , ut adverſarium ſuum non contrariis argumentis confutaret , ſed ex illius dictis frequentes concluſiones duceret, quibus eum irretiret & opprimeret : eaſque adeo urgebat , ut *contentionis rabiem* Megaram invexiſſe dice-

---

[1] *Ariſtippum alio ſenſu , ac ſectatores , locutum eſſe , ait Euſebius de* Præparat. E. L.IIII c.7.

[2] *Empiricus* Adverſ. Mathematic. L.VII. ſ. 191.

diceretur. [1] Quam rationem successores plurimis fallaciis mirifice amplificarunt. Ex quo hæc scola *Eristicæ*, seu contentiosæ nomen habuit, & etiam *Dialecticæ*. [2] Non quod ipse auctor fuerit Dialectices, sed quod Dialogisticam methodum ad contentiones & litigia Philosophorum primus applicavit. Cetera, quæ dixerunt, nobis explorata non sunt.

Secta Eliaca.

V. Eliacam sectam condidit *Phædo* Eliensis, Socratis auditor, qui tam fideliter præceptoris vestigia institit, ut Socraticam philosophiam omnino puram docuerit auditores. [3] Hunc excepit Plistanus, Menedemus, Asclepiades: [4] qui eamdem disputandi viam & rationem retinuerunt.

Secta Cynica.

VI. *Antisthenes* Atheniensis, & ipse Socratis discipulus, scholam Athenis aperuit in Cynosarge, celeberrimo gymnasio: ex quo hæc secta *Cynica* fuit vocitata. [5] Hic Philosophus ad severitatem compositus cum animadverteret, Græcorum mores depravatos theoreticis disciplinis emendari non posse, peculiarem disciplinam excogitavit, qua eos non modo doctrina, sed etiam exemplo alliceret ad virtutem.

Cum

[1] *Laert. L. VI. ſ.* 107.

[2] *Ibid. L. II. ſ.* 106. *Confer. Menagius, ad hunc l. ſ.* 108.

[3] *Laert. L. II. ſ.* 130. [4] *Idem L. II. ſ.* 105.

[5] *Idem L. VI. ſ.* 13. *Suidas in* Antisthenes *T. I. p.* 230. *Vossius* de Sectis Ph. c. 17.

Cum enim plurimis morbis infecta esset Græcorum natio, singulis medicinam adhibendam esse putavit. Itaque ut se opponeret Sophistarum loquacitati, Logicam, Physicam, & Mathematicam rejecit, & ad Moralem adjecit animum. Vitia capitalia debellanda esse putavit nuditate, paupertate, tolerantia, morum integritate. Statuum discrimen, quod apud Græcos singulares opiniones foverat, non alio modo eludi posse judicavit, nisi sublato decoro. Tyrannorum jussa pertinacia esse vincenda, interdum vero morte voluntaria. Hac ratione & disciplinam ceteros edocuit, & nomen Philosophi tuitus est. [1] Præterea hominum mores perpetuo non sine acumine reprehendit, & utilissima præcepta morum tradidit.

Quamquam vero Moralis philosophiæ nullum ipse systema scripto vulgavit, tamen ejus discipuli peculiares sententias tenuerunt. Itaque existimavit, vitam beatam in virtute positam esse. Virtutem vero doctrina adquiri posse, non vero amitti: & ad virtutem omnem sapientiam revocari. Amore dignum esse sapientem, nec vitiis obnoxium. Sapientem fortunæ non concedere. Ea, quæ nec virtutes, nec vitia sunt, indifferentia esse. [2] Quæ omnia, ut monet vir clarissimus, aperte produnt, Antisthenem nec disputandi via, nec sententiis a Socrate recessisse.

Huic sectæ plurimi viri inlustres nomen dederunt, Diogenes Sinopensis, Onesicritus, Monimus, Crates, & hujus uxor Hipparchia, Metrocles, Menedemus, Menippus, alii. Verum hi dicacitate sua, & acerba reprehendendi alios licentia in maximam invidiam tempore procedente inciderunt: [3] qua de caussa Cynica disciplina maturum habuit interitum.

Secta

[1] *Laert. L. VI. §.* 105. [2] *Laert. L. VI. §.* 11. 12.
[3] *Confer. Horat.* Epist. I. 17.

Secta Stoica.

VII. Ab secta Cynica exiit Stoica: nam *Zeno* Cittieus, Cratetis Cynici discipulus, ludum Athenis aperuit in *Stoa*, celebri porticu, propter ingentem tabularum pictarum numerum, quæ ibi erant: ex qua *Stoici*, qui ibi differebant, Poetæ, & Grammatici sunt appellati: postea Zenonis auditores hoc sibi proprium nomen fecerunt. Nec contentus unius institutione, audivit *Zeno* Stilponem Megaricum, [1] Xenocratem Platonicum, [2] Diodorum Cronum Dialecticum, [3] & Polemonem: [4] ex quorum sententiis suam Philosophiam composuit.

Plurimos auditores habuisse *Zenonem* memoriæ proditum est. [5] Qui ei in cathedra ordine successerunt fuere Cleanthes, Chrysippus, Zeno Tarsensis, Diogenes Babylonius, Antipater Tarsensis, Panætius, Possidonius, Jason, ceteri. Qui tamen præceptoris sententias non semper presse secuti sunt, sed alio modo exposuerunt.

Stoica vero disciplina tribus partibus continetur, Logica, Physiologia, Ethica, de quibus breviter dicemus. Logicam cum ex Eristicorum fontibus hauserit *Zeno*, iisdem flagitiis, atque illa, inquinatur: i. e. nihil distincte cogitat, vocabula non definit, sed vocibus abstractis, aut incertæ significationis fere tota continetur: ex quibus tales ratiocinationes *Stoici* componebant, quas nullus posset interpretari. Itaque nihil aliud erant *Stoici* nisi sophistæ verbosi, & ineptissimi nugatores, qui ex ambiguo disputantes hominem in sermone capere cupiebant, quo facilius acuminis, & ingenii laudem apud indoctos

[1] *Laert. L.VII. f.* 2. [2] *Ibid. f.* 2.
[3] *Ibid. f.* 25.
[4] *Ibid. f.* 35.
[5] *Confer. Laert. L. VII. f.* 36.

doctos consequerentur. [1] Et quamquam Stoicorum quidam temperantiæ, moderationis, constantiæ laude floruerint, plerique tamen omnes erant hypocritæ, externam Philosophorum speciem mentientes.

Logicæ duas partes fecerunt, Rethoricam, & Dialecticam. Illa vel est deliberativa, vel judicialis, vel demonstrativa. Orationis partes exordium, narratio, confutatio, epilogus.

1. Dialectica est scientia, seu firma comprehensio rerum & visorum. Rerum autem imagines ab objectis externis inprimuntur in sensibus, & per sensus in animo, quasi anulus ceræ: hanc inpressionem, quæ cum evidentia est conjuncta, Græci *phantasiam*, Latini *visum* dixere. Has sequitur animi consensus, qui dum visa approbat, comprehendere dicitur: si firmiter quasi manu comprehendit, est scientia. [2] Porro Logicum criterium vel est homo, qui judicat: vel sensus, per quem judicat: vel applicatio phantasiæ, cujus auxilio judicatur. Itaque criterium & est sensus,& anticipata perceptio. (in hunc fere modum locuti sunt Epicurei)Sensuum comprehensio vera est ac fidelis. Nihil autem est in intellectu, quod prius non fuerit in sensu. Hinc nullas homo habet notiones innatas, sed mens chartæ puræ est similis, in qua mente primæ rerum imagines inprimuntur: hæ sunt notiones naturales & communes, seu anticipatæ perceptiones. Mens autem nihil aliud agit, quam has communes notiones ad singula visa, quæ occurrunt,

---

[1] *Confer. Fabricius Differt. de* Cavillationibus Stoicorum *in* Syllog. Differt.

[2] *Hinc Zeno digitis extensis*, visum; *paullum constrictis*, adsensum; *manu compressa & pugno*, comprehensionem *adumbrabat*. *Lege Cicer.* Acad. QQ. L. IIII. c. 47.

runt, accommodare. Et hæc de *visis*. His subnectunt doctrinam de *vocibus*, ubi de definitione, divisione, de genere, & specie. Postremo de *rebus*, ubi de quatuor prædicamentis, propositionibus, syllogismis hypotheticis, & omni fallaciarum genere pertractant: in quibus exponendis dies, ac noctes consumebant. [1]

2. In Physica hoc modo philosophantur. Duo sunt æterna rerum principia, patiens seu *Materia*, & efficiens seu *Deus*. Utrumque corporeum est. Quidquid enim est, corporeum est, adfectus animi, virtutes, vox, cetera. [2] Nihil incorporeum est, præter infinitum vacuum, quod extra mundum est. Deus autem vocatur *incorporalis ratio*, & *inmaterialis*, & *spiritus*, dum materiæ seu crassiori corpori opponitur: ipse enim subtilissimum corpus est. [3] Deus est purissimus æther, seu ignis artificialis, qui in extremo cæli ambitu habitat. Verum pro diversitate locorum diversa nomina habet: in aere Juppiter, in igne Vulcanus, in terra Vesta, in mari Neptunus, cetera. Hic ignis habet in se semina & formas rerum omnium, cumque se in omnes materiæ partes diffundit, eas movet, vivificat, & format secundum illas formas, & rationes: [4] idque non libere, sed ex necessitate naturæ: propterea quia Deus non libere, sed necessario vinculo Materiæ conjunctus est, nec ab ea potest separari.

Deus hoc sensu dicitur habere rerum singularum providentiam, quia omnes materiæ partes [ut anima & pars]

[1] *Stoicorum Logicam exponit copiose Stanlejus* Hist. Philosoph. in Zenone.

[2] *Laert. L.* VII. *s.* 55. *Confer. Seneca* Epist. 106. 113. *Fuse hæc ostendit Lipsius* de Philos. Stoica L. II. dis. 4.

[3] *Laert. ibid. s.* 147. *Plut.* de Placitis L. I. c. 6.

[4] *Laert. ibid. s.* 138.

pars] intrinſecus pervadit, movet, diſponit, conſervat certis & inevitabilibus legibus. Hæc itaque providentia inevitabile fatum eſt: adeo ut nec Deus, nec materia, nec, qui ex utroque conſtat, mundus, ab hoc fato ſe eximere poſſint. [1] Fato omnia reguntur, alia ex aliis neceſſitate naturæ fluunt, nec aliter evenire poteſt. [2] Quoniam vero cauſſa illa rationalis nihil extra ſe habet, niſi vacuum infinitum; a nullo alio cogi poteſt: quare libera eſt, quia natura ſua ita facit, etiamſi aliter facere non poſſit. [3]

Hæc eſt germana Stoicorum de Deo ſententia: cetera, quæ de divina providentia, de omnipotentia, de inmenſitate, de ſapientia, ceteriſque adtributis magna & præclara prædicant Seneca, Epictetus, Marcus Aurelius imperator, ceterique Stoici, quorum mutila exſtant ſcripta; ex his principiis inluſtrari debent. Nihil igitur agunt Juſtus Lipſius, Gatakerus, ceterique, qui Stoicorum vocabulis decepti, illorum ſententias ad Chriſtianorum decreta revocare adorti ſunt.

Hic itaque, qui levitate ſua extremum mundi ambitum petit, undique circumfuſus, omnia cingens atque complectens ignis artificialis, qui *æther* nominatur, & Deus eſt; ex chao quaſi erumpens, & æternam materiam agitans ſecumdum fati leges, primum genuit aſtra, in quæ particulas ignis induxit, qui Dii ſunt. Dii aerem, aquam, terram formarunt, divina obſtetricante manu, ſeu igne undique diffuſo, & ad medium delato, [4] cujus partes ſunt. Cum autem aſtra fati legibus agantur, & catenæ illi

---

[1] *Confer. Voſſius* Theolog. Gentil. *L.II. p.*158.
[2] *Seneca* de Provident. *c.* 5.
[3] *Seneca* Præfat. Quæſtion. Natur.
[4] *Confer. Moshemius* ad Cudworthi Syſtema c. IIII. *§.* 25.

illi necessariæ caussarum tamquam anuli sint conjuncti, futura necessaria sæpissime protendunt, & nuntiant. [1]

Porro fatali lege inundatio [2] & conflagratio, non aliter quam hiems, & æstas, post longas annorum periodos redibunt. Nam ignis ille artificialis, qui in stellis præsertim habitat, vaporibus terræ, ac maris nutritur. Cum autem hæc alimenta defecerint, ignis ardor totum mundum voracitate sua depascet & consumet, [3] & omnia ad chaos seu Jovem revertentur. Rursum post aliquam quietem, divinus ignis novum iterum mundum producet, novos homines, *dabiturque terris homo inscius scelerum, & melioribus auspiciis natus*. [4] Sed quia naturam materiæ corrigere Deus non potest, iterum redibit corruptio: & sic post aliam periodum conflagratio, perpetuis cursibus & conversionibus temporum.

Sed etiam animus hominis, qui est particula divini ignis, seu animæ mundanæ, [5] cum e corpore extricatur, adscendit ad ætherem purissimum, & in ignem divinum inmergitur. [6] Quo sensu & mortalis, & inmortalis dici potest. Verum post extremam conflagrationem, & rerum instaurationem, vel idem, vel omnino similis corporibus inseretur: quæ est resurrectio Stoica, a Christiana plane diversa. Quidam dicebant, malorum animos, materiæ contagione gravatos, in aere agitari, donec penitus dissipentur: hic *infernus* illorum est. Animæ autem levio-

[1] *Seneca* Natur. Quæst. L. II c. 32.

[2] *Seneca ib. L.* III. *c.* 29. [3] *Confer. J. Thomas.* de Exustione mundi Stoica. [4] *Seneca ibid. c. ult.*

[5] *Confer. Lipsius* Dissert. VIII. p. 313. seqq.

[6] *Inconstantes hic sunt Stoici, ac varii, ut notat Menagius ad* Laert. L. VII. §. 175. *Alii animas ad conflagrationem usque permansuras existimant: alii solas sapientium: alii nullas.*

leviores, id est, quæ minus a materia noxæ & flagitii habeant, ad Lunam, seu turbidum ignem deferri, cum eo luctari, ibique purgari, usque donec naturali motus lege, ad sidera deferrentur. [1] Hæc tamen ridebant alii. [2]

3. Hæc sunt præcipua Stoicæ physiologiæ decreta. Ex his Moralis philosophiæ systema derivatur: quod cum Physiologico ita est connexum, ut ab illo separari non possit: quod fusius explicare, non est hujus loci. Unum monemus, Stoicos finem & felicitatem hominis posuisse, vivere convenienter naturæ, seu secumdum virtutem, cujus semina animo nostro insculpta sint. Hoc nihil aliud significat, quam esse in nobis particulam divini ignis, cujus dispositioni, & legibus fatalibus libenter ac perfecte parendum est. Itaque anima libera est, non quia hoc & illud velle, & nolle possit, sed quia sponte sequitur id quo fata vocant: quæ nisi sequatur, ab inevitabili lege sequi coacta erit. [3] Cetera huc redeunt: solam virtutem esse *bonum*: solum vitium *malum*: ceteras res *indifferentes*. delicta omnia esse æqualia, nec iis esse ignoscendum. Cum autem materia sit origo mali, perturbationes, quæ inde proficiscuntur, comprimendas esse, corpus duriter habendum, virtutem solam expetendam.

Tanta autem homini virtute ornato, seu sapienti suo tribuunt Stoici, ut eum supra hominem evehant: talemque adumbrent sapientem, qualis inter mortales nec ullus fuit, nec esse possit. [4] Hæc si tollis, plurima in Stoicorum scriptis morum præcepta egregia occurrunt. Laudantur autem

[1] *Plutarch.* de Facie in orbe Lunæ T. III. p. 383.

[2] *Seneca* ad Marc. cap. 19. *Confer. idem* Epist. 117.

[3] *Confer. Seneca* Epist. 107. *&* *Epictetus* Enchirid. c. 52.

[4] *Confer. Cicero in* Paradoxis Stoicor.

autem potissimum,quod juris Naturalis principia,seu doctrinam de officiis erga Deum, erga se ipsum, erga alios, primi in scholis tradiderint: qua de caussa veteribus jurisconsultis Romanis admodum probati fuere. Et hæc secta ad Cæsaris dictatoris ætatem usque cum honore pervenit, quo tempore Possidonius [1] & Mnesarcus [2] Athenis, & Romæ Stoicam doctrinam publice docuere.

Secta Platonica.

VIII. Sed præter ceteros Socratis auditores ingenii prædicatione claruit *Plato* Atheniensis, natus Olympiade LXXXVII. vel sequenti. [3] Hic prima juventa Heracliti, & Parmenidis, Eleaticæ sectæ alumnorum, philosophiæ operam dedit sub Cratylo, & Hermogene. [4] Deinde in Socratis disciplinam se contulit. Defuncto Socrate veniens in Italiam, Pythagoricæ sectæ animum adjunxit. Inde profectus Cyrenem Geometriam Diodoro doctore didicit: in Aegypto Astrologiam, unde reversus Pythagoreis rursum in Italia dedit operam. [5]

His præsidiis paratus, ex iis, quas didicerat, opinionibus systema suum composuit. Igitur ab Euclide Megarico, quem etiam audivit, sumsit Dialecticam: a Cratylo, & Parmenide, Naturalis philosophiæ præcepta, quæ apud Eleaticos vigebant: quibus alia junxit, quæ ex Pythagoreis acceperat: tum demum ab eodem Pythagora Meta-

---

[1] *Suidas* in Possidonio.
[2] *Jonsius de* Script. Hist. Phil. L. II c. 13.
[3] *Confer. Petavium* Ration. Temp. P. I. L. III. c. 13.
[4] *Aristoteles* Metaphys. L. I. c. 6.
[5] *Cicero QQ.* Tuscul. V. c. 29.
[6] *Appulejus de* Dogmat. Platon. p. m. 283.

Metaphysicam : Ethicam vero, & Logicam a Socrate. [1] Ex quibus omnibus systema glutinavit, quædam vel mutans, vel demens, quæ aliorum opiniones turpiter depravarent : in quo *syncretismum* i. e. adversa adversis conciliandi studium prodidit. Docuit *Plato* in *Academia*, quæ erat gymnasium suburbanum consitum arboribus :[2] ex quo sectatores nomen habuere Academicorum & Platonicorum.

Philosophiam *Plato* esse dixit, conversionem animi ad ea, quæ re vera sunt, & mente videntur, ut Deus, ut ideæ, ut animus a corpore sejunctus. Ex hac contemplatione sequi actionem, seu morum præcepta. Artem vero investigandi verum utrique esse necessariam. Quare in tres Philosophiam partes divisit, Physiologiam, Ethicam, Dialecticam. [3]

1. Cum Dialectica viam sternat ad intelligibilium, & universalium idearum contemplationem, qui finis est hominis, occupatur tota in iis, quibus ad illud pervenire possimus. Primum igitur nomina se offerunt, quæ rebus ipsis conveniunt : itaque de etymologia nominum disputat. Deinde rei essentia occurrit, quæ definitione, divisione, resolutione cognoscitur : de quibus etiam differit ipse. Postremo occurrunt adjuncta rei : hæc non aliter cognosci possunt, nisi inductione, & ratiocinatione. Ratiocinatio autem vel est necessaria, seu *apodictica* : vel probabilis, seu *epicherematica* : vel inperfecta, seu quæ enthymemate constat, ut *rhetorica* plerumque. Sophismata sunt falsæ ratiocinationes. Hæc tamen non via ac ordine exposuit, sed

D passim

[1] *Appulejus l. cit. confer. Laert.* L. III. c. 8 & 56.

[2] *Confer. Menag. ad* Laert. L. III. c. 7.

[3] *In* Amatoribus *Tom. I. p* 137. *seqq.*

passim dialogis adspersit Socratis more, [1] quæ viri aliqui docti in unum collegerunt. [2]

Jamvero mens nostra antea quam in corpore claudatur, primorum intelligibilium, seu idearum notitiam habuit, quæ per sensus adquiri non potest. Verum cum anima corpus contingit, earum obliviscitur: nec nisi sensuum usu, & appulsu phantasmatum excitantur, quæ vocatur *reminiscentia*. Notitia vero rerum, quas antea per sensus cognovit, vocatur *memoria*. Sensus est animæ adfectio per organa corporis: intellectio est actio mentis, quæ ideas contemplatur. Intelligibilia prima sunt ideæ: secunda sunt ideæ in materia, seu *species*. Sensibilia prima sunt qualitates: secunda concreta, ut *album*. Prima, & secunda intelligibilia judicat intellectio. Prima, & secunda sensibilia sensus. Quare & reminiscentia, & sensu notitiæ adquiruntur: illæ scientiam, hæ opinionem generant.

Quamquam vero oriretur a sensibus, non esse tamen judicium veritatis in sensibus: mentem rerum esse judicem, solam dignam esse cui credatur. Judicium vero practicum fit cum notitias adquisitas ad rationem boni, quod in animo insitum est, referendo, bona, an mala sint, dijudicamus. Hæc Logicæ veluti summa est: quam ipse cum theoretica parte conjunxit.

2. Speculatricem disciplinam in tres partes distribuit, theologiam Naturalem, Physicam, Mathematicam. Theologiæ hæc præcipua sunt dogmata. Ex nihilo nihil fit.

---

[1] *De Logica præsertim agit in* Theæteto, Phædone, Phædro: *de sophismatis in* Euthidemo, *&* Sophista: *de vocibus in* Cratylo.

[2] *Appulejus de* Dogmat. Platonis, *&* *Alcinous*. *Ex Recentioribus confer. Stanlejus* Hist. Phil. in Platone, *&* *Brucker. de eod. Tom. I. p. m. 672. seqq.*

fit. [1] Duo sunt prima & æterna rerum principia, Deus, & Materia: quæ & separata sunt, & a se invicem non dependent. [2]

Materia & naturali inertia, & vi quadam congenita sua rationi, ordini, bono adversatur: id est, motu suo malo, & inordinato adversatur opifici seu conditori, qui ratio est, ordo, & bonum. [3] Caussa seu conditor est incorporalis, & materiæ repugnans, qui ad eam libere accedens formavit mundum sensibilem: [4] sed refractariam materiæ naturam plane vincere non potuit. Ex quo omnis mali origo. [5]

Ex Deo autem manavit aliud principium a se diversum,

---

[1] *In* Timæo Tom. III. pag. 28. *quo Dialogo Physiologia Platonis continetur. Confer. Cicero* de Divinat. L. II. *Creationem ex nihilo nullos Gentilium agnovisse, nec admisisse, erudite ostendit Mosbemius de* Creatione ex nihilo *apud Cudvvort. pag.* 957.

[2] „ *Hanc materiam esse sempiternam, non vero in-* „ *mobilem, ait Plato*, Timæo Tom. III. p. 94. *&* *p.* 28. *Legatur Cicero* Academ. QQ. L. I. 6. *& Appulejus* de Dogmat. Platon. L. I. *p. m.* 284. *& J. Vvolfius de* Manichæismo ante Manichæos *f.* 11. *§.* 32.

[3] Theæteto Tom. I. p. 176. & Timæo Tom. III. p. 30.

[4] *Suspicio est, Platonem, qui Heracliti, & Pythagoræ dogmata amplexatus fuerat, credidisse, Deum esse ignem, & materiam subtilissimam, seu non esse* inmaterialem, *eo sensu quo nos accepimus. Sed id plane non constat: nec ipse se aperuit. Confer. Moshemius ad* Cudvvorthi Systema, c. v. f. 3. *§.* 7.

[5] „ *Voluit Deus bona facere omnia, malum autem nul-* „ *lum esse, quantum natura, sive materia pateretur.* Plato in Timæo Tom. III. p. 30.

ſum, quod eſſet inſtrumentum cauſſæ; quodque ideam, ſeu λόγον id eſt, *rationem* nominavit. [1] Hoc omnes rerum ideas in ſe continet: quæ ideæ [hæ ideæ ſunt ipſimet numeri Pythagoræ] ſunt æterna rerum ſenſibilium exemplaria, ſeu ſubſtantiæ per ſe ſubſiſtentes, a Deo ſeparatæ, quæ ſola mente cerni poſſunt. Hæ dum ad Deum referuntur, ſunt exemplaria: dum ad res materiales, quæ continenter labuntur & fluxæ ſunt, rerum forma, ſeu eſſentia ſunt: dum ad hominis mentem, ſunt objectum ſcientiæ. [2] Hæ etiam vocantur Dii.

Ex Deo ſecundo loco manavit anima mundi, quæ tertius Deus eſt. Hæc mundo indita mundum omnem pervadit, & præſertim in Sole, Luna, ac ſideribus latet, & motus inordinatos materiæ emendat, ordinatum motum efficit: ſed ex contagione materiæ aliquid participat, & media inter Deum, & Materiam eſt. [3] Quare & anima, & terra, & cælum, & ſidera, in quibus illa habitat, Dii vocantur: [4] qui tamen definito tempore geniti fuere. Itaque *cauſſa*, *ratio*, & *anima mundi* eſt celeberrima illa *Trinitas Platonica*, quæ a Trinitate, quam nos Catholici credimus, longiſſime diſtat. [5]

Ex hac anima mundi decerpti dæmones ſunt, quorum opera in condendis ſingulis mundi partibus uſus eſt Deus: eoſ-

---

[1] *Cyrillus* Contra Julianum I. p. 32.

[2] Timæo p. 28. e 94. & de Republica L. VII. *initio*. *Confer*. *Ariſt*. Metaph. L. VI. & VII. 14. & *Bruckerus* Hiſt. de Ideis. § *V. p.* 60. *66. ſeqq.* & *Petavius* Dogmat. Theol. Tom. I. L. 4. c. 9.

[3] In Cratylo Tom. III. p. 53.

[4] *Confer. Laert. L. III. ſ.* 75.

[5] *Confer. Moſhemius* ad Cudvvort. Syſt. c. IIII. §. 36.

eosque mundi, & hominum gubernationi præfecit: [1] qua de caussa precibus, & muneribus sunt prosequendi. Itaque quamvis duplex principium posuerit *Plato*, & ad Atheismum viam muniverit; tamen Atheus dicendus non est, propterea quia, quæ inde consequuntur, non admisit: immo inter philosophos Græcos optime de Deo docuit. [2] Et hæc de Theologia.

3. Physica vero *Platonis* ex iisdem principiis proficiscitur. Nam cum ex schola Eleatica, & Pythagorica sua dogmata hauserit, & Pythagoreorum more multum tribuerit Geometriæ, hujus studio in notiones abstractas facillime incidit, magno utriusque systematis, quod depravavit, tum ipsius rei Physicæ malo. Itaque dicebat, mundum sensilem certo tempore genitum esse, [3] nimirum cum Deus materiæ fluxæ & informi, ideam seu formam adjecit. Ac primo ignem, & terram condidit, inter quos aerem, & aquam interposuit. Sphæricum præterea fecit, & animam in medio collocavit. Tum tempus condidit, & sidera, quarum motu tempora distinguerentur. Animalium autem condendorum opus Deorum inferiorum esse voluit, qui eorum corpora machinarentur. Mundum autem sic conditum, per animam universalem motu circulari volvi constituit. Quamquam vero mundus æternus, ut putat ipse, esse debeat, sunt tamen certæ periodi, quibus exactis, iterum mundus interno motu animæ actus, ad pristinum statum reduci debet. Et hic est decantatus *annus magnus* Platonis. [4]

[1] In Convivio, *Tom.* III. *p.* 201.

[2] *Confer. Thomas.* de Exustione Mundi Stoica, Dissert. II. §. 25.

[3] *In* Timæo.

[4] *Confer. Vossius* de Idololatria L. II. c. 35.

Ex anima mundi plures animæ decerptæ sunt. [1] Hæ cum ex eadem essentia, ex qua genitæ sunt ideæ, manarint, & cum Deo conversatæ sint, rerum omnium ideas habuerunt. [2] Porro animæ singulis astris sunt adtributæ, & certis ac inevitabilibus legibus subjectæ: nimirum iis legibus, quas Deus animæ universali præscripsit, & hujus adjumento inordinatos materiæ motus compescuit. Sed animæ libertate sua abusæ, expulsæ a mundo ideali, in corpus, tamquam in carcerem, detrusæ sunt. In hoc autem carcere hanc pœnam pendunt. Primum corporis contagione ideæ intelligibiles pæne deletæ sunt: & quemadmodum in tabula scripta, quæ cera inlita est, non nisi remota cera prioris scripturæ vestigia apparent; ita animus noster sensuum velamine involutus, non nisi phantasmatum appulsu æterna semina veritatis, quæ in eo insita sunt, agnoscit. [3] Deinde inordinati motus ex materia in animo excitantur: quos qui compescuerint, & ad leges præscriptas se conformaverint, ad eadem astra reversuri sunt, ut rursum ad corpora priorum non dissimilia descendant. Qui secus fecerint, sexu mutato feminæ evadent: & si ne tum quidem peccandi fecerint finem, in corpora brutorum, & deteriora trudentur; usque donec adfectibus subactis, & absumpta maligna illa & materiali animæ parte, ad pristinam contemplationem & beatitatem queant accedere. [4]

Quoniam igitur anima mundi a materia habet aliquid ma-

---

[1] *In* Philebo p.30. *de* Legib. *L. X. Tom.* II. *pag.*899. *Confer J. Thomas. de* Fonte Animarum.

[2] *In* Timæo p. 81. *& in* Phædro p. 249.

[3] Theæteto. Tom. II. p. 191. *Confer.* Cratylus Tom.I. p.400.

[4] *Confer. Baltus*, Defensio PP. qui de Platon. accus. L. III. c. 5. *Petavius l. c.*

mali, ita & anima humana, quæ ex illa manavit: quæ rursum conjunctione corporis magis magisque mala evadit. [1] Quare felicitas animi in hoc consistit, ut pars rationalis non rationalem seu materialem moderetur.

Omnino autem tres sunt animæ in homine. Rationalis in capite est: mortalis pars illa, quæ iræ, & cupiditati est subjecta, in distinctis pectoris & trunci partibus. [2] Anima rationalis est inmortalis: [3] mortales ceteræ. Illa etsi fato, id est, rerum ordini a Deo præscripto animæ mundanæ, & per eam mundo, subjiciatur; tamen libera est, & fati legibus interdum resistere potest. [4]

Corporis humani fabricationem item in *Timæo* explicat *Plato*: sed pleraque & obscura, & talia dixit, quæ viris physica perscrutatione subactis non adrident. [5]

4. Ex Mathematicis disciplinis Arithmeticam, Geometriam, Astronomiam, Musicam extollit, quatenus harum præsidio animus ad intelligibilia contemplanda præparatur. [6]

5. Practicæ philosophiæ duas partes fecit, Moralem, & Civilem. Utramque vero [7] ex principiis physiologicis, de divinis, de materiæ condicione, de animæ natura deduxit. Ea tamen sparsim tradidit, nec nisi maximo cum labore colligi possunt. Celebriora decreta talia sunt. Primum bonum est Deus: nostrum bonum est scientia primi boni. Mens, divina propago, sola aliquam boni similitudinem consequitur. Honores, opes, cetera non sunt bonum, nisi cum virtute sint conjuncta. Hinc Philosophorum animi post mortem sum-

[1] *In* Timæo p. 41. [2] *Ibid. p.* 59.
[3] In Phædone Tom. I. p. 69. seqq.
[4] *Plutarch.* de Placit. L. I. c. 27.
[5] *Confer. Schulzius*, Hist. Medic. Per. I. sect. 3. c. 6.
[6] *Confer.* L. VII. de Republica.
[7] *Bruckerus de* Platone p. m. 720.

summis bonis, summa beatitate fruuntur. Solum honestum est bonum, & aptum ut Deo similes simus, quantum genus humanum, & animi natura patitur. Qui animus, quod ex essentia divina quarto loco manavit, eidem potest adsimilari. Hæc adsimilatio est beatitudo, seu scopus Philosophiæ. [1] Ergo sola virtus est quærenda: quam qui habet, is solus est beatus, & ei mala corporis nihil sunt. Qui non habet, præter ceteros mortales miser est. Itaque curare debemus, ut cupiditates, & adfectus domemus: ut virtutes adquiramus: & Mathematicarum adjumento ideas magis magisque abstractas formemus, donec ad primam illam veramque ideam perveniamus, cujus contemplatio seu scientia beatitudo est. Qua de caussa de virtutibus disserit *Plato*. [2]

Politicam itidem adtigit *Plato* libris de *Republica*: sed talem rempublicam informavit, quæ non nisi hominis fanatici partus sit, nec nisi in Platonis cerebro exsistere possit, propterea quia ex Metaphysicis, & abstractis ideis tota componitur. [3] Iccirco nihil de ea distincte præcipiemus. Si seorsum leges spectes, quædam non incommode dicta in *ea* se offerunt: sin ad systema referas, nullius usus sunt. Et de Platonica disciplina hactenus.

Academia Vetus.

VIIII. Platonem excepit *Speusippus* Atheniensis, Platonis sororis filius, ab eodem institutus & forma-

[1] *Confer. Schefferus de* Natur. Phil. Italicæ c.7.

[2] *De Ethica Platonis confer. Alcinous* Introd. in Platon. c. 27. seqq. *Cicero* Academ. QQ. L. I.

[3] *Confer. Paschius de* Fictis Rebuspublicis. *Boeclerus* Bibliograph. Crit. c. 44. *Conringius de* Civili Prudent. c. 14.

matus: qui præceptoris dogmata in Academia summa cum dignitate & laude exposuit. [1] Huic vero Xenocrates, Polemon, Crates Atheniensis, & Crantor adstipulati sunt, qui omnes Platonicam philosophiam tradiderunt: quæ tamen temporis progressu aliquantulum mutata est. Et hi quidem Socratis, & Platonis more de multis in utramque partem disputabant: multa tamen pro certis ponebant.

Academia Media.

X. *Arcesilas* vero Platonicæ institutionis faciem mutavit. Primum is operam dedit Mathematicæ, Autolyco, & Hipponico doctoribus. [2] Deinde philosophiæ Aristotelicæ sub Theophrasto. Tum Platonicæ sub Polemone. [3] Postremo ex Dialecticorum, & Pyrrhonis philosophandi ratione multa desumsit, ex quibus novam Philosophiam adornavit. [4]

Itaque *Arcesilas* Platonicum dogma [*sola cognitio „ æternarum idearum est scientia: cognitio, quæ per sensus „ adquiritur, est opinio, propterea quod res, quæ sub sensum „ cadunt, sunt mobiles, concitatæ, nihil constans, omnia con- „ tinenter labuntur*] ita recepit, ut partem illam de ideis, quæ ceteri ridebant, abjecerit, vel potius celaverit: tantum sensuum tarditatem aperte sit amplexatus. Quare pro certo adfirmavit, nihil esse in rebus sensibus subjectis, quod a viro sapiente certo sciri posset; nihil pro explorato habendum esse, ne illud quidem, quod Socrates frequenter in ore habuisset, *nihil se scire*. [5] Sed cohibendum adsensum, & de omnibus in utramque partem esse disputandum, pro-

---

[1] *Laert. L. IIII. §. 1.*
[2] *Laert. ibid. §. 28.* [3] *ibid.*
[4] *Empiric.* Pyrrh. Hypot. L. I. c. 33.
[5] *Cicero* Acad. QQ. L. I. c. 12.

propterea quod omnino latet veritas & tenebris est circumfusa. Hæc ad scientiam pertinent: nam in usu vitæ opinionem valere putavit. Et hæc ἀκαταληψίας, quæ in Academia obtinuit, basis est.

Id eo consilio fecit *Arcesilas*, ut se opponeret Dialecticis, & Sophistis, [1] & Stoicis, qui cavillationibus suis viros doctos fatigabant: & magnam eruditionis, & ingenii laudem sibi tribuebant arroganter. Cumque elegantiori eruditione esset ornatus, & incredibili dicendi vi ac copia valeret, adeo sua dogmata aliis probavit, omnino ut eamdem Philosophiam longe lateque diffuderit: quæ ratio usque ad Egesinum in Academia perduravit.

Academia Nova.

XI. Egesini discipulus *Carneades* Cyrenæus, vir eloquentissimus, cum animadverteret, Academiam Mediam in magnam invidiam esse adductam, propterea quod mentis, & sensuum tolleret certitudinem; adeoque officia omnia & pietatem tollere videretur; hanc emollire conatus est non nova doctrina, sed novo explicandi modo. Quo tempore docuerit *Carneades*, magna lis est inter viros doctos. Bruckero [2] verisimilior videtur Laertii sententia, qui eum obiisse scribit Olympiadis CLXII anno 4., cum vixisset annos LXXXV. Audivit ille primum Diogenem Stoicum: [3] postea ad Academiam se contulit.

Hac ergo usus industria *Carneades*, ea, quæ Arcesilas non nisi discipulis secreto aperiebat, nimirum hanc incertitudinem non in rebus ipsis, quæ vel veræ, vel falsæ sine dubio sunt, sed in iis ut a nobis cognoscuntur consistere; pla-

[1] *Empiricus loco cit.*
[2] Hist. Ph. Tom. I. p. 761. seqq.
[3] *Cicer.* Acad. QQ. L. III. c. 6.

plane professus est. Docuit igitur contra Dogmaticos, & Stoicos, esse quidem aliquid verum, & falsum, sed latere hominem, propterea quod omnibus veris falsa quædam sint adjuncta tanta similitudine, ut nequeant discerni: [1] ex quo sequitur, scientiam non dari. Tamen in hac rerum incertitudine, & adsensus retentione concedebat sapienti opinari, id est probabiliter ex adjunctis judicare: & docebat quo pacto probabile visum adquireret, ex quo vitam & mores componeret. [2] Quod sane omiserat Arcesilas, qui de moribus nihil præceperat: tametsi præferret mores Philosopho dignos. Hanc autem disputandi rationem hujus auditor Clitomachus in Academia retinuit.

XII. *Philo* Larissæus, Clitomachi auditor, *Quartam Academiam* non nullis condidisse videtur, [3] & alio modo Carneadis doctrinam explicasse. Reapse vero nihil videtur novi adtulisse, quo alterius Academiæ conditor nominetur. Immo vero ostendit errasse eos, qui duas Academias esse putassent. [4]

XIII. Hujus auditor *Antiochus* Ascalonita *Quintæ Academiæ* parens vocatur hoc nomine, quod Stoicam, & Peripateticam sectam cum Academia copulare voluerit: [5] adeoque Ciceroni paucis mutatis germanus videtur Stoicus. [6] Reapse tamen nihil aliud facere videtur, quam veterem Academiam suscitare. [7] Et hic Philosophus in Cæsaris, & Pompeii cadit ætatem. Utrumque enim Philonem, & Antiochum Cicero audivit: post quos Academia apud Græcos obmutuisse videtur.

Se-

---

[1] *Idem de* N. D. L. 1. c. 5.

[2] *Confer. Sextus Empiricus* Adv. Mathem. L. VII. §. 153. [3] *Empiricus l. c.*

[4] *Confer. Cicer.* Acad. I. 4. & III. c. 4.

[5] *Empiric. L. II. §.* 235.

[6] Acad. QQ. L. III. c. 43. [7] *Idem ib. c.* 22.

Secta Aristotelica.

XIIII. Venio ad *Aristotelem*, nobilem Platonis discipulum: de quo si omnia vellem referre, exitum nullum reperiret oratio: iccirco, quæ necessaria videbuntur, quam poterimus breviter delibabimus. Fuit is patria Stagirites, urbe Thraciæ: [1] Olymp. XCIX. anno I. natus. Annum agens XVII. dedit operam Platoni, qui Athenis docebat. Ingenio, labore, eruditione condiscipulos omnes superabat, ex quo vir doctissimus evasit. [2] Mortuo Platone ludum aperuit in Lyceo nobili gymnasio in suburbio Atheniensi. [3] Cumque ambulans disputaret, appellatus est Peripateticus: [4] quamquam, ut recte Bruckerus, [5] jam ante Plato differens ambularit, & *Aristoteles* aliquando sedens docuerit. Cetera lubens prætereo.

Plurima scripsit *Aristoteles*: sed pauca eo vivente emissa fuere: [6] reliqua longo post tempore. Perierunt multa, [7] exstant alia, quorum suppositicia multa sunt. [8] Disputat in iis de Rhetorica, Poetica, Logica, Physica, Metaphysica, Ethica, Politica.

I. Logicam in Demonstrativam, & Dialecticam dispertivit: illa veritatem certam, hæc probabilem habet pro fine: Primo igitur de Terminis, deinde de Categoriis differit: post de Signis conceptuum, & Enuntiationibus:

[1] *Suidas in* Arist. [2] *Laert. L. X. f. 27.*

[3] *Confer. Andreas Schmidius* Diss. de Gymnasiis Litter. Athen. p. 36. [4] *Laert. L. V. f. 2.*

[5] *In* Aristotel. Tom. I. *pag. m.* 787.

[6] *Patricius* Disc. Perip. Tom. I. L. II. p. 71.

[7] *Confer Fabricium in* Bibl. Græca Vol. II. *qui Aristotelis libros enumerat diligenter.*

[8] *Conf. Patricium l. c. p. 39.*

bus : tum de Syllogismis generatim, deinde de Demonstrativo, deinde de Probabili, postremo loco de Fallaciis syllogismorum. Hæc fere omnia acceperat a Platone.

Hæc quoniam vulgaria sunt, fusius explicare supervacaneum esset. Finis Aristotelis in Logica est, contra Sophistas, qui tum regnabant, disputare, [1] & ad hunc finem disputationes suas conformat. Hunc si tollas, pleraque, quæ ibi sunt, nullum usum habent in præsentia. Unum monemus, eum Platonico principio innixum, naturas illas communes, quas in materiam inmersas esse putabat, subjectum demonstrationis & scientiæ fecisse: in rebus vero moralibus, quæ mutationi sunt subjectæ, perspicuæ ratiocinationi seu demonstrationi locum non dedisse. Quod quam sit erroneum, nemo non intelligit.

2. Metaphysica *Aristotelis* pro fine habet, substantiarum, præsertim Dei, notitiam exponere: non vero notiones universales solum, ut plerique putant. Itaque primum de ente generatim, & substantia differit, postea de Deo. Tres, secundum eum, substantiæ sunt classes: una corruptibilis, ut animantia: altera sempiterna, ut cælum: tertia inmobilis, [2] quæ sit primus motor. [3] Nam cum ab æterno tempore, ut ait, cælum moveatur, progressus autem infinite dari non possit, primus motor sit necesse est, qui cælum moveat, ipse inmobilis. Hic motor primum cælum motu circulari agit, non tamquam anima, sed tamquam moderator & *adsistens*. Sphæræ vero inferiores ab intelligentiis *adsistentibus* moventur ex motu primi motoris. Has intelligentias a Deo non creari quidem, sed ex eo manasse, ex illius sententia possumus suspicari.

Primus motor movet appetendo, & intelligendo, id est, non ut caussa efficiens, sed finalis: seu, quod idem est, essen-

[1] *Confer. Arist.* de Interpret. c. 6.
[2] Metaph. XI. c. 1. [3] *Ibid. c. 6.*

essentiæ, bonitatis, & potentiæ suæ actione potest movere omnia, vult ea movere, reapse moventur. Intelligentiæ inferiores, ad exemplar æterni motoris, & ipsæ modo intelligibili, & ex desiderio moventur, & movent. [1] Primus motor seu Deus est substantia nobilissima, æterna, inmobilis, a sensilibus diversa, indivisibilis: item perfectissima fruitur vita, quæ in hoc consistit, quod se ipsum intelligit, & cum infinita contemplatione delectatur. Motores inferiores sunt itidem inmateriales, & æterni, & Dii. Cetera, quæ de dæmoniis dicuntur, ad fabulas sunt referenda. [2]

Itaque æternus, secundum *Aristotelem*, est mundus, [3] æterna materia, nec ab ullo genita aut producta. Primus autem & æternus motor inextricabili vinculo primo cælo conjunctus est: idque non libere, sed necessario movet. [4] Nec aliquid aut velle, aut facere potest, nisi quod facit necessario, non propter alios, sed propter se. Sphæras non alia ratione movet, quam primum mobile in aliqua machina, fabricationis lege, cum reliquis machinæ partibus motum participat. Quæ vero sub Luna sunt, a *calidi universalis* motu, vel intelligentiæ universalis, quæ in orbe terræ est, voluntate proficiscuntur, vel casu.

Hinc inmensus Deus non est, quia primo cælo est alligatus. Omnipotens, & liber non est, propterea quod nec materiam, nec mundum condidit, nec aliud facere potest, quam quod facit; nimirum motum æternum. Provi-

[1] *Confer. Conringius* Conringiana p. 125. *qui ait, id Aphrodisæo, et acutioribus Peripateticis placuisse.*

[2] *Confer. Mosbem.* ad Cudworthi System. c. IIII. §. 24.

[3] Aristoteles credidit mundum ab æterno exstitisse. *Conimbric.* L. III. de Anima c. 5. litt. c.

[4] *Confer. Arist.* de Cælo L. II. c. 3.

videns non est, quod nihil rebus sublunaribus, nihil humano generi aut tribuere potest, aut auferre, otiosus tantum sui contemplator. Colendus non est, quia nec bene pro meritis capitur, nec ira tangi potest, nec mala punire, adeoque nec sacrificiis placari, nec ritu sacro coli debet.

Hæc *Aristoteles*. Et quamquam interdum videatur ipse adfirmare, Deum aliquam mortalium gerere curam, id dicis gratia, & ad populi invidiam declinandam dictum esse, dubitabit nemo, qui Aristotelici systematis nexum diligenter examinarit. Quare ad Atheos secundi ordinis *Aristoteles* est referendus, eos nimirum, qui Deum nomine retinentes, tales illi proprietates adfingunt, quæ naturam Dei funditus evertant. Quod jam viris doctis initio superioris sæculi suboluit. [1]

3. Phy-

---

[1] „ *Aristoteles mundum æternum docet. Deum* „ *non esse factorem mundi, neque hominum, neque doctorem,* „ *qui communicet nobiscum vel in somno, vel in vigilia: nec* „ *beatorum ante & post mortem, quippe nobiscum nec habere* „ *potest commercium, nec curat, nec intelligit inferiora.* „ *Item animas humanas esse corporum formas corruptibiles,* „ *unam vero universalem semper vivere, quia non est actus* „ *corporis. Proeterea idem Aristoteles negat præmia, &* „ *pœnas post mortem, unde Averroes scripsit contra tres le-* „ *gislatores, Christum, Mosem, Mahometum. Præterea* „ *Aristoteles tradit, Religionem esse inventionem politicam,* „ *non autem natura constare: amplius negat, exstare dæmo-* „ *nes, & angelos, nisi eos, qui affixi cælo movent orbes.* Thomas Campanella Dominicanus *de Reductione Gentil. c. 2. num. 19.*

„ *Illud inprimis occurrit reprehendendum, quod Ari-* „ *stoteles posuit, mundum, ejusque materiam primam æter-* „ *nam,*

3. Physicam partitur in generalem, & particularem: Illa generales notiones principiorum, hæc res singulas seorsum persequitur. Principio Philosophorum principia Physica rejicit, & ait, principia esse tria, materiam, formam, privationem. Veterum opinio erat, materiam ex particulis alia & alia ratione motis & copulatis constare: formas vero vel inesse particulis; vel, ut Platoni placuit, esse ideas seu essentias universales, æternas, a Deo manantes, quæ materiæ adjicerentur. *Aristoteles* contra ait, materiam omnis qualitatis, & quantitatis esse expertem, ideoque non corpus; [1] sed esse subjectum ex quo formæ educerentur, & cui inprimerentur. Revera tamen Pythagoræ, & Platonis materiam admittebat. [2]

Natura est principium motus, & quietis, in eo in quo est. Natura inest omnibus substantiis materialibus, & constat materia, & forma: sed magis est forma. [3] Quid vero reapse sit hæc natura materialis, non explicat, sed Metaphysica notione contentus est. Nam materia non est effi-

---

„ *nam, primum motorem supremæ modo sphæræ medio circulo insistentem, libertatis expertem, nihil aliud aptum* „ *intelligere, nisi se ipsum: nec aliud efficere, quam motum* „ *æternum: proinde nec mundum, nec aliud quidpiam ex nihilo* „ *creare posse. Itemque de reliquis intelligentiis, quarum infimam videtur facere intellectum agentem, & animam unam* „ *communem toti speciei humanæ, unde consurgit innumerabilium errorum seges*. Claudius Berigardus *Præfat. ad Circulos Pisanos: quo nemo melius inpietatem Aristotelis in suo lumine collocavit. Confer. Conringius* Conringiana p. 125. seqq.

[1] *Arist.* Metaph. I. c. 6. *Confer. Mosbemius* ad Cudworthi Systern. Intellect. c. v. s. 2. §. 27.

[2] Physicor. L. II. c. 1.

efficiens: forma vero, ut cum materia conjungatur, effectore opus habet. Non inepte aliqui viri docti cum Averroesio suspicantur, nomine naturæ intellexisse eum, *necessarium influxum inferioris intelligentiæ, quo formæ in materiam inducuntur, & motus naturalis excitatur, ex quo producuntur omnia*. Post hæc de quatuor caussarum generibus agit: & fortunam, & casum inter caussas effectrices refert. Tum de motu, infinito, loco, vacuo, tempore per ideas abstractas disputat.

Quidquid movetur ab alio movetur: processus infinitus est inpossibilis: igitur sit primus motor necesse est, immobilis, æternus, quia ab æterno tempore movet. Nam si motus incepisset, primus motor non potuisset movere, nec tempus esset æternum. [1] Quatuor sunt Elementa: cælum vero est quinta substantia nobilioris naturæ. Unicus est mundus, & æternus, adeoque nec gigni, nec corrumpi potest. [2] Quod ex systemate Aristotelis Metaphysico fluit, in quo mundus primi motoris necessarius vel effectus, vel subjectum est. Cetera, quæ de stellis, motu cæli, elementis, addit, prætereunda sunt.

De Anima peculiaria dogmata sibi fecit Aristoteles: in quibus, si usquam alibi, obscurus est. Anima est, prima *entelechia* corporis organici. Quid autem sit prima *entelechia*, nec ipse videtur intellexisse, nec interpretes ulla industria explicare potuerunt. Verisimile est, Aristotelem ea designasse principium sentiendi, & intelligendi, quid-

---

[1] *Confer. Zabarella* de Inventione æterni motoris.

[2] *De* Cælo *L. I. c.* 12. *Confer. Thomasius* de Exustione Mundi *S*toica. Diss. 4. *Merito a viris doctis rejiciuntur quidam Aristotelis Interpretes, qui hujus capitis verba, in quibus tam clare Aristoteles ait, æternum, & ingenerabilem a Deo esse Mundum, ut nihil supra; ad Catholicum sensum obtorto collo flectere conantur.*

quid illud sit. Anima movetur ab alio. Tres habet facultates, nutrientem, sentientem, rationalem. Præter sensus externos datur sensus aliquis communis, qui ab intellectu differt. Phantasia differt a sensu, & intellectu. Ex sensu phantasia, ex hac cogitatio mentis oritur. Ex phantasia memoria, quæ a cerebri constitutione pendet.

Duplex est intellectus, patiens, & agens. Patiens omnium rerum formas recipit: agens est potentia, quæ cognoscit, & inlustrat phantasmata, ac intellectum patientem. Agens est inmortalis, æternus, expers passionis, & a corpore separari potest: patiens est mortalis. Duplex est actio intellectus, aprehensio, & judicium, in quod veritas, & falsitas cadit. Intellectus vel est speculativus, qui rem contemplatur; vel practicus, qui voluntatem movet: hic intellectus, una cum appetitu motus localis est principium. Voluntas sequitur judicium rationis: appetitus sensitivus sensui, & phantasiæ obtemperat. Vita hominis est animæ cum calore conjunctio: caloris autem principium est in corde, quo extincto, extinguitur animans.

Rem igitur in pauca conferendo constat, ex Aristotelis sententia intellectum *patientem*, quæ est hominis forma, esse mortalem: *agentem* vero inmortalem. [1] Deinde intellectum agentem, qui separari potest a corpore, corpori humano advenire. [2] Et quamquam, periculi declinandi caussa, non explicarit, ex quo fonte intellectus inmittitur in corpus: item, an unus intellectus agens in

---

[1] „ *Separatus vero* [agens] *id est solum quod est*, „ *atque id solum est inmortale perpetuumque* . . . . „ *Intellectus vero passivus extinguitur*, *& sine hoc nihil in-* „ *telligit* [intellectus agens & separatus] *Aristotel.* de Anima L. III. c. 5.

[2] *De* Gener. Animal. L. II. c. 3. *Confer.* *Nazianz.* Orat. de Spir. S.

in omnibus, an singulis hominibus singuli tribuantur: item an sit *informans*, an *adsistens*; tamen ex systemate Physiologico ejus plane deducitur, hunc mentium fontem esse ultimam intelligentiam æternam, quæ dum hominum phantasiæ conjungitur, ut *adsistens*, constituit & componit plures animas rationales. Ex quo consequitur, animam hominis esse mortalem. Nam etsi intellectus ille universalis sit immortalis, tamen cum ipse solum sit animus hominis, dum conjungitur phantasiæ, & animæ mortali, seu intellectui patienti; fit consequens, ubi ab eo separatur, & ei amplius non adsistit, desinere animum hominis, ut animus est.

Hanc de anima mortali, & intellectu universali sententiam plerique PP. Aristoteli tribuerunt: [1] hanc Dicæarchus, hanc Alexander Aphrodisiensis, hanc Averroesius, & post eum Pomponatius, Cremoninus, Cæsalpinus, & plerique Peripatetici germanam præceptoris mentem esse dixerunt. Tantum Alexander, Averroes. Zabarella putarunt, hunc intellectum universalem esse primam intelligentiam: cum tamen ultima esse videatur. Huic nos sententiæ ante annos plures ex ipsa Aristotelis lectione adsensi eramus: sed in eadem nos confirmavit judicium Bruckeri. [2]

4. Ethicam Aristoteles libris ad *Nicomachum*, & *Magnorum Moralium*, & in libro de *Virtutibus* exposuit. Sed eam falsis Metaphysicæ, & Physicæ notionibus depravavit. Hujus autem summa est. Felicitatem & bonum consistere in actione animi, & operatione secundum virtu-

[1] *Loca PP. adfert Baltus Jesuita* Jugement des SS. PP. sur la Morale de la Philos. Pay. c. 17. *Ex Veteribus vero Eusebius* Præpar. Evang. L. XV. c. 9. *Confer. Launoius* de Fortuna Aristotelis. c. 1.

[2] *Vide Brucker.* in Arist.

tem : & in ea perfectam voluptatem contineri. Externa bona, ut amicorum copia, divitiæ, honores, nobilitas, pulcritudo, sunt instrumenta ad res secundum virtutem agendas. Virtutes vel sunt practicæ, quæ ad voluntatem: vel theoreticæ, quæ ad mentem spectant: quarum utramque classem ipse persequitur. Virtus moralis in mediocritate omnium adfectuum consistit: & ad eam odium, & ira revocatur. [1] Virtus consilio & voluntate fit, & spontanea est actio, cujus principium in nobis est. [2] Neque enim Deus, inquit ille, rerum humanarum curam habet, sed omnia casu, fortuna, consilio reguntur. Virtus cum amicitia est conjuncta: cujus finis est vitæ societas. Beatitudo altera est contemplativa, quæ contemplatione rerum continetur: altera activa, quæ in actionibus virtuti consentaneis posita est: tertia beatitudo est ex bonis externis. Prima perfectior secunda est: hæc tertia: tertia vero ad secundam requiritur. [3]

Ex his perspicuum fit, Aristotelem vera principia Moralis philosophiæ ignorasse. Nam præcepta sua non ex honestatis fontibus duxit, neque actiones internas ad honestatis regulas conformavit: sed virtutem civili felicitate definivit, & hominem instituit, qui in aula ad fortunæ apicem adspirare, & felicitatem civilem consequi possit. Quare non hominem pium, non probum facit: sed bonum Politicum, qui ad Regis actiones mores componere, eique placere sciat, & his præsidiis fortunæ humanæ fastigium obtinere possit. [4] Quare Ethica illius est pars Civilis philosophiæ, ut ipse Aristoteles diserte fassus est. [5]

In

[1] Moral. L. II. c. 5. 8. 9. [2] *Ibid. L.* III. c. 5.

[3] *Compend. Mor. Arist. habes apud Stobæum* Eclog. Phys. & Ethic. L. II. p. 184. seq.

[4] *Confer. Chr. Thomasius* Hist. Juris Naturæ c. III. §. 10. [5] *Fine* Ethicorum.

In Politica, & Oeconomica ea tradit, quæ potius suæ ætatis Principibus, & Græcorum moribus, quam Romanorum, aut earum gentium, quæ horum institutis reguntur, sint accommodata. Quamquam non est negandum, Aristotelem, virum doctum & acutum, quique cum Regibus, eorumque consiliariis diu multumque versatus fuerat, & Politicorum artes penitus cognoverat; multa egregia dixisse non solum in Ethicorum libris, seu parte generali Politices, verum etiam in iis, quos paullo ante nominavimus, quæ ad vitam cum publicam, tum privatam moderandam perquam utilia sunt, & accommodata. [1] Hæc de libris, nam de philosophandi ratione tertio libro dicemus. [2]

XV. Docuit post Aristotelem in Lyceo *Theophrastus* auditor, patria Eressius, vir excellentis ingenii, & copiosæ eruditionis, isque eloquentissimus: qui per Stratonem Lampsacenum, aliosque usque ad Diodorum Aristotelicam doctrinam & philosophandi viam transmisit. [3] Vixit Diodorus Catonis censoris ætate, & post: id est, Romana republica florente. Scripsit multa, ex quibus supersunt libri quidam de Physica, mutili, & depravati. [4] Et hoc Philosopho Peripatetica schola finem fecit: tametsi non nulli post ea tempora ex eadem disciplina philosophati sunt, & Julii Cæsaris ætate floruerunt: velut Andronicus Rhodius, Tyrannio Amisenus Grammaticus, alii. [5]

[1] *Confer. Conringius* Introd. in Ph. Arist.

[2] *Confer. Gassendus in* Exercitationibus Paradoxis adversus Aristotelicos, *ubi Aristotelis errores dilucide exponit*. [3] *Confer. Clem. Alexandr.* L. I. Strom. p.301.

[4] *Fabricius* Biblioth. Gr. Tom. II. p. 241. *eos recenset*.

[5] *Peripateticorum syllabum texit præter ceteros J. A. Fabricius* l. c. p. 272.

Unum monere necessarium judicamus, nempe hos Philosophos nomine magis, quam re, Aristotelicos fuisse. Caussa hæc fuit. Aristoteles cum difficulter libros suos ederet, præcipuos Theophrasto successori tradidit: qui moriens una cum suis legavit testamento Neleo Scepsio, & ab eo Scepsin lati fuere. Neleus utriusque Philosophi scripta reliquit heredibus: qui, cum intelligerent Pergamenos reges, cujus imperio obtemperabant, libros omni ex parte perquirere, ad augendam Pergami bibliothecam; in subterranea fossa eos occultarunt, ubi CXXX. annos & eo amplius latuere. Inde extracti carie pæne confecti, venduntur Apelliconi Teio docto homini, qui Philosophorum libros anxie conquirebat, & instructissimam bibliothecam Athenis erexerat in Piræeo. Qui cum libros describendos curasset, lacunas vel ex suo, vel aliorum ingenio, qui omnino inpares erant Aristoteli emendando, inperite supplevit, & emendavit. Paullo post L. Sulla receptis, & expilatis Athenis, [1] Apelliconis bibliothecam Romam deferri curavit. Hic primum Tyrannio Amisenus, qui gratia apud Sullam valebat, facta sibi potestate, codices, quos voluit, descripsit, præsertim Aristotelis, & Theophrasti. Id cum cognosceret Andronicus Rhodius, & ipse Aristotelis studiosissimus, rogavit Tyrannionem, ut copiam sibi faceret exemplarium: quos cum nactus esset, libros mutilos, & depravatos [2] ex conjectura supplevit, in ordinem redegit, & ea vulgavit exempla, quæ sunt in manibus. [3] Cumque inperiti librarii codices descriptos cum autographis non conferrent, innumera menda in eos irrepere permiserunt, quæ & textum corruptum, & Aristotelis doctrinam obscuriorem redi-

[1] *Plutarchus in* Sulla.

[2] *Strabo* L. XIII. p. 419.

[3] *Plutarch.* ibid. *conf. Porphyr. in* Vita Plotin. c. 26.

diderunt. [1] Cumque ii, qui Theophrasto successerunt, Aristotelei non ex autographis, sed libellis, qui circumferebantur, & ex conjectura magistri sententias inlustrarent; ab eo dissentientes multa in illius Philosophia turbaverunt. [2]

Cvput VII.

De altero Graecæ Philosophiæ fonte, secta Italica usque ad Christum.

Secta Pythagorica.

I. ALter philosophiæ Græcæ parens & conditor fuit *Pythagoras* Samius: [3] qui a Pherecyde ex insula Syro [hic Pherecydes in Aegypto, & Phœnicia sapientiam didicerat earum gentium nugis depravatam] institutus, & ad Philosophiam traductus est. Qua Olymp. natus sit, magna lis est. [4] Id certum est, floruisse eum 5OL. annos ante Christum. Quot ineptias, & fabulas de eo scripserint Jamblichus, Porphyrius, Philostratus, & alii Pythagorei credi vix potest, narrari certe non debet. Ferunt, cum communi suæ ætatis præjudicio occupastum, nimirum sapientiam apud Orientales vigere, petiisse Aegyptum, adiisse Magos, Indos, Gymnosophistas, Occidentales etiam sapientes, a quibus bene eruditum ad suos tamdem revertisse. Verum hæc viris emunctæ naris

[1] *Confer Franc. Patricium* Discuss. Peripat. Tom. I. l. 10. *qui erudite de hac re disputat, & hist. omnem absolvit.*

[2] *Patricius ibid. p.* 157.

[3] *Josephus* L. II. contra Apion. p. 1051.

[4] *Confer.* Bibliotheq. Choisie Tom. X. p. 81. seqq.

na methodo ſub ſymbolis. Hæc erant veluti apparatus ad percipiendam Philoſophiam. [1] Deinde aperiebantur initiatis arcana de Deo, Dæmoniis, Heroibus, de Mundo, & rebus, quæ in eo continentur, de Anima, de Medicina, & hujuſmodi alia. [2]

Mirabile videtur, quod Recentiores aliqui doctiſſimi & limati judicii ſeſe torqueant in dilucidanda Philoſophia illa, quam *Pythagoras* intimis ſuis tradebat; cum nulla exſtent certa monumenta, ex quibus de ea poſſimus judicare. Nihil enim ſcripſit *Pythagoras*: omnia ſymbolis obſcurabat, adeo ut non niſi a familiaribus poſſent intelligi. Pythagorei autem, vel ipſo Porphyrio fatente, [3] cogitata ſua pro *Pythagoræ* ſententiis plerumque venditabant: reapſe occultabant decreta. Multo magis eam depravarunt, qui poſt Chriſtum vixere Semi-Pythagorei inepto illo *ſyncretiſmo* occupati: quod etiam fecerat Plato, & veteres aliqui, qui *Pythagoræ* ſententias corruperant. Puderet me dicere, non intelligi a me Pythagoricum ſyſtema, ſi ipſi intelligerent viri docti, qui tot laboribus, tot ſcriptis libris, tantaque eruditionis copia illud inluſtrare adorti ſunt. Verum cum ex eorum diſcrepantia manifeſtum ſit, nihil eos explorati habuiſſe, ſuccenſere nobis non debent, ſi tot labores & lucubrationes inutiles ad id, quod quærimus, eſſe reputamus. Si iis fides eſt habenda, hæc veriſimilia & anteponenda videntur.

Principio Arithmeticam, Muſicam, Geometriam, Aſtronomiam non perfecte, ut noſtri Philoſophi, tenuerunt,

---

[1] *Jamblichus* c. VIII. *A. Gellius L. I. c. 9.*

[2] *Diſputant de Theoreticis diſciplinis præter ceteros Morhof.* Polyhiſt. Tom. II. L. II. c. *6. J. Jacobus Syrbius* de Pythagora intra Sindonam noſcendo, ſeu Introductio in Phyſicam Pyth. & *Michael Mourgues in* Delineatione Pythagoreiſmi. [3] *de* Abſtin. a Carn. L. I. c. 53.

runt, sed rudimenta quædam. Ad numeros laborem Pythagoras præcipue contulit: ex quibus omnia facta esse dicebat. Vir tamen doctus [1] in tanta verborum, & sententiarum obscuritate acute vidit, tales *numeros* nihil aliud esse quam *ideas* Platonicas: *Monadem* vero esse *Deum*: quibus constitutis, ex Platonis systemate, quid *Pythagoras* senserit, dijudicandum est. Nam eadem fere dixit Pythagoras, quæ Plato de purgatione animi, de modo quo ad rerum intelligibilium cognitionem excitari, & pervenire debet. In Astronomia illud animadversionem habet, quod terram non inmotam in medio mundi, sed inter errantia sidera numeravit: quam sententiam post Nicolaum Copernicum plerique Mathematici veluti *hypothesin* nobilem admiserunt. Et hæc de prolegomenis.

Metaphysicæ systema tale est. Deus est anima mundi non *adsistens*, sed *informans*. [2] Hæc anima est ignis, non quidem elementaris, sed subtilissimus, quem aliqui *ætherem*, Stoici *ignem artificialem*, Pythagorei vero *ignem intellectualem* dixerunt: qui natura sua vim habet movendi se, & materiam, ut visibiles formas adquirat: eamque informat, in eaque delitescit, & continetur, ut anima in corpore: & ex quo mentes hominum decerpuntur, quæ partes sunt Dei. Hic ignis etiamsi corporeus & materialis sit; tamen *incorporalis* vocatur sensu apud Veteres vulgato, nimirum quod a crassiori materia diversus est. [3] Ex hoc igne, seu monade putat manasse Deos, Dæmonas, Heroas, Animas: quæ cum materiam habitarent, eamque agerent, has rerum formas produxerunt. Dæmones & He-

[1] *Bruckerus* de Convenientia Numerorum Pythagoræ cum ideis Platonicis, *in* Amœnitatib. Litter. Tom.VII. *Cudvvorth.* Systema. Intellectual. c.IIII. §. 21.

[2] *Just. Martyr.* Orat. ad Græcos *p.* 18.

[3] *Confer. Mosheimius* ad Cudvvorth Syst.Int. c.1.§.17.

Heroes in aere sunt plures, qui morbos, & somnia inferunt. Astra sunt Dii. Itaque duo sunt rerum principia, *activum*, & *passivum*. Ille ignis, hic crassior materia: quae duo ex chao orta sunt.

Partes omnes mundi providentia, & voluntate divina reguntur: tamen quae infra Lunam sunt, a Deo, fato, fortuna, consilio nostro pendent. In hoc vero differt *Pythagorae* providentia seu fatum ab illo Stoico: quod Stoici nullam homini libertatem relinquunt: Pythagorei vero fatum in certo ordine & legibus ponunt, quo ignis caelestis agit crassas materiae partes ad certum finem. Quare animus particula divina & a crassiori materia diversus, ab hoc fato eximitur, & in quibusdam liber est.

Physicae Pythagoreae inlustriora decreta hujusmodi sunt. Mundus a Deo factus est ab aeterno tempore. Mundus interire potest, & ad chaos redire debet. At formae intelligibiles rerum non pereunt. Omnia animantia sunt rationalia: sed bruta secundum rationem non agunt. Mens hominis est inmortalis, quia est particula Dei: reliqua in eo mortalia. Animarum certus est numerus, quae certo tempore in corpus inmerguntur; quo soluto, in aerem adscendunt, ut ibi purgentur. Eae vero, quae facilius purgantur, in corpora bona: quae non nihil labis a materia habent, in deteriora & brutorum corpora infunduntur: & id saepe repetitur, usque donec satis purgatae ad aetherem, seu Deum, ex quo carptae fuere, redeant. Et de Physica hactenus.

Medicinae itidem rationem habuit Pythagoras: sed abstinentia, & ratione victus, & paucis remediis, non theoretica disciplina, ea continetur.

Haec obscurissimae Philosophiae synopsis est: quam dilucidare quantum emolumenti adferat, lectoris esto judicium. Unum ex ipsa *Pythagorae* vita plane constat, *Pythagoram* mysteriis, & symbolis, & magno apparatu po-

pulo inposuisse : quædam vero non inepta de Mathematica, & Morali tradidisse. Cetera fuisse malum Philosophum, studio sectæ impeditum, nihil commode adferentem, qui omnia verbis communibus, & generalibus rationibus inplicaret potius, quam explicaret : & amaret loqui de iis, quæ non intelligeret. Vanum præterea & fanaticum, qui sibi divinos honores tribuisset arroganter, quo facilius auctoritatem disciplinæ suæ conciliaret. Quod judicium illi solum non facient, qui numquam ad illius vitam animum intenderunt.

Plurimos hæc disciplina numeravit alumnos, qui apparatu illo decepti concurrebant ad eum. Sed mature desiit, cum alii Philosophi comparere cœperunt : nec ultra Alexandri M. ætatem durasse videtur. [1] Eorum tamen non nulli clarius, & melius doctore suo philosophati sunt.

Secta Eliaca.

II. *Xenophanes* Colophonius Ol. LXII. Pythagoricæ philosophiæ in Italia dedit operam : [2] ex eaque Philosophicum systema suum hausit, sed ita ut & clarius philosopharetur, & ex proprio penu adjungeret multa. Metaphysicam potissimum excoluit, ex qua Physiologiam deduxit : adeoque Metaphysice magis, quam Physice, de rerum naturis disseruit. Condidit hic sectam, quæ ab Elea, seu Velia, Magnæ Græciæ urbe, vocata est *Eleatica*. [3] Qui illi in doctrina successere Parmenides, Melissus, Zeno Eleates, easdem opiniones retinuerunt.

Hic *Zeno* auctor Dialecticæ Veteribus nominatur. [4] Non quod ante eum non fuerit Dialectica, nam & alii recte

[1] *Confer. Diodor. Sicul. L. XV. & Laert. Lib. VIII. s.* 46. [2] *Laert. L. IX. s.* 19. [3] *Laert. s.* 16.

[4] *Aristoteles apud* Laert. IX. s. 27. *adde Walchium* Hist. Log. L. I. c. 2.

recte sunt ratiocinati, & Parmenides quædam invenit; sed hoc nomine auctor videtur, quod primus præcepta collegit, disposuit, edidit. Hujus autem Logica in tres partes partiebatur: altera præcepta ratiocinandi tradebat: altera normam Dialogos componendi: tertia vero artem contendendi. [1]

Leucippus vero ejus auditor non ex Metaphysicis notionibus, sed ex ipsa corporearum rerum consideratione Physicam scientiam deduxit: eaque pro certis solum posuit, quæ sibi, homini non inepto, perspicua viderentur. Itaque tale systema excogitavit. In infinito inani infinitas esse materiæ particulas, quæ atomi sint, id est, insectiles, & modificationes nullas habeant [2] præter figuram, & motum innatum; recta linea descendentes, & quæ sint omnes ejusdem gravitatis: ex his vero atomis alia & alia ratione connexis & conjunctis rerum omnium formas proficisci. [3] Hæc tamen ille, discipulique, ne invidiam subirent, sic verbis emolliebant, ut parum a ceteris discrepare Eleaticis viderentur. Quod systema expolivit, & rationibus munivit *Democritus* Abderites, hujus auditor: addens non nihil de Logica, & Ethica. [4] Et quamquam Democriteum, seu atomisticum systema nihil præter corpus admitteret, tamen populi gratia dicebat, plenum esse aerem ingentium simulacrorum, figura humana, quæ ex particulis subtilissimis constant, & interire possunt, quos Deos vocabat.

SE-

---

[1] *Conf. Gassend. de* Orig. & var. Logicæ c. 2.

[2] *Plerique Physici ante Leucippum materiam in particulas diviserunt, sed aliquibus qualitatibus ornatas: atomos vero nudas hic primus posuit.*

[3] *Laert. L. IX. §. 30. seqq.*

[4] *Sext. Empiric. L. VII. §. 135.*

Secta Heraclitea.

II. Ex Xenophanis, & Hippasi disciplina prodiit *Heraclitus* Ephesius: [1] qui magnum opinionibus suis peperit sibi nomen. Floruit Ol. LXVIIII. [2] Disputavit breviter de Logica: copiose vero de Physica, & Ethica. [3] Atomisticam philosophiam anteposuit, sed alia longe ratione quam Leucippus: nam omnia igne tamquam anima constare dixit. [4] Sed tam obscure de omnibus philosophatus est, ut, quid ipse sibi vellet, vix intelligerent Philosophi.

Illud hoc loco monere inopportunum non erit, [5] falsum esse quod de *risu* Democriti, & *fletu* Heracliti jactatur: & omnino inter Græcas fabulas cum Juvenale referri debere. [6] Condidit hic sectam *Heracliteam*: nam ipse Plato Heracliti philosophiam didicit a Cratylo. [7] Tamen post Platonem vix eorum mentio fit ulla.

Secta Epicurea.

III. Altera Eleaticæ sectæ propago est *Epicurea*, quæ nomen habet ab *Epicuro* Atheniensi. Natus is est Ol. CVIIII. [8] id est CCCXLI. annis ante Christum. Audivit

[1] *Laert. L.* IX. *f.* 1. *Suidas in* Heraclito.
[2] *Laert. ib. f.* 6. [3] *Conf. Clem. Alex.* Strom. V. p. 599. seqq. [4] *Plutarch. de* Plac. Phil. L. I. c. 13.
[5] *Bruckerus l. c.* in Heraclito p. 1210. seq. *Conf. Gundlingius* Cogitata de Heraclito flente, & ridente Democrito: *in* Otio Viadr. p. 3. c. 1. [6] *Sat. X. v.* 34.
[7] *Aristot.* Metaphys. L. I. c. 6.
[8] *Laert. L. VIIII. f.* 14.

divit Epicurus Pamphilum Platonicum [1] & Nausiphanem Pytagoreum. [2] Cumque sciendi cupiditate arderet, Jonicorum lucubrationes expendit, præsertim Anaxagoræ, & Archelai, [3] quibus addidit Democriti libros, & Metrodori. [4] Hisce instructus scholam primum aperuit Mitylenis, & Lampsaci; deinde Athenis. [5] Atque ibi hortos amœnissimos mercatus est, in quibus commodius discipulos suos institueret, & formaret. [6]

Homini erudito, & acute videnti, quique non verba dare, sed ratiocinatione & disputatione rerum caussas investigare cupiebat, quæ vitam beatam pariant; displicuere systemata Pythagoreorum, Platonicorum, Aristotelicorum, Stoicorum, quæ nihil nisi generales notiones, ampullosa verba & obscura, quæ magnum quid promittere videbantur, tradebant: reapse vero jejunum hominem dimittebant, nec nisi inanibus vocabulis excultum. Iccirco ad Eleaticam sectam animum adjungens, Democritum, qui clarius, & prudentius, quam ceteri, disputasset, elegit: cujus systema Physicum auxit, emendavit, atque aliorum omnium nugis opposuit. Et quo facilius Dialecticorum, & Sophistarum frangeret inpudentiam, Logicam pertractavit, quæ illorum fallacias exponeret, & confutaret.

In-

---

[1] *Laertius L. X. s.* 13. *Cicer. de* N. Deor. I. n. 26 *addit, audivisse Xenocratem, & Theophrastum.*

[2] Strom. I. p. 302.

[3] *Laert. ibid. s.* 12.

[4] *Ibid. s.* 2.

[5] *Ibid. s.* 2. & 15.

[6] *Crophius de* Gymnas. Litter. Athen. *p.* 55. *adde Gassend. de* Epicuro.

Innumera ſcripſit *Epicurus* [1] quæ perierunt, ſi aliquot excipias, quæ nobis Laertius [2] ſervavit, operum epitomas, in quibus tres ſunt epiſtolæ *Epicuri*. Philoſophiam in Rationalem, Naturalem, Moralem partitus eſt. Præcipua eſt Moralis: huic opitulatur Naturalis: Rationalis ad utramque viam ſternit. Logicam doctrinam ad duo capita revocat, doctrinam de *rebus*, & de *vocibus*. In prima tradit regulas recte percipiendi: atque, quid ſenſus faciant, quid mens, quid voluntas, & quo modo harum ope verum explorare poſſimus, exponit. In ſecunda docet recte uti vocibus, uſurpare perſpicuas, vulgatas, & certi ſignificati; ne aut loquendo, aut diſputando, aut interpretando tempus fruſtra teramus. Quo ipſo Sophiſtarum argutiæ & laquei funditus evertebantur. [3]

Hiſce regulis paratus ad Phyſicam acceſſit, eamque ex iis, quæ per ſenſus adquiruntur, aut ex iiſdem manifeſte deducuntur, adornavit. Phyſicæ autem finem hunc fecit, rerum cauſas penitus cognoſcere, ne qua perturbatio, vel ex rebus, quæ ſupra nos ſunt, vel morte, animum noſtrum adficiat, & tranquillitatem eam tollat, quæ beatam vitam ex ipſius ſententia conſtituit. Itaque Atomiſticum ſyſtema amplexatus eſt: contendens, ex innumerabilibus atomis [nulla alia qualitate præditis, niſi magnitudine,

---

[1] *L. X. ſ. 22. 84. 122. 139. Hæc collegit Obertus Giſanius in ſua Lucretii editione pag. m. 235. uſque ad 272. quibus addit capita quædam ex Cicerone collecta, verbiſque Lucretii accommodata. Addi his poteſt, quo facilius tota ſyſtematis Epicurei ratio habeatur*, *Sextus Empiricus* Adverſ. Mathem. L. XI. *&* *Plutarch.* de Placitis Philoſ. *& etiam Seneca: ſed hi duo cautius.* [2] *Laert. L. I. ſ. 16.*

[3] *Synopſin logicæ Epicuri in Logica noſtra jam dedimus. Qui plura cupit, adeat Gaſſendum ad* Laertii L. X. *& in* Origin. Log. c. 7. *& in* Vita Epic. L. VIII. c. 10.

dine, figura, & pondere] alia & alia figura, magnitudine, & pondere constantibus, quæ dum in infinitum inane cadunt, & a recta linea declinant, cohærescunt, & irretiuntur inter se idque concursu fortuito; oriri corpuscula differentia, ex quibus diverso modo copulatis hæ rerum formæ & figuræ, atque ipsa anima hominis efficitur. Quibus constitutis, quo modo singula phænomena, immo & adfectus animi nascantur, exponit.

Ex quo manifestum fit, quid in Democriti systemate mutaverit *Epicurus*. Commune utriusque est, omnia ex concursu fortuito atomorum proficisci. In hoc differunt. 1. Ille atomos omnes conjungi, hic quasdam atomos cum aliis jungi non posse putabat. 2. Ille eamdem singulis gravitatem tribuebat: hic diversam. 3. Ille atomos directa descendere existimabat: hic aliquantulum declinare. 4. Ille vitam quibusdam atomis tribuebat: hic negabat, & motum tantum relinquebat innatum. [1]

Præterea Deos esse putabat, quod in animis nostris eorum anticipatam notionem natura inpresserit. Hos esse æternos, & beatos. Quare nec mundum formant, nec humanarum rerum curam habent, nec gratia, nec ira moventur: sed semoti a negotiis omnibus in intermundiis vivunt, summa indolentia animi fruentes, in quo beata vita consistit. Tamen propter præstantissimam suam naturam coli debent ab hominibus. Forma vero eorum humana est, qua nulla pulcrior excogitari potest. Corpus habent, non crassum, ut res ceteræ, sed sui generis, quod

 quasi

---

[1] *De Physica Epicuri egit luculenter e Veteribus Titus Lucretius Carus de* Rerum natura: *e Recentioribus vero Gassendus ad* Laertium, *&* *in* Syntagmate Philos. Epicuri, *& aliis in locis*. *Charleton.* Physiologia Epicuri. *Stanlejus* Hist. Phil. *ceteri*.

quasi non corpus dici possit. [1] Quare inter Polytheos *Epicurus* referendus est: tametsi suis opinionibus sæpenumero repugnantibus, planam ad Atheismum viam sternat.

Jam ethica *Epicuri* falsa plurima, ut reliqua Paganorum systemata, præfert: quædam tamen continet non incommode dicta. Præcipua huc redeunt: felicitatem hominis esse *voluptatem*: id est, carere dolore corporis, & animo tranquillo ac sedato gaudere. [2] Minime vero significat, ut Gassendo videtur, eam voluptatem, quæ sensus titillat, & blande adficit ac jucunde. Quod si veteres Stoicos, & Academicos audimus, ut Ciceronem, ut Senecam, ut Plutarchum, ceterosque, qui vel malitia, vel oscitatione vocabulum *voluptatis* non expenderunt, nihil flagitiosius *Epicuro* excogitari potest, nihil quod magis proborum hominum execrationem mereatur. Ex quibus cum sumserint Parckerus, Gatakerus, ceterique, mirandum non est, si tot in *Epicurum*, tamque nefanda effundunt. Verum antiquorum Philosophorum in Epicureos odium, & odii caussa satis nota est. Iccirco licet ethica *Epicuri* noxia sit & flagitiosa, minus tamen secundum Gassendum, noxia est, quam suspicantur non nulli. [3] Et hæc secta usque ad Augusti ævum in honore fuit. [4]

Se-

[1] *Confer. Cicero de* Natur. Deor. L. I. c. 18.

[2] *Laert. L. X. f.* 136.

[3] *Epicuri Ethicam a calumniis, quæ ei tribuuntur, defendit Gassendus locis citatis, aliique Catholici. Confer. quæ disputabimus* L. III. *c.* 1.

[4] *Suidas* in Epicuro.

Secta Pyrrhonia .

V. Ab eadem Eleatica ſecta exiit Pyrrhonia, condita a *Pyrrhone* Eleo. [1]Audivit is Dryſonem Dialecticum, [2] deinde Anaxarchum Eleaticum: [3] tum demum ſcripta Democriti diligenter volutavit. [4] Floruit Alexandro Magno imperante, Ol. circiter cx. [5] Cumque animadverteret, Philoſophos unoſquoſque adverſariorum ſyſtemata irridere & confutare, nec proferre meliora: Sophiſtas vero de omnibus in utramque partem diſputare: Dialecticos autem omnia ſuis laqueis turbare: præterea Democriteam philoſophiam amaret impenſe; ex iſtius placitis ad Eriſticorum, & Sophiſtarum ſtrophas & nugas retundendas, medicinam parandam exiſtimavit.

Itaque talem ſectam condidit *Pyrrho*, quæ omni animi contentione defenderet, nihil omnino ſciri, nihil comprehendi, nihil poſſe conſtitui, nec dici, eſt hoc magis, quam illud. [6] Quod non ita accipi volumus, quaſi adfirmaret *Pyrrho*, ea, quæ in ſenſus incurrunt, eſſe neganda: nec debere hominem viam declinare, quæ ad præcipitium ducit, non comedere, non dormire, & hujuſmodi ſexcenta, quæ inepte illi tribuuntur: ſed hoc tantum, dogmata, quæ Philoſophi arroganter conſtituebant; regulas, quas tradebant; rerum finitiones, quas exponebant; certo ſciri non poſſe adſeverabat. Nam ex illius vitæ ratione conſtat, eum ſenſibus, & rationi fidem habuiſſe.

[1] *Suidas*, *in* Pyrrhone.
[2] *Conf.Laert. L. IX. ſ. 61.* [3] *Id. ibid.*
[4] *Ariſt. apud Euſeb.*Præp. E. L. XIIII. c. 18.
[5] *Laert. l. c. ſ. 58.*
[6] *Ibid. ſ. 61. adde Huetium*, de Imbecillitate Mentis Humanæ.

buisse : [1] omnino esse persuasum se esse, vivere, videre, edere, cetera.

Contendit itaque Huetius[2] Academiam Mediam & Pyrrhoniam distare: hoc autem, si eum audimus, intererat. 1. Constituebant Academici, idque omnino certe, nihil sciri posse & comprehendi: Pyrrhonii vero addebant, ne hoc quidem *nihil sciri posse*, certo posse constitui, sed cum dubio esse dicendum.

2. Academici existimabant aliquid videri magis & minus bonum, vel malum : Pyrrhonii ne id quidem relinquebant, sed temperabant a judicando : bonum autem, & malum ex hominum existimatione metiebantur. 3. Academici Novi pronuntiabant, dari aliquos gradus verisimilitudinis, qui nos moveant in hanc magis, quam in illam sententiam: Pyrrhonii contra id negabant, contendentes nec sensu, nec ratione veritatem posse comprehendi, vel aliquod certo judicari: quare cohiberi debere adsensum, & omnino inmotum, & inperterritum permanere animum. 4. Academici Novi putabant, nos ab objectis magis & minus in hanc potius, quam in aliam, trahi sententiam : Pyrrhonii vero hanc tractionem negabant. 5. Academici adfirmabant, debere hominem probabilitatem sequi, & ad eam vitæ actiones conformare : Contra Pyrrhonii probabilitatem tollebant : lege, consuetudine, & naturæ motibus hominem duci contendebant.

Præclara hæc omnia & speciosa. Verum si utrorumque sententias ad trutinam revocamus, facile intelligemus, Academicos ad invidiam declinandam moderatius locutos fuisse, & speciem pietatis præ se tulisse : reapse vero utrosque in eadem sententia fuisse, & ex utroque systemate eadem incommoda proficisci.

Ab

[1] *Laert. ibid.* s. 65. seqq. s. 103. *Adde Athenæum L. X. Sext. Empiric.* Pyrrhon. hypotyp. L. I. c. 10. [2] *l. c.*

Ab hac de omnibus dubitandi ratione ipsi nomen habuere *Scepticorum*. [1] Cum autem Scepticorum nomen esset invisum plerisque. cito hæc secta extincta est. [2] Nam qui post fuere Sceptici sub Academicorum nomine, quorum magna erat fama ac laus, sensa sua occultare curarunt: quod Ciceronis ætate præsertim vigebat. [3] Tamen hoc ipso ævo ab obscuritate in lucem extracta est, & multos postea sectatores numeravit. [4]

CAPUT VIII.

De progressu Græcæ philosophiæ apud alias gentes usque ad Augusti ævum.

EX his autem duobus fontibus, secta Jonica, & Italica, Philosophiam omnem, quæ postea inveteravit, manasse exploratum est: nam harum præsidiis reliquæ sectæ apud cultiores gentes vel mutatæ, vel abolitæ fuere. Factum id fuit Græcorum præsertim, & Romanorum opera: qui cum omnia suo imperio submitterent, domesticos ritus, & doctrinam una cum imperio propagarunt: & apud gentes, quas devicerant, invexerunt.

Principio Alexander subacta tota *Asia*, mores Græcorum

[5] *Empiricus* Pyrrh. hyp. L. I. c.3.

[2] *Laert. L. IX. §.* 115. [3] *Cicero de* Finib. *L. II. confer. eumdem in* QQ. Academ.

[4] *Præter Laertium, qui Scepticorum placita breviter enarrat, exstant Sexti Empirici viri docti, libri* Pyrrhoniarum Hypot. *in quibus Sceptica philosophandi ratio exponitur dilucide. E Recentioribus eamdem sectam inlustrarunt præter ceteros, Huetius de* la Foiblesse de l' Esprit Humain. 12. *qui etiam Latine exstat. Foucherius* Histoire des Academiciens, *ceteri*.

corum ad eam inportasse legitur. [1] Deinde, qui ei successere duces, & nomen regium sumserunt, præsertim Ptolemæus Lagi filius, rex Aegypti, Græcas litteras *Alexandriæ* suscitavit. [2] Quod institutum persequens Ptolemæus Philadelphus insignem Lagidis bibliothecam munificentissime auxit & ampliavit: [3] Museum in ipsa regia condidit, in quo viri docti de publico alerentur, ut litteris darent operam: [4] id est, Grammaticam, Rhetoricam, Mathematicam, Philosophiam colerent. Quod ad Cæsarum usque ætatem perstitit, & summo in honore fuit. [5] Adeoque Græcæ omnes sectæ Alexandriæ excultæ fuerunt, & Alexandrinorum doctorum fama ceterorum laudes obscurasse videtur. [6] Ab hoc tempore Græca philosophia, præcipue Pythagorica, & Platonica, cum Aegyptia cœpit copulari, & utraque insignem mutationem passa est. [7]

Eamdem fortunam experti sunt *Judæi* Seleucidarum, & Ptolemæorum imperio subjecti. Nam post captivitatem Babyloniam erant *Judæi* avitæ doctrinæ tenacissimi, Esdra, Malachia, Zacharia, Haggæo, viris divino spiritu adflatis, in officio eos continentibus, & divina oracula pandentibus. At posteaquam Alexander Magnus Judæorum coloniam Alexandriam deduxit, [8] & Macedones cum in

---

[1] *Plutarch. de* Fortun. Alex. Orat. I.

[2] *Clem. Alex.* Strom. L. I. p. 341.

[3] *Reimmannus* Idea Antiq. Litter. Aegyptiac. p. 280. seqq. *adde Montfaucon.* Palæograh. p. 16.

[4] *Philostr.* Vit. Sophist. L. I. c. 22. *adde J. F. Gronovium* Diss. de Museo Alexandrino.

[5] *Tillemont.* Hist. des Emp. Tom. II pag. 431.

[6] *Ammianus Marcellinus L. XXII. c. 6.*

[7] *Schefferus de* Philos. Italica c. 15. pag. 170. seqq.

[8] *Flavius Josephus* Antiq. Jud. L. XI. c. 8.

in Syria, tum in Aegypto regnarunt, & Orientalium ritus ex Græca consuetudine emendarunt; omnino ad victorum disciplinam & ipsi *Judæi* vel sponte, vel coacti [*] delapsi sunt, & Græco modo philosophari cœperunt. Itaque Pythagoricæ, & Platonicæ philosophiæ, quæ in Aegypto excellebant, dogmata ambitiose coluerunt, arcanam præsertim omnia explicandi viam. [1] Quod ipsum ab Aegypto ad Judæam dimanavit. [2]

Ab hoc fonte Cabbalistica, & arcana philosophia quæ apud *Judæos* cum veteres, tum recentiores in pretio est, ducit initium: ab eoque reliquæ sectæ Pharisæorum, Sadduceorum, Essenorum deducuntur: quæ omnia Græcæ eruditionis manifesta produnt indicia, [3] de quibus alio loco disputabimus.

Atque ipsi *Romani* homines, qui primis temporibus sub Regibus, & Consulibus militari disciplinæ unice intenti, eruditioni, & litteris locum non dabant; postea quam Macedoniam, & Græciam imperio adjunxerunt, rusticitatem, quam antiquitus præ se ferebant, deposuerunt. Cumque paullo post, & fine sæculi VI. ab V.C. id est, CL. circiter annos ante C. N. Carneades Academicus, Critolaus Peripateticus, Diogenes Stoicus, Atheniensium legati, Romam venissent, & eruditionis ac eloquentiæ specimen in Urbe dedissent, incredibili quodam philosophiam Græcam discendi studio *Romani* homines flagraverunt. [4]

[*] *I. Machabæorum. I. 49.* [1] *Euseb.* Præp. E. L. VIII. c. 10. *Adde exempl. Philonis Alexandrini Judæi, & Josephi.* [2] *Josephus* Prooem. Antiq. Judaic. *p.* 3.

[3] *De sectis Judæorum disputant Joannes Drusius, Josephus Justus Scaliger, Nicolaus Serrarius, quos junctim edidit Triglandius, Delphis* 1704. *Vol.* II. 4.

[4] *Plutarch.* in Catone Major. p. m. 632.

Neque tamen vel novas ſectas condiderunt, vel philoſophiæ ſcholas publicas habuerunt, in quibus alii aliis ſuccedentes diſcipulos edocerent: ſed privatim eidem dabant operam, ac ad uſus vitæ, & adminiſtrationem reipublicæ eam revocabant, homines illi quidem ad clavum reipublicæ fere omnes ſedentes.

Placuit autem Juriſconſultis *Stoica* ſecta: quorum in numero fuere, præter Scipionem, Lælium, Furium, [1] Q. Tubero, Q. M. Scævola, C. Gallus, L. Philippus, Cato Uticenſis, Balbus, & alii paſſim a Cicerone laudati. [2] Aliis vero Academia una placuit: cujuſmodi præter cæteros L. Lucullus fuit [3] inluſtris ille litteratorum fautor, M. Cicero, M. Brutus, M. Varro. [4] Multi etiam fuere Pythagorei, ut Ennius Poeta, Cato Cenſorius, Appius Claudius Cæcus, Nigidius Figulus. Item Epicurei plurimi memorantur: veluti C. Velleius, L. Torquatus, L. Papirius Pætus, C. Trebatius, L. Piſo, M. Panſa, M. Fabius Gallus, Caſſius, Pomponius Atticus, Mæcenas, alii, [5] ac præter ceteros Titus Lucretius Carus, cujus exſtat Poema *de Rerum natura*: cui addi debet Virgilius, Horatius, ceteri. Nec defuere qui Peripateticam ſaltim poſtremis reipublicæ temporibus coluerint: ut M. Craſſus, M. Piſo, M. Cicero filius, alii, ſed pauci numero. [6] Et hæ ſectæ etiam poſt Chriſtum natum alumnos ſuæ diſciplinæ numerarunt: nec in Urbe modo, ſed etiam aliis in locis fuerunt in honore, uti poſtea demonſtrabimus.

CA-

---

[1] *Cicero de* Orat. L. I. & Fin. III. c. 9. [2] *Janus V. Gravina* de Ortu & prog. Juris c. 57. [3] *Cicero* Academ. QQ. L. I. *Plutarch. in* Lucullo. [4] *Conſule Ciceron. in* Academic. QQ. & Tuſculanis *paſſim*. *Pagan. Gaudentius* de Philoſ. Roman. c. 25. [5] *Gaſſend. in* Vita Epicuri L. I. c. 6. [6] *Cicero* de Officiis, de N. Deor., de Finibus.

CAPUT VIIII.

De Philosophia ab Augusti ætate usque ad lapsum Romani imperii in Occidente vergente ad finem V. Sæculo.

QVæ postrema Romanæ reipublicæ ætate fuit facies Philosophiæ cum in Urbe, tum alibi, eadem sub Romanis imperatoribus perduravit. Nam cum Augustus Cæsar vir litteratissimus summo honore Philosophos prosequeretur, eosque donis animaret, ut Philosophiam excolerent; immo vero *Hortationes ad Philosophiam* ipse scriberet; [1] non modo animos fecit viris doctis, ut Philosophiæ darent operam, sed etiam totam Urbem, & imperium Philosophis replevit, præsertim Stoicis, & Peripateticis.

Parentis studium quamvis callide imitatus est Tiberius. Quamquam vero Claudius, Nero, Domitianus, pestes Romani imperii, Philosophos Urbe ejecerint & exterminarint, [2] tamen paullo post cum plausu redierunt, atque in ipsam regiam fuere recepti, Trajano, Hadriano, & Antoninis faventibus: qui Antonini non modo scholas erexerunt, sed etiam ex ærario Philosophis honorarium persolvi mandarunt. [3] Id ipsum Septimius Severus [4] & Alexander Severus fecit: qui Philosophos ad mensam adjungebat. [5] Idem Gordianus uterque, qui non modo Philosophi fuerunt, sed etiam Philosophorum consuetudine unice delectabantur. [6] Adeo, si paucos Imperatores exci-

[1] *Suetonius* in Augusto.

[2] *Sueton.* in Domitiano. *Conf. Gellium L. XV. c.* 11.

[3] *Capitolinus* in Antonin. [4] *Spart. in* Severo.

[5] *Lampridius in* Alexandro Severo n. 29.

[6] *Capitolin.* in Gordian. *Conf. Porphyr.* Vita Plotin. c. 3.

excipias, qui ob ſcelera ſua bonorum omnium indignationem offenderunt, numquam Romano imperio defuit Imperator, qui vel ipſe philoſopharetur, vel philoſophantes favore & munificentia excitaret: idque non ſolum uſque ad Conſtantinum, verum etiam uſque ad Theodoſium, & Carolum Magnum, maximum litteratorum fautorem & patronum.

Neque vero earum tantum, quæ Auguſto imperante in honore erant, ſectarum cultores multi exſtitere; ſed etiam eæ, quæ penitus evanuerant, ſurrexerunt, de quibus breviter eſt dicendum.

I. Præcipuum autem locum ſibi facit *Platonica* philoſophia, ab Antiocho Aſcalonita ſuſcitata, quæ ſub nomine veteris Academiæ inclaruit. Præcipui autem Platonici memorantur, Theon Smyrnæus [1] Alcinous [2] L. Appulejus Madaurenſis [3] Maximus Tyrius [4] Plutarchus [5] alii, quorum adhuc exſtant ſcripta.

II. *Pythagoricæ* vero philoſophiæ ſtudium poſt Nigidium Figulum inſtaurarunt Sextius Pythagoreus [6] Moderatus [7] Apollonius Tyaneus [8] celeberrimus Philoſo-

---

[1] *De* 4. Mathemat. Diſciplin. *Compend. in* Platonis libros: *exſtant*.

[2] Introd. in Phil. Platonis: *vide Stanlejum*, Hiſt. Philoſ.

[3] *Exſtat illius* Apologia, Metamorph. de Dogmat. Platonis, *cetera*.

[4] *Exſtant Diſſertation.* de doctr. Plat. Cantabrig. 1703. 8.

[5] *Exſtant multa ſcripta, inter quæ quædam Plat. inluſtrant Græco-Latin. Pariſiis* 1624. *fol.*

[6] *Exſtant Sententiæ* Sextii. *Videatur Galeus* in Opuſcul. Mythol. [7] *Porphyr. in* Vita Pythag. *n.*48.

[8] *Suidas in* Apollonio: *vide Tillemont.* Hiſt. des Empereurs Tom. II. *ubi vitam Apollonii ſcribit. Exſtant Apollonii* Epiſtolæ: *vide Philoſtr.* in Vita Apollon.

ſophus, & Chriſtianorum hoſtis acerrimus, Nicomachus [1] ceteri.

III. Etiam *Peripatetica* ſub Cæſaribus extulit caput, & poſt Andronicum memorantur cum laude Nicolaus Damaſcenus, Boethus Sidonius, Alexander Aegæus: [2] qui germani Peripatetici habentur. Poſt Neronis tempora alia Peripateticorum diſciplina fuit: [3] in qua & præ ceteris nobiles fuere Ammonius Alexandrinus, alius ab Ammonio Saca, Alexander Damaſcenus: poſt quos Ariſtotelis iterum philoſophiam melioribus auſpiciis perſecuti ſunt Alexander Aphrodiſæus [4] ejuſque diſcipuli. [5]

IIII. Secta vero *Stoica* præter ceteras coli cœpit ſub imperatoribus Romanis. Cujus fidem præter Juriſprudentes, qui huic ſectæ nomen dederunt, faciunt Annæus Cornutus, C. Muſonius Rufus, L. Annæus Seneca [6] Dio Pruſæus [7] Epictetus [8] M. Aurelius cæſar, qui non modo inluſtris fuit Philoſophorum patronus, [9] ſed etiam ipſe-

---

[1] *Exſtat Nicomachi* Arithmetica, & Enchiridion Harmonicum. *Confer. Voſſius de* Scientiis Mathem. p. 37. 94.

[2] *Exſtat hujus* Commentar. in libros Meteorologicos Ariſtotel. *vide Fabricium in* Biblioth. Græca.

[3] *Conf. Brucker. Tom. II. pag.* 475. *ſeqq.*

[4] *Exſtant plurima illius opera in Ariſtotel. adeſis Fabricium* Biblioth. Vol. IIII.

[5] *Peripateticorum ſeriem luculenter exponit Patricius in* Diſcuſ. Peripatetic.

[6] *Exſtant illius opera Philoſophica.*

[7] *Exſtant illius* Orationes plurimæ de Phil. Stoica.

[8] *Exſtat illius* Enchiridion.

[9] „ *Singulis Philoſophorum generibus, ut Platonicis, Pe-*
„ *ripateticis, Stoicis, Epicureis ſalarium conſtituit Athenis.*
Xiphilinus in Marco Aurelio: *adde Lucian. in* Eunucho.

ipsemet Stoico more philosophatus est: [1] ut alios prætermittam notissimos.

V. Neque vero *Epicurea* in oblivione delituit, nam eam plurimi inlustrarunt viri eruditissimi: [2] quos inter memorantur Plinius senior [3] Lucianus [4] & Diogenes Laertius, qui nobis in hac historia conscribenda maximum adjumentum adtulit: [5] quique haud obscure ostendit, se ad Epicuri dogmata propendere. [6]

VI. Sed etiam *Sceptici* seu *Pyrrhonii* non nulli ea ætate numerantur: ut Aurelius Cornelius Celsus [7] &, qui aliorum nomen obscuravit, Sextus Empiricus vir eruditissimus, quique scriptis suis [8] magnum sibi nomen fecit: quamvis alii a viris doctissimis memorentur Pyrrhonii. [9]

VII. At *Cynici* & ipsi sub imperatoribus Romanis suæ disciplinæ numerarunt alumnos, qui non modo alibi, verum etiam in ipsa Urbe claruerunt. Horum in numero sunt Musonius Babylonius, Demetrius Cynicus, Demonax Cyprius, Crescens, Sallustius, alii. [10] Et hæ Græcæ philosophiæ propagines per id tempus exstitere.

VIII. Etiam *Orientalis* philosophia sub idem tempus no-

[1] *Exstant illius* Commentar. de se ipso, seu de suis rebus gestis.

[2] *Numerat eos Gassendus in* Vita Epicur. L. II. c. 6.

[3] *Exstant illius libri de* Naturali historia.

[4] *Exstant illius* Dialogi *Græci elegantissimi*.

[5] *Exstant illius Libri X. de* Vita, & Dogmatibus Philosophorum. *Medio III. sæculo a C. N. scripsisse verisimile est*.

[6] *Conf. Fabricius*. B. G. Vol. III.

[7] *Exstant illius libri de* Medicina: *cetera perierunt*.

[8] *Exstant* Pyrrhon. Hypotyp. Libri *in quibus Scepticorum doctrinam exponit*. [9] *Conf. Laert. L. IX. §. 116.*

[10] *Conf. Gaudentium* de Phil. Roman. c. 79.

novo nomine insignita, novoque adornata vestitu apparere cœpit. Qui eam excolebant sectatores, quod rerum divinarum cognitionem præstantem adfectabant, disciplinam suam nomine γνώσεως insignierunt, seque *Gnosticos* vocari voluerunt. Quod nomen primis Hæreticis, qui de hoc fonte hauserunt, fuit commune.

Hi autem homines tametsi novum systema Metaphysicum præ se ferre viderentur, singularibus opinionibus constantem; reapse tamen eamdem doctrinam Orientalium seu Zoroastris tenebant: nisi quod eam proprio explicandi modo, & peregrinis vocibus, quæ aliud diversum significare videbantur, occultabant. Qui vero eam penitus cognoverunt, facile deprehenderunt, nihil aliud illis vocibus significari, quam *systema emanativum*, quod ex infinito lumine omnia ducit per varios gradus emanationum. Quod ipsum Zoroaster adfirmabat. Id ita se habere jam aliquot ab hinc annis nos, cum in Theodoreti, & Epiphanii loca quædam incideremus, suspicati fueramus, atque Veterum expensis locis singulari dissertatione confeceramus: postea lecto Basnagio [1] firmius in opinione permansimus. Sed hæc ut copiosius disputemus, facit nobis otium recentioris Historici diligentia, [2] qui id ipsum magna eruditionis copia inlustrat & confirmat.

VIIII. Sed præ ceteris post Christum natum alia secta claruisse videtur, quæ ceteras vel delevit, vel depravavit. Hæc est *Eclectica*. Male vero huic philosophandi viæ sectæ nomen tribuitur: nam hi Philosophi peculiare hoc habuerunt, ut in nullius Philosophi verba jurarent, sed ea ex singulis sectis excerperent, quæ meliora videbantur: eaque pro lubitu mutarent, in concordiam vocarent, & ex iis unum systema componerent. Verum cum *Eclecti-*
ci

[1] Hist. Jud. L. III. c.28.

[2] *Brucker*. de Phil. Orient. pag. m.*646.* & *651.*

ci auditores docuerint eadem methodo ratiocinari, ab iisque familia fuerit propagata, hoc nomine sectam condidisse dicuntur.

Hujus sectæ fundamenta ante Christum jacta fuerant in Aegypto, Alexandriæ præsertim, ubi *syncretismus* doctrinarum, & religionum invaluerat. Etenim Aegyptii sententias Pythagoræ, quæ Aegyptiarum similes erant, suis adjunxerant: Platonici Pythagoream: utrique dogmata aliorum cum suis copulare conati fuerant. Sed non longo post tempore hæc concordandi ratio justum sectæ habitum obtinuit.

Tribuitur id primum cuidam Potamoni homini Platonico, cujus ætas prorsus ignoratur. [1] Id tamen probabilius videtur, nec ante, nec post finem II. sæculi, posse Potamonem collocari: propterea quia Diogenes Laertius, qui circiter finem II. sæculi [2] floruit, aperte scribit, *haud ita pridem* [πρὸ ὀλίγου] Eclecticam sectam a Potamone Alexandrino introductam fuisse: [3] nec aliquis ante id tempus de ea secta facit mentionem.

Scripsit Potamon *Institutiones Eclecticas*, quæ non exstant. Quæ vero ex iis recitat Laertius φιλοσοφούμενα ad illud revocantur, ut in Rationali, & Morali philosophia Platonicos, Stoicos, Aristotelicos in concordiam adduceret; atque ex singulorum opinionibus singulare systema compingeret.

Felicioribus auspiciis eamdem viam tenuit paullo post Ammonius Alexandrinus, cognomine *Sacas*: qui Commodo

---

[1] *Magna lis est inter eruditos de Potamonis ætate. Olearius* Differt. de Secta Eclectica *eum III. sæculo ponit. Alii cum Suida Augusti tempore. vide Vossium de* Sectis Philos. c. XXI. *Incerta omnia esse conficit Stanlejus* de Secta Eclectica c. I. [2] *Vide supra n. V.*

[3] *Hæc est communior sententia: vid. Stanlei. l. c.*

modo imperatore floruit, id est, fine II. sæculi: [1] non miscendus cum Ammonio homine Christiano, qui sæculo III. scripsit *Harmoniam Evangelistarum*. [2] Is Christianus religione, Athenagoræ, & Pantæni auditor, qui ἐκλέγειν instituebant, & Sacram doctrinam cum Philosophia conjungere conabantur; Christiana religione abjecta, non modo inter Philosophorum sectas pacem conciliare, quod tentarat Potamon, sed etiam religiones omnes, & Gentilium superstitionem cum Philosophia jungere voluit: [3] quod sibi persuaserit, se hac de caussa & auditores plures habiturum, & nomen suum commendaturum posteritati.

Id quam illi feliciter successerit ex Historia fit manifestum. Sane ad Ammonii disciplinam plurimi confugerunt, qui illius doctrinam longe lateque diffuderunt. E Paganis memorantur Dionys. Longinus, Philologus & Philosophus præstantissimus: [4] Origenes, diversus ab Origene Adamantio Christiano: Plotinus [5] qui Ammonii disciplinam propagavit, & parens Recentiorum Platonicorum seu *Eclecticorum* jure nominatur: nam & Romæ hanc docuit Philippo imperante; & per discipulos ad usque Græciam, & Asiam, Africamque transmisit. [6] Porphyrius Syrus, primum Origenis Adamantii, post Longini, & Plotini auditor, vir-

---

[1] *Theodoretus* Therapeut. L. VI. p. m. 573.

[2] *Fabricius*, Biblioth. Vol. IV. pag. 159. 172.

[3] *Porphyrius apud Eusebium* Hist. E. L. VI. c. 19.

[4] *Exstant illius opera* περὶ ὕψους, *seu de* Sublimitate Orationis.

[5] *Hujus vitam scripsit* Porphyrius *discipulus*, *præfixa Plotini operibus*. *Confer Fabricium* Biblioth. V. IIII. p. 88.

[6] *Sozomen*. Histor. Eccles. L. I. c. 5.

vir litteratissimus, sed Christiani nominis hostis infensus: [1] Jamblichus discipulus [2] Julianus cæsar Apostata [3] monstrum ex summis vitiis, & virtutibus compositum: [4] Proclus, Marinus, alii. E Christianis præter ceteros Ammonium audivit Origenes Adamantius [5] vir eruditissimus, ut alios prætercam.

Neque solum Alexandriæ, aut in Urbe, sed etiam aliis in locis, & Athenis *Eclecticorum* scholæ fuerunt, qui nomine tenus *Recentiores Platonici* reputantur, reapse vero *syncretismo* Alexandrino erant occupati. Finem autem fecit schola *Eclectica* medio VI. sæculo, cum Justinianus cæsar philosophis Paganis publicis scholis interdixit Athenis: qui proinde ad Persas, & Orientem se receperunt. [6]

De hujus sectæ placitis pauca sunt adnotanda: cum ex iis, quæ diximus, satis constet, in id hos Philosophos contendisse, ut sectas, quæ Alexandriæ in honore erant, componerent: h. e. in Philosophia sententias Platonicorum, Aristotelicorum, Stoicorum copularent: in Theologia vero religiones omnes miscerent. Quod ad Philosophiam

[1] *Cave* Hist. Litt. Script. Eccles. p. 98. *scripta illius numerat Fabricius in Bibl. exstant* Vita Pythag. & de Prædicabilibus, *alia*.

[2] *Exstant ejus* Vita Pythag., Exhort. ad Philos., de Arithm., de Myst. Aegypt., *alia*. *Conf. Vossium* de Sectis Phil. [3] *Exstant illius opera*.

[4] *Ammianus Marcell.* in Juliano: *adde ex Recent. Tillemont*. Hist. des Emper. in Juliano.

[5] *Porph. in* Vit. Plotini.

[6] *Eclecticorum seu Platonicor. Recent. seriem refert Damascius, & ipse Eclecticus: qui ultimus professor fuit Athenis, Justiniano imperante. Exstant illius scripta aliqua. Legatur Jonsius de* Script. Hist. Phil.

phiam ſpectat, in Dialecticis Ariſtotelem plerumque ſecuti ſunt, quamvis abſtruſiora aliqua addiderint ex Pythagora. In Metaphyſicis Aegyptiorum, Orientalium, Platonicorum, Pythagoreorum de Deo, & emanationibus compoſuerunt ſyſtema Theologico-Metaphyſicum tam obſcurum & intricatum, ut intelligi non poſſit. Nam quædam ex Chriſtianis, quædam ex Orientalibus obtorto collo ad Platoniſmum retulerunt. [1] Quod ipſum in Morali diſciplina præſtiterunt: quæ ex ſyſtemate Theologico-Metaphyſico derivatur tota. [2] De Phyſica parum ſolliciti, quæ plerumque cum Theologia ſua erat conjuncta, atque generalibus notionibus & verbis continebatur. [3]

Et hæc cauſſa fuit cur viri docti non nulli & veteres, & recentiores a verbis Plotini, Porphyrii, Jamblichi, Procli decepti ſcripſerint, quædam apud eos inveniri, quæ cum doctrinæ Catholicæ placitis conveniunt. Cum enim non explorarent nexum ſyſtematis, & conſuetudinem *Eclecticorum*, per errorem exiſtimarunt, ea Platonem, Ariſtotelem, ceteroſque dixiſſe, de quibus ne per ſomnium quidem cogitarunt. [4]

Et de *Eclecticorum* placitis hucuſque. Nunc de cauſſis condendæ Eclecticæ philoſophiæ breviter diſputabimus, imitantes viros doctos, qui nobis in hoc ſtadio præcurrerunt, qui, niſi cauſſis expoſitis, naturam Philoſophiæ hujuſmodi penitus cognoſci non poſſe exiſtimant. Ex quorum

 lectio-

[1] *Confer ſcripta* Plotini, *qui Recentiorum Platonicorum dogmata exponit. Cui addi poteſt* Porphyr. & Jamblichus.

[2] *Moralem diſciplinam exponit Holſtenius in* Vita Porphyrii c. *6.* [3] *Conſule Plotinum ipſum*. Enn. 1I.

[4] *Hujuſmodi fuere Livius Galantes in* Comparatione Theolog. Chriſtianæ cum Platon. L. IX. *Huetius* in Dem. Evang. & QQ. Alnetanis L. 1I. *alii, Scholaſtici præſertim*.

lectione nos aliquid in hoc studio profecisse grato animo confitemur.

I. Sane consideranti libero judicio Alexandrinorum rempublicam, & incredibilem sectarum diversitatem, quæ paullo ante Christum in ea vigebant, cogitatione repetenti; perspicue intelligimus, alterutrum evenire debuisse, ut vel perpetuis contentionibus tota disputantium familia scinderetur; vel aliquis inveniretur, qui eos in concordiam revocaret. Opportune aderant Sacerdotes Aegyptii, callidi homines, qui cum Orientales, & Pythagoreos, qui sententias Aegyptiarum non dissimiles tuebantur, ad sua dogmata flexissent, ex iisque novum systema composuissent; caussa fuere, cur alii, qui in Aegypto erant, Philosophi aliquid simile tentarent.

Ac primum Platonici ab Antiocho Ascalonita edocti; Stoicos cum Platone copularunt: (præsertim ob Moralem disciplinam) atque adeo cum Pythagora, a quo Metaphysicam suam accepisse Plato dicebatur. His adjungi debebat Aristoteles, cujus magna a longo tempore erat æstimatio Alexandriæ: quique in plerisque cum Platone convenire videbatur, & ob peritiam in Dialecticis prædicabatur. En ad *Syncretismum* doctrinarum via sternitur: in quo præcipuus honos habitus fuit Platoni: qua de caussa *Recentiores Platonici* fuere nuncupati.

II. Accessit altera caussa ex hominum ingenio ducta. Nam non modo Orientales, & Aegyptii erant enthusiastæ, & rerum *intelligibilium* ac divinarum perfectam se cognitionem habere prædicabant; verum etiam ipsimet Platonici, & Pythagorei idem peccatum peccabant. Nam *intelligibilium* eximiam cognitionem habuisse Platonem, & Pythagoram contendebant: & plerique eorum fanatici erant & enthusiastæ, qui accuratiorem divinarum rerum, atque Deorum notitiam, &, si superis placet, cum Diis usum & confabulationem præ se ferebant: ut

ut ex *Gnosticorum*, qui post fuere, historia manifestum fit.

III. Sed etiam Christiana religio, quæ per id tempus exorta est, & Alexandriæ florebat, Paganos impulit quodammodo ad *syncretismum*. Nam cum Christiani homines, & Philosophi Ethnicorum religionem irriderent, eamque ex illorum principiis solide infirmarent; [1] Pagani, ne caussa caderent, multa ex aliis sumserunt, quæ nostris opponerent: immo vero & verba, & sententias Christianorum aliquas usurparunt, quibus fucum facerent nostris, & persuaderent iis, se non dissimilia defendere. Quod præsertim fecit Ammonius, & reliquos edocuit, quo modo nostrorum ictus possent eludere. Itaque aliqua Christi dogmata omnino depravata ad suum systema accommodavit: ut de tribus Divinis personis, de creatione materiæ ex nihilo, cetera. Quæ vero mutare non potuit, per inversionem & allegoriam Aegyptiorum more interpretatus est. [2]

Hinc etiam Stoicorum disciplinam Moralem, quæ sanctior illis videbatur, receperunt in systema suum. [3] Contra vero Epicureorum dogmata, quæ nostris erant exosa, rejecerunt: hoc unum curantes, ut Platonem Aristoteli conciliarent. Quod sane fieri non poterat sine utriusque systematis depravatione, propterea quia duo illi in plerisque dissentiebant.

IIII. Præterea Philosophorum virtutes præcipue extollebant, quo ostenderent, nihilo se cedere Christianis & viris sanctissimis. Christum Dominum Philosophorum

 albo

---

[1] *Constat id ex Hermiæ* Irrisione Gentilium.

[2] *Conferatur Moshemius* Diss. de studio Ethnicorum Christ. imitandi *in Tom. Diss. Eccles.*

[3] *Legatur Simplicius* in Epicteti Enchiridion, & *Hierocles* in Aurea Carmina.

albo adſcripſerunt, [1] adfirmantes „ nihil eum in Paganis reprehendiſſe: [2] ſed quæcumque ex contrario producebantur, eſſe commenta diſcipulorum. [3] Quid? Philoſophis ſuis eadem miracula, quæ Chriſto, tribuebant: ut ne haberent Chriſtiani, quod in Chriſto Domino extollerent. [4] Quod ut facilius conſequerentur, libros ſuppoſiticios bene multos vulgarunt, quibus mendacia ſua tuerentur.

Jactabant præterea, ſe hac methodo divinam, humanamque ſapientiam inſtauraſſe. [5] Idque ſi minus ſententiis, & nexu, ſaltim vocabulis aliorum dogmata exprimentibus, præſtiterunt. Ex quo non modo maximum damnum Philoſophorum ſententiæ fecerunt, quæ ab iis corruptæ ad nos uſque per eorum manus pervenerunt; ſed etiam Doctoribus noſtris inpoſuerunt: qui ſimilitudine vocum decepti, & de hoc inludendi Chriſtianos artificio minime ſuſpicantes, facile ſibi perſuaſerunt, eos mutatis ſen-

[1] *Alexandrum Severum* inter animas ſanctiores Apollonium, & Chriſtum, & Abrahamum, & Orpheum, & hujuſcemodi Deos habuiſſe, *ex communi opinione refert Lampridius in* Alex. Sev. c. 29.

[2] Chriſtum neſcio quid aliud ſcripſiſſe, quam Chriſtiani docebant, nihilque ſenſiſſe contra Deos ſuos, ſed eos potius magico ritu coluiſſe, *ex opinione Gentil. refert Auguſt.* de Concordia Evang. L. I. p. 8. & 18. *adde Lactant.* Inſt. Div. L. IV. c. 13.

[3] *Aug. ibid. & de* Civ. D. L. IX. c. 23.

[4] *Legantur Porphyrii, & Jamblichi* Vita Pythagoræ, *ejuſdem Porphyrii* Vita Plotini, *Eunapii* Vitæ Sophiſtarum, *Damaſcii* Vita Iſidori, *Marini* Vita Procli, *quæ undique miraculis ſtupendis abundant, Philoſophiæ, ut ipſi ſomniant, beneficio patrata.*

[5] *Eunapius in* Præfat. ad Vit. Soph.

sententiis aliquid dogmatibus nostris conformius cogitasse.

Hæc fuit *Eclectica* secta usque ad sæculum VI. quæ tantum absuit ut allevamentum adferret reipublicæ Litterariæ, ut potius doctrinas omnes depravarit, & turbas fecerit. Nam primum Veterum systema ab *Eclecticis* Gentilibus mutata fuere & corrupta. Deinde qui ex hujusmodi disciplina disputarunt, acrius & pertinacius, quam ceteri, contenderunt. Nam recentiorum Platonicorum quisque pro ingenio, pro necessitate nova dogmata cogitat, & defendit: [1] adeo ut eorum systema quale sit, constitui certo non possit. Postremo plurimas in Ecclesia movit turbas, ut Marcionis, Valentini, Origenis, ceterorumque hæreses conficiunt luculenter. [2] Sed hæc alias.

Caput X.

De Philosophia Patrum usque ad V. Ecclesiæ sæculum.

Apostolorum discipuli profanis studiis non vacabant: sed fide Catholica, & singulari morum integritate contenti, toti erant in eo, ut dogmata, quæ ab Apostolis acceperant, omni animi contentione propagarent, proque iis defendendis vitam profunderent: viri illi quidem de eruditione, & eloquentia parum solliciti. Quod primo ab Christo sæculo potissimum inveteravit.

Sæculo autem II. multi litterati homines ad nostro-

 rum

[1] *Consul. Grotium.* in Collect. Phil. Sent. de Fato, *&* *Stobæi* Eclog. [2] *Plura post Olearium*, *Moshemium*, *Galeum*, *Baltum*, *de iis disputat Bruckerus de* Secta Eclectica p. 357. seqq.

rum castra confugerunt. Movit eos primum doctrinæ sanctitas ac præstantia, quam nostri prædicabant. Movere Christianorum mores, qui rectæ rationi erant consentanei. Movere stupenda miracula, quæ doctrinæ veritatem confirmabant. Quæ cum in Philosophis suis frustra desiderarent, [1] facile & Paganorum deliria cognoverunt, & ad nostros transierunt.

Id ægre ferentes Philosophi de pago, quorum illi castra deseruerant, & animadvertentes, Christi doctrinam, quæ longe lateque fundebatur, non modo patriam religionem, sed etiam sectarum omnium fundamenta evertere; quasi signo dato undique cum Christianis prœlium comiserunt: ac primum rationibus pugnarunt, quibus bene multas calumnias & convicia adjunxerunt: deinde magistratus in provinciis, ac Romanos imperatores incitarunt, ut in Christianos homines, eorumque doctores, veluti in perturbatores reipublicæ, & avitæ religionis destructores, gladio sævirent, eosque, posita pœna, silere cogerent. Quod in caussa fuit cur imperatores Romani martyres nostros tam crudeliter divexarent.

Hisce calumniis compulsi Christiani homines, ii præsertim qui ex Philosophis facti erant Christiani, quod penitus intelligerent, quibus Ethnici principiis niterentur; Christi doctrinam contra eorum obtrectationes editis Apologiis defenderunt: Paganæ religionis absurda patefecerunt: atque Græcos philosophos propriis armis aggressi, eorum systemata everterunt, & confutarunt. [2] Nec id

[1] *Consule Justinum Martyr. de se ipso loquentem.*

[2] *Apologias scripsere e Græcis Justinus, Athenagoras, Tatianus, Hermias, Clemens Alexandrinus, ceteri. E Latinis Minutius Felix, Tertullianus, Arnobius, Cyprianus, Ambrosius, Augustinus, & reliqui.*

id solum, sed etiam cum eorum sectas conferrent inter se, quam futilia omnes defenderent, ostenderunt. [1]

Hæreses itidem nefariæ, quæ per id tempus excogitatæ fuere, & ex Alexandrina philosophia nascebantur, ut illa erat Valentini, & Gnosticorum; Episcopos incitabant in Alexandrinos, præsertim in Platonem [2] & Aristotelem: [3] propterea quod existimabant, non modo ab Orientali, & Aegyptiaca [ex Orientali, Aegyptiaca, & Græca philosophia Alexandrina secta constabat] sed etiam & multo magis a Platonica, & Aristotelica doctrina tales errores ortos esse.

Christianorum itaque doctorum cura & studium in duobus positum erat. Primum Gentilium armis ipsos Gentiles petebant, ut eorum disciplinam labefactarent. Deinde eorumdem systemata curiosius explorabant, ut si qua occurrerent nostris decretis repugnantia, vel aliquo modo consentanea, separarent; horumque ope Christi doctrinam, si possent, inlustrarent: atque hac via Paganos præpararent, ut nostrorum dogmata facilius amplexarentur. [4] Quod ipsum plurimi doctores iI. iiI. & iiiI. sæculo

[1] *Conferatur Justinus* Cohort. ad Græcos, *initio*: & *in* Dialogo cum Tryphone Judæo. *Tertullian.* Adversf. Nation. L. i I. *E Recentior. Baltus Jesuita* in Defension. Patrum, qui de Platonismo accusantur. L. i i I. c. 3. seqq. p. m. 106.

[2] *Gregor. Nazianz.* Orat. XXXVI. *Alios dabit Petavius* Dogm. Theolog. Tom. iI. L. I. c. 8. p. m. 37. *Edition. Venet.*

[3] *Epiphanius* Hæres. LXXXVI. *§.* 2. *Conf. Petav. l. c. in Proleg. c.* i i i. *p.* 7. *seqq.*

[4] „ *Quemadmodum terram prius rigant agricolæ, deinde sic semen injiciunt; ita etiam nos eo, quod bibi potest ex Græcorum scriptis, id, quod in eis est,* ter-

culo fecere : cujufmodi fuere Origenes , Methodius , Eufebius , Apollinaris , Quadratus , Clemens Alexandrinus , Hippolytus , Julius Africanus , alii , quorum fe auctoritate tuetur Hieronymus , [1] ut eifdem veftigiis infiftat .

Neque folum hifce ftudiis operam dabant, verum etiam auditores inftituebant profanis difciplinis . Nam Alexandriæ Pantænus Philofophiam , & Sacras litteras docuit Clementem Alexandrinum : hic Origenem inftituit : Origenes Gregorium Thaumaturgum , & Dionyfium Alexandrinum : a quibus plurimi difcipuli fuere inftituti . [2] Neque Philofophiam modo, fed etiam Eloquentiam , & Humanitatis litteras docebant , quo facilius eloquentiffimis Paganis , qui per id tempus florebant , non rationibus modo fe opponerent , verum etiam vi ac copia dicendi . Quod a fine II. fæculi erat in ufu , ut Clementis Alexandrini fcripta nos docent .

Non igitur Veteres epifcopi alicui fe Philofopho & difciplinæ mancipabant , vel fectam condebant : fed ex Paganorum libris ea legebant , quæ vel ad confirmandam Theologiam noftram neceffaria ; vel quoquo modo accommodata videbantur,ut Paganorum philofophiam , & theologiam everterent , eorumque in reprehendendo temeritatem & impudentiam confringerent . [3]

Animadvertebant autem inter Philofophorum decreta quædam occurrere haud abfurda de Deo , de moribus , & fi-

---

„ *terreftre prius irrigamus , ut fufcipiant fpirituale femen ,*
„ *quod dejicitur , & id facile poffit alere* . Clemens Alex. Stromat. L. I. p. 278.

[1] Epift. LXXXIIII. ad Magnum Romanum Orator. *quæ omnino legi meretur* .

[2] *Gregor. Thaumaturg.* in Panegyric. Origenis .

[3] *Conferatur Baltus l. c. L. I.*

& similia. [1] Cumque sibi persuaderent, hujusmodi veritates ab Hebræis ad Græcos philosophos, qui in Oriente Judæorum sapientibus familiariter usi fuerant, pervenisse; [2] vel Deum id alio modo illis manifestasse; [3] existimarunt debere se tales sententias ad usum Catholicum revocare: talemque philosophandi viam Eclecticam a viro Christiano ceteris esse anteponendam [4]

Verum cum iidem doctores considerarent, pauca bona

---

[1] „ *Quod si exstitisset aliquis, qui veritatem sparsam per singulos, per sectasque diffusam colligeret in unum, & redigeret corpus, is profecto non dissentiret a nobis. Sed hoc nemo facere, nisi veri peritus ac sciens, potest. Verum autem scire non nisi ejus est, qui sit doctus a Deo.* Lactant. *Divin. Instit. L. VII. c.7.*

[2] „ *Hæc ipsa a barbara divinitus data surrepta gratia, Græca ornata sunt eloquentia. Nam alia quidem sunt suffurati* [ab Hebræis] *alia vero male audierunt. In aliis autem aliqua dixerunt commoti, sed ea non reddidere perfecta: aliqua autem humana conjectura & ratiocinatione, in quibus etiam labuntur.* Clem. Alex. *Stromat. L. VI. p. 642.*

[3] *Justinus, & Gregor. Thaumat. aliique existimabant, Deum non nullis de pago Philosophis sese manifestasse interno quodam lumine, & peculiari providentia.*

[4] „ *Philosophiam autem non dico Stoicam, neque Platonicam, aut Epicuream, & Aristotelicam: sed quæcumque ab his sectis recte dicta sunt, quæ docent justitiam cum pia scientia; hoc totum selectum Philosophiam dico: quæcumque autem ex humanis amputata cogitationibus adulterarunt, ea numquam divina dixerim.* Clem. Alex. *Strom. L. I. p.* 288. Adde Gregor. Thaum. l. c. Justinum *in Dialogo cum Tryphone. p. m.* 218. Plures alios habes apud Vossium *de Sectis Philos. p.*118.

na innumeris perniciosis adjuncta in Philosophorum libris occurrere, Christianos tirones monuerunt, ut eos libero judicio expenderent : eaque studiose separarent, quæ utilitatis nonnihil præ se ferre videbantur, ad Theologiam inlustrandam. [1]

Igitur Eclectica *Patrum* philosophia non eadem erat, atque Eclectica Paganorum, qui Alexandriæ litteris vacabant. Hi enim centonem ex sententiis sibi repugnantibus, sola voce, & modo explicandi similibus, consuebant : at Patres sententias aliquot sumebant, quibus divinæ traditionis signa aliqua inesse judicabant : has Philosophiæ vocabulo distinguebant, laudabant : Philosophorum vero systemata una voce execrabantur. [2] Primum, quod errores grandiusculos continerent : deinde, quod sibi persuaderent, pæne omnes Paganos, præsertim Eclecticos, nefandam cum dæmoniis habere consuetudinem. [3]

Quamquam vero in omnibus sectis aliqua reprehenderent, quædam tamen systemata acrius detestabantur. Ac primum Epicuream condemnabant hoc nomine, quod rerum productione, ac procuratione mundi Deum privabat,

---

[1] „ *Moneo ne scriptoribus illis* [Philosophis] *men-* „ *tes vestras quasi navis gubernacula tradatis, ita ut eos,* „ *quocumque ducunt, sequamini : sed, quæ tantum in his* „ *utilia erunt, volo vos consectari, ac nosse pariter, quæ* „ *sint rejicienda*. Basilius *Orat. de utilit. ex libris Gentil.* „ *cap*. Confer. Hieronym. l.c. August. de *Doctrina Christ. L. II. c.39.*

[2] *Hæc memoria tenenda sunt, ut in concordiam vocentur loca Patrum, in quibus philosophiam Græcam aliquando laudant, aliquando vituperant vehementer.*

[3] *August.* de Civit. D. L. X. c.10. 11.

bat, omniaque ex atomis composita esse contendebat concursu fortuito. [1]

Aristotelicam autem philosophiam Vatiniano odio prosequebantur: primum, quod æternum mundum esse defenderet: deinde, quod procuratione rerum humanarum Deum privaret: postremo, quod animum humanum adfirmaret esse mortalem: [2] uti supra demonstravimus.

Hæc caussa fuit cur plerique omnes Patres in Aristotelem invecti sint: quorum omnium nomina percensere longum esset, aliqua vero proferre operæ pretium est. Sæculo igitur II. vehementer præter ceteros Aristotelem insectantur Justinus Martyr [3] Athenagoras [4] Irenæus [5] Tertullianus [6] Clemens Alexandrinus. [7] Sæculo III. Origenes. [8] Sæculo IIII. Lactantius [9] Eusebius Cæsariensis [10] Athanasius [11] Basilius Cæsariensis [12] Gregorius Nyssenus [13] Gregorius Nazianzenus [14] Epi-

---

[1] *Clem. Alex.* Strom. L. V. p. 604. *Alios Patres profert Gassend.* de Vita Epicuri. L. III. c. 9.

[2] *Confer. Launojus* de Varia fortuna Aristotelis c. I. & *Gassendus* in Discuss. Peripat. & *Patricius*.

[3] Aristotelic. Dogm. evers. & *in* Dialog. cum Tryph.

[4] De Resurrectione [5] Advers. Hæres. L. II. c. 19.

[6] De Præscript. c. 7. & Advers. Hermog. c. 1.

[7] Admonit. ad Gentil. & L. V. Stromat.

[8] Contra Celsum L. I. & II.

[9] Contra Gentil. L. I. c. 6. L. II. c. 11.

[10] Præparat. Evangel. L. XV. c. 1. 3. seqq. Histor. Eccles. L. V. c. 27. [11] Dialog. II. contr. Macedon.

[12] Contra Eunom. L. I. [13] Oration. VI. & XI. contr. Eunom. & in Præfat. Catechet. orat.

[14] Oration. XXVI. & XXXIII. & Oration. ad Concil. Constantinopol.

Epiphanius [1] Ambrosius [2] Chrysostomus [3] Nemesius. [4] Sæculo V. Simplicianus Mediolanensis [5] Socrates Constantinopolitanus [6] Aeneas Gazensis [7] Apollinaris Sidonius[8]Hieronymus[9] Augustinus [10] Vincentius Lirinensis[11] Theodoretus[12] ceteri, quorum lóca profert Launojus. [13] Nulli autem hisce sæculis exstitere, qui Aristotelis philosophiam publice interpretarentur: si excipias Anatolium, Zachariam Scholasticum, Didymum Alexandrinum, & nescio quem alium obscuri nominis, qui tamen plerumque Eclectici fuere.

Placuit autem præter ceteras Christianis doctoribus Platonica philosophia. Non quod hominis systema probarent; quippe qui uno ore faterentur, Platonem tot inter errores grandiusculos hoc habere, ut ad Polytheismum homines manuduceret: [14] sed quod aliqua dogmata in Platone, & recentioribus Platonicis occurrerent de Deo, & re-

---

[1] Contra Hæres. L. II. Hæres. 69. & 76.

[2] Officior. L. I. c. 13. & de Fide L. I. c. 5.

[3] Homil. III. in c. 1. ad Romanos.

[4] De Natura Hominis.

[5] *Apud Augustin.* Confess. L. VIII. c. 2.

[6] Histor. Eccles. L. II. c. 28. [7] In Theophrasto.

[8] L. IIII. epist. 3. & Carm. II.

[9] Epist. LXXXIIII. ad Magnum, & Epist. LXII. adv. Joann. Jerof. & L. I. contra Pelag. & L. X. contra Helvid. & in Dialog. advers. Lucifer.

[10] Contra Julian. L. II. c. 10. L. V. c. 14. L. VI. c. 20. *& sæpe alias*. [11] *In* Commonitorio.

[12] *De* Religiosa Histor. c. 27. Serm. v. de Natura Hominis. [13] *De* Varia fortuna Aristotelis c. 2.

[14] *Euseb. Cæsariens.* Præparat. L XIII. *Lactant.* Instit. Divin. L. III. c. 20. seqq. *Vide Baltum Jesuitam l. c. L. III. integro*.

& rebus Divinis, quæ paucis mutatis ad Christi doctrinam accomodari poterant: & ex Hebræorum scriptis ad Græcos: ab his ad Pythagoram, Platonem, ceterosque pervenisse Patrum non nulli suspicabantur. [1] Communis enim hæc persuasio fuit Judæorum, qui erant Alexandriæ: a quibus per Philonem, & alios *neophytos* pervenit ad nostros.

Quamquam vero doctores Christiani ex singulis sectis dogmata quædam excerperent, adtamen potissimum ex Platone, non illo antiquiore quidem, cujus in Academia veteri dogmata tradebantur; sed ex recentiori Platone, id est, Alexandrinorum interpretationibus mutato, præcipuas sententias sumebant, cum de Deo erant disputaturi. Quo sensu, non alio, Veteres episcopi judicantur *Platonici*. [2]

Invaluit id a sæculo II. in quo Athenagoras, & Clemens Alexandrinus in primis Eclecticam hanc disputandi rationem ab scholis Paganorum ad nostras traxerunt. Quod paullo post Origenes Adamantius, & ipse apud Paganos Alexandriæ institutus, majori vi ac animi contentione fecit: atque ad Ammonii præceptoris systema Clementis Alexandrini philosophandi rationem revocavit: eamdemque invexit in Ecclesiam, & toto animo propagavit.

[1] *Confer. Justin.* L. Contra Gent. *Clem. Alexandr.* Strom. L. I. p.315. 342. L. II. p.419. sed præsertim L. V. *August.* Civit. Dei L. VIII. c. 9. 10. *Confer. Petavius* Dogm. Theolog L. III. c. 10. 11. seqq. & *Joannes Lamius* de Christian. recta sententia de SS. Trinitate L. II. & III. per totum.

[2] *Disputant acriter eruditi de* Platonismo *Veterum episcoporum. Eos accusant Huetius, Crispus, alii: Baltus vero defendit. Utrique tamen ex hucusque disputatis facile in concordiam adduci possunt.*

vit. [1] Adeo ineunte sæculo III. hujusmodi Philosophia apud nostros obtinuit: quod existimarent, percommodum esse hujusmodi hypothesibus uti, quo facilius Paganorum argumenta debilitarent.

Non ergo aliquis requirat in veteribus doctoribus sectam aliquam, aut perfectum Pilosophiæ systema. Non *Logicam* absolutam, cujus tantum leges addiscebant, ut scirent disputare; [2] easque interdum, religionis defendendæ zelo abjiciebant, & oratorio modo disputabant. [3] Non *Criticæ* artis summam peritiam, quæ nata nondum erat: & viris in defendenda Christi doctrina occupatis necessaria non videbatur: fortasse cognita non erat. [4] Non *Physicam* disciplinam, propterea quod ea cum systemate Metaphysico Gentilium arctissimo nexu colligabatur: ipsi autem omnia illorum systemata tamquam perniciosa rejiciebant; Epicuri præsertim, quod punctum in Physica tollebat: nec ad religionem defendendam utilem, saltim necessariam Physicam esse existimabant. [5] Non justum *Metaphysicæ* corpus, idque eodem nomine. Nam ea tantum ex Metaphysica sumebant, quæ ad disputandum de Deo, de Anima, utiliora videbantur.

Mo-

---

[1] *Gregor. Thaumat.* in Panegyrico Origen., & *Huetius* in Origenian. Dissertation.

[2] *Conf. Massuetus*, Differt. III. in Irenæum p. 106.

[3] „ *Aufer hinc argumenta*, *ubi fides quæritur*: *in* „ *ipsis gymnasiis suis jam Dialectica tacet*.... *Non credi-* „ *tur Philosophis*, *creditur piscatoribus*: *non creditur* „ *Dialecticis*, *creditur publicanis*. Ambros. de Fide L.I.c. 5.

[4] *Conf. Photium* Cod. CLXX. p. 197.

[5] *Conf. Eusebius Cæsar.* Præpar. Evang. L. XV. c. 1. & 61. *Tamen aliqui physicis rationibus usi Religionis nostræ dogmata aliqua confirmarunt*, *ut Athenagoras disputans de* Carnis resurrectione, *Nemesius* de Natura hominis.

Moralem tantum philoſophiam coluerunt: eamque non ordine diſputarunt, ſi Ambroſium [1] & paucos alios excipias: ſed ſparſim tradiderunt, ut eorum ſcripta conſulenti manifeſtum erit. [2] Et hoc modo Philoſophia in eccleſia Chriſti obtinuit uſque ad ſæculum V.

CAPUT XI.

De Philoſophia Chriſtianorum, & Arabum a VI. Sæculo ad uſque X.

EAdem philoſophandi via Eclectica VI. ſæculo in uſu erat cum in Oriente, tum in Occidente. Florebat enim per idem tempus Plotiniana ſchola non apud Gentiles [3] modò, verùm etiam Chriſtianos. [4] Verum cum Juſtinianus imperator circiter medium VI. ſæculi Gentilibus philoſophis docendi munus abſtuliſſet, [5] plerique ad Choſroem Perſarum regem confugerunt. Et quamquam paullo poſt reverſi, ita diſſipatas nacti ſunt Philoſophorum familias, ut fere omnes ſectæ interierint: nec niſi apud Chriſtianos doctores Eclectica aliqua vigeret.

Sub idem tempus ſenſim ſine ſenſu obtinuit Ariſtotelica dialectica. Cauſſa hæc fuit. Cum hæretici Ariani, Eunomiani, Eutychiani, alii IIII. & V. ſæculo, Dialecticæ adju-

---

[1] *Libro de* Officiis.

[2] *Conferatur Dupinus* de Scriptorib. Eccleſ. *qui eorum opera percenſet*.

[3] *Auguſtin. in* Epilogo Dialog. Academic.

[4] *Vel unus Auguſtinus in libris* Contra Academicos, *& de* Civitate D. L. VIII. *abunde probat, quantum ipſe, aliique facerent Platonicos Recentiores*.

[5] *Procopius in* Anecdotis, ſeu L. IX. de Vita Juſtiniani, & Theodoræ.

adjumentis & præsidiis dogmata inpeterent, & laqueis ac argutiis suis irretirent nostros; hi, quo facilius hostium impetus retunderent, toti se Dialecticæ dedere: quæ jam in Alexandrinorum scholis sobrie disputabatur, ut alio loco demonstravimus. Quod studium tam placuit non nullis, ut ipsi Christiani professores, qui Aristotelem ab scholis studiose excluserant, eumdem mutata voluntate, prætermisso Platone, interpretari cœperint, in Oriente præsertim. Quod VII. & VIII. sæculo altiores egit radices.

Claruere autem præter ceteros in Oriente sæculo VI. Zacharias Scholasticus Eclecticus:[1]& paullo post Joannes Philoponus, qui & Aristotelicam,[2] & Platonicam Alexandrino modo inlustravit. Circiter medium VIII. sæculi B. Joannes Monachus, a Damasco patria *Damascenus* nominatus, in Aristotelem scripsit, [3] & in primis numeratur, qui Peripateticam dialecticam cum Theologia copularunt.

At sæculo VIII. exeunte, & ineunte VIIII. omnino apud Græcos litteræ extinctæ videbantur: cum Arabum excursionibus, qui disputandi otium doctoribus nullum dabant, sed litteras delebant ubique: tum Imperatorum,& præsertim Leonis Isaurici tyrannide, & incredibili in litteratos odio: [4] qui medio VIII. sæculo disciplinas omnes abo-

---

[1] *Exstant illius scripta* Contra Manich. *&* Mundi Aeternit.

[2] *Commentatus est in* Analyt. prior. & post. libros Physicos, Meteora, de Anima, Gener. animal. & libros Metaphys. Aristotelis.

[3] *Exstant illius* Capita Philosophica, *quæ Dialecticam exponunt*. & Dissertationes V. *Vide* Damasceni editionem P. le Quien. Paris. 1712. fol. V. II.

[4] *Paullus Diaconus* Hist. L. XXI. c. 19.

abolere conabatur. Et nisi medio IX. sæculo *Michael III.* imperator, & hujus avunculus *Barda* cæsar Philosophiæ, & Legum studium, quod prope erat extinctum, suscitarent, atque scholas constituerent, [1] omnino Græca philosophia oblivione deleta fuisset.

Floruere itaque IX. sæculo exeunte, & initio X. plurimi non modo philosophiæ Alexandrinæ, & Mathematicæ, sed etiam humaniorum litterarum laude inlustres: ut *Leo Philosophus*, diversus a Leone imperatore, *Photius*, vir polyhistor, & κριτικώτατος, *Michael Psellus*, *Michael Ephesius*, *Magentinus*, alii, quorum tres ultimi Aristotelis dialecticam lucubrationibus suis inlustrarunt. [2] Sed redeo ad Occidentem.

Porro autem Occidentales philosophi, qui per id tempus in Oriente litteris operam dabant, ex Eclectica philosophia paullatim ad Aristotelicam sunt delapsi: & vel Platonis, vel Aristotelis sententias cum decretis Catholicis pedetentim copularunt. Quod VI. sæculo ineunte præter ceteros fecit *Severinus Boethius*, vir litteratissimus, qui præter scripta quædam Eclectica, Aristotelis, & Porphyrii libros aliquot Latine redditos exposuit: [3] & *Aurelius Cassiodorus*, qui librum de septem disciplinis edidit, ubi de Grammatica, Rhetorica, Logica, Arithmetica, Musica, Geometria, & Astronomia disserit. Qui duo, ut alios omittamus, posterioribus sæculis magno in honore fuerunt.

At paullo post & VII. sæculo tanta fuit in Occidente litterarum ignoratio, tantaque barbaries in omnibus dominae-

[1] *Zonaras in* Annal. Tom. III. p. 129.

[2] *Fabricius* Biblioth. Græc. Vol. VI. *scripta, quæ exstant, numerat.*

[3] *Conferatur Holstenius* in Vita Porphyr. c. 1. p. m. 10.

minatâ eſt, ut credi vix poſſit. Cauſſæ hujus rei memorantur multæ. Primo Barbarorum excurſiones, qui & Philoſophis otium adimebant, & impediebant ne Athenas, & Alexandriam, duas illas doctrinarum altrices, accederent ſtudioſi. Deinde Juſtiniani cæſaris in Gentiles, qui Athenis docebant, odium: qui cum Cæſaris dicto audientes ab Urbe exirent, una cum Eclectica ſecta pæne omnis interiit Philoſophia. Tum Saracenorum tyrannis, & inſcitia, qui ſubacta Aegypto Philoſophos Alexandria ejecerunt & diſſiparunt. Deinde ſermonis Græci in Occidente ignoratio, quæ in cauſſa fuit cur Græcos libros non legerent. Ad hæc Aſtrologorum inpudentia, qui cum ſe Mathematicos, & Philoſophos nominaſſent, & inlicitas artes excitaſſent, conſtitutionibus imperatoriis [1] & ſacris [2] compreſſi ſunt. Quod tantam in Philoſophos conflavit invidiam, ut ii etiam tacere cogerentur. Poſtremo librorum raritas. Quæ, ut alia non eſſent, ſatis oſtendunt, quantum Pagana philoſophia damni fecerit.

In tanta philoſophiæ caligine non defuere tamen, qui eam ſuo modo excoluerint, & ab oblivione quodammodo ſuſcitarint. Laudantur hoc nomine *Benedictini Monachi*, qui labentibus litteris in Occidente præſto fuerunt: & pro ſæculi captu non mediocre adjumentum tulerunt: in Hibernia præſertim, & Anglia, quæ, deletis litteris in Gallia, Hiſpania, Italia, idque excurſionibus Longobardorum, Saracenorum, aliorumque VII. & VIII.

---

[1] De Maleficis & Mathematic. *Codic. Juſt. L. X. t.* 18. De Mathem. Urbe Roma, ac omnibus Civit. pellendis, & eorum Codicib. cremandis. *Codic. Theodoſ. L.VIII.* 1. 16.

[2] *Concil. Laodic. Can.* 36. *apud Photium* Nomocan. T. IX. c. 25.

& VIII.sæculo, asyla fuere eruditionis. [1] Quod institutum aliæ nationes itidem retinuere. Qualis autem esset illorum temporum eruditio, est considerandum.

Principio in Grammatica, Rhetorica, Dialectica, operam ponebant. Eas autem ex libris *Boethii* [2] *Cassiodori* [3] *Marciani Capellæ* [4] ceterorumque, qui de iisdem artibus aliquid scripserant, hauriebant. Cumque Aristotelis dialectica propter auctoris nomen esset invisa plerisque, & libri quidam exstarent de *Dialectica* Beatissimi Augustini nomine; hi, rejectis Aristotelicis libris, in Ecclesia lecti fuere, [5] quod per plura sæcula inveteravit. [6] Hæc rudiores: politiores vero addebant Geometriam, Arithmeticam, Astronomiam: sed præsertim in Musica Ecclesiastica cura eorum omnis consumebatur. [7] Hæc ex *Bedæ* scriptis nobilis VIII. sæculo Benedictini, nec Græce, nec Latine indocti, constant: qui & illos, quos nominavimus, interpretatus est, & ex Aristotele, ac Cicerone non nihil etiam delibavit.

Physica vero disciplina tanto in contemptu erat, ut *Beda* ipse conqueratur, [8] se, quod librum de *Tonitruis* scripsisset, in suspicionem Magiæ incidisse. De Metaphysica, ceterisque Philosophiæ partibus vix aliquid scriptum

H 2 inve-

---

[1] *Hermanus Conringius* Antiq. Academ. Supplem. XXXI. *Beda* Hist. Anglic. L. IV. c. 1. 2.

[2] *Sarisberiens.* Policrat. L. III. c. 9.

[3] *Paullus Diacon.* Hist. Rom. L. VIII.

[4] *Greg. Turonens.* Hist. Franc. L. X. fine.

[5] *Launojus* de Scholis Celebriorib. c. LIX. art. 1.

[6] *Idem* de Fortuna Aristotel. c. V.

[7] *Launojus ll.cc. Confer. Fabric.* Biblioth. Lat. Med. Tom. I. p. 644. seq. *qui memorat auctores, qui per id tempus de cantu Ecclesiastico scripserunt.*

[8] In Præfat. Libri de Tonitruis.

invenimus. Nisi quod Ethicam de libris *Moralibus* B.Gregorii Magni non nulli hauriebant. [1]

Itaque, qui sub idem tempus studiis litterarum vacabant, Grammaticam, Rhetoricam, Dialecticam addiscebant, quas *trivium* vocabant. Qui vero aliquid melius scire cupiebant, præter trivium addiscebant Geometriam, Arithmeticam, & Musicam, quas vocabant *quadrivium*. Quibus tantum tribuebant, ut communis hæc fuerit omnium persuasio, hisce disciplinis universæ Philosophiæ ambitum definiri. [2]

Harum autem disciplinarum studium omnino VIII. sæculo exeunte, & ineunte IX. propagatum est opera *Caroli Magni* imperatoris: qui non modo Liberales artes ab *Alcuino* Benedictino Anglo didicit; [2] verum etiam scholas publicas Parisiis, Lugduni, Fuldæ, & aliis in locis aperuit, & dotavit: ut in iis liberales artes, & Sacræ litteræ publico bono paterent. De quibus ulterius non

---

[1] *Fidem facit Taio Episcopus Cæsaraugustanus, qui ex eo* Morales sententias *excerpsit*.

[2] „ *Sed cum artium multa sunt genera, ingenio philosophantis primæ omnium liberales occurrunt. Hæ quidem omnes aut* trivii, *aut* quadrivii *ratione clauduntur: & tantam dicunt obtinuisse efficaciam apud majores, qui eis diligenter institerant; ut omnem aperirent lectionem, ad omnia intellectum erigerent, & omnium quæstionum, quæ probari possunt, difficultatem sufficerent enodare. Neque enim doctore egebant in aperiendis libris, aut quæstionibus dissolvendis hi, quibus aut ratio* trivii *omnium sermonum, aut* quadrivii *lex totius naturæ secreta exponebat*. Joannes Sarisberiensis *Metalog. L. I. c.* 12. *p.* 758.

[3] *Eginhardus* in Vita Carol. Magn. c. 25.

non dicemus, quod hæc copiose exposuerit vir doctus. [1] Et optimi principis tam ardens fuit in litteras studium, ut Episcopos, & Abbates vehementer cohortatus fuerit, ut scholas conderent & constituerent. [2] Quod Ludovici Pii, & Caroli Galvi imperatorum auctoritate confectum est: [3] quorum jussu plurimis in locis litteræ excitatæ fuere: plurimaque gymnasia aperta juventutis commoditati.

Hisce limitibus continebatur sæcularis IX. & X. sæculi eruditio. Non nulli autem excerpebant ex veteribus Christianis sententias aliquot morales, quo facilius alios erudirent: ut *Rhabanus Maurus*, *Walafridus Strabo*, *Alvarus Cordubensis*, *Hincmarus Rhemensis*, *Herricus Antissiodorensis*, cæterique [4] Monachi Benedictini, qui principatum in litteris sub idem tempus tenebant.

Acuit tamen non nullorum industriam IX. sæculo *Joannes* quidam Scotus cognomine *Erigena*: qui, quod Hebraice, Græce, Arabice, Latine sciret, in magnam venit opinionem doctrinæ: cujus nomine a Carolo Calvo imperatore ex Anglia in Galliam vocatus, publice docuit Parisiis. [5] Hic cum libros Græcorum aliquot legisset, studium Dialecticæ Alexandrinæ in Occidente instauravit, editis libris de *Natura omnium rerum*, [6] qui plurimas lites moverunt in Ecclesia.

[1] *Joannes Launojus* de Scholis Celebrioribus.
[2] *Legantur* Capitularia Caroli Magni.
[3] *Capitularium c.* v. *Confer. Launojus* l. c. cap. 11. & sæpe alibi.
[4] *Confer. Caveus* de Hist. Eccles. VIII. & X. sæculi *p. m.* 435. *&* 438. *Dupinus* in Bibliothec. AA. ad sæc. prædicta, *&* *Mabillonus* Annal. T. I.
[5] *Guilielmus Malmesburiensis* de Gestis Reg. Angl. L. II. c. 4.
[6] *Exstant editi* Oxonii 1681. fol.

Mirandum non eſt tantas tenebras hac ætate hominum mentes in ſæcularibus litteris occupaſſe: nam tametſi Imperatores nonnulli opem tulerint diſciplinis, tamen vix ſatis otii habebant eruditi in tanto armorum ſtrepitu: vaſtantibus Normannis Galliam, Hunnis Pannoniam, & Germaniam, Danis, & Normannis Angliam: immo vero concitatis animis inter ſe imperatorum Ludovici, Caroli, Lotharii, qui fraternæ obliti caritatis mutuis ſe armis petebant. Adeo inter bellorum tumultus muſæ conticuerunt.

Cauſſa hæc fuit præcipua cur X. ſæculo tanta fuerit in Europa inſcitia litterarum, quantam homo hiſtoria non eruditus vix ſuſpicari poteſt: adeo ut plures, qui divino miniſterio mancipati erant, Grammatica, & Rhetorica non eſſent eruditi: nec Latinam linguam facile intelligerent. [1] E gravioribus vero diſciplinis Dialectica quædam contentioſa colebatur: [2] quæ quidem turbas bene

[1] *Baronius* Annal. Eccleſ. ad ann. 992. n. 25.

[2] „ *Eſſe adhuc ſuo tempore Dialecticæ ita ſtudioſos,* „ *ut clament in compitis, & in triviis doceant, & in ea,* „ *quam ſolam profitentur, non decennium, aut vicennium,* „ *ſed totam conſumpſerint ætatem .... Fieri itaque illos* „ *in puerilibus academicos ſenes, omnem dictorum, aut* „ *ſcriptorum excutere ſyllabam, immo & litteram, dubitantes ad omnia, quærentes ſemper, ſed nunquam ad* „ *ſcientiam pervenientes: & tandem converti ad vaniloquium, ac neſcientes quid loquantur, aut de quibus adſerant, errores condere novos, & antiquorum aut neſcire, aut dedignari ſententias imitari ..... Tantam* „ *eſſe opinionum, oppoſitionumque congeriem, ut vix ſuo* „ *nota eſſe poſſint auctori*. Joannes Sariſberienſis *Metalog. L. II. c. 7. p. m.* 797.

ne multas inter Christianos commovit. Et tamen, qui his artibus erant initiati ad miraculum eruditi ab indoctis prædicabantur.

Monachi, qui litteris vacabant, sibi, non populo, philosophabantur: nec ultra *trivium*, & *quadrivium* aliquid addiscebant. Qui vero aliorum commodo scribebant, vel doctorem domesticum interpretabantur, vel aliquid tradebant de Liberalibus disciplinis: ut *Bridferthus* [1] *Alfredus* [2] *Gerbertus*, qui fuit Silvester Papa II. [3] alii. Unus invenitur *Nanno* Friso, qui, raro exemplo, aliquid de Græcis delibavit. [4] Ceteri intra Liberalium disciplinarum fines continebant sese.

Quidquid autem eruditionis per id tempus, immo & post exstitit in Occidente, acceptum referunt Historici viris principibus, pro sæculi more litteratissimis, qui & favore, & munificentia litteras instaurarunt. Hujusmodi fuere *Otto II.* & *III.* imperatores Romani, [5] & reges Angliæ non nulli: [6] qui & doctos homines erexerunt, & auctores fuere Episcopis, ut eosdem ad augendas litte-

H 4 ras,

---

[1] *Explanavit Bedæ librum* de Natura rerum, & temporibus: *aliaque Mathem. edidit. Fabric.* Biblioth. Latin. Med. Tom. I. p. 763.

[2] *Scripsit* de Naturis rerum: *Vide Caveum* Hist. Litter.

[3] *Scripsit non nulla Mathem. in Mechanicis artibus excelluit. Confer. Oudinus* de Script. Eccles. Tom. II. p. 513.

[4] *Scripsit in Platonem de* Legibus, & Republica: *&* *in Aristotelem de* Cælo, & Mundo, & Ethicam. *Fabric. l. c.* Tom. V. p. 287.

[5] *Conringius* Antiqq. Academ. Suppl. XLII. *Bruckerus* de Phil. Christ. Occid. p. m. 637. [6] *ibid.*

ras, quæ tunc vigebant, in Gallia, & Anglia, & Germania positis præmiis invitarent. [1] Quod studium ac providentia non illa quidem disciplinas emendavit; at certe, ne omnino extinguerentur, effecit. Verum nec illi Liberales artes diligenter explicarunt, nec tales lucubrationes ediderunt, quæ cum politioribus sæculis comparari possint. Et de Christianis hucusque.

Jam *Arabes*, seu *Saraceni* hanc laudem sibi vindicant, quod quo tempore depressa litteratura omnis, & præsertim Philosophia erat in Occidente, ipsi obstaculo fuere ne funditus interirent hujusmodi disciplinæ, quas summa cum animi contentione excoluerunt.

Id eo mirabilius videri debet, primum quod gens illa præter rudem quamdam Poesin, cui plurimum tribuebat, & Astrologiam judiciariam, [2] de reliquis disciplinis non erat sollicita. [3] Deinde quod Muhammedes, qui initio sæculi VII. legem suam, seu *Coranum*, ex doctrinis Nestorianorum, Judæorum, & Arabum, sibi repugnantibus, consuisset; lege mandaverat, ut ne quis de religione disputaret, neve Philosophiæ daret operam. [4] Timebat enim sibi, suoque *Corano* nugator ine-

[1] *Confer. Launojus loc. cit. Mabill.* Sæcul. V. Benedict.

[2] *Pocockius* Specim. hist. Arabum, pag. 52. seqq. & pag. 163. *Abulfarajus* Dynast. IX. p. 101.

[3] Philosophiæ scientiam Deum Arabibus non concessisse, nec eos ad hæc studia idoneos fecisse, *ait Abulfarajus Arabs loco cit. p.* 102.

[4] Sectam enim Hanafiticam, & legem Muhammedicam vetuisse homines, ne in Philosophiam se immitterent, & ut caverent ab ea monuisse, *ait Abu-Jaafar apud Bruckerum de* Philos. Saracen. p. m. 15.

ineptus, & qui nullam litteram adtigisset: [1] in hoc solum oculatus, quod plane intelligeret, si ad trutinam Philosophicam deliria sua revocarentur, omnino rejectum iri. Iccirco cum religionis nomine, tum armorum vi & legem divulgavit, & populos in officio continuit: [2] trito deceptorum, & veræ religionis hostium exemplo.

Hæc autem lex tam alte eorum animis defixa erat, ut quo quisque inter eos magis esset religiosus, & studiosus *Corani*, eo majori odio litteras omnes, & Philosophiam prosequeretur. Chalifæ seu imperatores Saraceni, præsertim qui ex Omiadarum familia primis successerunt, Muhammedis sui vestigia religiose presserunt: in eo tantum occupati, ut imperii fines dilatarent, & armorum vi cogerent eos, qui doctrinam Muhammedanicam nollent amplecti. Quod ad usque medium VIII. sæculum Saraceni fecere.

Omiadarum familiæ successit Abbasidarum, quos inter *Al-Mansor* princeps excellentis ingenii pertæsus veteris inscitiæ, amplissimis propositis præmiis litteratos invitavit, ut Græcorum libros, qui de Philosophia, Astronomia, Mathematica, Medicina tractarent, Arabice verterent ad usum Saracenorum. Quod cum Arabes indocti facere non possent, excitati Christiani aliqui eos in Arabicum, & Syriacum, qui in Bagdado regia erat in usu, sermonem verterunt. [3] Quæ caussa fuit cur Chalifæ, qui post fuere, litteratos homines benivolentia prosequerentur. [4]

Sed

[1] *Abulfarajus l. c. p.* 110.
[2] *Confer.* Al-Coranus L. I. c. 1.
[3] *Abulfar.* Dyn. IX.
[1] *Elmacinus* Hist. Sarac. L. II. c. 3. *seqq.*

Sed omne tulit punctum Chalifa *Al-Mamon*, qui initio sæculi IX. beneficio litterarum regnavit. Nam cum Christianis medicis, quorum erat copia in Arabia, & Aegypto, [1] uteretur; ex horum consuetudine ad Philosophiæ studium accensus est: & facta Philosophis potestate publice in Bagdado, & omnibus provinciis suæ ditioni subjectis, docendi, peritissimos viros undique adscivit plerumque Christianos, scholas erexit, omnesque ad litterarium otium munificentia sua invitavit. Qua de caussa a Saracenis litterarum pater merito suo nuncupatur. [2]

Et quo facilius litteris darent operam, ipse familiares in Syriam, Armeniam, Aegyptum dimisit, qui libros omnes Græcos, Syriacos, Persicos, Chaldæos, Aegyptios mercarentur, & Bagdadum adducerent. Horum meliores segregari jussit, eos præsertim, qui Geographiam, Historiam, Physicam, Medicinam, Astronomiam, Musicam continebant, & in Arabicum verti curavit. [3] Neque his codicibus contentus, imperatores Romanos vehementer rogavit, ut Philosophorum libros, qui apud Romanos essent, mitterent ad eum. [4] Quo facto ingentem librorum supellectilem sibi comparavit. Princeps vel hoc nomine inlustris, quod non solum litteras instauraret, sed etiam doctissimorum hominum sermone, atque lectione librorum mirandum in modum delectaretur. Multo clarior futurus, nisi inepto consilio, post factas versiones Ara-

[1] *Abulfarajus l. c. p.* 153.

[2] *idem ibid. pag.* 160. *Leo African.* de Viris Inlustr. capit. 1. *Vossius* De Scientiis Mathem. p. 173. *aliique passim*.

[3] *Africanus loc. cit.*

[4] *Abulfarajus* Dynast. IX. p. 160.

Arabicas, exempla Græca flammis consumi jussisset, & exemplo suo Saracenos ad generale incendium incitasset. [1] Documento insigni quam gravi malo litterarum Græcarum hæc studia sint excitata Saracenorum.

Ab hoc tempore litteris honos apud *Saracenos* habitus est: quod vestigia *Al-Mamonis* ceteri Chalifæ presserunt. [2] Plurimæ scholæ, & collegia litterarum in toto regno Saracenico condita fuere publico bono ab imperatoribus Saracenis: non modo cum ipsi cunctis provinciis imperabant, sed etiam cum eorum imperium divisum est in plures Chalifatus, & Aegyptum, Africam, Mauritaniam, [3] immo & aliquas Hispaniæ, & Siciliæ, & Italiæ, & Galliæ partes ab VIIII. sæculo occuparunt: [4] quod XI. sæculo præsertim accidit.

Celebriores autem scholæ fuere in Asia *Bagdadum*, *Basora*, *Cufa*, *Bochara*. In Aegypto *Alexandria*, *Alcayrum*. In Mauritania *Marrocum*, *Fessum*. In Hispania *Granata*, *Corduba*, *Sevilia*, & aliæ urbes, de quibus præter ceteros Leo Africanus. [5]

Ab his autem scholis tot viri clarissimi nati sunt, ut enumerari vix queant. Præcipuos autem, qui Philosophia excelluerunt, percenset Arabs quidam apud Hottingerum. [6] Et de scholis hactenus: nunc ad Philosophiam ipsam.

Tot inter libros Philosophicos, qui Arabice conversi sunt, fuere libri Galeni, Hippocratis, Aristotelis; & re-

---

[1] *Leo African. loc. cit.*

[2] *Ex Elmacini, Abulfaraji, Leonis Africani, aliorumque* Saracenica historia *habentur hæc*.

[3] *Marianna* Hist. Hispanic. L. VII. *c.* 5. *seqq.*

[4] *Rodericus Toletanus* Hist. Arab. C. XII.

[5] De Viris Inlustr. Arabum.

[6] Biblioth. Orient. C. II. pag. 219.

recentiorum Alexandrinorum Porphyrii, Jamblici, Themiſtii, Joannis Philoponi, Damaſceni; [1] qui Ariſtotelem cum Platone, & Orientalibus conjunxerant: quamvis ex Theophraſto, & Alexandro Aphrodiſæo non nihil delibaſſent. Cumque Alexandrini ſententias Ariſtotelis depravaſſent, uti demonſtravimus; atque interpretationes germanæ textus Ariſtotelici commode fieri non poſſent ab recentioribus Græcis, & Arabibus, qui priſca Græcorum philoſophia, ex quorum placitis plerumque diſputat Ariſtoteles, ad plenum eruditi non erant; ut ex diſciplina VIIII. & X. ſæculi conſtat; exſtitit & illud, ut ineptiſſimis interpretationibus libros contaminarint, quædam detraxerint, alia adjecerint, mutarint, interpolarint: adeo ut fruſtra Ariſtotelem in ipſo Ariſtotele requiras: [2] quod Peripateticæ adtulit perniciem. [3] Accedit quod pleræque interpretationes Arabicæ non ex Græco, ſed ex Syriaco, qui Bagdadi erat vernaculus, & paullo poſt ex Hebraico ſermone ductæ fuerunt. Quod translationes magis magiſque a mente Græcorum alienas reddidit. [4]

Hiſce adjumentis parati hoc primum ſibi propoſuerunt philoſophi Saraceni, *Corani* tenaciſſimi cuſtodes, quam legem a Deo datam Muhammedi ſuo fuiſſe, Muhammedani omnes per ſummam inſaniam profitebantur, [5] ut religionem ſuam, popularibus ineptiis ſcatentem, Lo-

---

[1] *Hottingerus ibidem*.

[2] *Huetius de* Claris Interpretib. L. II. p. 198.

[3] *Confer. Hornius* Hiſt. Philoſ. L. V. c. 10. *Vives* de Corrupt. Art. L. V. p. 170.

[4] *Confer Bruckerum* de Philoſoph. Saracenica in Honaino, & Averroe, & pagin. m. 150.

[5] *Pocockius* Specim. Hiſt. Saracen. p. 220.

Logicæ, & Metaphysicæ præsidiis emendarent. [1] Cumque *Coran* ipse, innumeris commentis macularetur; ut ea in meliores sensus detorquerent, tot subtilia excogitarunt Philosophi otiosi, ut explicari vix possint.

Hinc facile judicari potest, quam parum ipsi profecerint in Philosophia. Principio in Aristotele operam suam consumserunt: & præsertim excoluerunt Logicam, & Metaphysicam, quæ, quod notionibus generalibus contineretur, aptior esse videbatur ad inlustrandam & defendendam domesticam & ineptissimam religionem: idque ope abstractionum, distinctionum, generalium verborum, quæ nihil omnino significabant: item entium quorumdam, quæ non nisi in eorum cerebro exsistebant. Quo tantum abest ut Aristotelem emendarint, ut errores omnes Aristotelis Metaphysico-Theologicos suos fecerint, & novis commentis ampliaverint.

Idem in reliquis disciplinis fecerunt, quas ad notiones revocarunt generales. Itaque eorum *Physica* nihil aliud erat nisi mera verba. De *historia Naturæ* tantum delibarunt, quantum ad Medicinam faciendam necessarium existimabant: quod certe fuit exiguum. In *re Herbaria* explicanda multi fuere. Verum tametsi Dioscoridem doctum hominem explicandum sibi sumerent, cum eum nec commode intelligerent, nec experimentis captis inlustrarent; tot errores admiserunt, tot nomina miscuerunt, tot ineptias conscripserunt, ut enumerari vix possint. [2]

In

---

[1] „ *Cœtus Doctorum Basoræ subsistentium dixit:* „ *Religionem pollutam esse, & mixtam erroribus, nec* „ *ablui, aut mundari posse nisi Philosophiæ ope: asserentes* „ *ubi conjuncta fuerit philosophia Græcanica, & religio* „ *Arabica, tum demum consecuturam perfectionem.* Abulfarajus Dyn. IX. p. 218.

[2] *Freindius* Hist. Medic. P. II. p. 14.

In *Medicina* nihil ultra Galenum, & Hippocratem excogitari posse constanter adfirmabant. Bene factum si hos duos recte intelligerent, & sequerentur. Verum cum eos obtorto collo ad physiologiam Peripateticam contorquere conarentur, fieri non potuit, quin ineptias multas fabulati fuerint: verbaque mera pro exquisitis ratiocinationibus, ac inventis obtruserint, quo ipso *Medicinam* contaminarunt. [1]

Tolerabiliores mihi videntur, qui *Ethicam* Aristotelis sunt interpretati. Illi vero qui *Metaphysicam* cum *Ethica* copularunt, & ex recentiorum Aristotelicorum, seu Alexandrinorum, ut Porphyrii, Themistii, aliorumque commentariis Aristotelem exposuerunt; confusam & informem lucubrationem ediderunt: nec id solum, sed etiam in quibusdam vix a fanatismo liberantur.

In ipsis etiam disciplinis *Mathematicis*, in quibus eorum prædicatur industria, infeliciter versatos fuisse, ex interpretationibus Arabicis Euclidis, Theodosii, Ptolemæi manifestum fit. In quibus, ut monent viri docti, perspicuitas & ordo, qui in celeberrimis Mathematicis laudatur, omnino desideratur. [2] Nam *Astrologiam*, cujus reconditam eruditionem adfectabant, Philosophiæ nomine quis dignetur? *Chemiam* vero leviter adtigerunt.

Neget hæc oportet, qui numquam *Arabum* scripta volutavit. Legat, qui rem penitus cognoscere cupit, vel libros [3] summi inter Arabos Philosophi, ac Jurisperiti, *Averroesii*, qui sæculi XIII. initio extinctus est; & plane intel-

[1] *Confer. Freindius, l. c. p.* 15.

[2] *Idem l. c. p.* 11. 12. *seqq.*

[3] *Scripsit Logicam, Physicam, Metaphysicam, Ethicam, Astronomiam, Rhetoricam, Musicam: quæ omnia recenset Nicolaus Antonius* Biblioth. Hisp. Vet. Tom. II. p. 240. seqq.

intelliget, insano eum amore Aristotelis verba exosculatum esse: [1] immo ipsius errores de æternitate mundi, de mortalitate animæ, cetera, quæ Islamiticæ legi seu *Corano* adversantur, sua fecisse.

Nihil ergo in Philosophia debemus *Arabibus*: qui nihil præter Aristotelis sententias nobis reliquerunt: nisi quod Philosophum difficillimi intellectus, & qui non nisi a viris recondita eruditione perpolitis intelligi potest, suis commentis contaminarunt. Laudandi hoc solo nomine, quod in tanta litterarum oblivione, Philosophiæ, Mathematicæ, & Medicinæ omni animo dederunt operam. Dolendum tamen, tanta ingenia, ut illa erant *Avenpace*, *Al-Gazelii*, *Averroesii*, *Avenzoar*, *Essacballii*, *Avicennæ*, *Al-Rasi*, alia, [2] in tam futiles & ineptas sententias incidisse. Qui si nostro ævo lucem vidissent, & alia methodo, ac doctrina essent imbuti, fortasse non minus adjumentum Philosophiæ, & Mathematicæ adferrent, quam nostra, & parentum memoria præstiterunt *Galilæus*, *Borellus*, *Malebranchius*, *Gassendus*, *Cartesius*, *Newtonus*, *Leibnizius*, *Wolfius*, ceteri. Et hæc philosophandi ratio apud *Arabes* seu Saracenos non solum ad sæculum usque XI. sed etiam ad litterarum suarum extinctionem circiter medium XV. in honore fuit.

CA-

---

[1] „ *Aristotelis doctrina est summa veritas, quoniam* „ *ejus intellectus fuit finis humani intellectus: quare bene* „ *dicitur de illo, quod ipse fuit creatus & datus nobis a di-* „ *vina providentia, ut non ignoremus, possibilia sciri*. Averroes *Destructorii L. I. diss. 3.*

[2] *Auctores, qui de singulis Philosophiæ partibus scripserunt, cum laude numerat Hottingerus* Biblioth. Orient. p. *219*. *Confer. Vives* de Corrupt. Art. L. V. p. 167.

CAPUT XII.

De Philosophia a sæculo X. usque ad finem XV. ubi de Scholastica.

REdeo ad *Christianos* Occidentis philosophos. Hi eamdem philosophandi viam, quæ sæculo X. usitata erat, XI. retinuerunt, ut *trivio*, & *quadrivio* sedulo imbuerentur. Plerique eorum Musicæ, & Logicæ artis nomine prædicabantur, & id in præcipua laude ponebatur. [1]

Vergente vero sæculo XI. omnino Dialectica subtilitas in scholis regnabat, & cum Theologia novo consilio copulata est: quod turbarum exstitit caussa. Hic Scholasticæ philosophiæ nativitas poni solet: quæ non dum plene polita, sed rudis adhuc se offert. Fidem mihi faciunt duumviri illi *Berengarius*, & *Roscelinus*: quorum alter Dialecticis argutiis Eucharistiæ mysterium tollere conabatur: [2] alter mysterium Trinitatis iisdem armis aggressus est. [3] Quibuscum strenue pugnarunt *Lantfrancus*, qui ob Dialecticæ peritiam magnum sibi nomen fecerat, & instaurator litterarum nominabatur: [4] & *B. Anselmus* Can-

---

[1] *Consul. Trithemium* de Script. Eccles. *illius ævi, qui passim illis hanc laudem tribuit Musicæ, & Dialecticæ.*

[2] *Leo Ostiensis L. III. c.* 33.

[3] *Confer. B. Anselmus de* Trinit. contr. Roscelin.

[4] „ *Litteratura perinsignis liberales artes, quæ jam*
„ *dudum sorduerunt, a Latio in Gallias vocans acumine*
„ *suo expolivit . . . Scholas publicas ac Dialecticas pro-*
„ *fessus est . . . adeo ut ubique scholares inflatis buccis Dia-*
„ *lecticam ructarent, aliosque magnifice de se sentientes ini-*
tis

Cantuarienfis, & ipfe Dialecticus, & Metaphyficus percelebris, ut alios prætermittam.

Unus fe offert *Hermannus Contractus* homo Germanus, artium Mathematicarum peritus, qui Ariftotelis libros aliquot, & Arabum Latinos fecit, [1] & non nihil etiam de Phyfica delibavit. Sed hæc ceteris non probabantur, qui Ariftotelem non legerant. Quod fi aliquid Ariftotelicum legere cupiebant, ad verfiones *Dialecticæ Ariftotelis*, & *Prædicabilium Porphyrii* confugiebant, quæ a *Boethio*, & *Victorino* factæ fuerant. Verum plerique omnes in fola dialectica *Stoica*, quæ Auguftino tribuebatur, operam ponebant: quæ cum Sophiftarum argutiis & laqueis Metaphyficas rationes adjungeret, inanibus quæftiunculis, quæ de nominibus potiffimum erant, pabulum dedit luculentum, quibus tota Philofophia abfolvebatur. Eorum fcripta, quæ ad nos ufque pervenerunt, quam vere id dicatur, aperte oftendunt: [2] præfertim difceptatio *Rofcelini*, qui ex Prædicabilibus & Nominalium fectam, & errores fuos deduxit.

Vehementius in idem ftudium incubuerunt XII. fæc. homines litterati, quorum qui doctiores effe adfectabant, operam dabant, ut in eadem Dialectica exercitatiffimi prædicarentur: quod Petri Abælardi hiftoria nos docet. [3] Id adeo invaluit, ut cum circiter medium fæculum aliqua exemplaria Ariftotelicæ dialecticæ ex Arabico verfa cir-

 cum-

„ *tis difputationibus in ruborem darent*. Guilelmus Malmesburienfis de Geftis Angl. Pont. L. I. *apud Launojum, de* Schol. Celebr. c. 42. p. m. 137.

[1] *Trithemius* Script. Eccl. c. 321. & Inluftr. Benedict. L. II. c. 84.

[2] *Confer. Launojus l. c.*

[3] Abælardus Hiftor. Calamit. fuar. c. 3. *Adde Sarifberiens*. Metalog. L. II. c. 7.

cumferrentur, invenirentur plurimi, qui, iis repudiatis, in solo *Boethio* quiescerent. [1]

Innotuit autem medio XII. saeculo Occidentalibus Christianis *Aristotelis philosophia*, opera quorumdam ex nostris, qui apud Saracenos eamdem didicerant. Nam cum hi ad suos reverterentur, Peripateticae gustum aliquem in Italia, Gallia, Hispania, & aliis in locis moverunt: item non nullos libros Physicos, & Mathematicos ex Arabico in Latinum converterunt. Hujusmodi fuere *Robertus Retinensis* [2] & *Adelardus*, [3] uterque Anglus, aliique. [4] Cumque fine XII. saeculi Parisiis appareret *metaphysica Aristotelis* Graeco sermone, haec Latine reddita in scholis tradi coepit. [5] Nomine autem Metaphysicae *naturalium rerum* libros ex Arabico translatos comprehendi, non injuria conjectant viri doctissimi. [6]

Ab

---

[1] „ *Satis ergo mirari non possum, quid mentis habeant, qui haec Aristotelis opera carpunt. Quidam librum hunc fere inutilem esse calumniantur. Alii detrahunt Categoriis.* Sarisberiensis in Metalogico L. IV. c. 24. *& paullo post eos incusat, qui, relicto Aristotele,* in solo Boethio tempus & rem consumserunt, ut fere nihil sciant.

[2] *Baleus* Centur. II. Ser. 80.

[3] *Ibid. c.* 11. 69. *Confer. Oudinus* de Script. Eccles. Tom. II. p. 1016.

[4] *Confer. Joannes Seldenus in* Orig. Alexandr.

[5] „ *In diebus illis* [clↃccix.] *legebantur Parisiis libelli quidam de Aristotele, ut dicebantur, compositi, qui docebant Metaphysicam, delati de novo a Constantinopoli, & de Graeco in Latinum translati.* Rigordus apud Launojum *de Fortuna Aristotelis c.* 1. *p.* 127.

[6] *Launojus l. c. Natalis Alex.* Hist. Eccl. Tom. VIII. c. 3. art. 2.

Ab ſcholis Pariſienſibus ad ceteras Ariſtotelis *dialectica*, & *metaphyſica* tranſitum fecit. Excitavit eas in Germania *Otto* Epiſcopus Friſingenſis, Conradi III. imperatoris frater uterinus, vir ut iis temporibus litteratiſſimus, qui Pariſiis iiſdem litteris operam dediſſet. [1] Quod etiam in Anglia, & aliis regionibus doctores alii fecerunt.

Id ipſum ſæculo XIII. confectum eſt non modo in Germania, verum etiam in Italia, *Friderici II.* imperatoris beneficio, qui ſcholas publicas utrobique vel erexit, vel inſtauravit. Ac princeps doctiſſimus, & doctorum hominum fautor munificus, curavit, ut Ariſtotelis ex Arabico tantum; Galeni vero, aliorumque Medicorum, ac Aſtronomorum ſcripta ex Arabico, & Græco in Latinum verſa publico bono paterent. [2] Et ipſi Itali philoſophi Arabicam linguam didicerunt, ut Græcum philoſophum, hujuſque interpretes intelligerent: nam Græcum contextum rari viderant. [3] Etiam in Anglia eadem Ariſtotelis ſcripta Latine reddita, explicata fuere, & contra eos, qui repugnabant, defenſa. [4]

Tot autem tamque acerbæ lites ex *dialecticæ*, & *metaphyſicæ* Ariſtotelicæ introductione ſuſcitatæ ſunt, omnino ut pacem non Philoſophorum modo, ſed etiam Theologorum turbaverint. Quæ cum ab iis narrari ſoleant, qui hiſtoriam Eccleſiaſticam hujus ævi conſcribunt,

I 2

[1] „ *Philoſophicorum & Ariſtotelicorum librorum* „ *ſubtilitatem in topicis, analyticis, atque elenchis, fere* „ *primus noſtris finibus apportavit*: ait Radevicus ejus amanuenſis, *in Continuat. Hiſt. Frider. L. IV. c. 2.*

[2] *Petrus de Vineis* L. III. Epiſt. *69. apud Bruckerum* de Philoſ. Sæc. XII. p. m. *699.*

[3] *Joſephus Scaliger.* Epiſt. *362.*

[4] *Legatur Joannes Sariſberienſis Anglus ſcriptor XII. ſæculi, qui in* Metalogico *Dialecticam Ariſtotelis extollit.*

bunt, [1] lectorem, qui plura cupit, ad eos remittimus. Unum breviter memorabimus, ex Dialectica, & Metaphysica nimia subtilitate plerosque errores, qui per id tempus Ecclesiam agitarunt, ortos esse: ut illi fuerunt *Abælardi* [2] *Arnaldi Brixiensis* [3] *Gilberti Porretani* [4] *Almarici* [5] *Davidis de Dinanto* [6] aliorumque: qui omnes vel ad Nominalium, vel ad Realium sectas, ut illis temporibus se habebant, revocantur.

Tantis ergo malis, quæ sæculo XIII. late serpebant, ut occurreret concilium Parisiense seu Senonense, anno CIↃCCVIIII. habitum, non modo hujusmodi errores condemnavit, sed etiam Aristotelis libros comburi jussit: & decrevit, ut ne quis illius Physicam, & Metaphysicam legeret explicaretve. [7] Quod decretum paullo post synodus

---

[1] *Confer. Natal. Alex.* ad Sæcul. XII. c. 3. art. 8.9.

[2] Ibid. & diss. VII. art. 5.

[3] *B. Bernardus* Epist. 105.

[4] *Otto Frising.* L. I. de Gestis Frider. Imp. c. 50. & seqq. [5] *Gersonius* de Conc. Metaph. cum Log. P. III.

[6] *Launojus* de Fortuna Arist. in Academ. Parisiensi. c. 1.

[7] „ *In diebus illis legebantur Parisiis libelli quidam* „ *ab Aristotele, ut dicebantur, compositi, qui docebant* „ *Metaphysicam, delati de novo a Constantinopoli, & de* „ *Græco in Latinum translati. Qui quoniam non solum* „ *hæresi Almarici, sententiis subtilibus occasionem præbe-* „ *bant, immo & aliis nondum inventis præbere poterant;* „ *jussi sunt omnes comburi: & sub pœna excommunicationis* „ *cautum est, ne quis de cetero eos scribere, vel legere* „ *præsumeret, vel quocumque modo habere.* Rigordus in *Pithæi XI. Scriptoribus, p.* 208. *Confer. Natalis Alex. l. c. qui putat etiam Physicam comprehendi.*

dus Parisiensis III. præside Cardinali Corceone Pontificis legato confirmavit. [1]

At tantus Aristotelis amor Parisienses occuparat, totque homines nulla habita Pontificiæ prohibitionis ratione, in eo tempus consumebant; ut tamdem Gregorius VIIII.P.M.anno cIƆCCXXXI.horum rogationibus commotus, Physicam, & Metaphysicam legi, concesserit, modo *expurgarentur*. [2] At anno hujus sæculi LXV. iterum utriusque lectione per legatum Clemens IIII.P.M. interdixit.[3] Verum hæ leges grassanti malo non occurrerunt. Nam per id tempus plerique omnes Parisienses Aristoteli operam dederunt: in vetitum semper, ut est humana condicio, voluntate nitente.

Cum autem Pontificis interdictum non nisi Parisiensium, & Gallorum caussa latum esset, in quorum scholis tumultus excitabantur; [4] vel cito Parisiis obsoluisset; tantasque radices egisset Aristotelis *philosophia* aliis

 in

[1] „ *Libri Dialectici Aristotelis legantur: libri autem* „ *Aristotelis Metaphysici, & de Naturali philosophia,* „ *Summæque ex iis confectæ, doctrinaque Dinantii, &* „ *Almarici Hæreticorum, & Mauricii Hispani, a nemine* „ *discatur, legaturque*. . . Apud Launojum l. c. c.IIII.

[2] „ *Magistri artium libris illis Naturalibus, qui in* „ *Concilio Provinciali ex certa scientia prohibiti fuere Parisiis, non utantur, quousque examinati fuerint, &* „ *ab omni errorum suspicione purgati*.Bulla Gregor. VIIII. apud Launojum. l. c.

[3] „ *Quod legant libros Aristotelis de Dialectica tam* „ *veteri, quam de nova in scholis. Non legantur libri* „ *Aristotelis de Metaphysica, & Naturali philosophia,* „ *nec Summæ de iisdem*. Apud Launojum l. c. c. 6.

[4] *Heumannus* in Actis Philosophicis Volum. I. p. 703.

in locis, ut ab ea doctores se continere non possent; in ea explicanda operam plurimi viri docti posuerunt. In Germania *Albertus Magnus* Dominicanus, theologus Parisiensis; non modo Dialecticos, & Metaphysicos, sed etiam Physicos, & Ethicos Aristotelis libros scriptis inlustravit. [1] Hic Parisiis, & Coloniæ, & alibi tanta cum approbatione docuit, ut ad eum discipuli certatim convenirent, ut Peripateticorum mysteriis initiarentur. Vir, ut erat sæculum, litteratissimus, & in rebus Mechanicis valde exercitatus.

Paullo post *B. Thomas Aquinas*, Alberti discipulus, & ipse theologus Parisiensis, de licentia Pontificis, uti credere par est, Romæ Aristotelem interpretatus est: [2] & in celebrioribus Italiæ Academiis eamdem docuit Philosophiam magno cum plausu. Qui tametsi ætatis illius moribus serviret, sapientius ceteris philosophatus est. Vir ille quidem acerrimi ingenii, & vastissimæ lectionis, dignus profecto, qui in meliora tempora incideret. [3] Ab

[1] *Exstant illius opera Tomis XXI. comprehensa. Lugduni* 1621. *Confer. de Alberto Tritbemius de* Script. Eccles.

[2] „ *Tunc frater Thomas rediit de Parisiis ex certis* „ *de caussis; & ad petitionem Urbani multa fecit, &* „ *scripsit ..... Isto autem tempore frater Thomas tenens* „ *studium Romæ, quasi totam Philosophiam Aristotelis sive* „ *Naturalem, sive Moralem composuit, & in scriptum* „ *sive compendium redegit: sed præcipue Ethicam, &* „ *Metaphycam quodam singulari & novo modo tradendi.* Ptolemæus Lucensis familiaris & discipulus Thomæ *Hist. Eccles. apud Oudinum* Tom.III.Script. Eccles. p.259.seqq.

[3] *Exstant illius opera XVIII. Tomis in folio pluries edita: denuo Parisiis* 1640. *Quorum priores VI. Aristotelis interpretationem continent.*

Ab hoc tempore philosophia *Saraceno-Peripatetica* scholas pæne omnes Italiæ, Germaniæ, Angliæ occupavit: partim auctoritate *Friderici II.* imperatoris, qui eidem aperte favebat: partim *Alberti*, & *Thomæ*, qui cum pietatis, & eruditionis nomine florerent, effecerunt, ut Peripatetica, quam ipsi hoc nomine interpretabantur, ut malis, quæ ab eadem nascebantur, occurrerent; tamquam tantis viris probata Philosophia a sodalibus suis longe lateque diffunderetur. Quorum exemplo moti Parisienses, nulli amplius dubitarunt *Peripateticæ* operam dare. [1] Quos inter non defuere, qui eidem Philosophiæ magno animo repugnarunt. [2]

Ergo *Scholastica* philosophia, quæ vergente XI. sæculo nata, XII. confirmata erat, tamdem XIII. exeunte maturitatem adepta est. Nam doctores studiose curarunt, ut non solum *Logica*, & *Metaphysica*, quæ jam antea in scholis explicabantur; sed etiam *Physica* disciplina secundum interpretationem Arabum, præsertim Averroesii, adolescentibus traderetur. Cumque Arabes Physicam *particularem* vix adtigissent, contenti generali, quæ ingeniis Metaphysica subtilitate exercitatis arriserat; hinc eadem ratione disposita, & explicata Naturalis philosophia, nihil aliud quam Logica, & Metaphysica sub nomine *Peripateticæ* in scholis tradi cœpit: quod ipsi nomen peperit *Scholasticæ*.

At cum Parisios, Coloniam, Bononiam, Patavium, aliasque scholas celeberrimas, cupidi litterarum undique confluerent; tam late *Aristotelicæ* studium propagatum est, ut totus orbis miraretur se factum esse Aristotelicum. His accedebat, Religiosos viros pæne solos Philosophiæ, & Theologiæ operam dare: nam Laici aut omnino litte-

[1] *Launojus* de Fort. Arist. p. 106.

[2] *De his in Theologiæ historia copiosius disputabimus.*

Ariſtotelicos, Stoicos celeberrimæ; [1] ſed ut juvenes ad logicam Ariſtotelis præpararet. Hæc ex verſione Boethii, & Victorini exſtabat. At recentiores, rerum exquiſitarum ac ſubtilium cupidiſſimi, de *Univerſalibus* cœperunt contendere. Cumque veteres Græcos non legerent, miras ineptias fabulati ſunt: & conſtanter dixere, Univerſale nec *ante rem*, ut dicebat Plato; nec *poſt rem*, ut Stoici; ſed *in re eſſe*, & formas illas univerſales in materiam eſſe inmerſas, cum Ariſtotele contendebant. Quod a ſæculo VIII. uſque ad XI. obtinuit.

Fine hujus ſæculi *Roſcelinus* Stoicorum dogma iterum ſuſcitavit contendens, *Univerſale* nullam habere exſiſtentiam, ſed eſſe nudum nomen, quo res quælibet denotaretur. Quod placitum per Abælardum diſcipulum propagavit. Qui Abælardus non tantum in nudis vocibus, ſed etiam in enuntiationibus, quæ prædicari poſſunt, *Univerſale* poſuit. Qui autem pro Ariſtotelis doctrina ſtabant, & defendebant, non ſolas voces, & conceptus eſſe *Univerſalia*, ſed *Univerſalem* naturam re ipſa exſiſtere, vocabantur *Reales*: quorum inluſtrius fuit nomen, & major duratio.

His acceſſere ineunte ſæculo XIIII. veterani duo, qui ſtrenue pro ſubtilitatibus pugnarunt. Horum alter *Guilelmus Occamus* Anglus, ut erat acuti ingenii, rerumque novarum, & contentionum præter modum ſtudioſus, *Nominalium* ſectam pæne ſepultam excitavit, idque

---

[1] „ *De Generibus, & Speciebus conſiſtantne in rerum natura, an in ſolis nudis animi notionibus poſita ſint; & ſi conſiſtunt in rerum natura, num corpora ſint, an incorporalia; & utrum ſeparata ſint, an in rebus ſenſibilibus conſiſtant, & circa has; recuſabo dicere, quia obſcuriſſima eſt hujuſmodi tractatio*. Porphyrius Introduct. §. 2. p. 2.

idque tanta felicitate, ut ab eo tempore ad illius castra plerique transierint: ex quibus *Occamistarum* secta exstitit. [1] Cui *Reales* incredibili ardore repugnarunt.

Alter *Guilelmus Durandus a S. Porciano* philosophiæ Scholasticæ amplificandæ totus vacavit. Primum hic sequebatur Thomam Aquinatem, scriptorumque ejus defensor erat: postea vero reprehensor factus est. [2] Caussa quæ fuerit, ignoratur: id certo scimus, *Durandum* in primis fuisse, qui novas sententias fundere, & libere philosophari conati sunt.

Ab hoc tempore nullus subtilitatum, contentionumque fuit modus. Non nulli se interposuere, ut omnes in concordiam adducerent; sed nihil egerunt: immo vero cum ipsi suas sententias clare non exponerent, aliæ, ut fere fit, natæ sunt sectæ. Ex Nominalibus orti sunt *Conceptuales*. Reales pepererunt *Albertistas*, *Thomistas*, *Scotistas*. Sed hæ familiæ, quod modo explicandi potius, quam re, dissentirent, iterum hoc XIIII. sæculo ad tres sectas revocatæ sunt, *Thomistas*, *Scotistas*, *Occamistas*. Illi ex B. Thomæ sententia in Logicis præsertim disputarunt: hi ex Scoti decretis: tametsi alii alio modo. Quæ cum satis nota sint, ea longa oratione prosequi proposito consentaneum non est.

Occamistæ vero, qui *Nominalium* sententiam jam languentem suscitarunt, putabant, Universalium naturam in vocibus tantum consistere. Nec solum id magna animi contentione defenderunt, verum etiam Rationalem

---

[1] *De vita Occami vide Wading.* Annal. Minor. ad ann. 1322. *De scriptis Politicis, & Litterat. Tritbem.* Annal. Hirsaug. Tom. II. p. 158.

[2] *B. Antonin.* Summ. Hist. t. 23. c. 11. §. 2. *Confer. Launojus peculiari de hoc argumento dissert. inter illius opuscula.*

lem philosophiam omnem generalibus vocibus, ac ideis repleverunt. [1] Eorum quidam dixerunt, Universale non in nudis vocibus, sed in perceptionibus, seu conceptibus mentis consistere: qui hac de caussa *Conceptuales* sunt appellati.

Hæc erant: personabant undique scholæ XIIII. & sequenti sæculo *Realium*, & *Nominalium* contentionibus: nec nisi Metaphysicæ argutiæ in scholis audiebantur. Anglia [2] & Germania omnis facta erat contentiosa. Sed præsertim in Galliis, & academia Parisiensi hujusmodi altercationes identidem instaurabantur. Res eo processit, ut ad magistratum controversia Philosophica deferretur: & Ludovicus XI. rex Galliæ a non nullis incitatus, anno CIϽCCCCLXXIII. edicto *Nominalibus* Gallia interdixerit: *Nominalium* libri Fisco addicti fuerint: Academici *Nominalium* doctrinam ejurare coacti: ceteri exterminati. [3] Commodum, si Ludovici interdictum dissentiones terminaret: sed vulnus refricando animos ad gravissimas & cruentas disceptationes iterum in Gallia revocavit. [4]

Jam *Nominales* ex Gallia fugientes, Angliam, & Germaniam novis contentionibus & dimicationibus compleverunt. Non jam fallaciis, sed convicijs; non syllogismis,

---

[1] *Conferatur* Summa Logicæ Occami *edita Oxonii* 8. *anno* 1675. [2] *Antonius Wood.* Antiquit. Oxoniens. ad ann. 1345.

[3] *Edictum refert Naudæus* in Addict. ad Histor. Ludovici XI. p. 205. *Articuli vero, quos* Nominales *Parisienses obtulere Ludovico regi contra* Reales, *adfert Baluzius* Miscellan. L. IIII. p. 531.

[4] *Francisc. Patricius* Discuss. Perip. Tom. I. c. 13. p. 170. *Caussinus Jesuita* de Eloq. Divin. & Hum. L. IIII. c. 34. p. 220.

mis,sed pugnis; non acie ingenii,sed gladii disputando contendebant: interdum etiam usque ad internecionem. [1] Quæ argumentandi ratio erat illa quidem & vehemens, & efficax: sed investigandæ veritati, & disciplinis excolendis parum idonea.

Ipsi Pontifices Maximi, qui hæc animadvertebant, nonnihil de severitate legum remiserunt: atque anno CIƆCCCLXVI. Cardinales duo, potestate sibi ab Urbano V. Pont. Max. facta, ut Parisiensem academiam ad meliorem disciplinam revocarent, usum librorum etiam *Physicorum*, & *Metaphysicorum* Aristotelis singulis permiserunt: quibus centum post annis Cardinalis alter Pontificis legatus Ethicam adjunxit. De quibus erudite de more disputat Launojus. [2] Itaque philosophia *Saraceno-Peripatetica*, quæ in Anglia, & Germania, & Italia sedem posuerat, tamdem Parisiis caput efferre cœpit, & de ceteris triumphavit.

Superest ut de *Scholastica* pauca more nostro dicamus. Atque ex iis, quæ diximus, fit manifestum, *Scholasticam* philosophiam non uno eodemque tempore & natam, & confirmatam, ut ceteræ philosophorum sectæ, fuisse, sed per varios gradus ad suum fastigium per-

[1] „ *Clamores primum ad ravim: hinc inprobitas,* „ *sannæ, minæ, convicia, dum luctatur, & uterque alte-* „ *rum tentat prosternere. Consumtis verbis venitur ad pu-* „ *gnos, ad veram luctam ex simulata. Quin etiam, quæ* „ *contingunt in palæstra, illic non desunt: colaphi,* „ *alapæ, consputio, calus, morsus: etiam quæ jam* „ *supra leges palestræ, fustes, ferrum, saucii multi, non-* „ *nunquam occisi*. Ludov. Vives. *de Causs. Corrupt. Art.* *L. I.*

[2] De Fortuna Aristotelis in Scholis Parisiens. c. VIIII. & X. *quem legere est operæ pretium*.

pervenisse. Tres hujus ætates Philosophi constituunt, quarum in singulis insignem mutationem fecit.

Nata ea fuit fine XI. sæculi: verum plurimum aucta est XII. sub *Abælardo*, & *Lombardo* usque ad *Albertum*, & *Thomam* medio XIII. Hanc Scholasticæ *adolescentiam* dixeris: quo tempore non nisi de Dialectica, & Metaphysica sermo erat. Hac ætate inprimis Peripateticæ laude nominantur sæculo XI. *Fulbertus Carnotensis*, *Lantfrancus*, *Anselmus Laudunensis*, *Hildebertus Cenomacensis*, *Hermannus Contractus*, *B. Anselmus Cantuariensis*. Sæculo vero XII. *Guilelmus de Campellis*, *Petrus Abælardus*, *Gilbertus Porretanus*, *Petrus Lombardus*, *Robertus Pullus*, *Guilelmus de Conchis*, *Joannes Parvus* seu Sarisberiensis, *Otto Frisingensis*. Sæculo demum XIII. *Alexander Halesius*, *Vincentius Bellovacensis*, alii.

Hinc altera ætas perducitur ad *Durandum* usque, qui circiter medium XIIII. floruit: nam ea ætate Arabicæ physicæ, & metaphysicæ præsidiis confirmata est, quam merito voces *virilem ætatem*. Ex iis, qui hac ætate floruerunt, prædicantur *Albertus Magnus*, *B. Thomas Aquinas*, *B. Bonaventura Cardinalis*, *Rogerus Bacconus*, *Joannes XXI. Aegidius Columna*, *Joannes Duns Scotus*.

Tertia ætas a Guilelmo Durando a S. Portiano, seu a medio XIIII. sæculo usque ad finem XV. decurrit: quo tempore obiit *Gabriel Biel* scholasticus Tubingensis. Hac ætate divisio scholarum evenit, & deterioris ætatis sensit incommoda: quæ ea de caussa Scholasticæ philosophiæ *senectus* nuncupatur. [1] Innumeri hac ætate Scholastici extitere, quorum celebriores sunt, prædictus *Guilelmus Durandus*, *Guilelmus Occam*, *Richardus Suissetus*, *Gualterus Burlæus*, *Petrus de Aliaco*, *Hermannus Wesselus*, *Ga-*

[1] *Confer. Dupinus* Biblioth. Script. Ecclesiast. ad sæculum XII. & seqq.

Gabriel Biel, ceteri. Hucusque de ætatibus, nunc de natura ipsa.

1. Scholasticorum *Logica*, quæ erat mera ars Syllogistica, in syllogismorum argutiis, hoc est, in rebus levissimis ac fere inanibus concludendis tota erat: in eaque adsidue exercebantur, quo de rebus omnibus subtilius & efficacius disputarent. Iccirco toti fuere in eo, ut subtiles quæstiones excogitarent: de ceteris Logicæ partibus parum aut nihil adtigerunt. [1]

2. Similis huic erat *Physica*: quam non ex adsiduo usu seu experientia, & principiis firmis ac perspicuis ducebant; sed ex Aristotelis sententiis secundum Averroesii interpretationem. Cumque Averroesii physica generalibus vocibus, & obscuris contineretur, de principiis, caussis, ceteris; hunc secuti Scholastici, plures notiones abstractas admiserunt, quibus phænomena explicarunt. Quare eorum *Physica* vix aut ne vix quidem differebat a *Metaphysica*. Et quamvis Albertus Magnus, & Rogerus Bacconus [2] & Arnoldus de Villanova [3] sæculo XIII. & pauci alii, quod linguas Orientales nossent, & Experimentalem physicam delibassent, aliquid efficere viderentur; tamen & ipsi aliquibus de caussis impediti sunt: hoc nomine præsertim, quod propter Chemiæ peritiam in Magiæ suspicionem inciderant. [4]

3. *Metaphysica* eorum ab Aristotelica penitus differebat. Nam Aristoteles in Metaphysica proposuit sibi, Veterum physicorum systemata evertere, vel emendare, idque Mathematicorum axiomatum adjumento. Quæ ingentem ve-

[1] *Confer quæ disputabimus L. II.*

[2] *Confer. Wadingus* Annal. Minor. *ad ann.* 1266.

[3] *Oudinus* de Scriptor. Eccles. Tom. III. *p.* 616.

[4] *Confer. Naudæus* Apolog. Magiæ accusator. *p.* 128. *&* 29.

veteris historiæ lectionem, & meditationem requirunt. At Scholastici hujus eruditionis expertes, cum vetustatis non haberent rationem, omnia ad notiones generales revocarunt: ea Aristoteli tribuentes, de quibus fortasse non cogitavit.

4. Jam *Ethica* in eo versabatur, ut Aristotelis libros de *Virtutibus*, *&* *Vitiis* explicaret. Proinde res omnes ad subtiles disputationes reduxerunt. Hæc ex quorumdam Scholasticorum libris perspicue demonstrantur. Quos qui non legit, vix ea, quæ hucusque disputavimus, intelliget. Duos semper excipio, B. Bonaventuram, & præsertim B. Thomam Aquinatem, magnum hominem in disputando: qui & vitia sæculi sui penitus cognovit; & quantum fieri potuit, ne cum invidia disputaret, sapientissime declinavit. Quibus alios addere possum doctissimos & gravissimos Scholasticos, qui postremis sæculis non rectum usum, qui utilitatem non pœnitendam adfert disciplinis, sed ubusum Aristotelicæ philosophiæ plurimis verbis condemnarunt. Sed de his alio loco pluribus.

CAPUT XIII.

De Philosophia XVI. Sæculi, ubi de germanis Aristotelicis.

PORro autem incredibile subtilitatum studium, quod per idem tempus dominabatur, hoc damni adtulit reipublicæ Litterariæ, ut litteræ omnes Græcæ, ac Latinæ penitus extinguerentur: propterea quod ad illam disputandi rationem accommodari non poterant. At sub initium sæculi XV. iterum disciplinæ Græcæ in Italia excultæ sunt opera *Manuelis Chrysoloræ* Bizantini, qui fine XIIII. sæculi in Italiam veniens, Græcas litteras Italis gentibus instillavit. [1] Paul-

---

Warthon. ad Cave p. 53.

Paullo post capta Constantinopoli a Mahometo II. Imperatore Turcarum, quod anno cIↃcccclIII. evenit, litterati homines, qui in ea erant, penitus dissipati fuere, & in Italiam concesserunt. Cumque Florentiæ *Medicea* familia [1] & Romæ *Nicolaus V.* P. M. [2] non modo illis darent receptum, sed etiam præmiis invitarent, ut libros Græcos, quos magna impensa undique comparabant, Latine transferrent; præsertim Aristotelem, & Platonem; litteratura omnis, & Græca philosophia iterum in Occidente in honore habita est.

Magna ergo ab eo tempore turba doctorum hominum exstitit in Italia: qui & veteres Philosophos Latine reddiderunt, & Græcam philosophiam explicarunt. Et quidem *Platonicam* fine XV. sæculi excoluere præter ceteros *Georgius Gemistus*, *Bessario* cardinalis, *Marsilius Ficinus*, *Joannes Picus* Mirandulæ & Concordiæ princeps, ut ceteros prætercam. [3] *Aristotelicam* ex ipsis Græcis fontibus duxerunt *Theodorus Gaza*, *Georgius Trapezuntius*, *Georgius Scholarius*, ceteri, quorum exstant in bibliothecis scripta. [4]

Sæ-

[1] *Varchius* Hist. Flor. *Angelus Polit.* Epist. L. IV. p. 133.

[2] *Egidius Cardinal. Viterbiensis apud Natal. Alex.* Hist. E. Sæc. XV. p. m. 13. *Confer. Bessario Cardin.* Præf. Vers. Metaph. Arist.

[3] *Hi Philosophi non meram Platonis philosophiam, sed Recentiorum Platonicorum propagarunt. Nam tametsi Platonem legerent, eum interpretati sunt ex sententia Procli, Porphyrii, Jamblici, aliorum, quos etiam Latinitate donarunt: ut ex scriptis eorum, præsertim Pici, cognoscitur, qui Pythagorico-Platonicam præferunt.*

[4] *De horum, quos nominavimus; scriptis consule Fabricium* Biblioth. Græca, *ceteros*.

Sæculum autem XVI. omnino in Philosophia maximam mutationem vidit. Nam cum Scholastica philosophia, quæ per id tempus regnabat, tot nugis & ineptiis scripta sua inferciret, ut ferri vix posset; de adhibendo remedio cogitarunt homines eruditi. Quod latum campum aperuit emendandæ Philosophiæ.

At cum tanta esset Aristotelis æstimatio, quantam oratione persequi non possumus; existimarunt Scholastici doctiores nihil se melius facere posse, quam si Philosophiam non ex aliorum disciplina, & lutulentis rivulis Scholasticorum vulgarium, sed ex purissimis Aristotelis fontibus haurirent. Magna itaque animi contentione id hoc sæculo præstiterunt in Italia *Petrus Pomponatius*, &, qui ex hujus disciplina prodierunt, *Simon Portius*, *Lazarus Bonamicus*, alii: item *Marcus Antonius Majoragius*, *Petrus Victorius*, *Jacobus Zabarella*, *Piccolomineus uterque*, *Andreas Cesalpinus*, *Cæsar Cremoninus*, ceteri. In Hispania *Joannes Ginesius Sepulveda*, *Joannes Baptista Monlorius*, *Franciscus Valesius*. In Belgio *Hubertus Gifanius*. In Galliis & alibi *Julius Pacius*, *Franciscus Vicomercatus*, ceteri: quorum opera in manibus sunt, eaque scriptores historiæ Litterariæ recensuerunt.[1] Immo quanto opere eadem disputandi ratio exculta fuerit in academiis Protestantium, præsertim *Philippi Melanchthonis* opera, vulgatum est. [2]

---

[1] *Confer. Antonius Augustinus* Bibliotheca Hispanica, *Imperialis* Museum Italicum, *Jovius* Elogia, *Teissierius* Elogia, *alii*.

[2] *Herm. ab Elswich* De Varia fortuna Aristotelis in Academiis Protestantium *præfixa Libro Launoji de eodem arg.*

Nec modo apud Protestantes, sed etiam *Arminianos* [1] & *Socinianos* [2] inveteravit. [3]

Verum cum tales Philosophi Aristotelem non libero judicio, ut gravissimi Scholastici fecerant, sed impetu caeco sequerentur, ejus errores admiserunt, doctrinae Catholicae repugnantes: ut *Pomponatius* [4] *Andreas Cesalpinus* [5] *Caesar Cremoninus* [6] alii. Quod etiamsi Aristotelis studium non delevit, tamen non nihil diminuit.

Ipsi Scholastici graviores ab novis Peripateticis irrisi, naevos illos vulgatos agnoverunt, & condemnarunt. Quod praeter ceteros fecerunt post medium saeculum *Melchior*

---

[1] *Confer. Vossius de* Sectis Philos. c. XVII.

[2] *Confer. Sandius* Biblioth. Antitrinitar. p. 150.

[3] *Plurimi Haeretici XVI. & sequenti saeculo in inlustrando Aristotele vehementer laborarunt, ut ostendit Morhosius* Polyhistor. Litterar. Tom. II. L. 2. *Quod eorum caussa monemus, qui pro certo adfirmant, Aristotelis Logicam ceterasque Philosophiae partes a* Novatoribus, *qui duobus his saeculis scripserunt, esse rejectam.*

[4] *Pomponatius, aliique Peripatetici utramque Aristotelis sententiam [eas Alexander Aphrodisaeus, & Averroes. amplexati fuerant] defendebant, nimirum:* Animam humanam [*intellectum nempe* patientem *Aristotelis*] esse formam hominis, sed esse mortalem: 2. Animam intellectivam [*intellectum* agentem] esse inmortalem, sed unam in cunctis hominibus. *Hae sententiae damnatae fuere in Lateranensi V. sub Leone X. anno 1513. Post haec Contarenus Cardinalis, & Augustinus Niphus, aliique Pomponatium scriptis refutarunt. Confer. Labbeus* ad Concilium Lateranense V.

[5] *Morhofius* Polyhist. Tom. II. L. I. c. 2.

[6] *Reimmannus* Hist. Atheismi. S. III. c. 4.

ebior Canus Dominicanus [1] & *Joannes Maldonatus* Jesuita, [2] viri doctissimi & ornatissimi: qui auctores fuere ceteris, ut subtiles & inanes disputationes rejicerent, & bonam Scholasticam, quæ plurimum utilitatis adfert, amplexarentur.

Hæc dum Aristotelici meditabantur, *Petrus Ramus* Gallus omnino a scholis Aristotelis dialecticam, & physicam ejicere tentavit. Fuit is litteris Græcis, & Latinis, ac disciplinis Mathematicis egregie eruditus: qui cum diuturna Veterum lectione intelligeret, Aristotelicam logicam ad Eloquentiam,& usum vitæ non esse accommodatam, [3] aliam disputandi artem tradere constituit. Primum igitur homo triginta annos natus, Aristotelis vitia notavit, libro inscripto *Aristotelicæ Animadversiones*. Deinde suam ipse artem divulgavit, in libro inscripto *Institutiones Dialecticæ*.

Quam male Parisienses, qui in *Organo* Aristotelis consenuerant, hæc habuerit censura, credi vix potest. Ad prætoris tribunal tamquam reus majestatis *Ramus* traducitur anno CIↃIↃXXXXIII. instituuntur publicæ disputationes coram judicibus: tota Academia rixis & contentionibus personabat. Existimares de summa rei Gallicanæ agi: at nihil aliud in disputatione versabatur, quam Dialecticæ definitio, & partitio, & hujus farinæ alia. Stabant pro *Ramo* judices non nulli: sed alii tam illi erant infensi, omnino ut potentiæ, & audaciæ *Ramus* cedere coge-

 re-

[1] *De* Locis Theologicis *L. VIII. c.* 1. & *L. VIIII. c.* 7.

[2] *In Oratione de* Reformanda Theologia *apud Launojum de* Fortuna Aristotelis p. m. 164. *Utriusque verba dabimus Parte II. L. I. c.* 9.

[3] *Legatur ipse Ramus* L. IIII. Animadvers. p. m. 136.

a Melanchthone expolitam cum Ramea conjungere,ut *Frisius*, *Bilstenius*, *Libavius*, *Buscherus*, *Goclenius*, ceteri. Irrito tamen conatu, qui proinde hoc nomine notantur ab iis, quibus hujusmodi *syncretismus* non probabatur. [1]

Feliciori sidere fine hujus sæculi in Stagiritam invectus est *Franciscus Patricius* Illyricus, qui & Ferrariæ, & Romæ magna cum omnium approbatione docuit: homo vastissimæ lectionis, & limati judicii, ac in Veteri philosophia insigniter eruditus. [2] Hic in libro *Discussionum Peripateticarum* [3] Aristotelicæ philosophiæ historiam fuse ac erudite exponens, errores Aristotelis non modo Logicos, quod fecerat Ramus, sed etiam Physicos plane demonstravit: atque diligenter indicavit, quidnam ab aliis Philosophis acceperit Aristoteles, & pro suis venditaverit. Deinde in suo *Aristotele Exoterico*, XXXXIII. capita percenset, in quibus Plato cum Catholica doctrina consentit, Aristoteles vero ab ea dissentit. [4]

Tanto autem in Platonem amore, tantoque in Stagiritam odio *Patricius* ferebatur, ut cum *Novam de Universis Philosophiam* [omni ex parte erat Platonico-Alexandrina] ederet [5] & Gregorio XIIII. P. M. inscriberet, Pontificem cohortatus sit, ut Aristotelicam veluti inpiam proscriberet, & illi substitueret Platonicam disciplinam.

K 3 Patri-

[1] *Bruckerus* de Reform. Phil.Ration. p.m.583. seqq.

[2] *Confer. Janus Nic. Erythræus* Pinacothec. L. I. p. 203.

[3] *Exstant illius opera edita Basileæ*, 1581. fol.

[4] *Ea adducit Launojus de* Fortuna Arist. c. XIIII. *qui ab iis, qui Patricium non norunt, consuli potest.*

[5] *Ferrariæ an.* 1591. *iterum Venetiis* 1593. *Confer. Sorellus* de Perfectione Hominis pag. 517.

Patricii æqualis *Guilelmus Postellus* Justini Martyris *Eversionem Dogmatum Aristotelicorum*, Latine convertit, ac eidem Cardinali Lotharingico dicavit: in cujus præfatione tam acriter Stagiritam reprehendit, nihil ut Patricio concedat.

Alia via in Aristotelem invectus est hoc sæculo *Franciscus Sanchezius* homo Lusitanus Bracarensis, qui in Gallia, & Italia Philosophia, Medicina, ac Mathematica mirifice eruditus, Montispessulani, & Tolosæ summo cum plausu docuit. Hic tametsi Peripateticorum dogmata peteret, ut ostendit notans Porphyrii, & aliorum errores in Dialectica; [1] tamen ne invidiam subiret, aut crimen, Dogmaticam philosophiam omnem tamquam ineptam sugillavit, libro quem inscripsit, *De multum nobili, & prima universali scientia, quod nihil scitur*. [2] In quo efficere conatur, incerta esse omnia, quæ de scientiis traduntur. Iccirco Scepticorum recentiorum parens habetur. Cui sæculo XVII. morem gesserunt *Petrus Bælius*, vir damnatæ memoriæ, *Huetius*, aliique Sceptici.

Sed nemo majorem cladem adtulit Aristotelicæ philosophiæ, quam *Bernardinus Telesius* Consentinus in Neapolitano regno, homo veteris litteraturæ, & Mathematicarum disciplinarum callentissimus. [3] Qui cum Aristotelis physicam expenderet, & inutilem esse ad naturæ mysteria rimanda penitus cognosceret; Parmenidis phy-

---

[1] *Nicol. Anton.* Biblioth. Hispanic.

[2] *Editus Lugduni an.* 1581. *& alibi. Confer. Nic. Antonius l. c.*

[3] *Vitam Telesii scribunt Joannes Imperialis in* Museo Hist. p. 78. *Joannes Amato in* Pantapolog. Calabra Neap. 1715. *Lotterus* Vita Telesii Lips. 33. 17 4. *& alii rei Litter. scriptores.*

physicam instauravit, editis libris *de Rerum Natura*. [1] Qui tanto plausu excepti fuere a Neapolitanis, ut eorum precibus cogeretur Neapolim concedere, ad novam Philosophiam tradendam. Hac philosophandi ratione capti Neapolitani homines, ii præsertim qui doctrina excellebant; physicæ Experimentalis studium mutuis laboribus excoluerunt. Quæ merito suo prima *Academia Physica* nuncupatur. [2]

Quamquam vero *Telesii* systema aliquibus displicuerit, qui in eo aliquid reprehenderunt; tamen sectatores non nullos invenit: [3] & excitavit Physicorum industriam, ut liberius, id est, accuratius philosopharentur: nec in rimandis naturis rerum Dialecticis præsidiis, sed experimentis captis uterentur.

Telesii institutum secutus est hujus æqualis *Thomas Campanella* Dominicanus Calaber, vir egregie doctus, & Mathematicis studiis contritus. Hic Aristotelis flagitia confutavit: novamque Philosophiam partim ex *Telesii* placitis, partim ab experientia, & anticipatione deductam vulgavit: [4] quo facto Liberam philosophiam inducere conatus est: [5] quod ipsi maximos bellorum tumultus in omnem vitam suscitavit. Felicior sane in aliorum vitiis notandis, quam in propriis dogmatibus confirmandis; nec omnino ab enthusiasmo liberandus.

---

[1] *Romæ ann.* 1565. [2] *Gimma* Idea Hist.Litter.Ital. T.1 l.c.38.[3] *Campanella Dominic.Telesium defendit contra Jac. Martam*. [4] *Edidit* Philosophiam sensibus demonstratam: ubi errores Aristotelis,& adseclarum ex propriis dictis, & naturæ decretis convincuntur.Neapoli 1691.4. *item* De Gentilismo non retinendo, *ubi etiam Aristotelicos notat*. *Alia opera Physica, Moralia, Metaphysica vide apud Eckard. in* Biblioth. Dominic.

[5] *Confer. illius liber* de Recta ratione studendi p.398.

Post hos *Jordanus Brunus* Nolanus de reformanda Philosophia cogitavit. Vir fuit in Physicis, & Mathematicis versatus: qui multum in his vidit ex vero, & lucem Cartesio, & aliis prætulit. [1] At monstrosi ingenii, & ultra modum luxuriantis: qui Pythagorismo suo occupatus, ad nova, paradoxa, falsa, inpia, & vix intelligibilia propendebat. Quo nomine pœnas dedit temeritatis suæ, ustulatus Romæ ob inpietatem anno cIↃIↃc. [2] Ut interim *Cardanum*, & alios prætermittam, qui ad emendationem Philosophiæ non nihil operæ contulerunt.

Etiam Criticæ artis studium, quod hoc sæculo invaluit, & late propagatum est, homines impulit, ut Veterum lucubrationes scrutarentur, emendarent, vulgarent: & his præsidiis Græcæ philosophiæ sectas aliquas ab oblivione excitarent. Hinc cadente hoc sæculo *Justus Lipsius* Belga, Criticus, & Philologus præstantissimus, Physiologiam, & Ethicam Stoicam adornavit: [3] quod magnam ipsi peperit laudem.

Fuere etiam non nulli, qui cum sibi persuaderent, nec ex ullo philosopho Græco, nec ex ratione veram de rebus Physicis, & Moralibus sententiam duci posse; ad libros Mosis confugerunt, & ex his novum Philosophiæ systema conglutinarunt sæculo XVI. sed præsertim sequente: atque *Philosophiam Mosaicam, & Christianam* ediderunt. Hos in duas classes Historici dispertiunt. [4] Quidam Sacros codices ad verbum secuti, ex iis sy-
ste-

---

[1] *Confer. Huet.* in Censur. Phil. Cartes. c. 8.

[2] *Confer. Niceron.* Memor. Litter.

[3] Manuductio ad Phil. Stoicam, & Differt. de Physiolog. Stoica: *quæ in ejus operibus exstant*.

[4] *Bruckerus* in Hist. Philos. Tom. IIII. de Philosoph. Mosaica p. 610. seqq.

stema suum duxerunt: ut *Lambertus Danæus* [1] *Alstedius* [2] *Pfeiferus* [3] *Aslachus* [4] *Dickinsonus*, *Burnetus* [5] *J. Ammos Commenius* [6] *Crellius* [7] *Scribanius* [8] *Alberti* [9] ceteri Hæretici, quorum prostant scripta. [10] Hi tamen tales hypotheses induxerunt, quæ omnino percipi nequeunt: rationis, & divinæ locutionis fines non cognoverunt, sed mutarunt quadrata rotundis.

Alii scripturæ Sacræ historiam non ad verbum, sed ad allegoriam trahentes, aliud Philosophiæ systema excogitarunt. Itaque prætermissa omni ratiocinatione, in solo *intellectu passivo*, *&* *centro animæ*, uti vocant, divinam inluminationem perquirebant: adfirmantes, se hac via plurimam cognitionem esse adsecutos. Addebant tamen, interiorem cognitionem rerum Physicarum seu naturam rerum ignis præsidio esse explorandam: vi cujus & metalla mutari in alia, & exquisita remedia comparari poterant, quæ vitam ultra modum prolongarent. [11] Hæc illi.

In hunc censum referuntur *Theophrastus Paracelsus*, hujusque discipuli *Oporinus*, *Dorneus*, *Sperbius*, *Weigelius*, *Fluddus*,

---

[1] *Edidit* Physicam, Ethicam, & Politicam Christianam. [2] Triumphus Biblicus, *seu* Encyclopedia Biblica: *in qua eos percenset, qui de hoc argumento scripserunt*. [3] Pansophia Mosaica. [4] Physica, & Ethica Christiana. [5] *De Originibus Mundi ex Mose egerunt*.

[6] Physica Divina. [7] Ethica Christiana.

[8] Politicus Christianus. [9] Compend. Juris Natur. Orthod. Theolog. conforme. 1676.

[10] *Struvius* Biblioth. Phil. c. 6. & 7. *eos enumerat, qui scripserunt Ethicas, & Politicas Christianas*.

[11] *Horum placita refert inter alios Bruckerus* Hist. Phil. Tom. IV. p. m. 747. seq.

dus, *Boehmius*, *Helmontius* uterque, & alii XVI. & sequenti sæculo: [1] qui ab illa interna inluminatione *Theosophici* appellantur. Viri fanatici omnes & enthusiastæ, indigni quibus Philosophi nomen tribuatur. Unum illis mirifice profuit, Chemiæ peritia, cujus ope plurimos vel rudes, vel semidoctos egregie deceperunt. Verum & ipsi mature desierunt: postea quam inclinante ad finem sæculo XVII. Philosophia omnis verbosa & caliginosa prudentiori, & clariori Philosophiæ locum dedit.

CAPUT XIIII.

De Philosophia sæculi XVII. & XVIII. seu de emendatione Philosophiæ.

REbus ad emendationem Philosophiæ omnino inclinantibus, tamdem XVII. sæculo negotium sæpe, & multo opere, sed frustra, tentatum, confectum est. Magna & præcipua laus erit hujus sæculi apud posteras gentes, quod in eo demum tanta lux Philosophiæ accesserit, quantam sæcula ante omnia non adtulerunt.

Id eo mirabilius haberi debet, quod tanta erat eo tempore Aristotelis existimatio, ut cum anno cIϽIϽcI. Regis mandato, & Senatusconsulto academia Parisiensis legibus temperaretur; lex hæc fuerit præcipua, ut singuli Ari-

[1] *Horum scripta, quos nominavimus, & aliorum habes apud Pfaffium* Hist. Litter. Theolog. P. II. *Colbergium* Christian. Platonico-Hermet. P. I. *Walchium* Introd. *in* Hist. Controv. Theolog. P I. *& alios Litter. hist. scriptores*.

Ariſtotelis libri biennio exponerentur . [1] Res autem eo uſque proceſſit, ut cum anno CIↃIↃCXXIII. homines non nulli in concione univerſam Ariſtotelis phyſicam confutaſſent, collegium Theologorum, & ſenatus Pariſienſis, ab iis temeritatis pœnas exegerit. [2]

At conſpirabant omnia ad Ariſtotelis atque adeo *Dogmaticæ* philoſophiæ ruinam . Nec in tanta rerum perturbatione labenti Peripateticiſmo ſuſtinendo paucorum hominum ſtudium ſufficere videbatur . Ipſimet Ariſtotelis libri, qui in ſcholis legebantur, cauſſam dedere multis ut eum e throno dejicerent. Nam cum Veterum ſententias, quas ipſe in ſcriptis ſuis, præſertim Metaphiſicis, & Phyſicis aliquibus percenſet, cum Ariſtotelicis compararent; facillime cognoverunt, quænam ceteris eſſet anteponenda. Claſſicum autem belli Philoſophici cecinere eodem tempore Philoſophi quidam inluſtres: in Italia *Galilæus*, in Germania *Sennertus*, & *Keplerus*, in Anglia *Verulamius*, in Galliis *Baſſonus*.

Duo autem præter cetera ad inſtaurationem Philoſophiæ conſentiebant: Mathematicarum diſciplinarum, & Medicinæ, ſeu phyſicæ Experimentalis cultura. [3] Nam cum Philoſophi non nulli interiori rerum Mathematicarum notitia exculti, ex hujus diſciplinæ principiis phænome-

[1] *Primo anno interpretentur libros Ariſtotelis Logicos: ſecundo ejus Phyſicam mane, poſt meridiem Metaphyſicam: ut vero Ariſtotelis diſputationes adverſus Veteres phyſicos, in quibus ingenii ſumma ſubtilitas elucet, accurate examinentur, rejectis inanibus quæſtiunculis, quas olim barbari invexerant, & ab humaniore politioreque ſæculo exploſas, aſperi durique homines non ita pridem redintegrare ſunt conati*. Apud apud Launojum l.c. c.XV. [2] *ibid. c.*XVIII. [3] *Confer. Paſchius* Catalogus Invent. Novo-Antiquor.

nomena quædam cæleſtia, & leges motus inveſtigarent, ſine labore intellexerunt, ex iſtis principiis naturæ ſcientiam derivari debere. Hujuſmodi fuere præter eos, qui ſæculo XVI. floruerant, [1] hoc ſæculo *Keplerus* [2] *Galilæus* [3] *Borellus*, ceteri.

In aliam partem Medici tum Anatomici, tum Chemici, qui ſeſe ignis, & cultri ope medicinam facere, plurimaque myſteria declarare poſſe ſibi perſuadebant, ſenſim intellexerunt, experientiæ ope plurimas rerum proprietates inveſtigari poſſe & demonſtrari. [4] Ad hanc claſſem referuntur *Sennertus* [5] *Digbæus* [6] *Harvæus* [7] *Pecquetus*, ceteri, qui vel in Anatomia [8] vel Experimentali philoſophia [9] inluſtranda laborarunt.

Hiſce luminibus colluſtrati Philoſophi inito ſæculo XVII. plurima in Phyſica novare, & aperte pro Libera id eſt, Eclectica philoſophia pugnare auſi ſunt. Memorantur cum laude in Anglia *Nathanael Carpentarius* [10] & *Gui.*

---

[1] *Nicolaus Copernicus Canonicus Warmienſis*, *& Tycho Brabeus ſcriptis Aſtronomicis notiſſimi. Confer. Gaſſend. in* hor. vita.

[2] *Gaſſendus in* Vita Tychonis L.V.

[3] *Viviani in* Vita Galilæi, inſerta Faſtib. Acad. Florent.

[4] *Confer. Mangetus in* Biblioth. Chemica Curioſa. *Boerbaave* in Hiſtor. Chemiæ.

[5] *Reimmannus* Hiſt. Litter. Germ. P.III. p. 450.

[6] *Woodius* in Athen. Oxonienſ.

[7] *Heumannus* Acta Philoſ. Vol. II. p. 616.

[8] *Confer. Theodor. Janſon. ab Almeloveen. in* Inventis Novo-Antiquis c. 24.

[9] *idem. Confer. Paſchius l. c.*

[10] *Edidit.* Philoſophiam liberam, in qua adverſus hujus

& *Guilelmus Gilbertus* : [1] in Italia *Redemptus Baranzanus* : [2] quorum postremi duo, ut alios taceam, *Liberam philosophiam* augere, & inlustrare cœperunt,

Sed omnium maxime Liberam & Eclecticam philosophiam perpolivit *Franciscus Baco*, Baro Verulamius Vicecomes S. Albani Anglus; qui initio hujus sæculi & viam stravit ut in singulis disciplinis recte cogitaremus, [3] & scriptis suis ostendit, [4] quo modo in Physica, & ceteris philosophiæ partibus ratiocinandum: quo ipso magnum apud viros doctos nomen sibi fecit. [5]

Quamquam vero hæc omnia prospere cederent Philosophis, & plurimi in Neotericorum castra transirent, tamen recentiori Physicæ fortiter repugnabat auctoritas Aristotelis, quam infirmare nec tutum erat, nec temere tentandum in tanta adversariorum potentia. Fuere tamen, qui inperterrito animo rem plenam laboris & invidiæ suscipere non recusarunt. Ac primum *Sebastianus Bassonus*, vir eruditissimus, Parisiis errores Aristotelis scripto exposuit.

---

jus temporis Philosophos dogmata quædam nova discutiuntur.

[1] *Edidit* Philos. novam de Mundo nostro sublunari: *Etiam* Phil. novam de corpor. Magnet. & magno magneto Tellure. *Confer. Morhofius* Polyh. Tom. II. p. 410.

[2] *Edidit l. de* Novis opinionibus Physicæ, Lugd. *1619*.

[3] *Edidit librum de* Augmentis scientiarum. Anno 1605. *& post*, Novum Organum seu Logicam, *& alia quædam*.

[4] In Novo Organo, & Historia ventorum &c. Sermonibus Ethicis, Politicis, Oeconomicis.

[5] *Vide Doctorum de illo judicia apud Pope-Blountium* Censura Cel. AA.

fuit. [1] Quo tam copiose illius errata confutavit, tantumque animi reliquis addidit, ut ab eo tempore Stagiritam profligare non recusarint Philosophi.

Paullo post *Petrus Gassendus* Gallus, Præpositus Diniensis ecclesiæ, vir Græce, ac Latine doctus, veterisque Philosophiæ, & Mathematicæ callentissimus, cum publice Aristotelem Aquis Sextiis interpretaretur, & plurimum judicio valeret; excussis & Philosophi libris, & eorum, qui eum refutarant, errata omnia Aristotelis penitus cognovit, & luculenter exposuit, & confutavit, editis libris *Exercitationum Paradoxicarum adversus Aristoteleos*. [2] Qui tantam veteris eruditionis notitiam produnt, tam acre judicium, & acumen, ut uno omnium consensu fuerit judicatum, plus damni Aristotelicæ philosophiæ adtulisse juvenem XXIIII. annos natum, quam sæcula ante omnia. [3] Post hæc philosophiam Democriti, & Epicuri incredibili eruditionis copia inlustravit, ac ab inpietatis sordibus liberavit: tum demum Philosophiam nova methodo, novisque inventis, ex Recentiori physica perscrutatione communivit, adornavit, & perpulcrum doctrinæ systema edidit. [4] Nam tametsi Sennertus, Verulamius, Basso-

[1] *Hoc titulo*: Philosophiæ Naturalis adversus Arist. L. XII. in quibus abstrusa Veterum Physiologia restauratur, & Aristotelis errores solidis rationibus refelluntur, Genevæ 1621. fol. *Atomos defendit Bassonus esse principia rerum naturalium*: *sed ex Anaxagora, Platone, Democrito quædam sumsit, ex quibus suum systema componit. Democriti vero* vacuum *rejecit, & pro illo posuit* spiritum mundi creatum. *Quo ipso totum Democriti systema funditus perit*.

[2] *Prodiit* Gratianopoli 1624. Tom.II.

[3] *Pope-Blount.* Censura, in Gassend.

[4] *Exstant opera omnia Gassendi VI. Tomis fol. Lugduni* 1658. *& alibi*.

sonus, Atomisticum systema explicassent; unus Gassendus id pro dignitate perfecit & inlustravit. [1] Obiit vir clarissimus anno CIƆIƆCLV. ætatis LXIII. [2]

Eodem tempore *Renatus Cartesius* Gallus, primum miles, deinde longa peregrinatione litteraria eruditus, tamdem Egmondum in Hollandiam concedens, ibi Philosophiæ emendationi totis viribus vacavit. Is itaque, rejecta scholarum doctrina, talem philosophandi viam excogitavit, in qua mens denudata præjudiciis educationis, & usus vitæ, propria meditatione ad veritatem perveniat. Edidit primo Logicam, seu *Dissertationes de Methodo rationis rectæ dirigendæ, & inquirendæ in scientiis veritatis*. [3] Deinde *Meditationes de Philosophia prima, Principia Philosophica*, & alia plurima Physica, & Mathematica. [4] Itaque de Physica, & Metaphysica copiose scripsit: Logicam tamen, & Ethicam tetigit potius, quam exposuit.

Hominis perspicuitas in dicendo, ac nexus systematis placuit initio plurimis in Batavia, ubi eam vulgaverat. Verum haud multo post tot homines in eum invecti sunt, tantaque animorum contentione disputationem cum Cartesio, hujusque, fautoribus, Renero, Regio, ceteris instituerunt quidam philosophi, & theologi Batavi duce & auctore Voetio, ut ne conjectura quidem adsequi possit.

Le-

[1] *Bruckerus* de Restauratione Philos. Democr. Epicureæ Tom. IV. p. 533.

[2] *Vitam Gassendi bene scripsit Sorbierius, auditor*.

[3] Leyde 1636. 4. *Gallice*.

[4] *Vitam, scripta, & facta Cartesii refert Bailletus in* Vita Cartesii Lutetiæ 1691. 4. *Gallice*; *Tepelius* in Vita & Philos. Cartesian. Norimberg. 1674. 12. *& Histor. Litter. scriptores, ut Niceron.* Memor. Litter. T. XXXI. *Morhofius, Stolius, ceteri*.

Legi hæc possunt apud Bailletum, qui celeberrimæ controversiæ historiam dilucide enarrat.

Illud prorsus mirabile Cartesio accidit, quod haud scio an alteri ab mille ante annis usuvenerit, ut juvenis Philosophi opiniones, eo vivente, in celeberrimis Academiis publice inlustrarentur cum voce, tum scripto: nec modo Ultrajecti, & Lugduni Batavorum, sed etiam in Gallia, in Anglia, in Svecia fautores plures invenerit. Obiit celeberrimus Philosophus Holmiæ, quo iverat ut Christinam Sveciæ reginam imbueret Philosophia, anno cIↃIↃcL. ætatis LIIII.

Ab his duobus *Cartesio*, & *Gassendo*, familiæ Philosophorum, quæ post fuere, ortæ sunt: tametsi alii alia addiderint, & mutaverint, nec magistrorum vestigia presso pede secuti sint. [1] Et quidem post obitum Cartesii tanta illius fuit æstimatio, tam late doctrina propagata est, ut undique scholas inundarit præsertim in Belgio, ubi acres dimicationes propter istam Philosophiam evenerunt.

Unum *Cartesio* repugnabat, quod Batavi quidam adfirmabant, illi cum doctrina Catholica non cohærere. Verum alii editis scriptis efficere adorti sunt, *Cartesii* dogmata ad Catholicam & veram religionem sine negotio revocari posse. [2]

Sic magnis animorum motibus ad finem usque sæculi prædicti Cartesiana philosophia prolata est, accusantibus aliis, aliis defendentibus: idque tanta contentione, quanta nulla umquam disputatio litteraria instituta fuit. In Germania

[1] *Pauci Cartesium in omnibus secuti sunt. Cartesianæ philosophiæ epitomam exhibet Petrus Sylvanus Regisius. Idem de Gassendo dici debet, cujus discipuli quædam addiderunt, & mutarunt. Sed de his iterum Libro III. c. 4. disputabimus.*

[2] *Confer. Pfaffius* Hist. Litterat. Theolog. P. II. p. 290.

nia [1] Britannia [2] Gallia [3] eadem fortuna *Cartesius* usus est: in quibus tametsi undique concuteretur, tamen evelli omnino & extirpari non potuit.

Sed præsertim in Galliis hominis Philosophia egit radices. Nam præter viros plurimos honoribus, & eruditione florentes, *Patres Congregationis Oratorii*, & Portus Regij familia, ut *Paschalis*, *Nicolius*, *Arnaldus*, ceteri, *Cartesio* palam patrocinati sunt. At cum *Portus Regii sodalitium* Jansenii nomine male audiret, magnam invidiam Cartesiana philosophia sibi conflavit. Heterodoxiæ omnes Cartesiani accusati: quasi vero Jansenii errata a Cartesii placitis orta essent, aut e contrario. Nec id solum, sed delata caussa ad Regem ab iis, qui gratia apud eum valebant, lege sancitum est, ne in Academiis Parisiensi, Andegavensi, Cadomensi, ceteris Cartesianismus publice doceretur. [4] Quare qui Cartesio occulte favebant, ut plerique favebant, ad invidiam,atque adeo molestias fugiendas, sub *Gassendianorum* nomine latere voluerunt: qui meliori successu in Gallia philosophabantur.

Dum hæc in Galliis geruntur, Experimentalis philosophia caput erigere cœpit in Italia, & Gallia, & Germania, & Britannia, opera gravissimorum Mathematicorum, qui Mechanicæ auxilio plurima in re Physica invenerunt: & Societates constituerunt, in quibus naturæ scientia mutuis laboribus augeretur.

L Ac

---

[1] *Eos qui Cartesium inpugnarunt enumerat Morhofius* Polyhist. Tom. II.

[2] *Scripsere contra Cartesium Cudvvorth.* in Systém. Intellectual. & *Parckerus in* Disput. de Deo. *Defendit eum Morus*.

[3] *Confer. Huetius* Comment. de Rebus ad se pertin. L. VI.

[4] *Conf. Pelissonius in* Epist. de Tolerantia T. IV. p. 16.

Ac primum *Fridericus Cesius* Princeps S. Angeli, vir egregie doctus, & doctorum fautor munificus, anno cIↃIↃcIII. in Urbe societatem instituit *Academiam Lynceorum* appellatam: [1] cujus institutum erat, Naturalibus disciplinis præsertim Mathematicis vacare, non neglectis Philologiæ ornamentis. Numerantur in his *Joannes Ekius*, *Anastasius de Filiis*, *Franciscus Stellutius*, alii: extra Urbem vero *Galilæus Galilei*, *Fabius Columna*, *Joannes Baptista Porta* Neapolitanus, qui Lynceorum coloniam Neapolim duxit, ceteri. Verum hæc Academia *Friderici* obitu pæne extincta est, nec ultra medium hujus sæculi protendi potuit. Princeps vel hoc nomine laudandus, quod cum ætate, & opibus floreret, iis non ad luxuriam fovendam, sed ad litterarum bonum, & ad Litteratorum præsidium usus est.

Plurimum Naturalem disciplinam juverunt *Lyncei*: nam præter scripta plurima de rebus Physicis, Medicis, Anatomicis, straverunt viam qua ad naturæ secreta pervenire possimus. Nam *Fridericus* in primis *microscopii* ope, cui nomen inposuit, secreta naturæ rimatus est. Galilæus *telescopio* plurima in cælis,astrisque detexit. Porta *sclopum pneumaticum* primus excogitavit: ex quo quanta vis aeris sit, manifestum fecit. Et sunt in manibus eorum scripta, ex quibus de *Lynceorum* studiis possumus judicare. [2]

Deinde Parisiis apud *Marinum Mersenum*, de Minimis S. Francisci de Paula, virum de' litteratis hominibus opti-

---

[1] *Hujus Academiæ leges editæ sunt h. t.* Præscriptiones Lynceæ Academiæ, curante Joanne Fabro Lynceo Bambergensi, Simpliciario Pontificio, Academiæ Cancellario,prælo subjectæ Interamnæ in Typographeio Thomæ Guerrerii cIↃIↃcxxIIII.

[2] *Lynceæ Academiæ historiam scripsit Joannes Bianchi Florentiæ* 1744. *præfixa* Fabii Columnæ libro.

optime meritum, convenerunt circiter annum cIↄIↄcx. viri talibus disciplinis contriti, ut Physicam, & Mathematicam amplificarent. Hujusmodi fuere *Hobbesius*, *Gassendus*, *Cartesius*, *Blondellus*, *Robervalius*, uterque *Paschalis*, & alii. Deinde apud Montmortium, & Thevenotum conciones habitæ sunt.

In Germania vero eædem societates conditæ fuerunt circiter annum cIↄIↄCLII. a *Laurentio Bauschio* Medico Suinfurtensi. [1] Sed etiam Florentiæ, ubi ab Galilæi temporibus vigebat Physico-Mechanicæ studium, *Leopoldus Medices* Florentiæ princeps excitavit aliam societatem, quæ *Academia del Cimento* nominatur, circiter annum cIcIↄCLVII. [2] In Britannia eodem pæne tempore alia societas exstitit Oxonii, quæ naturæ scientiam explicaret.

Porro harum societatum lucubrationes tanto cum plausu exceptæ sunt a viris doctis, ut ipsi Reges, *Leopoldi Medicei* auctoritate moti, Societates ipsas confirmarint, dotarint, & curarint, ut omnibus munitæ præsidiis publico bono laborarent. Ac primum *Carolus* II. privatam *Oxonii academiam* Londinum venire jussit anno cIↄIↄCLX. & paullo post legibus confirmavit. [3] Deinde *Ludovicus* XIIII. *Regiam Scientiarum Academiam* Parisiis condidit an-

[1] *Edere cœpit anno* 1670. Miscellanea Curiosa, seu Acta Physico-Medica.

[2] *Exstant Commentarii* Academiæ del Cimento *Italice, quos Latine vertit Musschenbroeckius*, 1731. 4.

[3] *Spraat* Hist. Societ. Reg. Londinensis, Genevæ 1667. Gallice. *Hæc ab anno* 1665. *lucubrationes suas edidit hoc titulo*: Acta Philosophica.

anno CIƆIƆCLVI. [1] Deinde *Leopoldus I.* imperator anno CIƆIƆCLXXXVII. *Academiam Curioſorum Naturæ* imperatoria auctoritate firmavit. [2]

Ab hoc tempore omnino Philoſophiæ facies in Europa mutata eſt. Nam talibus auxiliis muniti Philoſophi nulli amplius dubitarunt, quæ ſentiebant de Phyſica declarare, & pulcerrimam diſciplinam experientiæ beneficio collocare in lumine ſuo. Et quamvis eorum plerique vel *Carteſii*, vel *Gaſſendi* doctrinam amplecterentur, in inluſtranda tamen Phyſica naturæ obſervatione ſeu experientia uſi ſunt.

Floruit eodem tempore *Iſaacus Nevvtonus*, nobilis Anglus Cantabrigienſis, qui plurimam lucem, & Phyſicæ, & Mathematicæ diſciplinæ accendit. [3] Primus hic docuit Phyſicos non hypotheſes, ut *Carteſius*, & *Gaſſendus*, pro fundamento ponere; ſed ea tantum pro principiis adſumere, quæ diuturno uſu ſeu experimentis captis explorata ſunt. Hypotheſes autem in Phyſica non recepit, niſi ut earum veritatem diſputando inveſtigemus.

Itaque mundani ſyſtematis explicationem ex theoria gravitatis deducit, oſtendens graviſſimis argumentis, gravitatem ſingulis corporibus ineſſe: terram, & ſolem, & corpora cæleſtia omnia ſe viciſſim adtrahere: & particulas omnes materiæ hac virtute pollere, trahendi ad ſe alia corpora

---

[1] *Joan. Bapt. du Hamel.* Hiſt. Regiæ Academ. Scient. Pariſ. 1698. 4. *Ab hoc tempore exierunt* Comment. Mathemat., & Phyſ. hujus Academ.

[2] *Hæc Academia ab anno* 1670. *edidit* Ephemerides Phyſico-Medicas Academiæ Cæſareæ Naturæ Curioſorum. *Hujus Hiſt. refert Mich. Bern. Valentini* Gieſſæ 1700. 4.

[3] *Vitam Nevvtoni ſcripſit Anonymus Londini*. 1728. 12. *Elogium habes apud Fontenellium*, *Academ. Scient. Pariſ. ab. epiſtolis*, Tom. III. Oper. *Confer.* Journal des Savans 1734. Maii art. 6.

pora pro quantitate molis, cetera. Quam philosophandi rationem Litterariæ reipublicæ commodo edidit anno CIↃIↃCLXXXVII. hoc titulo: *Philosophiæ Naturalis principia Mathematica*. Deinde anno CIↃIↃCCIIII. edidit *Opticam*, ubi mirabilia lucis phænomena nova ratione perscrutatur, & explanat. [1] Mitto cetera Mathematica, & Chronologica, quæ & acre ingenium, & limatum judicium, & vastam lectionem produnt. Obiit Nevvtonus anno CIↃIↃCCXXVII. ætatis LXXXV.

Quanta fuerit nobilis Mathematici, & Philosophi æstimatio apud Britannos, ostendunt funus regali pompa ductum, epitaphium honorificentissimum, [2] statua in hortis regiis inter heroas posita, [3] nummus ipsi dicatus, [4] cetera, quæ illius merita deprædicant. Eo autem vivente plurimi Philosophi, ut *Clarckius*, *Cotesius*, *Keillius* uterque, *Wistbonus*, *Haleyus*, *Gregori*, *Pemberton*, alii in Anglia, ejus Philosophiam inlustrarunt, & contra quorumdam vituperationes defenderunt. In Batavia *Gravesandius*, & *Musschenbroeckius*, in Gallia *Volterius*, ceterique, qui Naturæ mysteria non ab anticipatione aliqua, sed ab experientia & perspicua ratione deducunt.

Post obitum illius sententias ambabus manibus exceperunt Angli, atque omnes fere Philosophi, qui in celebrioribus Academiis accuratius philosophantur. Inventi sunt tamen non nulli, qui partem aliquam Mathematicæ, vel Physicæ Nevvtoni reprehenderunt, & confutarunt: ut *Berckelius*, *Montmortius*, *Hartsoeckerus*, *Rizzetus*, *Leibnizius*, & pauci alii Cartesiani, & Leibniziani: quibus egregie satis fecerunt anonymus quidam sub nomine *Philaletæ*, *Clarckius*, *Keillius*, *Gehringius*.

[1] *Reddita est Latine a Clarckio anno* 1720.

[2] Novel. Litter. Lipsiens. 1731. p. 697.

[3] *Ibid. p.*497. 1732. *p.*731. [4] *Ibid.* 1734. *p.* 108.

Per idem tempus celebris alter Philosophus apparuit in Germania, *Gotofredus Guilelmus Leibnizius*: [1] mortuus anno cIↃIↃCCXVI. cum LXX. annum ageret. Fuit is vir polyhistor, omnino cum Nevvtono in Mathesi conferendus. Eclecticam philosophiam valde excoluit in Germania, & auctor fuit Principibus, & Regibus, ut eamdem amplificarent munificentissime. Pauca de Philosophia ipse edidit, quæ Metaphysicam rem inlustrant præsertim: [2] nam de Logica, & Physica reliquit parum. Hujus tamen summa hæc est. Vacuum cum Cartesio rejecit: tum vortices admisit, materiamque subtilem. Cetera systema quoddam in Physica omnino Metaphysicum & abstractum excogitavit.

Quamquam vero nec *Nevvtonus*, nec *Leibnizius* sectam de suo nomine exstare voluerint, sed Eclectice philosophari; tamen tanto cum plausu utriusque placita excepta fuere a suis popularibus, ut orta inde fuerit duplex familia, *Nevvtonianorum*, & *Leibnizianorum*, quæ usque ad præsens sæculum in honore est: atque sæpissime alii cum aliis, & magna contentione disputarunt. [3]

Porro autem utraque familia tam late prolata est, ut contentiones omnes Cartesianorum, & Aristotelicorum penitus dissiparint, & extinxerint. Et, quod mirabilius, ipsimet Aristotelici, qui tam acerbe in Cartesianos invecti fue-

[1] *Vitam Leibnizii plures scripserunt. Legi potest Niceronius* Memoires Tom. II. p. *64. & Fontenellius in* Elogiis.

[2] *Præcipuum opus Leibnizii, quod tantas lites suscitavit in Germania, fuit* Theodicea 4. *Indicem illius dabit Ludovicius, & alii.*

[3] Disputationes Leibnizii, Clarckii, & Nevvtoni inter se *edidit Des Maizeaus vol. 2. Fuere etiam illi contentiones cum aliis, quas habes in* Epistolis Leibnizii, *& in ejus vitæ scriptoribus.*

fuerant, postea quam totum orbem *Nevvtonianis*, ac *Leibnizianis* plenum viderunt, Cartesii systema amplexati sunt, & utrique sectæ opposuerunt: quod fine superioris sæculi obtinuit.

Multum autem amplificavit Experimentalem philosophiam copia instrumentorum, quæ hoc sæculo vel inventa fuere, vel perfecta ad naturæ secreta rimanda. Numerantur in his *Telescopia*, quæ Joanni Lippersenio tribuuntur, & quæ postea mirum in modum expoliverunt Hugenius, Campanus, Nevvtonus. *Microscopia*, quæ hoc item sæculo inventa, perfecerunt Divinius, Leeuvvenoeckius, Butterfieldius, Gray, alii. [1] *Barometra* a Toricellio inventa. *Antlia Pneumatica* a Guerickio excogitata, polita vero a Boyleo, & multo melius à Musschenbroeckio. *Specula Caustica* a Tschirnhausenio confecta: & sexcenta hujusmodi instrumenta, quæ ex catalogis Parisiis, & Amstelædami hac ætate editis cognosci possunt: quibus Naturæ historia ad id fastigium evecta est, ut si cum hoc præcedentia sæcula conferimus, nulla fuisse reputemus. [2]

Etiam *Ephemerides Litterariæ*, quæ ab anno cIↃIↃcLxv. in Gallia, Italia, Anglia, Batavia, Germania, alibi editæ sunt, incredibile adjumentum tulere Philosophiæ. Nam & nova inventa horum ope ad remotissimas regiones pervenerunt: & aliorum ingenia excitarunt, ut eamdem viam tenerent: & occasio fuere eruditis, cur dissertationes exigui voluminis non delerent, aut

 con

[1] *Conf.* Transf. Philos. Vol. I. p. 207.

[2] *Eos, qui singulas Naturalis historiæ partes inlustrarunt, dabunt Scheuchzerus* Biblioth. Script. Hist. Natur. Tigur. 1716. 8. *Jul. B. de Rohr* Biblioth. Physic. c. 14. *Morhof.* Polyh. Tom. II. L. 2. p. 1. c. 2. *Confer.* Comment. Acad. Regiarum.

conciderent, propterea quod aliis conjunctæ singulis mensibus, & annis, publico bono, idque nulla auctoris impensa, prodire possent.

Eadem philosophandi industria usi Philosophi, historiam Philosophicam mirifice coluerunt, eamque ab ineptiis & erroribus, quibus erat infecta, liberarunt: tum plane ostenderunt, quæ essent Græcarum sectarum germana placita, qui nexus systematum. Et quidem in inlustranda *Epicurea* plurimum laboravit Bassonus, Berigardus, Gassendus. *Stoicam* dilucidarunt Gatackerus, Thomasius, Buddeus. *Platonicam* Cudvvorthus, Parckerus, Burnetius, Morus, Galeus. *Aristotelicam* J. Thomasius. Item Menagius, Huetius, ceteri, in hoc argumento operam posuerunt. Quo quanta & Philosophiæ, & Historiæ lux adfulserit, quisque his litteris vel leviter tinctus cognoscit.

Nec solum in Logica, & Physica, sed etiam in Jurisprudentia Naturali, quæ altera pars est Philosophiæ, Recentiorum cura consumta est. [1] *Hugo Grotius* Batavus disciplinam de *Officiis*, seu *Jus Naturæ, & Gentium* inito eodem sæculo primus excoluit. [2] Quod argumentum post *Seldenum*, ceterosque, *Samuel Pufendorfius* Ger-

---

[1] *Quæ his paragraphis ad finem usque hujus capitis scribimus, eruditionis gratia scripta sunto, & ut perfectam historiæ Philosophicæ imaginem exhibeamus. Nulli vero, Adolescentes, existimetis, hujusmodi libros vobis legendos proponi. Quidam enim ita noxii sunt e. g. Hobbesius, ut ne si liceat quidem, legendi sint: immò non sine venia sunt nominandi. Alii, etsi per Ecclesiam id liceat, tamen tironibus apti non sunt. Verbo dicam, hæc augendæ eruditionis gratia, non alia de caussa, scripta esse putatote.*

[2] *In Libro* de Jure Belli, & Pacis Paris. 1625.

Germanus majori diligentia persecutus est. [1] Quem hac ætate imitati sunt *Christianus Thomasius*, *Heineccius*, *Buddeus*, aliique Philosophi. [2]

Et quidem *Grotius*, *Hobbesius*, *Pufendorfius* ex principio *socialitatis* ducunt jus Naturale. Hoc tamen interest: *Grotius* in societate vivendum putat, propterea quod id congruit sanctitati divinæ: *Hobbesius* hoc nomine, ne oriatur bellum: *Pufendorfius* demum, quia voluntas divina id postulat.

Fuere etiam inter Recentiores, qui de *Politica* disputarunt: ut *Bodinus*, *Bocalinius*, *Conringius*, *Boeclerus*, alii: [3] post quos id ipsum retractarunt hoc sæculo *C. Thomasius*, *Buddeus*, ceterique.

Duplex autem Politicorum secta inde orta est, *Machiavellistarum*, & *Monarchomachorum*. Ducit illa originem a *Nicolao Machiavello Florentino*, qui vixit sæculo XVI. [4] homine non sine venia memorando. Hic in tractatu de *Principe*, ubi quod homines non nulli in imperio facere soleant, non quod debeant, patefecit; Principum potentiam ita extollit, ut tyrannus videatur. In hunc censum referri solet *Lipsius*, auctor *Politici Scelerati*, & Angli plurimi. [5] Qui

---

[1] *In* Element. Jurispr. Uuiverf. *Hagæ Com.* 1660. & *de* Jure Naturæ, & Gentium. 1672. De Officio Hominis & Civis.

[2] *Confer. Stollius* Hist. Litter. p. 938. *Reimmannus* Hist. Litter. Germ. P. III. p. 41. & Biblioth. Juris Imper.

[3] *Confer. Stollius*, & *Reimmannus supra*.

[4] *Jovius* Elog. c. 87.

[5] *Confutavit Machiavellum præter ceteros uterque Anonymus*: *alter editis* Commentariis de Regno tranquille administrando, Lausanæ 1576. *alter Gallice, editus a Voltairio*. *Confer.* Biblioth. Britan. Tom. XVI. & Novelle di Firenze Tom. I.

Qui *Machiavellismo* occurrerunt non nulli in contrarium inciderunt, & sectam condiderunt *Monarchomachorum*. Hæc jus omne regium vindicat populo: Principem autem eidem subjicit, ac populi judicio pœnis & suppliciis adfici posse existimat. Hujusmodi fuere præter ceteros, *Salomonius*, *Bucananus*, *Junius Brutus*, *Gentilettus*, *Milton*, *Hottomanus*, *Althusius*, *Schelius*, *Danæus*, *Buscherius*, ceteri ex Anglis præsertim, qui ibi appellantur *Republicains*. Hæ autem duæ sectæ, quæ reapse antiquiorem habent originem, quam non nulli suspicantur, quot turbas XVI. & XVII. sæculo tum in Anglia, tum in Gallia, tum aliis in locis suscitarint, historia illius ævi demonstrat. [1] Sed his nos in præsentia supersedemus.

CAPUT XV.

De Philosophia XVIII. sæculi, seu de cultura philosophiæ Eclecticæ.

MEmorabile fecit initium XVIII. sæculi academia Philosophica a *Friderico I.* Borussiæ rege anno cIↃIↃcc. Berolini excitata auctore Leibnizio, & anno XI. perfecta. [2] Quæ naturalibus disciplinis sedulam operam navavit. [3] Paullo post h. e. anno hujus sæculi XI. *Marsilius Comes* Bononiæ aliam propriis sumptibus ere-

[1] *Confer. Carolus Stephan. Jordanus* Recueil de Literature p. 69. *Bulæus* Histor. Academ. Paris. p. 868.

[2] *Confer Vitam Leibnizii*.

[3] *Exstant* Miscellanea Societatis Regiæ Berolinensis.

erexit, sub auspiciis Clementis XI. Pontificis Maximi: quod *Institutum Bononiense* nominatur. [1]

Horum vestigia secutus *Petrus I.* Moschorum imperator, anno hujus sæculi XXIII. celeberrimam Academiam, adscitis undique doctissimis viris, Petropoli condidit: quam duobus post annis Catharina perfecit. [2] Quæ tres Societates Physicam, & Mathematicam disciplinam nullo minori cum plausu, quam Londinensis, & Parisiensis, augent & amplificant.

Imperatorum itaque, Regum, atque Pontificum Romanorum auctoritate Naturæ scientia in Italia, Gallia, Batavia, Anglia, Germania, Moschovia, & aliis in locis coli cœpit & perpoliri. Cujus tot exstant testes luculenti, quot opera singulis annis prædictæ Societates divulgant. In quibus Physica non hypothesibus, sed firmissimis experimentis inlustratur.

Eclecticæ autem physicæ progressu excitati Philosophi, reliquas Philosophiæ partes ad trutinam revocarunt: & ex principiis lumine rationis notis, & diuturno usu confirmatis easdem deduxerunt: & philosophiam omni ex parte Eclecticam ediderunt. Hujus Philosophiæ fundamenta jacta erant fine superioris sæculi. Tamen non nisi hoc sæculo perfecta est talis institutio, Anglorum, & Germanorum opera præsertim.

Multum ad eam rem contulit *Christianus Thomasius* homo

---

[1] *Limierius* Hist. Inst. Scient. Bononiens. Amstelæd. 1723. 8.Gallice. *Exstant illius* Miscellanea. *Confer. Constitutio Clementis XI. quæ incipit*, Superni dispositione consilii, *& est* CCXX. *bujus Pontificis in Bullario Clementino, qua Pontifex Academiæ Leges, seu Statuta confirmat: sed ea demum an.* 1712. *aperta est.*

[2] *Exstant* Commentar. Societ. Petropolitanæ, *aliquot voluminib.*

homo Germanus, extinctus Halæ anno cIↃIↃccxxviii. qui jam fine superioris sæculi Logicam, & Ethicam emendare adortus fuerat: [1] qua de caussa & maximas turbas concitarat, & gravissimis molestiis fuerat adfectus. Sed felicioribus auspiciis hoc sæculo id ipsum adgressus est. Huic addi possunt *Nicolaus Hieronymus Gundlingius*, *Andreas Rudigerus*, *Joannes Franciscus Buddeus*, *Christianus Wolfius*, *Samuel Christianus Holmannus*, *Jacobus Syrbius* [2] ceteri, qui in dilucidanda historia Philosophica, & Eclectica philosophia desudarunt, ediderunctque Institutiones Logicas, Ethicas, Politicas, Metaphysicas.

Placuit autem præter ceteras hæc philosophandi ratio doctis viris, qui in celebrioribus Universitatibus Europæ instituunt juventutem. Religiosi vero nimis multi vel *Cartesii*, vel *Gassendi* philosophiam profiteri non dubitarunt: idque non in Gallia modo, & Belgio, & Germania, verum etiam in Italia.

Sed etiam Jesuitæ, qui cum Cartesianis in Gallia vicino sæculo bellum gesserant, tamdem aliquando intellexerunt, caussam nullam esse, cur Recentiores philosophos tanto animorum æstu reprehenderent. Nimirum cum viri illi docti sine partium studio negotium examinarent, cognoverunt plane, Cartesianorum sententias nihil cum Jansenianis habere commune, easque nullo negotio ad bonum sensum revocari posse: cetera vero systemata Physica in Catholicis & amplissimis academiis passim defendi, idque per Ecclesiæ leges.

Dein-

[1] *Thomasii histor. & scripta habes in* Biblioth. Germ. Tom. I. p. 138.

[2] *Horum vitam, & scripta dabit Stollius* Histor. Litter. & *in* Supplem. Nov. ad Hist. eamdem. *Gottenius* Europa. Litterar. hodie vivente. *Consuli possunt eorumdem Philosophorum scripta*.

Deinde cum animadverterent, se se non modo nullis legibus impediri, quo minus doctrinam apud Catholicos vulgatam amplexarentur; verum etiam ex majorum præscripto habere, ut temporibus servirent; eaque docerent, quæ in celebrioribus Scholis & Academiis traderentur; [1] iccirco pedetentim & ipsi de veteri institutione decesserunt. Ac primum *Kircherus*, *Schotus*, *Scheinerus*, *Eschinardus*, *Bonnanius*, *Cabeus*, ceterique elapso sæculo aliquid ediderunt magis accommodatum methodo, quæ per id tempus vigebat. Et quamquam nonnullis Peripateticorum præjudiciis sua scripta inquinaverint, multum tamen abest, quin Rigido-Peripatetici seu Scho-

---

[1] *In* Ratione studiorum *editionis 4. quæ Romæ in Collegio Romano ejusdem Societatis anno 1616. jussu Congregationis VII. Generalis condita est, & quæ etiam nunc vim habet legis; inter* Regulas *generales, quæ omnes professores complectuntur, num. 6. scriptum est hoc modo:* Sequantur potius universi probatos maxime doctores, & quæ, prout temporum usus tulerit, recepta potissimum fuerint in Catholicis academiis.

Inter Regulas *professoris Theolog. Scholast. num. 6. sic exstat:* Quæ opiniones, cujuscumque auctoris sint, in aliqua provincia, aut Academia Catholicos graviter offendere scirentur, eas ibi non doceat, aut defendat. Ubi enim nec fidei doctrina, nec morum integritas in discrimen adducitur, prudens caritas exigit, ut nostri se illis accommodent, cum quibus versantur.

Inter Regulas *profess. Philos. n. 2. commendatur quidem Aristoteles, ut illorum temporum usus ferebat; sed adhibetur hæc ratio nostris temporibus valde accommodata:* Nisi quid incidat a doctrina, quam Academiæ ubique probant, alienum. *At celebriores Academiæ Catholicorum parum aut nihil in eo probant.*

Scholastici habeantur. Deinde, qui eis successere scriptores, & inclinante ad finem eodem sæculo, atque hoc nostro lucubrationes suas ediderunt, acutius multo viderunt, & aliquid melius cogitarunt.

Horum non nulli palam *Cartesio* patrocinati sunt: [1] alii plurima *Cartesii*, & *Recentiorum* placita in suam Philosophiam retulerunt: [2] immo vero editis libris demonstrarunt, illius doctrinam Theologiæ etiam Scholasticæ non repugnare. [3] Alii in inlustranda *Corpusculari* philosophia ex Cartesii, Gassendi, Newtoni, aliorumque sententiis haud infeliciter elaborarunt. [4] Postremo alii ostenderunt, pleraque *Juniorum placita* Veteribus explorata fuisse: tum demum plurimis verbis demonstrarunt, quam utilis sit Recentiorum disputandi ratio ad naturæ mysteria facilius referenda. [5]

Nec in Gallia modo, sed etiam in Italia, præsertim in provincia Mediolanensi, & Bononiensi, Jesuitæ aliqui recen-

---

[1] *Josephus Maria Barbierius Jesuita Lovaniensis* Veritas Philosophiæ Cartesianæ evicta inventis Philosophi Germani, quam a censura calumniosa professoris Mathematici vindicat.

[2] *Honoratus Fabri* in Physica: *qui edidit etiam Logicam Metaphysicæ conjunctam sub nomine* Petri Mousnerii. *Addi potest P. Pardies*.

[3] *idem Fabri* Summa Theologica Lugduni *1669. 4.*

[4] *P. Cassati* de Natura Ignis, *P. Franciscus Grimaldi* de Lumine, & Coloribus, *P. Franciscus Tertius de Lanis* Magisterium Natur. & Artis. *fol.* 1684. *P. Regnaultius* Dialogi Physici *Paris.* 1737. *vol.4. Gallice*. *P. Castellus* Novum Physices systema. *Paris.* 1724. *vol.* 2. *ut alios prætermittam, qui in eam naviter incumbunt*.

[5] *idem Regnaultius*, Antiqua Origo Philos. Recentior. vol. 3. Gallice.

Recentiori & meliori philosophiæ privatim dant operam: interdum eam aperte defendunt. [1] Ad quorum exemplum Germani aliqui se conformarunt, qui, jubente Hungariæ Regina, Vienæ, & Pragæ Recentiorem philosophiam aliquam tradunt adolescentibus: quod etiam Monachii, jussu electoris Bavariæ, iidem præstiterunt. Ex quo homines oculati conjectant, viros doctissimos, qui in omni eruditionis parte florent, non commissuros, ut quo tempore Europæ celebriores scholæ, totque viri & docti, & pii Eclecticam philosophiam tanto opere amplificant; omnesque eruditi ad Recentiorum acroases certatim contendunt; ipsi soli hujus laudis expertes esse videantur.

Sed & plerique eorum, qui strictiori vitæ instituto tenentur, & Religiosi nominantur, Eclectice amant philosophari, eamdemque ratiocinandi viam in Italia vel domesticis tradunt, vel extraneis. Numerantur in his Monachi Benedictini *Cassinenses*, *Olivetani*, *Celestini*, *Camaldulenses*, *Hieronymiani Lombardiæ*, ceteri. Item Clerici Regulares *Theatini* nominati, Clerici Regulares S. Paulli, vulgo *Barnabitæ*, Clerici Regulares vulgo *Somaschi*, Clerici Regulares *Scholarum Piarum*, Clerici Regulares aliqui S. Vincentii de Paulis, vulgo *Missionarii*. Præterea Reli-

[1] *P. Thomas Correa natus in Italia, sed oriundus a Lusitania, qui de Logica, Physica, Ontologia, Pneumatologia, ex Recentiorum præsertim Nevvtonianorum placitis publice disputavit Romæ anno* 1747. *Editæ sunt Theses typis Komareck. P. Rogerus Boscovik Mathematicæ professor in Romano collegio, vir doctissimus, qui Nevvtoni disciplinam dissertationibus suis egregie inlustrat.*

Religiosi *S. Francisci de Paula* : [1] nec non plurimi e *Dominicanis* [2] *Franciscanis* [3] *Augustinianis* [4] ceteri.

Horum nimis multi & in Urbe, & in cetera Italia Eclectica disciplina imbuunt juventutem. Quos inter facere non possum quin nominem amicos nostros, *Thomam le Seur*, *& Franciscum Jacquier* de Minimis B. Francisci

---

[1] *Religiosi Minimi partim Maignanum suum sequuntur, partim Eclectice philosophantur ex disciplina Nevvtoni: quod præsertim faciunt Galli, qui Romæ in Colle Hortulorum Monasterium habent.*

[2] *Non nulli cum in Urbe, tum aliis in locis bonæ Philosophiæ dant operam Dominicani, hujusque usum editis opusculis ostendunt. Hoc autem anno Generalis Ordinis Magister P. Bremondus permisit suis, ut Recentiorum philosophorum systemata in scholis Dominicanorum exponerent. Et in Comitiis Ordinis sancitum fuit, ut Nevvtoni Physicam amplecti possent, modo Thomam Aquinatem non desererent.*

[3] Observantium *non nulli in Urbe Recentiorem docent philosophiam. Eorum etiam, qui* Reformati *vocantur, aliqui domesticis eam tradunt: alii vero publice docent, ut Fortunatus a Brixia Mechanicæ Philosophiæ in Universitate Brixiensi professor, qui Logicam, Metaphysicam, Physicam, Mathematicam, & alia opuscula emisit. Tertia Franciscanorum classis, quos* Conventuales *appellant, & ipsi aliquos habent, qui in eamdem naviter incumbunt, e quibus Laurentius Savorinius Venetus, in Archigymnasio Romano Logicam, & Metaphysicam exponit ex Recentiorum disciplina.*

[4] *Aliqui ex Augustinianis Lombardiæ, uti vocant.*

sci de Paula, [1] *Joannem Baptistam Becariam* de Clericis Regularibus Scholarum Piarum, *Thomam Mariam Mamachium* Dominicanum, *Philippum de Carboneano* Franciscanum, *Antonium Franciscum Vezzosium* Theatinum, viros clarissimos, quorum vel nomina proferre, laudare est. Plurimos tamen prætermitto præstantissimos Philosophos, quos si vellem percensere omnes, vix id magno volumine efficerem.

His accessit Benedicti XIIII. P.M. gravissimum judicium: qui in archigymnasium Romanum Recentiorem philosophiam introduxit: eamque instrumentis ad perscrutationem naturæ necessariis insigniter locupletavit: tum etiam in collegio de Propaganda Fide eamdem tironibus tradi mandavit. Cujus sub auspiciis publica gymnasia in Urbe condita sunt anno CIƆIƆCCXXXXVII. a Clericis Regularibus Scholarum Piarum: in quibus non modo Humaniores litteræ faciliori via docentur, sed etiam Mathematica, & Philosophica disciplina ad recentissimam observationem exacta traduntur pueris. Rara temporum felicitate! in qua modo Catholicæ religioni observantia tribuatur, quo nihil vero Philosopho debet esse antiquius, cuilibet libere philosophari, & quam velit Philosophiæ sectam publice interpretari licet, & amplecti. Quo vel solo quantum momenti accesserit recentioribus studiis, vel me tacente, intelligitur.

Quod non eo dico, propterea quia sub ipsis pæne Pontificis M. oculis scribo: sed eo confidentius dico, quod clarissimi viri, nec modo utroque Jure, & Ecclesiastica historia contriti, ut ostendunt eruditissima scripta,

M quæ

[1] P. Jacquier *Experimentalem physicam in Archigymnasio Romano docet juventutem*: P. Le Seur *Mathematicam profitetur*. *Uterque* Commentariis *suis in Newtonum celeberrimus*.

quæ in omnium ore & sermone versantur; sed etiam solidiori Theologia, & Eclectica philosophia a puero exculti, merita nulli ignota sunt. Hominem non solum de Catholica religione, & doctis hominibus, verum etiam de Lusitanis nostris optime meritum, laudo: [1] & quamquam haud parem ipsius meritis; at pro facultate nostra pusillo isto quidem, sed sincero, præconio debitam gratiam referimus. Sed redeo ad institutum.

Etiam in Hispaniam, quæ tenax veteris disciplinæ præter ceteras gentes fuit, quæque pro defendendis Aristotelis sententiis ad ravim usque contendebat; quasi una Ethnici & omnino inpii hominis Philosophia reipublicæ Christianæ salus contineretur; [2] *Gassendiana* philosophia pedetentim admissa est: atque Religiosi ipsi eamdem publicis scriptis defendere non dubitarunt. Ex his *Thomas Vincentius Tosca* Valentinus, de Clericis B. Philippi Nerei, edidit *Compendium Philosophicum*, [3] in quo *Gassendi* philosophiam [non tamen puram] exponit: quamvis sententias suas, ne crabrones irritaret, callide inducat, & Aristotelis placitis conciliare videatur. Quæ duo possint in concordiam vocari, an secus, non est hujus loci

---

[1] *Tot inter alia, quibus prolixam in nos voluntatem ostendit, condidit Colimbriæ in cœnobio S. Crucis duas scholas, ubi historia Ecclesiastica, & res Liturgica publice explicarentur, easque adtributis reditibus dotavit.*

[2] *Hispanos plerumque Recentiorem & meliorem philosophiam contemnere, narrat, & dolet vir doctus Mayansius Hispanus & ipse, in* Vita Emmanuelis Martinii præfixa ejusdem epistolis. *Adde Feijoum in* Theatro Critico Tom. VII. *Discurs.* XI. XII. XIII. XIIII. *in quibus Hispanorum suorum studia depingit.*

[3] *Valentiæ anno* 1721. *Volum.* V. *in.* 8.

ci disputare: viderint ii, qui Veteri philosophia, & historia Litteraria ad plenum eruditi sunt. Valde id placuisse Hispanis non nullis, demonstrant libri censores: quorum unus Ludovicus e Flandria Cappucinus plurimis verbis Stagiritæ in scholis suis tyrannidem dolet, & Eclecticam philosophiam extollit.

Naturæ itidem scientia, præsertim *Medicina*, meliori ratione coli cœpit in Hispania, opera *Societatis Medicæ* cum Hispalensis, quæ aliquot ante annis; tum Matritensis, quæ anno cIↃIↃccxxxIIII. instituta est. [1] Quæ plane conficiunt, Hispanos homines cultissimarum gentium studiis ac lucubrationibus excitatos aliquando intellexisse, debere se eamdem, quam illi, viam tenere, si ad laudem doctrinæ pervenire aliquam cuperent, & in Litteratorum censum merito suo referri.

Toscæ institutum secuti Lusitani non nulli, illi præsertim, qui *B. Philippi Nerei* familiæ dant nomen, eamdem Philosophiam publice docent cum Ulyssipone, tum alibi. De quibus quoniam tempus admonuit, non alienum videtur eorum disciplinam breviter exponere.

Philippini itaque parentem habent Bartholomæum de Quental sanctissimum hominem, qui fine proximi sæculi sodalitium Ulyssipone constituens, ex disciplina B. Philippi Nerei, id etiam legibus sapientissimis temperavit: unum commendans, ut quam maxime fieri posset, aliorum commodo vacarent. Quod sodales in se receperunt, promissumque summa cum fide ac religione impleverunt. Nam præterquam quod in omni pietatis in Deum, atque officii adversus homines genere versantur; scholas publicas ab eo tempore plurimis in locis aperuerunt; in quibus Philosophia, ac Theologia imbuunt adolescentes. Iisque viri sapientes, & ipsi reges Lusitanorum testimo-

M 2 nium

[1] *Vide Feijoum loc. cit. p. m.* 344.

nium haud ſemel probitatis, eruditionis, ac diligentiæ ampliſſimum præbuerunt. Libenter ego homines laudo, qui non mercede conducti, non religione ſacramenti coacti, ſed ſtudio inſerviendi popularibus provinciam docendi ſumunt, tantamque adoleſcentium multitudinem pietate, ac litteris informant. Documento, quo pacto homines, qui vitæ diſciplina ſtrictiori & ſanctiori adſtricti ſunt, tempus & operam collocare debent. Sed ad propoſitum revertor.

Hi itaque primi fuere, qui Ariſtotelis philoſophiam apud Luſitanos rejecerunt, atque ex *Gaſſendiana* ratione illa, quam Toſca ſecutus fuerat, philoſophati ſunt, ex eaque non nihil lucubrarunt, ac ediderunt. Et quamquam Eclecticam illam & recentiſſimam diſputandi viam non adtigerunt, quod ipſum in Logica noſtra monuimus, [1] tamen monſtrarunt viam, quam qui diligenter inſiſtit, ad eam haud ita magno negotio pervenire poteſt. Prudentiſſime illi quidem, & multo melius quam ii, qui ex Ariſtotelica ſeu Scholaſtica inſtitutione ad Newtonianam ſine ulla præparatione homines trahere conantur.

Cum enim Ariſtotelici peculiare id habeant, ut obſcuriſſima quæque naturæ myſteria reſerare conentur, idque non tam captis experimentis, quam abſtractis notionibus: Contra Nevvtoniani atque Experimentales ceteri non niſi de iis philoſophentur, quæ naturæ ratione, ac periculo facto expediri queunt; id eſt, quæ ex principiis certis perſpicuiſque demonſtrari poſſunt; quæ duo longiſſime diſtant; oportet ut tironum animi apud eos, qui veteri diſciplina innutriti ſunt, nec aliquid de Experimentali audierunt, veluti per gradus manuducantur, & quodammodo præparentur, ad novam Philoſophiam accipiendam. Quare non inepte viri docti, qui primi hanc eruditionem apud noſtros invexerunt, a *Gaſſendiana* illa ſtudium duxe-

---

[1] *In Præfatione.*

duxerunt: quæ cum ex hypothesi plerumque disputet, omnino videbatur accommodata, ut *Hypotheticos* philosophos flecteret quo vellet, & sensim sine sensu ad interiora perduceret sanioris Philosophiæ.

Neque vero isti solum, sed etiam Canonici Regulares aliqui *S. Crucis* nuncupati, plurimique, qui apud exteras nationes solidioris Philosophiæ rudimentis imbuti fuerunt, eidem privatim dant operam, eaque mirifice delectantur. Quæ spem nobis faciunt, homines nostros, qui nec ingenio, nec diligentia exteris concedunt, Eclecticam philosophandi rationem curiose esse secuturos. Quod si fecerint, eidemque vacaverint diligenter, maximum adjumentum Philosophiæ accessurum esse confido.

Hæc Philosophiæ historia est ab orbe condito ad nostram usque ætatem. Quam nos strictim persecuti sumus, ne infinitum negotium tironibus exhiberemus, in quorum gratiam vel maxime opusculum editur. Quare Orientali hujus temporis philosophia, & peregrinis aliis, [1] quod ad finem nobis propositum non ducunt, supersedemus. In historia autem proximi, & præsentis sæculi, in quo vel maxime Philosophia mutata est, fontes ostendere, satius duximus, quam tironem inmiscere disputationibus, quæ non sine labore, & invidia explicari possunt. Fuerit

 satis

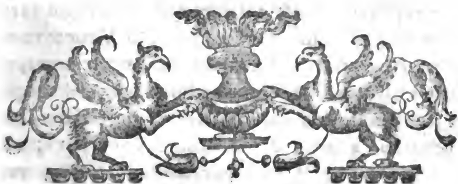
---

[1] *Orientalium populorum Philosophiam cum Religione eorum arctissimo nexu colligatam esse, secundum eos, qui apud illos fuerunt, &* Itineraria *conscripserunt, monet Bruckerus de* Philos. Gent. Asiatic. *fine V. codicis. Itaque qui aliqua scire cupit, præter* Itineraria, *legat Picartum* Religiones omnium Populorum, *Jovetum* Hist. Relig. omnium, *Abrahamum Rogerum* Patens Janua ad abdita Gentilismi mysteria, *ceteros, sed cum dilectu.*

ſatis in præſentia nominare auctores, [1] ex quibus tota res nullo negotio hauriri poteſt. Quos nobis in hac hiſtoria conſcribenda & materiam dediſſe, & viam indicaſſe, grata memoria profitemur.

LI-

[1] *Stollius* Hiſtoria Litteraria, *Struvius* Bibliotheca Philoſophica, *Morhofius* Polyhiſt. Litterar. *Fabricius* Catalog. Biblioth. ſuæ, *Reimmannus* Hiſt. Litter. Germ. *Buddeus* Hiſtor. Philoſ. *Ephemerides Litteratorum*, Lipſienſes, Lugduno-Batavenſes, Amſtelædamenſes, Pariſienſes, Trivultienſes, Italæ, *ceteræ. Horum tamen aliquos tum legent Philoſophi cum per eruditionem, & Eccleſiæ leges licebit. Quod tametſi non ſemel monuerimus, tamen tironibus atque in hiſtoria Litteraria parum exercitatis, id ipſum ſæpenumero repetere conſentaneum puto.*

LIBER SECUNDUS.

IN QUO

DE UTILITATE PHILOSOPHIAE DISPUTATUR.

CAPUT I.

Ostenditur interesse Reipublicae Juventutem instituti diligenter.

N omni bene constituta & morata republica Juventutis institutio & magistratibus, & viris prudentibus curae fuit. Cum enim quae cum primo lacte ebibimus alte desigantur in animo, & vix aut ne vix quidem deleantur ab ideis vel populi usu, vel meditatione comparatis; fit consequens, ab institutione Juventutis & gloriam, & perniciem reipublicae omnem auspicari debere. Quae, si recta est, multum rempublicam juvare: sin autem mala & inordinata, leges, societates, religiones ipsas labefactari necesse est.

Atque si memoria repetimus veteres illas respublicas, quae admirationi cultioribus gentibus fuere, ut Judaeorum, Aegyptiorum, Persarum, Lacedaemoniorum, Atheniensium, & Romanorum, maximum earum in educatione Juventutis studium positum fuisse intelligemus.

Sin autem juniorum, & toto orbe notissimarum rerumpublicarum œconomiam consideramus, ut Venetorum, Batavorum, Anglorum, ceterorumque; reperiemus, eas non nisi recte instituendis adolescentibus, qui vel magistratus gerere, vel exercitus ducere, vel commercium cum exteris gentibus augere & restituere deberent, ad illud opum & potentiæ fastigium pervenisse, ex quo venerunt ad hominum famam, & universi orbis admirationem.

Atque quin ulla externa perquiramus, domesticis exemplis edocemur, quantum ad imperii felicitatem juvenum recta institutio, & bonarum artium studium conducat. Nam quo tempore majores nostri rempublicam severioribus legibus temperarunt, parentesque filiis antiquæ virtutis, & doctrinæ exempla tradiderunt, eodem nostri homines gloria incitati, tot tamque præclara moliti sunt, quæ nulla cum gente comparari queant. Nam & viam a nemine tentatam ad Orientem invenerunt: & vastissimá regna obtinuerunt: & profligarunt exercitus validissimos, regnique vires constabilierunt: mansuefecerunt efferas & barbaras nationes: & Catholicam doctrinam in gentes, quas ne fando quidem fuisse audiveramus, magno cum religionis nostræ & commodo, & gloria inportarunt. Facile ut intelligamus, quantum ex recta educatione Juventutis unaquæque respublica capiat utilitatis.

Duabus autem, ut mihi videtur quidem, optima institutio partibus definitur, mente, & voluntate: id est, in exercenda mente ut recte intelligat, & ratiocinetur; ac moderandis cupiditatibus ne hominem abripiant transversum, sita est erudiendæ Juventutis methodus verissima. Quarum altera si quis careat, pessimus; altera vero si orbetur, inutilis civis erit.

Nam qui in perpolienda facultate intelligendi, & omni eruditionis supellectile ornanda totus est; de frenandis vero nimiis appetitionibus, iisque rectæ rationi subjicien-

ciendis, ne cogitat quidem; is incommodus sibi, popularibus suis erit perniciosus. Qui vero sola animi moderatione contentus, intelligentiæ, & doctrinæ laudem vel tamquam ineptam contemnit, vel tamquam perniciosam profligat, is inutilis, atque haud scio an etiam noxius patriæ civis alitur.

Nam cum Deus hominem finxerit ad societatem; humana autem societas duobus contineatur, justitia, & beneficentia: quarum altera in hoc consistit, ut ne cui noceatur: ut communi utilitati serviatur: altera, ut dando, accipiundo, concilientur inter se homines firma societate; oportet hominem civile vinculum mutuæ caritatis & societatis non modo non dissolvere, sed confirmare. Cumque justitiæ leges, tum etiam beneficentiæ, ac morum præcepta a recta ratione proficiscantur; omnino ratio est excolenda, quæ veri, & boni leges agnoscat: suam, aliorumque felicitatem procurare possit.

CAPUT II.

Rectam Juventutis institutionem ex Philosophia duci debere demonstratur.

Sit igitur constitutum, rectæ educationis rationem, qua & nostram, & aliorum felicitatem procurare debemus, ad hoc revocari, ut mentem animi acuamus, quo facilius in omni vitæ parte recte judicemus: & ut ad rationis præcepta actiones nostras exigamus. Hæc autem nos *Philosophiæ* nomine significamus. Et quamquam hæc latius pateat, ad duas partes præsertim revocatur: [1] altete-

[1] *Cognitio & veri, & boni per argumentationem adquisita vel in re Physica [hæc Mathematicam, & Medicinam*

teram quæ docet hominem inquirere verum : alteram quæ eum manuducit, ut bonum consequatur. Cumque hæc duo ad felicitatem muniant viam, fit consequens, rectam institutionem, atque adeo felicitatem ex Philosophia duci debere.

Nolite ergo errare, Adolescentes, existimantes veram hominis felicitatem, aut in opibus, aut honoribus, aut voluptatibus consistere. Quid enim homini prodest, vel pecuniæ, vel hominibus imperare, si servit ipse errori, & nimiis appetitionibus, quibus quasi vento transversum abripitur & agitatur? Quis eum dixerit beatum, qui numquam veritatem consequitur, qui perpetuo in errore versatur, qui nec se continere novit, nec officia erga alios servare? Ego vero hunc non modo beatum non dixerim, sed infelicissimum præter ceteros mortales esse censeo.

Quem ergo beatum nominamus; aut hoc verbum in quo homine ponimus? opinor in eo, qui cum mentem iis præceptionibus imbuerit, quibus in unaquaque re & verum, & bonum percipiat; ad has leges vitæ disciplinam conformat, & omnino tranquillum animum servat: nec modo se bonum virum, sed bonum civem præstat reipublicæ. Quæ duo cum Philosophiæ præsidiis habeantur, consequitur reipublicæ felicitatem bona Philosophia contineri.

CA-

nam comprehendit] *vel Pneumatologia, vel Theologia Naturali, vel Jure, est* Philosophia. *Verum cum Logica, & Ethica omnis Philosophiæ fontes aperiant; & instrumenta, ut ita dicam, sint, quibus notitia omnis Philosophica adquiritur, potiori jure Philosophia nominantur.*

CAPUT III.

Docet bonam Philosophiam non modo in gravioribus disciplinis, sed etiam in humanioribus, & in omni vitæ parte dominari.

ERrant igitur qui censent, Logicam, & Ethicam angustis spatiis definiri: nam latius patent, quam indocti homines suspicari possunt. Principio Logicæ in omnibus scientiis præcipuus usus est. Cum enim disciplinæ omnes hunc finem habeant, veritatem investigare; plane conficitur, artem quæ docet, quo pacto veritatem investigabimus, omnino esse accommodatam ad omnem disciplinam accipiendam.

Percurramus singulas disciplinarum classes, & finem, quem sibi ponunt, consideremus, facile deprehendemus, eas sine Logicæ præsidio comparari non posse. Et quamquam de iis primo libro prætereuntes aliquid monuerimus, hoc loco copiosius sunt inlustranda, idque alia ratione: quo facilius singularum naturam, & usum cognoscere possitis.

Ac primum Physica se offert: cujus munus est, Corporis cum generatim, tum singulatim proprietates explorare: deinde Medicina, quæ humani corporis fabricationem, ægritudines, & viam sanitatem recuperandi quam sagacissime odoratur. At quis hic non videt, quam acutum & subactum ingenium necessarium sit, ut veras, non fictas, rerum caussas internoscamus? Sane qui hac facultate carent, ii quidem unum pro alio frequenter accipiunt. Testes locupletissimi sunt Veteres physici, & medici Galenici, qui etiamsi eadem phænomena vidissent, quæ nos, tamen quod eadem recte non explorarunt, ad caussas fictas confugerunt.

E. g.

E. g. Duæ tabulæ ex marmore levigato tam tenaciter adhærent, ut non nisi incredibili vi altera ab altera separari queat: quod si alterutram confricando inpellis, facillime movetur. Peripatetici dixere, caussam esse *repugnantiam vacui*. Recentiores vero, qui sine ullo præjudicio caussas, & adjuncta examinarunt, facile cognoverunt, unicam caussam esse *pondus aeris*.

Unde ergo habuere Recentiores, rem sine ullo præjudicio explorari debere: item oportere caussas omnes, & adjuncta sagacius odorari, excutere; nisi a Logica, quæ hujusmodi præcepta late persequitur? Itaque certum est, acutum & celere judicium Logicæ præceptis, eorumque adsidua exercitatione obtineri.

Consequitur Pneumatologia, quæ & Dei, & Mentium existentiam, ac proprietates perscrutatur. Hic etiam Logica dominatur. Nisi enim in judicando simus exercitati, quo modo firmas ab infirmis ratiocinationes separare poterimus? quo pacto internoscere, quales sint utriusque naturæ germanæ proprietates? Quod si mente reputamus, quanta quamque erudita volumina de hac materia doctissimi Recentiores conscripserint; [1] quamque intricatæ in iis disputationes se offerant, contra Atheos, Polytheos, Deistas & Naturalistas; sine labore intelligemus, non nisi hominem a præceptis Logicæ paratum, eumque valde exercitatum, de hac materia apte & sapienter judicare posse.

Jam Theologiæ munus est ostendere, Sacros codices divini spiritus adflatu fuisse conscriptos: idque eodem sensu, quo ecclesia Catholica accipiendos esse docet. Turbant hic multa Hæretici, ac alienum sensum Scripturæ verbis adtribuunt. Quo ergo modo germanos libros ab apocryphis, quo modo sensum verum a fictitio sejungemus, nisi leges

[1] *Regis*, *Trevisani*, *Fenelon*, *Magalotti*, *ceteri*.

leges probabiliter judicandi, atque interpretandi regulas cognitas habeamus? Quis autem nobis has leges suppeditat, nisi Logica disciplina? Et de *theoreticis* disciplinis hucusque.

Philosophiæ practicæ, si naturam exploramus, plane deprehendemus, eam tribus partibus absolvi. Harum altera vitia voluntatis examinat, & quo pacto emendari possint, ostendit: [1] nempe adsecutione Summi boni, quatenus argumentatione naturæ cognosci potest: quæ hominis summa felicitas est: seu bonum quærit, *quatenus mentem, & voluntatem emendat*. [2] Hæc peculiare sibi *Ethicæ* no-

---

[1] „ *Philosophia nos primum ad Dei cultum, deinde „ ad jus hominum, tum ad modestiam, magnitudinemque „ animi erudivit*. Cicero Tuscul. I.

[2] *Cognitio Summi boni, quatenus naturæ ratione comparatur, perficit illa quidem & emendat mentem, & voluntatem hominis, dum nos inpellit, ut adfectus nostros regamus, virtutes morales adquiramus, & tranquillitatem eam animi consequamur, quæ nos vere facit beatos, & ad supernam felicitatem quodammodo perducit. Verum ea non sufficit homini, qui ad summam felicitatem contendit. Propterea quod cum homo in hac vita vitiis undique obruatur, in tam frequenti occasione peccandi; Deus autem homini non conjungatur, nisi justitiæ ejus omnino satisfiat; consequitur; fortiora præsidia esse necessaria, si cum pravis adfectibus strenue bellum committere conamur. Vires unde tales habeamus ratio non docet. Itaque aliud lumen sit oportet, quod nos ad felicitatem perducat, scilicet divinus sermo seu revelatio, quæ ea, in quibus ratio, cæcutit, ostendat, & doceat, quo modo divinæ justitiæ & voluntati satisfaciendum sit, & ex quo fonte auxilia ad id necessaria consequi possimus.*

Hæc est Divina scriptura utriusque fœderis, quæ nobis

nomen fecit. Altera ex ipsa rationali natura leges justi, & honesti deducit, quæ in omni vitæ parte ea, quæ facere debemus, demonstrent. Itaque & ipsa bonum quærit, non quatenus animi flagitia emendat, sed quatenus *justum, honestum*, *decorum* est. Hæc pars de officiis hominum, & de legibus, quibus ea reguntur, præcipit; & vocatur *Jurisprudentia Naturalis*.

Tertia Practicæ philosophiæ pars prudentiæ regulas in universum exponit, quæ externam hominis felicitatem in omni vitæ parte demonstrent. Ex quibus & prudentia Civilis, & Ecclesiastica, ceteræque prudentiæ partes sua principia desumunt. Hæc *Prudentiæ Generalis* nomine distinguitur: nec nisi hac ætate systematico modo tradi cœpit. [1] Quoniam vero prudentia vel maxime nota sit ex

---

bis ea tradit, de creatione rerum ex nihilo, de origine generis humani, de primi hominis integritate, & lapsus pœna, de essentia Dei, hujusque voluntate nos beandi, de extrema instauratione corporum, ac publico judicio, præmiis & pœnis post mortem, quæ humana ratio ignorat. Eadem docet, Christum pro nobis satisfecisse Deo, ad quem si beneficio divino, & ex disciplina Catholicæ ecclesiæ per fidem accedimus, meritorum ipsius participes sumus, qui auxilia nobis præstat, ut vitiis resistamus, ut eidem obtemperemus, ut eum amemus, vt in virtutibus semper majores progressus habeamus: tum demum summam felicitatem consequamur. Ex quo manifestum fit, religionem Naturalem *ad* Supernaturalem *sensim conducere: & ex utraque Philosophum contra Naturalistarum; & Deistarum errores & inpia dogmata promere argumenta.*

[1] *Christ. Thomasius* Primæ lineæ de Jureconf. Prudentia Consultatoria, & *J. Fr. Buddeus* Elem. Philos. Practicæ c. 2. *Prudentiæ leges exposuerunt, & quo pacto ad singulos* or-

ex ratione, qua generales leges ad reipublicæ conformationem, vel eos, qui reipublicæ partem aliquam adtingunt, accommodantur; iccirco præcipua pars prudentiæ Generalis est *Civilis prudentia* seu *Politica* : quæ statum reipublicæ, Regum, eorumque, qui publicam rem procurant, ex legibus prudentiæ moderatur. [1]

Quan-

---

ordines, præsertim ad reipublicæ Civilis administrationem accommodari possint, persecuti sunt.

[1] Politica *disciplina quædam præcognita ponit, quædam vero tradit. Primo requirit notitiam legum Naturæ, quas* Jurisprudentia Naturalis *exponit. Deinde plenam notitiam originis, & conformationis rerumpublicarum, quæ pars est* Jurisprudentiæ Naturalis. [*Recentiores quidam hanc partem seorsum disputant hoc titulo,* Jus Publicum Universale: *ut Justus Boehmerus* Introductio in Jus Publicum Universale ex Juris Naturæ principiis deductum. *Halæ* 1710. 8. *Alii* Jus Publicum *cum* Prud. Civili *seu* Politica *conjungunt*] *Hæc prolegomena quædam in Politico sunt. Peculiare autem habet* Politica, *quod quædam addit, & explicat, quo facilius Naturæ leges executioni mandentur. Ipsimet libri Pandectarum, & Codicis ex utrisque constant: nempe ex Naturæ præceptionibus, & formulis hoc consilio constitutis, ut illæ leges in tuto essent & salvæ. Quare si a legibus Civilibus Naturæ præcepta sejungimus, nihil nisi quædam formulæ restant, quæ omnino nullam vim habent.*

Itaque & Civiles leges Naturali opitulantur : & vicissim cum illæ deficiunt, ex Naturæ præceptis judicandum est. Sensit id summus ille Romanæ reipublicæ Philosophus, & Jurisconsultus, idque docuit tum alibi, tum in Rhetorica, hoc modo.,, Omnes leges, Judices, ad commodum reipublicæ referre oportet, & eas ex utilitate, non ex scriptione, quæ in ,, litteris est, interpretari ..... Neque enim ipsi [qui le-

,, ges

Quanta autem homines a præceptis Logicæ nullo modo parati futilia invenerunt ! quot falsas leges excogitarunt ! quot ineptas consecutiones inde duxerunt non modo Gentiles , sed ii , qui se Christianos profitebantur ! quas & Romani pontifices notarunt , [1] & ipsi nobiliores Philosophi ostenderunt , decori & honesti legibus repugnare . Itaque omnino est necessarium peracre & limatum judicium , ut cognoscamus, quinam sint fontes moralium rerum , ex iisque germanas consecutiones cogamus : nec decipiamur a quorumdam sententiis , quæ nos abripiant transversos .

Ex Morali philosophia jus Civile proficisci , nemo vel mediocriter doctus ignorat . [2] Non hic juris Civilis nomine significo leges , quas singulæ respublicæ ad bonum subditarum sibi gentium promulgant , & juris *Municipalis* nomi-

---

„ ges scripserunt] *quod obesset , scribere volebant : & si* „ *scripsissent , cum esset intellectum , repudiatum iri legem* „ *intelligebant . Nemo enim leges legum caussa salvas esse* „ *vult , sed reipublicæ : quod ex legibus omnes rempublicam optime putant administrari* . Cicero de Inventione . L. II. c. 38. *Quæ vero in Politico disciplinæ requirantur , docet Conringius de* Prudentia Civili , *& de* Civili Philosoph. *ubi auctores , qui de singulis partibus scripserunt , recenset . Confer. Naudæus* Bibliograph. Politica .

[1] *Conferantur Cardenas , Viva , Milante , Du-Bois , Ricci , Lumbier , Duarte d' Aragon , Sellari , ceteri , qui propositiones ab Alexandro VII. Innocentio XI. Alexandro VIII. Clemente XI. damnatas percensent , & exponunt .*

[2] „ *Est enim primo de ratione legis humanæ , quod sit* „ *derivata a lege Naturali* . B. Thomas, *Prim.Sec. q. 95. art. 4.*

nomine continentur : quæ , quamvis rectæ rationi plerumque sint consentaneæ , tamen , quod diversarum gentium moribus sint accommodatæ , longe absunt a natura juris Civilis . Sed jus Romanum intelligo , quod legibus XII. Tabularum , & Pandectis , & Codice , & Novellis Justiniani , ab Anonymo quodam e Græco conversis , continetur .

Has autem leges e media Philosophia sumtas esse , nescit nemo. De legibus XII. Tabularum auctor est Cicero , qui eas Philosophorum libris anteponere non dubitat . [1] Pandectæ vero , & constitutiones Justiniani , cum Philosophorum responsis , qui ex Stoicorum disciplina philosophabantur , [2] contextæ sint , Moralem undique philosophiam redolent . [3] Quæ nos luculenter probare poteramus , si id ageretur in præsentia : verum ne in re minime dubia vel argumenta , vel testimonia conglobemus ; & videamur lectori nostro copiam eruditionis ostentare ,

---

[1] „ *Fremant omnes licet dicam quod sentio: Bibliothe-* „ *cas mehercule omnium Philosophorum , unus mihi vide-* „ *tur XII. Tabularum libellus , si quis legum fontes , & ca-* „ *pita viderit , & auctoritatis pondere , & utilitatis uber-* „ *tate superare* . Cicero *de Orator. L. I. cap.* 44.

[2] „ *Et quoniam , uti diximus , ad prudentiam Ro-* „ *manorum fuit adtributa philosophia Græcorum ; plura* „ *dogmata versantur in jure Civili , quæ Philosophorum* „ *scholam , ac Stoicam præcipue redolent*. Gravina *de Ortu & Progressu Juris L. I. pag. m.* 33.

[3] „ *Quoniam nihil est aliud jus Civile , nisi naturalis* „ *ad Romanæ reipublicæ institutionem relata , Romanisque* „ *moribus & litteris explicata ratio* . . . . . Idem Gravina loco citato initio libri .

tare, lubenter supersedemus iis, quæ a gravissimis Jurisprudentibus copiose sunt disputata. [1]

Quod si jurisprudentia Civilis ad Naturalis leges referri debet; [2] quis non videt, recte cogitandi artem, seu mentem hac arte excultam eidem percipiendæ penitus esse necessariam? Et eo magis professoribus Juris est necessaria recte judicandi disciplina, quod eorum consilio, ac judicio salus aliorum, & fortunæ reguntur: quorum lapsus & patrimoniorum ruinam secum, & vitam etiam ducunt aliorum.

Non hic ego, Adolescentes, locutulejum, aut rabulam aliquem de foro advocabo, qui vobis originem juris Communis ostendat: sed excitabo hominem philosophiæ Moralis, ac Juris peritia nobilem, totius elegantiæ, & eruditionis Græcæ, ac Latinæ thesaurum, Janum Vincentium Gravinam, qui *justi*, & *injusti* notitiam ex jurisprudentiæ Naturalis fontibus ducit: & plurimis verbis ostendit, quantum recte judicandi ars Jurisconsulto adferat adjumenti. [3]

Con-

---

[1] *Idem Gravina loco citat. præsertim L. II. Heineccius*, de Jur. Naturæ, & Gentium, *Pufendorfius*, *Thomasius*, *ceteri*.

[2] ,, *Ergo est lex, justorum, injustorumque distinctio*,
,, *ad illam antiquissimam, & rerum omnium principem*
,, *expressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur;*
,, *quæ supplicio inprobos adficiunt, defendunt ac tuentur*
,, *bonos*. Cicero *de Legib. L. II. c. 5.*

[3] ,, *Tria omnino sunt Juris professori necessaria, Latinæ*
,, *linguæ peritia, ratiocinandi ars, & notitia temporum*.
Idem Gravina Loco citato Præfat. *Eadem fusius exponit alio loco*: ,, *Quid enim est aliud jus Romanum, nisi ratio*
,, *imperans, & armata sapientia, sententiæque Philoso-*
pho-

Consequitur jus Pontificium : quod veterem, mediam, & novam Ecclesiæ externam disciplinam exponit. Hæc vel pertinet ad *Sacerdotes*, seu viros divino ministerio mancipatos: vel ad *Res Sacras*, ut sunt Sacramenta, templa, ceteraque, quæ ad eà referuntur: [1] vel ad *Judicia*, seu modum quo Sacerdotum delicta justo judicio vindicari, ceterique magistratus Ecclesiastici de singulis rebus judicare debeant. Itaque & *jus publicum Ecclesiasticum* complectitur, & *prudentiam Ecclesiasticam*, quæ leges Pontificum ad singulos casus referre doceat.

Hæ vero leges naturæ ratione suadente latæ sunt, & pro varia temporis, loci, gentiumque differentia, vel abolitæ, vel mutatæ. Non enim Romani pontifices, non ecclesia Universa aliquid nisi ratione & consilio sancivit, ad augendum Dei cultum. Itaque primum leges Naturæ, & Divinæ cognoscendæ sunt: deinde Ecclesiæ disciplina omnis, seu jus publicum Ecclesiasticum: postremo leges probabilitatis, & interpretationis in promtu habendæ sunt: ut legum, quæ pro varia disciplina, alio & alio tempore, & auctore sunt latæ, germanus sensus eruatur. Adeoque lu-

„ *phorum in publica jussa conversæ*? & prope finem : „*Sane* „ *qui Philologiam existimet a Jurisprudentia posse divelli*, „ *idem petierit, ut navis communis cum socio dividatur*. Oratione III. de Jurisprudentia.

[1] Liturgia, *quæ ritus exponit, quibus Deum, & Sanctos colimus, pertinet ad* jus publicum Ecclesiasticum : *propterea quia ab Ecclesiæ consuetudine, & Pontificum constitutionibus proficiscitur. Et de cultu Sanctorum copiose disputant Jurisprudentes : quibus merito suo anteponuntur Benedicti XIIII. P. M. scripta copiosa ea quidem, & interiori eruditione polita.*

lucem jurisprudentia Pontificia a logica Recentiori accipit, quæ in hoc occupatur, ut veri cum certi, tum probabilis investigandi viam muniat & sternat.

Jam theologia Moralis se offert, quæ in tres partes dividitur. Altera humanæ naturæ corruptionem, id est, peccatorum originem persequitur: &, quæ inde nascuntur, infirmitates animi exponit: viamque sternit, qua ex tantis miseriis emergamus,& in omni virtutum varietate magis magisque proficiamus, Deoque conjuncti simus. Hæc *theologia Moralis* stricta significatione appellatur. Altera divinas leges, quæ in Sacris codicibus exstant, vel quasi de manu in manum ad nos venerunt, enarrat: & officia, quæ inde fluunt, exponit: tum ad extremum, quibus præsidiis actiones nostras ad prædictas leges exigere debeamus, demonstrat. Hæc a Recentioribus vocatur *jurisprudentia Divina*. Tertia pars de *prudentia Christiana* disseрит: id est ostendit, quo modo Christianus homo, ille præsertim, qui docendi munus subit, actiones suas ad salutem tum suam, tum eorum, qui fidei suæ commissi sunt, consequendam componere debeat: quo facilius finem nobis propositum obtineat. [1]

Ex

---

[5] *Hæc est* Moralis theologiæ *notio quatenus* Morali philosophiæ *ex altera parte respondet. Nam hæc religione naturali, seu legibus Naturæ tantum: illa vero superna religione, seu lege Divina, & Pontificia continetur. Quoniam vero, qui legi Naturæ peccant, Deo peccant, qui voluntatem suam non modo* revelatione, *sed etiam* ratione *hominibus patefecit; iccirco disciplina morum late patet: atque* philosophiam Moralem [*id est*, Ethicam *lata significatione, prout tres partes complectitur*] *&* Moralem theologiam *comprehendit*.

Ex iis autem, quæ hucuſque diſputavimus, efficitur, etiam in theologia Morali bonam Philoſophiam regnare: nec Logicam modo, verum etiam Ethicam, & juriſprudentiam Naturalem ad eam requiri. Primum, quia niſi legi Naturæ obtemperemus, quæ Divinæ legi adamuſſim conſentit, innocentem vitam non agemus, nec in virtute proficiemus. Deinde, quod in ſingulis vitæ partibus quædam frequenter occurrunt, quæ non niſi ex Naturæ præceptis finiri poſſunt. Quo enim modo ſi de legibus, de pactis, de contractibus, de ultimis voluntatibus, de pœnis, ceteriſque rebus, quæ in Sacris libris non niſi obſcure traduntur, agatur, non cognitis juſtitiæ fontibus, iiſque recte perpenſis, apposite dicere poterit Moralis theologiæ conſultus? Poſtremo, quia niſi arte, conſilio, induſtria humanæ mentis vires, actiones, legeſque nobis inditas veſtigare non poſſumus. Cum igitur morum reſponſa, quibus officia reguntur, non modo ex Divinis legibus, verum etiam ex germanis Juſti, & Injuſti fontibus derivari debeant; plane conficitur artem ratiocinandi, legeſque interpretandi, morum doctori eſſe neceſſarias, ut veras Juſti, ac Honeſti leges internoſcat, & ex iis deducat germanas concluſiones.

Quid? in ipſis etiam diſciplinis, quæ ab humanitate nomen habent, quid nos ſine judicio exercitato boni cogitare poſſumus? Quod enim judicium de poemate aliquo, de oratione, de hiſtoria, de libro faciemus, niſi & acerrimo ingenio valeamus, & præceptis non ſolum Rhetoricæ, ſed Logicæ artis ſimus exculti? Quot enim ineptiæ, Deus bone, funduntur ab illis, qui ſine talibus adjumentis vel ea audent componere, vel de iis judicare præſumunt! Percurrantur vel ſola ſcripta, quæ hoc, & proximo ſæculo prodierunt, in quibus nobiliorum Grammaticorum, Rhetorum, Poetarum, Hiſto-

ricorum[1] vitia ac virtutes exponuntur; & intelligemus, quanta doctrinæ copia, quanta Logicæ, ac Criticæ artis supellex est necessaria, ad hæc commode adornanda, & percipienda.

Neque vero putetis, Adolescentes, rectam rationem, [2] quam Deus posuit in animo, satis esse, ut hæc & certo, & nullo negotio præstemus. Nam quemadmodum Homo facultate *numerandi*, *saltandi*, *canendi*, *persuadendi*, natura gaudet; nec quisquam dubitat, *Arithmeticam*, *Artem commode saltandi*, *Musicam*, *Rhetoricam*, esse necessarias ut id faciamus; ita quamvis *logica Naturali* polleat, nullus nisi ineptus dubitabit, artem ipsam Logicam esse necessariam, ut & facile, & recte ratiocinetur.

Itaque, vel hoc nomine commendari debet Philosophia, quod mentem tam acuit & polit, ut qua facultate homi-

---

[1] *De* Historicis *Langletus in* Meth. Histor. *agit*, & *vitia, ac virtutes percenset*. *Confer*. *Whear*. Relectiones Hiemales. 1700. *Vossius de* Historicis, *Rapin* Reflexiones super Historia. De Poetis *Bailletus* Judicium Eruditorum, *Vossius*, & *Scaliger in* Poetica: *Rapinus de eodem*. *De* Rhetoribus, & Orator. *Gibertus* Judicia Eruditorum, *Rapinus* Reflexiones de Eloquentia, *Vossius de* Rhetorica, *ceteri*. *His addi possunt* Ephemerides Parisienses, Lipsienses, Lugduno-Batavenses, Trivultienses, Italæ, *ceteræ*, *in quibus de libris, qui prodeunt continenter, fertur judicium*. *Confer. potest Junckerus* Schediasma Ephemeridum, *ubi histor. Ephemeridum usque ad annum 1692. describit*: & *Morhof*. Polyhistore Litterar. *Popeblountius* Censura Celebriorum Auctorum, *ceteri*.

[2] *Recta ratio est*, facultas veritates alias ex aliis per necessariam conclusionem ducendi: *hæc vocatur*, logica Naturalis.

homines maxime belluis præstant, eadem tam alii aliis anteponantur, ut alterius ordinis, & multo præstantioris mentis esse videantur. Quis enim si Galilæi, Borellii, Cartesii, Gassendi, Malebranchii, Hospitalii, Poleni, ceterorumque cogitata, cum Hotentotis, Aethiopibus, Canadensibus, aliisque efferis nationibus conferat, putet ex simili facultate percipiendi utrorumque cogitationes manare?

Quid autem illud est singulare & excellens, quo homo ab homine differt, & eum supra humanam conditionem, ut ita dicam, evehit, nisi adsidua exercitatio, quæ & mentem aptam reddit, quæ singula recte percipiat; & ex iis aliqua derivet, quæ necessario nexu cum prima colliguntur? Nam quemadmodum gladius acutissimus, qui plures annos aeri objectus rubigine incrustatur, ad aliquid commode cedendum non est idoneus; idem vero si probe expoliatur, omnia facillime dividit, & ad opera mirabilia efficienda aptus est; ita mens nostra nisi recte judicando exerceatur, & optimis præceptis tamquam obrussa expoliatur, ad aliquid percipiendum non erit apta. Sed de his hucusque.

Reliquum est ut doceamus, Philosophiam non modo ad litterarum disciplinam esse necessariam, sed etiam in usu vitæ valere. Quæ quoniam ex iis, quæ copiose disseruimus, perspicue consequuntur, supervacaneum est ea longo sermone explicare.

Cum enim homines, si non ferino more, sed eo modo, quo decet animal ratione præditum, agere volunt, actiones suas ex Naturæ lumine, seu philosophiæ Moralis fontibus ducere debeant; hæc autem collectio non nisi per argumentationem habeatur; conficitur, Ethicam, & Logicam ad hominum actiones moderandas per quam utiles esse & congruentes.

Nam tametsi homines, ne ipsis quidem efferis gentibus exceptis, si mente recte utantur, domesticis præsi-

diis bonum & honeſtum cognoſcere poſſint; adeoque & bene agere, & recte de re morali judicare; tamen cum in hac vita adfectibus pravis, & ineptis præjudiciis undique obruamur; [1] & pauci ſint, qui rationem recte exerceant, & lumina Naturæ conſulant meditando, ſine quibus leges honeſti non cognoſcuntur; [2] interdum vero difficultates occurrant in humana ſocietate, quæ etiam viros doctos fatigant; conſequitur, diſciplinam, quæ leges honeſti diſtincte tradit, mentemque acuit, ut ex iis perſpicuas concluſiones deducat; quibuſdam utilem, quibuſdam penitus eſſe neceſſariam.

Sive enim homo ſecum agat, doctrina Morum, & recta ratio eſt neceſſaria, ut ſe & bonum virum, & optimum civem eſſe oſtendat. Sive cum privatis agat hominibus, & ad utriuſque legis præcepta, pactiones ſuas & contractus conformare debet. Sive aliquam reipublicæ partem adtingat, & ita leges juſti, & injuſti in promtu habere debet; ita populorum mores, atque artem eos continendi exploratam habere; ita exercitato judicio uti; omnino ut populos juſto imperio regat, & tranquillam ac florentem faciat rempublicam. [3]

Pro-

---

[1] „ *Parvulos nobis dedit* [natura] *igniculos, quos* „ *celeriter malis moribus, opinionibuſque depravati ſic re-* „ *ſtinguimus, ut nuſquam Naturæ lumen appareat*. Cicero *Tuſcul. Quæſt. L.* III. *c.* I.

[2] „ *Deſideras dici, quomodo ad nos prima boni hone-* „ *ſtique notitia pervenerit. Hoc nos docere natura non po-* „ *tuit: ſemina nobis ſcientiæ dedit, ſcientiam non dedit ....* „ *Nobis videtur obſervatio collegiſſe, & rerum ſæpe fa-* „ *ctarum inter ſe collatio, per analogiam noſtro intellectu* „ *& bonum. & honeſtum judicante*. Seneca. Epiſt. 120. p. 457. edit. Gronov. [3] *Conferantur quæ de Politica admonuimus ſupra in adnotatione quadam*.

Profecto si humanas actiones examinamus, & qua de caussa laude digna sint, curiosius vestigamus, reperiemus hanc esse, quod rectæ rationi sint consentaneæ. Quidquid enim homines boni cogitant, quidquid moliuntur, & agunt, a ratione proficiscitur: [1] quæ & nos docet quid agere debeamus, & quo modo cogitemus, ne in usu vitæ decipiamur. Quare etiam in humana societate utraque disciplina usum habet: & ad utriusque præcepta vitæ institutum conformare debemus.

CAPUT IIII.

Demonstrat bonam Philosophiam non repugnare veræ Theologiæ, immo vero esse necessariam ad eam addiscendam.

EX hucusque disputatis fit manifestum, lectissimam Philosophiam Theologiæ addiscendæ penitus esse necessariam. Quod ut facilius demonstremus, quid ipsa Theologia sit, fusius, quam alibi fecimus, declaremus oportet.

Quidquid nos de Deo certo scimus, id *Theologiam* vocamus. Duplici autem via ad notitiam certam rerum divinarum pervenimus, argumentatione naturæ, & divina declaratione. Nimirum sunt quædam, quæ constant per argumentationem naturæ consentaneam: ut exstare unum Deum, esse perfectissimum, habere procurationem mundi, & rerum humanarum, esse colendum, cetera. Hanc vocamus *theologiam Naturalem*. Quædam non nisi declaratione divina nota fiunt: ut Deum esse unam naturam & tres personas: creasse mundum ex nihilo hoc & illo

[1] *Sermo est hoc loco de virtutibus moralibus tantum, & de ratione boni naturalis, non superni.*

lo modo, ac tempore: condidiſſe angelos, & hominem hoc conſilio ut ad felicitatem contendant, eoſque etiam poſt Adami lapſum adjuvare: veniſſe in orbem terræ, mortemque ſponte obiiſſe confixum cruci ut hominem ſervaret: vivum rurſum adſcendiſſe in cœlum: conſtituiſſe rempublicam ſuam, ſeu eccleſiam: legibus temperaſſe, eamque perpetuo gubernare: venturum extrema die ut homines inſtauret, eoſque publico judicio pro meritis donet: poſt quæ mundi erit interitus, cetera. En *theologia Supernaturalis*.

Utraque autem pars ex bona Philoſophia inluſtratur & confirmatur. Et quod ad primam pertinet, perſpicuum eſt; Naturalem theologiam nihil aliud eſſe, quam Philoſophiam de rebus divinis diſputantem. Cum enim ejus ſcopus ſit, Atheos [1] Polytheos [2] Deiſtas[3] ceteroſque in-

---

[1] Athei *nomine hoc loco ſignificamus eos, qui vel Deum omnino tollunt: vel Dei nomen retinentes, ejuſdem proprietates rejiciunt, & adfirmant, Deum, vel intelligentia carere, vel neceſſitate agere: vel contendunt, argumenta, quæ Deum eſſe demonſtrant, non id efficere: vel aiunt, non poſſe certo ſciri an Deus ſit, ſed cum dubio eſſe dicendum: qui alio nomine vocantur* Sceptici.

[2] Polythei *ſunt, qui plures Deos admittunt, ut Idololatræ: vel duo principia ponunt, unum bonum, aliud malum: ut veteres Perſæ, & Aegyptii, ex Chriſtianis Marcionitæ, & Manichæi, ac recentiores non nulli*.

[1] Deiſtæ *ſunt, qui etſi dicunt ſimulate, Deum conditorem materiæ exiſtere, tamen procurationem mundi illi tollunt, eumque ab humanis rebus ſejungunt: contendentes, ex materia cum motu a Deo creata fortuito omnia effici. Alii adfirmant, Dei providentia res naturales adminiſtrari: contendunt tamen, actiones bonas, & malas non a natura*

inpios confutare, qui non auctoritate, sed rationibus disceptant; plane conficitur, Naturalem theologum iisdem armis Religionis decreta esse defensurum.

In hoc autem negotio duo Theologo curanda sunt: alterum, ut cum hos inpios confutat, argumenta non sumat ab Scripturæ, Patrumque sententiis, quæ ipsi non admittunt: sed religioni Naturali, & Supernæ fines constituat, alteramque ab altera seorsum tractet. Quod quia non nulli Philosophi [1]non animadvertunt, nihil efficiunt adversum Naturalis religionis hostes, qui divinum sermonem contemnunt. Alterum, ut ostendat, Naturalem religionem Divinæ opitulari, & vicissim a Divina juvari: [2] adeoque utramque ab eodem Dei numine profici-
sci,

---

tura hominis esse, nec a Deo regi justitia, & bonitate; sed legibus humanis esse constitutas. Itaque & religionem naturalem, & revelationem omnem tollunt: tum rationis, & honestatis leges depravant & rejiciunt; atque humanas leges suo modo interpretantur. Alii Deo mundi, & hominis creationem, administrationemque concedunt: hoc agunt, mentem cum corpore perire: atque plurimis verbis persuadere conantur, præmium, & pœnam diverso modo accipi debere. Postremo alii & religionem naturalem profitentur, præmia, ac pœnas post mortem agnoscunt: nihilosecius hæc rationibus naturæ se habere contendunt: declaratione divina non item, quam aperte rejiciunt.

[1] *Conferatur Tosca*, Compend. Philos. Tom. V. de Metaphysica Reali, *qui hoc peccat*.

[2] „ *Legem ergo destruimus per fidem? absit, sed legem statuimus*. Paull. Roman. III. *In quem locum ait Chrysostomus*: „ *Verum illa quidem lex nimirum præstare hoc non* „ *valuit; omnes enim peccaverunt: fides autem ei superveniens* „ *id præstitit: simul enim ut quis credidit, justifi-*
„ *catus*

legis præcepta Gentilibus cognita fuiſſe rationis auxilio. [1]

Præterea ipſi ſcriptores Divini dum morum præcepta tradunt, non ea ordine digerunt & inluſtrant; ſed ita cum hominibus loquuntur, quaſi cum iis, qui horum notitiam habent. Adeoque quædam interdum adjungunt: quædam, quæ pravis moribus contaminata erant, emendant: tum demum cum opus eſt generalia præcepta ponunt, ex quibus plurimas concluſiones mente præditi homines colligere poſſint, eaſque ad res ſingulas ſapienter accommodent.

Ex quibus fit manifeſtum, Divinam legem non nova jubere: ſed ea, quæ natura nobis pandit, explicare tantum. Itaque altera ab altera inluſtrari debet: atque vel hoc nomine, quod præcepta Divina Naturæ legi ſunt conſentanea, adverſariis noſtris luculenter probare poſſumus, Chriſtianam religionem a Deo eſſe, & dignam eſſe quæ ceteris anteponatur.

Neque vero exiſtimetis, Adoleſcentes, hujuſmodi impios, pervivaces, perduelles aut nullos exſtare, aut ſine judicio & eruditione confutari poſſe, ut non nulli contendunt. Utrumque enim non ita ſe habere teſtes non ſuſpecti auctores ſunt. Principio innumeros in Europa, præſertim in Anglia, eſſe Atheos, & Deiſtas, noſtra, & parentum memoria faſſi ſunt viri doctiſſimi, Hue-

---

„ *viſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, aut gra-*
„ *tias egerunt*. Paullus *Romanos I. 19. ſeqq.*

[1] „ *Gentes quæ legem non habent* (ſcriptam) *naturaliter* (id eſt ſine locutione divina) *ea, quæ legis ſunt*, „ *faciunt: ejuſmodi legem non habentes ipſi ſibi ſunt lex:* „ *qui oſtendunt opus ejus ſcriptum in cordibus ſuis, teſti-* „ *monium reddente illis conſcientia ipſorum*. Idem ibid. C. II. v. 14. ſeq.

Huetius, Magalottius, Fenelonus, ceteri, [1] qui eos dedita opera eruditissime refutarunt.

Quanto autem opere hujusmodi infideles præsertim recentiores, in litteras incumbant; quanta animi contentione recentioribus studiis dent operam; norunt qui eorum scripta legerunt, vel Litterariam historiam a limine salutarunt. Nimirum homines isti inpii adjumenta poliendæ mentis, & investigandæ veritatis temere & superbe flectunt ad religionem Naturalem evertendam, extinguendaque humanæ rationis lumina. Quis enim ignorat quanta sophismatum multitudine, quam inpudenti & adfectata eruditione, inpii illi homines, & non sine venia memorandi, Hobbesius, Spinosa, Bælius, Burnetius, Collinsius, Beausobrius, Wolstonus, ceteri, vel religionem Naturalem, vel Christianam adorti sunt: quantaque moliti fuerint ut eam, si possent, tollerent e medio?

Quid autem proficies cum hominibus disputando, qui non dico generales notiones, & vocabula incertæ significationis, quæ nihil etiam apud Catholicos, qui veræ Philosophiæ dant operam, efficiunt; sed ipsa perspicua rationis decreta interdum irrident, interdum revocant in dubium; nisi judicio ab optima Logica parato, multa & exquisita doctrina exculto in pugnam descendas?

Non hic generalibus notionibus, non vocabulis inanibus, sed firma & perspicua ratione pugnandum est. Separanda sunt vocabula, quæ nihil significant, vel incertam habent significationem: utendum vocabulis usitatis, quæ accurate sunt definienda: lectissimæ rationes adducendæ sunt: eæque ordine collocandæ, ut facilius, in animum legentis inlabantur. Adversariorum fallaciæ, quæ vel voce, vel re continentur, diligenter patefacien-

[1] *Fabricius* De Veritate Religionis Christianæ cap. 22. *recenset eos, qui contra Deistas fripserunt*.

ciendæ: infirmandaque reliqua argumenta clarissimis & minime dubiis argumentationibus. Nihil pro certo ponendum, quod firma ratione perspicue non deducatur: nullæ hypotheses, nullæ res libere cogitatæ sunt recipiendæ: omnia argumentatione certissima efficienda sunt. Quis autem non videt, ad hæc præstanda quanta quamque selecta Philosophia sit necessaria?

At enim, falsa defendunt ipsi, rectæque rationi repugnantia. Utinam, Adolescentes, omnia, quæ ab hostibus Catholicæ religionis per fallaciam objiciuntur, sine labore possent confutari! non enim tantam cum adversariis nostris dimicationem, tamque diuturnam susciperemus: non has pestes frequenter offenderemus, quæ & pacem ecclesiæ Catholicæ turbare non cessant; & gravissimos Theologos armant ut eorum inpudentiam perfringant. Sunt autem multa, quæ nos falsa esse & certo scimus, & perspicue deprehendimus, quæ tamen non nisi ab homine summo mentis acumine prædito, & exercitatione disputandi contrito infirmari possunt: & quæ nisi pro merito refutentur, [possunt enim ea omnia funditus labefactari] maximum religioni nostræ adferre possunt detrimentum. Quæ cum & viri clarissimi disertis verbis testati sint, & diuturnus usus illis, qui cum Infidelibus, & Hæreticis disputando contendunt, ostendat; supervacaneum est de iis ulterius verba facere. Et de *Naturali theologia* hactenus.

Venio ad Theologiæ partem, quæ superna locutione continetur. Duo hic argumentis firmissimis conficere debemus: alterum est, Deum ea manifestasse viris divinis, quæ ipsi scriptis consignarunt: alterum, eo sensu tradidisse, quo Romana ecclesia accipiendum esse docet. Quanta autem ex hoc duplici fonte disputationum seges enascitur, quam acres, quamque diuturnæ!

Probemus vel unam partem nimirum, Mosen divino spi-

ſpiritu adflatum Pentateuchum ſcripſiſſe. Hic illico quædam argumenta ſe offerunt ex Hiſtoria deſumta, quæ primo adſpectu tales libros Moyſi abjudicare videntur. Quibus quo pacto occurremus, niſi & multijugi lectione, & limato judicio valeamus? Legatur vel unus liber clariſſimi Huetii de *Demonſtratione Evangelica*, & planum fiet, quanta Eccleſiaſticæ, & Profanæ hiſtoriæ, quanta ſolidioris Philoſophiæ notitia eſt neceſſaria, ut iis occurramus, qui codices vel Veteris, vel Novi fœderis divino ſpiritu conſcriptos fuiſſe negant.

Deinde qui divinum ſermonem rejiciunt, ii quidem Deiſtæ ſunt, qui non niſi rationibus naturæ ſacra dogmata adoriuntur. Iis igitur duplici modo eſt occurrendum: primum, ratiocinatione naturali, quæ oſtendat, ex religione Naturæ perſpicue ſequi, ſupernam locutionem & Divinam religionem homini eſſe neceſſariam: deinde, argumentis ab Hiſtoria ductis, quæ efficiant, Judæorum, & Chriſtianorum doctrinam Deum auctorem habere: Deiſtarumque objectationes ſolide diluat, & perſpicue. Quæ cum e media, & ſolidiori Philoſophia, interdum vero e phyſica Recentiori [1] argumenta ſumantur; conficitur, divinam auctoritatem utriuſque Teſtamenti, quæ omnis religionis & Theologiæ eſt fundamentum, Philoſophia lectiſſima adverſum hos inpios eſſe confirmandam.

Jam vero cum iis diſputemus, qui Sacros codices Divinos eſſe non negant; ſed qui, quo ſenſu Scripturæ verba accipienda ſint, examinant. Nonne in graviſſimam diſputationem, quæ nos ab Hæreticis ſejungit, incidimus? Negant Sociniani, Calviniani, Lutherani, Chriſtum Jeſum dogma ullum Apoſtolis verbo tradidiſſe, ſeu, ut alii vo-

[1] *Derham*, *in* Demonſtratione de Exiſtentia Dei, *pleraque omnia argumenta ex Recentiorum phyſicorum perſcrutatione ſumit, ut id efficiat*.

vocant, negant *Divinam traditionem* : & efficere contendunt, in omnibus Fidei disputationibus ad Scripturæ verba esse recurrendum. Id præter ceteros Hæreticos recentiores urgent Rivetus de *Patrum auctoritate*, & Dallæus de *Vero Patrum usu*, & Hottingerus de *Abusu Patrum* : & tot machinis Veterum episcoporum auctoritatem labefactare conantur, ut nihil supra : contendentes, se non contemnere Patrum eruditionem, sed solam scripturam Sacram pro Fidei regula habere.. [1] Quis autem ad respondendum se comparet, qui præter vastissimam lectionem, arte Logica, & Critica ad plenum non sit instructus? Quis veros libros a falsis, quis nævos ab erroribus, quis fallacias a firmis ratiocinationibus sine Philosophiæ ope separare poterit?

Primum Hæretici argumenta sua promunt ab Scriptura, & Ratione, & Historia: & minutatim percensent nævos aliquos & veros, & falsos [2] nostrorum Doctorum ab ipsis Apostolorum temporibus ad sæculum usque XV. Pugnantia primo adspectu eorum loca, Conciliorumque si qua occurrunt, adducunt : plurimam addunt

O fal-

---

[1] *Ex Hæreticis Joannes Clericus in* Epist. Criticis, præsertim Epist. IIII. *audacter PP. eruditionem minuit*. *Contra Georg. Calixtus in* Apparatu Theologico *p. 35. seqq. eorum eruditionem extollit*.

[2] *Hæretici plerique omnes accusant Patres : Gundlingius* Observ. Tom. II. *disputat de* Nævis Justini Martyris in ratiocinando. *Basnagius de* Hæresi Apollinaris *Epiphanium accusat*. *Barbeyrachus* Moralem eorum exagitat. *Alii, ut Chemnitius, Calovius, & Claudius* Judicium de PP. Græcis, & Latinis, *pæne omnes reprehendunt : qui ab iis, quibus jus est, consuli possunt. Illis tamen recentiores Catholici pro merito responderunt, eosque penitus labefactarunt*.

fallaciam, ut eos ad perverſum ſenſum detorqueant: totam Eccleſiaſticam hiſtoriam excutiunt, ut efficiant, eos tales eſſe, quibus nulla fides habeatur, propterea quod per eorum manus, ut inquiunt, ad nos uſque pura Chriſti doctrina pervenire non potuit. Hæc & alia multa perduelles Hæretici. Iis autem ut reſiſtamus, totam hiſtoriam Eccleſiæ, Patrumque ſcripta examinanda eſſe, nullus non videt. Hæc vero omnino requirunt Criticam artem, & peracre judicium, ut verum ſenſum explorare poſſimus. Quæ cum Recentioris logicæ pars ſit, fit conſequens, ſine bona Logica, Theologica dogmata defendi non poſſe.

Cetera lubens prætereo, cum ex iis, quæ diximus, manifeſto inferatur, acerrimum ingenium, id eſt, mentem bona Logica, & Critica exercitatam, omnino eſſe neceſſariam ad res omnes ſacras pro merito earum accipiendas, ne aliud pro alio intelligentes decipiamur.

Atque hæc ego, Adoleſcentes, quæ de Hæreticis dico, non ſponte, ſed coactus dico, nec ſine ingenti animi dolore commemoro. Non enim illorum induſtriam, non eruditionem memoro interdum, ut vos ad eorum lectionem inliciam: quinimmo nihil magis commendo vobis, quam ut hujuſmodi homines, tamquam hoſtes religionis noſtræ, peſtes reipublicæ Chriſtianæ, toto animo fugiatis. Sed eo tantum conſilio facio ut intelligatis, quanto opere bonis ſtudiis vacare debeatis, ut veram & Catholicam religionem adverſus hos vel inpios, vel Hæreticos ſtrenue defendatis: quod ante me plurimi viri Catholici, iique doctiſſimi, monuerunt.

Neque vero illorum conſilium probo, qui contendunt, hæc diligenter & ſummo ſtudio Adoleſcentibus eſſe occultanda. Ego vero exiſtimo, nihil Theologo conſentaneum magis, nihil religioni aut Naturali, aut Catholicæ magis eſſe glorioſum, quam ut omnes intelligant, utramque tam firmam, tamque inconcuſſam eſſe; ut etiamſi a Philoſophis

phis summo ingenio, acerrimo judicio, ingenti eruditione præditis, non uno genere armorum, sed & variis, & plurimis, & validissimis machinis sit oppugnata; tamen inmobilis & invariata remanserit. Ex quo omnibus notum fiat, eam non hominis opus esse, sed Dei.

Itaque quamvis nos aliquorum Hæreticorum eruditionem interdum commemoremus, non eos legendos Adolescentibus proponimus: sed viris ætate, & doctrina provectis, quibus Ecclesia legendi potestatem fecerit: quique vel eos dedita opera refutare, vel Dogmaticam & Polemicam theologiam e superiori loco tradere adoriuntur: ubi Hæreticorum argumenta infirmare necesse est. Tironibus vero hæc dicenda existimavimus, primum ut eis persuaderemus, & ostenderemus, quam male homines non nulli, ii præsertim, qui a vera & Catholica religione sejuncti sunt, ingenio & eruditione utantur, [tametsi iidem non in omnibus male utantur] quod facere & Historici, & Doctoris officium nos cogit. Deinde, ut eorum industriam incitaremus, quo facilius rei & Philosophicæ, & Theologicæ naviter dent operam: & religionem vel Naturalem, vel a Deo traditam,& ab ecclesia Romana propositam, ab hostium impetu & incursione defendant: nec ab adversariorum calliditate & astutia inprudentes circumveniantur. Sed de his plus satis.

CAPUT V.

Ostenditur bonam Philosophiam non esse eam, quæ argutiis, & inanibus quæstionibus, aut generalibus notionibus continetur.

BEne habet. Satis in superioribus ostendimus, bonam Philosophiam esse eam, quæ mentem hominis aptam reddit, quæ in omni vitæ parte verum perscrutetur:

eamque optimis præceptis imbuit, ut actiones ſuas naturæ rationi conſentaneas faciat. Nunc ſeparatim diſquirendum eſt, quibuſnam hæc Philoſophiæ notio accommodari poſſit. Quod profecto faciemus, ſi naturam & uſum præcipuarum partium prius examinabimus: idque diverſa ratione quam ſuperioribus capitibus fecimus. [1]

Et quidem cum finis Logicæ ſit verum inveſtigare, oportet Logicam eas præceptiones tradere, quæ ad verum inveniendum ſunt accommodatæ. Veritas autem in hoc ſita eſt, ut ego talem notionem habeam, quæ ſit conveniens rei ut in ſe eſt. e. g. Videam Petrum e longinquo, & judicem eſſe Petrum: vera eſt propoſitio, quia adfirmat quod eſt. Videam hominis picturam, judicem eſſe verum hominem: eſt falſa, quia non eſt conſentanea rei ut in ſe eſt. Eſt ergo veritas in *re* tamquam fundamento: in *mente* tamquam ſubjecto: in *verbis* tamquam in ſignis. Quare Logici eſt cognoſcere, quid ſit mens, quæ illius operationes, quæ ſigna, quo facilius intelligat, qua ratione veritatem inveſtigare queat.

Porro veritas vel eſt certa, vel probabilis. Veritas *certa* eſt, quæ indubio ſenſu, vel perſpicua & certa cognitione nititur. e. g. Cum video Petrum e regione ſtantem, certo ſcio, idque ſenſus ope, *Petrum exſiſtere*. Hæc cum longo uſu, & factis experimentis adquiritur, vocatur *Experientia*. Sin autem ex eo quod clare cognoſco, Petrum vivere & ſentire, colligo, *Petrum eſſe animans*; certo ſcio, idque ratiocinationis præſidio, *Petrum eſſe animans*. Hæc vocatur *Demonſtratio*.

Cum autem animi perceptio, vel ſenſus, vulgo *ſenſio*, per organa ſenſuum externorum adquiratur; organa autem

---

[1] *Hæc tironum gratia monemus, qui fortaſſe non animadvertent, qua de cauſſa eadem plurimis in locis tangamus.*

autem si male sunt adfecta, si longe distant ab objecto, si objectum, uti par est, non consideratur, aliud objectum, quam, quod est, oculis repræsentent; [1] munus erit Logici eas præceptiones tradere, quibus *perceptiones*, & *sensiones* recte comparari queant.

Demonstratio autem *certa* [hæc sola Demonstratio vocatur] non habetur, nisi comparem evidens principium, & ex eo cognitiones alias perspicuas colligam. Oportet ergo primo intelligam, quid sit idea *clara* & *perspicua*, & quo modo comparetur. Deinde, quid demonstratio *directa*, & *indirecta*, cetera. Hæc de veritate *certa*: venio ad *probabilem*.

Veritas *probabilis* est, quæ non evidenti propositione, sed hypothesi innititur tamquam fundamento. Est autem hypothesis propositio, quæ habetur vera, quia ex ea phænomena, quæ occurrunt, commode & verisimiliter explicantur. e. g. Videam colorem lapidis scabri mutari, si polias superficiem, & hujusmodi phænomenon explicare coner. Sumo pro hypothesi, *luminis radios si in superficiem magis aut minus scabram incidant, diverso modo oculos adficere*. Hinc commode expono, colores non in objecto corpore esse, sed ex refractione varia radiorum lucis, quæ oculos adficiunt, proficisci. En veritas *probabilis*.

Jam veritas probabilis vel habet pro fundamento & hypothesi significationem *verborum*, vel *testium* auctoritatem, vel rerum *eventum*, horumque signa, vel *phænomenorum* explicationem. Primo casu, vocatur probabilitas *Hermeneutica* seu *Interpretativa*: secundo, *Historica*: tertio, *Moralis & Politica*: quarto, *Physica*. Nisi autem penitus cognoscamus, quo modo verborum sensum, aut testium fidem, aut eventus, aut caussas phænomenorum ex-

 plo-

---

[1] *Conferantur, quæ disputavimus* in Logica L. II. p. 1. c. 5. & 6. & L. IIII. p. 1. c. 4.

plorare possimus, omnino probabilem cognitionem non adipiscemur. Oportet ergo Logicam tradere leges, quæ omnia perspicue exponant, quo probabilem veritatem facilius investigemus.

Veritatem miselli homines investigamus meditatione, lectione, disputatione. Hic vero occurrunt præjudicia nimis multa *auctoritatis*, & *præcipitantiæ*, quæ caliginem quamdam veluti menti obducunt, ne veritatem perspicue intelligat. Quæ nosse necessarium est, ut ea studiose fugiamus.

Logici autem est, non modo sibi, sed etiam aliis philosophari: id est, non modo verum investigare, sed inventum aliis tradere & explicare. Porro veritatem cum aliis communicamus *voce*, & *scripto*. At in his plurima observatu digna sunt, quæ nisi facimus, vix eam viam insistemus, quæ ad veritatis interiora perducit. Quare oportet in Logica talia præcepta tradi, quæ ad id efficiendum expedita & accommodata videantur.

Hæc in pauca conferendo, constat, debere Logicum cognoscere, quid sit humana mens, quæ illius operationes, qua ratione comparentur, & aliis innotescant, quod sit ad eas consequendas iter facilius. Deinde, veritatis cum certæ, tum probabilis naturam, & gradus, quibus ad eam pervenimus, cognitos habere; quæque obstant removere. Postremo, habere exploratum, quæ sit ratio viaque perscrutandi verum, & inventum aliis tradendi. Quæ ex iis, quæ paullo ante explicavimus, perspicue fluunt. Et de Philosophia, quæ mentem expolit, hucusque.

Nunc eam partem consideremus, quæ voluntatis medicinam parat, viamque munit ad veram felicitatem. Homo enim nascitur expers omnis felicitatis, immo plurimis miseriis obnoxius, quæ eum retardant, ne ad felicitatem perveniat. Hæc autem mala vel a mente, vel a corpore proficiscuntur, & pravos adfectus ac vitia gignunt,

gnunt, quæ nos a vero bono divertunt. Vitia autem & adfectus certas notas habent, ex quibus facile dignoscuntur. Porro summum bonum unica est medicina, quæ infelicitatem hominis moralem delet, & nos vere facit beatos, si modo ad illud pervenire meditatione possimus. His fere Ethica continetur.

Ex hac investigatione jurisprudentia *Naturalis* proficiscitur, quæ disputat de humanarum actionum fontibus, & omni varietate officiorum hominis, quantum naturæ ratione cognosci possunt. Et quamquam hæc pars ab illis plerumque tractari soleat, qui Jurisprudentiæ dant operam; tamen ad Philosophos pertinere dubitabit nemo, qui principia, ex quibus fluit, perpenderit.

His constitutis apertum fit, quo ordine & via Moralis disciplina debeat explanari. Ac primum demonstrandum est, quid sit natura hominis moralis: quoque modo humanæ actiones ex animo, & corpore nascantur. Deinde, quid sint mores hominum, quid vitia, quibusque notis secerni queant. Tum per singula currendo examinare oportet, quid illud sit, cui nomen summi boni convenit: qui effectus: quibusque adjumentis ad illud accedere valeamus. Postremo, disciplina de Officiis accuratissime tradi debet.

Hactenus qualis Philosophia sit, quæ cognitiones, & appetitiones humanas moderatur, demonstravimus. Hinc facile existimare possumus, an qui in contrariam sententiam disputant, id præstent, quod nos bonæ Philosophiæ munus esse ostendimus. Nam si animadvertimus quædam in iis desiderari, nulli dubium erit, emendari, & clariori ordine disponi debere. Quare & Veteres, & Recentiores accurate sunt conferendi, ut intelligamus, utri ea præcepta tradant, quæ ad finem, quem Philosophia sibi posuit, idonea & necessaria sunt.

Tres faciunt partes Philosophiæ Aristotelici philoso-

phi, Logicam, Metaphyſicam, Phyſicam. Ex iis autem, quæ longa oratione perſecuti ſumus, efficitur, Antiquiores logicos tametſi quædam belle ac ingenioſe excogitarint, tamen aliqua addidiſſe, quæ ad recte ratiocinandum accommodata non ſunt. Deinde deſiderantur in ea quædam, quæ ad Logicam, uti antea demonſtravimus, neceſſaria ſunt. Etenim totum illud de comparandis claris rerum ideis, de modo inveſtigandi verum tum certum, tum probabile, de gradibus probabilitatis, de arte Critica, de arte interpretandi auctores, de præjudiciis, quæ nos a vero rejiciunt, de modo veritatem cum aliis communicandi voce, diſputatione, ſcripto; in hiſce ſcriptis non occurrit. Quæ qui non callet, non is omnes Logicæ partes habet exploratas: nec eam facultatem comparabit, quæ neceſſaria eſt, ut in diſciplinis ſeverioribus, & negotiis aut forenſibus, aut domeſticis recte percipiamus, & argumentando colligamus.

Sequitur Metaphyſica, quæ pars Logicæ merito ſuo vocari debet, propterea quia & ipſa viam monſtrat, ad verum in ſingulis diſciplinis inveſtigandum. Nam unaquæque diſciplina habet quædam cum ceteris communia, quæ qui non intelligit, difficulter de ſingulis diſputabit. Rem exemplo inluſtrabimus.

Omnia, de quibus docti homines diſputant, vel ſunt, vel eſſe poſſunt: iccirco omnia *entis* nomine continentur. Quidquid ergo enti generatim tribuitur, & ſingulis entibus tribui poteſt. Jam vero ea, quæ ſunt, aut eſſe poſſunt, ſuas habent naturas ſeu eſſentias: durant magis, & minus: producunt aliquid, vel ab aliquo producuntur, cetera. Oportet ergo, antea quam de unaquaque ſingulatim diſſeramus, ut intelligamus, quid ens ſit, quæ illius proprietates, quid duratio, quid cauſſa, quid effectus, reliqua.

Accedit quod graviores diſciplinæ res ſingulas ſeorſum

ſum non perſequuntur, ſed de omnibus explicant generatim. Quare oportet mentem adſuefieri generalibus notionibus, quo facilius ea, quæ in diſciplinis traduntur, percipiat: atque, objectum ſingularum quale ſit, internoſcere queat.

Itaque Metaphyſica eſt quoddam prooemium diſciplinarum omnium, in quo axiomata generalia & indubia traduntur, quæ omnibus ideis conveniunt: atque ex iis concluſiones colliguntur, quæ ad reliqua penitus, faciliuſque cognoſcenda neceſſaria eſſe videntur. Deinde nomina tradit, explanatque, quibus ea commodius explicare poſſimus: idque ſine ullo verborum ambitu, ſine ſubtili diſputatione, quæ ad verborum, & axiomatum intelligentiam idonea non ſunt. Quapropter hæc Philoſophiæ pars *Ontologia* & *Ontoſophia*, ſeu ſcientia de *ente* commode nominatur.

Antiquiores autem Metaphyſici plura illi quidem docte, ſubtiliter, & graviter diſputant: quædam tamen adjungunt, quæ haud ſcio an in inſtitutione puerili locum habeant. Saltim magnam ingenii vim, & incredibile acumen, & haud mediocrem exercitationem poſtulant: quæ in pueris, & qui hiſce myſteriis non ſunt initiati, fruſtra requiras.

Ac primum conſentaneum eſſet & loco, & inſtitutioni, non ea miſcere, quæ ex diverſis fontibus fluunt: ſed quæ ad theologiam Supernam, quæ ad Phyſicam, quæ ad Logicam pertinent, accurate diſtinguere, & ſuis in locis diſputare: ne puerorum mentes & copia, & varietate obruantur. Deinde, & illud eſſet accommodatum ad intellectum puerorum, temperare ab inveſtigatione rerum *poſſibilium*, quæ vix a nobis intelligi, nedum plane explicari, poſſunt. Deinde, neceſſe eſſet definitiones nominum, & axiomata perſpicua adferre; quo facilius tirones argumentum, de quo agitur, perciperent, ex eoque commode diſpu-

disputarent. Ad extremum oporteret resecare magnam illam rationum, quæ e contrario opponuntur, multitudinem, quæ negotium obscurant multum. Quæ qui facerent, bene illi consulerent tironum commoditati.

Sed ad Physicam veniamus: cujus finis est, naturas & proprietates rerum omnium, quas Deus condidit, investigare. Cum autem nos rerum naturas non nisi ex effectis cognoscamus, oportet primum singulos effectus plane cognitos & exploratos habere: quod est historiam naturæ cognoscere. Deinde ea, quæ cum omnibus corporibus communia sunt, nosse. Tum ex principiis certis, id est, ex clara notione proprietatum materiæ, & ex ratis ac constantibus legibus motus, phænomenorum caussas explorare. Quod si phænomena occurrant, quæ ex principiis perspicuis inlustrari non possunt, ex hypothesi sunt inlustranda: quæ talis esse debet, ut omnes rei verisimilis characteres præferat, & omnibus effectis exacte respondeat.

At qui ex veteri disciplina philosophantur, diversa ratione id faciunt. Nam primum generalibus notionibus plerumque detinentur. Tum quædam *possibilia* examinant, quæ ad explorandas proprietates materiæ idonea non sunt. Præterea aliqua adjungunt ex superna Theologia deprompta, quæ tirones vix percipiunt, & quæ ipsi acute & copiose edisserunt. Hæc in Physica generatim. Particulatim vero qui Physicam persequuntur, eadem ratione philosophantur. Numquam vero singulorum viventium generationem, atque phænomena omnia Physica, quæ in hoc orbe terræ occurrunt, singulatim explorant, & persequuntur minutatim. Quare eorum Physica disputatio vix aut nullo modo differt a Metaphysica.

Hæc ex librorum ad libros comparatione multo facilius, quam diserta aliqua oratione, cognoscuntur, & demonstrantur. Conferamus itaque, si placet, Antiquiorum

rum philoſophorum, de quibus hoc loco eſt ſermo, lucubrationes cum commentariis academiarum Regiarum, ut Florentinæ, Londinenſis, Pariſienſis, Leopoldinæ, Berolinenſis, Bononienſis, Petropolitanæ, ceterarumque, in quibus perſcrutationes Phyſicæ accuratiſſime inſtitutæ ſe offerunt. Conferamus cum ſcriptis Recentiorum, qui Naturæ contemplationi ſe totos dederunt, & vel *plantarum* hiſtoriam & naturam perſcrutati ſunt, ut Malpighius, Grewvius, Vaillantius, Tournefortius, Haleſius, Triumphetus, Bradleyus, Michelius, ceteri: vel *animalium* proprietates, ut Willugbius, Jonſtonus, Valliſnerius, Reaumurtius, Ruyſchius, Borellus: vel *mineralium*, ut Haleyus: vel minutiſſima quæque *viventia*, & id genus alia inſenſibilia microſcopio detexerunt, ut Leeuwenoekius, Hookius, Bonanius, Hartſoekerus, Valliſnerius: vel *aeris pondus*, ac incredibilem demonſtrarunt vim, ut Boylæus, Mariotte, Sturmius, Guerikius: vel *luminis* proprietates, ut Newtonus, Grimaldius, Hugenſius, Caſtellus: vel *mutationes mirabiles* Chemiæ præſidio patefecerunt, ut Boerhaavenius, Lemeryus, ceteri nimis multi. Conferamus itidem cum iis, qui inſtrumenta & machinationes, quibus ad naturæ interiora pervenimus, deſcribunt, & exponunt, ut Deſaugulierſius, Nolletus, Perraultius, Gallonius, reliqui. Sane ſi horum, & ſimilium lucubrationes adtente meditamur, nullo negotio intelligemus, Veteres in Phyſica particulatim paucos progreſſus habuiſſe.

Nam ſi verum eſt, quod profecto verum eſt, Recentiores phyſicos multa & præclara Naturæ myſteria patefeciſſe: item ſi verum eſt, non niſi plurimis, & exquiſitis inſtrumentis, quæ alio & alio tempore inventa fuere & perpolita; idque non ab uno homine, ſed a variis, & differentibus in locis; tum multo labore ac ſudore, longi temporis decurſu, incredibili impenſa, innumeris captis experi-

perimentis, ad eam cognitionem perveniſſe ; nullus dubitabit, eos, qui hanc viam non inſiſtunt, ad Naturæ interiora vix eſſe perventuros.

Venio ad alteram Phyſicæ diſciplinæ partem, *Pneumatologiam*. Hic primo conſtituendum eſt, quid illud ſit de quo hoc loco eſt diſputandum. Nos autem de animo nihil ſcimus præter hæc: eſſe rem, quæ non eſt corpus, ſed ſpiritus; indiviſibilem, & inmortalem: cognoſcere hoc & illo modo: omnino libere velle, & nolle: movere corpus humanum, & ab eo viciſſim adfici. Hæc & ratione naturæ, & teſtimonio divino conſtant, de quo hoc loco non diſputamus. Verum cum animus in ſenſus non incurrat, non niſi ex effectis proprietates hujuſmodi probare poſſumus. Quare & ſingula explorare debemus, & inluſtrare: &, quæ ex adverſo opponuntur, infirmare.

At Veteres philoſophi etiamſi quædam ex illis, quæ memoravimus, diſputent ſub titulo *de Anima*; tamen in lucubrationibus illis, quæ ſunt in manibus, ea breviſſime tangunt, & toti ſunt in eo ut quædam generalia perſequantur de *anima in communi*, de *intellectionibus*, & *notitiis*, uti vocant, de rebus ſpiritalibus, quæ a Deo fieri poſſunt: ubi plurima ad abſtruſiorem Theologiam ſpectantia fuſe exponunt: adeo ut difficulter, quid ratione, quid auctoritate habeatur; quid ſermone divino conſtet, quid ex doctorum fluat opinionibus, a tirone ſecerni queat.

Quod ſi hæc ſuis in locis diſtincte diſputarentur, utilitate non carerent: at hoc loco, ubi rationibus naturæ ſolum eſt diſceptandum, ex uſu non ſunt. Finge te cum quibuſdam impiis contendere, quorum nimis multos hac ætate exſtare ſupra demonſtravimus: certe non niſi ex perſpicuis rationibus eos pro merito confringes, eorumque ſyſtemata penitus infirmabis. Legite, Adoleſcentes, non modo Catholicos juniores, qui religionem Naturalem

ab

ab hac inpiorum classe, nostra & parentum memoria strenue defenderunt; sed etiam antiquiores, gravissimos Scholasticos, qui aliquot ante saeculis in eodem argumento versati sunt, praesertim beatissimum Thomam, [1] & reperietis, eum, ut theologiam Naturalem exponeret, Gentiumque deliria confutaret, non ex Dialecticis argutiis, aut ex Philosophorum paradoxis opinionibus; sed ex perspicuis rationibus naturae doctissime disputasse. Ex quo efficitur, in illa Pneumatologiam tradendi methodo, quam non nulli sequuntur, plurima desiderari, quae facile novo ordine, paucisque adjectis emendari possunt, & suppleri. [2]

Su-

---

[1] *Libris* Contra Gentes.

[2] *Aristoteles in libris* Metaphysicorum *proposuit sibi, de Deo, & Intelligentiis agere: tamen non nisi breviter id effecit, & in terminorum explicatione, ac principiis curam omnem consumsit. Arabes vero, quod ad haec animum non adverterent, missa tractatione de Deo, in considerando* ente *generatim toti fuere: quod Aristoteli in mentem non venerat. Conferatur Jacob. Thomas.* Hist. Metaph. *§. 26. 38. Etiam Scholasticorum metaphysica fere tota* entis *est disputatio: tametsi alia de* spiritu *adjungant. Itaque* Pneumatologiam *partem* Metaphysicae *seu* Ontologiae *esse dixerunt: rari eam separatim disputarunt. Hos inter primum locum habet Theophilus Raynaudus in* Theologia Naturali Lugduni edita 1622. 4. *Verum & ipse eo ordine scribit, qui doctioribus non probatur. Nam primum* Ontologiam *cum* Pneumatologia *initio libri conjungit. Deinde non necessariis disputationibus saepissime detinetur. Tum addit quaedam, quae non nisi declaratione divina cognosci possunt. Ad haec ex praejudicata sententia aliquando disputat: e. g. in* prologo *Aristotelis theologiam Naturalem valde extol-*

Superest ut de Practica philosophia dicamus. Hanc plurimi in scholis relinquunt intactam, & ad theologos Morales, uti vocant, pertinere existimant: Jurisprudentiam vero Naturalem ad caussarum patronos. Qui vero ex Aristotelis sententia de Ethica scripserunt, ii quidem in virtutibus, & vitiis exponendis operam suam consumunt: reliquas partes plerumque non adtingunt. [1] Verum si rem,

---

tollit: quo plane ostendit, sese Philosophi germanum systema non habere cognitum. Hæc & alia, quæ congerit, in theologia Naturali locum non habent.

Fuere quidem Scholastici non nulli præsertim antiquiores, ut Scotistæ, qui in suis scriptis quædam egregie disputarunt, quæ ad Pneumatologiam *inlustrandam accommodata sunt, & quæ Recentiores nobiles quidam studiose collegerunt. Nam certum est, Scholasticos nimis multos ingenio & acumine valuisse, & plurima ingeniose conscripsisse, quæ merito suo laudantur. Sed in eorum lucubrationibus* Pneumatologiæ *corpus omnibus suis partibus absolutum non invenitur: propterea quia ad eam pro dignitate inlustrandam animum non adjunxerunt: nam si qui alii, ad id efficiendum erant idonei, si libero judicio uterentur.*

[1] *Aristoteles Libris X.* Ethicorum ad Nicomachum, *quos exposuerunt Victorius, Gifanius, Muretus, viri Politici tantum [non pii] & ad honores contendentis, virtutes exponit. Hæ enim in vita civili & aulica usum habent. De pietate vero mentionem non facit, quippe quæ ad eum finem consequendum Politicis Græcis non necessaria videbatur. Hæ itaque virtutes non præsidia ad summum bonum consequendum, sed partes summi boni Aristoteli sunt: quod bonum earum complexione continetur. Quare qui ex his libris doctrinam morum, ut a doctrina civili sejunctam, du-*

rem, uti par est, examinamus, sine labore intelligemus, tum Ethicam, tum jurisprudentiam Naturalem ad Philosophos spectare. Primum, id nos docent Veteres illi, qui lumine Fidei perfusi non fuere, Xenophon, Aeschines, Cebes, Plato, Aristoteles, Cicero, Seneca, Plutarchus, M. Aurelius, Epictetus, Arrianus, Theophrastus, ceteri de pago Philosophi, qui & de re Morali copiose disseruerunt, & ex rationis praeceptis duxerunt voluntatis medicinam. [1] Deinde, ex rationibus naturae praecepta, quibus Ethica, & jus Naturae continetur, sumuntur. Quare Philosophi est utramque diligenter explanare, ut inde promant tirones germana rationis decreta, quae & ad mores recte formandos, & ceteras disciplinas percipiendas, necessaria sunt.

CAPUT VI.

Planum fit bonam Philosophiam esse eam, quam Recentiores philosophi colunt.

ERgo Peripatetici philosophi, tametsi ingeniose ac subtiliter disputarent; tamen cum in iis argumentis plerumque versarentur, quae ad finem, quem Philosophia sibi posuit, non ducunt, dubium non est, haud commode in non nullis esse philosophatos. Neque enim juvat, quam copiosa, quam subtilis, quamque intricata sit Philosophia: sed quam clara, quam firma, quamque ad investigationem veri expedita & accommodata. Nam que-

---

ducendam putaverunt, plane ostenderunt, Philosophi mentem sibi exploratam non fuisse.

[1] „ *Est profecto animi medicina Philosophia: cujus* „ *auxilium, non ut in corporis morbis, petendum est foris.* Cicero *Tuscul. L. III. c.* 3.

quemadmodum, qui ab Ulyſſipone ad Indiam facturus eſt iter, ut exercitum ducat, & illi provinciæ præſit; inepte ageret, ſi domum ampliſſimam Ulyſſipone dedita opera ædificaret, hortos amœniſſimos coleret, ſereret arbores in quincuncem, & id genus aliis detineretur, quæ utilitate, & delectatione non carent: de paranda vero nave ab omni re inſtructa, de copiis, de hiſtoria politica, & naturali regionis, ad quam tendit, nihil omnino cogitaret: ita qui ad veritatis gynecæum, ut ita dicam, contendit, agit incommode, ſi ſubtilibus, ſed inutilibus diſputationibus occupatur: de iis vero, quæ ad perſcrutationem veritatis penitus ſunt neceſſaria, ne cogitat quidem.

Id cum penitus intelligerent Recentiores philoſophi, hoc unum curarunt, ut non quid Ariſtoteles, quid Carteſius, quid Gaſſendus, quid ceteri Philoſophi dixerint; ſed quod recta ratio oſtendit, ad inveſtigandum verum eſſe neceſſarium, ſequerentur. Hac de cauſſa Carteſius, qui in primis Eclecticam philoſophiam excoluit, deſiderat in Philoſopho, ut præjudicia omnia, tum ea, quæ vocant auctoritatis, tum præcipitantiæ, ſemoveat, ſi modo veritatem explorare contendit, & Philoſophiæ laude cupit eſſe perfectus. Et quamquam ipſe Carteſius, ut erat condendæ ſectæ ſtudio inflammatus, leges, quas condidit, non ſemper ad uſum revocarit; dubium non eſt, illius monitionibus Philoſophos excitatos fuiſſe, ut ſapientius philoſopharentur. Quæ cum ſuperiori libro fuſe demonſtraverimus, hic repetenda non ſunt.

Ab eo tempore quantum philoſophandi ratio fuerit mutata, quantumque lucis ex ea ad ceteras diſciplinas pervenerit, ii ſolum non intelligunt, qui numquam Litterariam hiſtoriam volutarunt. Quod ſi conſideramus, quid cauſſæ fuerit, cur a medio ſæculo XVII. tantos in litteris progreſſus fecerint homines eruditi, quantos bis mil-

mille ante annis non fecerant, facile intelligemus caussam esse, propterea quod cum sine præjudicio rerum caussas investigassent, & constituissent fines uniuscujusque disciplinæ, facillime inutilibus amputatis disciplinas omnes cum humaniores, tum graviores, præsertim Philosophiam, quæ in omni disciplina dominatur, perpoliverunt, & amplificarunt.

Hinc qui Gassendi, Claubergii, Thomasii, ceterorumque artem cogitandi cum Veteri logica confert, multum interesse animadvertit. In hac enim inutilia multa, & intricata occurrunt, & sine ullo ordine disputata: ut postea quam hujusmodi libris volvendis annum consumsimus, nihilo magis, quam antea, expediti simus, ad reliquas disciplinas percipiendas. Illi vero res ad inquisitionem veritatis idoneas ordine, ac perspicue edisserunt: nec in Philosophia solum, sed etiam in aliis disciplinis recte ratiocinandi tradunt præcepta.

Tacendum non est, primos, qui in polienda Logica laborarunt, vel Cartesianos, vel Gassendianos, ut Regium, Claubergium, Sylvanum Regisium, Auctorem Artis Cogitandi, Malebranchium, Hamelium, ceteros, tametsi plurima utilia tradiderint, atque doctorum suorum emendarint lucubrationes, quædam tamen reliquisse, quæ omnino emendationem desiderabant: partim, quod placitis illis, quæ in scholis regnabant, se conformare necessarium existimassent: partim quod præjudicatas in Physica opiniones omnino non deposuerant.

Id ipsum de Physica, & Metaphysica judicamus, quæ, tametsi a Junioribus philosophis, post Cartesium, & Gassendum, mirifice fuerit inlustrata, tamen non fuit pro merito expolita, nisi postea quam iidem hypotheses omnes a Philosophia eliminarunt: & proposuerunt sibi, ex principiis certis, & omnino perspicuis ratiocinari.

Hac ergo ætate, qua Eclectica philosophia in bono

 lumi-

lumine posita est, omnia diverso modo se habent. Nihil jam auctorum nominibus, nihil præjudicatis opinionibus tribuitur: omnia sine partium studio expenduntur. Quæ ad finem, quem disciplinæ habent, conducunt, anteponuntur reliquis: cetera prætermittuntur. Si qua penitus involuta occurrunt, in medio relinquuntur: ne lectoribus inponamus ambitu, & insolentia verborum, quæ plerumque certam significationem non habent.

Et hoc nomine Recentior philosophia a reliquis discriminatur. Nam Veteres nihil suis oculis videbant, nihil domestico judicio odorabantur: sed ex præceptorum suorum placitis omnia finiebant. Quæ vero illi non tradiderant, non erat in usu vestigare. Iccirco quamvis per tot sæcula tanta animi contentione disputassent, parum profecerunt; nec aliquod lumen humanis disciplinis adtulerunt; quæ post tot ac tantas disputationes inperfectæ & inpolitæ reperiebantur.

Cartesiani autem, & Gassendiani etiamsi Eclecticam philosophiam præ se ferrent, & in multis vel a Cartesio, vel a Gassendo dissentirent; tamen utriusque placita sequebantur plerumque, sententiasque interpretabantur: multa itidem ex antiquioribus admiscebant. Cumque rerum omnium caussas perscrutari vellent, ne iis quidem exceptis, quæ a mortalibus nequeunt explorari definirique; ad eas hypotheses confugerunt, quæ & libere confictæ sunt, & phænomenis omnibus exacte non respondent.

At Recentior philosophia omnino se ab hypothesibus liberavit: singulaque non ex Veterum opinionibus, sed ex rationis præscripto definit: quod ipsum est philosophari. Principio hoc curat, ut rationis, & divinæ declarationis fines cognoscat: illa namque ad Philosophiam, hæc ad Theologiam pertinet. Non quod ea, quæ divino sermone constant, pugnent cum iis, quæ ratione

tione continentur: utraque enim a Deo eſt, qui veritatem ſingulis hominibus, vel humana ratione, vel divina locutione declaravit; Deus autem ſibi ipſi conſtat omnino: Sed quod non bene quis ea, quæ rationibus naturæ confirmari debent, præſertim contra Infideles, qui teſtimonia divina rejiciunt, cum iis miſceat, quæ divina declaratione innoteſcunt. Si qua tamen ſunt, quæ Deus hominibus perſpicue declaravit, & vel ad Phyſicam, vel ad aliam diſciplinam pertinent, hæc amplexatur reverenter: reliqua nihil moratur.

Deinde omnia ex perſpicuis, & firmiſſimis deducit principiis. Si qua vero ſe offerunt, quæ hoc modo inluſtrari non poſſunt, ex hypotheſi inluſtrat, & exponit: eamque non certam, ſed veriſimilem eſſe declarat. Quæ vero ſolide explicari non poſſunt, aut quorum major eſt labor, quam utilitas, prætermittit omnino.

Itaque Recentiores philoſophi non inſolentibus verbis, non obſcuris, aut ambitioſis epithetis; ſed domeſticis & propriis vocabulis res nominant, & *ſcapham* vocant *ſcapham*. Nec etiam hypotheſes, quaſi eſſent certæ perſpicuæque probationes; aut res a natura involutas, tamquam res perſpicuas, obtrudunt. Sed dum ea explicare non poſſunt, ignorantiam profiteri non dubitant: nec recuſant mutare ſententiam ſi probabilior hypotheſis ſe offerat.

Quis autem, quæſo, in hac philoſophandi via non veræ Philoſophiæ characteres animadvertit? Quid hic niſi rationi conſentaneum, niſi ad verum in ſingulis diſciplinis inveniendum per quam utile & expeditum occurrit? Habetur honos divinæ locutioni, habetur humanæ rationi: quæ amico fœdere conſentire videntur. Ita tamen habetur, ut utriuſque limites conſtituantur: nec in rebus Philoſophicis ex divina auctoritate argumentemur, niſi in iis, quæ ſine ulla dubitatione a Deo dicta eſſe cogno-

ſcimus: quæ & pauca ſunt, & ex humana ratione inluſtrari poſſunt. Ratio autem diligenter excolitur, ut veritatem, quam quærit, facile & ſecure perſcrutetur.

Quod ſi ea præter ceteras addiſcenda eſt diſciplina, quæ mentem optimis præceptionibus adornat, & omnino aptam reddit, quæ non modo in ſingulis diſciplinis, ſed etiam in omni vitæ parte recte ratiocinetur; dubium non eſt, Philoſophiam ad recentiſſimam obſervationem exactam, & vere hoc nomine dignam eſſe, & ceteris, quæ a quibuſdam excoluntur, multis nominibus eſſe anteponendam.

CAPUT VII.

Non omnia, quæ Recentiores philoſophi excogitarunt, bonæ Philoſophiæ nomine contineri.

JAm ſi omnia, quæ Recentiores de Philoſophia tradiderunt, veræ Philoſophiæ characteres pre ſe ferrent, beati eſſemus in magna illa librorum copia, qui hoc, & ſuperiori ſæculo conditi ſunt. Sed humanarum rerum ea eſt condicio, ut non niſi per quoſdam gradus ab infimo ſtatu ad aliquam præſtantiam & excellentiam perveniant. Inſigne documentum noſtræ miſeriæ, e qua non niſi pedetentim, & multo cum labore ac ſudore poſſumus emergere. Ut illa ipſa animi medicina Philoſophia veluti nobis exprobet primi parentis lapſum, noſque ad Dei opem in omni vitæ parte inplorandam, cohortetur, & flectat.

Hæc ſi accurate nobiſcum reputaverimus, mirari deſinemus, cur tametſi ſæculo XVII. tot viri acuti ingenii, & ſummæ induſtriæ in Philoſophia operam ſuam omnem conſumſerint; adtamen non niſi fine ejuſdem ſæculi, &, ut verius dicam, hoc XVIII. eam viam homines inſiſtant, quæ ad Philoſophiæ myſteria reſeranda manu-

manuducit: cum nihil eodem tempore & natum, & perfectum in rebus humanis esse videatur.

Hac de caussa homines non nulli, qui res merito suo non expendunt, tam graviter de Recentioribus philosophis sentiunt, ut nihil supra. Nam cum nec ætatem auctorum, nec eorum philosophandi viam, nec vicissitudines disciplinarum penitus cognoscant; plurima & longe diversa miscent: & vel omnia laudant, vel inprudenter reprehendunt.

Profecto si Cartesii logicam cum Arte Cogitandi conferimus, multum interest. Ille brevis & exsuccus, &, si paucos canonas demis, inutilis: hic copiosior, & bonis præceptis refertus. Quod si hunc cum Mariotte, ceterisque comparamus, quanta, Deus bone! quamque insignis differentia! quot nos in ultimis offendimus, quæ in Cartesio frustra perquireremus? Age conferamus iterum hos cum Thomasio, Wolfio, Rudigero, Baumeistero, Heineccio, Syrbio: & hic magnam differentiam internoscemus. Quo enim recentiores sunt auctores, eo meliora & utiliora excogitarunt, multaque addiderunt de præjudiciis, de re certa, de probabili, de modo veritatem cum meditatione, tum usu & experientia investigandi, & aliis tradendi: quæ a superioribus vel nullo modo disputata, vel per viam tacta, & obscure tradita sunt: & quæ omnino ad veritatem investigandam sunt necessaria. Nec id solum, sed etiam clariori ac expeditiori via id præstiterunt.

Quid? in iis etiam Logicorum libris, qui jure laudantur, omniane ad finem, quem Logica sibi posuit, utilia, & accommodata? Utinam, Adolescentes, ita se res haberet: non enim in tanta librorum multitudine, tantum seligendi laborem experiremur. Sed cum de his primo Logicæ libro disputaverimus, hoc loco prætereunda sunt. Et hæc de Philosophia dico: nam quædam Catho-

licæ religioni non consentanea in non nullis se offerunt, quæ studiose explorare debemus, atque cavere, ne nos aliquo errore pernicioso commaculent. Sed nos de Philosophia eaque sana disputamus.

Venio ad Physicam disciplinam: quæ vicino sæculo tanto opere exculta fuit a viris doctis, ut explicari vix possit. Verum & hic eadem sors, quæ in Logica, dominata est. Nam qui primi Experimentalem philosophiam excoluerunt; id est, ex certa experientia ratiocinati sunt, tametsi gravissimi Mathematici essent, interdum male ratiocinantur; propterea quod ad hypothesin recurrunt, & ponunt pro certis, quæ certa nullo modo sunt. Hujusmodi fuere Borellus, Bellinus, Bernoulius, Keillius, alii.

Illi vero, qui systemata condiderunt, quæ phænomena omnia explicarent; ut Cartesius, Gassendus, Malebranchius, ceteri, qui ab his nomen habuerunt; cum ex hypothesi falsa plerumque ratiocinentur, quamvis explorata phænomena explicent, verum tamen plerumque male philosophantur. [1]

Aliam philosophandi viam tenuit Newtonus, quæ ex principiis perspicuis & omnino firmis, cujusmodi sunt Mathematica, res Physicas inlustrat. Quid autem dissimilius, quam Cartesianus & Newtonianus? Ille ex falsa hypothesi fere semper ratiocinatur: & omnia, ea etiam, quæ mente percipi non possunt, confidenter exponit. Hic

---

[1] *Exemplo sint hæ hypotheses: Materia universa est homogenea, omnis autem varietas formarum ex adfectionibus particularum componentium nascitur. Partium autem figura, magnitudo, situs, motus, est talis vel talis. Datur aliquod fluidum occultum, incredibili præditum facultate, occulto motu concitatum, quod poros facillime penetret, & mirabilia efficiat. Et hujusmodi hypotheses aliæ.*

Hic ea tantum pro certis adfirmat, quæ experimentis captis certa & firma esse videntur: atque ex legibus motus per argumentationem perspicuam explicari possunt: cetera ad quæstiones refert, quorum veritas explorari, & probabili argumentatione expediri possit.

Quid autem Leibnizius? quid Wolfius? quid Rudigerus? quid ceteri Germani recentiores, eamdemne cum Nevvtono omnes philosophandi viam tenent? minime: at & ipsi tametsi multa utilia adjungant, tamen ad hypotesin non omnino firmam interdum confugiunt. Itaque non omnia, quæ ipsi pro certo adfirmant, ex bonæ Philosophiæ fontibus manare existimabimus.

Quid? illi qui phænomena omnia, quæ in hac rerum universitate se offerunt, ex principiis *mechanicis* ducunt; & illi qui principium aliquod *activum* Deo subjectum ponunt; & illi qui principia mechanica, si sola in auxilium vocentur, ad Atheismum recta ducere defendunt; tum etiam illi, qui Veteres, & Recentiores philosophos in concordiam vocare adorti sunt; ceterique, de quibus primo libro commemoravimus, nonne in contrarias opiniones feruntur? nonne plurima adferunt, quæ & sine ulla ratione excogitata sunt, & ne a viris quidem oculatis aperte intelligi possunt? At enim docti erant: fateor: at interdum ad scopum collineant, interdum non item, sed in rebus gravissimis cæcutiunt, & delirant.

Sed jam Metaphysica, seu Prima philosophia, seu Ontologia, seu Ontosophia [idem enim significant] est consideranda. In qua quot mutationes superiori sæculo factæ fuerint, ex historia Litteraria fit notum. [1] Quidam, post Ramum, Metaphysicam omnem rejecerunt, ut

[1] *Confer. Jacobus Thomasius*, Hist. Metaphysicæ: *in* Erotematibus Metaphysic. *&* *Joan. Christ. Langius* Dissert. de Doctrina Metaphysica.

ut D. Hofmanus, Amesius, Zeidlerus, ceteri. Alii Metaphysicam esse Lexicon eruditum tantum existimarunt: quod hoc nomine pervolvi debeat, ut philosophantium sermonem intelligamus: cujusmodi fuere Jac. Thomasius, & J. Fr. Buddeus. [1] Non nulli, ut Verulaminus, partim ad Physicam retulerunt, partim seorsum explicarunt. Alii pleraque ad Logicam revocarunt, ut Malebranchius, Auctor Artis Cogitandi, Crousazius. Plerique cum doctrina de Spiritibus eam conjunxerunt: ut Cartesius, Morus, Hamelius, Purchotius, Rudigerus, Syrbius, ceteri. En plures philosophandi modi prorsus differentes. Quid autem, quæso similitudinis habet Metaphysica Cartesii, aut Claubergii, aut Hamelii, aut Purchotii, aut Toscæ; cum Ontologia Vvolfii, aut Hollmanni, aut Syrbii? parum profecto.

Age vero consideremus ipsam Pneumatologiam, seu scientiam de Spiritibus: quot enim hic, Deus immortalis! quamque differentes ratiocinandi viæ se offerunt! Alia ratione philosophantur Cartesius, & Cartesiani omnes, ac Semicartesiani, ut Malebranchius, Hamelius, Regisius, Trevisanius: alia longe diversa Morus, Cudvvorthus, reliqui: alia Leibnizius, Wolfius, Syrbius, ceterique. Quid? etiam contrarias opiniones aliquando defendunt, ut eorum scripta excutienti planum erit.

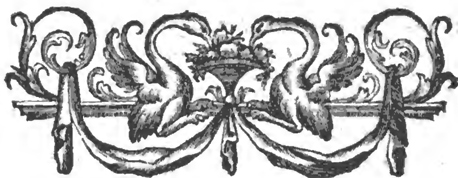
In ipsa etiam theologia Naturali, in qua & Catholici, & Protestantes omnes seu Hæretici eumdem scopum habent, nimirum Dei existentiam, & proprietates firmissimis argumentationibus demonstrare, & cum Atheorum, tum Polytheorum inpudentiam perfringere; aliæ & aliæ longe dissimiles ratiocinandi viæ se offerunt, quibus ad eamdem veritatem perveniunt: quarum aliæ bonæ, aliæ pra-

[1] *Ille* Histor. Metaphys. §. XVI. seqq. *Hic in* Element. Philos. Instrum. P. III.

pravæ sunt. Cartesius, & adseclæ ex idea innata Dei demonstrationem duxerunt. Alii nimis multi, ut Gassendus, Huetius, Brillonius, ceteri a Cartesio, quod ad modum probandi, recesserunt. Ipsimet, qui in exsistentia Dei demonstranda curas omnes posuerunt, ut Fenelonus, Trevisanius, reliqui, aliam & aliam rationem sequuntur. Nonne illi Eclecticam philosophiam perpoliverunt? fateor: at non eadem presserunt vestigia, interdum vero non omnia distincte internoverunt: quod humanæ condicioni ac infirmitati tribuendum est. Cetera, quæ addi possent, prætermitto.

Hæc, ut alia non essent, conficiunt evidenter, philosophos Recentiores plurima & præclara excogitasse, quibus Philosophia majori luce perfunderetur: interdum vero quædam addidisse, quæ vix probabilia sunt: præterea plurima manifesto falsa & perniciosa per inprudentiam, aut malitiam admisisse. Quare præstantissima eorum inventa pondus iis, quæ inconsulte & temere dicta sunt, addere non possunt: & vicissim si qua ab illis non commode cogitata, aut obscure & haud recte tradita sunt, nihil hæc detrahunt ceteris utilissimis inventis, quæ in publicam utilitatem ediderunt. Quamobrem singulæ res pro merito sunt æstimandæ: & ad ecclesiæ Catholicæ leges studiose expendendæ: ex iisque Philosophus ea debet excerpere, quæ ad verum investigandum, & singulas disciplinas perpoliendas, præsertim vero ad Catholicam religionem inlustrandam & defendendam, idonea sunt. Quo nihil debet esse antiquius vero Philosopho. In ceteris vero duo præsertim effugiat, gratiam, & simultatem: quæ duæ res etiam viros doctissimos in errores grandiusculos frequenter inpellunt.

LIB-

LIBER TERTIUS

IN QUO

DE CELEBRIORIBUS PHILOSOPHIS FERTUR JUDICIUM.

Caput Primum.

De Platone, Aristotele, Epicuro.

Uemadmodum si omnia, quæ de nobilioribus Philosophis memoriæ prodita sunt a Veteribus, & Recentioribus historicis, referre vellemus, copiosa historia esset conscribenda, quæ nos a fine, quem nobis initio constituimus, longissime duceret; ita nisi de iis aliqua in præsentia dicamus, qui Philosophiæ laude præter ceteros floruerunt, aliquid tractationi nostræ defuturum arbitramur, nec nos officio erudiendi juventutem pro merito defungi. Quare, quæ de hoc argumento clarissimi homines fusius scripserunt, in angustum reducentes, ea in præsentia libabimus, quæ satis sint ut intelligatis, Adolescentes, quales ii fuerint, qui nobis vel rudimenta Philosophiæ tradiderunt, vel eam perpoliverunt, & emendarunt: quo facilius de auctoribus ipsis judicium faciatis, & iis cum operæ pretio sciatis uti: nec facile deci-

decipiamini ab eorum falsis judiciis, qui cum hanc historiæ Litterariæ partem ne a limine quidem salutarint, veluti ex tripode omnia finiunt: auctores, qui ipsis placent, laudant: alios insipienter vituperant. Cum autem e Veteribus tres fuerint, qui etiam hac ætate in honore sunt, de iis primo dicemus.

Primus igitur se offert *Plato* Atheniensis: de quo primo libro brevem scripsimus historiam: quare hoc loco de philosophandi ratione dicemus. Quanto in honore fuerit Plato Veteribus; quanta de eo mentiti fuerint Gentiles non nulli, vix oratione complecti possumus. Nimirum hic mos veterum Græcorum præsertim fuit, ut eos, qui ingenio, & eruditione præter ceteros claruerant, etiamsi interdum dum viverent morderent, mortuos tamen extollerent in cælum. Id Pythagoræ, id Socrati, id Platoni, id Aristoteli usuvenit: ut alios minorum gentium prætereamus. Quæ in memoriam revocare necesse est, quo de iis accuratius dijudicemus.

Hoc judicio ducti discipuli, vel qui a discipulis talia acceperant, nihil non cogitarunt, quod præceptori suo non libenter tribuerent. Hinc veteres Judæi, Josephus, Aristobolus;& Christiani doctores aliqui, ut Justinus Martyr, Clemens Alexandrinus, Cyrillus Alexandrinus, Eusebius, Theodoretus, Ambrosius, ceteri, cum sibi persuaderent, se se in Platone non nulla Judæorum, & Christianorum decretis consentanea offendere, existimarunt, Platonem in Aegypto a Judæis quædam hausisse. Cui sententiæ Recentiores aliqui doctissimi subscripserunt: [1] tametsi iis parum favente Historia, & Chronologia, ut alii demonstrarunt.

[1] *De* Laudibus Platonis *librum scripsit Speusippus: illius elogia colligit Popeblountius* Censura Celebrior. Auctor. in Platone.

runt. [1] Hinc etiam ceteræ, quæ illi a Recentioribus quibusdam tribuuntur, laudationes derivantur: ut divinum hominem nuncupent, Philosophorum maximum, & hujusmodi amplissima elogia, quæ in tanta laudum profusione hominem res pro merito æstimantem fortasse non movebunt. [2]

Quod si ad Platonem sine præjudicio accedimus, deprehendemus, multa eum, & præclara scripsisse: ad tamen longe distare ab iis laudibus, quæ plena manu eidem tribuuntur. Et quod ad inventionis laudem pertinet, ex Veterum testimoniis conficitur, Platonem ex aliorum libris sua omnia scripta sumsisse & composuisse: nihil ipsum de suo excogitasse. Nam Dialecticam ab Euclide Megarico sumsit: cui junxit formam Dialogisticam, quam a Socrate acceperat. Ab Hermogene, & Cratylo, Eleaticis philosophis, sumsit Naturalem philosophiam: [3] cui alia addidit, quæ Pythagorei tradebant. Ab eodem Pythagora Metaphysicam. [4] Moralis vero, & Civilis disciplinæ initia promsit a Socrate: immo etiam a Protagora, & Sophrone Syracusano. [5] Quid? illa ipsa forma per dialogos philosophandi, quam ipse perpolivisse dicitur, [6] ab aliis accepit: nam præter Socratem, Zeno Elea-

---

[1] *Huetius* Demonstr. Evang. P. III. c. 2. *Baltus*, Defensio PP. qui Platon. accus. L. III. c. 22. *Lamius* de recta Christianorum in eo quod myster. Divinæ Trinit. adtinet, sententia. 1733.

[2] *Lenfantius* Bibliotheq. German. Tom. II. art. 5.

[3] *Plato in* Cratylo Tom. I. p. 401. [4] *Appuleius* de Dogmate Platonis. p.m. 284. [5] *Est in hac sententia Aristoxenes apud Laertium L. III. §.* 37. *& §.*18.

[6] *Veteres quædam in ejus dialogis reprehendisse, narrat Paschius*, de Variis modis tradendi Moralia. c. 1. §. 9.

Eleates, & Alexemenus Tejus ante eum ſcripſerant dialogos. [1]

Duo ei ſummo conſenſu tribuuntur: 1. Quod Grammaticæ naturam & uſum primus expenderit. [2] 2. Quod Geometriam ab aliis acceptam primus apud Græcos induxerit, hujuſque ope cubi duplicationem invenerit. [3] Falſum autem eſt, Platonem methodum analyticam, ſeu revocandi controverſias ad ſua principia, inveniſſe: id enim ante eum cognitum erat. [4] Adeoque ingenii, & inventionis laude extolli Plato non poteſt.

Venio ad philoſophandi rationem. Omnia per dialogos diſſeruit Plato: quorum, qui germani ſunt, exſtant XXXV. quibus addi ſolent ejuſdem XIII. Epiſtolæ. [5] Id eo conſilio fecit Plato, ut mentem ſuam lectoribus occultaret ad odium fugiendum. Nam cum Anaxagoræ, & Socratis exemplo [hi duo, quod mentem ſuam de Diis aperuiſſent, ab Athenienſibus religionis nomine damnati fuerant] didiciſſet, plenum periculi eſſe, ſententiam ſuam declarare; ipſe autem novam de Divinis opinionem ex Italia, & Aegypto adſportaret; quam in tanta Athenienſium ſuperſtitione in vulgus efferre tutum non erat; dedita opera colloquentes in contrarias partes diſputantes inducit: ut tot tamque differentibus ſententiis lector occupatus, quid ipſe ſentiat, ignoret: nec niſi ab iis, quos arcanorum ſenſuum conſcios volebat, poſſet intelligi.

Inpellebat etiam hominem ad obſcuram diſputandi rationem arcana philoſophandi methodus, quam a præceptoribus didicerat. Nam cum Heracliti, qui præter ceteros

---

[1] *Laert. ibid. ſ.* 24. 48. [2] *Laert. ibid. ſ.* 25.

[3] *Plutarch. de* Socratis Genio.

[4] *Bruckerus* in Platone p. m. 642.

[5] *De Platonis dialogorum numero diſputat Joannes Albertus Fabricius* Biblioth. Grææ Volum. II. p. 28.

ros Philoſophos obſcure loquebatur ; & Pythagoreorum , ac Aegyptiorum , qui ſymbolis omnia occultabant ; principiis eſſet innutritus , eoſque deperiret ; facile vel nullo inpellente in eamdem Philoſophiam incidit . [1] Cumque eſſet gloriæ magnopere appetens , & nullo negotio intelligeret , hanc diſſerendi viam obſcuram & intricatam , valde idoneam eſſe ut laude reconditæ doctrinæ prædicaretur ; nihil prius habuit , quam ut hac methodo dialogos ſuos adornaret . Ab hoc autem fonte cetera incommoda orta ſunt , ut poſtea demonſtrabimus .

Hinc dialogos ita texit , ut numquam propriam ſententiam declaret , [2] ſed committat invicem colloquentes : veriſimilitudinem modo huic parti , modo illi adtribuit : in inductionibus vero tam multus eſt , ut , quid ipſe ſibi velit , lector non adſequatur . Deinde definitiones nuſquam tradit : diviſiones autem tam minute perſequitur , ut obſcuritatem , quam vitare cupiebat , pariat rurſum : adeoque nequeat intelligi . Hoc amplius : Fabulas interdum Aegyptiorum more excogitat , & arcanam Philoſophiam his latebris occultat .

Quo autem tutius & facilius lateret , in ſubſidium adſcivit dictionem Poeticam , & translatam , quæ obſcuritatem argumento etiam claro inducit . Deinde ſignificatum vocum mutat pro lubitu,& ex ambiguo loquitur . [3] Præ-

[1] *Confer. Menagius* ad Laertii L. VIII. c. 15.

[2] „ *In Platonis ſcriptis nihil adfirmatur , & in* „ *utramque partem multa diſſeruntur : de omnibus quæritur , nihil certi dicitur* . Cicero *Acad. QQ. L. I. n.* 46.

[3] „ *Nominibus utitur variis , ut ne illius opera in-* „ *peritis & rudibus conſpicua ſint . . . . diverſis utitur ſæ-* „ *pe ſignificationibus , iiſdem nominibus : immo contrarias* „ *ſæpe voces adhibet , ad idem ſignificandum* . Laertius L. III. ſ. 63. 64.

Præterea quemadmodum Pythagoras omnia ad numeros revocabat, ita Plato res Physicas ad Mathematicas & generales rationes, proportiones, & figuras Geometricas reducit: adeo ut ob nimiam *abstractionem* vix aut nullo modo intelligi possit.

Præterea cum in schola Pythagorea didicisset, vocibus vagis & incertæ significationis uti, & in subtilissimis *abstractionibus* versari; hanc autem ad Deum philosophandi viam adhiberet; talia excogitavit, & scripsit, de principiis divinis, de emanationibus intelligibilium, de ideis seu formis sensibilium, & intellectualium, & hujusmodi sexcentis, quæ non alii modo, sed ne ipse quidem intellexit. Cumque ea pro exquisita sapientia venditet, [1] non nullis enthusiasta esse videtur. [2]

Ad hæc cum sectæ condendæ desiderio adficeretur, quæ Socraticam gloria vel superaret, vel æquaret; ipse autem non ea esset ingenii ubertate, & judicii præstantia, quæ necessaria erat ad novum systema condendum; talia ex diversis Philosophorum placitis sibi repugnantibus excerpsit, quæ nullo modo consentire possunt, [3] nec intelligi: in quo *syncretismum* suum præsertim in Physica, & Metaphysica prætulit. Et ut paucis comprehendam, Platonica philosophandi ratio talis est: de omnibus in utramque partem disputare: firma, & infirma utriusque par-

[1] „ *Curiosius neglecta sobria Socratis philosophia*, „ *de Diis quærendo, gloriam de multis intempestivis, ac* „ *vanis rebus adfectavit: & Aegypti, ac Pythagoræ* „ τερατολογίαις *ac prodigiosæ sapientiæ amore captus, ad ri-* „ *dicula superciliosus sapientiæ professor delapsus fuit*. Auctor Epistolæ ad Aeschinem apud Xenophontem.

[2] *Confer. Hanschius* de Enthusiasmo Platonico.

[3] *Confer. Joann. Bapt. Crispus* de Platone caute legendo.

partis argumenta adducere : adeo ut lector non ea lectione eruditus, sed dubius evadat. [1]

Hæc sunt quæ in Platone statim legenti se offerunt : ex quibus homo ingenii peracris, & vetustatis præjudicio non occupatus, quid de ejus Philosophia judicare debeat, cognoscet.

Principio perspicuum est, non bonum Philosophum esse Platonem, qui eo consilio scripsit, ut ne ab aliis intelligeretur. In quo, mea quidem sententia, nimis ille est ineptus : qui maluerit veniam deprecari, quam culpa vacare : quod facilius consequeretur, si nihil scriberet. Cur enim operam consumes in eo Philosopho legendo, qui omnino intelligi nequit ?

Deinde alio nomine condemnari debet, quod iis vocibus, iis notionibus, iis sententiis usus fuerit, quæ inextricabilem obscuritatem præ se ferunt : adeo ut oleum & operam in eo volutando consumere necesse sit. Quod non recentioribus modo, sed ipsis veteribus Platonis amatoribus exploratum fuisse animadverto. Cicero [2] rem obscurissimam Platonis numeris comparat. Sextus Empiricus [3] Platonem intelligi non posse præ se fert. Idem efficitur ex tot interpretum discrepantia, qui in contrarias partes Platonem suum trahere conantur.

Atque istam quidem interpretes [4] obscuritatem ma-

---

[1] *Confer. Cl. Huetius* Cogit. Miscell. *seu* Huetianis, *p. m.* 218. [2] Epist. ad Atticum L. VII. ep. 13.

[3] Advers. Mathem. L. I. c. 13. s. 301.

[4] *Platonis interpretes Græcos si cum ipso Platone conferimus, planum fiet, eos non, quid Plato dixerit; sed quid ipsi existiment veritati esse consentaneum, posuisse. Latini vero, ut Ficinus, illius amore capti, nihil tam absonum offendunt, quod allegoria ad rectum sensum non trahatur.*

maximo Platonis acumini tribuunt: nos vero cum Recentioribus doctissimis tarditati mentis tribuimus. Quis enim non rideret Philosophum, qui in hac Europæ luce ea scriberet, quæ post longum examen percipi animo, & explicari non possent? Cur ergo id Platoni laudi ducamus, quod in philosopho Recentiori vitio tribueretur? Itaque quamquam præclarissima multa cogitasset Plato, vel hoc nomine male ratiocinatus est, quod ea scribat, quæ plane adsequi nemo possit. Quid? si talia tamque repugnantia scribit, quæ ne ipse quidem adsecutus est? Profecto ita se res habet: & si ea, quæ de Diis, de anima mundi, & his similibus scripsit, sine ullo partium studio examinamus, hujusmodi sunt, quæ non nisi a deliro homine, & enthusiasta proficisci possent. At intellexit Plato. Itane vero? qui igitur fieri potuit ut ipse intelligeret, nos vero non intelligamus? Id sane non fit verisimile.

Præterea corpus doctrinæ non compegit, sed hinc inde sparsa omnia exposuit in dialogis, sine ullo ordine atque nexu. Iccirco qui ex ejus dialogis systema aliquod doctrinæ componere conati sunt, ut Appulejus [1] & Alcinous, [2] plane ostenderunt, quam inutiliter tempus ipsi, & operam collocaverint. At id in Philosopho vitium est vel maximum, qui & aperte loqui debet, &

Q sen-

---

batur. Serranus vero & Platonem depravat, & allegorice exponit, quæ non intelligit. Vide Fleuryum Diss. de Platone, in Meth. Stud.

[1] *Libris tribus de* Dogmate Platonis, *quorum in primo de Philosophia Naturali, in secundo de Morali, in tertio de Rationali agit.*

[2] *In* Delineatione doctrinæ Platonis, *apud Stanlejum* in Hist. Phil.

ſententias veriſimiles ordine atque via lectoribus explicare.

Ad hæc pauca bona tot inter incommode dicta ſcripta reliquit. Principio in Logica quædam non inepte de definitione, diviſione, ratiocinatione, & fallaciis ſcripſit: hæc tamen tam multis aliis obſcuris & perperam cogitatis, de judicio veritatis, de intellectionibus, de præexſiſtentia animarum, de reminiſcentia, de innatis notionibus, ſunt admixta, ut ſeparari vix queant.

In theologia Naturali, quæ illius Philoſophiæ ſcopus eſt, vix aliquid, quod ſit ex uſu, ſcripſit. Nam creationem ex nihilo negavit. Deum, & Materiam, duo principia æterna, quorum alterum ab altero non dependeat, exſtare dixit. Naturam Dei tam obſcure adumbravit, ut veriſimilius videatur, Deum feciſſe corporeum. De ideis æternis a Deo ſeparatis, de anima mundi, de trinitate quadam, de Diis, dæmonibus, miras fabulas cogitavit, & ſcripſit.

In Phyſica de ortu mundi ita loquitur, vix ut percipi poſſit. Ubi de anno magno, de Diis animantium conditoribus, magnas nugas ſcribit: nihil boni præterea. De anima vero incredibilia cogitat: eamque ex materia componit, & ex Deo ducit per quoſdam gradus emanationis. Ex materia originem deducit mali moralis. Plurima de animis per ſidera ſparſis fabulatur. De fabricatione hominis pauca quædam bona plurimis falſis adjuncta conſcripſit. Hæc Phyſica.

Mathematicas diſciplinas extollit: non quatenus Phyſicæ doctrinæ opitulantur, ſed quatenus animum ad notiones abſtractas, & rerum eſſentias contemplandas parant, & excitant: quod eſt ignorare uſum Mathematicarum. Sapientius loquitur de Ethica, & Politica: in quibus tamen plurima de republica illa ſua ſcribit falſa, nugatoria, & quæ vix in puero ferri poſſent.

Hæc philoſophiæ Platonis adumbratio eſt. [1] Ex his autem fit notum, Platonem etiam in ſingulis ſententiis, ut diſputandi rationem & methodum in præſentia omittam, ea dixiſſe, quæ ferri non poſſunt: quæque nec lumen ullum adferunt bonæ Philoſophiæ, nec ullius uſus ſunt. Quidquid dicant Platonis amatores, Picus, Ficinus, immo interdum Cudvvorthus: qui cum animadverterent a Veteribus Platonem magnopere laudari, exiſtimarunt, ſub illis verborum involucris incredibilem eruditionem latere.

II. Alter philoſophorum Veterum coryphæus eſt *Ariſtoteles* Stagirites, Platonis auditor, qui & a Veteribus fuit laudatus, & a Recentioribus, præſertim a ſæculo Chriſti XII. uſque ad XVI. præ ceteris Philoſophis in honore habitus. Gloriam hic Platonis quodammodo obſcuraſſe videtur, adeo ad eum interpretandum certatim plura ſæcula concurrerunt. Neque vero hic nos in illius vita deſcribenda tempus conſumemus, cum id & a viris doctis fuerit factum,[2] & a propoſito noſtro ſit alienum: ſed de philoſophandi ratione dicemus.

Jam primo libro docuimus, Ariſtotelem ſcripſiſſe de Rethorica, Poetica, Logica, Phyſica, Metaphyſica, Ethica, Politica. Ac de Rhetorica quidem, & Poetica in præſentia non diſputamus: ſufficit monere, in utraque magnum ingenium, ingentem eruditionem, & peracre judicium oſtendiſſe. Quod ſi in reliquis diſciplinis

---

[1] *Qui plura cupit de Platone, legat, præter auctores adductos, Stanlejum* Hiſt. Philoſ. Tom. I. p. m. 670. ſeqq.

[2] *Præter ceteros illius vitam ſcripſit Andreas Schottus Jeſuita* Vita Ariſtotelis, ac Demoſthenis: Aug. 1603. 4. *Patricius in* Diſcuſſionibus Peripateticis Tom. I.

eodem modo se haberet, parum fortasse in iis desideraremus. De quatuor igitur ultimis sermo est potissimum.

Magno ingenio pollebat Aristoteles, & acumine incredibili: quibus cum adjungeret vastissimam lectionem, & maximam diligentiam, erat enim helluo librorum; doctissimus brevi tempore evasit. Cumque doctrinam suam etiam ad aulæ ritum conformaret, omnino erat aptus qui res magnas aggrederetur, & politissima atque ex omni parte utilia scripta nobis relinqueret. Effecerit, an non, non ex Peripateticorum judicio, qui plerumque hæc non expendunt; sed ex præceptoris scriptis dijudicandum est.

Ergo Aristoteles, non secus ac Plato, desiderio ductus novam sectam condendi, quæ ab se nomen haberet, in hoc scopo cogitationes suas omnes defixit. Cumque nollet ipse mentem suam declarare, ne aliorum indignationem suscitaret, de industria suas opiniones occultavit. Hæc illi cum Platone communia sunt vitia. Unum ei peculiare: quod non poeticam dictionem, & insolita vocabula adhibeat, sed maxime purum & planum sermonem. Tamen in tanta dicendi elegantia obscurissimus est. Caussæ hæ sunt.

1. Philosophorum opiniones ita exponit, non indicatis fontibus, ex quibus hausit, ut an de sua, an vero de aliorum sententia loquatur, constitui non possit. 2. Metaphysicis, & abstractis notionibus omnes Philosophiæ partes refersit, præsertim Naturalem, & Moralem. Adeoque res satis claras tali disputandi ratione obscurat. 3. Interdum vero, quod non habeat claram ideam rerum, quæ ipsis notionibus respondent; utitur notionibus vagis, quæ rem faciunt obscuriorem. 4. Probationes plerumque brevitatis caussa non adhibet, vel alio loco ponit, quam deberet. 5. Quædam ex Mathematica ad Naturalem disciplinam adducit, quæ non nisi ab homine talibus studiis contrito intelligi possunt. 6. Exempla vel plane

non

non adfert, vel obscura adfert, ut mentem suam aperiat. 7. Occurrunt etiam plura sibi repugnantia, quæ caliginem scriptis offundunt. 8. Definitiones nominum plerumque non adhibet: cumque res diversas eadem voce sæpe designet, sæpe differentibus vocabulis eandem rem nominet, obscurus fiat necesse est. 9. His accedit stricta dictio, & breves propositiones, & abruptus sermo, & peculiaris syntaxis vocum a communi longe diversa: quæ hujusmodi sunt, ut nec lectorem commode legere sinant, nec plane adsequi mentem scribentis. Hæc ab ipso Aristotele incommoda profecta sunt.

Alia autem eaque gravissima ab aliorum vel inperitia, vel negligentia sunt orta, de quibus primo libro commemoravimus. Nam cum vermibus, & humore autographa fuerint corrosa, & inperitæ manus multa ex ingenio & conjectura suppleverint, atque librarii indocti pleraque pessime exscripserint; tum etiam librorum ordo, & nexus systematis fuerit perturbatus & mutatus; sperandum non est fore ut intelligamus, qualis fuerit Aristotelis germana sententia.

Ad hæc cum de plerisque, quæ exstant, scriptis dubitatum fuerit, essent Aristotelis, an secus; nemo sapiens adfirmaverit, sibi esse exploratum, quid sit Aristotelicum, quid aliorum. Ut mittam interpretes, qui Philosophum in contrarias partes trahunt, & cogitata sua pro Aristotelis sententiis interdum proponunt.

Quod si partes Philosophiæ singulas minutatim consideramus, facile dignoscemus, quam multis, quamque insignibus nævis inquinentur. Et de Logica proximo libro jam diximus. Agnovit ille quidem, finem Logicæ esse *verisimile* seu probabile, & *verum* seu certum investigare, uti demonstravimus. Id tamen, quod advertit, non præstitit. Nam de veritate probabili consequenda nihil dixit. De certa seu demonstrativa tam obscure locu-

tus fuit, ut qui veram demonſtrandi viam ignorare velit, nihil aliud, quam *Analyticorum Poſteriorum* libros, legere debeat. Quod illi dubium non erit, qui prædictos libros cum iis, quæ nos ex Recentiorum diſciplina in Logica tradidimus; comparaverit.

In Phyſica vero cum novum ſyſtema differens ab aliis componere vellet; ipſi vero non ſuccurrerent meliora; novitatem non in rebus; ſed in verbis poſuit incertis, & omni ſenſu vacuis; quibus replevit Philoſophiam. Itaque aliorum Philoſophorum ſententias ita plerumque exponit, ut penitus depravet, quo facilius queat reprehendere. Eas vero antepoſuit, quæ non modo inveriſimiles, ſed ne intelligibiles quidem ſunt. Quod ex libris VIII. *Phyſicorum*; & de *Anima*; & contra *Zenonem, Xenophanem, Gorgiam*, perſpicue deducitur.

Hinc illa ſua *materia*; & *forma* fluxere: quæ vocabula, etſi aliquid novum præ ſe ferre videantur, tamen nihil reapſe ponunt, ſed ſunt vocabula abſtracta; quæ ſingulis opinionibus, Anaxagoræ, Eleaticorum, Leucippi, Thaletis, Empedoclis, Pythagoreorum; Platonis applicari poſſunt. Reapſe autem eamdem ipſe materiam cum Pythagora, & Platone admittit. [1] Eodem modo cetera; quæ ad Phyſicam pertinent, generalibus verbis, & notionibus exponuntur, quæ nihil explicant: ubi falſa plurima manifeſto inculcat. [2]

Metaphyſicæ autem hanc metam poſuit, naturam rerum ſpiritualium præſertim Dei explanare: ad quod efficiendum per multa de ente generatim, & aliis ideis generalibus prius diſputat. Hic vero ſi uſquam alibi tam obſcure loquitur, ut ipſi interpretes in graviſſimis argumentis, ut illud eſt de Dæmoniis, ceteris, quid ipſe ſibi velit,

[1] *Confer. Morhof.* Polyhiſt. Tom. II. L. 2. p. 1. c. 12.
[2] *Confer. Joann. Launojus* de Varia Fort. Ariſt. c. 1.

lit, constituere non audeant. [1] Nam Veterum opiniones ita exponit, & confutat, ut an de sua, an de aliorum sententia loquatur, definiri certo non possit.

Longum esset errores omnes, & inpia dogmata, quæ vel in Physica, vel Metaphysica admisit, enumerare. [2]. Nam & materiam primam fecit æternam, & divinis proprietatibus fruentem, & creationem ex nihilo negavit. Deinde talem nobis Dei imaginem adumbrat, quæ naturam Dei plane evertat. Nam ponit ille quidem Deum primum motorem inmobilem: sed adfixum primæ sphæræ, & suæ contemplationi unice intentum, sine ulla cura reliquarum sphærarum, inprovidum, & inutilem Deum. Inferiores sphæras ab intelligentiis moveri putat necessario, quæ cum primo motore conjunguntur necessaria quadam emanatione & influxu: nullos esse dæmonas præterea. Itaque nec Deus, ex illius sententia, mundum condidit: nec illius procurationem habet: nec sphæram suam libere movet: nec ulla hominibus beneficia dare potest, nec mala punire: nec gratia, nec ira moveri: adeoque nulla est caussa cur ab hominibus coli debeat. Ad hæc intelligentiam, quæ ultimæ sphæræ præficiatur, unam mentem esse per omnes homines pertinentem, qui dicatur intellectus agens, adfirmat. Intellectum vero patientem, quæ peculiaris hominis sit forma, putat esse mortalem. Quæ hujusmodi sunt, ut Aristotelem ab Atheismi flagigio, uti quibusdam videtur, liberare vix possint. [3]

[1] *Confer. Coquæus* ad Aug. de Civ. Dei L. 1I. c. 4. *Mosbemius* ad Cudworthi Syst. Intellect. c. 4. *Conringius*, Conringiana p. 127.

[2] *Confer. Launojus l. cit. & Patricius in* Discuss. Perip. *qui errores illius percensent*.

[3] *Confer. Walchius* de Atheismo Aristotelis in Parerg. Academ. p. 298. & *Reimmannus* Hist. Atheismi S. 1I. c. 27.

Quare vel ex Peripateticorum ſententia [1] qui in hanc partem nihi odio, nihil amori tribuiſſe veriſimile eſt, efficiunt viri docti, nullum aliud ſyſtema Phyſicum occurrere, quod religioni a Deo traditæ magis adverſetur, quam illud eſt Ariſtotelis: quod iidem Philoſophi plurimis argumentis conficiunt. [2]

Eadem flagitia in Ethica ſe offerunt. Nam tametſi in libris ad *Nicomachum*, & *Magnorum moralium*, & *Virtutum*, quædam non inepta dixerit, multo plura tamen noxia in iis occurrunt. Nam cum fontes honeſti ignoraret, & facultates animi humani penitus non cognoſceret; omnia Metaphyſicis notionibus & falſis expedivit, & præclaram Ethicæ diſciplinam deturpavit. Cumque in aula regia educatus eſſet, eam viam ſtravit, quæ hominem ad Politicam felicitatem conducat, & doceat omnia ad Principis mores adtemperare. De formando vero honeſto & probo viro, aut rara, aut nulla præcepta tradidit. In *Politicis* vero, & *Oeconomicis* multa utilia ſcripſit: ſed quæ magis Græcorum moribus, quam noſtris, accommodata videantur.

Concludamus igitur, Ariſtotelis philoſophiam aliquo in pretio haberi poſſe, ſed multo minori, quam plerique interpretes perſuadere conantur. Quædam utilia reliquit de Logica. De Phyſica bene ſcripſit, dum hiſtoriam animalium

---

[1] *Hermannus Conringius loco citato: Confer. Launoyus, & Patricius locis citatis.*

[2] *Poſſevinus, etiamſi nullum non lapidem moveat, ut Ariſtotelem contra Cani ratiocinationes defendat; tamen plane fatetur, ab Ariſtotele ſpoliari Deum libertate in agendo, facultate creandi ex nihilo, & providentia. Tum ait, dixiſſe eum, materiam eſſe æternam.* Bibliotheca Selecta L. XII. Tr. 3. c. 6.

multum persequitur. De Metaphysicâ nihil. Ex Ethica vero parum, quod usum habeat, excerpi potest. [1]

Tertius est *Epicurus* Atheniensis, de quo hoc loco dicturi sumus: & primo quidem de vitæ disciplina, deinde de Philosophia: nam altera ab altera inlustratur. Jam primo libro [2] in Epicuri historia posuimus, quod cum nollet ipse Stoicorum, Platonicorum, Pythagoreorum, Aristotelicorum infirmis hypothesibus, & canoris nugis Sophistarum tempus consumere; clariorem philosophandi viam quæsiverit, partim ex Jonicorum, partim ex Democriti, ac Metrodori scriptis; ut Græcos ab tali morbo liberaret, & indicaret viam, quæ ad aliquam duceret felicitatem.

Ita-

---

[1] ,, *Errant & peccant, qui cum Aristotelem prælegendum sibi sumunt, ea præfantur, quibus teneri adolescentium animi majorem de Aristotele existimationem, quam de ipsa Christiana & vera philosophia, concipiunt .... potius illud est præfandum, quod ipsemet* [Aristoteles] *tantus demonstrationum flagitator dixit in Prima philosophia, aciem mentis nostræ ad manifestissima naturæ, non secus quam noctuæ oculum ad solis lumen, caligare. Deinde demonstrandum* [*id quod etiam tritum est apud omnes Aristotelicos*] *nullam esse in Aristotelis libris scientificam demonstrationem, quæ perfectissima sit, & omnibus numeris absoluta: itaque non esse ejus doctrinam inconcussam.* Possevinus Jesuita, Bibliotheca Selecta L. XII. c. 9. *Idem c.* 10. *exemplis conficit, Aristotelem in quibusdam errasse: & c.* 12. *ait, Aristot. si in suam ætatem, sæculum nempe* XVI. *incideret, alia ratione fore scripturum. Quid dicturus esset doctus ille Jesuita, si philosophandi rationem, quæ hac ætate est in usu, animo percepisset!*

[2] *Cap.* 4.

Itaque ſcholam ipſe ſuam aliorum ſcholis oppoſuit: præſertim Zenonis diſciplinæ, quæ eodem tempore primas ferebat. [1] Cumque Zeno ſubtriſtis eſſet, & difficilis naturæ, & invidus, & qui humano generi perſona gravitatis, ac exquiſitæ Philoſophiæ nomine inponere cupiebat: contra vero Epicurus hilaris, humanus, & qui plane amabat philoſophari, atque fructum aliquem ex Philoſophia capere cupiebat; tanto in eum odio exarſit Zeno, ceterique Stoici, ut eum inhumane prorſus conciderint: illius verba in deteriorem ſenſum detorſerint: plurimam fallaciam addiderint, ut homini incredibilem invidiam conflarent. Quibus cum viciſſim Epicurus fortiter reſiſteret, Sophiſtarumque fallacias detegeret, ineptiaſque & perſonam virtutis, quibus vitia nimis multa tegebant, omnium oculis exponeret; inplacabile diſſidium inter utroſque exarſit, magno cum nominis Epicuri damno.

Hinc Diotimus Stoicus L. epiſtolas laſcivas, quaſi ab Epicuro conſcriptas, edidit: cui junxit alias a Chryſippo exaratas, quæ Epicuri nomine ferebantur. [2] Et quamquam Zeno Sidonius Diotimum in jus vocaſſet, & calumniæ conviciſſet, iſteque pœnas fraudis capite dediſſet; [3] tamen calumnia propagata eſt, & per omnem Græciam, & Italiam, & univerſum pæne orbem diffuſa, ab iis præſertim Philoſophis, quorum intererat Epicuri famam & gloriam minuere. Guloſus, libidinoſus, inpius, palam prædicatus fuit. Quibus ex fontibus cum hauſiſſent Veteres, mirandum non eſt, hanc perſuaſionem in- vete-

[1] *Syſtema Epicuri directe repugnare ſyſtemati Zenonis, ei, qui alium cum alio conferat, erit apertum: quod ſecundum Gaſſendum, & alios monet Bruckerus* de Secta Epicurea. p. 1253.

[2] *Laert. L.X. ſ. 3.*

[3] *Athenæus L.* XIII. *p. 611.*

veteravisse usque ad renatas litteras: qua ætate viri in historia Veteri valde exercitati Epicurum ab hac labe liberarunt. [1]

Id certum ex Veteribus est, ne ipsis quidem exceptis, qui parum eidem favebant; Epicurum sobrie & temperanter vixisse, polenta, & aqua contentum. [2] Natura sua ab amore feminarum abhorruisse, qua de caussa cæ libem vitam egit, quo quietius vacaret Philosophiæ: id quod discipuli illius docuerunt. [3] Præterea continuisse se ab omni amore inpuro: [4] immo ne potuisse quidem aliter, ob infirmitatem valitudinis. [5] Tum Deos posuisse, quorum natura ob præstantiam suam coli debeat. [6] Postremo scripsisse libros de *sanctitate*, & *pietate* adversus Deos. [7]

At negavit creationem, & procurationem mundi. Fateor: sed hæc illi cum Aristotele communia sunt, qui pejora dixit: nec unus debuit Epicurus ea de caussa ad invidiam adduci. Addo quod cum Anaxagoram, Socratem, Aristotelem, Theodorum, Diagoram, Athenienses viri superstitiosi, inpietatis postulassent, & damnassent; nusquam legimus in Epicurum aliquid molitos fuisse: tametsi Epicurus ab Stoicis sæpissime accusatus, quod Deorum numen tolleret, coactus fuerit semel & iterum apologiam suam contexere.

Quod

---

[1] *Bonciarius*, *Andreas Arnaldus*, *Gassendus*.

[2] *Confer. gravissimus Stoicus Seneca* Epist. 21. & 18. *Laert. L. X. f.* 11.

[3] *Laert. ibid. f.* 119. *& ibi Casaubon. Theodoret.* Serm. XIIII. [4] *Chrysippus apud Stobæum*.

[5] *Exstitit liber a Metrodoro scriptus* de Infirmitate Epicuri. *Conf. Laert. L. X. f.* 24.

[6] *Seneca de* Benef. L. IIII. c. 19. [7] *Cicero & ipse infensus Epicuro*, de Natur. Deor. L. I. c. 41.

Quod vero feminas non pudicas inter auditores habuerit, id quidem exemplo Socratis, & Platonis, ceterorumque Græcorum fecit: ad quorum ſcholas frequenter hæ mulieres accedebant, ut litteris vacarent: [1] quin ea de cauſſa Philoſophi illi graviſſimi in aliquam reprehenſionem inciderent. Quæ, ut reliqua non adeſſent, evidenter conficiunt, ea, quæ de Epicuro atrocia prædicantur, calumnias eſſe Stoicorum, & Academicorum, ac Sophiſtarum, quorum intererat Epicurum opprimere, ne ipſi regnum, quod uſurpaverant, amitterent.

Venio ad Philoſophiam. Agnovit Epicurus, Philoſophiam eſſe rectæ rationis uſum, qui vitam beatam pariat. Hinc Ethicam præcipuam Philoſophiæ partem fecit. Deinde Phyſicam, propteraquod ea talia principia ſuppeditat, ex quibus Ethica inluſtrari poteſt. Quo vero utramque facilius conſequamur, aliqua præparatio neceſſaria eſt, quam ipſe vocat *Canonicam*, ſeu Logicam.

Primus itaque e *Syſtematicis* philoſophis Epicurus eum ſermonem adhibuit, qui ab omnibus poſſet intelligi. Quod eo conſilio fecit, ut adoleſcentes morbo illo, Academicis, & Stoicis hereditario, curaret, utendi vocibus, quæ nihil ſignificant. Hinc in Logica adornanda ea præcepta tradit, de criterio veritatis, & uſu vocum; quæ non ſolum ad finem, quem ſibi poſuit, idonea erant; ſed etiam noſtra ætate, ſi pauca demas, aut mutes de anticipationibus, ceteriſque, a præſtantiſſimis Philoſophis recepta ſunt: propterea quia & ſummo judicio excogitata, & ad verum inveſtigandum utilia, & accommodata judicantur. Qua quidem laude Epicurus Græcos philoſophos ſuperare videtur.

Hiſce canonibus paratus, ad Phyſicam animum adjunxit: atque depoſito omni præjudicio & anticipatione, ex

[1] *Confer. Menagius*, in Hiſt. Mulier. Philoſoph.

ex iis, quæ sensibus comparantur, systema suum composuit. Itaque putavit, omnia, quæ in mundo sunt, ex atomis diversæ figuræ constare: quæ cum per inmensum inane moverentur, concursu fortuito colligatæ sunt hac & illa ratione, ex quibus hæ rerum species & figuræ nascuntur. Vidit enim Epicurus, sine inani motum nullum fieri posse, adeoque inane systemati suo adjunxit.

Plurima quidem falsa, perniciosa, & quæ ne sine horrore quidem audiri possunt, adseveravit Epicurus: e. g. Cum negat aliquid ex nihilo fieri, adeoque materiam ponit æternam. Cum tollit Dei providentiam a mundo, & omnia concursu fortuito facta esse ait. Cum Deos in spatiis intermundanis concludit, eosque privat adtributis divinitatis. Cum mentem facit corpoream: nihil enim præter atomos, & inane admisit: & hujusmodi alia, quæ in systemate cum Physico, tum Theologico occurrunt flagitia, quæ viam sternunt plaustralem ad inpietatem. Hæc tamen illi partim cum aliis Philosophis communia sunt, qui alio & alio modo eadem deliria & inpia dogmata obtruserunt: partim mutari possunt & emendari, quin omnis Physica pereat. Id certum est, Recentiores doctissimos [1] rejectis Epicuri flagitiis, corpusculare systema secundum religionis nostræ canones amplexatos esse: hujusque Physicam, & Logicam, mutatis iis, quæ omnino mutari debent, post instauratas disciplinas doctissimis Philosophis placuisse. Quod in Epicuri laude ponendum est:

In Ethica vero Epicurus felicitatem hominis ponit voluptatem. Sed Philosophi gravissimi, veterumque sectarum callentissimi ostenderunt, [2] *voluptatem* Epicuro ni-

[1] *Præter ceteros Gassendus* in Syntagmate Phil. Epicur. *& sæpe alibi*.

[2] *Idem Gassendus, cui addi potest Anonymus auctor* Mo-

nihil aliud esse, quam expertem esse perturbationis & doloris: id est, summam indolentiam corporis, & animi. [1] Non vero illam voluptatem, quæ in quadam titillatione sensuum [qualem ponebant Cyrenaici] præsertim venerea consistit. Quod per summam injuriam Epicuro adfictum fuisse, contendunt iidem: idque tum systemati Epicuri, tum vitæ disciplinæ repugnat.

Quod si hanc personam tollis ab ethica Epicuri, cetera plana erunt: tum sine labore intelliges, Epicurum in Ethica plurima falsa, & omnino noxia conscripsisse, quæ juri Naturæ, ac religioni nostræ sunt repugnantia, & quæ a viro Catholico studiose vitari debent, & profligari: quædam tamen addidisse, quæ commode cogitata videntur: tum multo clarius scripsisse, quam vel Plato, vel Aristoteles fecere. Itaque si Ethicam, & errores alios excipiamus, dicendum videtur, ex Gentilibus plus Epicurum profuisse Philosophiæ, quam ceteros.

CAPUT II.

De inlustrioribus Ecclesiæ Patribus, qui usque ad VI. sæculum floruerunt.

VEteres Episcopos, & Doctores, qui Philosophiæ fama claruerunt, in duas veluti classes dividi debere, quarum altera eos comprehendat, qui ante sectam Eclecticam; altera eos, qui post eam conditam

---

Morale d'Epicure avec des Reflexions. Paris. 1685. *Alios numerat Heumannus in* Act. Philosoph. Vol. II. p. 645. seqq.

[1] *Laert. L.* X. *s.* 131.

tam [1] scripserunt, monuere ante nos viri doctissimi. Et merito quidem: nam ex Eclecticæ sectæ origine, quid nos de illorum Philosophia judicare debeamus, manifestum fit.

Cum enim Veteres doctores, non illi modo, qui ab Ethnica religione ad Christianam confugerant; sed etiam illi, qui a prima ætate Christianorum doctrina erant imbuti; ad scholas Gentilium confluerent, ut eorum systemata penitus cognoscerent, & facilius refutare possent; plurimi autem Christiani Gentilem philosophiam docerent; fit consequens, ex Ethnica philosophia lumen eorum sententiis adferri debere: nec de illorum scriptis nisi ad systema respiciendo, quod acceperant, oportere judicare. Quod qui non faciunt, quin album cum atro misceant, & Patribus alienas sententias adtribuant, fieri non potest.

Et hæc regula satis esse videbatur, ut de Patrum philosophandi via judicium ferremus, si modo exploratum haberemus, qua ætate scripserunt, & ex quo fonte hauserunt placita sua. Cum enim sanctissimi homines sibi persuaderent, Græcos philosophos, præsertim Platonem, ab Hebræis pleraque sumsisse; si qua in illis occurrebant, quæ nostris consentanea viderentur, ad Christiana dogmata reducebant, & Christiano modo explicabant: tum demum Philosophorum phrasibus, & dicendi via pleraque exponebant.

Hinc qui I. & II. a Christo sæculo libros condiderunt, quo tempore Platonica philosophia in plurimis mutata Alexandriæ vigebat, & cum Orientali, & Aegyptiaca pedetentim cœperat conjungi; ex illorum systemate plerumque philosophantur: ex eoque plurima ad disputan-

[1] *Libro I. c. 9. diximus, exortam fuisse Eclecticam sectam initio sæculi III.*

tandum in re Christiana contra Gentiles desumunt. Justinus Martyr [1] & Theophilus Antiochenus [2] & Athenagoras [3] Platonis philosophandi viam interdum adhibent. Tatianus Orientalem philosophiam prodit. [4] Eodem modo ceteri Philosophiæ laude ea ætate præstantes, qui si minus systema [Platonis systema iidem rejecerant, uti demonstravimus] at sententias Platonis aliquando declarandi mysterii alicujus gratia usurpant. [5] Nihil secius confirmandi gratia unum & alterum producemus.

I. *Irenæus* episcopus Lugdunensis, vir Sacris litteris, & philosophia Græca perfecte eruditus, cum zelo Christianæ doctrinæ defendendæ inflammatus esset, Hæreticorum opiniones infirmavit, quas ex Orientalis, & Aegyptiacæ, ac Platonicæ philosophiæ placitis cum doctrina Christianorum copulatis scelestissimi Hæretici derivabant. Laudatur ea de caussa [6] quod plane errores exposuerit: fontesque, unde fluerent, indicaverit, quo facilius eos labefactaret. At quædam Platonica usurpavit, in explicando mysterio Trinitatis, de angelis corporeis, de animo humano, cetera, ut expeditius occurreret adversariis: [7] quæ in tanto viro ob consuetudinem ætatis,

[1] Apolog. II. pro Christ. p. 50. 51.

[2] *Confer. ejus L. II. §. 14. & Petavium de* Trinit. L. I. c. 3. *§. 6.* [3] *Confer. ipsa* Apologia Athenagoræ.

[4] *Confer. Petav. loco citato. §. 5.*

[5] *Epiphan.* Hæres. 31. c. 33. *Hieron.* Epist. 83.

[6] *Massuet.* Dissert. III. ad Irenæum, art. 9.

[7] „ *Ac mihi videntur illi, cum adversus Gentiles* „ *doctos, & Philosophiæ deditos pro Christiana fide disceptarent, quo eam vendibiliorem facerent, ac magis persuaderent, minus accurate, ac subtiliter illius intima & ar-*

tis, & scriptorum scopum excusari possint. Quod ipsum fecit Cl. Massuetius, qui de Irenæi scriptis luculenter disputavit. [1]

II. Jam *Clemens Alexandrinus* memorandus est: homo & Græca, & Barbara philosophia mirifice excultus, quique ingenio, & eruditione reliquos sui sæculi antecelluit. Ex singulis sectis excerpsisse Clementem plurima, quæ ad Christiana decreta applicaret, ex ejus verbis perspicuum est; illud etiam addentis, hac via sperare se, ut Catechumeni ad religionem nostram facilius ducerentur. [2] Verum hac methodo virum doctissimum quod ad modum explicandi interdum lapsum fuisse, & Veteres [3]

„ *& arcana commisisse libris istis, quos emanare in vulgus* „ *cuperent: atque ad Platonis decreta, eamque, quam il-* „ *li combiberant, Theologiæ formulam, Christianum istud* „ *conformasse mysterium*. Petavius *Dogm. Theol. Tom. II. Præf. c. 3. §. 3. Conf. Huetius* Origen. L. II. c. 2. q. 1. §. 14.

[1] „ *Omnium fere, quæ paullo incuriosius ab Sanctis* „ *illis Patribus de hoc mysterio interdum jacta sunt, caus-* „ *sa illa primaria videtur esse, quam dixi, quod cum Gen-* „ *tiles philosophos alienos a Christiana professione concilia-* „ *re vellent, & probabilem iis caussam fidei nostræ red-* „ *dere, salva dogmatis ipsius, ut loqui soleo, substantia;* „ *pleraque illorum more, institutoque declararunt*. Petavius Præf. ibid. §. 6.

[2] „ *Varia ac multiplex doctrina & varie probat id,* „ *quod adducitur, & Catechumenis admirationem adfe-* „ *rens, ea, quæ sunt præcipua, dogmata, ad eorum, qui* „ *audiunt, persuasionem, & ad veritatem constituit*: Stromat. L. I. p. 279.

[3] *Eusebius Cæsariensis apud Fabricium* Biblioth. Græcæ Vol. V. p. 112. *Photius* Cod. CVIIII. p. 154.

& Recentiores oculati animadverterunt .[1] Ut illud erat de materia ex Deo genita: de idearum doctrina, quam Plato, ut ipsi videtur, accepit a Mose: de λόγο *logo* imagine Patris, ut homo est imago verbi; de angelis propter incontinentiam ex cælo pulsis, cetera: quæ plane conficiunt, ex Academicis, & Stoicis placitis Clementem quædam mysteria Catechumenorum gratia adornasse & exposuisse. [2]

Et de Patribus, qui ante sectam Eclecticam floruerunt, hucusque. Hi enim, uti diximus, ex Eclectica disciplina [hæc Alexandriæ jam nata erat, eaque Patres sapientius, quam ceteri, utebantur] id est, ex Philosophorum sententiis, præsertim Platonicorum, Stoicorum, & Orientalium, aliqua Christi placita inlustrare & confirmare conati sunt.

Laudantur quidem doctissimi, ac sanctissimi homines ob religionis Christianæ propagandæ studium, ob labores hac de caussa susceptos, ob librorum copiam, qui undique & eruditionem vastissimam. & sanctimoniam redolent. At, quod pace beatissimorum virorum dictum sit, in aliquibus argumentis non eam Philosophiæ peritiam ostenderunt, quam ipsi, si vellent, ostendere poterant, propterea quod in Philosophia ad plenum erant eruditi. Nam primum ex Gentilium placitis disputantes, eosdem ad religionem Christianam dextere detorquebant. Quæ etsi per opportune & sapienter erant excogitata, tamen firmior esset ratiocinatio, si ex nostris principiis duceretur,

[1] *Huetius* Origenian. L. II. c. 1. q. 4.

[2] „ *Clemens Alexandrinus* ... *Christianum dogma* „ *de Verbo Dei, ac Filio, Platonis ad mentem accommo-* „ *dare statuit, sine erroris plerumque suspicione*. Petavius *de Trinit. L. I. c. 4. §. 1. Conferri possunt Caveus* Hist. Liter. & *Baltus* Defens. Patrum, *qui eum defendunt.*

tur, ut alii Patres fecerunt. [1] Deinde ea, quæ non nisi divina locutione constant, ad Platonis sententias interdum revocare non dubitabant: e. g. cum trinitatem Platonicam ex nostris principiis inlustrabant, quo facilius inlicerent Gentiles. Quæ disputandi ratio fines humanæ rationis, & divini sermonis accurate non sejungit.

Hæc non nulli: nam alii dextere, & accurate cum Gentilibus disceptando contenderunt, eorumque errores solide & nervose labefactarunt. Sunt tamen sanctissimi illi ac eruditissimi homines excusandi multis de caussis: [2] primum, quod bona fide egerunt: deinde, quod id cum pretio factitarunt: postremo, quod de religione Christiana præclare meriti sunt. Quare vel hac de caussa eorum memoriam sancte colere, & summis laudibus efferre debemus.

Venio ad eos, qui ineunte III. sæculo, id est, post conditam ab Ammonio Eclecticam sectam scripsere. De quibus, quid nos judicare debeamus, tum ex iis, quæ paullo ante, tum quæ primo libro disputavimus, [3] colligitur. Tamen ne sine ullo exemplo decedamus, aliquem adducemus celebriorem.

III. Eorum, qui hoc sæculo Philosophiæ eruditione cla-

---

[1] „ *Minus sæpe rectam usurparunt Ecclesiæ patres* „ *disserendi methodum : ex pluribus etiam, quibus uti* „ *poterant, argumentis minus valida, minusve apta quandoque adhibuerunt. Quid tum? nimirum omnium hac in* „ *re mortalium sortem subiere, qui falluntur nonnumquam. . . . Ipsa quoque SS. PP. critice non omni mendo* „ *caret : immo plerisque Veteribus parum omnino perspecta fuit hæc scientia*. Bonaventura Argonensis Chartusianus *de Optima Legend. Patr. Methodo. P.I.c.7.p.m.44.*

[2] *Vide Petavium in præfat. & L. I. locis citatis.*

[3] *Cap. VII.*

clari habiti sunt, præter ceteros memoratur *Origenes Adamantius*, Clementis Alexandrini primum, deinde Ammonii Saccæ Apostatæ discipulus: vir sollerti ingenio, summa eloquentia, & multa ac recondita doctrina instructus: qui tanta eruditionis fama docuit Alexandriæ, quanta nullus e Græcis doctoribus alius: adeo ut ad eum non modo Christiani, sed etiam Hæretici, & Gentiles, & feminæ eruditæ quædam audiendum concurrebant. [1] Cumque a Clemente didicisset disciplinam dogmata Philosophorum aliqua ad usus Catholicos revocandi; ab Ammonio vero rationem hausisset non modo sæculares doctrinas, verum etiam religiosa dogmata conjungendi, quam *syncretismum* vocant; eamdem tanta animi contentione persecutus est, quantam verbis declarare vix possumus.

Profecto cum esset Origenes innutritus Aegyptiaca philosophia, quæ & majorum traditiones, & Deorum suorum historias ad notiones Philosophicas reducebat, omniaque allegorico modo interpretabatur; primus videtur esse, qui publice eamdem docendi viam in scholas Christianorum invexerit, atque sacra Christianorum dogmata ad Platonicæ philosophiæ, quæ Alexandriæ obtinebat, placita revocaverit. Ex quo fonte longa errorum series manavit, quibus Origenis scripta, ceteroquin eruditissima, inquinantur. Quæ cum Recentiores [2] copiose persecuti sint, prætereunda hoc tempore videntur.

IIII. Alter est *Eusebius Pamphili*, episcopus Cæsa-

[1] *Euseb.* Hist. Eclef. L. VI. c.2. & 12. & 20.

[2] *Ex Catholicis Huetius* Origen. L. II. c. 11. q. 13. *Carolus de la Rue* Præf. Tom. I. Oper. Origenis. *Ex Hæreticis hoc etiam pertractant Clercius* Hist. Ecclesiast. Prol. Sect. I. c. 5. §. 8. *&* *Buddeus* Parerg. Hist. Theolog.

sariensis, vir peracris judicii, & selecta eruditione excultus. Hic cum religionem Christianam strenue defendere conaretur, duplex opus edidit, *Præparationem*, & *Demonstrationem Evangelicam*: in quibus Gentilium philosophorum, & theologorum absurda, & repugnantias collegit, ut Philosophorum audaciam confringeret, & præpararet animos ad fidei Christianæ lumina recipienda: quod cum pretio effecit.

Itaque Eusebius, ut & ceteri doctores Christiani sæculo III. & IIII. omnia Philosophiæ systemata rejecit, & Eclectico modo philosophatus est. At cum ex communi opinione existimaret, veritates omnes per traditionem, & λόγον *logon* ad Philosophos pervenisse, & per sectas omnes sparsas esse; Platonemque de Deo, rebusque divinis quædam dixisse, quæ nostræ religioni sunt consentanea; ex his fontibus infirma quædam ducit argumenta ad Gentiles conficiendos. Deinde cum non adverteret, quantum interest inter Platonicum systema, & Platonicorum Alexandrinorum, qui eumdem Platonem depravaverant; quantumque inter eos, & Christianorum doctrinam interfit; plurima & diversa miscet, & Græcorum systemata confundit: eisque talia tribuit, de quibus numquam cogitarunt. Quæ ipsi cum ceteris, qui Alexandrinorum placitis erant eruditi, ut *Didymus Alexandrinus*, *Chalcidius*, *Aeneas Gazæus*, *Zacharias Scholasticus*, *Joannes Philoponus*, reliqui, qui V. & VI. sæculo in Orientali ecclesia claruerunt, communia sunt.

V. *Synesius* vero Cyrenæus, Ptolemaidis episcopus, & is quidem eloquentissimus, & doctissimus, inito sæculo V. eadem ratione philosophatus est: nisi quod Platonico-Alexandrinum systema majori conatu defendit, & in suis *epistolis*, & *hymnis* expressit. Ex quo systemate, quod dicitur *emanativum*, conspicui errores fluxerunt, ut *periodica* reversio rerum omnium ad primum fontem:

negata corporum *resurrectio* : cetera, quæ viri docti [1] non alia ratione defendunt, nisi dum adfirmant, *Synesium* cum est factus Episcopus, errores prædictos detestatum esse. Id certum est, Synesium aperte fassum, [2] Platonica placita cum Christianis dogmatibus convenire non posse: adeo vir oculatus Ethnicorum errores penitus cognoverat. Verum hic, & *Pseudo-Dionysius Areopagita* ab Eclectica Patrum philosophandi via ad Eclecticam, quæ in usu erat apud Gentiles, haud obscure digressi sunt. [3]

VI. Sed etiam Christiani doctores in Occidente sæculo IIII. Sæculari philosophiæ operam dederunt, quo facilius Gentilium errores profligarent, eosque ad Christianam religionem pertraherent. Numerantur in his *Arnobius* Afer, ex Philosopho Christianus, qui edita Apologia contra *Gentiles*, magnum sibi nomen fecit in Ecclesia.

Sed virum doctissimum magis a Rhetorica arte, quam a Philosophia, esse paratum, ei, qui ejus scripta legit, manifestum est. Primum omnium Philosophiæ systemata non admittit, idque recte, sed quædam ex Platone sumit interdum. Deinde cum humanæ mentis imbecillitatem & tarditatem defendere velit, ut Gentilium inpudentiam confringat, ita rationem deprimit, ut ad Scepticorum castra transire videatur. [4] Præterea artem differendi non uno tantum loco contemnere videtur. [5] Postremo ita disputat, ut Oratorem, non Philosophum, te audire existimes; qui Ethnicorum super-

sti-

---

[1] *Photius*.

[2] *Confer. Synesii* Epist. 105. p. 247. ad fratrem Theophilum.

[3] *Confer Petavium* de Trinit. L. I. c. 1. §. 6.

[4] *Confer. illius L. I. c.* 27.

[5] *Consule cap.* XXXVIIII.

ſtitionem Rhetorum phaleris, non perſpicuis & firmiſſimis rationibus, labefactare interdum conatur.

VII. Huic addimus diſcipulum *L. Cælium Lactantium Firmianum*, Rhetorem præſtantiſſimum, qui eam Latini ſermonis copiam & elegantiam, eamque eruditionem ad noſtra dogmata adtulit, ut merito ſuo Chriſtianus Cicero nominetur. Edidit Libros *de Ira Dei*, *Inſtitutionum Divinarum*, *de Opificio Dei*, cetera: in quibus quot errores & repugnantias Græcæ ſectæ in Philoſophia, & Naturali theologia admiſerint, dilucide exponit: & argumentis Philoſophicis conquiſitis Gentilium adoritur deliria.

Nullum philoſophiæ Græcæ ſyſtema amplexatur Lactantius: ſed cum ex diſciplina doctorum III. & IIII. ſæculi ſibi perſuaderet, Chriſtianas veritates per ſingulas ſectas ſparſas eſſe; omnia exploravit, eaque excerpſit, quæ accommodata videbantur ad religionem Chriſtianam confirmandam, & defendendam.

Verum cum vir doctiſſimus præjudiciorum expers non eſſet, quædam interdum addit, quæ nec Philoſophum decent, nec Chriſtianum. Nam primum ex libris ſuppoſiticiis argumenta ſua non uno loco deducit. [1] Deinde contendit, hominem ſine divina locutione nullum verum comparare poſſe. [2] Præterea ex hypotheſibus falſis ſumit non nulla argumenta. [3] Ad hæc ſe Phyſicæ diſciplinæ valde peritum non eſſe ſingulis paginis oſtendit. [4] Poſtremo Oratorio ſermone, ubi argumenta perſpicua erant neceſſaria, utitur frequenter. Præte-

R 4 reo

[1] *Confer.* L. I. Inſt. Divin. c. 6.

[2] Inſt. Divin. init. pag. 4. & L. III. c. 2. 3. 16.

[3] *Confer.* Inſt. L. I. c. 5.

[4] *Confer. Joan. Juſtus Rau* Diatriba de Philoſoph. Lactantii. *Confer.* Journal des Savans 1734. Maii art. 4.

reo errores de animarum præexsistentia, de futuro mille annorum regno, de angelis, cetera, quæ viri docti copiose persequuntur.

VIII. Sed præter ceteros *B. Augustinus* episcopus Hipponensis, IIII. sæculo exeunte, & sub initium V. maxima ingenii ubertate, & eruditionis copia ad philosophandum accessit. Plurima vir beatissimus scripsit, quæ in argumento Theologico versantur: sed etiam quædam reliquit, in quibus Philosophica ejus eruditio elucet: ut sunt libri *Contra Academicos*, *de Immortalitate Animæ*, *de Quantitate Animæ*, *de Duabus Animis*, cetera, sed præsertim libri *de Civitate Dei*.

Augustinus primum Peripateticæ logicæ operam dedit, quam postea abjecit, propterea quod cognovit, ex *Categoriis* falsas se de Deo notiones accepisse. [1] Deinde Manichæorum placitis de duobus principiis Bono, & Malo imbutus est: [2] quæ ex Orientali philosophia orta erant. Quorum deliria cum animadverteret, de veritate inquirenda desperavit, & ad Academiam Mediam, & Scepticorum castra se contulit. [3] Sed lectis Platonicorum libris ex schola Plotiniana, ad Academiam Veterem transivit, quod sibi persuaserit, videre se in Platonicorum scriptis multa doctrinæ Christi consentanea, quæ eum ad incorpoream veritatem, & invisibilia exploranda allicerent & incitarent. [4] Itaque ex Platonico-Alexandrinorum scriptis, quantum per Christianam religi-

---

[1] *Aug.* Contra Academic. L. IIII. c. 16.

[2] Ibidem L. III. c. 6.

[3] „ *Sæpe mihi videbatur, non posse inveniri verum,* „ *magnique fluctus cogitationum mearum in Academicorum* „ *suffragium ferebantur*. August. *de Utilitate Credendi* c. 8. [4] *Aug.* Confess. L. VII. c. 9. & 20.

ligionem licebat, perpetuo philosophatus est. [1] Persuaserat enim sibi vir eruditissimus, Platonicos Recentiores non solum in Logica [2] & Physica [3] & Ethica [4] ceteris præstitisse; sed etiam in theologia Naturali longe reliquos Philosophos superasse, [5] & Christianæ fidei magis consentanee locutos esse. [6] Ex quo conjectat, eos non modo ab Judæis pleraque accepisse, [7] verum etiam a divina providentia per λόγον *logon* internum. [8]

Quamquam vero Augustinus Platonicos tantum laudaverit, tamen numquam eorum systema, & doctrinarum nexum admisit: quinimmo non semel hypocrisin, idololatriam, stultitiam, & hujusmodi vitia iis exprobavit; & in

[1] „ *Nam si primo sanctis tuis litteris informatus essem,*
„ *& in earum familiaritate obdulcisses mihi, & post in illa volumina* [Platonicorum] *incidissem; fortasse aut*
„ *abripuissent me a fundamento pietatis; aut si in adfectu*
„ *quem salubrem imbiberam, perstitissem, putarem etiam*
„ *ex illis libris eum posse concipi, si eos solos quisquam didicisset*. Aug. L. c. c. 20. *Confer. idem* Contra Academ. L. III. c. 38. & Retract. L. I. c. 5. *in quibus declarat, ex qua disciplina ratiocinatur, nimirum ex* Platonico-Plotiniana.

[2] De Civitate Dei L. VIII. c. 7.

[3] *Ibidem c. 6.*

[4] *Ibidem c. 8.*

[5] *Ibidem c. 1. & 4.*

[6] „ *Quod de Deo summo & vero ista senserint: quod*
„ *& rerum creatarum sit effector, & lumen cognoscendarum, & bonum agendarum: quod ab illo nobis sit principium naturæ, & veritas doctrinæ, & felicitas vitæ.*
ibid. c. 9. [7] *Ibid. c. 10.*

[8] *Confer.* de Civit. D. L. II. c. 40.

[1] & in plurimis turpiter erraſſe eos oſtendit. Immò vero, quo erat judicio, & animi moderatione, diſertis verbis fatetur, ſe ſibi interdum diſplicuiſſe, quod homines inpios impenſius laudarit. [2]

Itaque Auguſtini philoſophia erat Eclectica, ſeu Platonico-Alexandrina, quantum per Chriſtianorum dogmata fieri poterat: nam plurimos errores defendiſſe Alexandrinos, nemini dubium eſt. Deinde ex Platonis diſciplina Logicam ſcripſit, quæ hodie deſideratur, uti primo libro demonſtravimus. Tum Veteri philoſophia prudentiſſime uſus eſt, præſertim in libris de *Civitate Dei*, ad Chriſtianam doctrinam defendendam, & inluſtrandam.

At cum nihil in hoc mundo omnibus ſuis partibus perfectum reperiri poſſit, aliqua vir eruditiſſimus in Philoſophia admiſit contra artis Ratiocinandi præcepta. Hæc ex triplici fonte, ut viris oculatis videtur, proficiſcuntur. 1. Quod per omnes ſectas vagatus, in Academica conquievit, uberrimo fonte contentionum, & abſtractarum idearum; quæ judicandi aciem interdum retundunt. 2. Quod ingenti eruditione, qua erat ornatus, mentem animi obruerit potius, quam acuerit: quod viris multi jugæ lectionis non ſemel uſu venit. 3. Quod ex communi ſententia ætatis extulerit utilitatem & uſum Pla-

[1] *Confer. Baltus Jeſuita* Defenſ. PP. qui de Platoniſmo accuſantur, *Gallice. L. IIII. p.* 488. *ſeqq. qui loca Auguſtini adfert.*

[2] „ *Laudem ipſam*, inquit, *qua Platonem, & Platonicos ſive Academicos philoſophos tantum extulerit,* „ *quantum inpios homines non oportuerit, non immeritò ſibi diſplicuiſſe, præſertim contra quorum errores magnos* „ *defendenda ſit Chriſtiana doctrina*. Aug. *Retractat. L. I. c.* 1.

Platonicæ disciplinæ . Quæ quidem hujusmodi sunt, ut quin hominem, quantumvis peracris judicii , transversum abripiant , fieri non possit . Sed hæc , mea quidem sententia , quantus vir fuerit Augustinus , ostendunt : & potius in Augustini laude , quam vituperatione , ponenda sunt . Qui quidem etiamsi non nullis præjudiciis teneretur , tamen si quis alius ingeniose , apte , sapientissime ratiocinatus est : cujusque tot exstant , tamque singularia in litteras , & in Ecclesiam merita , ut inter magnos viros , quos ecclesia Catholica peperit , merito referendus sit.

VIIII. Augustino adjungimus *Anicium Manlium Torquatum Severinum Boethium* Romanum , qui inito VI. sæculo ingenii , & eruditionis præstantia claruit . Dedit is operam Eclecticæ philosophiæ sub Proclo , qui maxima cum laude Athenis docebat . Ex quo illud suum studium hausit , Platonis , & Stoicorum sententias cum Aristotelicis conjungendi : quod præsertim libro de *Consolatione Philosophiæ* præstitit : in quo diversarum sectarum dogmata collegit , & veluti obtorto collo ad aliorum sensus pertraxit . [1]

Scripsit Boethius de *Unitate & Uno* , de *Musica* , de *Arithmetica* , reliqua . Quædam Dialectica ex Aristotele , & Porphyrio Latina fecit : quædam vero a Mario Victorino conversa commentariis inlustravit . Et quamquam Aristotelis amore adficeretur , tamen non eum ex Alexandri Aphrodisiensis disciplina [hæc stricte & presso pede Aristotelem sequebatur] sed ex Eclecticorum mente, qui eum depravaverant , interpretatus est , & cum Platone omnino in concordiam revocare est conatus . Ex quo conficitur , male Boethium ab aliquibus inter germanos Peripateticos numerari : cum ex præceptoribus , quos audi-

[1] *Confer.* Lib. III. & IIII. de Consolat.

divit; & ex libris, quos ſcripſit; & ex ipſa philoſophandi ratione, quam præ ſe tulit, perſpicuum ſit, eum ad Eclecticos jure referri debere. [1] Adeoque quid de Boethii philoſophia judicare oporteat, lector oculatus nullo monente intelliget.

Et hi ſunt Doctores, qui uſque ad VI. ſæculum a Philoſophia nobiles habentur. Nam paullo poſt Philoſophiæ ſtudium extinctum eſt, ut jam ante demonſtravimus. [2] De horum vero Philoſophia cum eo loco dixerimus, in præſentia, ut brevitati conſulamus, omitto iterum dicere.

CAPUT III.

De Arabibus, & Scholaſticis celebrioribus.

GRæcos, & Latinos doctores philoſophi Arabes excipiunt, uti ſuo loco diximus. [3] Hæc gens tam multis abundat ſcriptoribus, qui Philoſophiæ, & Medicinæ, & Mathematicæ, pro more illius ævi, vacarunt, ut eos vel enumerare velle infinitum eſſet. Legatur ex Arabibus Leo Africanus, [4] ex Recenticribus vero Hottingerus, [5] qui ex ipſis Arabum monumentis catalogum clarorum hominum texit, qui apud Arabes ſeu Saracenos ſingulis Philoſophiæ partibus operam dederunt: nec id ſolum, ſed etiam Geometriæ, & Aſtronomiæ, & Aſtrologiæ, & aliis partibus non invita Minerva vacarunt. [6]

Lau-

---

[1] *Vide Holſtenium* Vita Porphyrii c. 1. p. 10.

[2] *L. I. c.* 11. [3] *L. I. c.* 11.

[4] De Viris Inluſtribus Arabum.

[5] Bibliotheca Orientalis, *præſertim c.* 2. *Confer. etiam Herbelotius* Bibliotheca Orientalis.

[6] *Confer. Voſſius* de Scient. Mathem. c. 35.

Laudantur inter alios *Alkendi Thabet Ebn Korra*, *Avicenna*, *Essachalli*, *Al-Gazel*, *Thophail*, &, qui primus nominari debuit, *Aben Rois*, seu *Averroes*, qui & priorum gloriam superavit, & sectam de suo nomine reliquit: ex qua plurimi viri nobiles apud Saracenos exstitere. De horum vero scriptis singulatim judicium ferre longum esset, & supervacaneum: primum, quod de philosophia Saracenica, quæ necessaria erant, jam primo libro docuimus: deinde, quod eadem sine ulla necessitate plurimis in locis repeteremus. Nam cum plerique omnes Saraceni Philosophiæ ex sententia Aristotelis, Medicinæ vero ex Galeni, interdum vero Hippocratis; atque etiam Mathematicæ operam dederint; quibus addebant plerique jus Canonicum, & Theologiam suam; qui unum noverit, omnes noverit. Iccirco de Averroesio tantum dicemus.

Maximo ingenio præditum fuisse Averroesium nemo dubitabit, qui librorum, quos scripsit, catalogum legerit: [1] cui cum accesserit incredibilis discendi ardor, & adsidua exercitatio, mirum non est eum in Rhetorica, Musica, Logica, Physica, Ethica, Politica, Astronomica, Jurisprudentia, magnos progressus fecisse: adeo ut Philosophiæ nomine etiam apud Christianos in pretio fuerit. Erant præterea in eo virtutes plurimæ: candor, modestia, patientia, humanitas, liberalitas, animi magnitudo, studium in viros doctos, pietas in patriam, ceteræque virtutes Philosopho dignæ: quæ demonstrant, eum Philosophiam non mera contemplatione finivisse, sed ad usum vitæ revocasse; nec ulli philosopho Græco concessisse virtute.

Sunt tamen quæ in eo haud absque ratione vituperari

[1] *Enumerat eos Nicolaus Anton.* Biblioth. Hisp. Tom. II. p. 240.

ri possint. 1. Quod Aristoteli tanto furore operam dederit, ut ejus sententias, quasi divina oracula, summa veneratione admiserit, prædicaverit, & Aristotelem errare non posse audacter contenderit. [1] 2. Quod linguæ & Græcæ, & Latinæ, & Philosophicæ historiæ expers, versionibus malis innixus, iisque non ex Græco, sed ex Syriaco factis, ad Aristotelem interpretandum animum adjunxerit: adeo ut Aristotelis mentem aliquando non sit adsecutus. 3. Quod plurima, quæ Aristoteli ne per somnium quidem venerunt in mentem, tamquam Aristotelica venditarit lectori. 4. Quod philosophorum Veterum sententias, quas commemorat Aristoteles, turpiter depravaverit, miscuerit: ut cum Anaxagoram, Democritum, Empedoclem entia Mathematica pro principiis naturalibus posuisse putat: cum Empedoclem, & Democritum primos Physicos fuisse adfirmat: cum Pythagoreos ab Italicis secernit, & Anaxagoram jungit Italicis: cum Herculeorum sectam quamdam fingit: cum numeros, & formas miscet: & hujusmodi sexcenta. [2]

5. Præ-

---

[1] ,, *Laudemus Deum, qui separavit hunc virum* ,, [Aristotelem] *ab aliis in perfectione, appropriavitque ei ultimam dignitatem humanam, quam non omnis homo potest in quacumque ætate attingere*. Averroes *L. I. de Gener. Anim.* Et alibi: ,, *Aristotelis doctrina est summa veritas, quoniam ejus intellectus fuit finis intellectus humani: quare bene dicitur de illo, quod ipse fuit creatus, & datus nobis a divina providentia, ut non ignoremus, possibilia sciri*. Idem in *Destructorio L. I. diss.* 3.

[2] ,, *At quam confidenter audet pronuntiare, hoc aut illud ab eis* [philosophis Græcis] *dici; &, quod inpudentius est, non dici: quum solos viderit Alexandrum, The-*

5. Præterea Aristotelis errores omnes Metaphysico-Theologicos, de æternitate Mundi, de intellectu universali, qui pars essentialis hominis non sit; de anima hominis mortali, & hujusmodi alia, vel ipsi Islamiticæ legi pugnantia, sua fecit. 6. Totque commentis Aristotelem oneravit, ut si non primus, in primis fuerit qui ineptissimis commentariis, quæ post viguere, caussam dederunt. Itaque tantum abest ut Aristotelem recte interpretatus sit, ut, quæ ad eum explanandum necessaria erant, ne fama acceperit quidem.

Quare merito miraremur, Averroesium tanto in pretio apud aliquos fuisse, ut hoc dicere non dubitarint, eum solum *Interpretis* nomen mereri, & hoc magnifico titulo eum mactarint; nisi certo sciremus, hujusmodi laudatores melioris commatis non esse. Ex hoc autem Arabum coryphæo, quid de reliquis sperandum sit, judicatote.

De Scholasticis.

Averroesium, ut tempore, ita etiam doctrina proxime sequuntur Scholastici, qui sæculo XI. nati tamdem

„ *Themistium, & Nicolaum Damascenum: & hos, ut apparet, versos in Arabicum perversissime, ac corruptissime. Aristotelem vero quomodo legit? non in sua origine purum & integrum, non in lacunam Latinam derivatum, non enim potuit linguarum expers; sed de Latino* [Syriaco] *in Arabicum transvasatum. In qua confusione ex Græcis bonis facta sunt Latina non bona, ut ille dicit: ex Latinis vero malis Arabica pessima.* Ludovic. Vives *de Caussis Corrupt. Art. L. V. p.* 167. *Ubi errores Averroesii numerat & exagitat: quem legere erit pretium operæ.*

dem XIII. sectam aliquam condiderunt, ut antea diximus : [1] ubi etiam tres Scholasticae aetates definivimus, & in singulis nominavimus Scholasticos inlustriores. Et quamquam ex aetate, qua scripserunt, de eorum philosophandi via judicare quis possit ; tamen quaedam sunt perstringenda, ut tirones de libris recte existimare discant.

Ex iis vero, qui prima Scholasticae aetate clari habiti sunt, jure meritoque nominandus est *B. Anselmus Benedictinus*, Lantfranci auditor, Cantuariensis episcopus, qui obiit anno cIↃcvIII. Is plurima scripsit, quae partim ad theologiam Naturalem, partim ad Revelatam pertinent, de qua alio loco. Praecipua scripta sunt, *Monologium* seu soliloquium, & *Proslogium* seu allocutio : in quibus naturae rationibus de Deo, & proprietatibus divinis disputat : & utitur argumento desumto ab idea entis, quo nihil majus excogitari possit, ut efficiat, *Deum esse* : quo postea Cartesius delectatus est. Eadem ratione disputat contra *Insipientem*, & libro *Cur Deus homo*, in quo adversum Infideles Christianam religionem defendit. Praeterea scripsit Dialogum de *Grammatico*, ubi Dialecticas aliquas, & Metaphysicas quaestiones instituit, & dissolvit.

In quatuor primis libris quanto acumine esset praeditus, quam accurate res meditaretur, quanta Dialecticae peritia valeret, plane ostendit Anselmus. Unum illud recentioribus doctoribus non omnino probatur, quod Dialecticis quaestionibus nimium indulget : talibusque notionibus argumentationes suas, ceteroquin perspicuas, reddit obscuriores. Verum haec facile doctissimo homini condonari poterunt, si mente reputaverimus, eum XI. saeculo scripsisse, e. g. contra *Insipientem*, & *Roscelinum*, qui Dia-

[1] *Libro I. c. 12. fine*.

Dialecticas tricas ex Stoicorum disciplina sumtas in compitis crepabant: ut alia ratione beatissimus vir scribere non potuerit.

Alter Scholasticæ philosophiæ conditor est *Petrus Abælardus* Gallus, qui sub initium XII. sæculi floruit. Adeo is acumine & memoria valuit, tamque in Dialectica insignis exstitit, ut præceptoris sui gloriam obscuraret, & cum Parisiis, & alibi doceret, innumeri ad eum audiendum confluebant auditores acumine inlecti, & subtilitate disputationum. Quos inter doctissimi, ut iis temporibus, Philosophi numerantur, Petrus Pictaviensis, Petrus Lombardus, Joannes Sarisberiensis, Yvo Cardinalis, ceteri: qui a Dialectica, & Metaphysica admodum prædicantur.

Ipse autem cupiditate incensus ostentandi acumen & ingenium, omnes ad aciem evocabat: [1] tota enim illius ævi Philosophia erat contentio, & acumen. Dum se intra Dialecticæ suæ cancellos continuit, laudem habuit Abælardus: at vero cum Dialecticas argutias & tricas ad dogmata Fidei applicavit, in gravissimos errores lapsus est, ut plerique omnes, qui ea ætate Dialectica intemperantius usi sunt: de quibus alio loco commemoravimus.

[1] „ *Quoniam Dialecticarum rationum armaturam omnibus Philosophiæ documentis prætuli, his armis alia* „ *commutavi, tropæis bellorum conflictus prætuli disputationum. Proinde diversas disputando perambulans provincias, ubicumque hujus artis vigere studium audiebam, Peripateticorum æmulator factus sum. Perveni tamdem Parisios, ubi jam maxime disciplina hæc florere consueverat, ad Guilelmum scilicet Campellensem,* „ *præceptorem meum, in hoc tum magistro re & fama præcipuum.* Abælardus *Hist. Calamitat. suar. c. 3.*

mus. [1] Quare vel ab hoc præceptore, quid de ceterorum Philoſophia, qui ſæculo XII. nobiles prædicabantur, judicare oporteat, conjicere poteſtis. Duos excipio, Guilelmum de Conchis, & Joannem Sarisberienſem, qui & multo ceteris politius locuti ſunt; & in Morali, ac Naturali philoſophia operam poſuere; & non nihil etiam de Orientalibus linguis delibarunt. Verbo dicam, ſupra ætatis ſuæ homines ſapuerunt.

III. Medium circiter XIII. ſæculum clarus eſt habitus *Albertus Magnus* Germanus, qui diem ſuum obiit anno CIↃCCLXXX, cum annum ageret LXXXVII. [2] Is incredibili fecunditate ingenii, & multa lectione excultus, & ſcriptioni præter modum deditus, cum Ariſtotelem interpretandum ſibi ſumeret, ingentia in eum volumina ſcripſit; in quibus non modo Ariſtotelis libros Dialecticos, & Metaphyſicos, ſed etiam Ethicos, & Phyſicos exponit. Erat enim Albertus naturæ inveſtigationi maxime deditus; cumque Mathematicas artes, raro exemplo, cognoſceret; plurima & præclara de Metallorum natura, de Chemia, & ſimilibus ſcripſit, quæ fruſtra apud alios ejuſdem ætatis quæſiveris: ſi Michaelem Scotum, & Rogerum Baconum ab hac claſſe ſejungamus, qui non nihil temporis his ſtudiis dederunt. Ferunt, Albertum aliquot ante obitum annis omnia eſſe oblitum; ſed fabula eſt.

Quid vero de Philoſophica inveſtigatione Alberti judicandum ſit, vel ipſa voluminum multitudo, & moles declarat. [3] In Dialecticis quidem de more ſuæ ætatis ſub-

---

[1] *De iis mentionem fecimus. L. I. c. 12.*

[2] *Trithemius in* Annalib. Hirſaugienſibus Tom. I. p. 610.

[3] *Exſtant Alberti opera omnia XXI. Tom. fol. edita Lugduni 1651. cura Petri Jammy.*

ſubtiliter diſputat: & diſtinctiones, abſtractiones, & hujuſmodi alia plerumque adhibet. Cumque eas ad Theologica dogmata explicanda applicaverit, vel ipſis æqualibus diſplicuit. [1] Ariſtotelem haud recte interpretatus eſt: erat enim Græce indoctus, ac hiſtoriæ Philoſophicæ imperitus: ſine quibus adjumentis fruſtra ad Ariſtotelem inluſtrandum accedas. Præterea nullo ordine nullo criterio ſcribit: ut omittam obſcuram, & inconcinnam dictionem: quæ erant illius ævi flagitia. Quod vero Ariſtotelem Pariſiis, poſtea quam P. M. ejus lectione Pariſienſibus interdixerat, explicavit, facile excuſari poteſt, ſi reputaverimus, Pontificis interdictum eo tempore, ob contrariam conſuetudinem, abrogatum fuiſſe: qua de cauſſa iterum, & tertio eodem ſæculo renovatum fuit. Eo magis, quod Albertus de hoc argumento plura Coloniæ lucubravit, ubi Pontificium interdictum non obtinebat.

IIII. Præceptoris famam longe ſuperavit eodem ſæculo *B. Thomas Aquinas*, vir ingenio, induſtria, eruditione, pietate magnus: qui vitam cum morte mutavit quinquagenarius anno CIↃCCLXXIIII. Hic cum ab Alberto M. Coloniæ Peripateticæ philoſophiæ guſtum accepiſſet, eumque Pariſiis confirmaſſet, tamdem Bononiæ, Piſis, Romæ Ariſtotelem eſt interpretatus, in eumque commentarios conſcripſit.

Varia de hac diſputandi ratione Aquinatis ſunt doctorum hominum judicia: quæ nos copioſe perſequi noluimus hoc loco: aliqua tamen tangemus, ut Hiſtorici munere fungamur. [2] Vitio ei dant, quod Græcæ linguæ igna-

[1] *Paullus Langius Monachus Cizenſis* in Chronico ad ann. 1258.

[2] *Launojus de* Fortun. Ariſt. c. x. *quædam contra Tho*

ignarus, atque ab arte Critica, & historia Philosophica inparatus, Philosophum difficilis intellectus explanandum sumserit. 2. Quod versionibus ex Arabico infelici sidere factis fidem habuerit. 3. Quod præceptorem, qui cæco impetu Aristotelem non illum quidem Græcum, sed Saracenorum pigmentis ornatum, amplexatus erat, vestigia proxime secutus fuerit: malueritque Aristotelis, & Averroesii, quam suo multo meliori, judicio uti. 4. Quod eamdem philosophandi viam in primis ad Theologiam detorserit: ex quo non nulli postea Sacram scientiam inanibus quæstionibus onerarunt.

Verum hæc tot tamque ingentibus virtutibus vir beatissimus redemit, ut qui ætatis illius disciplinam perpendat, pro nihilo tales nævos reputet. Nam primum etsi illi linguarum peritia, & bonarum litterarum non contigit supellex; tamen id non hominis vitium fuit, sed ætatis. Deinde distincte magis, & ordinate, & minus ineleganter magistro locutus est: quod ea ætate præcipuam habet laudem. Præterea in tanta Græci sermonis ignoratione, quæ per id tempus dominabatur, hac industria usus est, ut Aristotelem in Latinum accuratissime transferri curaret, vel a Thoma Cantipratensi, vel alio: [1] quæ alia est atque illa, quam Fridericus II. imperator fieri mandaverat. Præterea etiamsi in eo explicando interdum scopum non adtigerit, tamen rarius id admisit quam ceteri: tum acumine incredibili, & judicio peracri Ari-

Thomæ philosophiam ex Academiæ Parisiensis commentariis producit: quod etiam facit Bulæus Hist. Acad. Paris. Tom. III. *p.433. Contra Fr. Sylvius* Apolog. pro S.Thoma, *& Oudinus* de Script. Eccles. Tom. III. p. 365. *eum defendunt.*

[1] *Natalis Alexander* Hist. Eccles. sæculi XIII. & XIIII. c. 4. art. 4.

Aristotelis mentem interdum adsecutus est, præsertim in Logica, & Metaphysica: immo vero etiam Logicæ epitomam edidit præter ceteras elegantem. [1]

Ad hæc Saracenos adsidue ille quidem, at sapienter legit. Nam scripsit librum *de unitate intellectus adversus Averroistas*, ut planum faceret, Averroesianorum sectam, quæ per id tempus inveteraverat, multorum errorum esse parentem. Et quamquam curiosas aliquas quæstiones, & non necessarias, pro sæculi more aliquando disputet, tamen cautius ceteris id fecit: atque Scholasticos vetustiores, quo erat judicio & candore, cavillationis, inutilitatis, & obscuritatis condemnavit. [2] Præterea *contra Gentes* non ille quidem argutiis Dialecticæ, sed rationibus naturæ accurate disceptat: in *secunda secundæ* parte doctrinam de *officiis* erga homines, & erga Deum, acute & solide pertractat.

Verbo dicam, quidquid in *B. Thoma Aquinate* se offert, quod doctis viris non placet, id quidem multo

---

[1] *Exstat.* Opusc. XXXXVII. p. 14.

[2] ,, *Consideravimus hujus doctrinæ* [Theologiæ] ,, *novitios in his, quæ ab diversis conscripta sunt, plurimum impediri. Partim quidem propter multiplicationem inutilium quæstionum, articulorum, & argumentorum ... Hæc igitur & alia hujusmodi evitare studentes, tentabimus cum confidentia divini auxilii, ea, quæ ad Sacram doctrinam pertinent, breviter, & dilucide prosequi* ,, B. Thomas Aquinas *Proleg. in Prim. Part. Summæ Theologicæ. Quod vero B. Thomas Geometria, & Mathematica eruditus fuerit, fuse ostendit doctissimus vir Josephus Maria Thomas Tavella Dominicanus*, in Oratione de Laudibus B. Thomæ, ejusque doctrina, edita anno 1738.

ſapientius ab eo, quam a ceteris ſuæ ætatis; præſtitum eſt: ut etiam ſi qua in ſcriptis ſuis non commode dicta occurrant, habeat excuſationem. Qui niſi tam anxie ſecutus eſſet veſtigia præceptoris; ſi ſuo, quam Arabum, judicio uti maluiſſet; ſi linguarum, & vetuſtatis peritiam adquiſiſſet; ſi in ea tempora incidiſſet, in quibus res Philoſophica ſummo judicio perpenditur; doctiſſimorum hominum ſummo conſenſu ſupra omnes Philoſophos prædicaretur. Unus enim *Thomas*, quo erat & judicio, & eruditione, bonarum artium amorem in tantis ignorantiæ tenebris ſuſcitare poterat, & ceteros ad meliora ſtudia revocare, ſi ad id animum adjungeret. Verum cum ſe ineptientis ſæculi præjudiciis opponere vel noluerit, vel juſtis de cauſſis veritus ſit; & ea ſæcula meliori Philoſophia, & nos tantæ eruditionis fructu privavit. Hæc ego, Adoleſcentes ornatiſſimi, de ſapientiſſimo homine vobis prædico, quem ſumma veneratione proſequor: vobiſque commendo, ut eum pro innumerabilibus ſuis in Litterariam rempublicam, ac in Eccleſiam meritis, debitis laudibus extollatis.

V. Eadem ætas peperit *Aegidium Columnam* Romanum, ex familia Auguſtiniana: qui doctore B. Thoma Pariſiis uſus eſt, & ibidem docuit: mortem obiit Avenione anno CIↃCCCXVI. Edidit is *Commentarium in Ariſtotelis libros de Anima*, quem inſcripſit Eduardo Angliæ regi, & alia opuſcula *Metaphyſica*. Atque ego ſupervacaneum puto judicium de illius ſcriptis facere: ſatis fuerit monere, eum in philoſophia Ariſtotelico-Saracena nulli concedere: ſeu, quod idem eſt, ſummo acumine ſubtiles quæſtiones ediſſeruiſſe in ſingulis Philoſophiæ partibus, præſertim in Phyſica perſcrutatione: ubi de materia, formis, privatione, tales tamque obſcuræ & intricatæ controverſiæ occurrunt, quæ difficulter poſſunt intelligi.

VI. *Joan-*

VI. *Joannes Duns* vulgo *Scotus*, Anglus [1] & fine XIII. & inito sæculo XIIII. claruit. Ajunt, eum non modo Philosophiæ, & Theologiæ, sed etiam Jurisprudentiæ utrique, & Mathematicis disciplinis tanto operæ pretio operam dedisse, ut condiscipulos omnes equis albis, ut ajunt, anteverterit. Sed nullum certum exstat monumentum tantæ eruditionis. Immo vero qui ejus scripta anxie explorat, nec Jurisprudentiæ, nec Mathematicæ exquisitæ indicium offendit. Docuit Oxonii, Parisiis, & Coloniæ magno cum plausu. Alii anno ætatis xxxiiii. alii xxxxiii. non nulli lxiii. obiisse dicunt: sed de obitu incerta omnia. Scripsit multa Philosophica in Aristotelem. [2]

Hominem fuisse uberrimo, & acutissimo ingenio præditum, & dignum qui in politiorem ætatem incideret, nemo non agnovit. Sed plurima obfuerunt, ne scripta omnibus numeris perfecta nobis relinqueret. Primum, quod eà floruit ætate, quæ magis magisque ferebatur ad inutiles controversias. Deinde, quod cupiditate flagrans condendi sectam, quæ ab se nomen haberet, & Thomisticæ gloriam minueret, nullum non lapidem movit, ut id adsequeretur. Cumque novis sententiis non posset, nec secundum publicum gustum esset, mirifica subtilitate, id est, præcisionibus, distinctionibus, & novis terminis efficere adortus est. [3] Quæ illa quidem ætate magni

---

[1] *Warthon* Append. ad Caveum Histor. Litterar. S. E. p. 2.

[2] *Exstant opera omnia Tomis XII. fol. Lugduni edita 1639. Illius vitam scribit Wadingus. Balæus, alii.*

[3] *Legatur liber* Quæstionum miscellanearum de Formalitatibus, *qui est Tomo III. operum Scoti, & vel ex hoc uno, quæ narramus, vel significamus, disces.*

ingenii laudem præ se ferebant, nostra vero non item. Ex quibus in ejus scripta obscuritas inducta est propemodum incredibilis. Itaque laude sua privandus non est Scotus, sed respiciendo ad mores ætatis, & sæculi disciplinam. De laude Theologica alio loco. Et hi in secunda ætate Scholasticæ habiti sunt Coryphæi.

VII. Jam tertia ætas hoc nomine a secunda differt, quod minora ingenia tulerit, sed magis magisque a recta via deflexerit. Caussa fuit æmulatio incredibilis inter Thomistas, & Scotistas: ex qua disputationes subtiles sine ullo fine ortæ sunt, quæ philosophiam Aristotelicam non modo difficilem, sed ne intelligibilem quidem fecerunt. Antesignani illi duo *Guilelmus Durandus a S. Portiano*, & *Guilelmus Occam* faciunt fidem: qui ceteros docuere, novas sententias excogitare: & præceptorum suorum auctoritatem contemnere. Ille contra Thomam scripsit: hic Realium, & Formalium sententiæ, quæ apud Scotistas vigebat, opposuit sectam Nominalium. Quod si id moderate & eclectice faceret uterque, laudari profecto possent: sed ea de caussa fecerunt, ut Saracenicam disciplinam novis præsidiis munirent & confirmarent. Ingeniosus uterque, & mirandum in modum Metaphysicæ subtilitati deditus, in augendis inanibus quæstionibus modum non tenuit. Quare qui hos duos noverit, is ceteros plane cognoverit, & de hujus sæculi Philosophis, atque adeo de tertia Scholasticæ ætate sine labore faciet judicium. Iccirco a ceteris percensendis abstinemus.

VIII. Aliqui tamen per id tempus floruere Scholastici, qui & sapientius ceteris philosophati sunt, & æqualium disputandi rationi se opponere non dubitarunt: ut *Gerso*, *Clamengius*, *Aliaco* cardinalis, ceteri, de quibus suo loco.

VIIII. Quartam Scholasticorum classem facio *Recentiorum*: eorum nempe, qui post renatas Græcas, & Latinas

tinas litteras; id est postea quam Aristoteles, homo Græcus, in Occidente Græce est locutus, iisdem studiis operam dederunt, quod sæculo XVI. & prima parte superioris sæculi erat in usu. Hi plerumque Religiosi sunt, apud quos hæc philosophandi ratio ea ætate radices egit. Horum ut molestum esset scripta omnia dinumerare, iisque tirones detinere, ita non alienum videtur nomina percensere: ut adolescentes, si quando ea audiant, quo in pretio sint habenda, cognoscant.

Ex *Dominicanis* celebrantur, *Dominicus Sotus*, *Franciscus Victoria*, *Dominicus Bannez*, Hispani: *Franciscus Silvester*, & *Zanardus*, & *Javellus*, Itali: *Joannes a S. Thoma* Lusitanus. Ex *Franciscanis*, *Joannes Ponzius* Hibernus, *Bartholomæus Mastrius*, *Bonaventura Belluto* Siculus, *Claudius Frassenus* Gallus. E *Cisterciensium* Sodalitio præ ceteris laudantur, *Angelus Manriquez*, & *Bartholomæus Gomez*, *Marsilius Vasquezius*, *Petrus de Oviedo*, *Joannes Caramuel*, Hispani.

Sed præter ceteros Scholasticos *Jesuitæ* gravissimos Philosophos pepererunt. Quos inter primas habent, *Petrus Hurtadus de Mendoza*, *Gabriel Vasquezius*, *Franciscus Suarezius* Granatensis, *Toletus* cardinalis, *Rodericus de Arriaga*, *Antonius Rubius*, *Franciscus Alfonsus*, & *Gonzales*, doctores Hispani. Collegium Conimbricense ab *Emmanuele Goesio*, *Sebastiano do Couto*, & *Balthasare Alvarezio* conscriptum: *Balthassar Telezius*, & *Suarezius* alter, Lusitani. *Paullus Vallius* Romanus, *Thomas Comptonus* Britannus, *Joannes Baptista Ricciolus*, & *Maurus*, Itali: ut alios omittam, qui apud Alegambe, & Sotuelum in *Bibliotheca Societatis* reperiri possunt. Mitto minorum gentium Philosophos non nullos vel Religiosos, vel Laicos, propterea quia ex his fontibus hauserunt omnes.

Jam Scholasticorum, quos nominavimus, plerique omnes laude ingenii, & doctrinæ claruerunt: unus item

&. al-

& alter elegantiori litteratura politus fuit: sed rara avis erat. Nec negandum, Recentiores scholasticos, a duobus ante nos sæculis, abstinuisse a non nullis quæstionibus inanibus, quæ præcedentium ingenia exercuerant; & multo prudentius iis disputasse. Verum cum altissimas Saraceno-Peripatetica philosophia radices egisset, in explicando Aristotele vix a nævis quibusdam, qui in Veteribus scholasticis reprehendi solent, ipsi sibi temperare potuerunt. Itaque & subtiles disputationes, & nullius usus admiscent: & cum linguæ Græcæ, ac historiæ Philosophicæ, & veteris memoriæ plerumque expertes sint, Aristotelem ad contrarios sensus contra historiæ fidem detorquent: & barbara dictione, ac incondito scribendi genere infuscant scripta sua.

Præterea plerique, qui secundum Aristotelem systemata condiderunt, eum Philosophum non legerunt: sed ex præcedentium commentariis excerpserunt sua; ut eorum scripta consulenti perspicuum est. Immo ne commentaria quidem ipsa, sed epitomas eorum, qui ante se de Peripatetica explicaverant, ad verbum describentes, eamdem doctrinam rudem & indigestam, sub nomine germanæ Peripateticæ, reliquerunt posterioribus. Ad hæc qui Aristotelem interdum legunt, non libere id faciunt, sed studio sectæ impediti. Quare eo legendo parum ipsi aut nihil proficiunt: ceteri vero ex eorum lectione vix aliquid capiunt utilitatis.

Quod ne a me, Adolescentes, odio in Peripateticos dictum videatur, ut illi, quibus veritas non placet, objicere solent; vos non ad Peripateticos de trivio. sed ad viros doctissimos, & gravissimos interpretes, *Conimbricenses* nostros, remittam: quos si adtente, & post accuratam historiæ Philosophicæ notitiam, legeritis; vel nullo monente cognoscetis, eos, tametsi Græce, & Latine docti sint, & magno apparatu eruditionis, ut iis tempori-

ribus, instructi; tamen vix, aut ne vix quidem errores Aristotelis internoscere: sed omnia bona, prava clementissime interpretari, repugnante sæpenumero Aristotelicæ doctrinæ contextu. Usque adeo verum est, præjudicatas opiniones aciem mentis retundere solere. Et de Scholasticis plus satis.

CAPUT IIII.

De inlustrioribus Philosophis Recentioribus.

Recentiores, qui a Philosophia meliori nobiles exstitere, tanto in numero sunt, ut eos enumerare, & de singulis judicium ferre, multorum voluminum esset negotium. Quare præcipuos & antesignanos, ut ita dicam, indicabimus, idque paucis. Eo magis quod jam supra [1] eorum historiam tetigimus: ut si dictis aliqua adjungamus, abunde tirones habeant, ex quo & Recentiorum scripta cognoscant, & dilectum auctorum habeant, eosque cum pretio legere sciant.

Sed ante quam de iis singulatim dicere aggredior, hoc monere non alienum puto, inter eos, qui lucem Philosophiæ adtulerunt, eamque coluerunt & amplificarunt, numerari Hæreticos bene multos, Anglos, Batavos, Germanos, ceteros; quorum philosophandi ratio in Catholicis iisque celebrioribus academiis, & etiam in Italia amplexatur summo consensu. Quare eos hoc loco prætermittere, aut cum de iis separatim dicamus, eorumque scripta memoremus; non iis jus suum tribuere, id esset abuti humanitate lectoris: vosque dimittere ignaros rerum, quæ Philosophum scire necesse est.

Quemadmodum vero qui audit aliquem de laudibus Pla-

[1] *Libro I. c.4.*

Platonis, Aristotelis, Hippocratis, Galeni, Averroesii, Ciceronis, Homeri, Virgilii, Lucretii, Horatii, ceterorumque Gentilium, qui præclara scripta reliquerunt, dicentem; aut Socratis, Epicteti, M. Aurelii, L. Senecæ, virtutes extollentem non is quidem suspicatur, laudari Paganorum religionem, inpietatemque, quam singulis paginis ostendunt: sed eruditionem vastissimam, ingenium, & judicium limatum: Ita qui Hæreticorum, qui a Philosophia inlustres habentur, scripta me extollentem audiverit, injuria suspicabitur, eorum perversa dogmata una cum Philosophia prædicari. Nos enim eruditionem laudamus: morales virtutes, si quas habent, laude sua interdum non privamus: quidquid vero ipsi cogitarunt, quod Romanæ fidei consentaneum non sit, uti Catholicum decet, detestamur: eorum vero lectionem non nisi illis, qui per Ecclesiæ leges id possint, permitti posse existimamus: nec id nisi caute admodum, habita ratione loci, doctrinæ, ætatis: tantum, quæ Catholici gravissimi de eorum eruditione judicarunt, exponemus.

Primum itaque de Catholicis celebrioribus, *Cartesio*, & *Gassendo* dicemus: deinde vero de Hæreticis, *Nevvtono*, *Leibnizio*, *Thomasio*. Monemus autem vos, ut antea quam ad aliquem Philosophum animum adjungatis, consulatis indicem Romanum *Librorum Prohibitorum*, & animadvertatis, an ejusdem auctoris scripta aliqua in eo contineantur. Nam etiam Catholicorum libri quidam justis de caussis ab Romana ecclesia notantur, eorumque lectione filiis suis eadem interdixit. E contrario Hæreticorum libri aliqui, qui humanas disciplinas tractant, in Indice non continentur. Quod memoria tenere oportet, ut intelligatis, qui legendi libri, qui vero rejiciendi sint.

I. *Renatus Cartesius* in primis numerari debet: nam ejus scripta ad emendationem Philosophiæ maxi-

mum

mum adtulere momentum. Hujus vitam, & res gestas, & scripta, horumque fata, & quo modo primo a Jesuitis, & a Batavis benigne exceptus, postea ipsis invisus fuerit, postremo de iisdem in Gallia, & Belgio sine superioris sæculi egerit triumphum; copiose & erudite refert Hadrianus Bailletus. [1]

Edidit primo, *Dissertationes de Methodo Rationis rectæ dirigendæ, & inquirendæ in scientiis veritatis: porro Dioptrica, Meteora, & Geometria, tamquam specimina hujus methodi*. [2] Deinde *Meditationes Philosophiæ primæ, ubi demonstratur exsistentia Dei, & inmaterialitas Animæ*. [3] Tum *Principia Philosophiæ*, ubi de Physica. Tum librum de *Passionibus Animæ*, de *Homine*, de *Formatione fœtus*, de *Mundo*, *Epistolas*, & alia. [4]

Plurima de *Cartesio* amici, & sectatores sui prædicarunt: multo plura vituperatores objecerunt ei: in quibus, si dicendum quod res est, neutri modum tenent. Nos, quæ vera nobis esse videntur, sine gratia, & simultate declarabimus. Laudatur 1. Quod ausus fuerit præjudicium auctoritatis, & vetustatis, in rebus Philosophicis, quo ingenia tot sæcula impedita fuerunt, rejicere, & proprio judicio philosophari. 2. Quod docuerit philosophandum esse ex ideis claris, vocibus perspicuis, & certæ significationis, idque ordine, habito rerum delectu. 3. Quod quædam de Critica utilissima docuerit. 4. Quod in Physica non nulla præclara tradiderit aliis non animadversa, vel tradita ab illis obscure, distinctius, & elegantius explicarit: & quæ illi ipsi, qui in nullius magistri jurant sententias, sumunt ab eo. 5. Quod in Mathematica-

---

[1] Vita Cartesii 4. Parisiis 1691. *Gallice*. *exstat* Compendium 12. *Paris.* 1693.

[2] *Leyde* 1636. 4. *Gallice*. [3] *Anno* 1641.

[4] *Scripta percenset Bailletus l. cit. c.* 20.

ea quædam omnino præclara vel cogitarit, vel perfuderit maiori luce. Adeo inter maxima ingenia, quæ ad Philosophiam accesserunt, *Cartesium* referendum esse, sapiens, & harum rerum peritus nemo dubitabit.

Quædam tamen in ejus scriptis se offerunt, quæ merito suo reprehendi debeant. 1. Quod studio ardens sectam condendi, libertatem modestam philosophandi, quam sibi vindicabat, lectoribus suis denegarit. 2. Quod reliquos Philosophos alte contempserit, & machinas interdum adhibuerit, ut sibi gloriam vindicaret: ut ex ejus *Epistolis* constat. 3. Quod Scepticismum valde amplificarit, dum postulat, ut præjudicia tanta contentione profligemus, ut etiam dubitemus de notionibus certis & perspicuis: in quo novo ipse præjudicio inquinatur. [1] 4. Quod hypothe-

---

[1] *Ratiocinatio Cartesii est talis: Semel in vita oportet dubitare de rebus omnibus, etiam perspicuis, quo clariori cognitione certiores simus de iis. Videmus enim nos interdum falli: & ignoramus, an Deus tales nos creare voluerit, ut semper fallamur, etiam in iis, quæ clara nobis esse videntur. Hanc autem dubitationem eximemus hoc modo:* Ego cogito; ergo sum. *cetera.*

Verum hic duplici præjudicio infuscatur. 1. Ponit, & putat fieri posse, ut Deus ita nos formaverit, ut perpetuo decipiamur: vel ut somniando imaginemur, esse verum illud, quod tali præjudicio accepimus. 2. Prædictus syllogismus supponit hanc majorem: Qui cogitat, est. *Adeoque dum omnia præjudicia delere Cartesius vult, duo nova præjudicia ponit. Ut mittam talem ratiocinationem esse* circulum vitiosum. *Nam ponit fieri posse, ut a Deo fallamur: & tamen ex nostra perceptione ducit, nos esse: ex nostra vero exsistentia & innata idea concludit, Deum fallere non posse, quia bonus est. Quid autem est, si non hic* circulus *est?*

theſes, vel plane falſas, vel ſine ratione fictas pro fundamento Philoſophiæ ſuæ poſuerit: ex quibus etiamſi commode ratiocinatur, tamen propter infirmum fundamentum, quod nullo experimento confirmatum ſit, temere in rerum naturam aliquid infert. e. g. Cum ait, Deum contradictoria efficere poſſe: [1] cum actionem omnem tollit a rebus creatis & Deo tribuit: cum ſpiritus naturam in cogitatione ponit: cum materiam, & extenſionem confundit: cum belluis denegat perceptionem, & ſenſum: cum vortices quoſdam, & globulos, & particulas ſtriatas ſecundi elementi libere fingit: & hujus generis alia.

5. Quod notiones novas ſibi finxerit, & verbis inſolentibus, nec ex Philoſophorum diſciplina ſumtis, res ſignificarit. 6. Quod novas definitiones non adferat, & explicet, ſed ponat quaſi omnibus cognitas. 7. Quod certa ab incertis, ſua ab alienis non ſepararit. Quæ tria maximam in ejus ſcripta obſcuritatem inducunt: nec niſi cum labore, quid ipſe ſentiat, percipi poteſt. 8. Quod plurima & præcipua ab aliis accepta præſertim in Mathematicis, poſuerit tamquam ſua, [2] non laudatis iis per quos profecerit. Quæ plane conficiunt, eum hominem fuiſſe, tametſi tantis dotibus ornatus fuerit. Et de *Carteſio* hactenus.

Carteſiani autem præceptoris opiniones preſſo pede ſecuti non ſunt: ſi *Clerſelierium*, & *La Forge* ſepares: ſed aliqua addiderunt, & mutarunt, ut ſuis opinionibus, aut veritati magis conſentaneum videbatur. Inluſtriores ta-

[1] *Legatur* Reſponſio ad Object. VI. p. m. 139. 141. *Confer. Cudworth.* Syſtem. Intellectual. c. v. ſ. 1. §. 21.

[2] *Quid ab aliis & Veteribus, & Recentioribus, tum in Phyſica, tum Mathematica acceperit Carteſius, & in ſyſtema ſuum retulerit, accurate explicat Leibnizius* Leibniziana p. 181. ſeq.

tamen, qui Institutiones Philosophicas lucubrarunt, sunt, *Claubergius*, *Le Grand*, *Petrus Silvanus Regisius*, *Malebranchius*, *Robaultius*, *Franciscus Bælius* [1] *Henricus Regius*, *Ruardus Andala*, *Adrianus Herebordus*, *Purchotius*, *Mariotte*, ceteri. Non nulli pro ejus theologia Naturali, ceterisque hypothesibus defendendis laborarunt: de quibus alio loco commemoravimus. Conjungi debent cum iis non nulli Jesuitæ, ut *Barbierius*, *Fabri*, *Pardies*, ceteri, qui vel aperte, vel astute in illius castra transierunt.

II. *Petrus Gassendus* inter maxima ingenia, quibus Gallia, virorum doctissimorum parens fecunda superiori sæculo floruit, numeratur. Plurima & præclara de ejus virtutibus narrantur, quæ cum ex ipsius scriptis magis, quam alieno testimonio, manifesta sint, aperte conficiunt, nihil in iis tempori, nihil amicitiæ esse tributum. Nos hominis historiam persequi nolumus, sed præcipua capita prætereuntes tangemus. Laudatur 1. ob ingenii ubertatem, & in explicando perspicuitatem, & ordinem. 2. Ob singularem & multijugem eruditionem præsertim Philosophicam: sectas enim veteres omnes exacte tenebat. [2] 3. Ob litteras Græcas, & Latinas: nam si quis alius suæ ætatis pure & eleganter scripsit. 4. Ob judicium peracre: accurate siquidem & systematum nexum internoscebat, & fontes errorum odorabatur, & præjudicia, quæ inde manabant, animadvertebat. 5. Ob mirificam ratiocinandi artem: ita enim efficaciter & solidet eos, quos sibi proposuerat refutandos, adortus est, ut, argumentationibus illius quid reponerent, vix haberent ipsi

[1] *Ne confundatis hunc cum Petro Bælio, auctore non sine venia nominando.*

[2] *Ex* Commentariis in Laertium; *& ex libris* de Vita & Moribus *Epicuri constat.*

ipsi 6. Ob animum præjudiciorum expertem, quo ad philosophandum accessit.

7. Præcipuam autem laudem habet, quod ita systema suum condidit, tam apte ornavit, tamque verisimiliter proposuit, ut etiam reprehensores suos rapuerit ad sui admirationem. 8. Ob sacrarum litterarum notitiam. 9. Multum etiam in eo viri docti extollunt Mathematicarum disciplinarum peritiam, adeo ut cum Galilæo, Cartesio, ceterisque Mathematicæ primipilis, conferri mereatur. 10. Mitto modestiam in philosophando, qua nemini se antepostuit, non se ostentavit, inscitiam suam sæpenumero professus est, vera pro veris, verisimilia pro talibus habet. Mitto ceteras virtutes dignas viro Philosopho: hac una laude, quæ præcipua haberi debet, concludam: maximam in eo elucere pietatem in Deum, & in Catholicam religionem studium: qua de caussa viris probis, & doctis in summo pretio habetur. [1] Hæc satis ostendunt, *Gassendum* in magnorum virorum numero, qui litteras excoluerunt & instaurarunt, eruditorum omnium judicio esse ponendum.

Verum etsi tanta fuerit celeberrimi Philosophi æstimatio, ut ipsius systema alio & alio modo politum gravissimi Recentiores sint amplexati, tamen quædam in eo reprehendenda videntur. Nam etiamsi rerum formas & species ex particularum componentium proprietatibus simplicissimis ducat, atque ex legibus Mechanices commode ratiocinetur; veruntamen hypotheses aliquas ponit, quæ nullis experimentis sint comprobatæ: ut est figura quædam partium, & inæqualis magnitudo libere excogitata: tum earumdem motus, situs, cetera, quæ ab experientia

 non

[1] *Legatur Sorbierius in* Vita Gassendi: *Pope Blount*, Censura Celebr. Auctor. p. 964.

non ducuntur: & hujusmodi sexcenta, quæ frequenter in ejus scriptis se offerunt.

Duo ei cum Cartesio communia. 1. Quod hypotheses pro fundamento libere ponat: id est, sine ulla ratione cogitatas. 2. Quod ex iis Geometrico more, & secundum Mechanicæ leges uterque philosophetur. In hoc differt *Gassendus*: quod hujus hypotheses magis sint verisimiles, quam illæ Cartesii sunt: tamen cum experimentis captis non confirmentur, non veræ hypotheses, sed *possibiles* tantum sunt habendæ. Qua de caussa tale systema a Recentissimis philosophis repudiatur, qui Hypothetica philosophia rejecta, ex certis fundamentis philosophari amant.

Gassendo igitur, ut Cartesio, etiamsi adhæserint plerique, tamen vix aliquem inveneris, qui purum Gassendi systema tenuerit: sed cum ex eo sumserint placita præcipua, alia & alia ratione ea ornarunt, & expoliverunt. Ipsemet Gassendi auditor, & maximus fautor, *Bernierius*, qui *Compendium Philosophiæ Gassendianæ* conscripsit, [1] non eum presse secutus est: sed plurima tum in Physica, tum Astronomia, post Gassendi obitum inventa, addidit, idque dilucide: quo ipso & eruditionem suam, & acre judicium viris litteratissimis probavit. Ceteri tametsi Gassendiani sint, tamen magis Eclectice sunt philosophati. Inter primos sunt *Gualterus Charletonus* Anglus, qui edidit *Physiologiam Epicuro-Gassendo-Charletonianam*. *G. B. de Sancto Romano* Gallus in *Physica ab Scholasticis tricis liberata*: *Senguerdus*, *Stair*, [hic partim Gassendum, partim Cartesium secutus est] ceteri satis multi, qui sæculo superiori de Philosophia disputarunt.

His adhiberi possunt *P. Maignanus*, & *P. Saguensius* de

[1] *Gallica lingua VII. Tomis* 12.

de Minimorum familia; *P. Casimirus* Tolosates, *Du Hamel* presbyter Gallus, *Tosca* Philippinus Hispanus. Ex Jesuitis vero plurimi, qui vel palam, vel obscurius eamdem Philosophiam secuti sunt. *P. Regnaultius* in *Physicis Dialogis* systema suum ex *atomis* deduxit, tametsi subtilem materiam sumserit ex Cartesio. *P. Cassati*, *Grimaldi*, *de Lanis*, ex atomis sua componunt: sed alii alio modo. Idem de *Castello* est dicendum.

1. *Isaacus Newtonus* Anglus tot inter laudes, quibus floruit, hanc sibi vindicat præcipuam, quod in primis numeratur, qui Physicam disciplinam perpoliverunt, eamque non modo verbis nihil significantibus, quod alii fecerant, sed etiam hypothesibus libere excogitatis liberarunt. Nempe vir acutissimus, & in Geometricis si quis alius exercitatus, cum penitus cognovisset, Cartesium, & Gassendum hoc peccare, quod ex hypothesi non usu & experimentis probata, sed pro lubitu ficta ratiocinarentur; huic malo remedium adhibendum esse putavit.

Itaque laudatur primum, quod non alias hypotheses receperit, quam quæ longo usu & experimentis essent confirmatæ. 2. Quod ex principiis omnino firmis ratiocinatus sit. 3. Quod principia Mathematica & Mechanica, quorum in Physica usus est, & ex quibus ipse Cartesius, & Keplerus disputaverant, collegerit, & legitime demonstraverit. 4. Quod luminis naturam & proprietates primus pro merito investigarit, exposuerit, in eoque ostenderit, qua ratione naturæ mysteria explorari possent. Verbo dicam, quod physicam Mechanicam in bono lumine collocarit. 5. Laudatur etiam a peritia Criticæ artis, & Historiæ, quam ostendit in libro inscripto: *Fundamenta Chronologiæ*. Nihil dico de scientia sublimioris Geometriæ, in qua pares paucos habuit, nemi-

nem superiorem. Hac una laude concludam, non modo Anglis, viris & Philosophia, & Sublimiori geometria contritis, sed etiam exteris clarissimis admirationi eum fuisse. Adeo ut *Nevvtonus* non jam hominis, sed insignis Geometræ nomen habeatur.

Nihil de Logica, Metaphysica, Ethica reliquit *Nevvtonus*: ut nihil agant qui Metaphysicam quamdam Nevvtonianam cum Voltairio nobis offerunt. Physica vero illius non omnibus ingeniis est accommodata, sed hominem requirit Geometriæ callentissimum.

Innumeros adseclas habuit Nevvtonus, quorum non nulli præceptoris systema, quod non nisi pervium est illi, qui Sublimiori geometria ad plenum est eruditus, tironum gratia inlustrare adorti sunt. *Guilelmus Jacobus S' Gravesande* edidit *Physices Elementa Mathematica experimentis confirmata, sive introductionem ad Philosophiam Nevvtonianam*. [1] Verum tametsi proponat sibi, difficillimas & abstrusas viri summi demonstrationes inlustrare: tamen observatum est viris doctis, eum experimenta quidem plurima adferre; sed parum aut nihil luminis accendere demonstrationibus Nevvtoni. *Joannes Keilius* Anglus scripsit *Introductionem ad veram Physicam*. Uterque tamen requirit lectorem Geometriæ non expertem. *Voltairius* vero etiam de hoc argumento tractavit. [2] Item *Henricus Pemberton* Anglus emisit *Introductionem ad Philosophiam Isaaci Nevvtoni*. [3] Sed non omnibus probatur. Magis Adolescentibus est accommodatus *Georgius Petrus Dumckius* in libro *Philosophia Mathematica Nevvtoniana inlustrata*. In eo enim & elementa Ma-

[1] *Lugduni Batavorum 1620. 4. Vol. II.*

[2] Elemens de la Philosophie de Nevvton mise a la portee de tout le Monde. Amst. 1738. 8.

[3] Londini 1728.

Matheseos, quæ necessaria sunt, ponit, & cetera breviter sed dilucide pertractat. Franciscus Algarottus Venetus edidit *Nevvtonianismum pro Feminis*: [1] ubi theoriam colorum, lucis, & adtractionis perspicue exponit. Sed omnium maxime Nevvtoni textum commentariis inlustrarunt clarissimi viri *Thomas le Seur*, *& Franciscus Jacquier*, idque magno cum reipublicæ Litterariæ & commodo, & plausu. Sed ad alios veniamus.

II. *Gotofredus Guilelmus Leibnizius* inter eos referri debet, quibus litteræ, atque eruditi omnes multum debent. Multa, & præclara ingenii produxit monumenta, quæ si singula percensere vellemus, plus quam L. annorum esset historia conscribenda: iccirco, quæ præcipua laude sunt digna, tangemus. Laudatur primo in eo mirifica ingenii fecunditas, quæ plurimas & difficillimas in omni varietate litterarum peperit lucubrationes. Tum eruditio: nam non in una aut altera disciplina, sed in singulis, qui vir esset, ostendit. Fuit enim Poeta, Historicus, Philosophus, Mathematicus, Jurisperitus, Politicus. [2] In Mathematica vero æternum sibi nomen fecit *calculo differentiali*: cujus inventi gloriam etsi plerique vindicent Nevvtono, qui *methodum fluxionum* cum *calculo differentiali* consentientem edidit, tamen verisimilius videtur, Nevvtonum, & *Leibnizium* eodem tempore propria ingenii vi, nullis externis adjumentis eumdem invenisse. In arte ratiocinandi, seu Instrumentali philosophia pauca scribit de ideis. In Physica plurima invenit, quæ aliorum labores juvarent. In historia autem Philosophiæ mirificos fecit progressus, & plurima animadvertit, notavit, perfecit ceteris non explorata. Nec illud minimam habet

 lau-

[1] *Italice 4. Sed etiam in Anglicam, & Gallicam conversus est.* [2] *Legatur Ludovicius, qui catalogum librorum Leibnizii texit.*

laudem, quod systema suum Metaphysicum ingeniose excogitavit, & ex principiis, quæ posuit, apte & convenienter coegerit conclusiones. Acute vero in Politica plurima vidit, quæ alii non animadverterunt: sed eam dedita opera non disputavit. Ethicam vix tetigit, Metaphysico argumento unice intentus.

Ad hæc in eo extolluntur virtutes aliquæ, quæ non semper magna ingenia comitari solent. Primum humanitas, & studium bene merendi de litteratis hominibus, quos & opera, & consilio juvabat, & epistolis incitabat, ut disciplinis opitularentur, nullum ex eo præmium, nullam laudem sperans. Tum modestia in judicando: moderate enim & sapienter eorum vitia, & errores [si ea, quæ de Pufendorfio dicit, excipias] si qui essent, notabat: virtutes, & res præclare dictas extollebat: non se ostentabat, nemini præponebat se se: quod in tanta eruditionis copia res est haud parum difficilis. Præterea in eo laudantur animi moderatio, quam ostendit potissimum, cum adversariis suis occurrere necesse habuit: iis enim sine stomacho respondit, humaniter & in meliorem partem omnia detorquens. [1] Quæ satis efficiunt, *Leibnizium* plurimis virtutibus fuisse ornatum.

Verum ea est humanæ mentis condicio, ut nihil tam elegans tamque emendatum generet, in quo non nævi aliqui reperiantur. Itaque quædam in *Leibnizio* desiderant viri docti, qui scripta illius, & philosophandi viam ceteroquin præstantissimam inquinant. 1. Principio illud reprehendunt, quod vetustatis amore impeditus, Platonis somnia, & tricas Peripateticorum, novo vestitu ornatas revocaverit in scenam, & tamquam aliquid exquisitum exhi-

[1] Ex Epistolis Leibnizii *ad viros doctos, quæ editæ Lipsiæ 1734. 12. Volum. IV. hæc facile cognosci possunt.*

exhibuerit; idque tam obſcure & intricate, ut ſuſpicionem ingerat lectori, ne ipſum quidem *Leibnizium* ſuum ſyſtema penitus percepiſſe. 2 Quod paradoxas hypotheſes, & vix intelligibiles excogitaverit: ut illud eſt de *Monadibus*, *de Harmonia præſtabilita inter corpus & animam*. 3. Quod quædam in iis defenderit, quæ libertatem tollere, & *materialiſmum*, ac *deiſmum* quemdam inducere apta ſunt, & ex quibus pernicioſæ conſecutiones cogi poſſunt. [1] Quæ tamen non malitia, ſed inprudentia Leibnizio excidiſſe, contendunt quidam. [2] Verum alii oſtendere conantur, *Leibnizii* decreta Chriſtianæ religioni non repugnare. [3]

Præterea hoc etiam viri accurati contendunt, eum in ratione philoſophandi peccaſſe. 4. Nam hypotheſes habet in deliciis: eas autem non inductione ex captis experimentis efficit, & excogitat: ſed admitti poſtulat, antea quam veræ eſſe oſtendantur. 5. Deinde ſtudio hypotheſis actus nonnumquam quædam iis, quæ antea poſuerat, parum conſentanea ſcripſit. [4] 6. Præterea paralogiſmis plu-

[1] *Præcipuos errores, quos in Leibniziano ſyſtemate, quod ſuſcitavit Wolfius, invenerunt viri docti, refert Langius*, Recenſio XXVI. Scriptorum adverſus philoſophiam Wolfianam editorum. Halæ 1725. 4. *Confer. Kortholtus*. Præfat. ad Tom. III. Epiſt Leibnizianar.

[2] *Jeſuitæ in* Commentariis Trivultienſibus. 1737. Febr. art. 1.

[3] *Kortholtus l. c. ubi contendit*, Philoſophiam Leibnizianam Chriſtianæ religioni non eſſe pernicioſam. *Et Iſrael Canzius* Philoſophiæ Leibnizianæ, & Wolfianæ in Theologia per præcipua Fidei capita uſus. *Bylfingerus*, Harmonia Corpor. & Ment. ex mente Leibnizii. *Sed hæc nos non defendimus*.

[4] *Jeſuitæ loco laudato*.

plurima inædificat. 7. Ad hæc ex nimio Metaphysicarum, & Mathematicarum notionum usu, ad abstractas ideas vel nullo inpellente descendit, quibus argumentationes & ingeniose & subtiliter excogitatas inquinat, involvit, obscurat; ut non ab eodem homine, qui ceteris viam sternit ratiocinandi, profectæ videantur. Supersedeo ceteris, quæ illi vituperatores objiciunt: vel quod ea non credam, vel quod a proposito nostro sint aliena. Nobis vel hæc satis sunt ut efficiamus, *Leibnizium*, in tanta virtutum multitudine, nævis insignibus non caruisse.

Philosophiæ systema ex omni parte perfectum non reliquit *Leibnizius*: sed lucubratiunculas & dissertationes alio & alio tempore in *Ephemeridibus Litterariis* emisit in lucem: [1] in quibus singularia argumenta tractantur. Præterea edidit *Theodiceam*, [2] quo libro Metaphysica ejus continetur. Exstant etiam *Epistolæ*, quas diligentiæ Kortholti debemus. Quare qui, illius systema quale sit, cognoscere havet, oportet *Theodiceam* cum ceteris scriptis comparet. [3] Quod qui non faciunt, vix illius mentem & sensum animo comprehendent.

Porro Leibnizii sectatores multi nominantur: sed perpauci illius opiniones sine ulla mutatione sunt amplexati. Inlustriores sunt, *Michael Gottlieb Hanschius* in libro, quem inscripsit, *Meditatio Philosophica de unione mentis, & corporis secundum principia Leibnizii*: [4] cui junxit *Theoremata Metaphysica*. Deinde edidit *Principia*

[1] *Eas diligenter enumerat Ludovicius* Hist. Philos. Wolfianæ. Lipsiæ 1737. 8. *quin etiam promisit eas uno fasce doctorum commodo edere*.

[2] *Hujus synopsin habes in* Ephemeridibus Lipsiensibus *ann.* 1711. *Mart. p.* 110. *&* *April.* p. 159.

[3] *Ita judicavit Leibnizius* Epist. *ad Remondum*, Recueil Tom. II. p. 151. [4] *anno* 1722.

pia Philosophiæ more Geometrico demonstrata. [1] Alter est *Christianus Wolfius*, qui tametsi non omnes Leibnizii hypotheses admiserit, tamen præcipuas fecit suas, & justum philosophiæ Leibnizianæ corpus condidit. De cujus philosophandi ratione in Logicæ historia non nihil diximus. Etiam *Bylfingerus* edidit *Harmoniam Mentis*, & *Corporis ex mente Leibnizii*, dilucide, & ordine conscriptam. *Thumigius* autem Wolfii scripta compendifecit: & Baumeisterus *Logicam*, & *Metaphysicam* secundum methodum Wolfii conscripsit. Alios percensere non est necesse: qui vero Gallice scripserunt, in *Ephemeridibus* Gallicis sunt perquirendi.

III. *Christianus Thomasius* Lipsiensis. Hic in iis habitus est viris, qui labente superiore sæculo ad Philosophiam exornandam animum adtulerunt præjudiciis liberum, eique incredibilem operam navarunt. Nimirum inerat *Thomasio* ingenium excellens, & ad omnia factum, eruditio exquisita, & limatum judicium: quibus adjumentis disciplinarum nævos, & docentium errores penitus cognovit: cumque magno animo esset præditus, exstitit, ut libere, quæ sentiebat, sine metu, sine spe, dicere non dubitarit. Ex quo illi malorum ilias nata est.

Nam cum per id tempus Peripatetica philosophia in Protestantium Academiis inveterasset, ut sunt sectarii Philosophi doctrinæ a majoribus traditæ tenacissimi custodes, eorum vero, qui in nullius jurant verba magistri, hostes inplacabiles inexpiabilesque; ad eas artes confugerunt, ad quas, qui pessimam caussam defendunt, solent confugere, nimirum ad calumniam, & potentiam. Itaque pedibus manibusque effecerunt, ut senatus & Civilis, & Ecclesiastici decreto *Thomasius* tacere cogeretur: eumque de majestate, de religione, de atheismo, & quid non ? po-

[1] Lipsiæ 1728. 4.

postularunt: tum abire fecerunt e patriis laribus: tum ejus domesticam supellectilem retinuerunt: tum omni contumeliarum genere adfecerunt, & inprecati sunt ei viam perpetuam. Scilicet licebat adversariis, *Thomasium* strategemate opprimere, idque non alia de caussa, quam quod Eclecticam philosophiam in Germaniam inducere conatus esset: *Thomasio* vero non licebat, ut a se tantam injuriam depelleret, adversariorum artes, pervicaciam, inscientiam patefacere. Ita occæcant animos præjudicia!

Nimirum hæc magnis viris, qui disciplinas emendare apud cives suos sibi proposuerunt, usuvenit frequenter, ut qui civi de patria bene merito monumentum ponere deberent, eidem, tamquam reipublicæ hosti, ac pietatis osori, nullum non malum intentent: & cogant ut procul a patria clarus fiat, atque ab exteris gentibus eum honorem habeat, quem ipsi denegant cives sui. Quod *Thomasio* nostro evenit. Tamdem Halam concedens, auctor fuit Electori Brandeburgico, ut Fridericianam academiam excitaret anno cIↃIↃcxciiii.

Atque Princeps munificus, qui viros doctos non ex calumniatorum accusationibus, sed ex propriis scriptis metiebatur, non modo *Thomasium* antecessorem Juris in eadem Academia designavit, sed ejus Præsidem & Directorem, uti vocant, tum Consiliarium suum esse jussit. Documento, quo pacto Reges, & Dynastæ maledicentissimorum hominum vituperationes possint confringere. Obiit *Thomasius* Halæ anno cIↃIↃccxxviii.

Multa lucubravit *Thomasius*, quibus homines excitaret, ut in singulis eruditionis partibus Eclectice philosopharentur. Exstant scripta Logica, in quibus & historiam Sectarum narravit, & earum errores patefecit. [1] Tum

[1] Introductio in Philosophiam Aulicam, seu primæ lineæ libri de prudentia cogitandi, & ratiocinandi. Ubi osten-

Tum ex Veterum, & Recentiorum scriptis, quæ magis ad finem propositum accommodate dicta videbantur, excerpsit, nova forma composuit, plurima addidit, & Logicam omni ex parte Eclecticam adornavit, [1] ejusque usum ostendit. [2] Deinde Physicam, & Pneumatologiam emendare adortus est, edita lucubratione, in qua efficere est conatus, Physicam sine Pneumatologia non posse consistere. [3] Tum Ethicam [4] expolivit, & Peripateticorum cavillationibus denudatam edidit. Præterea de *Characteribus* adfectionum animi egregie disputavit. [5] Præterea jurisprudentiam Naturalem mirandum in modum perfecit, tum in *Jurisprudentia Divina*, tum in *Fundamentis Juris Naturæ, & Gentium*. Item prudentiam Politicam inlustravit in libro, *Primæ lineæ de Jurisconsultorum prudentia Consultatoria*. [6] In cujus parte altera

ostenditur media inter præjudicia Cartesianorum, & ineptias Peripateticorum veritatem inveniendi via. Lipsiæ 1688. 12.

[1] Introductio in Philosophiam Rationalem, in qua omnibus hominibus via plana & facilis panditur, sine Syllogistica, verum, verisimile, & falsum discernendi, novasque veritates inveniendi 1691. 12.

[2] Praxis Philos. Rationalis *Halæ* 1691. 12.

[3] Tentamen de Natura & Essentia *Spiritus* 1699.

[4] Introductio in Philos. Moralem. 1692. 12. & Pars Practica Moralis Philos. 1696. 12.

[5] Scientia recens inventa arcana mentis hominum etiam invitorum ex consuetudine quotidiana dignoscendi 1691. 12. *Germanice*.

[6] *Halæ* 1705. 8. *Pars altera sequenti anno lucem vidit* b t. Specimen prudentiæ judicialis ex J. Naturæ, & Gentium; negotiis & controversiis, quibus sparsim inmiscen-

ra argumentis confecit, Jurisperitos Ethica, Politica, Historia, Mathematica, ceterisque disciplinis excultos esse debere.. Ad hæc alia opuscula vulgavit, in quibus easdem disciplinas inlustrat: quæ ex conditoribus historiæ Litterariæ cognosci possunt. [1]

Quæ *Thomasio* præcipuæ laudi tribui solent hæc sunt. 1. Quod animo præjudiciis vacuo ad philosophandum venit, & projecto jugo servitutis Philosophicæ, non modo in Physica, quod alii fecerant in Anglia, & Gallia; sed etiam in Logica, Metaphysica, Jurisprudentia, docuit Germanos sine præjudiciis ratiocinari, & proprio uti judicio. [2] 2. Quod inperterrito animo, tametsi undique contumeliis, & molestiis gravissimis esset vexatus, rem plenam laboris & periculi susceperit, & ad finem perduxerit. Nam ab eo tempore Germani Eclecticam philosophiam valde excoluerunt. 3. Quod non acumine modo & ingenio, sed judicio limato valens, & plurima ac interiori eruditione politus, disciplinarum errores acute vidit, notavit, patefecit. 4. Quod Logicæ, & jurisprudentiæ Naturali tum veteri, tum recentiori, & Philosophicæ, ceterarumque disciplinarum historiæ plurimam lucem adtulit. 5. Quod systemata ingeniose excogitavit. 6. Quod errores suos & agnovit, & emendavit, & incredibili magnitudine animi fateri non dubitavit. 7. His addi possunt virtutes aliæ, industria, diligentia in docendo, mores integri, fides in amicitia, humanitas, lepos, facetiæ, gratus animus, cetera. Quare inter eos, qui nomen sibi lucubra-

---

scentur, genuina principia definiendi prætensiones inlustres. 8.

[1] *Excellunt* Cautelæ circa Præcognita Jurisprudentiæ. *Vide Niceronium* Histoire des Homes Illustres.

[2] *Vide Heumannum* Acta Philosophic. Tom.I. p.458. 609. seq.

brationibus Philosophicis fecerunt, Litterariæ historiæ conditores referre *Thomasium* non dubitarunt. [1] Adeo ut iidem, qui eum vivum momorderunt, mortuum pro concione laudarint.

Sed homo erat *Thomasius*, id est, humani animi infirmitatibus obnoxius. Quare in quosdam errores incidit, quos nollem tali Philosopho excidisse. Eos nos in transitu tangemus, ut intelligatis, Adolescentes, nihil in hoc mundo omnibus numeris esse perfectum. 1. Reprehenditur hoc nomine, quod dicax cum esset, & ad satyricum scribendi genus pæne factus, adversarios, quos est nactus, semel lacessitus in odium, & risum adducere numquam cessarit. Tametsi ætate progressus, hoc scribendi genus publico scripto fuerit detestatus: caussas, cur id fecerit, exponens. 2. Quod in historia Philosophica non nulla errata admisit. 3. Quod Poireti somniis deceptus, rejecta physica Mechanica & Experimentali, aliam Mosaicam, Cabbalisticam, & Christianam physicam, quod *Theosophicum* systema vocant, inducere adortus est: in quo & scepticismum Physicum valde roborat: & ex paralogismis, quibus inædificat, planum fecit, sibi non esse exploratum, qua via ad Naturæ adyta pervenire possemus. Itaque de Physica, & Pneumatologia male meritus est.

4. Quod hypotheses suas non semel mutavit, præsertim in jurisprudentia Naturali: ubi non solum Juris N. principia nova posuit, sed etiam naturæ humanæ aliam ideam formavit. [2] 5. Quod eas hypotheses sibi finxerit, ex quibus

---

[1] *Illius laudes lege apud J. A. Fabricium*, Hist. Biblioth. suæ. Tom. IIII. p. 142.

[2] *Consule Thomasii* Cautelas Circa præcognita Jurisprudentiæ, *ubi, quæ mutavit, exponit: item* Fundamenta J. N.

bus conclusiones perniciosæ, saltim ex vocabulorum insolentia, & obscuritate, elici possint. 6. Quod magis ex locis extrinsecis, quam intrinsecis, fuerit ratiocinatus. 7. Etiam ei vitio dant, quod scientiarum nævos aliquando magis indicarit, quam absterserit, & emendarit. Cetera, quæ de Religione, de Naturalismo ei exprobant adversarii, prætermitto. Et de *Thomasio* hactenus.

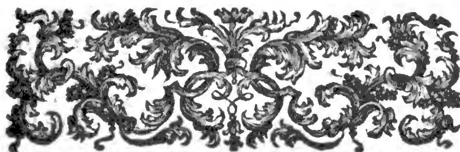
Porro autem Thomasii exemplo, & scriptis excitati homines Germani, hoc sæculo præsertim, id sibi negotii proposuerunt, ut in singulis eruditionis humanæ partibus Eclectice philosopharentur, atque ea excogitarent, & seligerent, quæ verisimilis legibus essent consentanea: tum eo ordine seu methodo scriberent, quæ ad rem facilius percipiendam magis idonea esse videatur. Quorum primipilos, ut ita dicam, vobis hoc loco nominare inoportunum non erit. Ex quorum fontibus ii, qui judicio valent, & omnibus præsidiis muniti sunt, haurire possint.

In Logica præ ceteris prædicantur, *Joannes Franciscus Buddeus*, *Gottlieb Gerardus Titius*, *Joachimus Langius*, *Ephraim Gerardus*, *Nicolaus Hieronymus Gundlingius*, *Joannes Jacobus Syrbius*, *Andreas Rudigerus*, *Heineccius*. In Physica, *Joannes Christophorus Sturmius*, tametsi hic ad Cartesium interdum accedat, & idem *Buddeus*. In Pneumatica, *Buddeus*. In Jurisprud. Naturæ prædicti *Buddeus*, *Gundlingius*, *Heineccius*, *Rudigerus*, ceteri.

Hoc tamen, Adolescentes, vos monitos volumus, hujusmodi Philosophos, etiamsi tales ediderint lucubrationes, ex quibus ad emendationem Philosophiæ utilissima multa sumi possunt; tamen interdum addere quædam, quæ viris limati judicii non probantur. Nam primum nonnulli systemata nova condendi amore capti, talia excogitant, quæ vel experientiæ, vel rationi consentanea non sunt. Deinde hypotheses infirmas aliquas amplectuntur,

ex iisque labiles conclusiones deducunt. Usque adeo difficile est rectam viam philosophandi tenere, ut ii etiam, qui eam sunt ingressi, aliquando aberrent. Quare non cæco obsequio eorum placita Philosophica sunt osculanda, sed accurate & cum judicio legenda. Moderatiores tamen sunt *Syrbius*, & *Buddeus*, & multo ceteris accuratius ratiocinantur.

Ex eadem Eclectica disciplina disputant viri docti, qui in ceteris Europæ regnis cultissimis litterarum,& Philosophiæ gloriam pulcre sustinent. Ex Batavis Jacobus Ode, *Institutiones Physicas* per quam elegantes edidit. Ex Italis, Soria *Institutiones Logicas* divulgavit, itemque *Theologiam Naturalem*. Crivelius de Clericis Regularibus S. Paulli, & Petrus de Martina *Institutiones Physicas* accurate conscriptas emiserunt. Item *Eduardus Corsinius* de Clericis Regularibus Scholarum Piarum, & *Fortunatus a Brixia*, Franciscanus Reformatus, uti vocant, singulas Philosophiæ partes ex Recentiorum disciplina inlustrarunt. Qui tametsi non in omnibus punctum tulerint, vobis tamen adjumento erunt, ut meliora cogitetis. Eo magis, quod hi omnes, si primum excipias, Catholici sunt. Ceteris Philosophis percensendis, qui Eclecticam philosophiam persequuntur, supersedeo: neque enim ad vestrum palatum sunt accommodati: nec omnia dilucidare necesse est. Atque haud scio an Eclecticorum, quos superiori sectione seu paragrapho nominavi, vobis usus concedi possit, etiamsi per Ecclesiam liceat; sine cujus facultate nullus eos Catholicus audeat adtingere. Nam cum plerique omnes Heterodoxi sint, quædam in iis se offerunt, quæ explicari nollem adolescentibus, qui in Theologia ad plenum eruditi non sunt. Sed de his viderint præceptores & eruditi, & pii.

ALOYSII ANTONII VERNEII

EQUITIS TORQUATI ARCHIDIACONI EBORENSIS

APPARATUS

AD PHILOSOPHIAM, ET THEOLOGIAM

AD USUM

LUSITANORUM ADOLESCENTIUM

PARS ALTERA

IN QUA

DE THEOLOGIA SERMO EST

LIBER PRIMUS

DE HISTORIA THEOLOGIAE

Caput I.

De Theologia generatim differitur.

Ntequam de Theologiæ historia dicamus, quid ipsa Theologia sit, quæ illius partes, quibusque nominibus distinguatur, dicendum esse videtur: ne, his incognitis, tirones nostri ea, de quibus disputaturi sumus, ignorent. Theologia est, *rerum divinarum, earumque, quæ ad supernam hominis felicitatem pertinent, disciplina.*

V Hæc

Hæc vel ratione naturæ habetur, vel divina locutione: quæ primo modo comparatur, *Naturalis theologia*, de qua alio loco diximus: [1] quæ secundo modo, *Supernaturalis*, seu *Revelata* theologia vocatur: de qua hoc libro est considerandum.

Revelata theologia nititur verbo Dei vel scripto, vel tradito. Quamquam vero una sit, tamen pro diversa ratione, qua a Theologis tractatur, diversa nomina habet. Nam si Sacrorum codicum sensum pervestigamus, & ex iis salutis doctrinam haurimus; vel Traditionem sequentes, quid tenere, vel agere debeamus, exponimus; vocatur theologia *Exegetica*. Si ea, quæ credere debemus, excerpimus, argumentis confirmamus, & corpus aliquod doctrinæ componimus, appellatur *Dogmatica*, seu *Positiva*, seu *Thetica*. Si Fidei decreta seu dogmata adversus hostium oppugnationes defendimus, & munimus, est *Polemica* seu *Elenchtica*. Sin ex iisdem codicibus Sacris, vel Traditione præcepta cogimus, ad quæ actiones nostras exigamus, appellatur *Moralis*. Ea porro, quæ credere debemus, *Dogmata*: quæ vero nos docent, quid agere debeamus, a Theologis *canones* nominantur.

Jam vero Dogmatica theologia si omnia, quæ ad æternam felicitatem necessaria sunt, via ac ratione exponit, & accurate ac firma ratiocinatione confirmat, vocatur theologia *Systematica*, seu *Acroamatica*. Sin autem religionis nostræ rudimenta explanat, non servato ordine ac nexu, quo disciplinæ graviores traduntur, vocatur *Catechetica*, seu *Exoterica*, quæ Fidei decreta rudioribus exponit.

Porro autem cognita natura, & partibus disciplinæ, de qua hoc libro historiam condituri sumus; cetera ex iis, quæ

[1] *Prima parte L. I. c. 1.*

quæ prima parte[1] de Philosophiæ historia explicavimus, vel me tacente intelligent tirones. Itaque Theologica historia vel Theologiæ ortum, progressum, & vicissitudines persequitur: vel systemata, quæ excogitata fuere, ut dogmata aliqua facilius explicemus, enarrat: vel demum Theologorum gravissimorum vitam, & quibus adjumentis ad amplificandam eam disciplinam pervenerint, percenset. Hæc nos si singula pro merito narrare & dilucidare vellemus, non unius voluminis res esset. Quare de more nostro Theologiæ vicissitudines summatim enarrabimus; cetera ea tantum tangemus, quæ magis necessaria videntur ad Theologiæ variam disciplinam inlustrandam. Et eo magis modum adhibebimus, quod ea, quæ de Philosophia disseruimus, plurimam lucem iis, quæ hoc tempore dicturi sumus, adferre possunt.

CAPUT II.

De theologia Patriarcharum usque ad Moysen.

QUæ fuerit Adami, quæque ceterorum Patriarcharum theologia, Sacri codices haud obscure tradunt. Homo enim, qui cum Deo aperte in horto illo amœnissimo verba commutabat; & oculis, & auribus accepit scientiam rerum, quæ ad beatitatem erant necessaria. Itaque & notitiam conditoris habuit; & cognovit se conditum esse ut divino adspectu frueretur: & posse se, si modo vellet, eadem condicione uti perpetuo: ad hæc debere se Deum creatorem suum amare, colere, officiaque erga homines servare: hoc amplius, Dei dicto audientem esse. Si secus faceret, una cum omni posteritate multis miseriis obnoxium fore.

V 2 Po-

[1] *Loco citat.*

Postea vero quam peccato suo humanum genus omne morti, ægritudinibus, inscitiæ, ceterisque miseriis objecit; plane cognovit, idque Dei beneficio, se non nisi divino adjumento, & sincero animi dolore peccati maculam diluere posse: prolem vero originis peccatum, quo erat adfecta, divina medicina extinguere debere. [1] In tanta miseriarum multitudine hoc solatium habuit, quod intellexit, Christum filium Dei certo tempore in mundum fore venturum ut homines liberaret: id est, ut omnes, qui crederent in eum, talibus præsidiis munirentur, quibus & se a peccato liberarent, & innocentem vitam vivere possent, & æternam felicitatem mereri.

Iisdem præceptis Adamum filios, posterosque [2] imbuisse; [3] & pietas sanctissimi hominis, & Abelis, Sethi, Enochi, Noachi, Semi, Japheti, ceterorumque innocens vita, vel ipsi Deo probata, persuadent. Accedit, quod plerique omnes & longum tempus vixerunt, adeo ut nepotes nimis multos videre & alloqui potuerint; & cum Deo sermones miscuerunt. Ex quo perspicuum fit, eos & in iis, quæ a majoribus acceperant, confirmari debuis-

---

[1] *Qua ratione originale peccatum prisci illi homines delerent, exploratum non est. Certe fidem suam sacrificiis declarabant. Confer. Gregor. Mag.* Moral. L. IIII. c. 3.

[2] *Haud multo post conditum mundum tempore depravari cœpit religio in familia Cainitarum. Sunt qui putent, eos idololatriam admisisse, sacrificia corrupisse, Messiam negasse: ut Spanhemius* Hist. Eccles. V. T. p. 279. *Seldenus* de Diis Syriis prol. c. 3. *Vossius* de Idololatr. L. I. *Alii in atheismum prolapsos fuisse contendunt: veluti Jurieus* Hist. Crit. des Dogm. P. 3. c. 2. *Buddeus* Hist. Eccl. Tom. I. p. 125. *Sed neutrum probari potest: ultimum autem verisimile non fit.*

[3] *Consule Genes.* c. XVIII. 19. *Roman.* IIII. 13.

buisse, & ea aliis tradere, & explanare potuisse, quæ cognoscebant.

Neque solum ante diluvium universale, sed etiam eo exacto eadem disciplina homines usi sunt. [1] Testes sunt luculenti Abrahamus, Isaacus, Jacobus, viri sanctissimi, & prophetæ, qui vitæ disciplina suæ ostenderunt, se majorum placita esse amplexatos, & ad præcepta Naturalis legis actiones suas instituisse. Eo magis quod Deus iis pluries promisit, ex semine eorum Messiam humani generis Liberatorem oriri debere. [2] Unum hi præ ceteris habuere, quod Deus expressis verbis præcepit, ut peccatum originale masculorum infantium *circumcisione* delerent: [3] feminarum vero mundandarum remedium traditione servabatur.

 Quam-

---

[1] *Doctores Judæi ajunt, sex præcepta juris Naturæ in prima rerum conditione a Deo hominibus tradita fuisse. Quibus addunt septimum, quod Noemo Deus credidit. Hæc septem vocantur præcepta* Noachidarum: *id est, omnium gentium, quæ a Noacho sunt profectæ, si Hebræos excipias, qui nominantur* Abrahamidæ, *& alias deinceps leges habuerunt. Noachidarum autem præcepta hujusmodi sunt*. 1. De cultu extraneo seu Idololatria. 2. De Maledictione nominis Sanctissimi. 3. De Effusione sanguinis seu homicidio. 4. De Inlicito concubitu. 5. De Furto. 6. De Judiciis. 7. De Membro animalis non comedendo. *His præceptis Naturalis religio priscorum hominum, seu jus illud Divinum continetur. Confer. Maimonides in* Halach Melakim. *c. 9. & R. Jebuda Ben Samuel in* Sepher Cozri *P. III. §. 73. Ex Recent. Selden* de Jure Natur. & Gent. L. I. c. 9.

[2] *Genes.* c. XII. 3. & c. XVIII. 18. & c. XXII. 18. & XXVI. 4. & c. XXVIII. 14.

[3] Genes. c. XVII. 10. *Sive id præstaret circumcisio ex opere operato, uti vocant, sive ex opere operantis. Qua de re multa Theologi.*

Quamquam vero Veteres homines dogmata, quæ illa ætate ad beatitudinem erant idonea, cognoscerent, atque Ethices præcepta vel traditione, vel ratiocinatione cognita vitæ exprimerent disciplina; tamen non ea scriptis consignarunt, sed ore tenus filiis tradiderunt, & quasi per manus miserunt ad posteros. [1] Nimirum pauca illa religionis Naturalis, & Revelatæ præcepta nullo negotio quasi de manu in manum servabantur in familia Patriarcharum. Nam Patriarchæ ipsi Sacerdotum officia in sua quisque familia inplebant, Deo rem divinam facientes, & annuntiantes ecclesiæ Dei, exiguæ sane, mysteria, quæ Deus illis clementer manifestabat. [2] Non illi de condendis scriptis cogitarunt, & multo minus compendia Theologiæ scripserunt, ut posteros erudirent. Non enim ars systemata componendi illa ætate ne Græcis quidem, qui eam maturius ceteris agnoverunt, erat explorata. Adeoque ante Moysis tempora frustra Theologiæ corpus aliquod quærent eruditi.

Hac ætate Theologia apud homines corrupi cœpit admissione idololatriæ. Nam post Diluvium exactum, & ante Abrahami vocationem, quæ anno CIↃCIↃI.XXXIII. secundum Usserium evenit, invaluit mos, ut Planetæ, Elementa, atque homines virtute præstantes pro Diis colerentur. Immo & imaginum usum Jacobi ætate viguisse, ex historia Labani soceri perspicuum est. [3] Sed hæc in

[1] *Libros aliquot Adamo, ceterisque Patriarchis adtribui, in quibus plurima Theologiæ capita continerentur, jam primo libro monuimus. Verum hæc sine ulla ratione certoque monumento Patriarchis adfingi, viris doctis exploratum est. Confer. Scipio Sgambatus in* Archiv. Veter. Test. L. II t. 2. *Et Sixtus Senens.* Biblioth. L. II.

[2] *Confer. O Kelos* Paraphras. ad Genes. XLIX.

[3] *Genes.* XXXI 19.

in transcursu monuisse satis sit, quæ alii copiose disputarunt. [1]

Caput III.

De theologia Hebræorum a Moysis ætate usque ad primi Templi Hierosolymarii eversionem.

MOysi Deus non nova dogmata credenda tradidit; eadem enim apud Hebræos dogmata post Moysen, quæ antea, obtinebant: a Sanctis quidem hominibus per Fidem retenta, in ceteris pæne obliterata: [nempe certo tempore venturum Messiam, qui Deus, & homo esset: hominumque suo sanguine peccata esset expiaturus: quod haud obscuram Trinitatis notitiam complectebatur] sed triplicem legem tradidit in Sinai, Naturalem, Sacram, & Politicam: quarum duæ ultimæ ad fidem in Messiam confirmandam omnino erant accommodata. Prima Decalogo continetur, in quo Naturæ leges ad decem capita revocantur: quarum tria prima officia erga Deum, seu Naturalem religionem exponunt: reliqua septem officia adversus homines persequuntur. Altera lex ritus omnes, quibus res divina esset facienda, minutatim exponebat. Tertia reipublicæ formam ostendebat, legesque singulis flagitiis decernebat: ut iis exequendis publica res Hebræorum in tuto esset & salva. Quæ sacris Pentateuchi codicibus explicata videmus. [2]

---

[1] *Maimonides* de Idololatria *ex versione Vossii*. *Eduar. Herbert.* de Religione Gentilium. c. 2. *alii*.

[2] *Leges Naturales tradit* Exodi *c.* xx. *Judiciales* xxi. *usque ad* xxiii. *Sacras c.* xxv. *usque ad* xxx. *Sed iterum eodem libro, & in* Levitico *de iis agit, ubi alia adjungit Judicialia, & Moralia.*

Frustra tamen in his aliquod doctrinae compendium & systema quaesiveris. Decalogum etenim etiamsi praecipua officiorum capita contineat; tamen nec omnia expresse & singulatim persequitur, quae in illis continentur; nec ea ipsa, quae complectitur, eo ordine nectit & ponit, ut alia ex aliis deducantur, lucemque accipiant. [1] Quod eo magis de duabus postremis legibus dicendum est: quarum alia cum aliis ita sunt praecepta conjuncta, ut non nisi post accuratam lectionem ordine cogi, & seorsum explicari possint. [2]

Jam vero scriptores Divini, qui vel dogmata, vel praecepta morum scripta reliquere, ut David, Salomon, Daniel, Jeremias, Jesaias, Ezechiel, ceterique vates, qui ante, & post captivitatem Babyloniam scripsere; ii quidem non aliquam Theologiae epitomam perscripserunt, nec systematica methodo usi sunt: sed hinc inde sparsa tradiderunt quaedam Orientalium more. Methodus autem Orientalium in hoc sita erat: ut parabolis, & metaphoris, & similitudinibus ex rebus obviis desumtis omnia significarent, explicarentque, ingenioso illo quidem & vehementi, sed obscuro dicendi genere. Quod vel ipsa Divinorum codicum lectio satis superque efficit.

Fuere quidem a tempore Samuelis usque ad Mala-

[1] Compendium *est, in quo omnia, quae ad aliquam disciplinam pertinent, distincte & ordine exponuntur*. *Sy*stema *est, in quo ita singula nectuntur, ut alia ex aliis ordine fluant, & rationibus confirmentur*.

[2] *Confer. quae de his disputat August. Calmetus Benedictinus in* Historia Veteris Test. *ubi leges alias ab aliis separat. Praecepta Naturalia, & Politica exponit L. II. p. m. 152. usque ad 158. Sacra vero p. 187. usque ad 198. ubi etiam quaedam Politica memorantur, quae diversis temporibus sunt constituta*.

lachiam collegia Prophetarum, ut in Bethele, Jerichunte, Gilgale, qui Dei lumine perfusi [1] & futura prænuntiabant, & legem Dei populos edocebant, & hymnos pangebant, rerumque conficiebant annales: sed hi non arte ac methodo scripta lucubrabant, non altercando disputabant; sed vel vaticinationes suas, eo modo quo a Deo acceperant, mandabant scripto; vel legis Divinæ mentem, cum ab Hebræis erant interrogati, simpliciter aperiebant. Nimirum cum Hebræorum natio in Idololatriam nimis esset propensa; Reges autem eorum invitos cogerent populos ut nefarium illud scelus admitterent; propterea Deus suscitavit homines auctoritate plus quam humana armatos, qui Israeliticæ gentis, Regumque flagitia reprehenderent, iisque mandata Dei audacter perferrent, tum futura prænuntiarent, tum veram & falsam doctrinam secernerent; populosque in Orthodoxa religione & monitis, & miraculis continerent.

Quare eorum unica cura erat, ut legem, quasi custodes a Deo positi, puram & intemeratam servarent. Non illi disceptationibus vacabant, non alia, quam, quæ supra memoravimus, mandabant scriptis: sed austera vitæ disciplina, & legis meditatione unice occupati, in hoc erant toti, ut divinæ legi auscultarent, ceterosque edocerent, & cohortarentur, ut Deo in rebus omnibus essent

[1] *Confer.* Regum L. I. c. 10. & 19. & L. IIII. c. 20. *In his aliisque & Regum, & Jesaiæ locis quidam viri docti cum Altingio* Histor. Academ. Hebræar. *Aulisio, aliisque distincte se se videre ajunt, academias prophetarum apud Hebræos, qui litteris operam darent: quod etiam placuit Levi ben Gerson, aliisque Judæis. Sed homines præjudiciis non impediti nihil aliud offendunt, quam collegia Prophetarum, non vero scholas disciplinarum ceterarum. Confer. Sigonius* de Republic. Hebr. L. II.

essent morigeri. Quod si aliqui Pseudoprophetæ falsam doctrinam prædicabant, Israelitasque a Dei cultu avertebant; hos non argumentationibus refutabant vates divini, sed vaticiniis & factis. Nimirum veri Prophetæ certa Dei mandata exponebant, eaque, quæ essent eventura, annuntiabant: eventus autem confirmabat vaticinia, atque mortalium ineptas hæsitationes, & disputandi intemperiem resecabat. Adeo sine labore, qualis esset Orthodoxa doctrina, intelligi poterat.

Itaque Judæorum Theologica disciplina a Moysis ætate usque ad captivitatem Babyloniam in eo posita erat, ut legem a Deo traditam, & Sacris litteris contentam executioni mandarent: ac ceteros informarent iisdem præceptis, continerentque exspectatione venturi Messiæ, cujus characteres distincte exposuerunt vates recentiores. [1] Quod munus docendi Sacerdotes, qui a Deo doctores erant constituti, [2] & Prophetæ ipsi etiam in Captivitate

---

[1] *Constant hæc ex ipsis Prophetarum scriptis, qui passim hæc prædicant. Nam Jesaias, & Michæas nasciturum ex Virgine prænuntiant, idque Bethleemi: nec id solum sed etiam Deum fore. De triplici Messiæ munere, regio, prophetico, sacerdotali, iidem Jesaias, & Michæas, itemque Jeremias. Rursum de miraculis Jesaias, & de passione, & morte, & redemptione. De resurrectione Christi inter alios Hoseas. De vocatione gentium per Apostolos Jesaias passim, nec non Jeremias, Amos, Michæas. Postremo de reprobatione Judæorum Jeremias prædicit. Loca brevitatis caussa non addo.*

[2] „ *Dixit Dominus ad Aaron . . . . ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum, & profanum; inter pollutum, & mundum: doceatisque filios Israel omnia legitima mea, quæ locutus est Dominus ad eos per manus Moysis*. Levitic. c. x. §. 10. 11.

te [1] præter ceteros adimplebant. Et hæc sub Judicibus, & Regibus ad exitum usque Babyloniæ captivitatis.

CAPUT IIII.

De theologia Judæorum ab instauratione posterioris Templi usque ad ejusdem eversionem sub Vespasiano Cæsare .

USu & consuetudine Chaldæorum in servitute Babylonia homines Judæi si non dogmata præcipua,quæ divino præsidio,idque opera Danielis , & Ezechielis [2] intemerata manserunt , saltim domesticos ritus , externumque Divini numinis cultum , destructo templo , ac remotis sacrificiis , ex animo deleverunt . Qua de caussa cum ipsi ad patrias sedes reverterentur , quod annis CCCCCXXXVI. ante æram Christianam evenit , ducibus Zorobabele , Nehemia , Mardochai , ceterisque viris principibus ; urbemque Jerusalem, & templum a fundamentis erigerent ; Deus suscitavit Esdram , Haggæum , Zachariam , Malachiam , viros divino spiritu adflatos , qui & rempublicam Judæorum sapientissimis legibus temperarent , & rem omnem sacram ac ritus ad veteris religionis formam instituerent .

Esdras itaque , qui & *scriba legis* , seu divini sermonis callentissimus , & critica eruditione politus erat ; Divinos codices emendavit , ordine posuit , descripsit , & religionem ad pristinum exemplar formavit . Ajunt Judæi, tantam fuisse Esdræ eruditionem , tam multis & reconditis disciplinis valuisse , ut cum nemine mortalium sit comparandus . Sed hæc ulterius non persequemur . Ce-

---

[1] *Conferantur* Ezechielis c. VIII. 1. & XIIII. 1. & XXXIII. 31. seqq.

[2] *Confer.* c. VIII. 1. XIIII. 1. XXXIII. 31. *seqq.*

[1] Ceteri autem vates monendo, docendo, reprehendendo, Judæos in officio continuerunt: eosque identidem excitarunt Messiæ adventu, ut veterem religionem retinerent: quod præsertim fecit Zacharias, & Haggæus. [2] Quædam etiam religionis nostræ capita explicatius tradita sunt ab iisdem prophetis. Nam sacrosanctum Trinitatis mysterium haud obscure descripsit Haggæus. [3] De scriptura Sacra, de Deo uno, & trino luculenter Zacharias egit. [4] Item de resurrectione mortuorum, ac purgatorio clarius locuti sunt. [5] Cetera eodem modo, quo antea, exposuerunt in synagogis suis [6]

At post Malachiæ obitum, cum desiisset inter Judæos adflatus divinus, & jam nusquam essent divinorum ora-

---

[1] *Quæ de eo referunt Judæi habentur apud Basnagium* Hist. Jud. *L. III. c. 5. §. 1.* seq. *&* *Buxtorffium* Tiberiad. c. x. p. *99.* seqq.

[2] *Confer. Raym. Martini in* Pugione Fidei P. II. c.*9.*

[3] *C. II. 4. 5.*

[4] *Confer. Joan. Georg. Dorscheus in* Theologiæ Zacharianæ synopsi, *parte altera.*

[5] *Habetur ex* Machab. L.II. c.VII.*9.* *&* c. XIIII.*46.*

[6] *Sub posteriori templo conditæ sunt plures synagogæ, in quas confluerent Judæi, ut sectionem quamdam legis singulis diebus auscultarent, ibique orarent: quibus currente tempore addiderunt sectionem aliquam ex Prophetis. Plurimæ in Jerusalem memorantur, itemque aliis in locis. Præter synagogas fuere itidem scholæ plurimæ, in quibus interiora Sacræ doctrinæ capita exponebantur a doctoribus Judæis: id est, Sacra scriptura ad allegoriam trahebatur: traditiones proponebantur & explicabantur. Hæc eodem fere tempore apertæ sunt. Confer. Maimonides* in Tract. Thephillah. cap. XI. *Etiam peregrini Judæi scholas suas Hierosolymis habuerunt: ut habetur ex* Actor. VI. *9.*

oraculorum consulti, in quorum verbis inesset plena fides, continuo Judæi doctores proprio ingenio indulgentes, planam illam ac simplicem docendi viam, quam a majoribus acceperant, contempserunt: & novis controversiis seu quæstionibus, quas ex Sacris libris promebant, totam implicarunt familiam Judæorum. Nam cum aliqui doctores divinæ legis præceptis, quæ in Bibliis continebantur, contenti non essent; scirent autem quædam ore tenus apud eos servari, [1] iis alia multa addiderunt, & traditiones quasdam finxerunt, quibus legem interpretati sunt: & ad externam quamdam disciplinam, diversam a veteri Judæorum, flexerunt, ac *legem Oralem* appellarunt. Alii e contrario legis verbis tenaciter adhæserunt, eamque contra primos defenderunt. Ex quorum discrepantia natæ sunt sectæ Sadducæorum, Karaitarum, Pharisæorum, & Essenorum, quæ Judaicam omnem theologiam absolvunt. [2]

De iis vero ante quam singulatim dicimus, in universum monemus, has sectas non in omnibus discrepare Fidei articulis, sed in quibusdam convenire. Principio in eo

---

[1] *Præter dogmata, quæ in lege Naturæ traditione servabantur, de quibus supra, quædam etiam ore tenus tradita fuere Hebræis, & quasi de manu in manum pervenerunt ad ultimos. v. g.* Libros canonicos esse divinos. Esse aliquod remedium, quo deleretur originale peccatum mulierum. Cruenta sacrificia significare mortem Christi, *cetera. Hæc divina erant. Verum Pharisæi germanis istis traditionibus postrema ætate falsas plurimas addiderunt.*

[2] *Fuere inter Judæos aliæ sectæ minoris momenti, ut* Herodiani, Galilæi, Legisperiti, Scribæ. *Sed hæ dogmatibus non discriminabantur. Consule Eusebium* Hist. Eccles. *L. IIII. c. 22. ex Recentioribus Buddeum* Introd. ad Hist. Philos. Hebræor.

eo conveniebant, quod unum Deum mundi conditorem colendum esse putarent. Quod legem a Mose latam Deum auctorem habere. Quod Israelitas præter ceteras nationes a Deo delectos esse censerent, ut sempiternum cum iis foedus sanciret. Qua de caussa iis, non reliquis, omnia officia erant præstanda. [1] Hæc communia: cetera discrepabant, de quibus ordine est considerandum.

I. *Sadducæorum* origo incerta & obscura. Verisimilius videtur, paullo post Esdram non nullos Judæos, qui Traditionem omnem respuissent, nec nisi legem ad verbum sequi voluissent, hujus sectæ conditores extitisse. His accessit Antigonus Sochæus, qui cum auctor esset Judæis, ut Deum non amore servili, & propter mercedem temporariam & terrenam, ut plerique omnes faciebant Judæi, sed amore filiorum, & quasi nullam umquam mercedem essent habituri, servirent; occasio fuit Sadocko discipulo, ut ex verbis præceptoris perperam intellectis sectam quamdam instituerct; quæ & mature inter Judæos floruit, & tanta auctoritate gavisa est, ut nobiliores, & ditiores in sinu suo numerarit: præsertim postea quam Hyrcanus Judæorum princeps, & pontifex summus illi nomen dedit. Verum hæc secta post eversam funditus Jerusalem sub Tito Cæsare tantum non omnis extincta est, & locum cessit Pharisæis.

Præcipua *Sadducæorum* dogmata hæc sunt. 1. Retinendam esse Sacrorum codicum litteram: traditiones vero omnes, quæ scriptis non continentur, abjiciendas. [2] 2. Ange-

---

[1] *Ex veteribus aliquot scriptoribus hæc colligit Moshemius* Hist. Eccles. sæcul. I. *Part. I. c. 2. pag. 76.*

[2] „ *Nunc enim judicandum est, quo multas constitu-*
„ *tiones a majoribus per manus acceptas Pharisæi tradi-*
„ *derint populo, quæ non sunt scriptæ inter leges Mosai-*
cas;

Angelos, & ſpiritus per ſe ſubſiſtentes nullos eſſe. [1] 3. Animam ſeu ſpiritum extingui cum corpore. [2] 4. Nullam fore humanorum corporum inſtaurationem, ſeu reſurrectionem. 5. Nullum eſſe influxum Dei in actiones humanas, ſed quemque propriis voluntatis præſidiis poſſe & bonum, & malum agere: id eſt, ſine Dei adjutorio felicitatis, & infelicitatis ſuæ conditorem ſibi eſſe poſſe. Tamen admittebant, Deum in hac vita & præmia, & pœnas tribuere pro meritis. [3] 6. Bonorum operum mercedem, ſcelerumque pœnam non niſi in hac vita admitti poſſe dicebant. [4] Polygamiam eſſe damnandam putabant. [5] Verbo dicam, ſi unum excipias, nimirum putaſſe eos, Deum creaſſe mundum, & providentia ſua eumdem adminiſtrare, cetera erant Deiſtæ Epicurei. Reliquis, quæ ad eorum mores, ſeveritatem in judicando, & cultum Leviticum ſpectant, in quibus non nihil ipſi receſſerunt a Phariſæis, hoc tempore ſuperſedemus. [6]

Quamquam vero tam perverſa dogmata defenderent *Sadducæi*; [7] tamen quia externam diſciplinam Judaicam

---

„ *cas: & ideo Sadducæi his auctoritatem abrogant, dicen-*
„ *tes, oportere eas tantum ſervari, quæ ſcripto contine-*
„ *rentur. Atque hinc magna inter utroſque exorta eſt con-*
„ *troverſia, dum ditiores ſtant a partibus Sadducæorum,*
„ *Phariſæi multitudinis utuntur favoribus*. Joſephus *Antiquit. Judaic. L. XIII. c.* 18. *p. m.* 453.

[1] *Lucæ* Actor. c. XXIII. 8. *Joſeph. ib. L. XVIII. c.* 2.

[2] *Joſephus ib. p.* 617.

[3] *Id. de* Bello Jud. *L. II. c.* 12. *p.* 788.

[4] *Huc reſpicit Paullus in* Actis Apoſtol. *c.* XXIII. 6.

[5] *Baſnag.* Hiſt. Jud. *L. II. c.* 14. *p.* 358.

[6] *Conferantur Calmetus, Sigonius, Serarius de* Sadducæorum ſecta.

[7] *Eorum errores caſtigat Chriſtus* Matth. XXII. 23.

eam admittebant, sacrificiisque Deum placabant, idque ritu Levitarum, atque Messiam sperabant; & ad Synedrium, seu summum Judæorum consilium, & ad Pontificatum aditus illis patebat: nam Caiphasus, & Ananus junior Pontifices Maximi, ex *Sadducæorum* familia erant profecti. [1]

II. Alteram Judæorum sectam faciunt *Karaitæ* seu *Karæi*, qui eodem tempore, quo Sadducæi, nati videntur. Hi mediam quamdam viam tenent inter Sadducæos, & Pharisæos. Nimirum Scripturam ipsam sequuntur ad verbum, ex quo nomen habuere Karaitarum, [2] quod erat Sadducæorum: tamen horum inpia dogmata rejiciunt, quod illis cum Pharisæis commune est. Verum tempore invalescentibus Pharisæis, qui *Karæos* vatiniano odio prosequebantur, valde exinanita fuit *Karæorum* secta, præsertim post Jerusalem postremum excidium. Sed iterum renata fuit medio VIII. sæculo Christiani nominis: & etiam hac ætate apud Turcas, Moscovitas, & Lithuanos eorum plurimi inveniuntur. [3] Sed *Karæorum* nomen adeo invisum est Judæis, ut citius cum Christianis, & Turcis fœdus ineant, quam cum illis: & *Karæi* nomen apud Judæos non secus ac perversi Hæretici, & inpudentissimi Athei nomen habeatur. [4]

Karæorum dogmata alicujus ponderis huc redeunt. 1. Nul-

---

[1] *Josephus* Antiq. *L. XX. c.15. Conferatur* Actor. Ap. c. v. 17.

[2] *Hoc vocabulum significat* textuarium, *sive* scripturarium: *vide Buxtorfium* Lexic. Thalmudic. *p.* 2111.

[3] *Hottingerus* Thesaur. Philolog. *inter addenda*. *p.* 583.

[4] *Basnag. l. c. p.* 438. *seq. Forsan* Karæorum *nomen non nisi multo post Christum natum, iis: qui ex hac disciplina disputarunt, tributum fuit.*

Nullam aliam Fidei, Morumve regulam esse admittendam, præter libros Mosis, & Prophetarum. Ex hoc dogmate cetera fluunt. 2. Non esse admittendam legem *Oralem*, qualem ponebant Pharisæi, ejusdem auctoritatis cum lege scripta. 3. Admittendam esse interpretationem legis eam tantum, quæ litteræ sit consentanea, innixam legibus hermeneuticis: ceteras interpretandi formas rejiciendas. 4. Fundamentales articuli, uti loqui solent, decem sunt. Quod quidquid in orbibus est, creatum est. Quod creator sit increatus. Quod sit unicus, & nullus illi similis. Ceteri articuli ad veritatem legis Mosaicæ, ac Messiam, & Resurrectionem pertinent. Addunt alia quædam tum ad Fidem, tum Mores spectantia, quæ contemnenda non sunt: quæque hoc loco copiosius inlustrare me vetat consilium operis. Legi possunt apud eos, qui de his dedita opera pertractarunt. [1]

III. *Pharisæorum* sectæ initium, ut ceterarum, ignotum est: sed haud longo intervallo post Esdram ea ortum habuit, & sensim crevit: nam Hyrcani, filiorumque Aristobuli, & Alexandri ætate magna in veneratione fuit. [2] Et nisi nos omnia fallunt, condendæ sectæ Sadducæorum fuit occasio. Nam cum mature post reditum e Babylone traditiones obtinuerint, iisque, non secus ac legi, qui pietati magis dediti videbantur, servirent; factum est, ut tractu temporis magis traditioni cuidam fictæ, sub *legis Oralis* nomine, quam Sacro textui, auscultarent *Pharisæi*. Quibus ex altera parte respondebant Sadducæi, qui traditam doctrinam omnem respuebant.

X

[1] *De Karæis agit Triglandius singulari libro. Basnagius* Hist. Jud. *l. c. Morinus* Exercit. Biblic. *L. II. exerc.* 7. *Simonius* Hist. Critic. Vet. Test. *c.* 28. *& alii*.

[2] *Jonathæ Pontif. ætate jam nobilem fuisse hanc sectam, ait Josephus l. c. c. 9. p.* 442.

bant. Id certum est, *Pharisæos* currente tempore nimis multas ineptias admisisse, & legem scriptam omnem suis commentis depravasse: [1] magisque fucatæ pietati, quam veræ, operam dedisse: ex quo in magna innocentiæ & pietatis opinione apud Israelitas fuere: quos propterea, quo vellent, flectebant, & cogebant servire eorum cupiditatibus. De quibus flagitiis eos non semel reprehendit Christus, eorumdem calliditatem, versutiam, hypocrisin, & malas artes patefaciens. [2] Et ab hac strictiori vitæ ratione, quam adfectabant, ostentabantque, & qua a ceteris Judæis sejuncti esse cupiebant, habuere nomen *Pharisæorum*. [3] Hæc secta præter ceteras celebris fuit & copiosa: & multo latius patuit post sæculum II. Christianum: id est, post conditum Thalmud, qui ex his traditionibus pæne totus componitur. Immo hac ætate omnes Judæi, si Karæos excipias, ex eadem disciplina philosophantur, etiamsi nomen *Pharisæorum* non habeant. [4]

Porro autem *Pharisæorum* dogmata nimis multa memorantur: nos inlustriora percensebimus. 1. Est, præter legem Scriptam, lex quædam *Oralis*, quam Deus in Sinai tradidit Moysi per angelum Metraton, & quæ quasi de manu in manum ad ceteros Judæos venit: cui obtemperare debemus, immo vero legi Scriptæ aliquando eam anteponere. 2. Ex observantia utriusque legis adquiritur sanctitas & justitia: ad quam adquirendam habet homo tot

[1] Matthæi *XV.* Marci *VII.*

[2] Matth. *C. XXVIII. 1. seq. & XV. 6. XXIII. 1.* Lucæ *XI. 39. seqq.*

[3] *A voce* פרש pharas, *quæ significat* separare. *Nicolai ad Sigonium de* Repub. Hebræor. *p. 421. Buxtorf.* Lexic. Rabbinic.

[4] *Confer. Menasse Ben Israel* de Termino Vitæ *L. I. S. 3. p. 19.*

tot ac tanta præsidia, ut arbitrii sui viribus non solum *justitiam* consequatur, sed etiam eligat opera *supererogatoria*, id est, quæ superent justitiam a lege præceptam. Merito aiunt eruditi, hoc dogma esse uberrimum fontem, ex quo cetera placita Pharisaica fluunt. 3. Ad obtinendam justitiam necesse est, ut homo satisfaciat Deo vel jejuniis, vel eleemosynis, vel alio expiationis genere. 4. Hæc justitia externis operibus adquiri potest: nam prava cogitatio cordis inter peccata non ponitur, nisi actionem externam eliciat: quod liberi arbitrii viribus acceptum referunt. 5. Deus conditor cæli, & terræ providet rebus mundanis: hominumque actiones adjuvat salva libertate humana, ita ut bonum facere, vel non facere possit. 6. Deus & in hac vita, & in futura præmia, & pœnas pro meritis tribuit. 7. Est quædam *metempsychosis* seu transmigratio bonorum animorum in alia corpora: nam mali æternis cruciatibus addicuntur. 8. Anima sejuncta a corpore, angelique sunt spiritus per se subsistentes. 9. Expectanda est corporum resurrectio. Et hæc de dogmate: nam quæ ad ritus *Pharisaicos* pertinent, in quibus eorum cura omnis consumebatur, non est hujus loci exponere. [1]

IIII. Quarta Judæorum secta est *Essena*, cujus initium liquido cognosci non potest. Id scimus, Jonathæ Maccabæi, Hyrcanique regis ætate jam natam esse. [2] Nec injuria suspicantur viri docti, vastantibus Assyriis, &

---

[1] *De Pharisæis plurimi scripserunt præter Josephum. In hoc argumento versati sunt ex Catholicis Serarius, Lamyus, Calmetus, Natalis Alexander, & Sigonius* de Republ. Hebræor. *Ex Hæreticis, Buddeus* Hist. Philos. Hebræor. *Basnagius, Drusius, Scaliger, ceteri. Confer. Wolfius* Biblioth. Hebr. P. II. p. 815. seqq.

[2] *Josephus*, Antiq. Jud. L. XIII. *c.* 9. *p.* 442.

Babyloniis Palæstinam, Judæos aliquos ad Aegypti deserta loca confugisse, quo facilius tutiusque laterent: qui tempore succedente ex consuetudine Pythagoreorum, quorum ultimi Italia pulsi, fugatique, necatis sociis, ætate Ptolemæi Lagi ad Aegyptum confugerant, & eremiticam vitam faciebant; Pythagoreorum placita non nulla, & vivendi formam admisisse: ex quo cursu temporis hæc secta exstitit: quæ non modo in Aegypto sedem posuit, sed etiam alias provincias pervasit.

Hi homines in vicis & pagis habitabant, urbes fugiebant, agriculturæ præsertim dabant operam, & magis vitæ disciplina austerissima, quam placitis, a reliquis Hebræis erant semoti. Veruntamen in non nullis ab iisdem dissentiebant. 1. Ponebant animam inmortalem, sed ex subtilissimo æthere carptam, quæ corpore tamquam carcere naturali quadam inclinatione includeretur. A quo cum separantur, quæ bonæ sunt, in locum quemdam perpetuæ voluptatis ultra Oceanum dimittuntur: quæ malæ, in tenebricosas & horridas detruduntur specus, ut ibi dies noctesque torqueantur. 2. Deinde putabant, ex divinæ providentiæ decreto cuncta derivari: nec quidquam hominibus præter Fati decretum accidere posse: ideo absolutam prædestinationem, uti vocant, ponebant, tollebantque libertatem. 3. Matrimonium non nulli admittebant, alii non item. 4. Morali disciplinæ anxie vacabant, eamque non disputationibus colebant, sed vitæ actionibus exprimere curabant: tamen qui doctiores erant, aliis explanabant præcepta, iisque discipuli religiose auscultabant. Præcepta vero ad hæc tria revocabantur: amorem Dei, amorem virtutis, amorem proximi. 5. In patriis legibus explanandis præcipuam curam ponebant: & tum scriptam, tum traditam legem, instar Pharisæorum, amplexabantur. Legem autem ceteraque præcepta symbolis, Pythagoreorum more, velabant: suisque, &

pue-

pueris, quos in disciplinam recipiebant, declarabant eadem ratione. [1]

Præter Essenos, qui in Palæstina, & Aegypto habitabant, & qui vitæ *activæ*, uti vocant, dabant operam; aliam Essenorum classem memorat Philo, quos *Therapeutas* vocat, qui in Aegypti solitudine vixerunt. Hi contemplationi rerum divinarum ante alios vacabant: ex quo *Therapeutarum* vocabulo nominati sunt. Scripturam ad allegoriam flectebant *Therapeutæ*, & Aegyptiorum, ac Pythagoreorum dicendi via verba omnia sententiasque interpretabantur: easque consignabant scriptis, interpretationesque adservabant. Adeoque ex Gentilium philosophorum placitis, quæ in Aegypto celebrabantur, eosdem quædam sumsisse verisimile est.

Incredibile dictu est, quot jurgia, & altercationes hæc Philonis narratio inter viros doctos commoverit: dum alii contendunt, fuisse eos Judæos, alii Gentiles putant, quidam vero Christianos. [2] Nobis sine præjudicio rem omnem æstimantibus dicendum videtur, magis Philoni, quam Recentioribus, esse credendum, qui eos Judæos facit ex Essenorum disciplina: & talia de illis prodidit memoriæ, quæ non nisi in Essenos quadrant. Nihil igi-

[1] *De Essenis præter Josephum de* Bello Jud. *L. II.* 12. *&* Antiq. Jud. *L. XVIII.* 2. *& Philonem in libro* Omnis probus liber. *p. 876. edit. Parif. disputant illi paullo ante nominati: quibus addi potest Prideaux* Hist. Judæor. Tom. V. L. XIII. p. m. 73. seqq. *Mosbemius* Inst. Hist. Eccles. Sæc. I. P. I. c. 2. *§.* 12. *ceteros dabit Wolfius loco citato pag.* 817. *seqq.*

[2] Therapeutas *fuisse ex Judæis Christianos, contendit inter alios le Brun, & Cl. Montfauconius singulari libro demonstrare: cui respondit doctissimus Boubierius. Adde Cotellerium* Patres Apostolici.

igitur prohibet suspicari, fuisse collegia aliqua Essenorum, qui maiori contentione meditationi legis vacaverint: cum certo sciamus, Essenos non omnes iisdem artibus addictos fuisse, tametsi communia præcepta ad unum omnes servaverint: nec eodem tempore ortos, nec ab eodem Legislatore leges accepisse: sed sensim & pedetentim societates constituisse, quarum aliæ aliis severioribus legibus adstringi potuere. Quare sua veritas stat narrationi Philonis.

Hæ sunt Judæorum sectæ, quæ sub Templo posteriori natæ, altercationes gravissimas suscitarunt, totamque exercuerunt Judæorum gentem. Dogmata quæ fuerint, vidistis: quod vero ad tradendi viam, disputandique pertinet, pauca dicenda sunt. Ac primum nullis exstantibus antiquis monumentis, vix certo cognosci potest, quo ordine & ratione disputarint. Unum superest, ut partim ex Sacris libris *Sapientiæ*, & *Ecclesiastici*, qui post captivitatem Babyloniam conscripti fuere; [1] partim ex fragmentis librorum Hillelis senioris seu Babylonii, qui CXII. annos ante Christum natus est;[2] quæ habentur in Thal-

---

[1] *Confer. Bartoloccius* Biblioth. Magna Rabbinic. Tom. I. p. 683. seq.

[2] *Senior Hillel pater Simeonis illius, qui Christum ulnis excepit, celebris doctor inter Judæos fuit: discipulum habuit R. Schammai doctum hominem. Ex his duplex disciplina orta est, quarum altera cum altera strenue decertavit. Confer. Liber* Juchasin p. 19. *Tanta utriusque fuit apud Judæos auctoritas, ut utriusque dicta licet sibi repugnantia vera esse, immo tamquam divina oracula recipienda esse, dicant doctores Thalmudici in* Codic. Erubhim *c. 1. Confer. Bartoloccius. l. c.* Tom. II. p. 787. seqq.

Thalmude;[1] & ex ſcriptis Philonis Alexandrini,qui ſub Caio, & Claudio imperatoribus floruit; ceteriſque, qui haud multo poſt littèris operam dederunt, conjecturam faciamus. Cum enim *Sapientia* a Philone ſeniore, ut putant aliqui, vel ab alio Judæo Græcis litteris erudito, eoque divinitus inſpirato, ex Salomonis regis ſententiis decerpta fuerit; [2] Jeſu vero *Siracidis* abnepos *Eccleſiaſticum* divinum librum in Aegypto invenerit, & ex Hebræo Græcum fecerit; [3] omnino eſt veriſimile, utrumque ex diſciplina ſui ſæculi ſcripſiſſe: eo magis, quod *Sapientiæ* dicendi ratio Græcam, ut ait Hieronymus, eloquentiam redolet. Quod ſi prædictos libros pervolutamus, reperiemus, non modo ſcriptores Divinos, [4] verum etiam doctores ceteros morales ſententias allegorica diſputandi via expoſuiſſe: quæ conſuetudo in Aegypto invaluerat, & Palæſtina.

Quare haud injuria ſuſpicantur viri docti, Judæos doctores reliquos eadem ſcribendi, legemque interpretandi ratione uſos fuiſſe: [5] niſi quod non ſolum talem dicendi viam admiſerunt non nulli, ſed etiam placita quædam Philoſophica, quæ in Aegypto dominabantur, admi-

[1] *In Miſchna* Cod. Avoth. *Cap. I. & II. exſtant dicta quædam Hillelis, quæ ad doctrinam moralem pertinent. Confer. Abarbanel in* Nachaloth Avoth. C. I.

[2] *Conferatur Huetius* Demonſtratione Evang. P. 4.

[3] *Confer.* Præfatio Eccleſiaſtici.

[4] *Legatis præter analyſin prædictorum librorum, quam facit Graveſon loco cit. libros ipſos ſacros* Eccleſiaſtici, & Sapientiæ.

[5] *Confer quæ de Eleazare refert Ariſteas* in Hiſtor. LXX. Interpret. *& de Ariſtobulo refert Origenes* Contra Celſum L. IIII. p. 198.

miſcuere domeſticæ eruditioni. [1] Teſtes ſunt luculenti Therapeutæ, qui ſymbolis,& allegoriis ſua docuerunt & tractarunt, legemque hac ratione interpretati ſunt. Quem morem ab Aegypto ad Palæſtinam perveniſſe, teſtis eſt gravis auctor Joſephus. [2] Id ipſum oſtendunt ſcripta Philonis: in quibus vir doctus, & ingenio valens, placita quædam Alexandrina cum lege conjungit, eamque ad allegoriam de more inflectit, idque plerumque ſine ullo ordine. Addi his poſſunt, quo facilius Judæorum ſcribendi ratio cognoſcatur tota, ceteri doctores Judæi, qui paullo poſt everſionem ſecundi Templi floruere: ut Rabbi Akibba, auctor libri *Jezirah*, & Rabbi Schimeon Ben Jochai, qui librum *Sohar* ſcripſit, ceterique, qui de philoſophia Cabbaliſtica copioſe conſcripſerunt. [3] Sed præter ceteros codices, *Thalmud*, in quo & Veterum, & Recentiorum traditiones expoſitioneſque continentur, plane oſtendit, Judæos allegorica ſcribendi ratione ſumme eſſe delectatos: itemque conciſo & obſcuro dicendi genere capita quædam moralis doctrinæ expoſuiſſe, idque nul-

[1] *Florente eccleſia Judæorum, Ethnicorum doctrina ab Judæis ſedulo rejecta fuit: immo cum Haſmonæorum ætate quidam Judæi Helleniſtæ, id eſt, qui apud Græcos vivebant, eorumque lingua utebantur, Græcam philoſophiam ediſcerent; ne quid reſpublica eorum caperet detrimenti, conditum fuit ab Synagoga tale decretum:* Maledictus ſit quiſquis filium ſuum docuerit ſapientiam Græcam: *ut habetur in* Gemara *tract.* Hav. Kam. f. 82. *Sed paullo poſt invaluit malum, & placita quædam Græcorum, præſertim Aegyptiorum ab doctoribus Judæis admiſſa ſunt & Alexandriæ. & in Palæſtina.*

[2] Antiquit. Jud Proœmio p. 3.

[3] *Confer. Wolfius* Biblioth. Hebr. *T. I. p. 955.*

nullo ordine, exiguo judicio. [1] Sed hæc nos a proposito longe ducerent, quod hoc tempore non est necesse. Satis enim est ea adtingere, ex quibus cognoscatur, qualis fuerit Sacram doctrinam tradendi ratio, tum publica, tum arcana, quam sequebantur Judæi. [2]

Unum

---

[1] Thalmud *est codex universæ doctrinæ, ac religionis Judæorum. Nimirum Esdras, ut veterem synagogam instauraret diligenter perscrutatus est, quænam fuerat majorum doctrina, germanamque ab aliis separavit, & sapientioribus narravit. At qui post fuere, cum ex ea quædam argumentando deducerent, occasio fuere, cur ineptæ interpretationes sine ullo fine augerentur, & eadem exciperentur veneratione, ac lex ipsa. Quare medium circiter secundum sæculum Christi Simeon Hachadosh Tiberiensis eas, ne e memoria delerentur, litteris consignavit, & sex libris disposuit, quam vocant* Mischna. *Corpus hoc doctrinæ primum doctores Hierosolymarii exposuerunt copiosissime, idque circiter annum Christi CCC. quam expositionem vocant* Gemara. *Deinde Judæi Babylonii idem præstiterunt inito sæculo VI. & ex* Mischna, & Gemara *constat* Thalmud, *uterque Hierosolymarii* Thalmud *exigua apud eos est auctoritas, obscuritas vero incredibilis. Contra* Thalmud *Babylonius summo in pretio est: & in eo, qui litteris vacant, &* Rabbi *vocari amant, laborem & operam consumunt. Incredibile dictu est, quot nugas, & ineptias contineat uterque* Thalmud. *Eum tamen Maimonides vir doctus inter Judæos compendifecit, resecatis nugis & fabulis. Quo ipso magnum apud doctos homines sibi nomen fecit.*

[2] Cabbalam *vocant Judæi artem eruendi ex Sacris codicibus mysticum & arcanum sensum: [allegoricum, tropologicum, anagogicum, eosque reconditissimos] quæ ars oretenus, ut aiunt, tradita fuit sub symbolis, non omnibus Judæis.*

Unum prætereuntes monemus, Judæos ante Christum natum nullum aliud Theologiæ compendium, præter Decalogum, habuisse: nec animum induxisse, ut dogmata, quæ credebant, certo ordine ac ratione consignarent scriptis: quod ipsum longo post tempore fecere. [1] Et de Judaica theologia hactenus.

C A-

---

dæis, sed doctioribus. Hanc veteres Judæi præsertim Pharisæi ante Christum sequebantur, eaque plerumque constat Thalmud. Recentiores post conditum Thalmud aliam addidere Cabbalæ *speciem, quæ tota occupatur in reperiendis mysteriis in ipsis litteris alphabeti, quæ in Bibliis occurrunt, hac & illa ratione conjunctis, & separatis: hæc tota est nugatoria. Utraque tamen usque ad hoc tempus mirifice delectantur ipsi. Tertium* Cabbalæ *genus, quod morborum curationem, incantationes, miracula, & similia jactat, a magia non differt, adeoque execrandum est. Vide Morinum* Exercit. Bibl. L. II. Exerc. II. c. 5. *De* Cabbala *agunt Archangelus Burgonovensis Minorita* Interpretationes in selectiora Cabbalistarum dogmata, *& Reuchlinus* de Arte Cabbalistica. *Ex Recentioribus Henricus Morus, & Christianus Knorrius a Rosenroht luculenter de* Cabbala *disputarunt: & ii qui dem non sine cura legendi.*

[1] *Primus, qui dogmata Judaica ordine conscripsit, & ad certa capita revocavit, fuit Saadias Gaon, qui sæculo Christi X. librum Arabice scripsit h. t.* Sepher Haaemunah, *seu* Liber de Fide, *cujus compendium fecit Hottingerus* in Biblioth. *Id ipsum condidit sæculo XII. Maimonides, & ceteri deinceps: sed præter ceteros Maimonides suorum plausum habuit: isque auctor fuit Judæis, ut Aristotelicum philosophandi genus amplecterentur.*

CAPUT V.

De Theologia Christianorum usque ad III. saeculi finem.

PErvenimus ad Theologiæ firmam ætatem, scilicet ad tempora Jesu Christi, in quibus ipsa incrementum omne, quod habitura erat, obtinuit: immo quamdam maturitatem adepta est, in qua usque ad finem mundi divino præsidio duratura est. Erat enim Christus veteris legis scopus præcipuus: cui operi præluserat Deus per quater mille annos & amplius, mirifico apparatu excitans Fideles ad illius contemplationem. Omnia enim, quæ contingebant Hebræis, venturi Messiæ erant figura: omnia ad Christum referebantur, quem Vetus ecclesia sperabat, & Nova conditorem habitura erat. Qui quidem non legem Mosis abrogare venit, sed adimplere: e qua jota unum, aut unus apex non præteriit.

Et quidem Spiritus S. beneficio omnia Fidei dogmata uno eodemque tempore Apostolis tradita fuere, & explicata: ut divina mysteria intelligerent ipsi, eamdemque doctrinam Ecclesiæ traderent. Nullum deinceps novum dogma, quod latuisset Apostolos, faciendum erat. Omnia provisa erant & constituta. Unum promiserat Deus, nimirum Ecclesiæ suæ mirabili modo opitulari, eamque moderari, ne aliam, quam divinitus traditam doctrinam, amplecteretur ipsa, ceterisque instillaret. [1]

Quamquam vero dogmata omnia summa religione in Ecclesia servata fuerint, tamen non eodem tempore, nec eadem explicandi ratione & claritate Fidelibus manifestata sunt: sed pro varia occasione, mature alia; alia serius; quædam aperte, alia subobscure tradita sunt. Ex quo

[1] Matth. C. ult. v. 19. 20.

quo varietas hæc exsistit, quæ historiam Theologicam facit. Quare de hac historiæ parte disputabimus hoc loco, si primum monuerimus, non de natura Theologiæ, quæ invariata permanet, sed de vario usu, ac ratione explicandi Sacram scientiam futurum esse sermonem. Sed ad rem ipsam veniamus.

Christus Liberator noster docturus Judæos ea, quæ in Veteri ecclesia præfigurata erant, ea disputandi ratione usus est, quæ apud Judæos, & Orientales inveteraverat. [1] Nimirum non solum cum apud rudiores loqueretur, [2] sed etiam cum ad discipulos de rebus divinis diceret, parabolis & similitudinibus utebatur. Tametsi interdum plane atque aperte, quæ necessaria erant, exponeret. [3]

Certe præceptor noster, qui ad populorum intellectum se accommodare volebat, non alia ratione efficere id debuit, quam quæ ipsis esset cognita & usitata. Iccirco divino & sapientissimo consilio dogmata sua non ordine ac via exposuit, nec systematica methodo texere voluit: propterea quia hæc disputandi ratio ea ætate non nisi quibusdam Græcis philosophis erat explorata: Judæis vero tam erat incognita, ut qui eadem apud eos uteretur, intelligi omnino non posset. Ut illud mittam, Judæos, rebus sensilibus, & mundanis occupatos, tantam lucem ferre

---

[1] *Confer. Petr. Daniel Huetius* De Origine fabularum Romanensium. p. 23. seqq.

[2] „ *Hæc omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas: & sine parabolis non loquebatur eis*. Matth. C.XIII. v.34.

[3] *Ibidem. v. 36. seqq. ubi & metaphoras proponit, & explicat discipulis*. „ *Hæc in proverbiis locutus sum vobis. Venit hora cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre anuntiabo vobis*. Joann. C.XVI. v.25.

re non potuisse, ut illis Christi decreta facili sermone possent explicari. Adeoque parabolarum velo doctrina illa divina erat occultanda, ut paullatim iis adsueti, & quasi e tenebris per gradus ad lucem perducti, verum Scripturarum sensum animo perciperent: Christum Dominum, cujus exspectatione tenebantur, agnoscerent, & ipsius dictis essent audientes.

Præceptoris decreta Apostoli voce populis nuntiarunt. Neque enim Christus doctrinam suam, id est leges, & consilia, monumentis mandavit: nec discipulis injunxit, ut scriptis consignaretur. Illud voluit, ut eam voce populis instillarent. [1] Erat enim doctrina Christi divini numinis beneficio Fidelium animis inpressa: atque eodem dirigente, & animos præparante, apud innumeras gentes invecta fuit & propagata, ante quam scriptis consignaretur. Quod animadvertentes Apostoli, & Discipuli, non illi quidem de hoc cogitarunt, ut doctrinam Christi tum quæ dogmata, tum quæ mores spectat, ordine scriberent: sed ut eamdem publice prædicarent, atque Prophetarum vaticiniis inlustrarent: tum miraculis conficerent esse veram, & sanguine suso confirmarent: cetera Deo reliquerunt. [2]

Ipsi, qui Evangelia conscripserunt, non eo consilio fecerunt quod putarent, sine scripto religionem nostram consistere non posse; sed ut morem gererent populis, qui aliquid tale scriptum habere desiderabant. *Matthæus*, qui

[1] „ *Euntes in Mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ*. Marci C. XVI. v. 15. *Euntes* „ *ergo docete omnes gentes . . . . docentes eos servare* „ *omnia quæcumque mandavi vobis*. Matth. C. XXVIII. 19. 20.

[2] „ *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incre-* „ *mentum dedit*. Paullus I. *Corinth. III. 6.*

qui primus Evangelium composuit, Judæorum caussa, qui ad Fidem venerant, id fecit, & Palæstinorum lingua conscripsit. *Marcus* Romanorum fidelium gratia scripsisse videtur. *Lucas* initio Evangelii fatetur, se ea de caussa Evangelium lucubrasse, quia cognoverat, plurimos Christi historiam parum feliciter esse aggressos. Atque non modo Theophili gratia, viri inlustris, *Evangelium* condidit, sed etiam *Acta Apostolorum*. *Joannes* vero, tametsi vitam bene longam docendo consumeret, tamen non nisi postremis vitæ suæ temporibus, idque ut morem gereret Episcopis Asiæ, *Evangelium* mandavit scriptis: ut haberent quæ opponerent inpudentiæ Ebionis, Cerinthi, Nicolaitarum, qui perversas opiniones de natura Christi prædicabant. [1]

Ceteri Apostoli Evangelium non scripserunt: qui vero epistolas aliquas dederunt, de iis tantum dogmatibus disputarunt, quæ scire eos oportebat, ad quos scribebant: vel contentionum, quæ in Ecclesia identidem instituebantur, ratio postulabat. Nusquam compendia Theologica dedita opera condiderunt: sed voce, idque facili oratione, sine ulla forma disciplinæ Philosophicæ, dogmata exposuerunt: quod ipsum Paullus profitetur. [2] Et quamquam sanctissimus doctor quodam loco [3] præ-

---

[1] *Confer. S. Hieronymus* de Scriptorib. Eccles.

[2] „ *Et ego cum venissem ad vos, fratres, veni non* „ *in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, annuntians vo-* „ *bis testimonium Christi*. I. Corinth. II 1. & C. III. 2. „ *Lac vobis potum dedi, non escam: non dum enim pote-* „ *ratis, sed ne nunc quidem potestis*. In quem locum ait Clemens Alexandrinus „ *Catechizavi vos, h. e. per audi-* „ *tum in Christo institui, simplici & per se naturali alimento* „ *spirituali*. L. I. Pædagog. c. 6. p. 98.

[3] Ad Hebræos VI. 1.

præcipua capita nostræ religionis enarret, tamen non justum compendium fecit: nec ut id efficerent beatissimi homines animum induxerunt: immo nec aliter potuere, propterea quia eorum vita fuit perpetua contentio, & dimicatio cum adversariis Christianæ doctrinæ. [1]

Sed & *Apostolorum symbolum*, [2] in quo præcipua de-

[1] *Quadruplicis generis fuere illi, quibuscum Apostoli disceptando contenderunt*: Gentiles, Judæi non dum conversi, Judæi Neophyti, Hæretici. *Cum Ethnicis disputabant*: *An esse possit aliqua felicitas æterna*: *& si possit, an Apostoli ad eam consequendam viam certam munirent*. *Confer*. Actor. XIII. 17. ad Ephes. II. 1. ad Thessalonic. I. 9. 10. *Judæorum vero cum Apostolis hæc erat controversia*: *An Jesus Nazarenus sit verus Messias*: *id est, an felicitas æterna hominis ex legis Mosaicæ observatione, an ex Christi lege sit speranda*. *Et quoniam Neophytis Judæis quibusdam erat persuasum, legem veterem non esse repudiandam, exstitit altera quæstio*: *Utrum Judæorum ritus cum doctrina Christi sint conjungendi, an ea sola sufficiat*: *quam quæstionem vehementer Paullus urget contra pseudoapostolos, præsertim Galatas, & Philippenses*. *Hæreticorum autem, ut plurimi erant errores, ita quæstiones diversæ natæ sunt*: *ut illa Hymenæi, & Phileti*: *II*. Timoth. II. 17. 18. *item Nicolaitarum* Apocal. II. 6. 15. *Simonianorum, Cerinthianorum, ceterorum*. *Præcipuæ huc redeunt*: *Disputabant de emanationibus rerum a prima caussa, seu de mundi creatione, de Christi natura divina, de cultu Angelorum, de mortuorum corporum instauratione, & his similibus*. *Confer*. *Epiphanius, & Irenæus libris vulgatis*.

[2] *Symbolum non scriptis consignatum, sed memoriæ mandatum fuisse, Veterum fuit opinio*. „ *Symbolum*, inquit

decreta nostræ religionis continentur, pro compendio universæ Theologiæ, eo sensu, quo supra diximus, haberi nequit: propterea quia nec ea ordine ponuntur, & explicantur; quod est *Compendiorum*: nec alia ex aliis ducuntur, argumentisve confirmantur; quod pertinet ad *Systemata*. Itaque si monumenta omnia, quæ beata illa sæcula reliquerunt, diligenter consideramus, reperiemus, Divinos scriptores nec compendia, nec systemata Theologiæ scriptis consignasse: [1] immo vero pleraque justis de caussis non nisi obscure tradidisse. [2]

Eadem ratione patres Apostolici, id est illi, qui & Apostolorum ævo vixerunt, & ab iisdem erant initiati, usi sunt. Qui a præceptorum doctrina, & catechizandi disceptandique via non recesserunt. Hujusmodi fuere *Simeon*, *Ignatius*, *Polycarpus*, *Papias*, ceteri: qui in hoc toti fuere, ut Evangelium apud Infideles prædicarent, mira-

„ quit Hieron. *fidei, & spei nostræ, quod ab Apostolis tradi-*
„ *tum, non scribitur in charta & atramento; sed in tabulis*
„ *cordis carnalibus*. Epist. 61. ad Pamachium. *Idem ab Apostolis conditum, negarunt Du Pinus, & alii: defendunt Petit Didier, Celier. Natalis Alexander*.

[1] *Liber* Didascaliarum, *qui Apostolis tribuebatur, eorum fetum non esse, fatetur Eusebius Cæsariensis* Hist. Eccles. L. III. c. 25. *Ab aliis conditæ sunt hujusmodi* Didascaliæ, *quasi essent ab Apostolis, horumve discipulis conscriptæ, vel dictatæ*.

[2] „ *Qui in primordiis Ecclesiæ leges condiderunt*
„ *Apostoli, ac Patres, in occulto, & non verbis expresso,*
„ *suam servavere mysteriis dignitatem. Neque enim my-*
„ *sterium est omnino, quod ad populares, ac vulgares aures*
„ *effertur. Hæc est ratio cur quædam sine scripto tradita*
„ *fuerunt: ne dogmatum cognitio ipsa apud vulgus consue-*
„ *tudine vilesceret*. Basilius *L. de Spirit. S. c. 27. pag. 511.*

miraculis confirmarent, singulosque erudirent eadem doctrina, quam ab Apostolis acceperant. [1] Nihil ipsi de suo addiderunt, nihil novum excogitarunt: sed ad Apostolorum doctrinam, tamquam ad Lydium lapidem, omnia revocabant: ex eaque contentiones, quæ in Ecclesia movebantur, finiebant. Itaque & dogmata exponebant, & de morum innocentia fere semper loquebantur.

Fuit per id tempus *Hermas* quidam, Paulli discipulus, conditor libri, qui *Pastor* nominatur, in tres partes divisi: quarum prima quatuor visiones complectitur: altera decem mandata: tertia decem similitudines. Hic liber tanto in pretio habitus fuit in Ecclesia, ut eum non modo gravissimi homines laudarint; sed etiam in Ecclesiis Orientis legerint & explicarint. [2] Verum tametsi in eo quædam ad primam institutionem accommodata reperiantur, tamen ad componendos mores totus est institutus: nec vero id dilucide & distribute, sed incondite & nullo ordine. [3] Quare nullum in

 eo

[1] „ *Quæ enim hactenus a viris illis divinitus adflatis* „ *fuerunt litteris mandata, ea Deus, sed nec plura, nec* „ *pauciora, ad homines cum Fidei dogmatibus tum morum* „ *præceptis perfecte imbuendos, ita sufficere judicavit, ut* „ *nihil amplius a quoquam jure merito posset desiderari.* „ Nourry *Apparat. ad Biblioth. PP. L. II. c. 1. §. 1.* „ Confer. *Euseb. ib. c.* 37.

[2] „ *Ab aliis vero maxime necessarius judicatur, iis* „ *præsertim, qui primis religionis nostræ elementis instituendi sunt. Unde etiam in ecclesiis eum publice legi* „ *comperimus, & quosdam ex vetustissimis scriptoribus* „ *ipsius testimonio usos fuisse*. Eusebius *Histor. Eccles. L. III. c.* 3.

[3] *Consule Cl. Nourry* Apparat. ad Bibliothec. Maxim. Patrum Differt. IIII. art. 1. p. 47. *qui libri analysin condit*.

eo systema possumus reperire. Similiter judicandum est de Ignatii *Epistola ad Magnesianos*: quæ ad disciplinam Morum magis, quam ad Dogmata, pertinet. Potius enim hi Doctores in instituendis Fidelibus Apostolica doctrina, quam in componendis scriptis arte atque methodo, cogitationes defigebant.

Itaque Apostolici patres & Infideles, & Catechumenos [1] erudiebant veritate Christianæ religionis, sed alia & alia ratione. Judæis enim ostendebant, venisse Christum, quem illi exspectabant: quod ex vaticiniis Prophetarum efficiebant, ostendentes, Christi legem veteri illi Mosis esse anteponendam. Paganis vero demonstrabant, unum esse Deum cæli, & terræ conditorem: ejusque filium unigenitum carnem sumsisse, hominibusque leges & justas, & sacrosanctas tradidisse. Christum, etiamsi a Judæis fuerit necatus, tamen esse Deum: quod ex miraculis, quæ vel in vita, vel in morte patrarat, planum faciebant. Tum argumentis conficiebant, hominum corpora instaurari debere, ut præmium, vel pœnam pro meritis accipiant. Atque hanc doctrinam non modo miraculis stupendis, sed etiam morte & martyrio confirmabant. Hæc ad Infideles.

Catechumenos autem tali ratione instituebant. Prin-

[1] Infideles *erant Gentiles, & Judæi Christo repugnantes*. Catechumeni *vocabantur illi, qui mysteriis Christi ante baptismum initiabantur. Cum vero inter eos ponebantur, qui postremis Quadragesimæ diebus nomen dabant ut diebus Paschatis baptismate mundarentur*, Competentes *vocabantur*. Neophyti *dicebantur, qui haud ita pridem erant baptizati: nam qui a longo tempore erant, nominabantur* Perfecti, & Fideles. Catechistæ *illi erant, qui vel Catechumenos, vel Fideles instituebant*. Catecheses *vero erant institutiones, quibus singuli imbuebantur*.

Principio rudioribus declarabant, eum, qui Christiano nomine censeri cupit, primum curare debere, ut Gentilium religionem, fabulasque deleat ex animo, easque penitus rejiciat: deinde ut sincero animi dolore flagitia sua detestetur: tum ut se baptismate mundet a sordibus peccatorum, atque Christi legem adamussim sequatur: ad extremum *Decalogum* exponebant eisdem. Hæc prima *Isagoge* vocabatur. Qui vero aliquem progressum habebant, iis *symbolum* voce tenus tradebatur, quæ erat secunda *Isagoge*. [1] Post baptisma explicabantur Neophytis interiora dogmata Christianorum, velut Trinitatis, Incarnationis, Sacramentorum, præsertim vero Eucharistiæ. Tum eos commonefaciebant, ut eamdem doctrinam firmiter tenerent, proque ea defendenda vim tormentorum perferrent, mortemque, si opus esset, subirent. Et hisce Theologica eorum absolvebatur disciplina.

Hæ vero catecheses ab eodem catechista habebantur plano familiarique sermone, ut docendi munus postulabat, & tales viros decebat. Ex quo *catechistæ* vocabulum longo post tempore iis, qui abstrusiorem Theologiam tradebant, id est, qui Sacros codices interpretabantur, tributum fuit. [2] Quo vocabulo Theologorum munus designabatur, nempe Sacras litteras explicandi: immo & ipsæ dissertationes Theologicæ *catecheses* sunt appellatæ. [3]

 Sæ-

---

[1] *De utraque Isagoge, præsertim, quæ Alexandriæ erat, meminit Eusebius l. c. L. VI. c. 15. & L. V. c. 11.*

[2] „ *Sine caussa Gregorium Nazianzenum, & Didy-* „ *mum in Scripturis SS. catechistas habui*: ita ait fine IIII. sæculi Hieronymus *in Apologetico ad Domnionem*.

[3] „ *Alexandriæ* [Clemens Alex.] *Ecclesiasticam* „ *scholam tenuit, &* catecheseon *magister fuit*.„ Hieron. *Catalog. de Script. Eccles. loquens de Clem.*

Sæculo II. eadem obtinuit via tradendi Sacram doctrinam tum Catechumenis [1] tum Fidelibus. [2] Nimirum eam Catechistæ plane, & sine ullis ambagibus explicabant, uti antea demonstravimus. Quod si contentio *aliqua de germana scriptione* Bibliorum movebatur inter Fideles, Evangeliorum libros, qui in singulis ecclesiis summa religione servabantur, exhibebant, quo ipso disputatio finiri solebat. Sin dubium, aut aliquid obscurum occurrebat, consulebant seniores, qui ab Apostolis acceperant germanum sensum, eorumque dictis erant audientes. [3] Ex quo primi traditionis scriptæ libri profecti sunt, in quibus Theologi ea scribebant, quæ a majoribus acceperant, viris divinis.

At majori apparatu, quam superiori sæculo, Sacra disciplina tradita fuit in scholis, præsertim Alexandriæ, [4] in qua plurimi viri litteratissimi functi sunt munere do-

[1] *Id præstitit Clemens Alexandrinus in* Admonitione ad Græcos, seu Gentiles.

[2] *Id vero effecit in* Pædagogo *: ubi officia omnia Christianorum latissime persequitur.*

[3] „ *Et si quibus de aliqua modica quæstione disceptatio esset, nonne oporteret in antiquissimas recurrere ecclesias, in quibus Apostoli conversati sunt, & ab eis de præsenti quæstione sumere quod certum, & re liquidum est? Quid autem, si neque Apostoli quidem Scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis, quibus committebant Ecclesias?* Irenæus *Contra Hæres*. L. III. c. 3.

[4] „ *Per idem tempus* [Commodo imperante, id est ab anno 180. usque ad 193.] *Fidelium scholæ præerat vir doctrinæ caussa celeberrimus, nomine Pantænus: quippe jam inde a priscis temporibus Sacrarum lit-*

doctoris: ut *Pantænus*, *Clemens Alexandrinus*, *Origenes*, *Eracla,* ceteri. [1] Nam cum hi Gentilium litteratura ad plenum essent eruditi, qui accurate atque ordine singula persequebantur; dum se ad Christianos applicarunt, clariori ac faciliori ordine tradiderunt dogmata & exposuerunt. Itaque, quo commodius singulis opitularentur, isagogem *rudiorum* ab isagoge *perfectorum* separaverunt: illamque aliis reliquerunt, hanc sibi sumserunt. [2] Quare ne ex ambiguuo loquamur, illos *Isagogicos*, hos *Theologos* nominabimus. Theologi autem munus erat, duabus hebdomadæ diebus aliquam Sacræ scripturæ partem interpretari: [3] idque vel Episcopus, vel hujus jussione alii præstabant. [4] Quæ catecheses non arte erant & studio elaboratæ & conscriptæ: sed plerumque ex tempore dicebantur, & ut occasio postulabat, interdum voce, interdum ex scripto. [5]

Y 3 Quod

„ *litterarum schola in eadem civitate Alexandrina fuerat* „ *instituta: quæ quidem nostra ætate adhuc perseverat.* Eusebius *Hist. Eccles. L. V. c.* 10.

[1] *Quamquam ab Apostolorum ætate plurimis in locis scholæ catecheseos apertæ essent; tamen Alexandrina, cujus originem Eusebius* Hist. L. II. *c.* 15. 16. 23. *refert ad Marcum Evangelistam, celebris præter ceteras fuit. Verum de primis Alexandrinis doctoribus nihil scimus: immo vix eorum nomina cognoscimus: nec nisi labente sæculo II. seu a Pantæni ætate aliquid certo dici potest.*

[2] *Eusebius. ibid. L. VI. c.*15.

[3] *Socrates* Hist. Eccles. L. V. c. 22.

[4] *Ambros.* de Officiis *L. I. c.* 1.

[5] „ *Pantænus .. Alexandrinæ præfuit Scholæ: ubi* „ *partim viva voce, partim scriptis Divinorum dogmatum* „ *thesauros exposuit*. Euseb. ib. L. V. c. 10. *Confer.*

Cle-

Quod ad hostes religionis nostræ spectat, eos majori copia eruditionis, quam præcedenti sæculo factum, catechistæ nostri refutarunt: Christianaque decreta accuratius exposuerunt, & confirmarunt: idque partim Hæreticorum, partim Gentilium caussa. Nam cum Saturninus Basilides, Valentinus, Carpocrates; & paullo post Cerdo, Marcion, ceteri, sub nomine *Gnosticorum*; Simonis Magi, & Menandri, & Nicolaitarum, aliorumque, qui primo sæculo nefarias hæreses excogitarant, errores reciperent; atque Alexandriæ, & Antiochiæ in gymnasiis eosdem publice docerent; Gentiles autem ex eorum erroribus, & obscenitate, ceteros Christianos per errorem dimetirentur; [1] in magnam invidiam incidit Christiana religio: quæ caussa fuit Gentilibus, cur in nostros inpie grassarentur. Quam ut depellerent sanctissimi homines, & Christianorum, qui vere hoc nomine digni erant, tum sanam doctrinam, tum morum integritatem facerent manifestam; pro Christiana religione Apologias fecerunt: & Adriano, Antonino Pio, Marco Aurelio, ceterisque Imperatoribus & magistratibus miserunt: [2] quæ hoc boni

---

Clemens Alex. in Pædagogo, *præsertim Libro* 3. *qui libri eo consilio videntur conscripti, ut in ecclesiis recitarentur. Incertum tamen est, an ceteri catechistæ dedita opera catecheses composuerint, ut Fideles instituerentur.*

[1] *Triplici crimine Christiani postulabantur a Gentilibus: quod Deos tollerent: quod carne humana vescerentur: quod incesto ac nefario uterentur concubitu. Confer.* Apologia Athenagoræ, *qui tria hæc diluit flagitia.*

[2] *Exstant Justini, Athenagoræ, Tatiani, Theophili Antiocheni, Minutii Felicis, Tertulliani, ceterorumque* Apologiæ pro Veritate Christianæ Religionis. *Confer. Nourry* Appar. ad Biblioth. PP. Tom. II.

boni Christianis hominibus adtulerunt, ut religionis caussa interdum non fatigarentur.

In his vero sanctissimi, & eloquentissimi homines non hoc sibi proposuerunt, ut dogmata nostra omnia ordine exponerent, & necterent inter se: sed hoc tantum, ut præcipua Christianorum placita defenderent ab Gentilium calumniis. Itaque rationibus, & testimoniis ex Poetis Gentilium sumtis planum faciebant, quam futilibus argumentis superstitioni vulgatæ, & ab ipsis sæpenumero explosæ, succurrere conarentur Gentiles: quam multis conviciis inter se eorum sectæ decertarent, & quam facile omnium ludibrio se se exponerent: quam infirmas hypotheses excogitarent singulæ Philosophorum disciplinæ, ut res divinas, & humanas explicarent: quam multos, quamque perniciosos foverent errores, qui sint omnibus bonis detestandi.

E contrario exponebant excellentiam Christianæ doctrinæ: & perspicuis rationibus efficiebant, non nisi unum esse Deum, qui filium suum dimisit in mundum: quod ex Prophetis, & miraculis Christi luculenter confirmabant. Tum plurimis verbis declarabant, quanta esset nostrarum legum præstantia: quæ morum integritas ex iisdem proficisceretur: quot quamque insignibus eniteret ornamentis Christiana religio præter sectas Philosophorum: & hujus generis alia, quæ Christianæ religionis excellentiam patefaciunt. Si qua vero ab Ethnicis commode dicta occurrebant, ea Sacris codicibus consentanea esse demonstrabant. Adeoque cogebant philosophiam Gentilem nostræ religioni opitulari: quod ante alios fecit *Theophilus Antiochenus* [1] & *Hermias*. [2]

 Alii,

[1] Ad Autolycum L. I. & II. *Vide* *Nourry* l. c. d.4, cap. 2. §.4. pag. 506. [2] *In* Irrisione Gentilium,

Alii, ut *Athenagoras* [1] & *Maximus* [2] argumentatione naturæ effecerunt, quædam dogmata Christiana, quæ Gentiles concoquere non poterant, bonæ Philosophiæ legibus non repugnare.

Fuere, qui Judæos blaterantes in nostros strenue persequerentur: velut *Claudius Apollinaris* [3] & *Miltiades* [4] & *Tertullianus*. Fuere, qui Hæreticorum errores dedita opera confutarent, ostendentes, eorum perversa dogmata & Scripturæ auctoritati, & doctrinæ ab Apostolis, discipulisque traditæ, ipsi denique naturali rationi adversari: in quibus numerantur *Justinus* [5] & *Theophilus*, & *Miltiades* prædicti: tum *Irenæus*, *Clemens Alexandrinus*, *Tertullianus*, [6] ceteri. Postremo alii vel partem aliquam Divinorum codicum, quæ ad confirmandam religionem nostram erant idonea, ex majorum traditione libris editis interpretati sunt: [7] ut *Heraclitus*, *Candidus*, *Appion*, *Rhodon*, *Judas*, *Pantænus*, *Clemens Alexandrinus*: [8] vel loca ea, quæ primo conspectu

---

[1] *Libro de* Resurrectione carnis.

[2] *De* Mali origine, *&* creatione Materiæ *disputavit*. *Vide Eusebium* Hist. Eccl. L. V. c. 27.

[3] *Eusebius ib. & L. IIII. c. 27.* [4] *Euseb. ib. L. V. c. 17.*

[5] *Confer. ipsius* Apolog. pro Christian. §. xxxv. p. 54 *edit. Grabii*.

[6] *Legatur vel unus liber Tertulliani* de Præscriptionibus, *quem ante hæresim conscripsit; in quo Hæreticos arguit novitatis, & ex traditione Ecclesiæ confutat*.

[7] *Eusebius ibid., & L. IIII. c. 21., & 24.*

[8] „ *Idem in libris VIII.* ὑποτυπώσεων *omnium, ut* „ *uno verbo dicam, Utriusque testamenti scripturarum* „ *compendiosam instituit enarrationem: ne illis qui-* „ *dem prætermissis Scripturis, de quibus inter multos* „ *ambigitur*. Eusebius *Hist. Eccles. L. VI. c. 14.*

ſpectu pugnantia videbantur, in concordiam revocarunt: ut haberent Chriſtiani quid opponerent hoſtibus noſtris, qui Sacros ſcriptores præſertim Evangeliſtas pugnantia conſcripſiſſe, per ſummam impudentiam jactabant. Inter quos referri debet *Tatianus*, & *Theophilus*. [1]

Eorum itaque Theologia ad quatuor capita revocabatur. 1. Rudimentis Fidei Catechumenos erudiebant, & morum præcepta docebant Fideles. [2] 2. Chriſtianorum tum placita, tum ritus ab Gentilium irriſionibus, & calumniis defendebant. 3. Veritatem Chriſtianæ religionis Judæis, ſi opus erat, probabant. 4. Teſtimonia divina, quæ ad confirmandam Evangelicam doctrinam erant accommodata, ſecundum Apoſtolorum ſententiam interpretabantur, ut occurrerent Hæreticis, eoſque de novitate poſtularent. [3] Nuſquam vero de condendis per otium libris ſine ulla neceſſitate cogitarunt: contenti reſiſtere illis, qui doctrinam a majoribus quaſi per manus acceptam vel erroribus, vel calumniis depravabant. [4] Quod

[1] *Conf. Hieron. de* Viris Inluſtr. & Ep. ad Algaſ. *pag.* 197. *edit. Martianæi*.

[2] *Confer.* Conſtitut. Apoſtolicæ L. VII. cap. 39. p. 382. *edit. Cotelerii, ubi ratio catecheſeos in Veteri eccleſia recepta exponitur*.

[3] *Conferatur Vincentius Lerinenſis* Commonitorio primo c. 3. 11. 26. ſeqq. *ubi de PP. auctoritate in rebus Fidei diſputat copioſe*.

[4] „ *Patres, quibus merito & jure perſuaſum erat,* „ *ſupremi numinis conſilium primitus non fuiſſe, ut ejus* „ *veritas ope librorum innoteſceret, & univerſum terrarum orbem pervaderet; de myſteriis Fidei tunc ſolum* „ *ſcripſere, cum inſolita exorti cujuſdam in Eccleſia tumultus occaſio poſtularet: eoque potiſſimum fine, ut po-* „ *pulo*

Quod ad rationem docendi, disputandique pertinet, non scholarum forma ac partitione utebantur: non Dialecticas argutias & cavillationes adhibebant: sed perpetua oratione singula persequebantur. Quod si adversarios confutare in animo proponebant, primo eorum sententias ponebant: deinde ex perspicuis Scripturarum locis, atque ex recta ratione tum argumentationes suas promebant, tum adversariorum argumenta infirmabant. [1] Aliquando tamen, quo facilius hostes religionis nostræ debilitarent, ex principiis ab iisdem admissis argumentabantur: quod est Dialecticis *argumentari ad hominem*. Quod ante alios fecit Irenæus.

Non aliam viam institerunt illi, qui sæculo III. docendi munus sumserunt: qui & catecheses Isagogicas, & etiam Mystagogicas, seu Homilias ad Neophytos, & Fideles habuerunt. In hoc differunt: primum, quod hoc sæculo Polemicam theologiam diligentius tractare cœperunt, præsertim contra Gentiles. Nam cum per id tempus Gentiles philosophi, iique acutissimi, & doctissimi, ut Celsus, Porphyrius, ceteri, tamquam rabidi canes, scriptis editis nostros morderent; Christiani doctores iis solerter ac abundanter occurrendum esse judicarunt: ut *Methodius, Apollinaris*, ceteri. [2] Exstant adhuc *Origenis Adamantii*, viri eruditissimi, *Libri contra*,

---

„ *pulo ab eis Fidei defensionem exposcenti indulgerent*. Bonaventura Argonensis Chartusianus *de Optima Legendor. PP. methodo P. III. c. 9. p. m.* 260.

[1] *Velut Irenæus, qui* Contra Hæreses *libro I. historiam errorum texit: quatuor vero postremis confutationem conscribit earum. Ceteri vero non omnes eadem præstiterunt*.

[2] *Hieron.* Epist. LXXXIII. ad Magnum.

tra Celsum Epicureum, ex quibus de ceteris deperditis judicare possumus. Præterea Hæreticos nimis multos, qui hoc sæculo deliria multa excogitarunt, fregerunt doctores nostri vel in Orationibus, vel libris: sed non multum in hoc a superioribus recesserunt. Alterum, in quo differunt, est, quod Sacros codices subtilius & accuratius interpretati sunt. Nam præter homilias, in quibus Scripturæ sensus facili interpretatione exponebatur, & ad populorum captum magis accommodate; fuere subtiliores interpretationes, & quæ plus olei præ se ferebant; in quibus viri docti, quidquid necessarium erat ad intellectum Scripturarum, conglomerarunt.

Exemplo nobis sit *Origenes*, qui triplicis generis interpretationem exaravit. Primum sunt *scholia*: in quibus, quæ sibi videbantur obscura, breviter enarravit. Alterum continet *homilias*: quarum aliquas meditate conscripsit: aliquas ex tempore pronunciavit, quas discipuli mandarunt scriptis. Tertium genus continet *volumina*, seu interpretationem Sacrorum codicum diligentem eam quidem & laboriosam: in quam, quidquid eruditionis, & ingenii habuit, congessit. [1] Item Apparatum quemdam reliquit ad Scripturæ explanationem vehementer accommodatum. [2] Præterea Polyglotam lucubravit, in qua quatuor versiones Græcas, nempe LXX. Senum, Aquilæ, Symmachi, Theodotionis

[1] *Consule Huetium* in Origenianis. L. III. pag. 236. seqq. *Si Hæretici librum aliquem divinum esse negabant, id PP. ex aliis ab iis admissis efficiebant. Sin unum dogma negabant, ex tradita doctrina refutabantur ab Episcopis.*

[2] *Significatur* Philocalia *Origenis, in qua 27. Capitibus de auctoritate, stilo, & interpretatione scripturæ Sacræ disserit: quam Greg. Nazianz. & Basilius collegerunt ex scriptis ejusdem.*

nis sub uno adspectu in singulis paginis posuit: quæ Biblia hac de caussa vocata sunt *Tetrapla*. Quibus postea cum addiderit textum Hebræum & Hebræis, & Græcis characteribus descriptum, evasit *Hexapla*, id est, sex habens paginas: ac demum facta est *Octapla*, postea quam quintam, & sextam versionem Græcam, quas repererat in dolio, adjunxit. Certe *Origenes* in suis scriptis ostendit, sibi non modo eruditionem, sed limatum judicium inesse, & inter optimos Criticos referri posse. Nisi studio illo suo trahendi omnia ad allegoriam, non modo ab scopo aberrasset interdum, sed etiam sibi ipsi constans non fuisset. Nempe Alexandrina philosophia impeditus, itemque ut occurreret Marcioni, & Celso, qui allegorias omnino exclusas volebant, [1] modum non tenuit. [2] Et eo auctore plurimi in enarrandis Scripturis operam

[1] *Vide Origenem* Dialog. Contr. Marcionitas p. 10. *edit. Wetstenii*: & *Epiphan.* Hæres. XXII.

[2] *Pantænus*, & *Clemens Alexandrinus*, *aliique doctores Christiani, qui ab Judæis Hellenistis, & Platonicæ philosophiæ deditis, velut Philone Alexandrino, didicerant rationem illam flectendi codices Sacros ad mysticum sensum, eadem interpretandi via interdum non recte usi sunt Alexandriæ, & aliis in locis ante Origenem: immo etiam post Origenem eodem modo ab aliquibus peccatum est. Ipse tamen Origenes hoc præcipue peccavit, quod putavit, in utroque testamento quædam esse, quæ si ad verbum accipiantur, falsa sint, absurda, & sibi ac humanæ rationi repugnantia. Itaque primum ajebat, ritus omnes ad allegoriam esse trahendos. Deinde, ponendam in cælo aliam Jerusalem, Babyloniam, Tyrum, Aegyptum, ceterasque urbes, de quibus in Prophetis est sermo. Postremo, anteponendum esse mysticum sensum, quotiescumque aliquid se offert,*

ram posuerunt: ut *Ammonius Alexandrinus*, diversus ab Ammonio Sacca, *Julius Africanus*, alii.

Idem *Origenes* in libris περὶ ἀρχῶν seu *de Principiis* [exstat solum Latina interpretatio a Ruffino conscripta] quoddam Christianæ religionis, & Philosophiæ suæ compendium edidit. [1] Quatuor in libros partitur. Libro primo de Patre, & Filio, & Spiritu Sancto agit. Secundo de mundo, & quæ in eo continentur: tum eumdem esse Veteris, & Novi testamenti Deum: tum Salvatoris incarnationem tangit: tum eumdem Spiritum divinum in Moyse, Prophetis, Apostolisque fuisse defendit: postremo de animo humano, de resurrectione, de pœna, de præmiis disputat. In tertio de libertate agit: tum explicat, qua ratione mali dæmones generi humano noxii sint. Præterea Mundum ortum habuisse, & interiturum esse exponit. In quarto de ultimo fine tractat: ostenditque, Sacros codices esse divinos, & de modo eos legendi explicat. [2]

Quamquam vero his libris præcipua religionis nostræ

---

effert, quod Dei majestati, ac sanctitati consentaneum non sit. En systema Origenis, ex quo plurimi errores orti sunt. Confer. Origenis Homilia V. & VII. in Leviticum, & de Principiis L. IIII. n. 16. seqq.

[1] „ *Origenes primus est, qui Theologiæ systema quod-* „ *dam in opere, cui titulus* Peri Archon *seu de* Principiis, „ *aggressus est. Sed conatus hic novus felici caruit successu.* „ *Auctor enim hic genio indulgens, dum doctrinam Chri-* „ *stianam principiis philosophiæ Platonicæ accommodare* „ *satagit, pluribus se se irretivit erroribus, qui postea* „ *memoriam, & æstimationem nominis ejus deturparunt.* Dupinus *Method. Studii Theolog. p.* 17.

[2] *Hanc synopsin sumsimus ex Photio* Myriobibl. Cod. VIII. p. 10., *qui Græcum textum vidit.*

ſtræ dogmata contineantur, tamen falluntur, qui eos pro juſto compendio Theologiæ, vel pro ſyſtemate ſumunt. Nam primum nimis multa in iis deſunt, quæ ad dogmata pertinent. Deinde nullo ordine, quæ extant, conſcripta ſunt, ut conſideranti patebit. Multo itaque melius judicant illi, qui aiunt, Origenem tali lucubratione nobis non tam Chriſtianam doctrinam, quam ſuum ſyſtema Philoſophico-Theologicum, explanare voluiſſe. Præterea abundant erroribus, ex Alexandrinorum placitis deſumtis, quos enumerat Photius. [1] Quod in cauſſa fuit cur plerique omnes Patres non modo libros Origenis damnarint, ſed etiam omnem a Theologia Gentilem philoſophiam exploſerint. [2]

Id certum eſt, Origenem vel primum [3] vel in primis humanas diſciplinas, præſertim Philoſophiam, quam apud Gentiles didicerat, in ſcholis Chriſtianorum Juventuti tradidiſſe: eamque commonuiſſe, ut iiſdem artibus diligenter imbueretur, quo facilius certiuſque intelligentiam adſequeretur Sacrorum codicum. Nam tametſi non nulli ante Origenem doctores de iis aliquid adtigiſſent, caute id fecerunt & ſobrie, quod in ea erant ſententia, ex philoſophia Sæculari innumeras ac noxias hæreſes profectas eſſe.

C a-

---

[1] *Loco cit.*

[2] *Vide teſtimonium Petavii, quod ſequenti capite proferemus.*

[3] *Id conficere ſibi videntur aliqui ex loco quodam Euſeb. l. c. Libro VI. c.* 18.

CAPUT VI.

De Theologia Patrum IIII. & V. Saeculi.

SAeculo vero IIII., & V. ratio tractandi dogmata Sacra aliquantulum mutata fuit, & ab antecedentium saeculorum nudo ac simplici dicendi genere recessit. Nam cum Christiani doctores non alia de caussa plerumque scriberent, nisi ut hostium impudentiam perfringerent; cumque ea aetate non modo cum Judaeis, & Gentilibus, [1] verum etiam cum Haereticis, iisque exercitatissimis, esset pugnandum; exstitit ut eo diligentius Christi doctrinam tractarint, quo majori acumine, ac eruditionis copia Haeretici Catholica decreta adoriebantur. [2] Quod hisce saeculis potissimum usu venit.

Nam cum sub idem tempus haeretici Ariani, Anomaei, Nestoriani, Eutychiani, ceteri, homines a philosophia Saeculari bene parati, in Christianis dogmatibus de Trinitate, deque duabus Christi naturis, exagitandis, ingenii ubertatem, & peritiam Dialecticae artis ostentarent; omniaque subtilibus quaestiunculis replerent; ut huic malo occurrerent doctores nostri, & ipsi eamdem philosophandi rationem adhibendam putarunt. Itaque Aristotelis dialecticam, quam antea detestati fuerant,

[1] *Velut Gregorius Nyssenus, & Nazianzenus, Eusebius Caesariensis, Theodoretus, Cyrillus, alii. Vide Nourry* Apparat. ad Bibl. PP. Tom.II.

[2] „ *Didicimus enim singulas quasque haereses intulis-*
„ *se Ecclesiae proprias quaestiones, contra quas diligentius*
„ *defenderetur Scriptura divina, quam si nulla talis neces-*
„ *sitas cogeret.* August. *L. II. de Bono persever. c.* 20.

rant, [1] didicerunt, quo adversariorum cavillationes debiliores redderent, ac iisdem adjumentis facilius refutarent. Neque vero se ostentabant: non Sophistarum artes & versutias, ut Hæretici, præ se ferebant: sed hæc arma sapientissime adhibebant: eaque tantum ex Aristotele sumebant, quæ necessaria videbantur ut Hæreticorum tela irrita facerent, & adversus eosdem torquerent.

Itaque eorum disputandi ratio hujusmodi erat. Primo adhibebant perspicua Scripturæ testimonia, ex quibus Catholicæ doctrinæ veritas luculenter ostenderetur: quodsi argumentum exigebat, majorum testimonia conglomerabant, & ex doctrina ab Apostolis tradita, & quasi de aure in aurem servata id ipsum conficiebant. Deinde, ex positis principiis consequentias argumentando derivabant ope Dialecticæ: quod præter ceteros fecit Athanasius: [2] idque perpetua oratione, non Chri-

---

[1] „ *Horum igitur* [Arianorum, Anomæorum] *&* „ *similium nebulonum inportunitate factum est, Aristotelis inventis ad exitium ac pestem abutentium, ut apud* „ *primos illos defensores Fidei, male deinceps audiret non* „ *tantum differendi ars, quæ arma illa ministrabat; sed* „ *Philosophia insuper universa. Quam ideo complures, velut bostem judicatam Christianæ religionis, proscribendam censuerunt, penitusque damnandam*. Petavius *Dogmat. Theolog.* *Tom. I. Proleg. c. 3.* vbi plures PP. adducit.

[2] „ *Dialecticis adhæc usus est argumentis* [Athanasius] *non illis nude propositis, & ipsismet ex arte petitis vocibus* [*quod pueri, recentioresque discipuli, juveniliter sese ac gloriose ostentantes, solent*] *verum Philosophorum more, magnificeque prolatis, ac per nudas* „ *dumtaxat notiones, & has quidem bene ornatas*. Photius *Cod. CXXXX. p.* 315.

vero Scholarum ritu. Interdum vero ſubtiles aliquas quæſtiunculas & non neceſſarias dogmatibus admiſcuere, vel ut judicium limarent, vel ex conſuetudine ſubtilius diſputandi, ſed id nimium parce.

Verum cum ſanctiſſimi viri hac via & ratione non niſi contra Hæreticos, & ut occaſio poſtulabat, diſceptarent; Hæretici autem non omnia dogmata contemnerent, & depravarent; hinc nec veteres Epiſcopi omnem Chriſtianorum doctrinam eadem methodo expoſuerunt: nec *compendia* Theologiæ conſcripſerunt: idque non modo in Oriente, ſed etiam in Occidente:

E Græcis primus, opinor, IIII. ſæculo *Cyrillus Hieroſolymitanus* Catecheſes exaravit, quæ ad nos uſque pervenerunt. [1] Sunt enim in manibus *Catecheſes XVIII. ad Competentes*, & *Catecheſes V. Myſtagogicæ ad Baptizatos*. [2] Quod ad catechumenos, eos hoc modo inſtituit. Principio poſtea quam generali quadam præfatione eos præparavit, de Peccato, de Baptiſmate, deque præcipuis Chriſtianæ religionis placitis breviter diſputat: omneſque articulos ſymboli Hieroſolymitani copioſe enarrat. In *Myſtagogicis* vero de Baptiſmo, & Eucha-

Z ri-

[1] *Raræ catecheſes ad noſtra tempora venerunt, ſi excipias Cyrilli Hieroſolymitani, & Gregorii Nyſſeni aliquas: itemque Baſilii Magni, qui* Libris II. de Baptiſmo *ſpecimen exhibet: & Gaudentii Brixienſis, qui V. ſæculo ſcripſit. Nam tribus primis ſæculis Patres plerumque ex tempore eas dicebant, monumentis non mandabant. Poſtea catechumenis permiſerunt, ut, quæ in eccleſiis audiſſent, ſcriptis conſignarent.*

[2] *Primæ habitæ ſunt ad catechumenos, qui in Paſchate baptizari petebant: idque aliquot diebus ante quam ablueerentur. Aliæ ad recens baptizatos ſeu Neophytos, poſt feſtum Paſchatis.*

ristia facit sermonem. Præcipua fidei Catholicæ capita in iis exponit Cyrillus, & Scripturarum auctoritate confirmat. Opus tamen esse non dedita opera, ut ederetur, lucubratum, sed ex tempore conditum, vel primi libri inscriptio declarat. [1] Præterea in rebus non adeo necessariis magis abundat, quam talis institutio requirebat. Desideratur etiam in eo ordo, & nexus systematis.

Neque vero Gregorii Nazianzeni *Orationes IIII. de Theologia* [2] pro Institutionibus Theologicis habendæ sunt, etiamsi utilia multa contineant. In prima enim, qualis esse debeat Theologiæ doctor, ostendit: deinde docet, quando, apud quos, de quibus rebus, & qua ratione disputandum sit: tum eos reprehendit, qui eo temeritatis venerant, ut de venerandis & abstrusioribus Religionis nostræ decretis incommode disputarent. Hæc prima. Reliquæ sunt tres, in quibus adversum Eunomianos edisserit. Ex quibus perspicue conficitur, nullum Theologiæ compendium in iis contineri.

Eodem modo de ceteris judicabimus. Exstant *Magni Athanasii* nomine libri duo: alter inscriptus: *Synopsis Scripturæ Veteris, & Novi testamenti*: alter hoc modo: *Syntagma doctrinæ ad homines solitarios, omnesque Christianos tam clericos, quam laicos*. [3] Sed neuter ad dogmata pertinet. In primo enim, quid in singulis Bibliorum libris contineatur, describitur. In altero Fideles, præsertim Monachi, morum præceptis instituuntur.

Eusebii vero Cæsariensis scripta, quæ circiter annum CCCXII. edidit, contra Gentiles, & Judæos condita sunt eo consilio, ut Hieroclis objectionibus occurreret,

[1] *Ita se habet*: Institutio Inluminatorum Hierosolymis extemporanea.

[2] *Exstant Tom. I. Oper. p. 529.*

[3] *In editione Coloniensi anno 1686. fol.*

ret, qui Sacros codices inpudentissime respuebat. In *Præparatione Evangelica* hoc sibi proposuit Eusebius, ex Gentilium libris efficere, quidquid Ethnici de theologia vel Naturali, vel Civili, vel Fabulosa, vel Symbolica boni cogitarant, quod hominem ad cultum Dei, veramque felicitatem erudiret, ex Judæorum libris sumi potuisse: ut inde duceret [& hic erat scopus operis] merito a Christianis Judæorum libros Sacros Græcorum scriptis antepositos fuisse. In altero autem opere, quam *Demonstrationem Evangelicam* inscribunt, ex ipsis Sacris codicibus luculenter conficit, Evangelicam doctrinam Prophetarum prædictionibus adamussim respondere: ubi Christianæ religionis veritatem ostendit. Certe Eusebius hisce libris, qualis vir esset, ostendit. Tanta enim eruditione, tantaque dicendi copia valuit; tum eo ordine argumentum suum tractavit, ut cum nemine eorum, qui Gentiles, & Judæos sub idem tempus refutarunt, sit comparandus. Multa tamen in eo desiderantur, ut opus ex omni parte perfectum lucubraret: præterea unum tantum argumentum sibi sumsit explicandum. Et hæc apud Græcos.

Latini vero & ipsi plurimos scriptores habuere, qui vastissima eruditione, & admirabili quadam eloquentia valuerunt: sed hi vel Gentiles aggressi sunt, [1] vel Catholicorum decreta adversum Hæreticos defenderunt. [2] Nulli, quod sciamus, in eo laborem posuerunt, ut Sa-

---

[1] *E.g. sæculo IIII. Arnobius, Lactantius, Julius Firmicus Maternus. Sæculo autem V. Augustinus, Orosius, ceteri.*

[2] *Augustinus contra* Manichæos, Pelagianos, *&* Joviniani *discipulos. Optatus, & Augustinus contra* Donatistas. *Hilarius Pictaviensis, Ambros. August. contra* Arianos. *Hieronym. contra* Jovinianum, Helvidium, Vi-

Sacram doctrinam ad ordinem & systema reducerent. Exstant quidem *Lucii Cæcilii Lactantii* Firmiani *Divinarum Institutionum Libri VII.* pleni selectæ doctrinæ, & puro ac eleganti dicendi genere conscripti: in quibus vir eloquentissimus viris emunctæ naris probavit, Ciceronem, si ea sibi sumeret explicanda, non alia dictione usurum fuisse. Verum qui eos pro compendio Theologiæ habent, hi certe falluntur. Scopus illi est, æque ac *Arnobio*, [1] Gentilium deliria patefacere, & infirmare. Nam primo libro Polytheismum labefactat, & unum esse Deum argumentis demonstrat. In altero caussas erroris in rebus divinis persequitur. Tertio libro de philosophiæ Gentilis flagitiis differit. In quarto etsi de Christianæ religionis dogmatibus explicare polliceatur, tamen non nisi de Salvatore agit. Quinto libro demonstrat, justitiam non nisi apud Christianos vigere: item de cultu Dei explicat contra Paganos. Postremis libris de vita beata verba facit. In quo Theologiæ compendium quis inveniet?

Nec ipsi *Ambrosii* Mediolanensis *Libri V. de Fide, & Trinitate*, quos Gratiani suasu conscripsit, summam Catholicæ fidei comprehendunt: sed adversus Arianos Trinitatem propugnant. *Gennadii* vero Massiliensis liber de *Ecclesiasticis Dogmatibus*, omnia Fidei decreta complectitur: sed ea tantum perstringit, quæ contra Hæreticos in Ecclesia sunt constituta & firmata, idque nullo ordine. Sed

---

Vigilantium, & Pelagium. *Leo Papa, & Marius Mercator contra* Nestorium. *Leo Papa contra* Eutychetem. *Maximus contra* Monothelitas. *Prosper, & Hilarius Arelatensis, & Fulgentius contra* Massilienses: *alii*.

[1] „ *Septem Libros* adversus Gentes *Arnobius edidit*, „ *totidemque discipulus ejus Lactantius*. Hieron. *Epist.* 84. *ad Magnum*.

Sed præter ceteros *Aurelius Augustinus*, Hipponensis episcopus, qui inclinante sæculo IIII. & initio V. floruit, est considerandus. Hic, tametsi tot tamque præclaras ediderit lucubrationes, atquę eo ingenio, eo judicio, tam singulari eruditione præditus esset, ut ipse solus tanto operi ad finem perducendo idoneus videretur; tamen nullum Theologiæ compendium perfectum reliquit. Quod eo magis mirabile est, propterea quia vir beatissimus instituendis Fidelibus totus vacavit. Nam libris tribus prioribus *de Doctrina Christiana* Fidelem docet, quo modo Sacra scriptura sit explananda: quarto vero libro oratorem Sacrum formandum & instituendum sibi sumsit. In libro autem *de Catechizandis Rudibus*, catechizandi artis non modo præcepta, sed etiam usum ostendit.

Unus exstat libellus hoc titulo: *Enchiridium ad Laurentium de Fide, Spe, & Caritate*: in quo summa doctrinæ Christianæ quædam comprehenditur. Sed is nec pro absoluto compendio, nec pro systemate haberi potest, uti ex iis, quæ diximus, colligi potest.

Inficiandum non est, *Augustinum* multo magis, quam ceteros, ad systematicam scribendi formam etiam in singulis tractatibus accedere. Nam ex principiis, quæ ponit, conclusiones recte ducit, ex iisque commode ratiocinatur. Primus autem apud Occidentales *Augustinus* esse videtur, qui subtiles aliquas quæstiones adhibuit Theologicis decretis: & magis rationibus, quam Scripturæ testimoniis, eas dissolvit. Sed id verecunde ac sapienter fecit *Augustinus*, nec pro dogmatibus venditavit. Non ita vero non nulli, qui, cum beatissimi doctoris plurimas dotes adsequi non possent, nævos tantum aliquos, [1] quorum vix homines ulli expertes sunt; qui vel

[1] *De Augustino tale est judicium* Dupini *Galli clarif-*

vel in ejusdem argumentis, vel ratiocinationibus se offerunt; sunt immitati, eosque pro exquisita sapientia aliis obtruserunt.

Ita-

rissimi, quod ego a viro docto Latine redditum iisdem verbis describo. „ Usitata ejus methodus est, praeclara „ principia ponere, ex quibus innumeras elicit consequen„ tias: adeo ut omnia doctrinae illius capita arctissimam „ inter se connexionem habeant. In plerisque mysteriis ma„ gis ratiocinatus est, quam ullus auctor ante illum. Plu„ res quaestiones, prius non motas, agitat, harumque plu„ res sola acuminis sui vi diremit. Longe saepius abiit ab „ eorum sententia, qui ipsum praecesserunt, ut novam pror„ sus viam insisteret, sive in Scripturarum explicatione, „ sive in Theologicis opinionibus. Circa res Theologicas de „ eo dici potest, quod de se ipso dicebat Cicero circa Phi„ losophiam, quod fuerit magnus opinator: id est, quod „ plurimas opiniones, quae meram habebant probabilita„ tem, in medium protulerit. Sed id fecit Augustinus ad„ modum modeste, ac prudenter, non ea mente, ut alios ad „ arbitrium suum, caecorum in morem, sequendum adige„ ret. Contra vero cum agitur de Ecclesiae doctrina, eam „ cum animi firmitate proponit, ac tuetur, eamque oppu„ gnantes fortiter adoritur. Multo minus eruditione, quam „ ingenii dotibus, valebat: nam neque Linguas callebat, „ neque Veterum scripta evolverat. Multo facilius ac ter„ sius, quam polite & eleganter, scribebat. Quamvis „ Rhetoricam docuisset, Oratorum tamen eloquentiam non „ possidebat, aut illam saltem negligebat: immo nec semper „ in phrasibus suis castigatus est stilus ejus: vocabulaque „ impropria atque barbara quandoque usurpat: argutiis „ saepius, vocumque allusionibus utitur: res easdem fre„ quenter repetit, eademque ratiocinia centies in scriptis

suis

Itaque qui vel in *Augustino*, vel alio doctore IIII. & V. sæculi systema aliquod, vel compendium Theologicum ex omni parte perfectum reperire conatur, is maxima Theologicæ historiæ ignoratione impeditur. Non enim hoc sibi datum Patres existimarunt, ut Christi decreta Philosophorum more via ac ordine per otium scriberent & explicarent: sed ut eadem adversum Gentiles, & Judæos, & Hæreticos tuerentur. [1] Hac de caussa nulla exstant Patrum scripta, quæ singulas Theologiæ partes ordine digerant, & confirment argumentis: propterea quia non eadem ætate singula dogmata ab Hæreticis rejecta sunt, sed alio & alio tempore. [2] Ex quo & Patres, qui

---

„ *suis inculcat. Eidem mentis conceptui diutius inhæret,*
„ *quem variis modis effatur, & in locos communes excur-*
„ *rere solet. Argumenta innumera ex aliquo principio*
„ *edisseruit: corpusque Theologicum, ut ita loquar, La-*
„ *tinorum patrum, qui post ipsum vixerunt, efformavit.*
„ *Hi siquidem ex illius libris non tantum hauserunt prin-*
„ *cipia, quibus usi sunt, sed etiam frequenter eumdem*
„ *mere transcripserunt.* Nova Bibliotheca Auctor. Ecclesiast. Tom. III. p. 256.

[1] *Patrum scripta, quæ Sacra dogmata exponunt, vel sunt* Catecheses, *vel* Homiliæ, *vel* Sermones, *vel* tractatus Theologici & Polemici *conscripti ad formam epistolarum. Priorum vel inscriptio declarat, cursim & aliorum gratia esse conscripta. Tractatuum vero ratio scribendi confirmat id ipsum. Cum enim non nisi rogati, & aliquo tempore vel Ecclesiæ, vel amicorum commoti de re Theologica scriberent, responsiones suas seu tractatus epistolarum more exararunt, &* epistolas *nominarunt.*

[2] *Velut IIII. sæculo acriores cum Gentilibus, & Judæis dimicationes fuere: V. vero non item. Sed his duobus se-*

qui a divina providentia vocati sunt, ut Ecclesiæ hostibus toto animo se opponerent, de infirmanda perversa doctrina magis, quam de lucubrandis scriptis ingenio & arte, solliciti fuere. [1] Et certe quidem *Trinitatis* dogma valde inlustrarunt illi, qui cum Arianis, Samosatenianis, Sabellianis, & hujusmodi pestibus decertarunt. *Incarnationem* illi, qui Nestorianos, & Eutychianos aggressi sunt. De *Gratia Dei*, *de Prædestinatione*, de *Libero arbitrio*, magis accurate, & copiose differuerunt illi, qui cum Manichæis, Pelagianis, aliisque prœlium commiserunt, quam ceteri. Quare veluti per gradus ad suum fastigium perducta est Theologicorum dogmatum disciplina, talium virorum opera atque industria. [2]

Magnum etiam studium in eo ponebant Patres, ut Sa-

---

sæculis maius ab Hæreticis, quam ab aliis, periculum rei Christianæ imminebat.

[1] „ *Ipsorum vero methodus alia erat atque alia, pro* „ *temporum, & personarum varietate: & se se ad eorum* „ *captum conformabant, quos erant allocuturi. Sive etenim Ethnicos evincere oporteret super factorum & mira-* „ *culorum veritate, quæ libri sancti testantur; sive Judæis* „ *ostendere, in Christo Jesu adimpleta ea omnia, quæ Pro-* „ *phetæ cecinerunt; sive Hæreticos coarguere de Fidei do-* „ *ctrina, quam conabantur evertere; e Bibliis ea eruebant* „ *argumenta, quibus illorum obduratio, pervicacia, ac* „ *fides inproba obsistere nequaquam possent*. Calmet. *Præf. in Scripturam*.

[2] „ *Multa quidem ad fidem Catholicam pertinentia,* „ *dum Hæreticorum callida inquietudine agitantur, ut* „ *adversus eos defendi possint, & considerantur diligen-* „ *tius, & intelliguntur clarius, & instantius prædican-* „ *tur: & ab adversario mota quæstio discendi exsistit occa-* „ *sio*. Augustin. *de Civit. D. L. XVI. c. 2.*

Sacras litteras interpretarentur, idque secundum Mysticum sensum. [1] Etenim qui ad tempora usque *Diodori Tharsensis* episcopi, hujusque auditoris *Joannis Chrysostomi* [hi inter primos *Litterali* sensui magis vacasse videntur] scripsere Patres, vel Christi, & Apostolorum auctoritate moti, vel ut ætatis consuetudini servirent, quidquid ex Sacris litteris sumebant, mystica significatione ornabant & interpretabantur. Nam cum vel ad Gentiles dicerent, qui Poetarum fabulis ac allegoriis, & Semi-Platonicorum abstractis notionibus, symbolisque erant innutriti; vel ad Catechumenos loquerentur, qui religionis Christianæ mysteria penitus non cognoverant; vel Judæorum audaciam perfringere conarentur, qui Christianorum sententias ex male intellecta Scriptura profectas esse dicebant; [2] ne illis sermonem darent, illorumque oculis nostræ doctrinæ simplicitas vilesceret; Scripturæ loca ad allegoriam, vel alium mysticum sensum [id est, ad Christum, vel Ecclesiam ejus] flectebant: quo faciliores aditus invenirent, & majorem Religioni nostræ æstimationem conciliarent. Quamobrem populos Criticis, & Grammaticis controversiis non detinebant: quip.

---

[1] *Mysticus sensus pro varietate temporum nimirum præteriti, præsentis, futuri, in* Allegoricum, Tropologicum, Anagogicum *dividitur*. Allegoricus *est, qui, ea, quæ in Veteri ecclesia eveniebant, esse figuras, & prædictiones ecclesiæ Christi ostendit*. Tropologicus *est, qui historiam Sacram, & ipsa Scripturæ verba flectit ad morum præsentium institutionem*. Anagogicus *est, qui mentem excitat ut cælestem felicitatem, quæ mortem consequetur, meditemur, & cognoscamus*.

[2] *Consule Montfauconum in* Prolegomen. in Eusebii Comment. in Psalmos Cap. IIII. p.9.

quippe quæ nec ad emendandos mores utilia, nec auditorum intelligentiæ erant accommodata.

Aliqui tamen per id tempus fuere viri doctissimi, qui Critica arte erant exercitati, & in *Litterali* sensu investigando feliciter laborarunt: ut *Eusebius Cæsariensis*, & uterque *Theodorus, Heracleensis*, & *Mopsuestiensis*: item *Hieronymus, Chrysostomus, Theodoretus*, qui animadversionibus Criticis, & Historicis commentaria sua repleverunt. 1] Adeo in Novo testamento explanando, ut monet vir eru-

---

[1] *Patrum opera Critica quadruplicis generis sunt. I. Quædam ad Scripturarum intellectum viam sternunt: ut* Philocalia *Origenis*, & *Libri IIII.* de Doctrina Christiana *Augustini, præsertim 2. & 3. ubi &* *Linguarum studia commendat, & Naturales disciplinas, & Criticen, & regulas tradit explanandi loca obscura:* & Synopsis, *quæ B. Athanasio tribuitur.*

II. Aliud genus complectitur præfationes ad singulos Scripturæ libros: quæ operis historiam, consilium, cetera continent: ut Hieronymi Epistola ad Paullinum: *ejusdem* Ep. ad Desiderium: & 18. Epistolæ *ad singulos Scripturæ libros, quæ 3. Tomo continentur. Præterea Theodoreti* Præfat. in Universam Scripturam. *Gregorii Nysseni* Tractatus. *Athanasii* Ep. ad Marcellinum, de Inscriptionibus Psalmorum. *In Novo autem testamento Eusebii Cæsariensis* Ep. ad Carpianum, & Concord. Evangelist. *Item Augustini* Concordia Evangel. *ubi antilogias erudite explanat:* & *liber de* Catechizandis Rudibus, *ubi docet, qua via ex Veteri testamento Novum sit inlustrandum. Item* Liber de Religione, & de Moribus Ecclesiæ, & de Sermone Domini, *ubi de obscuritate Sacror. codic. tractat.*

III. Sunt etiam Patrum libri, qui difficiliora loca exponunt: ut Hieron. Epist. 130. ad Marcellam, *in qua expo-*

eruditissimus, [1] nihil a Recentioribus excogitatum fuit, quod Veteribus illis non fuerit exploratum. Et quamquam fere omnes Hebrææ linguæ essent expertes, tamen operam dederunt, ut interpretationes suas Hebræo codici quam maxime consentaneas scriberent. Tum ex præcedentium sententiis non modo in iis, quæ ad sensum Litteralem, verum etiam quæ Allegoricum, & Mo-
re-

---

ponit, quid sit Ephod, *&* Theraphim. *Epist.* 137. *de voce* Alleluia, *&* Amen. *Ep.* 138. *de voce* Sela, *quam Græci reddunt*, Diapsalmos. *Ep.* 142. 143. 145. *ubi Oziæ hist. enarrat, & dilucidat quid sit* Sanctus, *&* Osanna. *His adde libros, in quibus explicat* Alphabetum Hebræum: *& nomina* virorum, provinciarum, urbium, *de quibus in Script. fit mentio*: *&* Hebræas traditiones: *&* Discrepantiam inter codicem Hebræum, & Græcum. *Item Epiphanii liber de* Nummis, Ponderibus, *&* Mensuris. *&c. Libri vero ejusdem de* Physiologia, *&* de Duodecim lapidibus Rationalis, *habita ratione temporis, quo scripti fuere, non omni laude privantur. Augustinus de* Modo loquendi in VII. prioribus Script. libris. *Eucherii* Formulæ Spiritales ad Veranum, *quæ tamen plurima mystica continent*: *&* Institutiones *ejusdem*.

IIII. Postremo occurrunt etiam opera, quæ controversias, quæ ex Divinis libris proficiscuntur, dilucidant: hujusmodi sunt Hieronymi Responsa ad quæstiones Damasi Papæ de quinque difficultatibus in Genesin: *item* ad Evagrium, *ubi investigat* quis fuerit Melchisedech: *Responsum de* annis Salomonis, & Achaz: *Sex illius epist. ad* Hedibiam, Algasiam, *ceter. in quibus Antiqui testamenti difficilia loca, & controversias explanat*.

[1] *Augustinus Calmet. Benedictinus* Præfat. in Comment. Biblior.

ralem pertinent, expositiones suas sapientissime sumserunt. [1]

Itaque quæ supersunt Patrum scripta in Sacram scripturam triplicis generis sunt. *Scholia*, quæ sapientioribus sunt accommodata. *Commentaria*, eorum gratia conscripta, qui rerum Divinarum contemplationi dediti erant: *Homiliæ*, quarum aliquæ vulgarium tarditati & incondito sensui apta erant: aliæ vero acutioribus.

Homiliæ autem habebantur post lectionem Sacri codicis: cujus singulos versus Episcopus, vel presbyter explanabat. [2] Quibus non solum Catechumeni, ac Fideles, sed etiam Gentiles, Judæi, & Hæretici ipsi adesse solebant: propterea quia diuturno usu intellexerant nostri, his sermonibus excitatos complures ad Christi fidem venisse. [3] Quod in caussa est, cur tanta in homiliis

[1] *E. g. Cyprianus Tertullianum plerumque sequitur: Eusebius, Chrysostomus, Hilarius, Ambrosius, & Hieronymus, Originem: Isidorus, Nilus, Theodoretus a Chrysostomo nimis multa sumserunt: Augustinus Tertulliano, Cypriano, Hieronymo, Ambrosio plurimum debet: Cassiodorus, Gregorius Magnus, Prosper, Fulgentius, Anselmus, Bernardus ab Augustino bene multa decerpserunt: ut eorum scripta conferenti inter se apertum erit.*

[2] *Habes exemplum apud Augustinum* Sermone 63. *in* Evangel. Joann. & *Chrysostom.* in Evang. Matth. & Epist. Paulli.

[3] „*Antiquos canones relegentes inter cetera hoc cen-*
„ *suimus observandum, ut sancta Evangelia ante mune-*
„ *rum oblationem in missa Catechumenorum, in ordine le-*
„ *ctionum post Apostolum legantur, quatenus salutaria præ-*
„ *cepta D. N. Jesu Christi, vel sermonem sacerdotis* [in-
„ tellige concionem post Evangelium] *non solum Fideles*,
sed

liis Veterum episcoporum diversitas reperiatur. Nimirum nihil intenta tum relinquebant eloquentissimi homines, ut auditorum animos alia & alia consuetudine, ac præjudiciis imbutos, flecterent quo vellent. Interdum enim res plane exponunt: interdum vero prætereuntes tangunt. Sæpissime de re Morali, quæ ad omnes pertinet, fuse ac eloquenter edisserunt. Itaque de unitate & potentia Dei, de mundi creatione, de nativitate Christi, miraculis, præceptis, morte, resurrectione, & gloria, plane loquebantur. Item de Ecclesia, remissione peccatorum, resurrectione, extremo judicio, vita æterna, de inprobis Angelis, perspicue concionabantur & palam. Contra, de abditissimis mysteriis, ut Trinitate, Incarnatione, Sacramentis, nihil proferebant: [1] Ritus etiam & cæremonias nostrorum occultabant mirifico studio. [2]

Et, ut paucis singula comprehendam, ea, quæ his duobus sæculis sanctissimi Theologi præstiterunt, hæc fere sunt. Primum non eadem via perpetuo dogmata exposuerunt, sed habita ratione loci, & temporis, & auditoris. Alia enim via cum Gentilibus, alia cum Judæis, alia

---

„ *sed & Catechumeni, & Pœnitentes, & omnes, qui ex* „ *adverso sunt, audire licitum habeant: sic enim Pontificum prædicatione audita, non nullos ad Fidem adtractos evidenter scimus*. Valentina Synodus in Hispania Canon. I.

[1] „ *Quæ ex minime vulgata, sed secreta doctrina* „ *profecta sunt, quam quieto, minimeque curioso silentio,* „ *Patres nostri custodierunt: probe quidem illi intelligentes, mysteriorum majestatem taciturnitate servari*. Basilius *Lib. de Spirit. S. c. 27. p. 511.*

[2] „ *Dogmata rerum mysticarum, quarum spectatores* „ *esse nefas erat nondum initiatos, neutiquam efferri publice solebant*. ibid. pag. 211.

alia cum Hæreticis disputabant. Tum alio modo Catechumenos, alio Perfectos instituebant. Contra Gentiles ex Philosophia & sæculari eruditione sumebant argumenta, ut eos iisdem armis, quibus utebantur, debilitarent. Verum quædam tantum decreta exponebant iis: interiorem vero Theologiam, & abditissima mysteria silentio premebant: ne inpuris hominibus, & rebus corporeis occupatis paterent mysteria sacrosancta. Iccirco Religionis nostræ mysteria reconditiora non sunt perquirenda in iis libris, quos adversum Ethnicos conscripserunt: licet in iis pro occasione inlustrarint non nulla.

Contra Judæos non aliis armis disceptabant, quam ex vaticiniis Prophetarum, & Scripturæ amplissimis promissionibus: ex quibus conficiebant, ecclesiam Veterem esse figuram Christi, & Ecclesiæ ejus.

Cum vero adversum Hæreticos disputaturi erant, tum plane & nullis ambagibus singula exponebant: tum mysteria omnia nostra aperte loquebantur: tum testimoniis ab Scriptura, & Traditione sumtis ea muniebant, & confirmabant: quod in hac erant sententia, eo consilio a Deo hæreses permitti, ut dogmata inlustrarentur, & qui nutabant in Fide abundantiori luce perfunderentur, & confirmarentur. Itaque si Hæretici libros Divinos negabant, ex libris ab iisdem admissis, & Ecclesiæ testimonio conficiebant nostri, prædictos libros esse Divinos. Sin dogma aliquod tantum negabant, ex tradita doctrina negantes refutabant: adeoque ad Traditionem fere semper confugiebant prisci illi Theologi. Neque vero omnia, quæ dici poterant, in singulis argumentis adducebant; nec ea ita perspicue ponebant, ut facile perciperentur: nec ea omnia prævidebant, quæ progressu temporis colligi possent: sed ex consuetudine ætatis tractabant ea, quæ

quæ necessaria erant ad Hæreticos refellendos. [1]

Jam Catechumenos non ante instituebant, quam per duos, & tres annos explorassent, an ex animo id dicerent. Quare primo impedimenta omnia removebant, quæ ex Gentilismo proficiscebantur. Deinde rudimentis Fidei, & Morum disciplina eos instituebant: Mysteriorum vero expositionem non adjungebant. Et adeo caute cum iis agebant, ut orationem Dominicam ipsis non traderent, nisi aliquot diebus ante baptismum, cum jam ex numero *Competentium* essent. Symbolum Apostolorum, vel aliud ab Ecclesia receptum voce tenus docebant, nusquam vero gentium iis scribendum permittebant. [2]

Competentes autem erudiebant mysteriis nostris: & primum Sacramentorum doctrina, deinde præcipuis Fidei dogmatibus; præsertim Trinitatis, & Incarnationis, idque veluti per gradus. Cuncta iis plane & perspicue exponebant: metaphoras omnes Sacrorum codicum dilucidabant, &, quo sensu essent accipiendæ, tradebant. Rem uti erat aperiebant: nihil augebant: non subtiles disputationes adhibebant.

Post Pascha Neophytos instituere ac expolire pergebant, multo planius & clarius, quam ante: omniaque exponebant, quæ ex Christianorum disciplina proficiscebantur: ac mysticas omnes significationes dilucidabant.

---

[1] „ *Quis enim inficietur, multa iis in æstu disputa-„ tionis excidisse, quæ paullo accuratius exprimi potuis-„ sent? In delectu quoque argumentorum, relictis sæpenu-„ mero firmioribus, adhibuisse subtiliora, uti mos erat Ve-„ terum philosophorum, qui ad defendendas opiniones suas „ non probabilibus dumtaxat, verum etiam sophisticis ute-„ bantur argumentis*. Bonavent. Argonensis Chartus. *de Legendor. PP. methodo P. III. c. 12. p. m. 292.*

[2] *Consule Augustin.* Sermon. 212. de Trad. Symbol.

bant. Ad Perfectos autem crebras habebant conciones de re Morali. Tamen cum vel Neophytos, vel Perfectos instituerent, non illi res singulas ad singula capita, & tractatus reducebant, ut hoc tempore mos est; sed ut occasio erat exponebant. Non multis argumentis mysteria confirmabant; sed simpliciter, & ex communi Ecclesiæ sententia ea proponebant: quod putassent, Fidelem solis Evangelii verbis contentum esse debere. [1] Inanes vero & non necessarias quæstiones etsi aliquas interdum adhiberent, tamen non longe persequebantur: sed fines constituebant, quos pertransire putabant fas non esse. [2]

Jam si curiosius exploramus, quo pacto Philosophia uterentur ipsi, deprehendemus, caute, & non nisi ut dogmata inlustrarent, eam adhibuisse. Nam primum, si quando res exigebat, Gentilium dogmata cum nostris conferebant, eaque vel confutabant, vel, si vera essent, cum religione nostra consentire patefaciebant: ostendentes, caussam nullam esse cur hominibus nostris allatrarent Gentiles, quando ab iis dogmata nostrorum non dissimilia tradebantur: idque & in aliis, & in Morali disciplina efficiebant, [3] uti supra demonstravimus. Deinde no-

[1] *Origenes* Contr. Celsum L. 3. & Hilar. *Pictaviens.* de Trinit. L. 2. *& Athanasius ita sentiunt de mysterio Trinitatis.*

[2] „ *Non ergo* [respondet Augustinus Consentio de „ Christi corpore in Cælo] *& nos addamus inquirere,* „ *quod ille non addidit dicere: & de compendio si placet* „ *finita sit quæstio. Fortassis enim accepta occasione sangui-* „ *nis, urgebit nos molestior perscrutator.* Epist. 205. novæ edition.

[3] *Etiam libros Gentilium Morales a nostris emendatos*

noti erant in eo ut argumentis ab historia petitis conficerent, nec Legumlatores, quantumvis sapientes, & severos, nec Philosophorum disputationes acerrimas efficere potuisse, ut hominum ingenia vere mitescerent: atque ex fera & inmani consuetudine ad honestatem & humanitatem traducerentur. Sed opus fuisse doctrina & sapientia a Deo tradita, quæ in hominum animos talem tantamque mutationem sine negotio induceret. [1] Cetera non nisi parce adhibebant in quocumque argumento. [2]

Nullus eorum Dialectica forma nimis religiose usus est in refutandis adversariis. Et, quod magis est mirabile, quamquam cum hominibus Dialectica arte vehementer exercitatis contendendo disputent; eorumque cavilla-

---

tos legi solere, constat ex illo Origenis: „ *Plato solis do-„ ctorum tantum teritur manibus. Epictetus vulgo quoque „ lectorum admirabilis est, utilitatis nomine, quod se præ-„ ceptis illius admonitos proficere sentiant*. Contra Celsum L. VI. init. p. m. 283.

[1] *Hoc argumentum scite persequitur Chrysostomus* Homilia V. in Epist. ad Titum.

[2] „ *Recte videri sibi*, ait Augustinus, *studiosis & inge-„ niosis adolescentibus, & timentibus Deum, beatamque „ viam quærentibus salubriter præcipi, ut nullas doctrinas, „ quæ præter ecclesiam Christi exercentur, tamquam ad „ beatam viam capessendam secure sequi audeant, sed eas „ sobrie diligenterque dijudicent: in ceteris autem doctri-„ nis, quæ apud Gentes inveniuntur, omnibus tenendum „ esse, ne quid nimis diligatur*. De Doctrina Christ. L. II. c. 39.

tiones exponere, & infirmare adoriantur; [1] tamen vix aut nullo modo eadem ratione utuntur: sed adversariorum sophismata tum refutant, cum plane exponunt & patefaciunt. [2] Quo planum faciunt, quid ipsi de usu Dialecticæ in Theologia judicarint. Tamen bona Dialectica eos plerumque usos esse, eorum scripta sine gratia consulenti erit perspicuum. Plerumque dico, nam non semper certas & firmas argumentationes persequuntur: [3] tum quod Sæcularem philosophiam contemnerent; tum quod ex vulgi, & Philosophorum opinionibus aliquando loquerentur, qui non semper commode & accurate

---

[1] *Basilius, & Gregorius Nyssenus in* libris contra Eunomium *captiosa omnia illius argumenta ex Dialectica vera dissolvunt. Cyrillus Alexandrinus in* Thesauris, & Dialogis, & Commentariis in Joannem *hæreticas fallacias & subtiles argutias ex arte disserendi configit. Idem alii & Græci, & Latini cum laude & cum pretio factitarunt.*

[2] *Cyrillus Alex.* Julianum *Apostatam refutaturus, primo ipsius sententiam exponit: tum responsionem adjungit sine ullis cavillationibus, nude atque aperte.*

[3] „ *Multa sunt a Sanctissimis PP. præsertimque a*
„ *Chrysostomo in homiliis adspersa, quæ si ad exactæ veri-*
„ *tatis regulam accommodare volueris, boni sensus inania*
„ *videbuntur. Quippe declamatorio illo more ad imperi-*
„ *tam fere multitudinem exaggerandi caussa, & subito*
„ *quodam impetu dicendi, ac calore feruntur plerumque*
„ *licentius. Unde ex aliorum comparatione locorum, vel*
„ *Conciliorum potius, ac Patrum, temperanda, & in*
„ *gyrum veritatis revocanda sunt.* Petavius *ad Epiphan. Hæres.* LIX. p. 244.

rate sunt ratiocinati. [1] Sed de Patrum philosophia diximus prima parte. [2]

Caput VII.

De Theologia a V. Sæculo usque ad solidum X.

JAM sæculo VI. Theologi ad systematicam dicendi formam pedetentim accesserunt: idque præsertim opera *Anicii Manlii Torquati Severini Boethii* Romani, qui cum Aristotelis esset studiosus, & aliquos illius libros Latine redderet, systematis formam in quibusdam suis scriptis expressit: ceterisque auctor fuit, ut compendia & systemata aliqua tametsi rudia excogitarent. Quod dubium non erit illi, qui libros Philosophicos eodem sæculo a Christianis lucubratos perpenderit. Exstant *Marci Aurelii Cassiodori* libri duo de *Institutione Divinarum Scripturarum*: in quibus de ratione legendi libros Sacros, atque de iis, qui ad sua usque tempora Sacram scripturam essent interpretati, disputat: sed hæc ad compendia Theologiæ non pertinent. Præterea lucubravit librum *de VII. disciplinis*, id est, de Grammatica, Rhetorica, Dia-

 lecti-

[1] „ *Ex sanctis antiquis non nulli Physicen, & Metaphysicen vel non habuere quidem, vel certe leviter attigerunt. Alii vero magna ex parte fuere Platonici, priusquam converterentur ad Fidem. Quamobrem cum in Philosophiæ quæstiones incidunt, aut vulgi, & Rhetorum opiniones sequuntur; aut etiam, quas a Platonicis acceperant, in Christianorum scholam invehunt. Ita viri docti errores forte quosdam [quod ad Philosophiam quidem humanam adtinet] in Sanctis antiquis deprehendunt*. Melchior Canus *de Locis Theolog. L. VII. c. 3.* [2] *L. I. c.* 10.

lectica, Arithmetica, Musica, Geometria, Astronomia: ut Monachos suos ad Sacrarum litterarum studia præpararet, eosque informaret ad omne genus eruditionis. Quo nobis probavit, se multo melius aliis judicasse, qui harum disciplinarum notitiam tamquam ad Sacras litteras non accommodatam, rejiciunt & contemnunt.

Vergente ad finem eodem sæculo quædam Theologiæ compendia, sed non dum perfecta, condi cœperunt. *Isidorus Hispalensis* edidit *Libros III. Sententiarum* ex Gregorii Magni *Moralibus* decerptos: tametsi ex Augustino, aliisque adjunxerit quædam. *Leontius Cyprius* conscripsit *Locos Communes Theologicos*, [1] qui ex PP. scriptis erant depromti. Id ipsum fecerunt alii, qui ex Scriptura, & antiquis Doctoribus testimonia collegerunt: [2] velut Anastasius ille, ut vulgo putatur, Sinaita, qui Acephalos refutavit.

Etiam sæculo VII. invaluit idem mos, præsertim in Occidente. Documento sit *Taio* episcopus Cæsaraugustanus, qui ex Gregorii Magni scriptis libavit *Sententiarum libros V.* idque verbis Gregorii: ubi autem ea non occurrunt, ex Augustino verba sumit. Disputat in iis de Deo, & adtributis: deinde de incarnatione, deque pastoribus: tum de Ecclesiæ ordinibus, de virtutibus, & vitiis, deinde de judiciis divinis, tentationibus & peccatis: ad extremum de damnatis, de judicio ultimo, de resurrectione. [3]

Sed

---

[1] *Consule Franciscum Turrianum* de Hierarchicis Ordinationibus. L. I. c. 12. & *Sirmondum* in Adnot. ad Facundum p.76.

[2] *Vide Paull. Colomesium* in Paralipom. ad Guilelmi Cavei Chartophylac. Ecclef. *p.8.9.*

[3] *Confer. Nic. Anton.* Biblioth. Hisp. Tom.I. L.5. c. 8.

Sed plerique omnes Theologi in expositione Sacrorum codicum operam & industriam ponebant: Humaniores litteras, & Philosophiæ studium prætermittebant. [1] Nec alia esse caussa videtur, cur B. Gregorius Magnus bibliothecam, quæ in æde Apollinis juxta palatium condita esset, flammis consumeret. [2] Certe qui per id tempus Theologiæ vacarunt, si paucos excipias, qui ad refutandas reliquias Hæreticorum veterum, & Muhammedanorum, se applicarunt, enarratione Scripturarum occupati fuere. Primum hi sequebantur Origenem: sed postea quam gravissimæ controversiæ librorum Origenis caussa ortæ sunt, Græci ad Chrysostomum animum adjecerunt; Latini vero Augustinum, & Gregorium Magnum in suis interpretationibus imitati sunt.

Post Augustini, & Gregorii ætatem Sacræ scripturæ studium sensim iminutum fuit: nam qui eidem operam dederunt, non nisi in cogendis describendisque eorum sententiis, qui præcedentibus sæculis floruerant, ostenderunt ingenium suum, quas *Catenas* *TP.* appellarunt: nihil de suo addiderunt. Idque non in Theologia solum, sed etiam in Philosophia factum fuit. Quod Bedæ *Venerabilis* Benedictini Angli exemplo efficitur: qui utraque facultate valuit, & *Catenam* lucubravit ex dictis Patrum: ac Monachos suos excitavit ut in idem studium incumberent: quod ipsi posterioribus sæculis diligentissime fecerunt. Obiit Beda ann. IↃCCXXXV.

Medium circiter VIII. sæculum primus *Joannes Damascenus* justam Theologiæ epitomam condidit hoc titulo,

[1] *Consule B. Gregorium Magnum* L. VIIII. Epist. 48.

[2] „ *Fertur tamen B. Gregorius bibliothecam combussisse Gentilem, quo divinæ paginæ gratior esset locus,* „ *& maior auctoritas, & diligentia studiosior*. Sarisberiensis, Metal. L. VIII, c. 19.

tulo, de *Fide Orthodoxa*. [1] Hic liber in nullo Græcò codice in alios divisus est. Ex quo Cl. le Quien [2] non injuria suspicatur, hujusmodi librum a Latinis in quatuor di spertitum fuisse, instar *Magistri Sententiarum* Petri Lombardi. Ut ut est, primo libro de Deo, adtributis, personis disputat *Damascenus*. In altero de rebus a Deo creatis, præsertim de homine, de providentia, præscientia, prædestinatione, peccato Adami differit. In tertio de incarnatione, persona, & utraque natura Christi. In quarto de eodem argumento tractat: ubi etiam de fide, baptismo, ceterisque Christianæ fidei placitis sermonem facit.

Totum hoc opus adversus Hæreticos est conformatum. Ratio vero disputandi talis est. Ex Scripturis, & Patrum testimoniis sumit argumenta ad hæreses labefactandas. [3] Verum cum *Damascenus* ex Arabum consuetudine Aristotelis philosophia præsertim Dialectica delectaretur; primus, vel saltim in primis, Theologiam methodo Philosophica adornavit: & aliquas disputationes

---

[1] „ *Primus Theologiam universam recto ordine com-* „ *prehendit, ut loquitur Bellarminus*. Natalis Alexander *Hist. Eccles. Tom. VI. p. m.42.*

[2] *Dominicanus, in Præfat. ad* Libros de Fide Orthodoxa Tom.I. p.119.

[3] „ *Ille* [Theodoretus] *ex proprii ingenii moli-* „ *mine, adductis S. paginæ testimoniis, adversus Hæreti-* „ *cos varia componens argumentorum genera, compendia-* „ *riam digessit Theologiæ tractationem*. *Noster vero* [Da- „ mascenus] *non ex Scriptura solum, verum etiam ex* „ *conglobatis Sanctorum PP. sententiis ea, qua par erat,* „ *brevitate, inexhaustum* traditionis *promptuarium pro-* „ *tulit*. Michael le Quien. Præfat. *L. c. qui exponit, ex quibus PP. sua sumsit Damascenus*.

nes subtiles adjunxit, quæ primos illos fugerant Theologiæ doctores. Ex quo non nullis videtur inter Scholasticorum proavos referendus. [1] Præterea scripsit *Sacra Parallela*: quæ eamdem, quæ in superiori libro, doctrinam complectuntur, sed secundum ordinem litterarum positam. Et hæc prima Systematicæ theologiæ ætas vocari solet. Nolim tamen, Adolescentes, *Joannem Damascenum* hunc Monachum, & Sanctum, cum Joanne Mesue Damasceno medico Arabo celeberrimo confundatis.

Jam vero in Occidente monachi Benedictini, præsertim Angli, Scripturis exponendis operam haud indiligentem navarunt. Etenim *Bedæ* discipuli præceptoris studium pro sæculi more feliciter expresserunt. Hinc *Flaccus Alcuinus* seu *Albinus*, [2] qui obiit inito anno IↃCCCIIII. Sacras litteras & in Anglia, & in Galliis, & in Germania interpretatus est. Ex cujus disciplina plurimi profecti sunt viri doctissimi, ut *Haymo Halberstadiensis*, *Ludgerus Monasteriensis*, *Rhabanus Maurus*, *Walafridus Strabo*, qui *Glossam ordinariam* in Scripturam ex Rhabani commentariis composuit. Et hoc *Strabone* schola *Scripturaria* Bedæ finem fecit.

Etiam Concilia, ut corruptæ disciplinæ Ecclesiasticorum occurrerent, curarunt, ut Divinæ litteræ in quibusdam ecclesiis viris divino ministerio mancipatis instillarentur. Quod ipsum *concilium Clovesboviæ* & *Ca-*

[1] *Conf. le Quien. l. cit. Arnaldus* Perpetuitas Fidei L. II. c. 6. p. 229.

[2] „ *Albinum in omni latitudine Scripturarum supra* „ *ceteros modernorum temporum exercitatum, utpote di-* „ *scipulum doctissimi Bedæ, peritissimi post S. Gregorium* „ *tractatoris*: Vocat Monachus Sangallensis *de Gestis Caroli Imper. apud Launoium de Scholis celebrior. c. 2. p. 15.*

[1] & *Cabilonense* [2] & *concilium Tullense ad Saponarias* [3] & alia sanciverunt. Et recte quidem Concilia malis ingruentibus obsistebant. Nimirum tanta ignorantia quorumdam mentes tenebat, ut Grammaticam nosse esset miraculum. [4] Plurimi præterea ne legere quidem scirent, aut commode pronuntiarent. [5] Ex quo mini-

---

[1] „ *Scholas in Cathedralibus ecclesiis, & in Mona- „ steriis erigi, in quibus Sacræ lectionis, & Divinæ scriptu- „ ræ studio clerici, religiosique viri exerceantur*. Ita sancitum fuit *in Concilio* Cloveshoviæ anno 747. can. 7. apud Natal. Alex. Histor. Eccles. Sæc. VIII. cap. 4. art. 4.

[2] „ *Episcopi scholas constituant, in quibus & litte- „ raria sollertia disciplinæ, & Sacra scripturæ documenta „ discantur*. Concilium Cabilonense anno 813. apud Launoium l. c.

[3] „ *Constituantur undique scholæ publicæ, scilicet, „ ut utriusque eruditionis & divinæ scilicet, & humanæ „ in ecclesia Dei fructus valeat accrescere: quia quod ni- „ mis dolendum est, & perniciosum maxime, Divinæ scri- „ pturæ verax & fidelis intelligentia jam ita delabitur, „ ut vix ejus extrema vestigia reperiantur*. Coactum fuit anno 869. apud Launoium l. c. p. 53.

[4] „ *Litterarum & religionis studia obsoleverant non „ paucis ante adventum Normanorum annis. Clerici lit- „ teratura tumultuaria contenti, vix sacramentorum ver- „ ba balbutiebant: stupore & miraculo erat ceteris, qui „ Grammaticam nosset*. Guilelmus Malmesburiensis *de Gestis Regum Angliæ L. III. Confer. Matth. Westmonaster.* Chronic. ad ann. 839.

[5] *In Disciplina Ecclesiastica Reginonis, inter alia, quæ de Presbyteris sanciuntur, est hoc. Jubet ut interro-* ge-

minime mirum videri debet, si Veterum theologorum præstantiam tales Theologi non sunt adsecuti: si Sacros codices incommode interpretati sunt, non enim poterant melius: si Theologiam ipsam non via ac ordine disputarunt: si paucos in optimis disciplinis fecerunt progressus. Misera enim illa *Trivii*, & *Quadrivii* litteratura, de qua primo libro fecimus mentionem, nullo modo idonea videbatur ad acuendam mentem, & disciplinas amplificandas ac poliendas.

I. Itaque quidquid a sæculo VII. usque ad finem X. plerique omnes Theologi præstiterunt, ad tria capita referri commode potest. Primum ex præcedentium PP. sententiis interpretationem Sacrorum codicum adornarunt. Id sæculo VI. fecit *Procopius Gazeus*. [1] Id VII. *Aponius*, *Julianus Toletanus*. Id VIII. *Beda*, *Alcuinus*, *Antonius Melissa*, *Ambrosius Authpertus*. Id VIIII. *Paschasius Ratbertus*, *Smaragdus*, *Benedictus Anianensis*, *Florus Lugdunensis*, *Haymo Halberstadiensis*, *Angelomus Luxoviensis*, *Magmonius*, *Rhabanus Maurus*, *Walafridus Strabo*, *Christianus Drutmanus*, *Photius*, *Herricus Antisiodorensis*, *Remigius Antisiodorensis*. Id sæ-

---

getur: „ *Si Evangelium, & Epistolam bene legere possit*, „ *atque saltim ad litteram ejus sensum manifestare. Item* „ *si sermonem Athanasii de Fide SS. Trinitatis memoriter teneat, & sensum ejus intelligat, & verbis communibus enunciare sciat &c.*

In quem locum exclamat Baluzius: „ *Ea erat sæculi illius infelicitas, ut necesse esset presbyteros ab* „ *Episcopis interrogari, utrum bene legere nossent!* Confer. Baronius *Annal. Eccles. ad ann.992. n.25.*

[1] *Primus hic Catenam PP. conscripsit. Confer. Fabricius* Biblioth. Græca. L. V. c. 17. *p.* 735. *qui Catenas Græcor. PP. enumerat.*

ſæculo X. *Moſes Bar Cepha* : & pauci alii , qui in hoc argumento deſudarunt .

II. Deinde vero Homilias ad populum vel ex eorumdem Patrum ſcriptis excerpſerunt , vel integras ſumſerunt , & recitarunt . [1] Quod præter aliquos eorum , quos nominavimus, præſtiterunt ſæculo VII. *S. Eligius* : VIII. *S. Germanus* , *S. Joannes Damaſcenus* , *Paullus Diaconus* : ſæculo VIIII. *Theodorus Studita* : ſæculo X. *Atto Vercellenſis* .

III. Præterea contra hæreſes , quæ per id tempus vel natæ , vel inſtauratæ ſunt, eorum plurimi ſtilum acuerunt . Sæculo VII. ſcripſere *contra Judæos* Iſidorus Hiſpalenſis , & Julianus Toletanus : contra alios Theodorus Raythuenſis . Sæculo VIII. contra *Muhammedanos* Theodorus Abucara , & Bartholomæus Edeſſenus : contra Hæreſes plures Damaſcenus . Etiam Alcuinus , S. Paullinus Aquileenſis , Etherius , Beatus , *Divinitatem Chriſti* contra Felicem , Elipandum , & alios defenderunt .

Sæculo vero VIIII. multo plures ſe offerunt theologi Polemici in utraque Eccleſia . Nam triplex controverſia per id tempus Theologos agitavit . Altera inter Occidentalem eccleſiam , & Orientalem ſub Photio Patriarcha Conſtantinopolitano , quæ apertum ſchiſma evaſit . [2] Altera de *Corpore & ſanguine Chriſti in Euchariſtia* apud Occidentales : utraque vehemens & diuturna . Sed vel altera graviſſima diſceptatio de *Prædeſtinatione* contra Gotteſcalchum Monachum graviſſimorum Theologorum in Occidente curam & induſtriam excitavit. Scripſere enim de hoc argumento Amelius , Amolo Lugdu-

[1] *Sæculo VII. Epiſcopi plerique ſermonibus D. Cæſarii ad erudiendos Fideles utebantur* .

[2] *Eos , qui de cauſſa Photiana ſcripſerunt , numerat Fabricius* Bibl. Græc. Vol. VIIII. p. 372.

dunensis, Lupus Servatus, Remigius Lugdunensis, Hincmarus Rhemensis, Rhabanus, ceteri. [1] De *Cultu imaginum*, & *crucis*, vel contra Iconomachos, vel alios scripta nobis reliquerunt Nicephorus, Dungalus, Theodorus Studita, Jonas Aurelianensis, ceteri. Contra *Muhammedanos*, vel *Judæos*, vel *Hæreticos*, Theodorus Abucara, Abogardus, Anastasius, Rhabanus Maurus, Photius. Demum sæculo X. Moses Bar Cepha, Herigenes, Ratherius Veronensis vel de *Paradiso*, vel de *Corpore*, & *sanguine Christi*, vel alio dogmate disseruerunt. Pauci numero hisce sæculis aliud Theologicum decretum sibi sumserunt explicandum.

Hi vero Theologi, ut adversarios refutarent, ad Patrum, qui ante se scripserant, testimonia confugiebant, atque Hæreticorum errores ex traditione infirmabant: Philosophiam non adhibebant. Neque vero in iis requiratis aut perspicuitatem, aut modum, aut ordinem, aut systematicam docendi viam: erat enim illis temporibus res parum cognita: iisque condonari debet, si ea recte non disputarunt: quod sæculi consuetudini, non eorum tarditati, aut negligentiæ tribuendum est. Et quamquam *Joannes Damascenus* sæculo VIII. uti diximus, viam monstrarit, & lucem argumentis de *Deo*, de *Trinitate*, de *Christi persona*, & *naturis* plurimam accenderit; tamen nullus, quod sciam, idem institit iter; si *S. Benedictum Anianensem* scriptorem sæculi VIIII. excipias, cujus nomine editum est opusculum de *Forma Fidei*, quod veluti quædam Theologiæ epitoma haberi potest: sed nihil ad

---

[1] *Confer. Gilb. Mauguinus* Veterum auctor. qui VIIII. sæculo de Prædest. & Gratia scripserunt, oper. Tomo II. c. 23.

ad *Damascenum* . [1] Ceteri incondito dicendi genere & forma usi sunt . [2]

Redeo ad sæculum VIIII. Inclinante hoc sæculo ad exitum suum , *Joannes Scotus Erigena* , vir in metaphysica Orientali , & dialectica Contentiosa bene exercitatus , librum suum *de Prædestinatione* , & *de Natura rerum* notionibus Metaphysicis, & subtilitatibus Logicis replevit : & earum , quæ sæculo VI. controversiarum auditæ sunt , imaginem adumbravit . Quod placuit non nullis , qui cum nihil aliud , quam Dialecticam , amarent , nulli dubitarunt inanibus liticulis & contentionibus de vocabulo progressu temporis onerare Theologiam .

Nihil dico de sæculo X. quod & morum perversitate , & inscientia litterarum *ferreum* nuncupatur . [3] Nolo in explorandis caussis ignorantiæ , multus videri . Hæc silentio præterire , & ab adolescentium oculis occultare , hoc loco puto consentaneum . Hoc dico unum, ex Clericorum vita propudiosa multorum , cum desidia , & inscitia arcte conjuncta , tantas tenebras sæculo X. ortas esse , quantas nulla umquam experta fuerat ætas Christiana . Certe tanta bonarum litterarum inscitia eo sæculo dominata est , ut etiam in urbe Roma , qui litteras sci-

---

[1] *Vide Natal. Alex.* Hist. ad sæculum VIIII.Cap.3. art.12. p. m.229.

[2] *Conferatis quæ diximus primo libro de Philosophia horum sæculorum* , *&* *intelligetis* , *quæ caussa Theologiæ meliori ordine tradendæ obstarit* .

[3] „ *Novum nunc incboatur sæculum* , *quod sui a-* „ *speritate* , *ac boni sterilitate ferreum* , *maliqùe exundan-* „ *tis deformitate plumbeum* , *atque inopia scriptorum ap-* „ *pellari consuevit obscurum* . Baronius ad ann. 990. num. 1.

sciret, rarus esset. [1] Qui vero *trivium* addiscebant, [Laici studiis non vacabant] præcipuo in honore habebantur. Atque hi non nisi in Dialecticis subtilitatibus se exercebant. Quæ cum ad Sacram scientiam via ac ordine tractandam accommodata non sint, mirandum non est, graviores disciplinas hoc sæculo non nihil damni fecisse. Nam, ut ex historia Litteraria perspicuum est, ubi litteris Humanioribus, & Philosophiæ honos denegatus est, ibi barbaries, morum perversitas, inscientia dominata est: contra, cum eæ in honore haberi cœperunt, tum quasi nova lux studiis accensa est: ac ex his, tamquam ex copioso fonte, uberes fructus in homines manarunt, & quædam inducta est reipublicæ quasi ætas integra & beatitas.

CAPUT VIII.

De Theologia a Sæculo X. usque ad finem XV. ubi de Scholastica.

QUÆ sæculo X. pæne extincta erat *trivii*, & *quadrivii* disciplina, eadem sæculo XI. revixit. Neque vero in singulis utriusque partibus recte versabantur cupidi litterarum: sed quasdam perfunctorie adtingebant: & in sola dialectica Alexandrina adeo exercebantur, ut hoc sæculum merito suo *Dialecticum* nominetur. Cumque non nisi Theologi litteris vacarent, & in monasteriis ludum litterarium aperirent; exstitit, ut nulli Sacris litteris operam navarent, qui non Dialectica arte essent exercitati. Pos-

[1] „ *Sed cum hoc tempore Romæ nullus pæne sit, ut* „ *fama est, qui litteras didicerit; sine quibus, ut scriptum* „ *est, vix ostiarius efficitur; qua fronte aliquis docere au-* „ *debit, quod numquam didicit*. Concilium Rhemense apud Baronium ad ann. 992. n. 25.

Possum id plurimis exemplis Theologorum, qui hoc sæculo tamquam stellæ fulgentissimæ micuerunt, conficere: quorum doctrinam & præstantiam cum Historici illius ætatis deprædicant, duo conjungunt, scientiam Scripturarum, & peritiam Dialecticæ. [1] Sed hæc & nota sunt, & primo libro jam disputata. Certe tanta in veneratione Dialectica hoc sæculo habita est, ut sola nomine Philosophiæ distingueretur. [2]

In hoc itaque Theologorum XI. sæculi industria versabatur, ut Dialectica sedulo imbuerentur; & Sacras litteras, secundum interpretationem eorum, qui PP. testimonia decerpserant, & sparsa coegerant, explanarent. Non quod id commode efficerent, in iisque exponendis limatum judicium, ac eruditionem reconditam ostenderent; omniaque callide explorarent, accurateque disponerent; sed tantum faciebant, quantum per illius sæculi consuetudinem, & eruditionem licebat. Unus tamen & alter, præsertim Græci, in eo argumento haud inepte, ut iis temporibus, versati sunt, velut *Oecumenius*, [hunc vel sæculo X. vel XI. eruditi ponere solent. Illud certum, post annum

---

[1] *De S. Fulberto Carnotensi hæc prædicat Tritbemius*: „ *In Scripturis divinis eruditissimus, & in sæcularium litterarum disciplinis omnium sui temporis doctorum doctissimus, Poeta clarus, & Dialecticus*. De Scriptor. Ecclef. c.315. p.82. *Adde quæ ipse Tritbemius de discipulis Fulberti, ac de aliis Benedictinis illius sæculi narrat*.

[2] *De eodem Fulberto ait Jotsaldus* „ *esse sanctitate laudabilem, in sapientia mirabilem, in cujus morte studium Philosophiæ in Francia perierit, & gloria sacerdotum pæne ceciderit*. *Apud Mabillonium* Sæcul. VI. Benedict. P.I. *Tamen illa Philosophia, ut alii docent, erat tantum Dialectica*.

annum Christi IↃccc. claruisse] *Theophilactus*, *Nicetas*, *Michael Psellus*, ceteri. Latini vero, ut *Marianus Scotus*, *Anselmus Lucensis*, *Brunones* quidam, ceterique non æqualem peritiam, ac voluntatem, ad idem argumentum pertractandum contulerunt. Memorantur etiam non nulli, qui eo & sequenti sæculo ad Judæos refutandos se se applicarunt. [1]

At cum homines ea ætate magis a Dialecticis argutiis, [2] quam ab interiori Bibliorum notitia, plausum captarent; [3] paullatim, ut est animus humanus rerum novarum præter modum cupidus, Dialecticam cum Theologia conjunxerunt: & a Dialecticis tricis atque cavillationibus parati, Sacra dogmata in quæstionem vocare ausi sunt Theologi non nulli. Hinc medium circiter sæculum XI. *Berengarius* Dialecticus valde exercitatus, *Trans-*

---

[1] *Sæculo X. & sequentibus Judæi Arabum consuetudine & exemplo incitati, Litteris operam diligentem navarunt. Cum autem XI. Babylone pulsi fugatique in Europam ac præsertim in Hispaniam se conferrent, frequens ipsis fuit occasio certandi cum Christianis, præsertim sæculo XIII. Confer. Jacob. Basnagius* Hist. Judæor. L. VII. c. 10. seq.

[2] *Nomine* Dialecticæ *per id tempus non modo* Dialectica, *verum etiam* Metaphysica *continebatur*. *Dialectica autem illa erat Stoica ex* Pseudo-Augustino *desumta*. *Metaphysica vero nihil aliud erat quam* Isagoge Porphyrii, *uti primo libro demonstravimus*.

[3] *Lantfrancum hac laude mactat Sigebertus Gemblacensis*: „ *Lantfrancus Dialecticus, & Cantuariensis archiepiscopus, Paullum Apostolum exposuit, & ubicumque opportunitatis locorum occurrit, secundum leges Dialecticæ proponit, adsumit, concludit*. De Scriptor. Eccles. c. 155. p. 112.

Transsubstantiationis dogma Dialecticis armis adgressus est. [1] Qui etsi ob acumen, & copiam dicendi difficulter confutaretur; [2] tamen a viris gravissimis pro merito refutatus est, nempe ab *Hugone Lingonensi*, *Durando Troarnensi*, *Guitmundo*, *Algero*, & præter ceteros a *Lantfranco* Beccensi abbate, viro doctissimo: qui cum Dialectica arte non minus, quam *Berengarius*, valeret, & magnam discipulorum vim eadem instituerét; [3] iisdem adjumentis hominis argutias retudit, inpudentiam perfregit, & ex tradita doctrina Christianum dogma firmavit.

Paullo post *Roscelinus* Compendiensis sacerdos, vir ad subtilitates Dialecticas factus, & non minus a secta Nominalium, quam ab erroribus, percelebris; cum novis notionibus, & vocabulis Dialecticis uteretur, visus est disse-

---

[1] „ *Dum Dialecticis sophismatibus contra simplicitatem fidei Apostolicæ abutitur, nec se excusare, nec alios ædificare videtur: quia magis interpolat clara, quam dilucidat obscura.* Sigebertus Gemblacensis *de Scriptor. Eccles.* c. 154.

[2] „ *In Synodo Romana neminem Berengario valuisse obsistere, ideoque Albericum evocatum fuisse ad synodum, eumque post multos verborum conflictus, cum neuter cederet, unius hebdomadæ acceptis induciis, librum adversus Diaconum edidisse, & omnes ejus assertiones destruxisse*. Leo Ostiensis *in Chronico Cassinensi L. III. c.* 35.

[1] „ *Publicas scholas ac Dialecticas professus est*, „ [Lantfrancus] *ut egestatem monasterii scholarum liberalitate temperaret*. Malmesburiensis *de Gestis Anglorum Pontif.* apud Launoium de S. Cel. c. 42. p. 137. *Notandum est, in schola Beccensi, Laudunensi, Parisiensi tum temporis Dialecticam doceri*.

differendo pro tribus Personis divinitatis tres Deos ponere. Hanc, ut meritus erat, confutavit *B. Anselmus* Cantuariensis, in libro *de Trinitate, & Incarnatione contra Roscelinum*, aliique.

Hæ sunt duæ illæ celeberrimæ disceptationes, quæ Theologos, jam Dialecticæ plus æquo deditos, demum moverunt, ut eam cum Theologia copularent, Theologiamque subtiliter disputarent. Exemplo sint libri ejusdem *Anselmi*, nimirum *Monologium*, *Proslogium*, & *contra Insipientem*, in quibus vir acutissimus, & ingenio ad Metaphysicas notiones præditus, docte & subtiliter argumentatur: Dialectica enim, & Metaphysica frequenter utitur in scriptis suis. [1] Quare non inepte sentiunt illi, qui aiunt, Scholasticam philosophiam, & theologiam, quarum quædam indicia & vestigia jam VIIII. & X. sæculo visa fuerant, tamdem fine XI. esse natas. Nam ab eo tempore, quo Dialectica principia, & conclusiones, & Universalium doctrina ad Theologica placita exponenda deflexa sunt, utraque sensim innotuit, & quasi per gradus vires adquisivit. [2] Quapropter di-

ςturi

[1] *Mabillonius ait, Anselmum primum fuisse, qui argumentum Theologicum methodo scholastica tractaverit.* de Studiis Monasticis. Part. II. c. 6. p. 285. *Sed fallitur: nam ejus adversarii, & Lantfrancus in hoc ante Anselmum operam posuerant.*

[2] „ *Ex altercationibus Berengarianis, & Nominalium* [Roscellini] *Realiumque disputationibus, prava*
„ *quædam in scholas artium, & Theologiæ auditoria ir-*
„ *repsit docendi ratio, & consuetudo, a veteri tramite*
„ *omnino deflectens. In iis enim tunc nihil nisi clamores*
„ *audiebantur, altercationes, novarum subtilitatum in-*
„ *ventiones: isque ceteris præminere & præcellere puta-*
ba-

cturi nos de Scholastica theologia, temperare non possumus, quin aliquid de Philosophia admisceamus. Utriusque enim caussæ, ortus, incrementa, vicissitudines eodem tempore exstitere: nec altera ab altera separari potest.

Iisdem auspiciis incepit sæculum XII. Regnabat enim ubique in Occidente Dialectica subtilitas, [1] & Theologi eadem diligenter exercebantur, quo Sacros codices adolescentibus vendibiliores facerent. [2] At cum ea non nulli intemperantius uterentur, & argumentum Theologicum non modo rationibus Dialecticis in utramque partem explicarent; verum etiam principia Dialectica, & Metaphysica ad mysteria, quæ non nisi divina locu-

„ *batur, qui aliquid ingeniosius, & subtilius, etiam cum* „ *veritatis dispendio, comminiscebatur. Quem morem valde improbat Joannes Saresberiensis, qui sequente sæculo floruit*. Bulæus *Hist. Universit. Parisiens. Tom. I. sæcul. 3. meth. docendi*.

[1] *Confer. quæ diximus de Abælardo L. I. c.8.*

[2] „ *Quod professioni meæ* [vitæ Monasticæ] *convenientius erat, Sacræ plurimum lectioni studium intendens, sæcularium artium disciplinam, quibus amplius adsuetus fueram, & quas a me plurimum requirebant, non penitus abjeci: sed de his quasi hamum quemdam fabricavi, quo illos Philosophico sapore inescatos ad veræ Philosophiæ lectionem adtraherem: sicut & summum Christianorum philosophorum Origenem consuevisse, historia meminit Ecclesiastica. Cum autem in Divina scriptura non minorem mihi gratiam, quam in sæculari, Dominus contulisse videretur; cœperunt admodum ex utraque lectione scholæ nostræ multiplicari, & ceteræ omnes vehementer attenuari*. Ita de se scribit Abælardus *in Histor. Calam. suar. p.217.*

locutione constant, accommodarent; plurimi iique gravissimi errores inde profecti sunt, qui meliores Theologos permoverunt, ut ejusmodi temeritatem confringerent. [1] Hinc *Abælardi*, hinc *Arnaldi Brixiensis*, hinc *Gilberti Porretani*, hinc *Almarici*, hinc *Davidis de Dinanto*, hinc, ceterorum fluxere placita perniciosa, quæ sanctissimi homines, & Concilia damnarunt. [2] Quæ omnia odiosam præter modum gravissimis ac sanctissimis viris fecerunt Dialecticam subtilitatem.

His accessit, quod cum post medium sæculum XII. aliqui Aristotelis libri Physici, Dialectici, Metaphysici, partim ex Arabico, partim ex Græco conversi ad scholas Parisienses pervenirent; atque non nulli Theologi dialecticam Aristotelis hominis Gentilis anteponerent Dialecticæ illi vulgatæ, quæ sub *Beati Augustini* nomine tradebatur; id tam ægre reliqui tulerunt, ut nihil supra. Cumque animadverterent, ex novis istis libris Aristotelis multo pestilentiores errores manare, ut illi erant *Almarici*, & *Davidis de Dinanto*; [hi duo ex Alexandrino systemate aliquid sumserunt] impetum in novam Philosophiam fecerunt, & omnino in Aristotelem invecti sunt. Nec prius cessarunt, quam *concilii Senonensis* decreto Aristotelis libri Physici, & Metaphysici igni consumerentur: & lege sancitum esset, nequis deinceps auderet eos adtingere: quod anno CIƆCCVIIII. evenit, ut alio loco demonstravimus. [3] Sed redeo ad sæculum XII.

Cum Dialecticæ studium altas radices egisset, vix tam blandis remediis evelli potuit, & funditus extirpari malorum omnium radix; nimirum pruritus ille contro-

Bb 2 ver-

---

[1] *Consule B. Bernardi* Epist. 195. 190. *&* *alias contra Abælardum*, *&* *Porretanum*.

[2] *De his primo libro disputavimus*, *&* *verba Conciliorum adduximus*. [3] *Parte I. L. I. c.12.*

versandi, & res subtiles, ac inauditas effundendi, etiam in argumento Sacro, more Dialecticorum. Itaque eodem sæculo XII. plurimi epitomas Theologiæ [1] condiderunt sub nomine *Sententiarum*: id est, conscripserunt *systemata* Theologica Dialecticis & Metaphysicis quæstionibus abundantia. Fuere in his *Guilelmus de Campellis*, *Petrus Abælardus* [2] *Simon Tornacensis*, *Gilbertus Porretanus*, *Petrus Pictaviensis*, *Hugo de S. Victore*, & qui ceteros longe gloria ac honore antecesserunt, *Robertus Pullus*, & *Petrus Lombardus*. Et quamquam horum non nulli ab Theologis novitatis, temeritatis, hæreseos postularentur; [3] vicit tamen major pars, & nova

[1] *Antiquissimum Theologiæ compendium, quod sciamus, conditum fuit ab Hildeberto Cenomacensi, auditore Berengarii, quod & brevitate, & perspicuitate commendari solet: & ex quo Pullus, & Lombardus hauserunt. Vide Jesuitas conditores* Memor. Trivultiensium Anno 1708. Julii art.93. p.1018.

[2] *Guilelmus de Campellis ante Abælardum, & Lombardum scripsit* Sententias Theologicas, *seu epitomam quæstionum Theologicarum. Exstat Mss. in Galliæ bibliothecis, ut scribit* Oudinus de Scriptor. Eccles. Tom. II. p. 964. *Ejus discipulus Abælardus condidit librum sententiarum, h. t.* Sic & non, *ut ait Mabillon.* Iter German. p. 64. & Theologiam Christianam, *editam a Martene* Anecdot. Tom. V. *in quibus systema Theolog. methodo Philosophica adornavit. Ex hoc plurima sumsit Lombardus discipulus.*

[3] *Gualterus Prior S. Victoris Parisiensis librum vulgavit h. t.* „ *Contra Manifestas & damnatas etiam in* „ *Conciliis hæreses, quas sophistæ Abælardus, Lombar-* „ *dus, Petrus Pictavinus, & Gilbertus Porretanus libris*

va quædam Theologiæ tractandæ ratio sub nomine Scholasticæ ex his controversiis nata est; quæ sequenti sæculo justum habitum, & veluti complementum habuit. Hæc Scholasticæ theologiæ adolescentia nominari solet ab historicis Ecclesiasticis. Quod cum in schola Parisiensi, quæ per id tempus celeberrima habebatur, eveniret, facile ab ejusdem alumnis in ceteras orbis Christiani partes inducta est eadem philosophandi ratio in disciplinis Sacris.

Hæ *Summæ* nihil aliud erant, quam sententiæ PP. quas excerptores ordine collocabant, ut Catholicæ doctrinæ partes singulas inlustrarent: & quæstiones, quæ disputari solebant, facilius definirent: quibus addebant subtiles aliquas disceptationes, quas vocabulis Metaphysicis expediebant. [1] Moderatior tamen ceteris fuit

 Lom-

„ *bris Sententiarum suarum acuunt, limant, roborant. Extat Mss. in bibliotheca S Victoris Parisiens. ut refert Bulæus* Hist. Univ. Parisiens. Tomo II. p. 402. *Hujus fragmenta excerpsit Launoius de* Fortuna Aristotelis.

De Simone Tornacensi, qui Parisiis docuit Theologiam, hæc refert Henricus Gandavensis: „ *Dum nimis* „ *& in hoc, & in aliis scriptis suis Aristotelem sequitur,* „ *a non nullis modernis hæreseos arguitur.* De Scriptor. Eccles. c. 24. *Consule Trithemium de* Script. Eccles. c. 467.

[1] „ *In medio tamdem sæculi XI. philosophiam Aristotelicam*, ait, *ad Arabum methodum in scholis publi-* „ *cis doceri cœpisse, eamque ab initio usum tantum in Phi-* „ *losophia habuisse: sed homines principiis istis infectos* „ *paullo post eamdem in Theologiam pedetentim intulisse:* „ *iisque non solum ad enucleandas decidendasque quæstio-* „ *nes Theologicas ordinarias, sed etiam ad formandas* „ *magno numero novas, de quibus antea ne auditum quidem*

Lombardus, qui quamquam Aristotelem præ Pseudo-Augustino sequeretur, tamen a vocibus Dialecticis, & rationibus Philosophicis, & testimoniis Philosophorum, quantum per consuetudinem fieri poterat, abstinuit.

Occurrunt tamen in eo quædam Dialectica, & Metaphysica: e. g. cum quærit: *Utrum Deus Pater se ipsum genuerit, an alium Deum.* [1] *Num Pater genuerit essentiam Divinam, an essentia Divina Filium.* Tum, *an una essentia alteram produxerit; an vero essentia nec producta sit, nec producens.* [2] Præterea, *num Deus Pater Filium genuerit volens, an nolens.* [3] Item cum copiose & in utramque partem disputat, *an Christus secundum quod homo sit persona, vel aliquid.* [4] Quæ etsi aliquorum PP. auctoritate confirmare, & explanare conatur, tamen ex iis aperte conficitur, quanto Metaphysicæ studio occuparetur Lombardus: tametsi cautius præceptore suo Abælardo loqueretur ad invidiam fugiendam.

Lombardo adjungo *Robertum Tullum*, qui *Sententiarum de Trinitate libros VIII.* conscripsit: in quibus magis Scripturæ locis, & rationibus, quam Patrum auctoritatibus, sententias confirmat: & Metaphysicas, ac Dialecticas subtilitates quantum potest explodit: certe ipsi

---

„ *dem fuerat, usos fuisse. Joannem Sophistam, Roscellinum, & S. Anselmum inter primos fuisse: & post eum* „ *Petrum Abælardum, Gilbertum Porretanum, aliosque* „ *complures vulgatissimam ac celebrem illam reddidisse,* „ *lectionibus publicis ad eam institutis.* Dupinius Meth. Stud. Theol. C.II.p.21. *Errat tamen Dupinius putans, medio XI. sæculo Arabum philosophiam Gallis notam fuisse: cum id non nisi inito XIII. evenerit.*

[1] *Lib.I. dist. 4.* [2] *Ib. dist. 5.*

[3] *Ibid. dist. 6.*

[4] *L. III. dist. 10. q.1.*

ipsi Lombardo a non nullis anteferri solet. [1] Ceteri magis de Dialectica, quam de Theologia, solliciti fuere. [2]

Quamquam vero *Lombardus* ea moderatione in scribendo uteretur, tamen displicuit ejus methodus non modo *Magistro Gualberto*, ut ante diximus, sed etiam plurimis Theologis, qui pro studio Sacrarum litterarum, id est, pro Veteri theologia mirandum in modum pugnabant. [3] Hinc non modo *Alexander III. P. M.* an-

 no

---

[1] *Consule Dupinium.* Nova Biblioth. Script. Eccles. Tom. VIIII. p. 213.

[2] *Vide Bulæum*, Hist. Univ. Paris. Tom. II. diss. 4. de Facult. Theologiæ.

[3] „ *Lapsa sunt* [inquit cadente sæculo XII. Stephanus Tornacensis episcopus, in epist. ad Pontificem Max.] *apud nos in confusione officinarum Sacrarum studia litterarum : dum & discipuli solis novitatibus applaudunt, & magistri gloriæ potius invigilant, quam doctrinæ. Novas recentesque summulas, & commentaria firmantia super Theologiam passim conscribunt : quibus auditores suos demulceant, detineant, decipiant. Quasi non dum sufficerent SS. opuscula PP. quos eodem spiritu Sacram scripturam legimus exposuisse, quo eam composuisse credimus Apostolos, & Prophetas . . . . . Disputatur publice contra Sacras constitutiones de incomprehensibili Deitate. De incarnatione Verbi verbosa caro & sanguis irreverenter litigat. Individua Trinitas in triviis secatur, & discerpitur. Ut tot jam sint errores, quot doctores : tot scandala, quot auditoria : tot blasphemiæ, quot plateæ . . . . Hæc omnia, Pater, correctionis Apostolicæ manum desiderant : ut uniformitas discendi, docendi, disputandi, auctoritate ve-*

no cIↃcLxIIII. quo obiit *Lombardus*, hiſce novitatibus occurrendum eſſe putavit; [1] ſed etiam *concilium Lateranenſe III.* anno cIↃcLxxx. ſubtilem quandam *Lombardi* ſententiam condemnavit. [2]

Verum tam magna de *Lombardi* doctrina concepta erat opinio; tanta ille auctoritate valebat & Pariſiis, & in aula regia; tam avide ipſius ſcripta diſcipuli arripuerant, propterea quod ſi non primus, in primis ſaltim Theologiam in ſchola Pariſienſi publice docuit; ut vix de gradu illo, quem ſemel occuparat, dejici potuerit. Quibus cum acceſſerit epiſcopatus Pariſienſis honor, & ſplendor, tam bene ſe probavit Scholaſticis *Lombardi* labor & ratio philoſophandi, ut eam plerique omnes Theologi paucis poſt annis amplexati ſint, & in ſcholis eoſdem libros tradiderint Juventuti.

Ita-

„ *veſtra certam redigatur ad formam; ne ſermo divinus* „ *adtritione vulgari vileſcat*. Apud Natal. Alex. *Hiſt. Eccleſ. Tom. VII. c. 6, p. m.* 144.

[1] „ *Ipſo anno* 1164 *cum per totam Franciam multæ* „ *& variæ ſententiæ haberentur de Fide inter Magiſtros* „ *Francigenas, Alexander Papa, convocatis in unum* „ *Scholaſticis, & quibuſque litteratis, in ipſa vigilia Nativitatis Domini uſque ad tria, ut fertur, millia, vel* „ *ultra, cum adſentientibus ſibi Dominis Cardinalibus;* „ *condemnavit, & omnino interdixit omnes tropos & indiſciplinatas quæſtiones in Theologia: Pariſienſique epiſcopo ſub obedientia præcepit, ut per totam Franciam eas* „ *compeſceret*. Auctor Chronici Reicherſpergenſis apud Pagium, *Breviar. Geſt. Pont. Rom. Tom. II. p. m.* 44.

[2] „ *Litteras Alexandri Papæ ad epiſcopum Pariſienſ. habes apud* Pagi L. c. p. 64. *Vide* Baronium ad hunc annum. *Propoſitio autem erat*: Quod Chriſtus ſec undum quod eſt homo non eſt aliquid.

Itaque quamquam *Lombardus* a *Campellensi* & *Abælardo* acceperit methodum & rationem tradendi Sacram doctrinam tamen ipse præter ceteros Dialecticæ adjumento ex Scripturæ, & Patrum locis systema Theologicum composuit, ornavit, polivit, atque auctoritate sua probavit ceteris, & propagavit. Qua de caussa inter coryphæos Scholasticæ theologiæ, qui prima illius ætate floruere, primum locum occupat: immo vero tamquam parens & conditor ipsius Scholasticæ prædicatur.

Hac ætate Scholastica theologia non dum in artis formam redacta erat, nec Peripateticam philosophiam secundum methodum Averroesianorum sibi opitulari coegerat. Etenim utebantur quidem Theologi libris dialecticis Aristotelis; at Metaphysicam non nisi ex Porphyrii *Isagoge* hauriebant. Verum cum vergente ad finem sæculo XII. metaphysica Aristotelis in Gallia appareret, quæ notiones generales & obscuras suppeditabat; easque ad Theologica dogmata quidam adhiberent; mirandum in modum crevit, &amplificata est Scholastica tum philosophia, tum theologia. Quod sæculo sequenti potissimum obtinuit.

Non defuere Theologi, qui Sacros codices XII. sæculo dedita opera interpretarentur. Sed quam jejuna esset talis interpretatio, vel una *Historia Scholastica* Petri Comestoris fidem facit: quæ diu in Gallia hermathenæ instar iis fuit, qui Sacram scripturam plane cognoscere & interpretari cuperent. Plerique more Dialecticorum etiam in Hermeneutica theologia disputabant: quæstiones aliquas Scholastico modo instituebant, & dissolvebant, ac locos Communes adferebant: [1] immo vero sub-

[1] „ *Duodecimo sæculo elapso Scripturæ studia eam-* „ *dem, ac ceteræ scientiæ, sortem nata sunt: de illis Schola-*

ſubtiles, & inanes diſputatiunculas adhibuerunt, quibus Sacros codices onerarunt. Excipio *B. Bernardum Clarevallenſem*, qui ſapientiſſime in hoc argumento verſatus eſt. Et hæc præſertim in Gallia, & Anglia.

Inito ſæculo XIII. cum *Ariſtotelis*, & *Averroeſii* libri ex Arabico converſi Chriſtianis innoteſcerent; iis mirifice placuerunt: cum quod eamdem philoſophandi viam repræſentarent; tum quod Averroeſii opinio de *intellectu univerſali* Realibus, quibus plenæ erant ſcholæ, admodum probaretur. Hinc tanto ardore libros *Averroeſii* lectitarunt, ut omnes fere Scholaſtici, præſertim Itali, evaderent Averroeſiani. Ex hoc tempore quaſi diluvium quoddam ſubtilitatum, & Metaphyſicarum contentionum ſcholas inundavit, quod progreſſu temporis in inmenſum crevit.

Plurimi Theologi *Alexandri Haleſii* exemplo commoti [primus hic Lombardum commentariis ſuis explanavit] in Lombardi *Sententias* commentarios conſcripſerunt, ut *Albertus Magnus*, aliique nimis multi: [1] & tot eos novis diſſertationibus repleverunt, ut qui cum iis Lombardi conferat ſcripta, Anti-Scholaſticum eum eſſe putet. [2] Alii, tametſi Pontificum, & Conciliorum

---

„ *laſticorum ritu agere cœptum eſt, varias agitando quæ-* „ *ſtiones, plurimoſque communes locos adferendo*. Calmetus *Præfat. Bibl. p. 5. Edit. Ven.*

[1] *Plus quam trecenti Theologi Lombardum interpretati ſunt. Vide Bulæum l. c.* Tom. II. in Catal. Academic.

[2] „ *Scholaſtici doctores ſimplicitati hujus libri* „ [Lombardi] *non ad quieſcentes, vaſtos in ejus textum* „ *commentarios ediderunt, quibus litium & contentionum* „ *crambem centies recoxerunt, principiaque Philoſophica,* *nec*

rum sanctionibus Aristotelem ab scholis Christianorum ejectum esse intelligerent, [1] tamen cum Aristotele, & Averroesio suis ineptire malebant, [2] quam cum tot Pontificibus, & gravissimis Theologis sapere. Quæ qui faciebant, ii quidem dum se ad Theologiam tractandam applicabant, temperare sibi non poterant, quin aliquas adjungerent quæstiones novas, & inanes, quas ipsi copiose disputabant, & in quibus summum fastigium doctrinæ & eruditionis ponebatur. [3] Cumque philosophia

---

„ *nec non Aristotelis axiomata, quorum nullam* Sententiarum Magister *rationem habuisset, in Theologiam denuo intruserunt: proque eo, quod ejus methodum sequerentur, notasque quæstiones Patrum dictis dissolverent, non nisi principiis Philosophicis ac subtilitatibus Metaphysicis militasse*. Dupinius *Meth. Stud. P.II. p. 23.*

[1] *Vide quæ disputavimus P. I. L. I. c.12.*

[2] „ *Plerique enim tum Aristotelicis regulis nimium tribuentes, supra Paullum, & alios Evangelistas magistrum suum Aristotelem extollebant. Et fraudulente Philosophiæ principiis, & axiomatis innixi, scientiam Christi evertebant. Impositus itaque modus disputationibus, & ut occurrerent hæresibus ubique pullulantibus, statuerunt, ut mysteria Fidei Sacræ scripturæ auctoritate, & SS. Doctorum testimoniis, & rationibus explicarentur*. Bulæus l. c. Tom. III. ad ann. 1208.

[3] „ *His temporibus incipiebant magistri Theologiæ; præcipue tamen præcipui Prædicatorum, & Minorum Lectores disputare & differere subtilius & celerius, quam decuit, aut expedivit. Qui non verentes tangere montes a gloria Dei opprimendi, nitebantur secreta Dei inpervestigabilia temere perscrutari: & judicia Dei, quæ sunt abyssus multa, nimis præsumptuose indagare. Unde*

phia illa Saracenica ex singulis notionibus abstractis singula entia comminisceretur; cum hæc disputandi ratio ad nostram Theologiam traduceretur, nova entia, nova nomina, &, ut verbo dicam, novam disciplinam generavit: quæ aliquas illius temporis Theologis querelas extorserunt. [1]

Fortiter huic Theologiæ perniciei restitit *B. Thomas Aquinas*: qui cum fædatos nobilissimæ disciplinæ vultus videret, [2] aliquam medicinam huic malo adhibendam

---

„ *Unde defecerunt scrutantes scrutinio, & erraverunt in*
„ *invio Dei inveniendo: cui plus placet firmæ fidei simpli-*
„ *citas sobria, quam nimis transcendens in Theologia sub-*
„ *tilitas*. Matthæus Parisiensis *Hist. Angl. ad ann. dict.*

[1] *De Alberto Magno ait Henricus Gandavensis*:
„ *eum, dum subtilitatem sæcularis Philosophiæ nimis se-*
„ *quitur, splendorem aliquantulum Theologicæ puritatis*
„ *obnubilare*. De Script. Eccles. c. 23.

Et Paullus Langius monachus Cizensis ita scribit.
„ *Ob amplitudinem omnifariæ doctrinæ Magnus dictus*
„ *fuit in omni philosophia Peripatetica peritissimus. Hinc*
„ *& a plerisque simia Aristotelis appellatus est, qui & ni-*
„ *mium vino sæcularis scientiæ inebriatus, sapientiam hu-*
„ *manam, ne dicam philosophiam Profanam, Divinis lit-*
„ *teris copulare ausus est: quique Dialecticam contentio-*
„ *sam, spinosam, & garrulam sacratissimæ, & purissi-*
„ *mæ non pertimuit commiscere Theologiæ: novum &*
„ *Philosophicum modum Sacras docendi & explanandi*
„ *litteras suis tradens sequacibus: Theologistarum sectæ,*
„ *quæ ab eo Albertistarum dicitur, dux & monarcha ex-*
„ *cellens*. In Chronico ad Ann. 1258.

[2] *Confer eumdem Thomam* Prolegom. in Primam Partem: *quod produximus Parte I. L. III. cum de Thoma diceremus*.

dam esse putavit. [1] Itaque cum facta sibi potestate a P. M. Aristotelis libros interpretaretur; non ille quidem ejusdem principiis in Theologia sua omnino abstinuit; quod nec ipse scite efficeret, in schola *Alberti Magni* educatus; nec ferre possent Scholastici illius ætatis, Averroesianorum principiis innutriti. At quod pro suo studio, proque magna pietate, qua valebat, facere potuit, fecit, ut Averroesii errores patefaceret: ut Aristotelis libros recte interpretaretur: ut in *Summa Theologica* nos doceret, Sacram doctrinam ex Scriptura, Conciliis, Patribus duci debere, rejectis inanibus contentionibus. [2] Nec id solum, sed etiam ostendit, posse quædam ex Aristotele sumi, quin dogmata a majoribus accepta contaminarentur. Recte ille quidem ac sapienter. Nam quemadmodum qui in magnis tenebris versantur, si ad meridianam lucem illico ducuntur, cæcutiunt; & illa ipsa copia lucis impedimento est ne videant: sin autem a loco obscuro ad mi-

---

[1] *Sixtus Senensis Dominicanus vocat Thomam*, Scholasticæ theologiæ instauratorem. *Biblioth. Sanct. L. IIII.*

[2] „ *Si eo, quem descripsimus, modo* [nimirum explorando ex quibus fontibus doctrinam suam ducit „ D. Thomas, & an recte ex iis argumentatus sit] *legeretur D. Thomas, innumeris fortasse difficultatibus „ intercluderetur aditus, quæ inaniter ingenia torquent: „ seditiosæ quoque factiones comprimerentur: finem haberent inutilia commentaria: atque incredibilis altercationum numerus componeretur, a quibus Angelicus Doctor „ perinde alienus est, ac Sol a litigiosis Philosophorum disputationibus de quibusdam effectibus, quos ipse nullo modo producit*. Bonaventura Argonensis Chartusianus, *de Optima legendor. Patrum methodo. Part. II. cap. 9. pag.* 137.

minus obſcurum veluti per gradus manuducuntur, vident illi quidem & clarius, & ſine ullo damno oculorum; ita qui in tantis ignorantiæ tenebris diu vivebant non illi quidem tantam lucem ferre poſſent, ut ad ſanam philoſophandi rationem, & ad antiquiſſimorum Theologorum diſputandi formam ſine ulla præparatione, & veluti inviti revocarentur. Quare erant illi quidem primum monendi, & veluti muniendi, ut facilius tempore procedente ad veram viam redirent.

Hæc ſane ego cum conſidero aliquando, cumque graviſſimi ac ſanctiſſimi Theologi ſcopum, & adjumenta, quibus ad eum pervenire volebat, animo colligo, facere non poſſum quin tantum virum laudibus extollam, qui in tanta caligine bonarum litterarum, atque in ea ætate, in qua fere omnes ad inanes liticulas ferebantur; ipſe maximo animo novitatibus ſtudiorum ſe oppoſuit periculoſis: & peracri judicio utens, remedium commode excogitavit, quo eos ab illo morbo liberaret. Quod conſilium ſi æquales pro merito æſtimaſſent, non illi in tales altercationes poſt Aquinatis obitum incidiſſent.

At beatiſſimi hominis ſapiens conſilium fructum non tulit: immo vero cauſſa fuit aliis cur contentioſa illa Theologia diligentius exercerentur. Nam cum animadverterent ipſi, talem, tantumque virum locum aliquem philoſophiæ Ariſtotelico-Saracenæ in ſua Theologia feciſſe; cumque accurate non expenderent, quo fine, quamque prudenter id præſtitiſſet; exiſtimarunt, licere ipſis per Aquinatem Metaphyſicas ſubtilitates ad Theologiam deflectere: & non modo veteres diſceptationes renovare, verum etiam novas & inauditas excogitare ſine ullo fine. Quare paullo poſt obitum Sanctiſſimi Thomæ in id toto pectore plurimi vacarunt, ut Scholaſticam theologiam ad formam Ariſtotelico-Saracenæ reducerent.

rent. [1] Quare haud injuria aiunt viri docti, Scholasticam theologiam post medium sæculum XIII. id est, post *Albertum* [2] & *Thomam* maturitatem suam esse adeptam. Nam ab eo tempore Saracenis pigmentis & cincinnis compta & ornata apparuit orbi litterario. Ex quo secundam ætatem possumus auspicari Scholasticæ theologiæ, idque usque *ad Durandum a S. Porciano*, qui sequenti sæculo nobilis habitus est.

Ex operibus *S. Thomæ* præter cetera laudatur *Summa Theologica* in tres partes divisa: quarum secunda in alias duas subdividitur, nimirum in *primam secundæ partis*, & in *secundam secundæ*. In *prima* parte agit de Deo, & proprietatibus divinis, beatitudine, trinitate, ceteris. In *prima secundæ*, de ultimo hominis fine, de actionibus humanis, earumque fontibus, virtutibus, vitiis: item de lege, & gratia. In *secunda secundæ*, de vir-

---

[1] „ *Verum cum ea sit infelicissima rerum omnium* „ *condicio, ut vix ad summum perductæ, statim relabantur*; *Scholastica, principio tam laudabilis, in turpissimam cavillationem, scholarum Christianarum majestate* „ *indignam, turpiter abiit. Quamobrem, inquit doctissimus episcopus Gallus D. Godeau in* Hist. Eccles. *Scholasticos recentiores subtilitati rerum magis, quam firmitati, studentes, D. Thomam superandi cupidos, veritatem, quam inlustrare susceperant, omnino turbasse*: „ *Scripturarum, Patrum, ac Conciliorum studia susdeque vertisse: depravasse ingenia: suaque explicandarum rerum exilitate pietatis spiritum in animis Fidelium paullatim extinxisse*. Idem Bonaventura Argonens. l. c. p. 134.

[2] *Albertus & ipse* Compendium Theologiæ *edidit*, & Summam Theologicam: *sed minus a Theologia sua, quam Philosophia, laudis habuit*.

virtutibus singulatim Theologicis, & Moralibus. *Tertia* parte, de incarnatione Christi, & sacramentis, ac novissimis rebus hominis edisserit. Ex secunda parte plurima exscripsit Vincentius Bellovacensis *in Speculo Morali*. Scripsit itidem Thomas in Lombardum pro more sui sæculi, & alia plurima. Non mediocrem laudem habent libri *Contra Gentiles*: in quibus de Naturali theologia optime meritus est: & nobis probavit, quantum ipse in singulis Philosophiæ, & eruditionis universæ partibus efficere potuisset, si ad id animum adjungeret: adeo selecta sunt, quæ de singulis argumentis reliquit.

Jam ratio disputandi in theologia Scholastica, quam sequitur *Thomas*, talis est. Scripturæ, & Patrum testimoniis utitur in finiendis quæstionibus: easque confirmat rationibus Metaphysicis, & testimoniis Philosophorum, ubi locus est. Tum controversias aliquas subtiles & intricatas de rebus divinis adjungit, quas secundum Arabum consuetudinem, quæ eo tempore obtinebat, exponit, & solvit. Itaque mediam viam tenet inter antiquos illos PP. & Scholasticos sui temporis.

Hujus æqualis *B. Bonaventura* cardinalis præter commentarios in libros complures S. Scripturæ, & alia opera multa, scripsit in *Quatuor Sententiarum libros*, Halesium, ac Thomam imitatus: quod opus ab scholæ studiosis magno in pretio habitum est. Certe Bonaventura a disputationibus Dialecticis multo plus, quam ceteri, abstinet. [1] Quo planum fecit, Averroesianam disciplinam non omnibus probari. Ab

[1] „ *Profundus, non verbosus; subtilis, non curiosus;* „ *disertus, non vanus; flammantia, non inflantia verba* „ *proferens: unde & securius legitur, facilius ab amante intelligitur, utilius frequentatur, dulcius & fructuosius retinetur*. Trithemius *de Scriptor. Eccles. c.446. p.113.*

Ab hoc tempore Theologi in tres classes divisi sunt. Quidam libros *Sententiarum* Lombardi explicarunt: & hi *Sententiarii* vocati sunt. Alii vel novas *Summas* composuerunt, vel Thomæ Aquinatis *Summam* ad verbum secuti sunt, & commentariis exposuerunt: & hi nominati *Summistæ*. Non nulli systemata non condiderunt, sed de variis Theologiæ disputationibus in utramque partem disputarunt more *Academicorum*, facientes adversariis potestatem, quam liberet sententiam, confutandi: & hi vocati sunt *Quodlibetarii*: quorum parens & auctor non nullis videtur *Gualterus episcopus Pictaviensis*, quem *Aquinas* imitatus est. Et his tribus classibus tota Theologia secundæ, & tertiæ ætatis definitur.

Fuere tamen quibus Aquinatis disputandi ratio in Theologia non placeret. [1] Immo paucis post ejus obitum annis non nullos, ipsumque *Stephanum Parisiensem* episcopum quædam illius placita non admisisse, qui dicat, auctorem habeo. [2] Sed fortasse contra alios Theologos sancita sunt hæc. Certe *Aegidius Columna* eodem sæculo eum contra vituperatores strenue conscripto libro defendit. [3] Et hæc sæculo XIII.

C c Jam

---

[1] *Facultas Theologica Parisiensis in libro scripto contra Joannem Montesonum Dominicanum, quem P. M. obtulit, hæc late persequitur: cujus verba legi possunt apud Launoium de* Fortuna Aristotelis *c.* x. *p.* 213. *Videndus etiam Bulæus.* Hist. Academ. Parif. Tom. III. p. 433.

[2] *Richard. Simon* Biblioth. Critic. Tom. II. c. 25. *p.* 371. *Epistolam autem Stephani Parisiensis episcopi datam anno* 1277. *producit Oudinus* de Script. Eccles. Tom. III. p. 365. *& Bulæus l. c. p.* 408.

[3] Defensorium librorum S. Thomæ contra Guilelmi

Jam XIIII. sæculo ineunte *Joannes Duns Scotus* Franciscanus, cum Parisiis Theologiam traderet, proposuit sibi *Thomæ*, *Bonaventuræ*, aliorumque argumenta & conclusiones ad incudem revocare; &, quæ sibi infirma videbantur, argumentis subtilibus refellere. Cumque plures pro *Thoma* decertarent, acres decertationes suscitatæ sunt inter Scholasticos, quorum alii *Thomistæ*, alii *Scotistæ* sunt nominati: qui tanto animorum æstu contenderunt inter se, ut plura sæcula hæ lites perduraverint. [1] Notatur *Scotus* hoc nomine, quod & nimis subtiliter, atque adeo obscure disputaret; & cum de aliquibus in utramque partem disputando, in iis judicium cohiberet, *Scepticismum* amplificare præter modum visus est.

Hæ autem disceptationes Metaphysicæ immane quantum onerarunt Theologiam. Nam cum præcipua Theologorum laus non in imitando Thoma, aut reformanda Theologica disputandi ratione secundum illius mentem, uti par erat, sed in novis quæstionibus ingeniose & acute excogitandis, ac definiendis consisteret; neutri autem alteris fasces submittere vellent; ex una disputatione innumeræ genitæ sunt, & sine ullo fine pro-

mi Lamarensis, Thomæmastigis, Corruptorium. *Editus est Venetiis* 1501. *& alibi*.

[1] „ *Quidam Theologi postpositis vel neglectis necessa-*
„ *riis, utilibus, & ædificativis doctrinis, curiosis, inu-*
„ *tilibus, & supervacaneis Philosophiæ quæstionibus, &*
„ *subtilitatibus se inmiscent: ex quibus ipsius studii di-*
„ *sciplina dissolvitur, luminis ejus splendor offenditur,*
„ *& per consequens studentium utilitas impeditur*. Verba sunt Joannis XXII. P. M. in epistola ad Parisienses theologos data anno 1317. *Apud Natal. Alex.* H. E. Tom. VIII. p. 52.

productæ. Cumque in his fere omnes ætatem agerent, vix aliquid otii erat illis, qui Theologica dogmata recto ordine exponere cupiebant. Quod si aliqua ipsi adtingebant, breviter faciebant, & in disceptationibus nullius momenti consumebant ætatem. Nullus subtilitatum, nullus contentionum modus erat. Præstantissimus is habebatur, qui nova fundere, quique a nemine non nisi post multum laborem percipi posset. [1]

Auxerunt has contentiones viri duo celeberrimi, *Guilelmus Durandus a S. Portiano*, & *Guilelmus Occam*, alter Dominicanus, alter Franciscanus, qui paullo ante medium XIIII. sæculum præstantes habiti sunt. Ille Thomam suum deseruit, & adversum eumdem acriter scripsit, atque sine ullo duce philosophari conatus est.

[1] „ *Methodum S. Thomæ secuti sunt plerique post „ ipsum Scholastici. Verum qua ipse usus est ob necessitatem jam dictam, ea non pauci post ipsum abusi sunt. „ Nam cum debuissent, cessante jam necessitate, ad simpliciorem tractandæ Theologiæ methodum redire, nescio qua vel curiositate ducti, vel ostentandi ingenii cupiditate incitati, relictis Fidei, & Morum dogmatibus, aut leviter tantum delibatis, Theologiam prope „ totam ad quæstiones, & pugnas de verbis, contentiones„ que de speculationibus quibusdam Metaphysicis redegerunt. Novas præterea quæstiones ex ipsis S. Thomæ „ quæstionibus, articulis, argumentis, sententiis, verbis, sine ulla necessitate, vel utilitate excitarunt: tantoque sibi doctiores visi sunt, quanto subtilius poterant „ novam disputandi materiam invenire: minime profecto „ in hoc imitati S. Thomam*. Joannes Opstraetus, Belga, qui floruit fine elapsi sæculi, *in Theologo Christiano P. II. c. 3. Vide Cl. Mabillon. de* Studiis Monasticis P. II. cap. 3.

[1] Hic, discipulus *Scoti*, instauravit sectam *Nominalium*, eamque opposuit doctoris sui placitis, qui a Realibus stabat: multaque alia in præceptorem effudit. [2] Ex quo inter Reales, & Nominales non modo contentiones litterariæ natæ sunt acres & vehementes, sed plus quam litterariæ, ad convicia, ad verbera usque. [3] De iis nos jam primo libro verba fecimus: sed cum Philosophicæ

---

[1] „ *Nos igitur plus rationi, quam cuicumque aucto-* „ *ritati humanæ, consentientes, nullius puri hominis* „ *auctoritatem rationi præferimus: adtendentes, quod,* „ *omnibus existentibus amicis, sanctum est perhonorare* „ *veritatem*. Durandus, *Præfat. in Libr. Senten. Lombardi*.

[2] *Occami effigiem nobis adumbravit Paullus Langius monachus Cizensis hoc modo*: „ *Occamus Scholastici cer-* „ *taminis agonotheta excellentissimus, agmen peregrini* „ *exercitus, id est, Philosophicum contra hostes Israel* „ *pugnans, in Scripturarum campum adducit, sacrisque* „ *Theologorum copiis associat, sacra profanis, divina hu-* „ *manis, domesticis exotica, orthodoxis ethnica, cæca* „ *præsumptione commiscens & copulans, & adeo usque* „ *quidem, ut auxiliares domesticas pæne excedant, su-* „ *perentque copias: multo plures videlicet Philosopho-* „ *rum, quam divinæ paginæ, in suis syntagmatibus au-* „ *ctoritates producendo. Quasi arma lucis, utpote scu-* „ *tum Fidei, galea salutis, & gladius Spiritus Sancti,* „ *utriusque testamenti aurea testimonia, ad resistendum* „ *diabolo, & satellitibus ejus Hæreticis, minime suffi-* „ *cerent. Utrum fauste, & prudenter id fecerit, ipse* „ *viderit*. In Chronico Cizensi Tom. I. edit. Pistor. pag. 833.

[3] *Consule Aventinum in* Annalibus Boiorum L. VI. pag. 624.

losophicæ disceptationes etiam in Theologia instaurarentur, fieri non potest quin eadem interdum parce repetamus: usque adeo philosophia, & theologia Scholastica vinculo quodam necessario constrictæ sunt.

Atque hinc tertia & postrema Scholasticæ theologiæ ætas ducitur ad finem usque sæculi XV. quæ priores superavit acumine, & altercationibus. Nam laxatis habenis ingeniorum nulli amplius dubitarunt Philosophi, atque adeo Theologi novas opiniones pro ingenio, pro lubitu, pro gloria captanda excogitare. Quare magis illi in argutiis Dialecticis, quam in dogmatibus exponendis, versati sunt: immo interdum propter Dialecticas subtilitates in errores nimis multos offenderunt. [1] Plerique existimarunt, non nisi Dialecticæ pugnacis & contentiosæ beneficio ad Theologiæ fastigium perveniri posse: quod ipsum de *Petro Aliaco* cardinali prædicarunt æquales. [2]

Jam singula percensere, quæ hac secunda, & ter-

---

[1] *De Eccardo Teutonico, qui hoc sæculo floruit, ita scribit Trithemius: „ Vir in Divinis scripturis eruditus, „ & in philosophia Aristotelica omnium suo tempore doctissimus, ingenio subtilis, & clarus eloquio: sed dum „ nimis Philosophiam insequens novitatem terminorum „ contra Theologorum consuetudinem ubique curiose inmiscuit, varios errores inducit, inter quos exstant decem & septem articuli a S. Pontifice* [Joanne XXII.] „ *damnati*. De Scriptor. Eccles. c. 537. p. 130.

[2] „ *Quis umquam ad illum apicem Theologiæ, quo „ Petrus de Aliaco conscendit, absque definitionibus, divisionibus, argumentationibus, instantiis Logicalibus „ perveniret? . . . opus igitur Theologicis Logica inferre*. Wesselius apud Launoium *de Fortuna Aristotel. p. 469*.

tia ætate, id est a fine XIII. usque ad XV. sæculum ab Scholasticis sunt perpetrata; & molestum esset, & minime necessarium. Qui enim præcipuos in singulis ætatibus habet exploratos, is de reliquis potest judicare, qui ex eadem disciplina profecti sunt. Omnes siquidem in præceptorum verba jurarunt, eaque totis viribus defenderunt: præsertim Thomæ, & Scoti sectatores: quorum iccirco res gestas narrare singulatim id esset abuti patientia lectoris. Quare de singulis partibus, nempe de *Scholastica*, *Polemica*, *Hermeneutica*, breviter dicemus.

I. *Scholasticam* plerique omnes Theologi in Occidente sunt amplexati: & qui ceteris doctrina præstabant, Lombardum interpretati sunt: quod in magna eruditionis, ac ingenii laude ponebatur. Qui vero ex suo aliquid novum promere cupiebant, *Summas* aliquas condebant vel de re Speculatrice, vel Morali. Id XIII. fecere sæculo *Guilelmus de Seliniaco*, *B. Raymundus de Pennaforti*, *Udalricus*, *Hostiensis*, *Gandavensis*. XIIII. *Astesanus*, *Monaldus*, *Alvarus Pelagius*, *Bartholomæus a S. Concordia*. XV. *S. Antoninus*, *Baptista Salvis*, *Trovamalis*, *Angelus a Clavasio*, *Pacificus Novariensis*, reliqui. Interdum vero ex aliorum *Summis* epitomas seu *Summas* decerpebant: quod in primis fecit *Joannes Teutonicus* quidam, qui ex *Summa* Thomæ, & Petri de Tarentasia, & Hostiensis, & S. Raymundi, aliorumque suam delibavit.

II. Non nulli, sed pauci numero, theologiæ Polemicæ operam dederunt. In id incubuerunt sæculo XIII. *Thomas Aquinas*. [1] Sæculo vero XIIII. *Guido de*

[1] *In Summa contra Gentiles, & contra errores Græcorum, & contra Saracenos.*

de Perpiniano, *Pelagius*. XV. *Paullus Burgensis*, *Hieronymus a S. Fide*, *Porchetus de Salvaticis*, *Alfonsus de Spina*, & alii, qui Judæos refellere adorti sunt. Non nulli eodem sæculo Wickleffianos, & Huſſianos refutarunt: alii vel contra Græcorum errores, vel in defensionem Florentini concilii libros ediderunt. Quos inter referuntur Græci quidam, ut *Georgius Trapezuntius*, & *Scholarius*, *Joſephus Methonensis*, *Protoſyncellus*, *Beſſario* cardinalis, *Iſidorus Theſalonicensis*, ceteri.

III. Etiam in Hermeneutica, seu enarratione Scripturarum non nihil Theologi prædicti temporis & intelligentiæ posuerunt. In his numerantur XIII. *B. Antonius Ulyſſiponensis*: qui primus apud Franciscanos Sacros codices, idque sapientiſſime, interpretatus est. *Hugo de S. Caro*, qui in primis *Concordantias* lucubravit. *Petrus de Tarentaſia*, ceterique. XIIII. vero *Engelbertus*, *Aureolus*, *Ludolphus Saxo*, *Gorram*, *Eymericus*, sed præter ceteros *Nicolaus de Lyra*, primum Judæus, dein Franciscanus, qui Scripturarum studia hoc sæculo suscitavit, & *Poſtillam*, uti vocant, ad *Gloſſam Ordinariam* conscripsit. Multo plures se offerunt sæculo XV. qui eamdem materiam diligenter persecuti sunt: hujusmodi sunt *Paullus Burgensis*, *Hieronymus a S. Fide*, *Thomas Anglicus*, *D. Chartuſianus*, & *Alfonsus Toſtatus* episcopus Abulensis, qui copiosa in Scripturam commentaria reliquit.

Horum plerique, quod linguas Orientales ignorarent, operam suam in explicanda vulgata versione Latina tantum posuerunt, idque secundum interpretationem Latinorum Patrum: quidam fusius, alii brevius. Aliam viam institit *Toſtatus*, qui quæstiones aliquas sumsit ex textu, easque Scholæ ritu fuse diſſolvit: quem morem sequenti sæculo alii tenuere. Quare fere omnes

consuetudinem sui sæculi satis produnt in suis interpretationibus. [1]

Sed ad Orientalem ecclesiam ab Occidentali paullisper divertamus. Longe aliter se habuit in Oriente Sacram disciplinam tradendi ratio ab sæculo XI. usque ad medium XV. Non enim ex Metaphysica disciplina Scholasticorum more, sed alio modo disputabant Græci. Exemplo sit *Euthymii Zigabeni*, qui initio XII. floruit, *Tanoplia adversus Hæreticos*, præsertim suæ ætatis: in qua quoddam Polemicæ theologiæ systema se offert. [2] Nempe cum quidam Theologi sententias aliquot ex PP. Græcis decerperent, ut Hæreticos, Judæos, & Saracenos confutarent; eas Euthymius ordine posuit & digessit, quo facilius lectoribus opitulari possent. Itaque non novas & subtiles quæstiones & controversias instituit, exponit, dissolvit, quod erat Scholasticorum; sed plane, quod sibi proposuit refutandum, conficit.

Ad eumdem modum *Constantinus Harmenopulus* in libro inscripto, *de Opinionibus Hæreticorum, qui singulis ætatibus exstiterunt*: qui post expositas hæreses singulas

---

[1] *Qui historiam Scholasticorum noscere cupit, præter eos, qui de* Scriptoribus Ecclesiasticis *agunt, ut sunt, Caveus, Warthonus, Dupinius, Natalis Alexander, Oudinus, ceteri, legat eos, qui Religiosorum historiam condiderunt: nam plerique omnes ex his familiis Scholastici sunt professi. Jacobus Quetif, & Jacobus Echard idsputant de* Dominicanis: *Wadingus de* Minoritis *seu* Franciscanis: *Mabillonius de* Benedictinis *in* Actis Sanctorum, *& in* Annalibus. *His addi potest Bulæus* Historia Universitatis Parisiensis, *ubi inlustres Academicos percenset. Nobis ad alia tendentibus hæc monuisse sat est.*

[2] *Exstat in* Bibl. Max. Patrum Tomo XVIIII. pag. 1.

gulas, refutationem unicuique plane atque aperte subjungit. Præterea cum eodem fæculo acriter disputatum esset ab ecclesia Orientali, & Occidentali, præsertim *de processione Spiritus Sancti a Patre, Filioque*; nihil non fecerunt Græci pro suis erroribus defendendis: [1] veluti *J. Furnus*, *Nicolaus Methonensis*, *Eustratius Nicænus*, *Nic. Seidus*, ceteri, quorum nomina satis sunt nota. Non eos tamen reperimus, ab ea disputandi ratione, quæ præcedentibus fæculis obtinuerat, recessisse: immo vero id unum egisse eos, scripta, quæ supersunt, fidem faciunt.

Nec aliter XIII. fæculo se se res habuit: ut ostendit præter ceteros *Nicetæ Acominati* θησαυρὸς ὀρθοδοξίας *Thesaurus Orthodoxæ fidei*: in quo vir doctissimus hæreses omnes diligentissime confutat. Mitto Theologorum infinitam vim, qui vel ante concilium Lugdunense II. anno cIϽCCLXXIIII. coactum, vel post ad Florentinum usque fæculo XV. Græcorum ineptias & errores contra Latinos defenderunt: in quibus tamen numerantur non nulli, qui a Latinis steterunt: nam hæc ex Leone Allatio [2] & Fabricio [3] cognosci possunt: nec his detinere tirones puto consentaneum. Satis fuerit monere, hos omnes etiamsi in argumento & subtili & copioso versarentur, nihilo secius non id Dialectica ratione persecutos esse; sed ex coactis PP. Latinorum, & Græcorum sententiis, quas ad suam sententiam inflectere conabantur, quæ sibi proposuerant, effecisse. Quod eo magis mirabile est, protetea quod ex historia Orientali cognoscimus, extremis Orientalis imperii fæculis

---

[1] *Confer. Leo Allatius* de Occident. & Orient. eccles. consens.

[2] Libro citat.

[3] Biblioth. Græcæ L.V. c.43. seqq.

culis [funditus periit Constantinopolitanum imperium anno CIↃCCCCLIII. cum a Mahometo II. imperatore Turcarum Constantinopolis est expugnata] Aristotelicam philosophiam sed magis puram & intemeratam, quam apud Scholasticos, regnasse. Fuere etiam Græci non nulli, qui *Catenas Patrum* condiderunt eadem ætate, veluti *Nicetas*, *Andreas*, *Macarius*, *Aretas*, *Theophylactus*, *Euthymius*. Itaque in Hermeneutica theologia eamdem methodum, ac Occidentales, secuti sunt, cogendi nempe sententias præcedentium, & etiam catenas PP. condendi. In hoc differunt, quod a Dialectica, & Metaphysica tum in Hermeneutica, tum in Dogmatica & Polemica theologia abstinuerunt: nec inutiles quæstiones disputarunt. Scholastica enim ratio in Oriente erat ignota. Sed ad Occidentalem plagam redeundum est.

Quamquam fere omnes *Scholastici* acutis in quæstionibus disputandis otium consumerent; tamen aliqui inventi sunt XV. sæculo, qui nævos hujusmodi scite agnoverunt, atque in medio Scholasticorum cætu, in ipsis scholis, ubi Scholastica tanto opere erat exculta, maximo animo condemnarunt. Fuere in his *Joannes Gerso* cancellarius Parisiensis [1] *Nicolaus Clemangius*

[1] „ *Deinde*, inquit, *cur ob aliud appellantur Theologi nostri sophistæ verbosi, & phantastici, nisi quia, relictis utilibus, & intelligibilibus pro auditorum qualitate, transferunt se ad nudam Logicam, vel Metaphysicam, aut etiam Mathematicam: ubi, & quando non oportet, nunc de intensione formarum, nunc de divisione continui, nunc detegentes sophismata Theologicis terminis obumbrata, nunc prioritates quasdam in divinis, mensuras, durationes, instantia, signa naturæ*,

gius [1] aliique, qui non modo de Dogmatica, de Morali, de Disciplina, rejectis Scholæ argutiis, sobrie disputarunt; verum etiam ipsas inutiles disputationes tamquam vero Theologo indignas projiciendas esse dixerunt. [2] Nam cum eo tempore theologi Latini cum Græ-

---

„ *turæ, & similia in medium adducentes. Quæ etsi vera essent, & solida, sicuti non sunt; ad subversionem tamen magis audientium, vel irrisionem, quam ad rectam Fidei ædificationem sæpe proficitur*. Gerso Lect. VIII. in Marcum.

Et loquens de B. Bonaventura, ita ait: „ *Recedit a curiositate quantum potest, non inmiscens positiones extraneas, vel doctrinas sæculares Dialecticas, aut Physicas more multorum .... Unde factum est, ut ab indevotis Scholasticis, quorum, pro dolor! major est numerus, ipse minus exstiterit frequentatus*. In fine Libri de Exam. Doctrinar.

[1] „ *Miror*, inquit, *Theologos nostri temporis paginas Divinorum testamentorum ita negligenter legere, & nescio quarum sterilium subtilitatum indagine sua ingenia conterere: &, ut ait Apostolus, languere circa quæstiones & pugnas verborum: quod Sophistarum est, non Theologorum*. In Mss. de Instituendo Theologiæ studio apud Launoium loc. cit.

[2] „ *At vero quæret aliquis, quales materiæ dicendæ sint proprie & pure Theologicæ? Respondeat non ego, sed Augustinus, quod illæ per quas Fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur. Fides, Spes, & Caritas quemadmodum solum nominantur, & sunt virtutes Theologicæ; ita materia illa proprie dicenda est Theologica, quæ Fidem ædificat, Spem erigit, Caritatem inflammat. Propterea pœnitentibus di-* „ *ctum*

Græcis, & Wickleffianis, & Uffianis disputantes, coacti fuerint Scripturam, Traditionem, & PP. consulere scripta, ut ex iis errores conficerent; plane deprehenderunt, non nisi ex prædictis fontibus veram Theologiam duci oportere.

Viam etiam severioris supercilii disciplinis inlustrandis stravit humaniorum litterarum studium, velut Latinæ linguæ, & Græcæ, quæ labente eodem sæculo coli cœpere: quod caussam dedit plurimis, ut PP. Græcorum libros pervolutarent, ex iisque ducerent germanas responsiones. Verum hæc tametsi non nullis opitularentur, tamen plerique contrariam tenebant viam. Immo vero eadem ætate *Casuistæ* fere omnes nati sunt, quorum plurimi quæstiones quasdam inutiles instituerunt, commenti etiam opiniones intolerandas, ex quibus plurima mala sunt nata: quibus Romani pontifices diligenter, uti solent, occurrerunt. [1] Et hæc de Scholastica: nunc de Scholasticorum sectis dicendum esse videtur.

Quamquam Scholastici ex Aristotelis disciplina disputent, eamdemque rationem philosophandi sequantur omnes; tamen ex diversis principiis, quæ ponunt, diversas disciplinas faciunt: quæ ab inventore, qui eas excogitavit, nominatæ sunt. Celebriores sectæ sunt *Thomistica*, *Scotistica*, *Moliniana* seu *Jesuitica*, *&* *Augustiniana*.

Prima originem ducit a *B. Thoma Aquinate*: altera ab

„ *ctum est, non ut conquirant dispositionem orbis terra-*
„ *rum, & cæli, & siderum: Pœnitemini, ait, & cre-*
„ *dite Evangelio. Deuteronomii 4. notatum est*. Gerso
„ *Tom. I. Lect. 2. contr. Vanam Curiosit. Cons.4.*

[1] *Consule Dupinium* Biblioth. Auct. Eccles. Tom. XII. c.4.

ab *Joanne Duns Scoto*: tertia a *Ludovico Molina Jesuita* Hispano, qui vixit sæculo XVI. quarta a *S. Augustino*, seu ab iis, qui proximis duobus sæculis Augustini doctrinam inlustrarunt: quos inter excellunt ex Franciscanis *Franciscus Macedo*; ex Augustinianis ipsis eruditissimi viri, *Christianus Lupus*, *Norisius* cardinalis, *La Fosse*, *Bellelli*, *Joannes Laurentius Bertius*, ceteri; ut alios omittam vel Religiosos, vel Laicos, qui eamdem sententiam defenderunt.

Neque vero gravissimæ familiæ, quas nominavimus, in omnibus scholæ controversiis contrarias sententias tuentur: sed in iis differunt, quæ ad *gratiæ Christi* disputationem pertinent, ex eaque consequuntur. Hæc tamen a nobis in præsentia fusius explanari non nulli fortasse cuperent: sed a proposito nostro esset alienum: saltim a tironibus, in quorum gratiam scribimus, percipi non possent. Satis fuerit per viam monere, controversiam fere omnem ad unum caput revocari, nimirum *ad concordiam gratiæ, & liberi arbitrii*. Nam certum est, dari aliquam gratiam efficacem, cujus adjumento bonum facimus: item certum est, libertatem nostram ab illa gratia non tolli, sed cum ea componi. In hoc est dissidium, quo modo componi possit, seu ex quo fonte hauriri queat gratiæ efficacitas. Quod ut explicent Theologi, alias & alias opiniones eruditissime excogitarunt: quæ apud eos videri possunt, qui in hoc argumento cum laude versati sunt. [1] Nos pergimus ad alia.

CA-

[1] *Ex* Thomistis *legi potest Alvaresius, Gonetus, Contensonus, & Cl. Gottius cardinalis. Ex* Jesuitis *Bellarminus cardinalis* L. I. de Gratia & lib. Arb. *Suaresius* de Auxiliis L. III. *Tannerus* de Gratia Tom. II. disp. 6.

CAPUT VIIII.

De Theologia XVI. sæculi, seu de theologiæ Dogmaticæ & Polemicæ instauratione.

QUamquam rerum Divinarum notitia ab Apostolorum ætate usque ad præsens tempus pura & incorrupta in ecclesia Catholica remanserit; tamen pro varia temporum disciplina alia via ac methodo, uti diximus, tradita est. Atque illud ex historia exploratum habemus, ubi Philosophia in scholis Christianorum dominata est, ibi Theologia accurate & cum pretio exculta fuit & tradita, velut III. & IIII. & V. sæculo nominis Christiani. Ubi vero Philosophia damnum fecit, ibi & Theologica disciplina, quod ad methodum adtinet, mutata fuit: ut a VI. sæculo ad XII. usque. Et quo deterior Philosophia facta est, id est argutiis & inanibus disputationibus depravatior, eo magis Sacra scientia extraneis ac inutilibus quæstionibus ad fastidium usque onerata est: atque a veteri majestate & dignitate, quæ primis sæculis admirationi fuerat Gentilibus, ad nescio quam inanium quæstiuncularum indaginem delapsa est, quæ germanam pulcritudinem, ut ita dicam, fœdavit: quod sæculo XIIII. & XV. in more positum fuit. Contra a quo tempore Philosophia quasi per gradus e tenebris egressa est, & ad lucem perducta; etiam Theologia ipsa suo lumini restituta, multis & validissimis præsidiis se muni-

ceterique Congruistæ, qui a Molinæ, Montemajoris, Lessii, Hamelii sententia non nihil recesserunt. Ex Scotistis, *Pontius, Mastrius, Frassenius, Du Pasquier. Ex* Augustinianis, *illi, quos nominavimus, La Fosse, Bertius, Norisius, Lupus, Gavardius, Piette, Casalius, ceterique.*

munivit, quibus ſe defenderet ab impetu adverſariorum. Adeo verum eſt, bonam Philoſophiam ad Theologiam inluſtrandam omnino eſſe accommodatam. Hoc quam vere dicatur, duorum ante hac ſæculorum hiſtoria nos docet: de qua nos accurate hoc tempore, quantum per epitomæ leges poterimus, dicemus.

Sæculo XVI. non nihil detrimenti fecit Scholaſtica theologia. Cauſſa fuere hæreſes nefariæ, quas male feriati homines eo tempore excogitarunt, & quæ non modo Theologos exercuerunt, ſed etiam Eccleſiam acerrimis contentionibus agitarunt. Nam cum eorum anteſignanus *Martinus Lutherus*, ut errores ſuos & inpias ſententias abſconderet, anno CIↃIↃXXII. Novum teſtamentum plurimis in locis interpolatum Germanice ederet; & hæc translatio non modo ab doctoribus, qui Luthero adhæſerant, ſed etiam a feminis continenter legeretur, & memoriæ mandaretur; exſtitit ut Lutherani homines noſtris doctoribus, & concionatoribus audacius inſultarent; quaſi turpia mendacia pro concione dixiſſent. Cumque nimis multi ex noſtris Theologis in argutiis Dialecticis magis, quam in Sacris codicibus, eſſent verſati; adeo crevit apud ſemidoctos de Lutheranorum eruditione opinio, adeo noſtrorum contemptus, ut nihil ſupra.

Huic alia & graviſſima acceſſere incommoda. „ Nam cum antiqui Theologi multis retro annis peri„ tiam linguarum, & politiores litteras neglexiſſent, „ *Lutherus* mox ab initio per *Melanchthonem*, *Zuin-* „ *glium*, *Oecolampadium*, & *Bucerum*, antea quam „ ab eo in non nullis articulis diſſentire cœpiſſent, to„ tam juventutem Eloquentiæ litteris, linguarumque „ ſtudio deditam in partem ſuam traxit. Juvenes vero „ & ingenio alacres, & laboris patientes mox in Sacris „ litteris [quibus Lutherus unicum tribuebat ſenſum,

„ eum-

„ eumque litteralem] ita profecerunt litteraliter, ut
„ vel triginta annorum Theologi tam prompti in Scri-
„ pturæ locis proferendis non viderentur, quam illi.
„ Qui & de peritia linguarum, & de ſtili elegantia ſu-
„ perbientes, mox quoslibet veteris farinæ Theologos
„ non ſolum contemnere, verum etiam provocare cœ-
„ perunt, maxime quando ad populum verba facie-
„ bant. [1]

His de cauſſis cum aliqui noſtrorum Scholaſticis adjumentis haud feliciter in Lutherum ſcriberent, cauſſam dederunt maledicentiſſimo homini, ut Scholaſticos irrideret. [2] Nam cum veros ab adſcripticiis Theologos non ſecerneret, nec vitia, & virtutes internoſceret, propter vulgarium Scholaſticorum inperitiam Theologorum omnium auctoritatem rejecit: audacter ajens, theologiam Scholaſticam eſſe nihil aliud, *quam ignorantiam veritatis, inanemque fallaciam*, quam ad *Coloſſenſes c.2.* Apoſtolus præcavet. [3] Idem oppoſuit ejus diſcipulus *Philippus Melanchthon*, qui dixit, *Lutetiæ natam eſſe prophanam Scholaſticen, qua admiſſa, Evangelium obſcu-*

---

[1] *Ita Natalis Alexander* in Hiſt. Eccleſ. Tom. VIIII. c. 2. art. 10. p. m. 112.

[2] „ *Silveſter Prieras, Ordinis FF. Prædic. profeſ-*
„ *ſor, S. Palatii magiſter, Lutheri ſophiſmata detexit*
„ *potius, quam confutavit, Dialogo S. Pontifici dicato.*
„ *Huic ſtatim reſpondit Lutherus, Scholaſticam & Tho-*
„ *miſticam theologiam, in qua exercitatiſſimus erat Prie-*
„ *ras, contemnens; ſeque in errore pertinacius obfir-*
„ *mans, quod SS. litterarum, veterum Conciliorum te-*
„ *ſtimoniis ab adverſario non ſatis premeretur*. N. Alexander ibidem p. m. 107.

[3] *Lutherus in libro* Adverſus Jacobum Latomum.

ſcuratum, ac Fidem extinctam. [1] Id ipſum noſtris oppoſuere fere omnes Novatores, qui eodem ſæculo orti ſunt, ut Sacramentarii, Anabaptiſtæ, Anti-Trinitarii ſeu Sociniani, qui ſummo conſenſu Theologos noſtros irriſerunt, quaſi ſoli iſti eſſent Sophiſtæ.

Præterea Novatores, ut noſtris probarent, opiniónes ſuas antiquitate ſe defendere, vetera monumenta, & PP. ſcripta diligenter examinarunt, ut inde efficerent, decreta, quæ ipſi profitebantur, perpetua traditione conſtare. Id præſertim fecit Martinus Flacius Illyricus, qui & *Centurias Magdeburgenſes* conſcripſit, & *Catalogum teſtium veritatis*; [2] in quo ab Apoſtolorum tempore uſque ad annum cIↃIↃxvII. teſtimonia collegit, quibus Catholicis perſuaderet, doctrinam ſuam graviſſimorum hominum, qui ſingulis ſæculis floruerunt, teſtimonio confirmari. Quod etiam eodem ſæculo Martinus Chemnitius in *Locis Theologicis* efficere adortus eſt: & copioſius adhuc Michael Neander, qui in PP. teſtimoniis cogendis deſcribendiſque induſtriam omnem collocavit. [3] Alios prætereo, qui in eodem argumento examinando deſudarunt Hæreticos.

Inficiandum non eſt, Hæreticos multa per calumniam effudiſſe in noſtros, quæ falſa ſunt: multa etiam ad pravos ſenſus detorſiſſe, quæ ab Scholaſticis alio intellectu dicta erant: veruntamen Theologiæ illius vulnera tetigerunt, quæ vult illa quidem videri ſe eſſe Theologiam, & Scholaſticam, ſed abeſt ab ea diſtatque plurimum., „ Nam quo tempore adverſum ingruentes „ ex Germania hæreſes oportebat Scholæ theologos „ optimis eſſe armis inſtructos, eo nulla prorſus habe-

Dd „ bant,

[1] Apologia contra Pariſienſes.
[2] *Editus eſt Baſileæ* 1556.
[3] *In* Theologia Chriſtiana. Lipſiæ 1595. 4.

„ bant, nisi arundines longas, arma videlicet levia „ puerorum. Ita irrisi sunt a plerisque, ac merito irrisi, „ quoniam veræ Theologiæ imaginem nullam tenebant: „ umbris utebantur, & utinam eas ipsas sequerentur. „ Quocirca homines verbo tenus in Theologia magistri, „ pugnavere illi quidem adversum Ecclesiæ inimicos, „ sed valde tamen infeliciter. Errabant illi autem a „ principio statim studiorum suorum. Cum enim facul- „ tates eas, quæ linguam expoliunt, mirum in mo- „ dum neglexissent; cumque se se in Sophistica arte „ torsissent diutius; tum demum ad Theologiam ag- „ gressi, non Theologiam, sed fumum Theologiæ se- „ quebantur. Nam cum rem perditam sua restituere „ auctoritate deberent, tempori, ut inquiunt, servien- „ tes, non modo sophismata non profligarunt, verum „ etiam auxerunt. Quæ nimirum cum a Philosophia, „ tum vero magis a Theologia tollenda sunt. [1]

Id cum animadverterent gravissimi Theologi, fateri non dubitarunt, in Scholastica theologia, quæ per id tempus regnabat, parum se se habere præsidii ad hæreses labefactandas. [2] Non enim extraneis & inanibus disputationibus, non argutiis Dialecticis inpudentissimi Hæretici erant confringendi: sed Scripturarum testimoniis, sed perpetua Ecclesiæ traditione, sed Patrum auctoritate, atque recta ratione, id est, bona Scholastica, quæ fal-

---

[1] *Ita loquitur Melchior Canus gente Hispanus Dominicanus, episcopus Canariensis, nobilis Scholasticus XVI. sæculi, in libris* de Locis Theologicis L. VIIII. c. 1.

[2] *Ludovicus Carvajal, qui Trident. interfuit*, de Restituta Theologia c.8. *qui editus est Coloniæ an.* 1545. 8. *hæc dolet. Quod ipsum professi sunt theologi Parisienses. Lege Bulæum* Histor. Univ. Paris. Tom. VI. ad ann. 1330.

fallacias detegeret, mendacia & calumnias redargueret, coercendi erant. Hoc ipſum Tridentini patres agnoverunt. Nam cum tot tantiſque malis, quæ Hæretici perverſi illi quidem, ſed eloquentes, & docti, & in diſputando admodum exercitati, in Eccleſiam invexerant, occurrere vellent; operam dederunt, ut, miſſis Scholaſticorum diſputationibus, ac contortis & aculeatis ſyllogiſmis, ex puriſſimis Theologiæ fontibus, nimirum Scriptura, & Traditione, bonæ Dialecticæ auxilio controverſias finirent. [1] Hæc enim eſt unica medicina, quam eccleſia Catholica a primis temporibus adhibuit ad ſanandos Fidelium morbos, & frangendam proterviam Hæreticorum.

Fuere etiam Scholaſtici & nobiles, & in bona Theologia valde exercitati, *Jeſuitæ* [2] *Franciſca-*

 ni

---

[1] *Sancivit Concilium, ut Theologi in exponendis ſententiis hac methodo uterentur. Primum ut eas ex Sacra ſcriptura ſumerent, & traditionibus Apoſtolicis, & Conciliis probatis, & Conſtitutionibus Pontificum MM. & SS. PP. & ex conſenſu eccleſiæ Catholicæ. Deinde ut breviter id facerent, ſemotis inanibus & ſupervacaneis quæſtionibus, & clamoſa contentione. Ita Pallavicinus Cardinalis* in Hiſt. Concil. Trid. L. XII. c. 1. & 10.

[2] „ *Nolim equidem eas quæſtiones in Theologicis* „ *ſcholis audiri, an* corpus Chriſti potuerit eſſe in Eu- „ chariſtia ante incarnationem eodem modo, quo nunc „ eſt: *an* filius Dei fieri potuerit femina: *an* potuerit „ aſſumere naturam neſcio quam, quam pudet me ſane „ nominare. *Deinde rebus aut inutilibus, aut alienis,* „ *aut ridiculis abſtinendum eſſe cenſeo. D. Aug., quem* „ *merito Theologi tamquam optimum magiſtrum ac ducem* „ *ſequuntur, curioſam & ſupervacaneam quæſtionem vo-*

„ *cat,*

ni [1] *Dominicani* [2] ceteri; [3] qui cum animadverterent, emendationi Theologiæ non nihil obſtare obſequium

---

„ *cat*, quomodo corpus Chriſti in cælo locatum ſit:
„ *inprudentem vero*, *an* D. Paullus una cum corpore
„ in tertium cælum raptus ſit: *inutilem & hominum in-*
„ *prudentium*, qua figura ſit cælum: *quæ tamen omnia*
„ *non omnino a divinis litteris aliena videri potuerant.*
„ *Quod ſi nunc in frequentiſſimis, ac celeberrimis Theo-*
„ *logiæ ſcholis, ubi nihil videri, nihil audiri, niſi ſa-*
„ *pientiæ, niſi gravitatis, niſi pietatis, niſi utilitatis*
„ *plena oportebat, magnis nos clamoribus altercantes*
„ *vir ſapientiſſimus audiviſſet*: *an* in materia ſint ratio-
„ nes ſeminales: *an* materia ſit principium individua-
„ tionis: *an* elementa maneant formaliter in mixto:
„ *an* caritas augeatur per additionem gradus ad gra-
„ dum, *an* per maiorem radicationem in ſubjecto.
„ *Quid? ſi illa ridicula*: *an* Sacramenta ſint in aliquo
„ prædicamento: *an* aſinus poſſit bibere Baptiſmum:
„ *quid, inquam, vir prudentiſſimus dixiſſet, niſi nos*
„ *magno cum clamore & contentione tempus perdere*:
„ *quod ad minimam partem earum rerum comprehenden-*
„ *dam, quæ non ſolum utiles ſunt, ſed etiam neceſſariæ,*
„ *ſi multo longiorem haberemus vitam, minime ſufficeret.*
„ *Quid, inquam, dicere potuiſſet, niſi quod de Sophi-*
„ *ſtis ſapienter dixit, valde eos ſerio & ſubtiliter delira-*
„ *re? Non eſt Theologia, mea quidem ſententia, ita*
„ *tractanda, ut Hæreticis riſum moveat, ſed ita ut ter-*
„ *rorem incutiat: maleque de ea mereri mihi videntur*
„ *ii, qui dum eam maxime augere, & amplificare iſtis*
„ *non neceſſariis volunt, maxime ridiculam faciunt.*
„ *Non refert, quam longa, quam lata, quam ſubtilis*
„ *ſit habenda: ſed refert, quam vera, quam utilis Eccle-*

„ *ſiæ*,

quium illud, quod Scholasticis doctoribus adseclæ sui præstabant, Theologos admonuere, ut intellectum non

 nisi

„ *siæ, quam gravis, quam fortis, quam Hæreticis formidabilis*. Maldonatus in Oratione habita Lutetiæ in Collegio di Clermont Soc. Jes. anno Christi 1574. *Exstat hæc Oratio cum aliis epist. Mss. Lutetiæ in Biblioth. Puteana. Confer. Launoius* de Fortuna Arist. p. m. 164.

Etiam Salmeron Prolegom. 9. in Com. in Hist. Evangel. *&* *Possevinus* Bibl. Select. L. III. c. 9. *errores & abusum notant eorum*.

[1] 1. „ *Mihi non probantur, qui suorum doctorum sententias per fas & nefas propugnant: in hoc enim e diametro Evangelio adversantur, in quo non Nominales, aut Reales, sed Christum imitari jubemur. Ubicumque veritatem invenero ipsam amplectar: nec patiar, ut quisquam me juratum Scotistam, aut aliquo quovis nomine appellet...... Solius Christi verba sub Ecclesiæ gremio juravi, reliqua nomina contemno*. Ludovicus Carvajal. *de Restituta Theolog. & a sophistica, & barbarie pro virili repurgata specimen.* in Epist. ad Carol. V.

2. „ *Ego enim miserrimam hanc dico servitutem, sic esse humanæ sententiæ addictum, ut non liceat ullo modo illi repugnare: qualem patiuntur hi, qui se tantum B. Thomæ, aut Scoti, aut Occami dictis subjiciunt, ut ab eorum placitis, in quos jurasse videntur, nomina sortiantur, quidam Thomistæ, alii Scotistæ, alii Occamistæ appellati. Paullus quidem jussit captivare intellectum in obsequium Christi, non autem in obsequium hominis*. Et infra: *Valde enim displicet etiam mihi, quod & nostrum sodalitium in verba Scoti fere jurasse videatur*. Alfonsus de Castro *Contra Hæreses L. I. c. 7. l. c.*

[2] 1.

nisi in obsequium Catholicæ fidei captivarent: ceterorum vero testimonia modeste quidem, at libere expenderent, & ad examen revocarent.

Hi-

---

[2] 1. „ *In hoc tamen disciplinarum genere Theologiæ „ professoribus & honesto, & necessario, duo illa vitia „ maxime vitanda sunt, quæ Cicero commemoravit. „ Unum, ne incognita pro cognitis, incertaque pro cer„ tis habeamus. Qua in re etiam in Theologia multa pec„ cantur. Ut illi, qui D. Thomæ, Scotique opiniones „ vel indiscussas amplectuntur, proque iis non aliter pu„ gnant ac pro aris & focis .... Alterum enim est „ vitium, quod quidam nimis magnum studium multam„ que operam in res obscuras atque difficiles conferunt, „ easdemque non necessarias. Quo in genere multos etiam „ e nostris peccasse video: ut eas quoque quæstiones la„ tissime persequerentur, quibus Porphyrius abstinuit, „ homo inpius, sed in hac re prudens tamen, ut Plato„ nis, Aristotelisque discipulum possis agnoscere. Qui „ nec quidquam nisi opportunis & loco, & tempore tra„ ctaverunt: nec quæstiones ullas persecuti sunt, quæ ju„ venum ingenia obruerent, non juvarent.*

„ *Nostri autem Theologi opportunis vel locis, longa „ de his oratione differunt, quæ nec juvenes portare pos„ sunt, nec senes ferre. Quis enim ferre possit disputa„ tiones illas de universalibus, de nominum analogia, de „ primo cognito, de principio individuationis, sic enim „ inscribunt; de distinctione quantitatis a re quanta, de „ maximo & minimo; de infinito; de intensione & re„ missione; de proportionibus & gradibus, deque aliis „ hujusmodi sexcentis, quæ ego etiam, cum nec essem „ ingenio nimis tardo, nec his intelligendis parum tem„ poris, & intelligentiæ adhibuissem, animo vel infor-*

„ mare

Hisce exemplis excitati Theologi anxie curarunt, ut iis se munirent præsidiis, quibus Hæreticis & malis, & eruditissimis cum operæ pretio resistere possent. Itaque & in ea incubuerunt, quæ ad Theologiam sunt necessaria, & Theologiam ipsam tricis ac gerris liberatam in pristinum decus restituerunt. Principio Græcæ, & Hebrææ linguæ addiscendæ operam dederunt; sine quibus Theologia manca est & elinguis. Deinde Sacros codices emendatiores ediderunt, & etiam Polyglotas editiones adornarunt: quod *Santes Pagninus*, *Arias Montanus*, cæteri præstiterunt. Tum historiam præsertim Ecclesiasticam excoluerunt: quod præ ceteris fecit Baronius

„ *mare non poteram. Puderet me dicere, non intellige-* „ *re, si ipsi intelligerent, qui hæc tractarunt.* Canus ibid. L. VIIII. c. 7.

2. „ *Attollit studiis suum quisque auctorem, & mori* „ *citius exoptat, quam auctoris sui patrocinium deserat.* „ *Platonicos, Pythagoricos, Academicos, Stoicos, Cy-* „ *nicos, Peripateticos, Averroistas, Thomistas, Scoti-* „ *stas se esse jactant, illorumque dogmata penitus habent* „ *cognita, memoriter tenent, de instantibus, de rela-* „ *tionibus, de quidditatibus, ac formalitatibus dispu-* „ *tant. Hæc solum studia erudita, subtilia, seraphica* „ *arbitrantur.* Santes Pagninus *Prolegom. Biblior.*

[3] „ *Etenim si confidit Sanctitas tua, res bene pro-* „ *cessuras horum Theologorum ope, qui in Doctoribus* „ *istis recentioribus* [Scholasticis vulgaribus] *tantum* „ *exercitati sunt; credat mihi ipsa, in quo mentiri cu-* „ *pio, acerbiore dissidio, & multiplicatis hæresibus nos* „ *e Concilio* [Tridentino] *esse discessuros. Quamobrem,* „ *& quomodo hoc futurum putem, aut alias dicam, aut* „ *res ipsa indicabit.* Sadoletus cardinalis, *in Epistola ad Paullum III. P. M. quæ exstat* Epistol. L. XII. epist. 7.

ronius cardinalis *Annalium Ecclesiasticorum* parens, qui eos tali consilio lucubravit, ut *Centuriatoribus Magdeburgensibus* occurreret. Ad extremum Sacras litteras, & Veterum episcoporum, ac doctorum scripta curiose scrutati sunt, ut inde promerent argumenta, quæ Hæreticorum fallaciis & sophismatis opponerent. Cumque Hæretici XVI. sæculo non unum & aliud dogma, sed fere omnia in dubium vocassent; curarunt Theologi nostri, ut singula inlustrarent, novis rationibus munirent, & ab hostium aggressione defenderent. Quare facete commodeque dixit quidam Scholasticus gravissimus, [1] Catholicos theologos multum Hæreticis debere, qui eos ab illo veterno suscitarint, & meliora persequi docuerint: quod fortasse non facerent, nisi ab Hæreticis lacessiti. [2]

Circiter medium XVI. sæculum Theologi quidam nobiles de locis illis accurate disputarunt, ex quibus Theologus sumit argumenta tum ad dogmata nostra con-

---

[1] „ *Lutherus hoc tantum boni suos inter errores intulit, ut Sacris litteris, & illarum inlustrationi Theologi professores sincerius insudarent, & aliena studia rejicerent*. Joannes Maior theologus Parisiensis *in Epist. præced. L.2. Sent. edit. ann.* 1528.

[2] „ *Multi Catholici per Lutheranos, & Calvinistas de somno excitati sunt, & fidem ac religionem Christianam doctissimis libris ac commentariis inlustrarunt. Et sane si hæc nostra tempora conferantur cum superioribus proximis ætatibus, quibus vel nulli, vel pauci Hæretici Ecclesiam turbarunt; facile constabit, tantum lucis ac splendoris ad Catholicæ ecclesiæ doctrinam accessisse, quantum, si Hæretici nulli essent, accessisset numquam*. Martinus Becanus Jesuita *Præfat. Opuscul. Tom. III.*

confirmanda , tum ad refellendos adversarios . [1] Præter ceteros est memorandus *Melchior Canus* , qui Tridentino concilio interfuit , obiit vero anno cIↃIↃLX. , qui in primis *Locos Theologicos* conscripsit , idque puro ac eleganti dicendi genere , qui bonorum Theologorum judicio mirandum in modum probantur . [2] Huic addo *Jacobum Paivam Andradam* Lusitanum , qui etiam Tridentino adsuit , virum doctissimum , qui edita *Defensione Tridentinæ Fidei Catholicæ* contra Novatores , præsertim Chemnitium , præclarum sibi nomen fecit . Disputat in ea de auctoritate concilii Generalis , Scripturæ , Traditionum , librorum Canonicorum , Latinæ vulgatæ : præterea de peccato Originis , & quæ ex eo sunt consecuta , & de conceptione Virginis . [3] Et quamquam nec omnia , quæ necessaria sunt , persecutus fuerit ; nec ordine , ac diligentia Canum reddiderit ; tamen viam stravit reliquis , qui in eodem argumento se exercuerunt . Quibus addi potest *Gregorius de Valentia* Jesuita , propter *Analysin Fidei Catholicæ* , aliique . Etiam *Tridentini patres* , ut inpudentiam frangerent Hæreticorum , qui suo Luthero , & Melanchthone gloriabantur , curarunt , ut compendium universæ theologiæ Dogmaticæ , quem *Catechismum Romanum* vocant , accuratissime conscriberetur , & ederetur publico

[1] *Loca ex quibus Theologi sumunt argumenta habes infra L. II. c. 2.*

[2] „ *Idemque primus fuit , reor , qui docuerit , & ,* „ *quod minus est , Latinam linguam in Lyceo divina effa-* „ *ri ; & , quod maximum , Catholicos Novatoribus* „ *bellum , & cladem inferre .* Cardinalis Pallavicinus Jesuita , *Vindiciæ Societatis Jesu , cap.* 18.

[3] *Editus Ulyssipone* 1578. 4. *& alibi .*

blico bono, ut haberent Theologi juſtum Dogmaticæ corpus, quo Chriſtianos imbuerent.

Ab hoc tempore doctores noſtri Veteri theologiæ inſtaurandæ, id eſt Dogmaticæ, & Polemicæ Scholaſtica methodo tradendæ ac inluſtrandæ, operam dederunt: atque Scholaſticam ab inutilibus quæſtionibus ſepararunt, & revocarunt ad germana principia, ex quibus Theologia omnis duci debet. Tum demum facto periculo oſtenderunt Hæreticis, Scholaſticam theologiam, quæ modo hoc nomine digna eſt, nihil aliud facere quam dogmata noſtra ordine explicare, ac methodo ſcholarum: utens etiam, ſed ſobrie, profanis diſciplinis ad dogmata confirmanda, & Hæreticos profligandos. Adeoque reapſe eamdem eſſe Poſitivam, ſed diſputandi ratione differre. [1]

Hinc aliqui Scholaſticam theologiam accuratius, quantum illa tempora ferebant, pertractarunt, ut *Sylvius*, *Eſtius*. Alii Polemicam novo ordine ac ratione diſputarunt, ut *Bellarminus cardinalis*, Hæreticorum malleus, *Perronius cardinalis*, *Pighius*, *Becanus*. Alii in condendis Catechiſmis ſudarunt, ut *Petrus Caniſius*, *Bellarminus*, *Coſterus*, *Granatenſis*, ceteri.

Etiam Romani pontifices, qui probe noſcerent, quantum intereſſet Eccleſiæ juvenes valde exercitatos in rebus Theologicis habere, operam dederunt, ut Polemica

[1] „ *Theologiam Scholaſticam dicimus, quæ certiore* „ *methodo, & rationibus in primis ex Divina ſcriptura,* „ *ac Traditionibus; ſeu decretis Patrum in Conciliis de-* „ *finitis, veritatem eruit, ac diſcutiendo comprobat:* „ *quod cum in ſcholis præcipue argumentando compare-* „ *tur, id nomen ſortita eſt. Quamobrem differt a Poſi-* „ *tiva theologia non re, ſed modo*. Poſſevinus Jeſuita, qui eodem ſæculo floruit, *Biblioth. Select. L. III. c.* 1.

lemica theologia lectissimæ juventuti in Urbe traderetur: & *Gregorius XIII.* perpetua lege sancivit, ut eadem Theologia in collegio Germanico, & Hungarico iis instillaretur adolescentibus, qui ex Germaniæ provinciis Romam se conferunt, ut ibi Sacris litteris perpoliantur: [1] iisque instituendis Bellarminum præfecit.

Quamquam vero doctiores Theologi hæc tentarent, & de Theologiæ studio ad veterem formam exigendo cogitarent, tamen illud effecerunt, ut Recentiores scholastici temperarent sibi ab aliquibus disputationibus inanibus: omnes ut evitarent, non effecerunt. Nam cum Theologi prædicti in magistrorum suorum verba jurassent, religioni duxerunt ab eorum philosophandi ratione vel tantulum declinare. Hinc post medium XVI. sæculum tot occurrunt Scholastici vel *Casuistæ*, vel *Speculativi*, ut enumerari vix queant. [2]

CAPUT X.

De Theologia sæculo XVII. & XVIII.

JAM superiori sæculo alia & gravissima caussa Theologos incitavit ad bonam Theologiam amplificandam & poliendam. Nam cum fere omnes Novatores diuturnis prœliis exercitati cognoscerent, quantum auxilii Catholicis esset in Patrum testimoniis, & Ecclesiæ traditione;

[1] *Vide P. Fuligatum* in Vita Bellarmini c.9.

[2] *Bellarminus cardinalis in suo* de Scriptor. Eccles. *libello non nisi XII.* Summistas *seu* Casuistas *usque ad ann.* 1550. *numerat. Verum quam multi in præsentia sint Casuistæ nemo non videt. Eorum vero, qui de Scholastica ab eo tempore scripserunt, iniri numerus non potest.*

ne; nihil non fecerunt, ut vel Patres ad suas sententias obtorto collo reducerent, vel eorum auctoritatem infirmam facerent & abjectiorem. Primum fecere *Balthasar Bebelius*, *Antonius Corvinus*, *Antonius Reiserus*, *Mayerus*, & alii Lutherani: atque ex Reformatis [ita vocant illi, nos verius Pseudo-Reformatos vocamus] ii qui in Anglia Episcopales nominantur, ut *Scrivenerius*, *Wotonus*, ceteri: qui vel in unius Patris explicandis opinionibus, vel in singulorum sententiis colligendis, & ad suos errores flectendis multam operam posuerunt. In aliam partem disputarunt plerique Pseudo-Reformati, velut *Joannes Dallæus* [1] qui PP. auctoritatem elevare contendit. Quod tanto apparatu eruditionis, tam multis sophismatis, iisque intricatissimis, tanta argumentorum, dicam melius errorum ubertate ac varietate efficere adorti sunt; facile ut tirones, & harum rerum inperitos decipere possent.

His ut resisterent Theologi nostri vetera monumenta studiose expenderunt: veros a suppositiciis libros sejunxerunt: singulorum sensum ex historia exposuerunt, quo facilius & germanam doctrinam Christi inlustrarent, & perfringerent inpudentiam Novatorum, qui ecclesiam Catholicam apud se exstare mentiebantur.

Hæc ut nostri Theologi facilius adsequerentur, plurima eaque laboriosa ante moliti sunt. Ac primum viri gravissimi, Græcæ, ac Latinæ linguæ, artisque Criticæ periti, præsertim Benedictini monachi [2] & in Gal-

[1] *Præsertim in opere* de Usu Patrum ad ea definienda Religionis capita, quæ sunt hodie controversa.

[2] *Quid egerint Benedictini in emendandis, edendisque scriptis Patrum, narrat vir doctissimus Bernardus Pez* in Bibliotheca Benedictino-Mauriana, seu de ortu, vitis,

Gallia, & alibi describendis Patrum operibus, & ad incorruptæ Fidei codices Mss. exigendis vacarunt, interpretationibusque inlustrarunt, ut eorum sensum vel tirones haud ita magno negotio percipere possent: velut Cotelerius *Constitutiones Apostolicas*, Valesius *Eusebium Cæsariensem*, Petavius *Epiphanium*, Pamelius *Tertullianum*, Fevardentius *Irenæum*, Le Quien *Damascenum*, Huetius *Origenem*, Sirmondus *Theodoretum*, aliosque; Ducæus utrumque Gregorium *Nazianzenum*, *&* *Nyssenum*, *Basilium*, *Chrysostomum*. Deinde *Apparatus* conscripserunt, quo tirones præpararent ad Patrum, qui primis Ecclesiæ sæculis clari exstiterant, libros penitus, faciliusque intelligendos: ut *Nourri*, & *Honoratus a S. Maria*. Quod mirandum in modum amplificavit Positivam, & Polemicam theologiam.

Alii in *Conciliis* exscribendis, edendisque quam accurate & emendate fieri potest, feliciter laborarunt: in his sunt *Labbeus*, *Sirmondus*, *Aguirre*, *Bail*, ceterique. Non nulli *Historiam Ecclesiasticam* in universum persecuti sunt, idque judicio peracri: ut *Baronius* cardinalis, uterque *Pagius*, *Godeau*, *Natalis Alexander*, *Dupinius*, *Tillemontius*, *Fleurjus*: quibus nostra ætate adjungi potest vir in multis elegans & eruditus *Josephus Augustinus Orsius* e Dominicana familia, qui Ecclesiæ historiam Italica lingua politissime ac limato judicio persequitur universam. Sunt qui partem aliquam Historiæ inlustrare sibi proposuerunt: ut *Valesius*, *Launoius*, *Mabillonius*, qui in *Critic. Ecclesiastica* amplificanda posuerunt industriam suam. Alii *Antiquitatem Ecclesiasticam* fuse ac eleganter exposuerunt: inter quos referri debet *Martene*, *Cavantus*, *Durantus*, *Fronto Ducæus*, *Fleurjus*, & amicus noster

---

vitis, scriptis Benedictinorum e Congr. Sancti Mauri in Francia. Augustæ Vindel. 1716. 8.

noster vir clarissimus *Thomas Maria Mamachius*, qui *Origines Ecclesiasticas* apte, si quis alius, collocavit in lumine suo. [1]

His copiis muniti theologi Catholici rationem tractandæ Theologiæ ad meliorem formam revocarunt, præsertim a medio sæculo decimo septimo usque ad finem. Ac plerique dogmata nostra resectis argutiis ordine conscripserunt, Patrumque auctoritate confirmarunt. Quod in primis fecit *Petavius*,[2] ceterosque rationibus suis, ut id efficerent, excitavit. [3] Tum *Natalis Alexander*,

[1] *Eos qui antiquitates Hebraicas, Græcas, Christianas tractarunt enumerat potiores J. A. Fabricius* Bibliographia Antiquaria. Hamburg. 1716.

[2] „ *Petavium* [ait Cl. Huetius episcopus Abrincensis.] *hocce opere Theologiam tricis Scholæ & pedicis expeditam, ad liberos & patentes Priscæ ecclesiæ campos, Sanctorumque patrum tritos vestigiis, revocasse*. Comment. de rebus ad se pertinentibus. L. I. p. 61.

[3] „ *Quin etiam si sapiat* [Theologus] *& laboris, ac temporis facere compendium velit, mihi istud animadvertat, ut in communibus etiam, & scholarum usu detritis controversiis, ne sit in inquirendo nimius: altiusve, quam necesse sit, mentis defigat aciem: ut propositæ quæstionis oras omnes & sinus, ac recessus peragrare cupiat: ne quid sit, cujus illi ratio non constet. Habet enim infinita illa curiositas tum ingratam, ac fastidii plenam operam; tum jacturam rei omnium pretiosissimæ temporis, quod utilius in rebus aliis hac impensa dignioribus occupari potuit. Tum male apud homines audit eo nomine plerumque Theologia,* „ *& in*

xander, *Joannes Baptista Du Hamel*, *Thomassinus*, *Boucatus*, ceteri. Alii adversum Hæreticos acerrimo ingenio & exquisita eruditione pro avita religione pugnarunt: ut *Adrianus*, & *Petrus de Walemburch*, *Jacobus Benignus Bossuetus* contra Basnagium, Jurieum, Claudium, ceteros. Item Auctor libri *de Perpetua Fide Eccles. Cathol. quod ad Eucharistiam*, aliique nimis multi, quibus ne infinite excurramus, supersedemus. Qui quidem omnes tota animi contentione curarunt, ut Hæreticis eriperent laudem eruditionis reconditæ, & judicii limati: & si quid ab illis commode dictum erat, ad usum Catholicum, instar Veterum episcoporum, revocarent, sibique sumerent.

Sed & errores Jansenii, qui turbas in Belgio, & in Gallia nimis multas excitarunt, occasio fuerunt, cur de mente Augustini in caussa Pelagianorum, Theologi fuerint solliciti. Nimirum magno animorum æstu inter viros doctissimos de eo argumento disputatum est, idque usque ad præsens sæculum: cumque ex una plures nascerentur disceptationes, caussam dedere Theologis nostris ut singula accuratius examinarent, & Augustini Hipponensis placita liberarent a calumniis Jansenistarum. Quod fecerunt Norisius cardinalis [1] & Hieronymus Torrensis Jesuita, nec non alii. Multas præterea Recentiorum sententias adfines hæresi Jansenianæ damnarunt Summi pontifices: easque multi Theologi exposuerunt: quos nominare non est necesse, sunt enim satis noti.

Nec solum in Dogmatica theologia; verum etiam in Mo

„ & *in eorum sermones ac reprehensiones non prorsus ne-* „ *gligendas incidit*. Petavius *Dogm. Theolog. T. I. proleg. c. 6. n. 7.*

[1] *In* Vindiciis Augustin. & in Histor. Pelagiana.

in Morali disciplina operam posuerunt theologi Recentiores, eamque accuratius pertractarunt. Occasionem præbuere philosophi Juniores: qui cum disciplinam de *Officiis* ex germanis rectæ rationis fontibus derivarent, viam monstrarunt aliis per quam ad vera Ethices principia naturæ lumine pervenire possent. His accessere theologi Dogmatici, qui cum partim ex Revelata, partim ex Ecclesiastica disciplina fontes aperirent, ex quibus ea proficiscuntur, in quibus deficit philosophia Moralis; caussa fuere Theologis cur in hoc argumento diligentius exercerentur: quod præsertim fine elapsi sæculi usuvenit.

Quamquam vero recentissimi labores virorum doctissimorum minuerent studium scholasticæ Peripateticæ etiam apud sodalitia Religiosorum, præsertim in Gallia; tamen obtinuit Scholastica apud eos usque ad finem sæculi superioris, & etiam in præsentia: vel quod iis litteris a prima ætate essent inutriti; vel quod doctorum suorum placita ex animo amplecterentur, a quibus recedere fas non esse putabant. Et hæc sæculo vicino.

Jam nostro sæculo idem mos apud plerosque Theologos, & gravissimos Scholasticos inveteravit, ut in Positiva theologia sedulo exerceantur, eamque magis magisque augeant, & confirment. Eam non nulli nudam & puram ab omni contentione disputarunt, & Scholastica investigatione: alii, ut morem gererent suis, quædam Metaphysica, & de Schola petita admiscuere dogmatibus, ea nimirum, quæ ad dogmata facilius intelligenda sibi videbantur accommodata. Quod præ ceteris Religiosis fecit Cl. *Gottius* cardinalis: [1] qui nimium scholasticæ Peripateticæ amorem in plerisque Theologis reprehendit:

Bouca-

[1] Theologia Scholastico-Dogmatica juxta Mentem D. Thomæ ad usum discipulorum ejusdem. *Bononiæ* 1727. 4. *plurimis volum. Vide primi Tomi præfat.* §. 4.

[1] *Boucatus*, & vir clarissimus, *Joannes Laurentius Bertius*. Quibus addi possunt ex Sæculari clero *Honoratus Tournelly*, *Carolus Witasse*, ceteri: nec non illi qui epitomas aliquas ediderunt ad usum Seminariorum, ut *Juenninus*, *Habertus*, *Hermenierius*, &, qui ceteros longe antecellit, *Carolus du Plessis*.

Itaque theologi Recentiores systemata sua vocant *Positivo-Scholastica* hac de caussa, quod dogmata ratione ac via disputant. Ex Scholastica itaque duo sumunt. Primum ordinem disputandi: nam primo loco munimenta suæ sententiæ ponunt: tum adversariorum argu-

E e menta

---

[1] *Multi sane, & quidem docte elaborati Theologici Cur-*
„ *sus apud Nostrates sive prelo jam editi, sive manu exara-*
„ *ti, in dies discipulorum, & nostris oculis subjiciuntur. Sed*
„ *quorum non modica pars pure Scholasticis quæstionibus,*
„ *& Metaphysicis subtilitatibus ac tricis plus æquo indul-*
„ *gens, Juvenes pæne jejunos dimittat in veritatibus ve-*
„ *re Theologicis, & solum ad nauseam usque refertos di-*
„ *sputationibus ad Fidei negotium, aut Sacram eruditionem*
„ *minime conducentibus: adeo ut interrogati de Catholica*
„ *veritate adversus Hæreticos, & de controversiis, quæ*
„ *a Lutheranis, Calvinistis, Anabaptistis, Socinianis, &*
„ *id genus hominibus Catholicos secernunt, nec contro-*
„ *versiæ statum, ne dicam nomen, exponere norint: ac*
„ *Theologicam metam adtigisse sibi adulentur, etiamsi*
„ *quid inter illos, & nos, seu quid illos invicem intersit,*
„ *nec e limine conspexerint. Verum utinam novum hoc es-*
„ *set infortunium! Utinam hoc præcavissent, animum-*
„ *que ad seria, veroque Theologo digna convertentes,*
„ *magis, quam Aristotelem, Scripturam Sacram, Tra-*
„ *ditiones, Concilia, Patres consuluissent Theologi qui-*
„ *dam, qui cum Luthero negotium suscepere.* Cardina-
„ lis Gottius l. c. præfatione.

menta ordine conſcribunt, & ſingula e veſtigio diſſolvunt, non id quidem ſemper ſyllogiſmis, ſed plerumque methodo Dialectica. Deinde paucas adjungunt quæſtiones Theologico-Metaphyſicas, quæ ad dogmata commodius explicanda accommodatæ videntur, idque ſobrie. [1] Quod ſibi perſuadeant, diſputationes ejuſmodi non alio nomine eſſe addiſcendas, niſi quod dogmata inluſtrare poſſunt, & confirmare. [2] Et hæc de Theologia ſuperna.

Nec inmerito Recentiores theologi Poſitivæ theologiæ ſedulo hac ætate dant operam. Tot enim exſtant Hæreticorum ſcripta, qui continenter in noſtros invehuntur, atque argumenta ab aliis Novatoribus excogitata nova ipſi arte, & novis machinis communire conantur; ut e re ſit Catholicæ eccleſiæ tam perniciofis erroribus occurrere. Et eo magis eſt neceſſarium eos e veſtigio confutare, quod tum novitate ſententiarum, tum exquiſita eruditione, tum peracri illo judicio, quo de rebus aliis judicant, ſemidoctis hominibus ſe commendant. Atque haud ſcio an hæ peſtes, quæ longe lateque ſerpunt, non nullos etiam Theologos rudiores inficiant:

---

[1] „ *In Scholaſticis quæſtionibus, quas pertractare* „ *neceſſe fuerit, eas eligam, quas alicujus utilitatis fore* „ *dignoſcam, ceteras vel omittens, vel calamo ſtrictiori* „ *percurrens*. Gottius l. c. § ultimo.

[2] „ *Theologo quidem in famulatum Philoſophica interdum acceſſere S. Thomas non damnat, nec ego improbo. Eos ſolum repudio, qui quæſtiones vere Theologicas aut omittunt, aut aliis inutilibus toti vacant: aut ſi Theologica tractant, ea non Theologice, ſed vanis invalidiſque ratiunculis, magnum pondus rebus graviſſimis detrahentes, abſolvunt*. Gottius l. c. §. 4.

ficiant: qui cum a bona Philoſophia, & Theologia parati non ſint, fuco illo & calamiſtris tamquam hamo quodam trahuntur, nec latens venenum poſſunt internoſcere. Certe, quod non ſine ingenti animi mœrore commemoro, plurimos apud Catholicas gentes hujus farinæ homines inveniri, viri graviſſimi auctores mihi ſunt: utinam & ipſi interdum non fuiſſemus experti.

Sed bene eſt, quod plurimi viri doctiſſimi pro Catholica doctrina ſtrenue contra Hæreticos pugnarunt, eamque mirifice inluſtrarunt, & illorum machinationes funditus everterunt. Hi ut multi ſunt, ita eos enumerare hoc tempore & operoſum eſſet, & inutile, cum ex Catalogis celebrioribus facile cognoſci poſſint. Ex Italis excellunt Cl. *Gottius* cardinalis, in ſuis de *Eccleſia* libris contra Jacobum Piccininum; *Antonius Venetus* ex Obſervantium Franciſcanorum familia, diſputator acerrimus, in opere cui titulus idem adverſus eumdem Piccininum: & amicus noſter *Ludovicus Antonius Muratorius*, vir clariſſimus, & eruditiſſimus, qui Burnetum pro merito refutavit.

Etiam Naturalis theologia fine ſuperioris ſæculi, & hoc noſtro Recentiorum opera ſuo ſplendori reſtituta eſt, noviſque præſidiis communita. Nam cum Hæretici quidam & plane inpii, ſed a Recentiori philoſophia inſtructi, unum & aliud Naturalis religionis placitum infirmare arroganter ſibi propoſuiſſent; id eſt, tum Dei exiſtentiam vel clarius, vel obſcurius aggrederentur; tum illius proprietates aliquas negaſſent, vel perperam interpretati fuiſſent; quos vel *Atheos*, vel *Deiſtas* nuncupamus; ad hæc deliria profliganda graviſſimi Theologi, & optimis ſtudiis politi animum adjunxerunt: qui elegantiſſimos & omni ex parte abſolutos libros condiderunt, in quibus theologia Naturalis eo ordine, ea perſpicuitate, & argumentorum firmitate expoſita eſt, ut nihil jam videam,

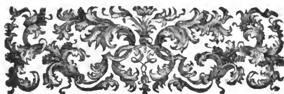
 quid.

quid amplius desiderari possit. Sed de his jam primo libro aliqua.

Habetis hic, lectissimi Adolescentes, brevem Theologiæ historiam ab orbe condito ad nostra usque tempora: ex qua facile cognoscetis, Sacram doctrinam a prima mundi ætate usque ad Christi tempora per quater mille annos, & eo amplius veluti per gradus crevisse: qua ætate maturitatem suam adepta est; Christo ea omnia tradente, & exponente, quæ ad salutem erant necessaria. Ab eo tempore eadem Theologia in Ecclesia duravit, & tradita est: nec nisi alia & alia ratione explicata fuit, pro varia disciplina & consuetudine populorum. Plura addere possemus, ex quibus ea, quæ stricte percensuimus, abundantiorem lucem acciperent: sed hæc præterire consentaneum proposito nostro judicavimus. Et fortasse plura sunt dicta, quam instituti ratio postulabat. Quare, quæ reliqua sunt, deinceps quam brevissime persequemur.

LI.

LIBER SECVNDVS

IN QUO

DE NATURA, ET USU THEOLOGIAE

CAPUT I.

Docet theologiæ Revelatæ notitiam eſſe neceſſariam omnibus, iis præſertim, qui vel Fideles docere, vel hoſtes religionis Catholicæ confutare ſibi proponunt.

UONIAM Chriſtiana religio Sacris codicibus utriuſque Teſtamenti præſertim continetur, oportet eos, qui Chriſtiano nomine cenſentur, quid in iis contineatur, cognoſcere; ut ad illa vel præcepta, vel conſilia actiones ſuas conforment. Quanta autem ignoratione laborent plerique omnes Fideles eorum, quæ in Sacris bibliis ſe offerunt; quam rudem & confuſam religionis habeant ideam, qui eorum inſtitutioni vacarunt, viri graviſſimi ſæpiſſime conqueſti ſunt. Atque non modo pueri, non feminæ, non indocti, ſed etiam ſacerdotes ipſi, & qui Theologi nominantur, [1] tan-

[1] „ *Multum falluntur, qui rerum inutilium ſtudiis*
„ *occupantur. Hoc errore non pauci laborant. Quis enim*
„ *ex*

ta interdum in ignoratione Sacrarum litterarum versantur, etiam apud nationes cultissimas, ut credi vix possit. [1] Ex quo infiniti errores nascuntur, quibus & morum perversitas inducitur, & reipublicæ tum Civilis, tum Ecclesiasticæ pernicies ac destructio.

Quis enim umquam vera pietate se munitum putet, nisi principia religionis nostræ penitus cognoscat, nisi divinæ legis præstantiam habeat exploratam? Quis sacros ritus, quis apparatum Christianæ religionis externum cum veneratione excipiat, cum pietate meditetur, qui illorum interiorem cognitionem adsecutus non fuerit? Contra, quis Catholicam doctrinam recte meditatus est, qui non sentiat se ad eam amandam, & prædicandam, vel invitum rapi? Nolo, Adolescentes, existimetis, me, dum divinæ legis perscrutationem, & meditationem singulis Fidelibus commendo, velle, ut indocti quique absolutissimi Theologi evadant: quod nec mihi umquam venit in mentem, nec facile sperari potest. Hoc breviter dico, eos, qui nec religionis nostræ historiam, nec præcepta recte cognoscunt, hos, inquam, levi aliqua pietatis notitia tinctos esse posse: aliquid egregium moliri non posse. Hoc ipsum Sacra scriptura commendat Fidelibus, eosque monet, ut in lege Domini sedulo exerceantur. [2] Quod

---

„ *ex iis, qui studio Theologico per tot annos distinentur,* „ *vanas, ne dicam ineptas, quæstiones non potius verset animo, aut agitet in scholis, quam pascat mentem* „ *lectione Scripturarum, quibus sedulam operam impendisse videtur sibi, cum horis subcisivis in unum aut alterum caput oculos parum attentos conjecerit.* Bernard. Lamy *Præfat. ad Appar. Biblic.*

[1] *Vide Claudium Fleuryum in* Præfat. ad Catechismum Historicum Gallic.

[2] Psalm. I. 2. Psalm. CXVIII. 2.

Quod si condemnandi sunt illi, qui vel publicis, vel domesticis negotiis intenti, de religione perfecte cognoscenda non cogitant; quid de illis dicemus, qui populis instituendis sunt constituti? Certe tanto perniciosior eorum erit ignorantia, quanta ipsi maiori diligentia alios instituere debent rudimentis Catholicæ doctrinæ. Non hic ego, Adolescentes, unum, aut alium nomine designo, sed omnes collectim excito, ut & ipsi recte instituantur, & ceteros, pro eo ac debent, germana doctrina recte erudiant. Nos ipsi, qui in sortem Domini vocati sumus, ac divino ministerio mancipati, nos maiori diligentia, quam ceteri, hæc præstare debemus. Nostrum est in Sacras litteras incumbere, ut alios recte erudire sciamus. Qui si nobiscum reputaremus, quam grave onus suscepimus Ecclesiastici muneris, profecto daremus operam, ut legem Domini dies ac noctes meditaremur: nosque non verbo tenus, sed reapse doctores & dispensatores præstaremus verbi divini. [1]

Certe Paullus eum, qui velit esse Episcopus, doctorem esse jubet, qui scilicet aut *ab infantia sacras litteras didicerit*, aut *in lege domini die ac nocte meditetur*:[2] *ut potens sit Fideles exhortare in doctrina sana, & eos, qui contra dicunt, arguere*. [3] Nihil enim Sacris scripturis ad id consequendum accommodatius reperiri potest. [4] Presbyteros autem tales esse cupit, qui digne Episcopis queant opitulari, & una cum iis administrare Ecclesiasticam rempublicam. Quod sine rerum divinarum notitia efficere quis potest? E e 4 Jam

[1] I. Corint. IIII. 1. ad Titum I. 7.

[2] II. Timoth. III. 15.

[3] Ad Titum I. 9.

[4] „ *Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est* „ *ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad* „ *erudiendum in justitia*. Paullus II. Timoth. III. 16.

Jam vero Hæreticos refutare quis umquam sanus ab omni memoria non dico potuit, sed ne sibi quidem in animo proposuit, qui non interiori, ac vastissima Sacrarum litterarum cognitione instructus esset? Testes sunt tot libri Hæreticorum, qui cum ex Scripturarum testimoniis contra nostros pugnent, non nisi iisdem armis prosterni possunt & funditus labefactari. Non illi ex tradita ore tenus doctrina, non ex Conciliorum, non ex Pontificum decretis sumunt argumenta: sed ex utriusque Fœderis libris, ex historia cum Sacra, tum Profana, ratiocinationes suas compingunt. Quos propterea non nisi iisdem monumentis, eadem argumentandi ratione infirmare poteris & enervare.

Quid Judæi? nonne Veteris testamenti auctoritates in eorum libris utramque faciunt paginam? Hos vero quo modo refutare, & redarguere poterimus, nisi ex iisdem libris, ex quibus ipsi sumunt argumenta? Quare fixum & ratum sit, utriusque Testamenti notitiam, eamque non vulgarem, sed interiorem, & reconditam, Theologo penitus esse necessariam, si non nomine tenus gravissimæ disciplinæ doctor, sed Theologiæ laude cupit esse perfectus.

CAPUT II.

Una tantum est Revelata theologia, sed pro varia methodo tradendi vel Positiva, vel Scholastica nominatur.

JAM cum Revelata theologia principiis a Deo traditis nitatur, [1] Deus autem non alia & alia dogmata, sed certa & invariabilia vel voce, vel scripto tradiderit Ecclesiæ;

---

[1] *Theologia Naturalis de Deo, de proprietatibus Divinis, de religione Naturali agit: ubi etiam veritatem*

clesiæ; consequens est, ex iisdem fontibus esse hauriendum quidquid Theologia nominatnr.

Omnino autem duo sunt fontes, ex quibus revelatio omnis ducitur, *Scriptura, & Traditio*: id est, quidquid Deus Ecclesiæ manifestavit, id vel scriptis continetur, vel voce. Hi rursum in alios derivantur rivulos, ex quibus Theologus promit argumenta ad dogmata confirmanda: quibus alia addi possunt, quæ argumenta suppeditant ad refellendos adversarios. Quare si omnes communes locos percensemus, ex quibus omnis argumentatio invenitur, sive ad confirmandum, sive ad refellendum, decem omnino a Theologis numerantur.

I. Auctoritas Sacræ scripturæ, quæ libris canonicis continetur. II. Auctoritas traditionum Christi, & Apostolorum, quæ quoniam scripta non sunt, sed de aure in aurem ad nos pervenerunt, vivæ vocis oracula rectissime dixeris. III. Auctoritas ecclesiæ Catholicæ. IIII. Auctoritas Conciliorum præsertim Generalium, in quibus ecclesiæ Catholicæ auctoritas resìdet. V. Auctoritas ecclesiæ Romanæ, quæ divina inmunitate & est, & vocatur Apostolica. VI. Auctoritas Sanctorum veterum. VII. Auctoritas Theologorum, quibus adjungi possunt juris Pontificii interpretes: nam Juris hujus doctrina quasi ex altera parte Theologiæ respondet. VIII. Ratio naturalis, quæ per omnes scientias Naturæ lumine inventas latissime patet. VIIII. Auctoritas Philoso-

---

tem Christianæ religionis demonstrat: id est argumenta expendit, quibus movemur ut credamus, religionem nostram a Deo traditam esse: quæ Schola vocat motiva credibilitatis. *Hæc naturæ rationibus omnia conficiuntur. Hoc autem loco de illa Theologia est disputatio, quæ Fidem sequitur, & divina auctoritate fundatur, ac* Revelata *nuncupatur.*

losophorum, qui naturam ducem sequuntur: in quibus sunt etiam Cæsarei juris Consulti, qui veram & ipsi Philosophiam profitentur. X. Humanæ auctoritas historiæ, sive per auctores fide dignos scriptæ, sive de gente in gentem traditæ, gravi constantique ratione. [1]

Horum quidam proprii Theologorum sunt, quidam extranei. Proprii sunt, auctoritas Scripturæ, & Traditionis: ad quos quinque alii referuntur, Auctoritas ecclesiæ Catholicæ, conciliorum Generalium, pontificum Romanorum, omnium SS. Patrum, & omnium Theologorum in una aliqua re ad Fidem spectante concorditer, ac perpetuo consentientium. Ex his enim argumenta Theologorum propria sumuntur, propterea quia Theologus ex auctoritate seu revelata doctrina, uti diximus, potissimum argumentatur. Extranei sunt, Ratio naturalis, auctoritas Philosophorum, auctoritas Historicorum. Hæc enim propria Philosophorum sunt: iis tamen commode utitur Theologus, cum ei per argumenti naturam uti non licet propriis: velut in refutatione adversariorum: in expendendis rationibus, quæ nos movent in hanc magis, quam in illam sententiam: & hujus generis aliis.

Quare cum principia Theologorum propria sint, Scriptura, & Traditio, quæ in omni Theologiæ parte dominantur; inepte sentiunt, qui plures Theologiæ disciplinas prorsus differentes faciunt. Ex his enim principiis una tantum & germana nascitur disciplina, una Theologia, quæ divina auctoritate continetur tota. Id ipsum historia Theologiæ demonstrat: nam omnibus Ecclesiæ sæculis ad Scripturam, & Traditionem confugerunt Theologi, vel ut dogmata Catholica in Con-

[1] *Consule Melchiorem Canum* de Locis Theologicis L. I. c. 3.

Conciliis firmarent definirentque, & a prava doctrina secernerent; vel ut Hæreticos labefactarent. Non illi ex aliis, & aliis principiis argumentationes suas promebant: sed ex certis, ex invariabilibus fontibus, ex verbo Dei vel ore tenus Prophetis, & Apostolis tradito, vel monumentis mandato, disciplinam suam Theologicam hauserunt. Una fides ecclesiam Catholicam occupavit: una Theologia, quæ fide Catholica, id est, iis decretis, quæ Catholica ecclesia tenet, nititur, & ex his argumentando conclusiones suas deducit, omni tempore rexit Fideles.

Verum postea quam ab XII. sæculo nominis Christiani Theologica dogmata in scholis novo ordine disputari cœperunt, alio & alio nomine, pro diversa ratione tradendi, Theologia, uti diximus, vocata est. Nam cum prisci illi Theologi non omnia complecterentur, quæ ad idem argumentum pertinent; nec ea ipsa, quæ persequebantur, ordine scriberent; sed pro varia occasione Hæreticos confutandi, dogmata inlustrarent, librosque fuse conderent & copiose: contra Theologi juniores inmensam dogmatum multitudinem ad certa capita revocarent, stricte presseque differerent; adversariorum autem rationes ordine ponerent, & singulas e vestigio dissolverent; idque plerumque Syllogistica methodo, quæ ratio ac via in scholis Philosophorum vigebat; exstitit ut Theologia, quod in scholis hac methodo traderetur, *Scholastica* sit nominata. Et quamquam progressu temporis Scholastica theologia, Theologorum vulgarium vitio, in meram Sophisticen abierit; tamen cum prædicta methodus multum adferat adjumenti ad disciplinas inlustrandas, Scholasticæ vocabulum summo semper fuit in pretio.

Duplex igitur ab eo tempore Theologiæ disciplina, &, ut ita dicam, facies exstitit. Altera Patrum scri-

ſcriptis continebatur, vel eorum qui ex iiſdem PP. rationes, & ordinem hauſerant: qui Dogmata exponebant fuſiori ſtilo ac plane Hiſtorico, & eodem modo contrarias rationes infirmabant. Hæc vocata eſt *Poſitiva*, hoc nomine, quod fundamenta ponat, ex quibus Theologi argumenta deſumunt. Altera ſtricte ac breviter id faciebat, idque ſcholarum methodo illa, quam diximus. Hæc eſt *Scholaſtica*, quam graviſſimi viri laudant & extollunt. [1]

Quare ſi rem ipſam conſideramus, & Theologiæ naturam, una tantum eſt Theologia: ſin modum conſideramus, quo illa vel ad Veterum diſputandi formam exigitur, vel Recentiorum ritu explicatur; duplex profecto eſt, Poſitiva, & Scholaſtica. Quæ duæ modo tradendi variant, re ipſa conſentiunt.

Ne ergo exiſtimetis, Adoleſcentes, Theologos noſtros hiſce nominibus diverſas reapſe diſciplinas ſignificare: ſed diverſam diſputandi, explicandique viam. Quod quia non nulli non advertunt, miras ineptias fundunt, albumque ab atro ſecernere nequeunt. Neque vero id ſolum, ſed etiam aliis & aliis nominibus tum Poſitiva, tum Scholaſtica diſputandi ratio ſignificari ſolet, ut

---

[1] „ Scholaſtica *vero ſic bodie dicta, quod in ſcholis* „ *tradatur, atque diſcatur, eadem eſt in re, idemque* „ *præſtat ac* Poſitiva, *diverſo tamen modo, ab Scholæ* „ *magiſtris ſucceſſu temporis inducto, maiori videlicet* „ *cum methodo, boc eſt, accuratius, ſubtilius, & ad* „ *artis Syllogiſticæ regulas acommodatius: ſuaſque conclu-* „ *ſiones interdum, & per accidens, extraneis confirmans* „ *& illuſtrans argumentis: ut ſic facilius iis, qui de fo-* „ *ris ſunt, Catholicam perſuadeant fidem: & omni po-* „ *ſcenti de ea, quæ in nobis eſt, fide, rationem reddat.* Annatus *Apparatus ad Poſitivam Theolog. Tom. I. art.*1.

ut alio loco demonſtravimus . Nam ſi ſenſum Sacrorum codicum unaquæque inveſtigat , vocatur theologia *Hermeneutica* , ſeu *Interpretativa* . Sin hoſtes religionis Catholicæ confutandos ſibi ſumit , vocatur *Polemica* , quaſi dicas *bellatrix* . Sin ea perſequitur , ex quibus morum inſtitutio ſumitur , nominatur *Moralis* . Poſtremo ſi viam ſternit , ut in virtute magis magiſque proficiamus , & adfectus noſtros ad Deum amandum referamus , *Aſcetica* nuncupatur .

Non quod alia , & alia ſint principia , alius & alius finis earum ; nam omnes argumenta ſua ex Sacris libris deſumunt , & etiam ex ratione naturæ , ubi locus eſt : omnes ad Deum tamquam finem referuntur : [1] ſed quod alia , & alia ratione Sacra doctrina exponatur : ex quo multiplex illa naſcitur diſciplina explicandi ratione dumtaxat diverſa . Itaque quemadmodum qui in ſtatuam aliquam oculos convertens , primum e regione , tum a latere , tum a tergo , alio & alio ſitu & poſitione , videt ille quidem ſemper eamdem ſtatuam , ſed alio & alio modo , ita ut diverſas quaſi figuras adſpiciat : Ita qui Theologiæ doctrinam alia & alia methodo tractatam animadvertit , diverſas quaſi diſciplinas videre ſibi perſuadet : cum tamen reapſe ſit una , quæ , ſi rem fuſe perſequitur , *Poſitiva* : ſin autem preſſe , *Scholaſtica* nominatur . [2]

CA-

[1] *Ex principiis iiſdem , atque eodem fine* , identitatem *ſcientiæ deſumi* , *vulgatum eſt apud Peripateticos.*

[2] Libro ſuper. c. 8.

Caput III.

Ostenditur germanam Scholasticam longe distare ab argutiis Peripateticorum.

HAEC fuit germana Scholasticæ theologiæ notio, cum illa novo consilio XII. sæculo in scholis Parisiensibus publice tradi cœpit. Quod scripta Petri Lombardi, quem Scholastici omnes quasi parentem & conditorem suum venerantur, declarant. Cum enim Lombardus ea ætate aliquid melius, quam Abælardus, & Porretanus, aliique fecerant, lucubrare, & edere sibi proposuisset juventutis commoditati; nihil aliud fecit, quam Patrum sententias ad certa capita revocare, easque ordine certo explicare atque via: tametsi interdum aliquid subtile & Metaphysicum, ut tempori serviret, adhiberet. Quare, qui post fuere, gravissimi Theologi, dum Scholasticam theologiam laudarunt, hoc laudarunt, Dogmata ordine ac via disputata, quod Magister fecerat. Nam cum Scholastici plusquam tercentum [1] iique nobiles ac graves, per tria sæcula ad finem usque sæculi XV. Lombardum commentariis suis exposuerint, *Magistrumque* vocarint, & habuerint; perspicuum est, talem per id tempus opinionem inveterasse, Scholasticæ germanam ideam ex Lombardi libris sumi debere. Quod ipsum concilium Oecumenicum Lateranense IIII. anno cIɔccxv. coactum probavit: in quo [2] Lombardi ratio scribendi atque methodus vehementer laudata fuit.

Quamquam vero hæc ita se habuerint, tamen Scho-

[1] *Vide Bulæum* Hist. Univers. Parisiens. Tom. II. in Catalog. Academic.

[2] Can. 2.

Scholaſtica docendi ratio vel a prima ſui ætate, quorumdam vitio depravata eſt, uti antea demonſtravimus. [1] Nam cum plerique Theologi Peripateticæ principiis occupati, Arabicam illam philoſophandi ſubtilitatem, quæ ſub idem tempus obtinuerat, [2] ad Theologiam adhiberent; ut ſunt homines novarum rerum cupidi, uſque adeo ea delectati ſunt, ut relicta pæne Dogmatica theologia, in quæſtionibus nullius momenti explicandis, quas ex Sacris dogmatibus ducebant, induſtriam omnem ſuam poſuerunt: dogmata vero vix adtigerunt: [3] quod ex ſæculi more putaſſent, ſubtilibus quæſtionibus diſputandis ingenii laudem præcipuam contineri.

Hinc duplex nata eſt Scholaſticæ theologiæ diſciplina: quarum altera dogmata tradebat, addens non nihil ex humanis diſciplinis: quamque *Germanam ſcholaſticam* vocare ſolent. Altera quæſtionibus acutis excogitandis diſputandiſque detinebatur: quæ ipſa *Scholaſtica Peripatetica*, ne ex ambiguo diſputemus, nominari debet.

Quæ duo qui non animadvertit, alteramque ab altera Scholaſticam non ſejungit, numquam in concordiam revocabit Theologorum graviſſimorum, & Conciliorum loca, in quibus Scholaſticos aliquando laudant, aliquando vituperant vehementer: [4] immo ne ipſa quidem loca plane percipiet. Nempe cum eodem pæne tem-

---

[1] *Libro ſuper. c.8.*

[2] *Conſule quæ diximus Lib. ſup. c. 8.*

[3] *Confer, quæ Libro ſuperiori cap.8. adduximus teſtimonia Stephani Tornacenſis epiſcopi, & Alexandri III. Pont. Max. qui duo hæc vitia in Scholaſticis illius temporis graviſſimis verbis reprehendunt.*

[4] *Conſule quæ Libro ſuperiori c. 8. dedimus Theologorum loca, in quibus abuſum Dialecticæ in Theologia condemnant.*

tempore & Methodica theologia, seu germana Scholastica, & Peripatetica orta sit, ac propagata; Theologi autem gravissimi istam eo nomine reprobarint, quod ex ea insignes errores profectos esse cognoscerent; [1] occasio sunt historiæ Ecclesiasticæ imperitis, ut, vocum similitudine decepti, talia interdum obtrudant, quæ sine risu audiri nequeunt. Quare operæ pretium est penitus cognoscere, quid utraque disciplina sit, quantumque inter Peripateticam, & germanam Scholasticam intersit; ne aut judicando fallamur ipsi, aut alios inprudenter decipiamus.

Jam vero si rem a principio ducere, atque germanæ Scholasticæ ætatem venari conamur, ejus vel primis Ecclesiæ sæculis adumbratam imaginem inveniemus. Cum enim vera Scholastica nihil aliud sit nisi Sacra doctrina ordine pertractata, atque humanis disciplinis utens ad dogmatum inlustrationem, defensionemque; [2] cumque prisci illi ac sanctissimi Theologi cum Infidelibus, & Hæreticis disputantes, hæc patrassent; conficitur Scholasticæ vel a primis sæculis vim quamdam obtinuisse. Quis enim legens Clementis Alexandrini, Origenis Adamantii, Eusebii Cæsariensis, Arnobii, Lactantii scripta aliqua: quis Augustini Hipponensis libros *de Civitate Dei*, Joannis Damasceni *de Fide Orthodoxa*, ceterorum-

---

[1] *Vide quæ diximus Libro superiori. c.8.*

[2] *Theologiæ Scholasticæ triplex secundum Melchiorem Canum munus est. Primum est, ex rebus a Deo revelatis vel scripto, vel voce, conclusiones in iis latentes elicere, & in aprico ponere. Alterum, Christi & Ecclesiæ doctrinam humanis disciplinis inlustrare, aut etiam confirmare. Tertium, Fidem nostram adversus Hæreticos, ceterosque adversarios defendere. Consule eumdem de* Locis Theologic. L. VIII. c.2.

rorumque commentaria, non animadvertat, gravissimos Theologos non solum dogmata disputasse, eaque ordine, ut iis temporibus, disposuisse; sed etiam confirmasse humana Philosophia, ubi locus erat: atque ex ea adversarios perfregisse. Itaque dubitare nullo modo possumus, veram Scholasticam aliquam omnibus Ecclesiæ sæculis obtinuisse.

Sed talis Scholasticæ acceptio latissime patet, & etiam theologiam *Positivam* comprehendit. Nam *Positiva* theologia non in nuda dogmatum narratione ac expositione, ut indocti plerique putant, consistit; sed aliqua addit, quæ ad disciplinam rationalem pertinent. Etenim nuda narratio rerum est historia dogmatum, non vero theologia Positiva: ad summum catechesis aliqua dici potest. [1] Theologia enim est disciplina, quæ & principia divinitus tradita ponit, & ex iis, quid consequens, quid repugnans sit, argumentando concludit. Quare & historiam dogmatum complectitur, & ea addit, ex quibus disciplina rationalis componitur.

Quemadmodum itaque historia Naturalis est illa quidem fundamentum Physicæ, seu principia suppeditat, ex quibus Physica disciplina argumentando conclusiones suas deducit, & rerum naturalium tradit explicationem; Physica tamen nude ac simpliciter dici nequit: Ita historia, vel nuda expositio dogmatum, sine ulla argumentatione, non illa quidem theologia Positiva, sed fundamentum, &, ut ita dicam, basis Theologiæ dici debet: quatenus revelata decreta percensens, fundamenta ponit, in quibus Positiva theologia nititur.

F f Et

[1] *Nuda dogmatum expositio, etsi ordine ac via conscripta*, catechesis *est, quæ catechefes eo consilio conduntur, ut Fideles instituantur. Quare ejusmodi enarratio non nisi in* catechesibus *nunc temporis se offert.*

Et certe quidem si Patrum scripta, in quibus theologia Positiva præcipue continetur, pervolutamus, reperiemus eos non dogmata mere exponere, ut catechistæ nostri faciunt; sed omni argumentorum genere ex Scripturis, & Traditione sumtorum confirmare: tum etiam ex ratione naturæ, ubi necesse est, pugnare contra Infideles: atque ex vera Dialectica contraria argumenta infirmare.

Exemplo rem inlustrabimus. Qui credit Deum esse unam naturam, & tres personas, is quidem Fidem habet, quod auctoritate Dei dicentis nititur: non Theologiam, propterea quia ex revelatis nihil deducit. Qui vero declarat, *Trinitatem* esse unam naturam, & tres personas, Catholicum dogma tantum exponit. Quod si rem minutatim persequitur, ac enarrat, quo tempore hoc decretum in suo lumine positum sit, quaque de caussa in concilio Nicæno, aliisque confirmatum & declaratum; is historiam dogmatis texit: sed nondum hic Theologiæ vestigium.

Contra, qui ex Scripturis, in quibus hoc mysterium non tam diserte tradebatur, perpetua traditione ab Christo deducta, aliud ex alio colligendo, ostendit, Deum esse unam naturam, & tres personas reapse distinctas; item quædam prædicata personis, quædam naturæ tantum convenire; hic quidem theologiam Positivam profitetur: nam & principia a Deo manifestata ponit, & inde eas conclusiones per argumentationem deducit, quæ in illis vere continebantur.

Ex his autem duo manifeste inferuntur: Alterum, Positivam theologiam, quæ singulis Ecclesiæ sæculis obtinuit, non in mera dogmatum historia, & expositione consistere; sed reapse esse disciplinam per argumentationem adquisitam, seu, ut Schola vocat, *Scientiam*.

Alte-

Alterum, eamdem Positivam lata significatione appellari posse *Scholasticum*, stricta non posse.

Quod si *Scholasticæ* vocabulum presse ac stricte accipimus, pro facultate, quæ & dogmata omnia complectitur, & ea ordine ponit, explanat, confirmat humanis disciplinis, idque Scholæ ritu; non nisi sæculo XII. nata videtur, uti suo loco demonstravimus. Nam tametsi Patres, qui ante prædictum sæculum scripserunt, dogmata quædam ordine exponerent, confirmarentque sæcularibus disciplinis; tamen cum fere omnes non ad otium consumendum, sed ad Hæreticos profligandos, scriberent; non ea ratione tradidere Theologiam, qua sæculo XII. tradita est. Quare si Origenem excipias, scriptorem III. sæculi, & Damascenum sæculi VIII. qui dogmata ad ordinem aliquem revocarunt; nullum reperiemus, qui Theologicæ doctrinæ corpus perfectum reliquerit. Quamquam hi duo inpolitas epitomas & rudes lucubrarunt.

At sæculo XII. Theologiæ epitomæ aliquot conditæ sunt multo illis antiquioribus accuratius: ut illa erat Lombardi, Pulli, aliorumque, in quibus dogmata omnia faciliori ordine scripta sunt, rationibusque confirmata: tum contrariæ rationes plane ac perspicue diluuntur, non id quidem fuse ac oratorie, sed stricte ac presse, atque ad artis Syllogisticæ regulas accommodate. [1] Hæc germana fuit Scholastica, quæ progressu temporis præsertim a tempore concilii Tridentini perfectionem suam adepta est, magno Catholicæ reipublicæ commodo.

Quare [ut rem istam omnem iterum sub uno adspectu ponamus] si germanam *Scholasticam* cum *Positiva*

[1] *Lege, quæ scripta reliquimus Libro superiori capite* 8.

tiva conferimus, non nisi modo tradendi differunt. Illa presse id facit, hæc fusius. Eadem tamen principia, iidem fontes, idem scopus, eadem partitio est utriusque: tum demum ex utraque eædem conclusiones per ratiocinationem inferuntur. Ex quo efficitur, utramque reapse consentire, modo vero, & *accidentaliter*, uti vocant Scholastici, differre inter se.

Quod si germanam istam *Scholasticam* cum *scholastica Peripatetica* comparamus, toto cælo inter se differre nullo negotio intelligemus. Quod vel ipsa aliorum cum aliis Scholasticis comparatio sine ullis argumentationibus facit manifestum. Nam si *Summam* Lombardi cum iis, qui eum exposuerunt, conferimus, reperiemus longo intervallo distare. Ille enim sententias Patrum ordine ponit, & argumentis confirmat: temperans sibi, quantum per consuetudinem poterat, a vocabulis Dialecticis, ac Metaphysicis, & rationibus Philosophicis. Contra hi Dogmata, Patrumque sententias vix aut nullo modo exponunt, vel in transcursu tangunt: ac in quæstionibus Dialecticis, & Metaphysicis disputandis intelligentiam suam ponunt, ac ingenium ostentant; idque tam libere ac copiose, ut Dialecticam, & Metaphysicam diceres, non Theologiam.

Nempe Lombardi interpretes fere omnes cum sibi persuaderent, se se, nisi sinus omnes & oras quæstionum pervestigarent, & aliquid novum & inauditum effunderent, interpretis officio non defungi; non hoc sibi proposuerunt, ut scriptoris, quem sibi sumserant explanandum, sententiam plane exponerent, ac inlustrarent, resectis inutilibus rebus, quæ ad propositum non faciunt; quod erat boni interpretis: Illud curarunt, ut ingenium suum ostentarent, excogitandis novis & subtilibus quæstiunculis in argumento sacro, quas more Dialecticorum expediebant. Cumque disputationum

num, atque acuminum modus nullus esset; is autem præcipue prædicaretur, qui nova fundere ac subtilia in re Theologica posset; exstitit, ut relictis utilibus & necessariis disputationibus, quæ dogmata declararent, quasque germani Scholastici persequebantur; in rebus nullius momenti otium Theologi isti adscripticii consumserint. Ex quo commentaria illa vastissima nata sunt, quam scholasticam *Peripateticam* nominant, uti superiori libro fusius demonstravimus.

Parum hæc essent, si hic consisteret eorum studium: verum ulterius progressi, commentaria ipsa novis commentariis explanare in animo proposuerunt. Nam cum B. Thomas Aquinas circiter medium XIII. sæculum, ut aliquam medicinam adferret tanto malo, [1] non modo Lombardi libros sapientissime explicaret, verum etiam *Summam Theologicam* conscriberet, atque ederet, in qua mediam quamdam viam insistens, non meram theologiam Methodicam tractavit, sed aliqua etiam addidit ex scholastica illa *Peripatetica*, quæ dominabatur; ut si qua esset alios aliis conciliandi via tentaret; Theologi tamen, qui post fuere, non intelligentes nec perpendentes tanti viri sapiens consilium, tam vastæ molis commentarios in eum ediderunt, ut ferri vix possint. Quæque sanctissimus Thomas non nisi

[1] „ *Consideravimus hujus doctrinæ* [Theologiæ] „ *novitios in his, quæ a diversis conscripta sunt, plurimum impediri. Partim quidem propter multiplicationem inutilium quæstionum, articulorum, & argumentorum .... Hæc igitur & alia hujusmodi evitare studentes, tentabimus cum confidentia divini auxilii, ea, quæ ad Sacram doctrinam pertinent, breviter, & dilucide exponere.* B. Thomas Aquinas *Proleg. in Prim. Partem Summæ Theologicæ*.

ut tempori serviret, & veluti coactus fecerat, ut aliquid subtile & Philosophicum adhiberet Theologicis decretis; ea illi tamquam sibi præcepta accipientes, ex una quæstione tot alias deduxerunt inanes & non necessarias, easque tam fuse subtiliterque persecuti sunt, ut qui cum iis Beatissimi Thomæ *Summam* conferat, Scholasticum eum esse non putet. In iis enim methodus illa Scholastica, quæ in Lombardo, & Thoma laudata fuerat, quæque dogmata breviter exponebat & certo ordine, omnino desideratur. Rara enim dogmata ab iis tractantur & explicantur: sed incredibili acumine ac subtilitate innumeræ quæstiunculæ disputantur sine ullo fine. Ex quo infinita quæstiuncularum Philosophicarum seges, quæ scholasticam istam *Peripateticam* constituit.

Hoc ipsum a XIIII. sæculo magis magisque inveteravit, posteaquam Durandus, & Occamus, Scholasticorum coryphæi, auctores fuere ceteris, ut sine ullo duce philosopharentur, & nova ac ingeniosa systemata excogitarent, quo facilius ingenii & acuminis laudem consequerentur. Quare mirandum non est, si Theologi nimis multi, qui per ea sæcula floruerunt, talia scripta reliquerunt, quæ germanæ Theologiæ amplificandæ nullo modo idonea videbantur. Cum enim magis magisque a mente Lombardi, Bonaventuræ, & Thomæ declinarent; nec secum reputarent, gravissimos illos Theologos non aliqua subtilia admiscuisse, ut ea sine ullo fine amplificarent; sed ut iis scite uterentur, & pedetentim, inanibus omissis, Theologiam ad Veterum exemplar exigerent; veramque, & Methodicam theologiam illam instaurarent, ac diligentissime disputarent, in qua reipublicæ Christianæ salus ac defensio continetur; ea, inquam, cum non animadverterent, fieri non potuit quin tales disputationes lucubrarent, quæ ad finem, quem sibi proponere debent Theologi, nullo modo accommodata

data

data esse, ipsi gravissimi Scholastici, qui regnante acumine Scholasticorum floruerunt, sine ulla ambiguitate testati sunt. [1]

Cum igitur ex testimonio gravissimorum Scholasticorum, qui non modo prædictis sæculis, verum etiam XVI. sæculo [2] doctrina ac prudentia valuerunt, constet, scholasticos Peripateticos aliam viam instituisse, ac illa erat, quam germani Scholastici sequebantur; consequens sit, scolasticam illam Peripateticam, quæ subtilibus & inanibus quæstionibus ex Aristotelis philosophia sumtis potissimum constat, longe distare a vera ac utiliori Scholastica.

CAPUT IIII.

Docet germanam Scholasticam esse necessariam ad Judæos, & Hæreticos confutandos.

JAM vero bonam, & sinceram Scholasticam non modo accommodatam, verum etiam necessariam esse ad Judæorum, ac Hæreticorum inpudentiam perfringendam, eorumque errores patefaciendos, & infirmandos, nemo in Catholicorum theologorum scriptis vel mediocriter versatus dubitare potest. Hoc ipsum nobis Theologi doctoris munus persuadere videtur. Etenim Theologiæ doctor est, qui germanam Christi doctrinam penitus cognoscit; adeo ut & filios Ecclesiæ docere, & inimicos ac hostes arguere possit, & confutare. [3] Cum enim pluri-

[1] *Veluti Gerso, Clemangis, aliique Theologi XV. sæculi, uti proximo libro ostendimus.*

[2] *Horum loca protulimus Libro superiori c. 8.*

[3] „ *Oportet Episcopum amplecti eum, qui secundum* „ *do-*

mi sint, qui noxias opiniones divulgant, easque in Ecclesiam inducunt, magno cum tironum damno; [1] nempe Infideles, Judæi, Hæretici; oportet eum, cui demandata est provincia Fideles instituendi, ac defendendi, iis instructum esse præsidiis, quibus hostibus & malis & eruditissimis cum operæ pretio ac dignitate resistere possit. [2]

Hæc autem sine Scholastica vera & bona Theologus præstare nullo modo potest. Nam cum Hæretici, ac Judæi non meram Scripturarum auctoritatem nobis opponant; sed omni argumentorum genere persuadere nobis conentur, prædicta Scripturæ loca non alio intellectu accipi debere; tum demum argumenta nostra ordine ponant, & secundum Dialecticæ leges, uti sibi videntur,

---

„ *doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere.* Paullus ad Titum I. v. 7. 9. ad Timotheum III. „ 2. *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores, & Doctores, ad consummationem Sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi ...: ut jam non simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.* Paullus Ephes. IIII. v. 11.

[1] „ *Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, & seductores ... quos oportet redargui: qui universas domos subvertunt, docentes, quæ non oportet.* Ibidem v. 10. 11.

[2] „ *Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem, de ea, quæ in vobis est, spe.* I. Petri III. v. 15.

tur, dissolvant; planum fit, eum, qui iis pro argumenti dignitate respondere cupit, & certa Scripturarum loca adducere debere, quod ad Positivam pertinet; & ex bonæ Dialecticæ regulis contraria argumenta infirmare, quod Scholasticæ munus est.

Quare Positiva silvam & materiam; Scholastica vero formam, colligationem, firmitatem; id est, scientiam disputandi suppeditat: & ex utraque Theologia illa constat, quam bonam Scholasticam nuncupamus: quæque a gravissimis Theologis alio nomine *Positivo-Scholastica* non incommode appellatur. Atque quemadmodum ferrum, licet materia cædendis lignis apta sit, tamen nisi certo modo conformatum, & tractatum, id non præstat: idem vero si rectam formam habeat, & apte scienterque tractetur, cuncta facillime dividit; ita revelata doctrina, id est, Scripturæ, & Traditionis testimonia, sunt illa quidem idonea ad Hæreticorum proterviam confringendam, si ordine ac via ponantur, inlustrentur, *dextere* scienterque adhibeantur: atque hoc modo tractata tantum habent momenti, ut iis resistere adversarii nullo modo possint. Sin autem hæc ars deficit, nihil efficiunt: non secus ac gladius acutissimus in manu infantis. Sed hæc dilucidemus oportet tironum gratia.

Et certe quidem Theologiam aliquam esse necessariam ad Hæreticos refutandos, nemini dubium esse potest, qui modo, quid sit Theologia, quid Hæreticorum errores, penitus cognoscit. Quænam vero ea sit, dissensio est, an Positiva tantum, an vero Sholastica sufficiat. Sed nihil facilius expediri potest, si vocabula recte percipiantur. Nam cum theologia Positiva arma suppeditet, quibus adversum Hæreticos pugnamus; Scholastica vero rationem bellandi tradat; perspicuum fit neutram sine altera sufficere: sed utramque Theologo esse necessariam, & Positivam, & Scholasticam. Ut enim

arma

arma militi non sufficiunt ad se defendendum, ceterosque aggrediendos, nisi peritia certantis accedat, ita Theologus, qui non nisi doctrinam revelatam adfert, peritiaque argumentandi est destitutus, sæpe ad primum cadet hostis aggressum. Propterea utraque valeat oportet, si cum adversariis bellum agere strenue feliciterque conatur.

Non igitur absque ratiocinandi disciplina potest Theologus, ut ut Scripturarum auctoritate munitus, cum adversariis nostris disputare: multo minus eos oppugnare & perfringere. Quod qui negant, ii certe, quid mentis habeant, intelligere non possum. Qui enim a Theologo rationem adimunt, artemque disputandi, ii quidem nedum Theologum tollunt, sed ne hominem quidem relinquunt: belluam faciunt, aut truncum, aut quidvis hujusmodi.

At, inquies, naturæ ratio, quæ homini congenita est, si Theologicis decretis adhibeatur, satis est ut hostium conatus retundamus. Id nos constantissime pernegamus. Quamvis enim homo nulla artis disputandi notitia tinctus, interdum casu, ut ita dicam, recte ratiocinetur, & adversarii sui argumentis occurrat; tamen si ei cum adversario & docto, & exercitato res erit, vix, aut nullo modo ab illius laqueis se expediet. Quod ipsum eodem exemplo, quo supra usi sumus, inlustrari potest. Nam tametsi homo viribus pollens, sed peritia bellandi certandique destitutus, cum adversario & celeri, & parato contendens, nonnumquam illius aggressiones feliciter repellat; tamen id non nisi casu rarissimeque accidere posse, dubitabit nemo, qui vera certamina conspexerit. Alter enim, tametsi viribus non adeo pollens, celeritate, atque exercitatione sua fortiorem vincit, atque occidit plerumque. Non aliter de Theologo inexercitato judicare debemus, qui si quando cum altero, ab arte disputandi

ſputandi parato, in agonem deſcenderit, non eum quidem conficere, ſed ab eo plurimis modis ſuperari poteſt, & debet. Quo enim modo ab illa ſophiſmatum multitudine, ab intricatiſſimis laqueis argumentorum ſe extricabit Theologus, qui artem contendendi, atque ſophiſmata internoſcendi, vitandique exploratam non habuerit? Id ego profecto non video. Ex quo conſequitur, artem ratiocinandi Theologo uſque adeo eſſe neceſſariam, ut, niſi ea valeat, non modo ab omni dimicatione removendus ſit, ſed etiam a convictu litteratorum.

Hanc autem diſputandi rationem nos germanam Scholaſticam nuncupamus: quæ, præter argumenta ex doctrina revelata deſumta, unum adfert, artem recte ratiocinandi. Artem ratiocinandi cum dico, non eam Dialecticæ partem ſignifico tantum, quæ in diſputatione cum adverſariis verſatur: ſed eam etiam, quæ verum invenire docet, & aliis explanare: id eſt, Dialecticam illam, de qua prima parte [1] mentionem fecimus. Non enim germana Scholaſtica aliud addit Theologicis decretis, quam artem recte cogitandi, & diſputandi. Nam tametſi Theologus interdum argumentatione naturali ea confirmet, quæ naturæ ratione continentur; ut Deum exſtare, ceteraque generis ejuſmodi; tamen hoc non Theologiæ proprium, ſed extraneum eſt: nec niſi in diſputatione cum Infidelibus locum habet. [2] Theologus ſiquidem eaſdem veritates ex Sacris litteris, tamquam ex propriis locis, probare poteſt, & vero debet, ſi cum iis, qui Sacros codices amplexantur, contendat. Quare cum bonus Theologus is ſit, qui & arma in promtu habet, & artem ea tractandi penitus cognoſcit; cumque theologia

---

[1] *L. II. c. 4. & 6.*

[2] *Vide quæ diximus cap. 2.*

gia Positiva arma suppeditet, Dialectica vero artem; sit consequens, germanam Scholasticam ex Revelata doctrina, & bona Dialectica constare: & ex utraque validissimam disciplinam parari contra hostium aggressiones.

Sed tamdem aliquando contrahamus vela, & rem totam in pauca tironum gratia conferamus. Triplex, ex Apostoli sententia, Theologi munus est: primum, doctrinam Christi penitus cognoscere: alterum, eadem pueros instituere: tertium, repugnantes confutare. Ad id vero efficiendum, & interior Scripturarum notitia, & selecta Dialectica est necessaria. Nam primum nullo modo Theologus veram doctrinam Christi a falsa aliorum secernere poterit, nisi bona Dialectica instructus sit, quæ artem inveniendi verum cum certum, tum probabile; artemque Hermeneuticam, id est interpretandi libros, luculenter exponit. Deinde, nullo pacto Fideles instituere cum operæ pretio poterit, nisi in ea parte Dialecticæ, quæ docet verum tradere, & cum aliis communicare, versatus sit. Postremo, fieri non potest, ut ceteros, qui repugnant, confutet, nisi disputandi artem plane cognitam & exploratam habuerit. Quare qui Theologicum munus cum dignitate adimplere cupit, hunc & interiori Scripturarum notitia, & bona Dialectica instructum esse necesse est. Id ipsum Veteres episcopi multo ante monuerunt; qui Logicam ad Sacras litteras exponendas, [1] Fidelesque instituendos & confirmandos, adversarios autem funditus labefactandos, necessariam esse, disertis verbis testati sunt. [2]

Ne-

[1] „ *Scientia, qua fides saluberrima, quæ ad veram* „ *beatitatem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, ro-* „ *boratur*. August. L. XIV. *de Trinit. c.* 1. *n.* 3.

[2] „ *Sepimentum est Dialectica, ut ne a Sophistis ve-* „ *ritas*

Neque tamen nego, Physicam, & Aethicam interdum esse accommodatam vel ad Sacras litteras clarius faciliusque exponendas, vel ad inpios refutandos, vel denique ut eos ad fidem nostram quodammodo alliciamus. Hoc dico, reliquas Philosophiæ partes, Historiam itidem, Geographiam, Chronologiam, ceterasque humanas disciplinas commode adhiberi ad aliqua inlustranda; si cum iis sermo erit, qui, relicta Scriptura, & Traditione, hujusmodi rebus detinentur, uti supra adnotavimus: Logicam vero in omni Theologiæ parte ita esse necessariam, ut, nisi ea arte paratus, ad Hæreticos profligandos Theologus nullus aptus sit. [1] Quæ cum ex iis, quæ

„ *ritas conculcetur*. Clem. Alex. L. VI. Stromat. *Adde* „ *Greg. Nazianz.* Orat. XX. ubi Basilium laudat.

„ *Dialectica instar muri est dogmatibus, quod ea* „ *non sinit facile diripi, & quorumlibet incursioni pate-* „ *re*. Basilius in Cap. I. Isaiæ. *Fidem non nudam Apo-* „ *stolus atque inopem rationis reliquit: quæ quamvis po-* „ *tissima ad salutem sit, tamen nisi per doctrinam instrua-* „ *tur, habebit quidem inter adversa tutum refugiendi re-* „ *cessum.... Contundendæ sunt ergo insolentes adversus* „ *Deum disputationes, & destruenda rationum fallacium* „ *munimenta*. Hilar. *de Trin. L. XII.*

„ *Disputationis disciplina ad omnia genera quæstio-* „ *num, quæ in Sacris litteris sunt, penetranda & dis-* „ *solvenda, plurimum valet: tantum ibi cavenda est li-* „ *bido rixandi, & juvenilis quædam ostentatio decipien-* „ *di adversarium*. August. *de Doctrina Christ. L. II. c.* 31. & *L. I Contra Crescon. Gram. c.* 13. *seq.*

[1] *Contrarii alii aliis hoc loco videntur Veteres episcopi, ac doctores. Nam Tertullianus* de Anima c 1. & 3. & 18. & L. de Præscriptionibus c. 7. *Gregorius Nyssenus*

quæ largius diximus, aperte deducantur, ea plurimis verbis confirmare necessarium non est.

Concludamus igitur, germanam Scholasticam Theologo nostro esse pernecessariam: eam, inquam, Scholasticam, quæ ex Scriptura, & Traditione argumentatur, idque secundum leges bonæ Dialecticæ: quæque Naturali philosophia utitur interdum ut alliciat Infideles: ac demum quæ ordine atque via, non id quidem fuse, sed pressiori stilo singula persequitur, ut sic facilius in animum audientis inlabantur. Hæc illa est Scholastica,

---

nus Contra Eunomium L. II. *Nazianzenus* Orat. 26. *Ambrosius* de Fide L. I. c. 3. *Leo Magnus* Serm. V. de Nativit. *Hilarius* de Trinit. L. XII. *alii Philosophiam, præsertim Dialecticam, in Theologis reprobare videntur. E contrario alii, ut Justinus, Lucianus, Origenes, Didymus, Athanasius, Gregorius Thaumaturgus, Damascenus, aliique plurimi, eam mirificis laudibus extollunt. Sed utrique nullo negotio in concordiam revocabuntur, si animadverterimus, primos non omnem Dialecticam explosisse; sed Sophisticen illam, qua utebantur Hæretici, Arius, Eunomius, Aetius; qui sola naturæ ratione nixi, arcana Dei rimari sibi proponebant, arroganterque tribuebant. Quod & falsum est, & ab Apostolo, ceterisque Scriptoribus divinis haud semel damnatum. Nam hoc errore admisso, innumera sophismata in Ecclesiam inducebantur, quæ fidem nostram labefactarent. Cum autem iidem Patres exemplo suo ostendant, se se optima Dialectica usos hostium laqueos solvisse, arrogantiamque perfregisse; dubium non est, eos moderatum Dialecticæ veræ usum probasse. Itaque hos ceteris Patribus conciliari, qui in aliam partem disputarunt, & Dialecticam extulerunt, nemo non videt.*

lastica, quam gravissimi Recentiores laudant, & amplificant pro virili parte.

In quo tamen ne ambiguitate nominis errare videamur, alterum ab altero secernere necesse est. Itaque in Scholastica, quam laudo, aliud est omnino necessarium: aliud utile tantum & accommodatum ad dogmata inlustranda, defendendaque. Necessarius est usus bonæ Dialecticæ, quæ rationem perficit, ut & verum invenire queat, & adversarios oppugnare: vel id perpetua oratione fiat, vel alio modo. Hæc enim Dialectica per omnes scientias pertinet, quacumque illæ ratione tractentur.

E contrario methodus Dialectica, nempe revocandi singula ad certa capita, eaque certo ordine ac ratione confirmandi, atque iis eadem methodo respondendi, non est omnino necessaria ad dogmata inlustranda, Hæreticosque refellendos. Quod Veterum doctorum exemplo efficitur, qui ad XII. usque nominis Christiani sæculum dogmata explanarunt, adversariosque longe diversa perfregerunt methodo, atque ea, quæ in præsentia obtinet: quod eorumdem Doctorum scripta satis declarant.

Est tamen methodus Scholastica admodum utilis & rebus exponendis accommodata: nam & maiorem lucem adfert argumento, singula ad suas classes referendo: & detractis inutilibus, sine multo sermone, sine Oratoria expositione, quæ memoriam legentis fatigant, argumentum suum exponit, confirmat, defendit. Qui ordo rem ipsam animo altius defigit, faciliusque memoria tenetur. Quod ipsum in disciplinis omnibus magni momenti est, & a viris doctis, ob utilitatem suam, uno consensu approbatur.

CA-

CAPUT V.

Ostendit acumina & disputationes Peripateticorum non esse accommodatas ad confringendos hostes religionis nostræ.

HActenus quantum utilitatis adferat bona ac vera Scholastica, seu, quod idem est, Methodica theologia, ad inlustranda dogmata Catholica, & frangendos adversariorum impetus, demonstravimus. Superest ut doceamus, an ea, quæ a Peripateticis plerumque traditur, Theologia, germanæ Scholasticæ signa præferat. Quæ si conficimus non habere, dubium non erit, ad perfringendos Hæreticorum conatus nihil habituram momenti.

Ac mihi de Peripateticæ theologiæ usu & utilitate disputaturo, illud molestum accidit, quod intelligo, utrisque orationem meam haud esse placituram: & iis, qui Peripateticam vehementer laudant; & iis, qui vituperant. Nam primi, quod vitam omnem subtilibus inanibusque quæstionibus disputandis consumserint, adeo usque acuminibus delectantur, ut, si quem inutiles istas quæstiunculas damnantem audiunt, sic excipiant, quasi hominem non dico insanum, non indoctum, non politioris omnis litteraturæ destitutum, nam id quoquo modo ferri posset; sed quasi perduellem Hæreticum, Catholicæ religioni bellum nefarie molientem, terricolarum, cælicolarumque inimicum. Alteri vero nisi intelligant, Scholasticos disputatores omni conviciorum genere onerari, risui ludibrioque exponi; existimant parum serio Methodicæ theologiæ caussam agi: & potius te proditorem esse, quam defensorem, existimant Theologiæ.

Utrosque autem in magno errore versari puto, qui existiment, frugi scriptori hæc aut tolerabilia, aut decora

cora videri. Qui enim ſarcaſmis, & dicteriis adverſarios confutant, nimium illi ſunt inepti, qui non animadvertunt, ſe plane oſtendere, quam infirmis copiis præſidiiſque nitantur, qui ad levia puerorum, & anicularum arma confugere coguntur. Nugacium hominum, & ſophiſtarum fuerit, adverſarios ſuos probris refutare: vir doctus & ſapiens levia iſta non curat: graviſſimis rationibus pugnat, non dicacibus ſyllogiſmis. In quo ego eorum ſæpe miratus ſum temeritatem, an ſtultitiam? qui tales lucubrationes edunt in vulgus, in quibus, ſi convicia demas, nihil non dico ponderis aut rationis, ſed ne verborum quidem ſupereſt. Libellum dieeres ſamoſum, non apologiam.

Eos itaque imitari ego nolo: neutris litem movebo: ſed ea tantum adferam in medium, quæ neceſſaria videbuntur, ut ea, quæ hucuſque diſputavimus, adſpergantur clariori luce. Agam igitur quod cauſſa deſiderat, atque omni remota injuria, rem ipſam ratione perſequar ſine gratia, & ſimultate. Neque vero mihi ſuccenſeant Scholaſtici non nulli, qui dum audiunt, quorumdam vitia perſtringi, id omnium cauſſa dicta eſſe clamitant: omniaque in deteriorem partem accipiunt: nec modo id vellent, ut bonam Theologiam prædicarem, ſed ut Scholaſticos ab omni labe inmunes eſſe defenderem. Quod ego nec facere poſſum, nec debeo. Non enim Theologorum defenſionem, ſed Theologiæ conſcribo: ejuſque Theologiæ, quæ ab Catholica eccleſia magno habetur in pretio, nempe bonæ Scholaſticæ. Hanc ego ſi laudo, ſi ab omni reprehenſione vindico; quod Theologi eſt, facio: quid alii dicant, non curo. Sed hæc hactenus: nunc ad id, quod erat propoſitum, revertamur.

Quanta ſubtilium, & Metaphyſicarum quæſtionum copia referta ſint vulgarium Scholaſticorum ſcripta, nemo in eorum libris verſatus vertit in dubium. Illud in

controversia est, an ad id, quod Theologia sibi vindicat, nempe ad dogmata inlustranda, & adversarios refutandos, subtiles illæ disputatiunculæ accommodatæ sint. Cui quæstioni non ego, sed gravissimi Scholastici, quique ætatem hoc disputationum genere contriverunt, respondent, non modo accommodatas non esse, verum etiam detrimentum adferre non minimum Dogmaticæ theologiæ.

Possum ego in medium proferre, Adolescentes, ex Dominicanis Melchiorem Canum, Santem Pagninum, Contensonum, Gottium cardinalem; ex Franciscanis Ludovicum de Carvajal, Alfonsum a Castro, Christophorum a Capite Fontium; ex Augustinianis Laurentium a Villavicentio, Bertium; ex Jesuitis Salmeronum, Maldonatum, Possevinum, Elizaldum, Petavium, ceteros; ex Sæculari autem clero Hamelium, Tournelyum, Witassium, doctissimos homines, & re Theologica perbelle eruditos, qui plane fatentur, Scholasticorum contortas subtilitates, quas ex Peripatetica philosophia desumunt, ad Theologiam nostram inlustrandam aptas non esse: multo minus ad Hæreticos refutandos habere momentum. Sed cum plerorumque testimonia supra in Theologiæ historia exscripserimus, [1] prætereundum puto. Unum dicam, nullos Theologos luculentius & accuratius demonstrasse, quam perniciosa sit subtilium quæstiuncularum multitudo dogmatibus Catholicis defendendis, Hæreticisque confringendis, quam Scholasticos theologos, præsertim Canum, & Maldonatum, & Carvajalium: qui tres concilii Tridentini tempore, id est, multo ante quam Cartesius, & Gassendus, & Newtonus, ceterique Recentiores nova ratione tractarent graviores disci-

[1] c. 9.

disciplinas, Scholasticorum theologorum vitia diligenter persecuti sunt.

Quod eorum caussa monitum volumus, qui dum audiunt, vulgarium Scholasticorum errores a gravissimis Theologis reprehendi, inepte, confidenterque reponunt, ejusmodi reprehensionem non nisi ex Hæreticorum, philosophorumque Recentiorum fontibus [hæ duæ classes secundum eos vix aut nullo modo differunt] esse desumtam. Qua certe calumnia temperarent, si historia Litteraria vel mediocriter essent eruditi. Sed hæc vetera, usitata, quotidiana sunt, ut qui disciplinæ, quam tractant, historiam ne a limine quidem salutarunt, ceteros, qui ea penitus imbuti sunt, gravi supercilio, & veluti ex tripode reprehendant. In quo qui alios rubore suffundere sibi persuadent, ipsi ludibrio & cachinnis doctissimorum hominum objiciuntur. Verum hæc obiter: redeo ad institutum.

Sed etsi gravissimos Scholasticos, quique hujus generis quæstionibus disputandis operam, industriam, ac ætatem consumserunt, auctores non haberemus; vel ipsa prædictorum librorum lectio satis superque conficeret, ejusmodi disputationes, quæ ex Peripatetica philosophia sumuntur, nec ad dogmata inlustranda utiles, nec ad Hæreticorum argumenta dissolvenda esse accommodatas. Nam si verum est, quod profecto verum est, Revelatam theologiam non ex humana ratione, sed ex divina declaratione proficisci; [1] nullus profecto dubitabit, Metaphysicarum subtilitatum adjumento dogmata

[1] *Non est hoc loco disputatio de theologia Naturali, quæ argumentatione naturæ nititur: sed de Revelata theologia, divinitusque tradita vel in Veteri, ac Novo testamento, vel Traditione divina.*

nostra nec dilucidari posse, nec defendi. Sed hæc exemplis inlustrare non alienum puto.

Duplex adversariorum Catholicæ doctrinæ genus est, Judæi, & Hæretici: Illi eosdem errores una omnium consensione defendunt: hi in multiplici differentia sunt, atque in plures rivulos, ut ita dicam, deducti. Quare de illis primum, quod ad id, quod quærimus, magis sunt accommodati, dicemus.

Judæorum igitur una est nobiscum & gravissima controversia de Christi adventu: id est, an Christus filius Dei, quem Patriarchæ, & Prophetæ tanto ante venturum nuntiarant, certo tempore venerit in mundum. Negant illi: nos aimus, atque omni contentione animi fidem nostram defendimus. Eos itaque ut penitus labefactemus, & plane ostendamus, quanta illi in cæcitate versentur, omni argumentorum genere rem ipsam oportet efficiamus: eaque diluamus, quæ ex contrario objici solent: atque effugia, ad quæ se recipere solent, omnia præcludamus.

Quare primum ostendere oportet, Patriarcharum, & Prophetarum vaticiniis Christi Jesu vitæ disciplinam, ceteraque adjuncta perfecte respondisse: quod & Herodis regis genus, & epocham regni ejus, & epocham nativitatis, ac mortis Christi: verbo dicam, totam Christi historiam Criticam complectitur. Cumque Artaxerxis regni epocha, atque legis, quam Judæorum gratia sancivit, annus certus ad inlustrandas confirmandasque Danielis vatis hebdomadas, penitus sit necessarius; de iis luculente est disputandum. Deinde contortæ Rabbinorum interpretationes diluendæ sunt infringendæque. Multum etiam facit ad dogmatis nostri declarationem testimonium Flavii Josephi hominis Hebræi, qui sub Vespasianis floruit: quare de eo est pertractandum, & ab omni suspicione falsitatis liberandum. Nec id solum,

sed

ſed etiam Gentilium teſtimoniis confirmanda ſunt facta, quæ narramus: ut omnem Judæis tergiverſandi occaſionem adimamus. Tum demum Gentilium dubitandi rationes omnino ſunt diſſolvendæ. Quæ omnia & Græcæ, & Hebrææ linguæ, & hiſtoriæ tum Sacræ, tum Profanæ non levem, ſed reconditam notitiam requirunt. Et hæc contra Judæos, & Gentiles.

Proximi his ſunt Hæretici plerique, qui cum Chriſtiani audire velint, nihil minus ſunt quam Chriſtiani, propterea quia Chriſto Domino vel a prima Eccleſiæ ætate aperte bellum intentarunt. Horum quidam verum Chriſti corpus negarunt, ſed vel aëreum ac umbratile tribuerunt, vel ex æthere ac Elementis compactum: ut Baſilides, Saturninus, Valentinus: item Marcion, Apelles, ceteri. Alii Chriſti corpus fuiſſe natura incorruptibile dixere, ut Aphthartodocitæ. Non nulli rationalem animam denegarunt, ut Apollinariſtæ: alii naturali voluntate ſpoliarunt Chriſtum Jeſum, ut Monothelitæ omnes. Sunt qui divinam ab eo naturam removerunt, relinquentes humanam: ut Ebionitæ, & proxima ætate Sociniani. Sunt qui dixere, in Chriſto Jeſu duas eſſe perſonas, divinam, & humanam: cujuſmodi fuere Neſtoriani. Alii e contrario non modo unam perſonam, ſed etiam unam tantum naturam in Chriſto poſuerunt, ut Eutyches. Tum demum alii intemeratæ Virginis integritatem denegarunt, tametſi alii alio modo: ut Ebion, Cerinthus, Carpocrates; quibus addi poteſt Helvidius, ceteri. Reliquas hæreſes prætereo minoris momenti.

Quare ut dogma noſtrum pro merito dilucidemus, primum adverſariorum errores ex Eccleſiaſtica hiſtoria aperte atque ordine ſunt exponendi: deinde ex tradita doctrina, atque Scripturarum teſtimonio iis occurrendum eſt: omniaque, quæ ex adverſo opponi ſolent, labefactanda. Cumque non nulli veteres Epiſcopi quæ-

dam ſcripta reliquerint, ex quibus argumentationes aliquæ compingi ſolent, præſertim de Neſtoriana hæreſi; diligenter inveſtigandum, quænam fuerit eorum germana ſententia: & quantum fieri poteſt, ab omni ſuſpicione vel minimi erroris liberandi. Quod ipſum ſine exquiſita ac interiori hiſtoriæ Eccleſiaſticæ notitia, & vero etiam ſine Græcæ linguæ cognitione, effici non poteſt.

Præterea cum ex mirabili illa unione utriuſque naturæ illud proficiſcatur, ut eidem Chriſto, & perſonæ, quæ Dei, atque Hominis ſunt, proprietates adtribuantur; exſtitit ut homines non nulli non animadvertentes, quæ naturis, & quæ perſonæ tribui deberent, inprudentes aberraverint. Quidam itaque inmenſitatem, & omnipotentiam humanæ naturæ Chriſti tribuerunt: ut Ubiquetarii, & Lutherani aliqui cum Brentio, & Joanne Andrea. Quidam in Chriſto ut homine poſuerunt alieni filii adoptionem ſenſu Neſtoriano, ut Felix, & Elipandus. Alii novas theſes incommode pronuntiantes, præſertim de una in Trinitate perſona cruci ſuffixa, ut Monachi quidam Accœmete, & Scythæ: vel de Chriſto ſacerdote ſecundum ordinem Melchiſedech, ut Novatores, Koerberus, Rungius, Rivetus, Tarnovius, reliqui; graviſſimas diſſenſiones apud Fideles commoverunt. Quare operæ pretium eſt diligenter conſtituere, quo ſenſu certa quædam prædicata de Chriſto enuntiari poſſint, vel non poſſint; ne vel ſermonem demus Hæreticis, vel in eorum errores inprudentes incurramus.

Jam vero Incarnati verbi maximum beneficium eſt hominum redemptio: id eſt, quod is Deo plane ſatisfecerit pro peccatis hominum, ſanguinem redemptionis pretium effundens. Id tamen nobis tollere conantur inpudentiſſimi quidam homines, quos a Fauſto Socino, Socinianos vocant; qui negant, Chriſtum fuiſſe vere redem-

demptorem, & Metaphoricam redemptionem tantum admittunt. Quare huic pesti late grassanti occurrendum est, efficiendumque, Christum vere & proprie satisfecisse Deo, nosque eidem morte sua reconciliasse: tum omnia Socinianorum sophismata contorta ea quidem & intricata solvenda ac diluenda sunt. Cumque non defuerint, qui Christi beneficium resecare voluerint, defenderintque, eum non pro omnibus, sed pro solis electis mortuum fuisse, ut V. saeculo Praedestinatiani: VIIII. vero Gotthescalcus, & proxima ac praecedenti aetate Calviniani, & Jansenìani; alii autem audacter pronuntiaverint, Christum pro mulieribus mortuum non esse, quod proximo saeculo fanaticus quidam nomine Horatius Plata singulari libro probare instituit; probandum est, & gravi oratione demonstrandum, Christum Jesum pro omnibus omnino viris, ac mulieribus mortem subiisse. Praeterea alii fuere, qui in contrarium incidentes, Christum etiam pro daemoniis, immo etiam pro astris [ea non nulli veteres ex animo rationali, & corpore constare putabant] mortuum existimarent, ut Origenes, ejusque adseclae: qui proinde omni animi contentione, atque eruditionis copia sunt refutandi.

Haec itaque ut efficiant theologi Catholici, atque disputationes singulas, quas tetigimus, & exponant, & argumentorum copia confirment; eosque, qui repugnant, funditus labefactent; non levi aliqua vel Scripturae, vel Historiae, vel linguarum, vel critices notitia tincti esse debent; sed singula habere explorata, eaque penitus notitia comprehendere. Quod qui non faciunt, sed praedictae eruditionis expertes, bellum committere non recusant, ne illi palam inscitiam, & arrogantiam ostendunt in disputando suam.

Habetis, Adolescentes, ordinem disputationum, quae ad inlustrandum vel unum Incarnati verbi dogma

necessariæ Theologis omnibus, qui rem accurate examinant, esse videntur. Ex his aliæ quæstiones historicæ haud magni ponderis duci possunt, quas nos brevitatis gratia prætermisimus. His aliquæ rursum subtiles & non necessariæ disputationes adjungi solent a Theologis non nullis. e. g. *Utrum unio hypostatica sit in natura, vel in persona. An Sancti mereri potuerint Incarnationis substantiam, vel circumstantias. An pura creatura satisfacere pro peccato. Cur Filius carnem sumserit, non Angelicam naturam. An venisset Christus, si Adam non peccasset. An venisset, si essent solum peccata actualia.* Præterea de merito Christi quærunt: *An fuerit merendi capax: & quando mereri cœperit. An merita Christi sint pretii infiniti. An sint diversa merita in Christo. An Christus Parentem orans, interdum exauditus non fuerit*: ceteraque generis ejusmodi. Horum tamen quæ aliquid disputationis habent, jam satis explicata sunt in refutatione hæresum, quas antea memoravimus: ex iisque proxime & directe sine ulla argumentatione veluti *corollaria* consequuntur. Quæ vero curiositatis, atque exercitationis caussa tantum sunt institutæ, possunt eæ quidem, salva dogmatis, ut ita vocem, substantia, vel omitti, vel in aliud tempus reservari: & tum demum disputari, cum jam nulla amplius inlustrandi dogmatis nostri, illudque defendendi contra perduelles adversarios occasio superit.

Hactenus, Adolescentes, quid facere debeat Theologiæ candidatus, ut Theologi muneri pro dignitate satisfaciat, demonstravimus. Hinc quale judicium de libris, qui hujusmodi argumentum tractant, facere debeatis, sine labore intelligetis. Qui enim hanc viam non insistunt, sed missis necessariis disputationibus, atque vero Theologo dignis, tempus omne atque operam suam in controversias conferunt minime necessarias; atque

magna

magna vocis, & laterum contentione defendunt, eas exquisitæ Theologiæ speciem præ se ferre; ii quidem maximo cum labore, atque temporis dispendio maximas nugas agunt: seque doctorum hominum reprehensionibus opponunt.

Quis enim non rideret eum, qui cum hostium copias per ejus possessiones grassantes, easque funditus devastantes, &, ut quidque obvium erat, lacerantes videret; ipse tamen cum servis suis de lana caprina magna voce altercaretur: atque se hac via inmanissimos hostes fugaturum, suasque possessiones defensurum esse existimaret? Atque hoc illi faciunt, qui cum nullam profligandi Hæreticos partem adtingant, sed disputationibus nullius momenti terant ætatem; nihilominus persuadere aliis conantur, se Theologos esse omnibus numeris absolutos. Hi enim dum hereditatem Christi, id est Catholicam doctrinam, Hæreticis diripiendam, lacerandamque relinquunt, longis arundinibus [inanibus argumentis] levibus armis puerorum decertant inter se: seque hac ratione idoneos fieri, qui hostibus & fortissimis, & exercitatissimis occurrere possint, arroganter contendunt. Quasi vero Theologi munus sit, acumen incredibile sophismatis excogitandis ostentare, non vero Catholicam fidem gravissimarum rationum copia ab illorum inpugnatione defendere.

Hæc si recte intelligeretis, Adolescentes, supervacaneum esset, alios cum aliis scriptores conferre: atque, quid theologi Polemici, quid scholastici Peripatetici faciant, singulatim examinare. Nemo enim est qui non videat, eos, qui contrariam viam sequuntur, oleum & operam perdere: nemo, qui, quid vulgares Peripatetici faciant, quibusque disputationibus referciant scripta sua, ut ut in eorum scriptis non multum versatus sit, non illico deprehendat. Pervolvite, Adolescentes, non

dico

dico eos, qui usque ad finem XVI. sæculi scripserunt, sed qui proximo, & præsenti sæculo, vel apud exteros, vel apud nostros de hoc argumento aliquid ediderunt; tum demum cognoscetis, nos in iis, quæ adfirmamus, falsos non esse. Quæ si ego, Adolescentes, vellem in præsentia citatis eorum locis conficere, & in aprico ponere, possem, idque nullo negotio, profecto. Producerem siquidem atque in medium adferrem recentissimum quemque Peripateticum, seduloque collectis disputationibus, quæ utramque in iis faciunt paginam, quam multis iisque subtilibus, nec nisi ad otium terendum, & acumen ostentandum excogitatis, abundent, sole clarius demonstrarem. Sed nolo in aliorum erratis colligendis multus videri: nolo ulli nostratium litem intentare: qui, ut audio, moleste ferunt, si quis de eorum scriptis libero judicio, tametsi vere ac modeste, pronuntiet. Nolo exagitare homines de Christiana republica optime meritos, qui non libere atque sponte, sed vel consuetudine ætatis abrepti, vel domestica disciplina coacti, aliquid non commode lucubrarunt, ac ediderunt. Hæc æquitas atque humanitas postulare videntur. Quædam tamen addam, quæ satis sint, ut ea, quæ strictim diximus, & clarius intelligatis, & facilius vitare possitis.

Tria mihi in lucubrationibus suis Theologicis scholastici Peripatetici peccare videntur: quæ tametsi alii alio modo, tamen communia eorum sunt vitia. Unum est, quod quæstiones *de possibili* plurimas instituunt, & sine ullo fine persequuntur. Alterum est, quod controversias disputant nimis multas innixas Peripateticæ philosophiæ: id est, formis substantiali, & accidentali, & ideis abstractis Metaphysicorum. Tertium est, quod si quando de aliquo dogmate sunt disputaturi, non id Scripturarum locis, & perpetua Ecclesiæ traditione, ut opus erat, efficiunt; sed unum vel alterum Scripturæ,

Pa-

Patrumve locum adferunt: & quasi rem omnibus exploratam tangunt potius, quam exponunt. Prioris generis sunt illa: *Utrum lumine naturæ possit evidenter cognosci Incarnationem dari de facto. Utrum Incarnatio saltim ut possibilis, possit evidenter & naturaliter cognosci. Utrum saltim probabiliter possit naturaliter cognosci possibilitas Incarnationis. Utrum humanitas Christi mereri potuerit Incarnationem. Utrum sit possibilis creatura, quæ tamquam caussa instrumentalis possit ex natura sua producere unionem hypostaticam. Utrum Deus possit elevare quamcumque creaturam, ut instrumentaliter producat unionem hypostaticam. An possit creata subsistentia alienam terminare naturam. An natura divina præcisa a suis relationibus immediate ac per se possit uniri humanitati. Utrum si daretur in Deo absoluta subsistentia posset humanitati immediate conjungi. An Verbum Divinum personam hominis adsumere potuerit. An Verbum adsumserit naturam universalem ab omnibus individuis abstractam. An adsumere potuerit irrationalem. An Pater, & Spiritus adsumere potuerit eamdem carnem Christi.* Posterioris generis sunt: *An actio productiva humanitatis sit indistincta ab unione hypostatica. Utrum humanitas, & unio hypostatica producta sint per eamdem indivisibilem actionem. Qualis sit formalis terminus incarnationis activæ. An unio hypostatica distinguatur realiter ab extremis. An detur duplex unio, alia ex parte Verbi, alia ex parte humanitatis. An unio sit incorruptibilis: an composita vel simplex: an perfectior anima, vel angelis. An Verbum mutetur per unionem, an non.* Et hujus generis alia, quæ passim se offerunt.

Quod ad primas adtinet, perspicuum est ad inlustrandum, confirmandumque Incarnationis dogma nihil eas adferre momenti: ita enim pleræque sunt comparatæ, ut salva fide, qua Catholici sumus, disputari in utramque partem possint. Utilius autem fuerit, & ad nostrum institutum

tutum accommodatius, Incarnationem factam esse ostendere, quam, quo modo aut fieri, aut cognosci possit, inquirere. Apposite ad rem nostram secundum Veteres episcopos ait gravissimus Theologus: *Ignotis de rebus, & in occulta Dei potestate, ac voluntate latentibus, quæ nullis indiciis proditæ sunt, temere vaticinari, non est considerati hominis, nedum perfecti sapientis, qualem esse, studio saltem & conatu, Theologum oportet.* [1] Et præclare quidem. Cum enim tot, tamque graves disputationes se offerant de Incarnatione verbi, quæ nos ab Judæis, & Hæreticis secernunt, quæque non parum temporis, laboris, eruditionis requirunt; minime laudari illi possunt, qui, necessariis controversiis omissis, rebus ejusmodi disputandis tempus omne consumunt.

Similiter de altera quæstionum classe est judicandum. Nam cum prædictæ disputationes ex principiis Peripateticis nascantur omnes; talia autem principia Philosophica ad dogmata exponenda confirmandaque idonea non sint; non enim fides nostra Peripateticorum pronuntiatis, sed doctrina Prophetis, Apostolisque tradita nititur; hinc fit [2] hujusmodi quæstiones sine ullo damno religionis nostræ præteriri posse. His accedit, quod Catholici ceteri, qui vel Cartesii, del Gassendi, vel Newtoni philosophiam amplexantur, eas vel prætereunt, vel de iis interrogati in aliam sententiam disputant. Facile ut intelligamus, ejusmodi esse quæstiones prædictas, quæ, salva dogmatis substantia, resecari possint. Cumque & primi, & secundi generis quæstionibus Peripatetici non nulli adeo occupentur, tantumque in iis exponendis ingenii ac operæ ponant, vix ut ullum

[1] *Petavius* Dogmat. Theologic. Tom.V. de Incarnation. L.II. c.17. n.7.

[2] *D. Thomas* Summ. Theolog.

ullum disputandarum reliquarum tempus supersit; plane conficitur, veræ Theologiæ inlustrandæ, & amplificandæ, non parum subtiles istas quæstiunculas damni adferre.

Jam illud, quod in enumeratione tertio loco posuimus, hujusmodi est, ut a nemine Theologo sanæ mentis non dico laudari, sed ne ferri quidem possit. Cum enim Theologi officium, quod jam sæpe monuimus, sit, Sacram doctrinam Fidelibus recte explicare, repugnantesque confutare; qui dogmata obiter tangunt, & se ad Logicam conferunt, aut Metaphysicam, ex iisque in Theologia nostra plures quæstiones instaurant, copioseque exponunt; ii quidem non Theologicos tractatus, sed mere Philosophicos lucubrare censendi sunt: adeoque de Theologia nostra male mereri. Deinde illud etiam damni adferunt Theologiæ candidatis, quod iis quodam modo persuadent, dogmata nostra a Theologis obiter & aliud agendo disputari sat esse: tum Hæreticorum objectiones una vel altera argumentatione labefactari posse. Præterea adolescentium mentes usque adeo fatigant inmensa illa turba disputationum subtilium & intricatarum, iisque adeo isti adsuescunt, ut ad ea, quæ necessaria sunt, plane intelligenda, ordineque ac ratione explicanda, nullo modo idonei videantur. Quo quantum damni faciant germanæ Theologiæ studiosi, vel me non monente intelligetis. Et de his hucusque.

Sed jam tempus est, ut eos audiamus: &, quid iis, quæ primo, & secundo loco diximus, reponere soleant, examinemus. Primo aiunt, non nulla in Veteribus episcopis vestigia occurrere quæstionum subtilium, iis similium, quas minime necessarias esse prædicamus. Deinde respondent, Anselmum, Aquinatem, aliosque gravissimos Theologos quæstiones his similes instituisse, & latissime diputasse: quibus si qui morem

rem gerant, omni reprehenſione carere merito judicentur.

Sed talibus argumentationibus ut occurramus, non alte repetenda eſt reſponſio, cum ex iis, quæ ſuperiori libro diſputavimus, nullo negotio eæ refutentur. Et ad primam quod adtinet, fateor, Veteres epiſcopos cum Hæreticis diſputantes, plurima explicandi gratia tetigiſſe, ex quibus quæſtiones aliquæ curioſæ, ut ita dicam, naſci poſſunt: interdum vero contra moleſtos perſcrutatores quædam poſſibilia inveſtigaſſe, uti de Auguſtino diximus. Quid inde? coactine ſumus ex ſingulis PP. verbis ſingulas diſputationes inſtituere? Minime vero: ſed diligenter conſiderandum, quid ipſi fecerint, quave de cauſſa. Quædam Patribus judicantur neceſſariæ ad dogmata exponenda & munienda: & eæ quidem ſedulo retinendæ ſunt: quædam non dogmatum cauſſa, ſed eruditionis gratia, vel eorum cum quibus diſputabant, additæ ſunt, quæ niſi nos gravior cauſſa cogat, ſunt omittendæ, idque Patribus ipſis auctoribus. Nam Patres prius dogmata copioſe exponebant, defendebantque: tum, ſi argumentum poſtulabat, aliqua ſubtilia addebant, idque ſobrie: numquam vero ſubtilium quæſtionum gratia dogmata prætermiſerunt. At Scholaſtici vulgares dogmata vel parce, vel nullo modo exponunt: & in rebus inanibus & non neceſſariis multi ſunt. Quod ipſi Patrum diſciplinæ directe repugnat. Tractent ipſi primum ea, quæ debent; tum, ſi tantum erit otii, hujuſcemodi controverſias aliquas adjungant, non id quidem fuſe, & cum ingenti animi contentione, quod PP. non faciunt; ſed breviter modeſteque, per me licet. Quæ ut, quam vere dicantur, apertius cognoſcatis, conferte non dico eos, qui ad finem uſque VI. ſæculi ſcripſere PP., ſed recentiores alios, nempe Joannem Damaſcenum, qui medio VIII. ſcripſit, quemque Scholaſtici

quaſi

quasi Parentem alterum venerantur, cum iis, qui proxima, & præsenti ætate aliquid Scholasticum ediderunt, & plane intelligetis longe illum ab istis distare.

Ad secundum quod spectat, eadem responsio est. Nam Anselmus Roscelinum adversarium est nactus, Dialecticum percelebrem, eumque acutissimum: quem iisdem armis, eadem disputandi via confutare necesse habuit. Aliquid item suæ ætatis consuetudini permisisse eum, alio loco demonstravimus. [1] Quare minime mirum est, si in illius scriptis multa subtilia occurrunt. Aquinas vero cum plane fateatur [2] inutiles quæstiones nimis multas iis temporibus viguisse, seque, ut eas diligenter vitaret profligaretque, *Summam Theologicam* conscripsisse; aperte ostendit, quid ipse de illa Theologiam explicandi ratione judicaret. Quare si aliquas in suis scriptis addit, excusationem habet: neque enim aliter facere poterat, nec uno ictu disputatores illos ineptos ad bonam frugem revocare, nisi aliquid suo illi sæculo, atque æqualium suorum præjudicatis sententiis concessisset: vir ille quidem prudentissimus, & omnium Theologorum judicio plane admirandus: quique in aliis suis scriptis, qualis vir esset, ostendit. Et de his satis multa.

Ex dictis itaque perspicuum est, vulgarium Peripateticorum scripta, vel ipsis gravissimis Scholasticis fatentibus, longe distare a bona Scholastica, quam veri Theologi profitentur: adeoque ad confutandos Hæreticorum conatus, saltim in hac tanta tamque recondita eorum eruditione, accommodata non esse.

CA-

---

[1] *Prima parte L.III. c.2.*

[2] *In* Prolog. Summæ: *quem locum supra c. 3. produximus*.

CAPUT VI.

Demonstratur Theologiam, quæ hac ætate plurimis in locis excolitur, bonæ Scholasticæ characteres præ se ferre.

EXtremum est ut doceam, & breviter ostendam, ubi nam germana illa Scholastica, quam ad inlustranda dogmata nostra, & adversarios perstringendos necessariam esse, plurimis verbis demonstravimus, reperiri possit. Quod si fecerimus, abunde toti huic quæstioni satisfactum erit. Hæc tamen nos si pro rei dignitate explicare vellemus, longiores profecto essemus, quam tirones nostri ferre possent. Non enim de hoc argumento recte pronuntiabimus, nisi expensis Recentiorum scriptis, qui Positivo-Scholasticam, uti vocant, tradere solent: quod non parum temporis, & operæ, & judicii requirit. Quare, missa longiori disputatione, iis tantum definietur oratio nostra, quæ omnino videntur necessaria, ut cetera, quæ deinceps dicturi sumus, lucis copia conspergantur.

Porro ex hucusque disputatis plane conficitur, eos qui Theologiam recentiori methodo ac ratione persequuntur, bonam Scholasticam profiteri. Nam cum bona Scholastica, uti non uno tantum loco docuimus, sæpius autem admonere coacti sumus, illa sit, quæ & doctrinam Catholicam plane exponit, & adversarios ejus pro merito eorum confutat; cumque hac ætate plerique Theologi id ipsum pro rei dignitate faciant; consequitur, eos germanam illam Scholasticam profiteri, quam seniores Theologi veris laudibus ad cælum usque extollunt. Hæc tamen ut in luce meridiana ponantur, omnisque dubitandi occasio penitus auferatur, quænam hisce vocabulis potestas subjecta sit, fusius explicemus oportet.

Ut quis dogmata nostra recte inlustret, & eos, qui con-

contradicunt, vel Judæos, vel Hæreticos, perfringat, oportet primo historiam Veteris, & Novi testamenti, atque ecclesiæ Christi plane cognitam & exploratam habere. Cognitam cum dico, non hoc dico, satis esse, ut memoriter historiam prædictam recitare sciat, quod pueri & femellæ possunt: sed ut eorum, quæ in controversia sunt, quæ vera, aut verisimilia sunt, penitus cognoscat: &, quæ contra opponuntur, diluere possit: quam historiam Criticam vocant. Tot enim, tamque graves disputationes Historicæ instituuntur, ex quibus dogmata lucem accipiunt; ut sine earum cognitione nemo in Sacra doctrina non dico e superiori loco disputare, sed ne leviter quidem, quæ in ea disputantur, capere possit. Deinde opus est, ut linguam Hebræam calleat: neque enim aliter respondere poterit Judæis, verumque sensum verborum codicis Hebræi cognitum habere. Tum Græcam linguam sciat necesse est, quo facilius Hæreticis cum veteribus, tum recentioribus possit occurrere, qui ex Hebræa, & Græca lingua argumentationes suas plerumque desumunt. Item ut Novum testamentum, quod Græce [Matthæi Evangelium Syriace, ut plerique putant, exaratum fuit] scriptum est, atque patrum Græcorum lucubrationes sine ullo negotio percipere queat. Cumque historia Sacra, & Ecclesiastica sine Profana; utraque autem sine Chronologiæ, & Geographiæ notitia penitus cognosci non possit; tres hæ disciplinæ erunt necessariæ ad Theologiam dilucidandam.

Præterea necesse est ut bona philosophia Ecclectica germanæ Scholasticæ candidatus instructus sit, si Naturalem theologiam, ac religionem Naturalem, quod interdum necessarium est, adversum recentiores Hæreticos aliquos confirmare & probare velit. Præsertim vero recentissima Logica est necessaria, quæ doceat tum cer-

tum, tum probabile investigare: & artem interpretandi auctores, atque artem omnem Criticam complectatur. Hæc ad explananda confirmandaque dogmata nostra, penitus esse necessaria, nemo, nisi bonæ Theologiæ omnino expers, atque in Recentiorum theologorum scriptis plane hospes, vertet in dubium: adeoque ad germanam Scholasticam necessaria ea esse, nemo sanus ibit inficias.

Jam vero hujusmodi eruditionem in recentioribus quibusdam Theologis, atque apud cultissimas nationes inveniri, qui historiam Litterariam legit, negare non potest. Pervolvite, Adolescentes, ut alios hoc tempore prætereamus, Thomassinum, Petavium, Huetium, Natalem Alexandrum, Jueninum, Tournellyum, Witassium, Drointium, Bertium, ceteros, qui proximo, & præsenti sæculo Theologiæ fama nobiles habentur, & reperietis, eos hisce præsidiis paratos ad philosophandum in Sacra doctrina accessisse, tametsi alios alio modo. Non enim eamdem linguarum peritiam ad theologizandum adtulere omnes: sed ceteris ornamentis omnes præditi sunt.

Inficiandum non est horum non nullos vel Theologiam copiosius disputasse, quam tironum ingenia ferre possint, ut Thomassinus, Petavius, Huetius; vel quædam ex Metaphysicorum officina desumta addidisse, quæ in hac tanta ingeniorum luce non incommode præteriri possent; quod fecit ante alios Tournellyus, cui proximus est Witassius, & Jueninus. Tamen laudari & ipsi debent, primo quod viam reliquis, qui post fuere, monstrarunt: deinde quod multa utilia & gravissima disputarunt: postremo quod usui esse possunt, si ex regulis, quas tradidimus, quid in iis legi, quid omitti debeat, diligenter examinemus. Quæ si minus tiro se ipso præstare potest, saltim a doctore suo admonitus sine ullo negotio præstabit; modo illud ante oculos perpetuo habeat, quem finem Theologia

gia sibi posuit, atque in arte recte judicandi exercitatus sit.

Forsitan a me requiretis, Adolescentes, quisnam eorum, quos nominavimus, vel maiori cum judicio argumentum suum persequitur, vel ad puerorum instituendorum ingenia accommodatior videatur. Quorum alteri si pro merito respondere vellem, & rem totam palam facere, possem profecto: sed cum hæc hujusmodi sint, ut longiorem sermonem requirant, nec sine invidia aliqua disputari possint, commodius in aliud tempus reservantur. Alteri vero sine ulla hæsitatione respondebo; inter alios, quos in præsentia omitto, esse Bertium. Sane, nisi me opinio fallit, nullus Scholasticorum, qui Theologiæ corpus hac ætate absolutum edidere, acriori judicio id præstitit, quam Bertius. Nam primum dogmata singula accurate exponit, quantum per epitomam potest. Deinde, quid ad dogmata, quid ad Scholæ disputationes pertineat, diligenter distinguit. Ad hæc ubi de rebus Scholastico-Metaphysicis disputandi est occasio, ut se omni invidia liberet, id facit, sed tam parce, ut facile, quid ipse sentiat, quoque loco hujusmodi quæstiones habendas ducat, judicari possit. Et quamquam in quibusdam tractatibus ab iis disputandis non temperet, tamen parcius id facit, quam plerique eorum, qui eamdem provinciam susceperunt. Postremo etiam in iis quæstionibus Scholasticis, quæ disputari in utramque partem solent, ea fere semper ab eo præferri animadverti, quæ cum saniori Philosophia consentiunt. Facile ut mihi persuadeam, illius methodum, & philosophandi rationem methodo ceterorum Scholasticorum esse anteponendam. Et de Bertio satis, de quo dicendi occasio sæpe redibit. Hæc de Theologiæ natura, atque usu quam brevissime potui disputata sunt. Nunc ad ea, quæ remanent dicenda, ex ordine instituto progrediar.

LIBER TERTIUS

IN QUO

DE CELEBRIORIBUS AUCTORIBUS THEOLOGIAE EST DISPUTATIO.

CAPUT I.

Hujus interrupti atque dilati laboris caussæ exponuntur.

AMDEM, Adolescentes humanissimi, exacto longo tempore, ad vos redimus, & commodo vestro inservimus: quod ipsum permultos menses sæpe tentavimus, numquam tamen efficere potuimus. Nam cum superiori libro ultimam manum admoveremus, adferuntur litteræ, in quibus scriptum erat, amicum meum carissimum, mihique iisdem studiis conjunctissimum, non illum quidem ætate contritum, sed in ipso virilis ætatis robore in Gallia diem suum præter omnium opinionem obiisse. Quo quidem accepto nuntio si me commotum dixero, & multis verbis prædicavero, fecero inepte: id enim, vel me tacente, conjicietis. Angebar siquidem non ejus tantum morte, quamvis id ipsum immane & intolerabile videbatur, sed mortis genere. Annus erat, cum amicus suavissimus diro morbo laborabat: sed medi-

medicinæ vi adjutus e mortis pæne faucibus evaſerat, idque mihi nuntiatum fuerat, facile ut exiſtimarem nihil amplius periculi ſupereſſe. Poſtea vero quam nuntius adlatus eſt de morte hominis, adeo dolore percitus ſui, quaſi qui naufragio liberatus, & portum jam intraturus adverſo vento impellitur, & in portu extinguitur. Obverſabatur mihi ante oculos illius imago, &, quocumque gradiebar, comitabatur: quemque dolorem ejus audita morte conceperam, illum ipſum occurrens identidem imago adeo renovabat, ut ferre vix poſſem. Non me vetuſta tantum conſuetudo, ſed occulta quædam vis ad benivolentiam rapiebat. Erat illi mecum ſimilitudo quædam non oris tantum, ſed etiam animi; mores etiam quam ſimillimi: ut tametſi tanto terrarum ſpatio ſejunctus, ille mihi præſens, cum me ipſum intuerer, videbatur. Compellabat me etiam interdum litteris ſuis, & amanter flagitabat, ut aliquid ad ſe mitterem, quod dignum ſtudiis noſtris, & nomine noſtro videretur. Adeo cum me aliquando & vires, & ingenium deficeret, hominis recordatio amantiſſimi non modo me ſolabatur, ſed ſtimulos admovebat ut ſcriberem. Agnoſcebam enim quantam ille voluptatem ſuſcepturus eſſet, ſi mea non nulla typis deſcripta legeret: atque ea, quæ puerorum gratia, eoque auctore, inceperam, iiſdem opitulari, doctiſſimiſque viris probari cognoſceret. Augebat etiam moleſtiam, quod non adverſarium, & invidioſum reprehenſorem, ut eorum, qui in eamdem diſciplinam incumbunt, fere mos eſt; ſed conſortem potius laboris, & fautorem laudum mearum amiſeram: qui & me monendo, & errores meos notando, non exigua pars meæ laudis fuiſſet: ex quo Philoſophorum inſtitutis in parentis eum loco habere deberem. Nunc vero tali amico orbatus ſi aliquid aggredi volo, labaſcit animus victus dolore: & quo ma-

gis conor e memoria delere, eo dolor ex ejus recordatione proveniens acerbius recrudeſcit.

Nec vero ego dubitem quærenti, quid de amico ſentiam, reſpondere, talem fuiſſe, qualis apud mortales reliquus nullus eſt. Nam fide, conſtantia, pudore, integritate morum, pietate in Deum nemini concedebat. Multa etiam & recondita in illo Philoſophiæ, multa Mathematicæ, multa Theologiæ notitia. In Hiſtoria vero & omni antiquitate verſatus adeo, ut etiam de Sacra hiſtoria interrogatus, non eam modo in promtu teneret, ſed etiam verba Sacrorum codicum memoriter recitaret: poſſet etiam caput, & verſum, ſi opus eſſet, referre. Ad hæc Hiſpane, Gallice, Italice, & Latine loquebatur facile, & politiſſime ſcribebat: Græcam etiam, & Hebraicam linguam callebat: Arabicam vero deguſtarat. Quam ille fideliter e veteribus Græcis non nulla Latine reddidit! nec verba modo, ſed etiam ſententias accurate expreſſit: ut interpretem omnibus numeris abſolutum præ ſe ferret. Quam polite, & eloquenter orationes vel amicorum cauſſa, vel ad otium conſumendum conſcripſit! Quam acri judicio Scriptorum errores odorabatur, quamque amice eos, qui tale quid ab eo rogarent, erudiebat! Plane hæc ſunt admiranda. Sed illud, mea ſententia, admirabilius, quod tametſi tanta eſſet & eruditione, & judicio, tamen tam erat ab omni faſtu, & pædagogi ſuperbia, & maledicendi conſuetudine alienus; ut non modo non ſe oſtentaret, ſed ne umquam quidem aliquid in proprio nomine apparere, aut etiam ficto nomine edi permiſerit: immo ne ſe quidem laudari, aut nominari volebat; contentus alios opere, conſilio, ac doctrina juvare. Quod quantum laudis habeat in homine tanta doctrinæ copia expolito, viderint illi, qui tametſi levi aliqua eruditione tincti ſunt, ita ſe jactant & oſtentant, nulla habita ratione temporis,

ris, loci, auditorum; ut non risum, sed stomachum moveant viris doctis. Mihi sane ita magnum illius ingenium videbatur, ut nihil omnino esset, quod ille, si vellet, efficere non posset, idque nullo negotio.

Sed quoniam acerbus dolor amici morte conceptus, ejus virtutibus percensendis, exacerbatur quodammodo, temperabo a longiori narratione, & vulneris acerbitatem profundissimi scribendo lenibo. Obsequar ergo amici studio defuncti: qui nihil prius habebat, quam me monere, ut scripta mea emittere inciperem: vestrisque commodis, & utilitati quantum possem servirem: ac me ex tanto intervallo ad munus meum & pensum revocabo, & eam operis partem, quæ sexto loco posita est, quam brevissime potero absolvam. Ego vero te, amice, quem divino consilio ab hujus vitæ ærumnis, & ab acerbissimo cruciatu ægritudinis ad perpetuam quietem, & beatum adspectum ereptum esse arbitror, oro, & obsecro, mihi scribenti ne desis: sed Deum enixe roges, ut tantum mihi virium, & ingenii donet, quantum satis est, ut opus, quod incepi, facillime persequi, & ad finem usque perducere possim. Quod si facies, me tibi carum esse, & a te multum amari existimabo.

CAPUT II.

De Sacris codicibus Veteris, & Novi testamenti.

DE Theologiæ igitur auctoribus clarioribus disputaturos res ipsa admonere videbatur, ut primum de Sacris codicibus, inexhausto illo omnis Theologiæ fonte, dissereremus. Et quamquam de hoc argumento gravissimi Theologi hoc, & superiori sæculo doctissime copiosissimeque disputarint, quorum sunt in manibus lucubrationes æneis formis descriptæ; tamen aliqua nos hoc loco vo-

bis tradere consentaneum judicavimus; ne hujus eruditionis penitus expertes, cetera, quæ deinceps dicturi sumus, percipere nequeatis. Quare ea ex doctissimorum hominum scriptis in præsentia excerpemus, quæ ad finem, quem nobis in hoc libro scribendo proposuimus, consequendum satis esse videbuntur. Quod si reliqua cognoscere desideratis, auctores ipsos adeatis, qui in hoc argumento dilucidando summa cum omnium approbatione versati sunt. [1]

I.

I. Sacra Biblia seu Scriptura dividitur in Vetus, & Novum testamentum. Vetus continet historiam mundi, ac Israelitarum usque ad Messiæ adventum: Novum complectitur vitam Christi, & Apostolorum facta. Vetus testamentum continet XXXXV. libros: Novum vero XXVII. quorum nomina in Vulgatis bibliis ordine ponuntur, ex iisque facile cognosci possunt. Hæc ex Catholicæ ecclesiæ fide, ac traditione habemus: quæ in Canone suo omnes hos libros ponit. [2]

Hos libros in quatuor classes Theologi dividunt: *Legales*, *Historicos*, *Sapientiales*, *Propheticos*. In Veteri testamento *Legales* sunt, Pentateuchus. *Historici*, Josue, Judices, Ruth, Reges, Paralipomenon, Esdras, Tobias, Esther, Job, Maccabæi. *Sapientiales*, Pro-

---

[1] *Horum catalogum dabit Le Long. in* Bibliotheca Sacra. *Interea legi potest Turre* Institutiones ad Verbi Dei intelligentiam. *Serarius*, *& Bonfrerius* in Prolegomenis in Scripturam. *Lamy.* Apparatus Biblicus, *Dupinius* Prolegomena in Biblia, *ceteri*.

[2] *Ita habetur in* Tridentino Sess. IIII. decreto de Script. Canon.

Proverbia , Ecclesiastes , Canticum , Sapientia , Ecclesiasticus . *Prophetici* , Psalmi , & reliqui Prophetæ . In Novo testamento *Legales* sunt IIII. Evangelia . *Historici* Acta Apostolorum . *Sapientiales* , Epistolæ Paulli , Petri , Joannis , Jacobi , Judæ . *Prophetici* , Apocalypsis .

At Hebræi tantum XXII. libros Veteris testamenti referunt in canonem suum : [1] nam librum Ruth conjungunt cum libro Judicum : & Lamentationes Jeremiæ cum reliquis Prophetis . Verum alii Hebræi XXIIII. libros distincte admittunt . Eos Hebræi dispertiunt in partes tres : *Legem* , *Prophetas* , *Hagiographa* . *Lex* continet V. libros Mosis . *Prophetæ* complectuntur eos , qui sub Prophetarum nomine exstant : [excipe Danielem , quem inter Prophetas non referunt] item Josue , Judices , Reges , Ruth . *Hagiographa* sunt , Job , Psalmi , Parabolæ , Ecclesiastes , Canticum , Daniel , Paralipomenon , Esdras , Esther .

II.

Libri omnes Veteris testamenti Hebræa lingua conscripti fuere , si excipias *Sapientiam* , *Ecclesiasticum* , *Tobiam* , *Judith* , *Maccabæos* , qui Græce exstant : & quædam , quæ *Danieli* , & *Estheri* adjecta sunt . Beatissimus Hieronymus ait , [2] *Tobiam* , & *Judith* ex Chaldæa lingua a se esse conversos : item vidisse se priorem *Maccabæorum* [3] Hebraice exaratum, nam secundum est Græcum :

[1] *Hieron.* in Prolog. Galeato .

[2] *Conferte illius* præfationes *ad singulos Scripturæ libros* .

[3] *Concilium Hipponense anno* 393. *canonem Scripturarum condidit* . *Postea Carthaginiense III. anno* 397. *Hip-*

cum: item *Sapientiam* Hebraice exstitisse. [1] *Ecclesiasticum* vero ex Hebraica lingua conversum fuisse in Græcam, ejus prologus declarat. *Daniel* a versu 4. capitis II. usque ad totum caput VIII. loquitur Chaldæa lingua: item *Jeremias* in versu 11. capitis X. Bona pars *Esdræ*, nempe a versu 8. capitis IIII. usque ad versum 27. cap. VII. Chaldæa est: nec ultra aliquid Chaldaicum habemus. In libro *Jobi* quædam voces Arabicæ se efferunt. Hæc autem lingua Hebræa pura & incorrupta nusquam hodie nisi in Veteri testamento reperitur.

At omnes Novi testamenti conditores Græce loquuntur; si *Matthæum* tollimus, qui, Hebræa lingua, id est, Syro-Chaldæa [2] Evangelium exaravit. [3] Sed autographum deperditum est, nec nisi versio Græca exstat, quæ pro autographo habetur.

III.

Cum libri omnes Sacri non uno eodemque tempore in canone positi sint, exstitit, ut alii aliis maiori in veneratione fuerint: nec apud omnes Ecclesias eamdem auctoritatem obtinuerint [4] antea quam exploraretur, ab

Hipponensem confirmavit: & in illo demum Sapientia, Ecclesiasticus, Tobias, Judith, & Maccabæi additi sunt. Quod etiam confirmavit Carthaginiense IIII. anno 419. Item Gelasius Papa anno 494. in concilio Romano.

[1] *Hieronym.* Præfat. in Opera Salomonis

[2] *Vide Dupinium* Prolegomen. Biblic. Tom.II. c.2. §. 3. *Quis vero fuerit auctor versionis, ignoratur.*

[3] *Ita sentiunt Bellarminus* de Verbo Dei L II. c. 7. & *Baronius* ad Ann. 34. *qui addunt etiam Paulli* Epist. ad Hebræos. *Sed hoc exploratum omnibus non est.*

[4] *Augustin.* de Doctr. Christ. L. II. c. 8.

ab Apoſtolorum diſciplina omnes fuiſſe profectos. Quæ cauſſa eſt, cur eos Catholici ad tres claſſes revocent, *Proto-Canonicos*, *Deutero-Canonicos*, *Apocryphos*. In prima claſſe ponuntur illi, de quibus numquam apud Catholicos dubitatum fuit, eſſentne divini, an ſecus. Hujuſmodi ſunt omnes illi Veteris teſtamenti libri, qui Hebraice ſcripti ſunt. Item Novum teſtamentum exceptis iis, quæ paullo poſt dicemus. Altera claſſis eſt eorum, qui tametſi divini, & canonici ſint, tamen dubitatum olim fuit, an ita eſſent: & pro canonicis ab aliquibus non habebantur: ſed inſtitutionis gratia legebantur in Eccleſia, & *Eccleſiaſtici* vocabantur. Ad hanc claſſem referuntur hi: additamentum ad librum *Eſther*, *oratio Jeremiæ*, liber *Baruch*; & quæ in Vulgata exſtant poſt caput XII. Danielis, nimirum *hiſtoria Suſannæ*, *oratio Azariæ*, *hymnus trium puerorum*, *Belis hiſtoria*. Item *Sapientia*, *Eccleſiaſticus*, pars *Eſther*, *Judith*, *Tobias*. Item *Marci* caput ultimum, Lucæ hiſtoria *de ſudore ſanguineo Chriſti*, & *apparitione Angeli*; Joannis hiſtoria *de muliere adultera*, Paulli *Epiſtola ad Hebræos*, *Jacobi Epiſtola*, *Petri Epiſtola ſecunda*, *Joannis ſecunda*, & *tertia*, *Judæ Epiſtola*, Joannis *Apocalypſis*. Ad tertiam claſſem ſpectant illi, qui licet poſt canonicos recenſeantur ac legi ſoleant, tamen in canone divinorum non ſunt, ſed adhuc dubitatur, divini ſint, an aliter: veluti oratio *Manaſſe*, tertius & quartus liber *Eſdræ*, tertius & quartus *Maccabæorum*, ceteri.

IIII.

I. Ex codice Hebræo librorum Veteris teſtamenti, de quo paullo ante diximus, plures verſiones factæ ſunt eorum gratia, qui Hebræam linguam non callebant.

bant. [1] Græcæ celebriores sunt, de iis igitur primo dicemus. Hæ septem omnino numerantur. Antiquior omnium est illa, quam *LXX Interpretum* vocant. Hujus auctores faciunt aliqui septuaginta duos senes: alii probabilius judicant, auctorem notum non esse. Ut ut est ante Christum natum factam fuisse extra controversiam est positum. Alteram fecit *Aquila* Ponticus circiter annum CXXX. Christi, Adriano imperante. Is primum Christianus, deinde Judæus, plurima Judaica in sua translatione admisit: tamen codicem Hebræum fere ad verbum transfert. Tertius est *Theodotion* Ephesinus ex Christiano Hæreticus, ac demum Judæus, qui prope annum Christi CLXXXIIII. Commodo imperatore, uti putant, aliam exaravit, quæ ad LXX. Interpretes multum accedit. Quarta est *Symmachi* Samaritani, qui cum ex Judæo Christianus, ex Christiano Ebionis discipulus factus esset, Hebræum textum convertit. Verum non verbum de verbo reddidit, sed ejus sententias expressit, idque circiter annum CC. Severo imperante. Quintam, & sextam sine nomine auctoris Origenes Hierichunte, & Nicopoli in quibusdam doliis invenit. Fuisse septimam aliam anonymam, ait Hieronymus. Et hæc de versionibus Græcis.

II. Jam vero Origenes ex iis triplex opus composuit,

---

[1] *Hi libri sine punctis vocalibus primum conscripti fuere, & vera lectio traditione apud Judæos servabatur. Cum vero post Judæorum dispersionem traditio aboleri ceperit, addita fuere puncta vocalia circiter initium VI. sæculi, &, ut vulgo putatur, ab Judæis Tiberiensis academiæ. Hæc late persequitur Elias Levita, doctus Judæus. Sed præter ceteros Ludovicus Capellus in* Arcano punctuationis Hebraicæ revelato, & *Morinus* in Exercitat. Biblic. Exercit. XVIII.

fuit, quæ *Tetrapla*, *Hexapla*, *Octapla* vocata sunt. *Tetrapla* complectuntur quatuor versiones hoc ordine positas: primum Aquilæ, dein Symmachi, tum LXX. Interpretum, postremo Theodotionis, quatuor distinctis columnis expressas. *Hexapla* continent, præter quatuor versiones illas, textum Hebræum, Hebræis, & Græcis characteribus depictum. *Octapla* vero sex istis versionibus addunt quintam, & sextam Græcam, quas Origenes invenit, uti diximus supra. [1]

Præter editionem Origenis, aliæ a duobus conditæ sunt, quæ magno habebantur in pretio. Altera erat *Luciani* Antiocheni presbyteri, & martyris, qui sub Diocletiano, & Maximiano passus est. Hic LXX. Interpretes ad fidem Hebræi codicis emendatos edidit inito sæculo IIII. quæ cum in aliquibus mutata esset, versio nova non nullis videbatur. Altera erat *Hesychii*, qui eosdem libros Græcos quam emendatos vulgavit.

III. Præter Græcas aliæ sunt versiones Orientalibus linguis conscriptæ. Prima est *Samaritana*. Nam cum Samaritani paullo ante Christum, relicta idololatria, Judaicam religionem amplexarentur; haberent autem Pentateuchum Mosis tantum, eumque Hebræum, sed Samaritano charactere exaratum, eum religiose conservarunt. Sed ab Hieronymi fere ætate usque ad sæculum XVII. vix Christianis notus fuit: postea vero in eorum manus devenit: hodieque in Polyglottis Parisiensibus, & Anglicanis exstat. Ex hoc Pentateucho longe ante Christum facta est versio *Samaritana* lingua, id est lingua Chaldaica sed Samaritana dialecto, quæ Samaritanis in usu erat. Hæc una cum textu Samaritano edi solet. Utraque

---

[1] *Consule Cl. Montfauconum* in Prolegomenis ad Origenis Hexapla.

que tamen ad intelligentiam Hebræi pentateuchi, & Vulgatæ Latinæ multum lucis adfert. [1]

IIII. Altera est *Syriaca* versio, quæ omnium, quæ post Christum factæ sunt, antiquissima est. Lingua autem Syriaca reapse est Chaldaica, sed phrasi ac flexione ab ea interdum recedit. Hebræi enim in captivitate Babylonia linguæ domesticæ obliti, Chaldaica loqui cœperunt. Verum cum eam non ita commode pronuntiarent, quin aliud Hebraicum retinerent, nata est tertia dialectus, quam vocarunt Syriacam: quæ pro diversitate nationum, quibus serviebant Judæi, magis magisque a Chaldaica recessit, & diversis idiotismis vitiata est. [2] Hæc apud Judæos obtinebat tempore Christi, & Hebræa vulgaris appellabatur, quod Hebræis sive Judæis esset familiaris: immo etiam nunc obtinet apud Maronitas, seu Christianos, qui in vicis ac pagis Libani montis, & Syriæ habitant. Hac itaque lingua facta est versio quædam Veteris testamenti ex codice Hebræo, & Novi ex Græco fonte, qua utuntur Maronitæ in sacris suis, & quam *simplicem* appellant. Præterea aliam translationem utriusque testamenti ex Græco fonte expressam habent Maronitæ: quam ante mille annos factam fuisse contendunt non nulli. Certe ex iis gravissima argumenta sumi possunt ad Hæreticos profligandos.

V. Præterea in alias linguas Orientales conversi sunt codices Sacri, vel omnes, vel pars eorum aliqua: hujusmodi sunt *Arabica* versio, *Æthiopica*, *Persica*, *Armena*, *Illyrica*, *Coptica*, de quarum auctoritate, & antiquitate vel plane non constat, vel ita constat, ut ad inlu-

---

[1] *Vide Joann. Morinum* Exercitat. in Pentateuchum Samaritanum.

[2] *Vide Ludovicum de Dieu* Præfat. ad Grammatic. Linguar. Orientalium.

inluſtrandos veteres codices fere nihil conferant. [1] His addi poſsunt Occidentales, *Italica*, *Hiſpanica*, *Gallica*, *Germanica*, *Hungarica*, *Polorica*, *Belgica*, *Hibernica*, ceteræ, quæ ad id, quod quærimus, nullius uſus ſunt. [2]

VI. Reſtant *Chaldaicæ paraphraſes*, quæ poſt captivitatem Babyloniam eo conſilio conditæ ſunt, ut opitulari poſsent Judæis, qui veterem illam Hebræam Bibliorum vix aut nullo modo intelligebant: adeo ut doctores Judæi coacti eſsent Legem, & Prophetas in Synagogis Chaldaice populo explanare. [3] Hæc tamen ut facilius eorum præceptores efficerent, interpretationes & paraphraſes Chaldaica lingua conſcripſerunt, quæ Chaldaice vocantur *Targum* in ſingulari, in plurali vero *Targumim*, quod Latine redditur *interpretatio*. Tres hujuſmodi exſtant celebriores Paraphraſes: in *Pentateuchum*, in *Prophetas*, in *Hagiographa*. Prima auctorem habet *Onkeloſum*, qui paullo ante Chriſtum vixiſſe putatur. Altera condita fuit a *Jonathane Ben Uziel*, qui fuit æqualis *Onkeloſi*. Hic Priores, & Poſteriores Prophetas, Daniele excepto, interpretatus eſt. Exſtat præterea Paraphraſis in Pentateuchum ſub nomine Jonathanis, ſed recentioris longe auctoris eſt. Tertia Paraphraſis in Hagiographa tri-

---

[1] *Confer Dupinium in* Prolegomen. Biblior. *L. I. c.* 8. *&* *Simonium* Exercitat. Critic. c. 22. *ſeqq.* *& in* Hiſt. Cr. Veter. teſt. L. II. c. 22. *& in* Hiſt. Critic. Novi teſt. *Huetium de* Interpr. Claris L. II.

[2] *Vide Waltonum in* Prolegomen. ad Biblia Polyglotta Londinenſia, *qui de iis copioſe diſſerit*.

[3] „ *A diebus Eſdræ conſueverunt Judæi habere in-* „ *terpretem, qui populo id interpretetur, quod lector* „ *ex lege prælegit*. Maimonides *Hilch. Tephi. L. I. cap.* 12.

tribuitur cuidam *Josepho* cæco, vel lusco, sed fortasse plurimi auctores fuere. Præter has aliæ exstant *Paraphrases Chaldaicæ* in alios Bibliorum libros, sed certæ antiquitatis non sunt. [1] Porro harum Paraphrasium notitia admodum necessaria est nostris, qui ex iis & textum Scripturæ inlustrare, & adversus Judæos validissima argumenta promere possunt. [2] Nam primum plura loca interpretantur de Messia, quæ hodierni Judæi alio intellectu accipienda esse contendunt: quod argumento est ante Christum aliquas saltim exaratas fuisse: vel si post, doctrinam, quæ ante Christum vigebat, expressisse: non enim aliquid tale a posterioribus Judæis sperari poterat. [3] Deinde tantæ auctoritatis apud Judæos sunt *Targumim*, præsertim Onkelosi, & Jonathanis, ut fere eas Hebræo textui exæquare videantur. Idcirco a peritis Theologis magni fiunt ejusmodi *Targumim*.

VII. Ve-

---

[1] *Octo in præsentia exstant* Targumim. 1. Onkelosi *in Pentateuchum*. 2. Jonathanis Ben Uziel *in eos, quos Prophetas nominant Judæi*. 3. *In Pentateuchum sub nomine ejusdem* Uzielis. 4. *In Pentateuchum, sed dialecto Hierosolymitana exarata, quam vocant* Targum Hierosolymitanum. 5. *In libros* Meghilloth, *id est, in Ruth, Esther, Ecclesiasten, Canticum, & Lamentationes Jeremiæ*. 6. *Alia Targum in* Esther. 7. *Targum* Josephi cæci seu lusci *in Job, Psalmos, & Proverbia*. 8. *In* Paralipomena. *De Esdra, Nehemia, & Daniele non exstat* Targum. *Vide Humfredum Prideaux, in* Concordia Veter. & Novi Testam. P. II. L. 8. *& in* Histor. Judæorum P. II. L. 16. *Vide etiam Morinum laudatum, qui de iis eruditissime disputat*.

[2] *Confer Lucam Brugensem* Epistola ad Candidum.

[3] *Vide Brian. Walton.* in Appar. Biblico prolegom. XII. §. 14. *&* *Prideaux Libro ultimo loco laudato*.

VII. Venio ad *Latinas* versiones: quæ primis Ecclesiæ sæculis tot numero exstiterunt, ut vel ipso fatente Augustino [1] enumerari vix possent. Harum una præstantior habebatur, quæ ab Augustino *Itala* [2] ab Hieronymo *Communis*, & *Vulgata* nominatur, quæ ex Græco deducta erat. Verum cum Hieronymus in ea multa emendatione digna animadverteret, primum *Latinam* versionem Veteris testamenti ad fontes Græcos exegit & emendavit: immo vero aliquos libros, & Psalterium nove convertit, quæ versio periit. Deinde *Psalterium* Latinum ex Lucianea LXX. Interpr. editione, auctore Damaso papa, emendavit. Postremo cum in eremum Bethlemiticam secederet, aliam versionem Veteris testamenti ex Hebræo fonte aggressus est: omnesque libros, qui Hebraica lingua exstabant, & ab Judæis in canone ponuntur, etiam *Judith*, & *Tobiam*, Latine convertit: qui vero Græce legebantur, ut *Sapientia*, *Ecclesiasticus*, *Maccabæi*, *Baruch*, *Epistola Jeremiæ*, *additamenta ad Estherem*, & Danielis *duo ultima capita*, & *canticum trium Puerorum*, quæ Hebraice non exstabant, non convertit, sed Italam veterem intactam reliquit. Ex hac versione Hieronymi supersunt hodie liber *Psalmorum*, & *Prophetæ*, qui inter opera ipsius leguntur. Tanta autem fide in iis se gessit Hieronymus, ut ipsi homines Judæi ejus versionem Hebræo textui consentaneam esse defenderint: immo & Græci eam in Græcum sermonem verterunt. Latinis vero plerisque displicuit, qui ex LXX. Interpretum versione Latinam Italam expressam, eamque Apostolorum usu consecratam, ceteris anteponendam esse judicabant. [3]

 At

---

[1] De Doctrin. Christ. L. II. c. 2.

[2] „ *Itala ceteris præfertur*, *nam est verborum tenacior cum perspicuitate sententiæ* ibid. c. 15.

[3] *Consule August.* Epist. XIX. ad Hieron.

At Hieronymi obitu defervescente invidia, tum Nova, tum Vetus illa versio Latina eadem auctoritate excepta est: quod fine VI. sæculi obtinebat: [1] immo vero paullo post Nova versio prælata est Italæ vetustiori, & appellari cœpit *Vulgata*. Verum nescio quo modo ex utraque illa versione facta est versio *Vulgata*, quam nunc habemus: quæ partim ex Itala veteri, partim ex versione Hieronymi composita est. Nempe librorum, quos Hieronymus in sermonem Latinum non transtulit, de quibus ante dictum est, versio Vetus manet intacta in bibliis *Vulgatis*. Item Psalmorum versio in *Vulgata* nostra non est illa, quam Hieronymus ex Græco, aut Hebræo integre convertit; sed illa, quam ipse ex LXX. Luciani emendavit. Item Libri Sapientiæ, Ecclesiastici, Maccabæorum non sunt Hieronymi, sed ex antiqua versione anonyma. Hos si excipias, reliqui libri saltim maiori ex parte Hieronymi sunt: dico maiori ex parte, nam quædam in *Vulgata* reperiri, quæ non sunt Hieronymi, ex ejus commentariis plane conficitur, ubi alio modo legitur. Ut videatur dicendum, Latinam *Vulgatam* non modo ex versione Hieronymi, sed etiam ex aliis, præsertim ex *Itala* vetere, conflatam fuisse. Quo tempore, vel auctore, nescimus: illud certo scimus, ex plurimis coaluisse.

Porro Vulgatam nostram Tridentini PP. *authenticam* declararunt, sanciveruntque ut nemo eam quavis de caussa rejicere auderet. [2] Non eam Græco, ac Hebræo codici anteponendam esse dixerunt, vel fontes ipsos

---

[1] *Gregor. Magn.* Epist. ad Leandrum, p. libr. Moralium.

[2] *Sess. IIII. can.* 2.

ipſos damnarunt; [1] ſed tantum ceteris Latinis verſionibus præferendam eſse declararunt: [2] hoc eſt, in iis, quæ ad fidem, moreſque ſpectant, hanc præter ceteras Latinas veram, puram, & autographo magis eſſe conſentaneam finiverunt. [3] Sua tamen ſtat fontibus auctoritas, ex iiſque in rebus dubiis & obſcuris; in phraſibus, & proverbiis, & idiotiſmis exponendis; tum etiam in locis librariorum oſcitatione vitiatis inluſtrari poſſunt Vulgatæ plurima loca. Præſertim vero LXX. Senum verſio maximo ſemper in honore habita eſt. Hac Apoſtoli, & Evangeliſtæ uſi ſunt, [4] eaque naſcentis Eccleſiæ fidem confirmarunt. Hanc Veteres epiſcopi in ore ſemper habuerunt, ſcriptis inluſtrarunt, & Hebræo fonti magis conformem eſſe judicarunt. Hac eccleſia Græca a prima ætate ſacra fecit, & etiam nunc facit, conſentiente eccle-

---

[1] „ *Liberum reliquit*, Concilium, *omnibus, qui* „ *ſcripturas Sacras profundius meditantur, fontes Hebræos, & Græcos, quatenus opus eſt, conſulere, quo* „ *noſtram Latinam, vitio librariorum, vel temporum* „ *injuria corruptam, emendare valeant*. Salmero *Prolegom. 2. in Biblia. Confer. Andream Vegam* in Concil. Trident. L. XV. c. 9.

[2] „ *Nullam fontium mentionem faciunt* [Patres] „ *ſed ſolum ex verſionibus Latinis, quæ nunc circumferuntur, unam delegerunt; quam ceteris anteponerent*. Bellarminus *de Verbo Dei ſcripto L. II. c.* 1.

[3] „ *Eccleſia certos nos reddere voluit, in iis præ-* „ *ſertim, quæ ad fidem, & mores pertinent, nulla eſſe* „ *in hac verſione interpretum errata . . . . ſed tuto poſſe* „ *Fideles, & ſine periculo huic verſioni confidere*. Bellarminus *ibid. cap. 2.*

[4] *Irenæus L.III. c.25. Hieronymus* Præfat. in Evangelia.

sia Latina. Hanc Sixtus V. Pont. Max. ex Vaticano codice quam emendate edi curavit, & auctoritate sua roboravit. Id ipsum de Hebræo codice dicendum est, proportione servata. [1] Quod eorum gratia dictum sit, qui ut studium Græcæ, & Hebrææ linguæ reprehendant, ad hoc decretum Tridentinæ synodi confugere solent: quos merito carpit laudatus Bellarminus.

Sed antequam finem faciam, illud tirones monere non alienum erit, librorum, quos in Canonem suum ecclesia Romana refert, quosdam ab Hæreticis præsertim recentioribus vel integros, vel ex parte rejici solere, & pro Canonicis ac divinis non haberi. Hujusmodi sunt in Veteri testamento libri *Tobiæ*, *Judith*, *Sapientiæ*, *Ecclesiastis*, *Ecclesiastici*, *Cantici Canticorum*, *capita quædam Danielis*, liber *Jobi*, *Estheris*, *Psalmorum*, & libri duo primi *Maccabæorum*. Ex Novo testamento *Epistola Paulli ad Hebræos*, *Epistola Jacobi*, *Petri Epistola II.*; *Joannis Epistolæ III.*, *Judæ Epistola*. Nec id solum, sed etiam contra Evangelium *Matthæi*, & *Marci* quædam opponunt Anabaptistæ, qui in hoc, ut in ceteris, a Veteribus hæreticis stultitiæ hereditatem acceperunt. Et de Sacris codicibus satis dictum. [2] Nunc ea, quæ dicenda supersunt, expediamus.

CA-

[1] *Vide Melchior. Canum* de Locis Theologic. L. II. cap. 15.

[2] *Qui de hac materia scripserunt, totum hoc argumentum copiose persecuti sunt. Plures eorum adduximus, ut Dupinium, Simonium: ceteros ex Le Long.* Bibliotheca Sacra *P. II. cognoscere potestis, ubi omnes, qui de quavis Bibliorum parte libros ediderunt, accuratissime percenset.*

CAPUT III.

De celebrioribus Ecclesiæ Patribus usque ad X. sæculum.

PAtrum nomine, ut vobis exploratum esse confido, censentur Veteres illi, qui post Apostolorum ætatem, id est primis Ecclesiæ sæculis, insigni doctrina, ac pietate floruerunt, & in communitate cum ecclesia Catholica diem suum obierunt: tum demum eam non modo editis libris, sed etiam exemplo erudierunt, formarunt, roborarunt: quorum ea de caussa in Ecclesia scripta laudantur, & memoria in benedictione est. [1] Sed hæc acceptio stricta est, & Veteres episcopos tantum, qui sex primis Ecclesiæ sæculis vixere, complecti videtur. At hoc loco Patrum nomen latius patet, & ad eos etiam pertinet, qui posterioribus sæculis tamquam stellæ fulgentissimæ in Ecclesia resplenduerunt. Hi autem tanto in numero sunt, ut eos enumerare velle, atque de iis separatim disputare, longum esset, & a consilio operis alienum. Quare de iis tantum non nihil dicemus, qui litterarum nomine præter ceteros prædicantur, & utilia scripta nobis reliquerunt.

Sed ante quam id facio, illud monere consentaneum erit, non esse hoc loco sermonem de Patrum methodo, ac ratione disputandi in Theologia: propterea quod ex

 iis,

[1] *Referuntur etiam inter Patres, Tatianus, Tertullianus, Origenes, Eusebius Cæsariensis, Rufinus, alii, qui in Sanctorum album relati non sunt, immo vero non constat, an in Ecclesiæ sinu obierint: non quod re vera pro Patribus, & Doctoribus in Ecclesia habeantur; sed quod vastissima eruditione sua, & etiam antiquitate commendantur, & ex iis utilia multa sumi possunt.*

iis, quæ de Patrum philosophia diximus, [1] satis id constat. Cum enim Patres, quod jam sæpe monuimus, non dedita opera de Philosophia disputarent, sed in explananda Orthodoxa doctrina, & adversariis profligandis occuparentur toti; planum fit, ea, quæ de Patrum philosophia superioribus libris disseruimus, ad Theologiæ tractatus referri debere. Præterea cum in historia Theologiæ ordine ac distincte narraverimus, qua ratione Episcopi ac Doctores singulis Ecclesiæ sæculis usque ad finem sæculi X. Sacram doctrinam tractarint; non opus est, ut eadem repetamus. Quare satis erit in præsentia, qui singulis sæculis præstiterint Patres, & quibus scriptis Theologicis nobilitati fuerint, demonstrare.

SAECULUM II.

Qui sæculo secundo scripsere Patres, ut *Justinus*, *Athenagoras*, *Theophilus*, *Tatianus*, *Minutius*, *Clemens Alexandrinus*, ceteri fere omnes contra Gentiles, aliquando vero contra Judæos scripserunt pro veritate Christianæ religionis. De iis autem jam diximus: Duo supersunt: alter est Irenæus, de quo prima parte locuti sumus: alter Tertullianus, de quo breviter dicendum est.

Tertullianus igitur Carthaginiensis fine II. sæculi Christo nomen dedit, & presbyter consecratus, plurima pro fide Orthodoxa contra Gentiles, & Judæos, & Hæreticos lucubravit, ac mores corruptos sui sæculi emendare adortus est. Verum Montanistarum artibus delusus, aliquot contra certa dogmata libros divulgavit. Incertum etiam, an Catholicus obierit. Eorum, quæ pro Orthodoxa ecclesia scriptorum lucubravit, laudantur libri

[1] *Parte I. L.I. c.10. & L.III. c.2.*

libri *Præſcriptionum adverſus Hæreticos*, in quibus Eccleſiæ cauſſam accurate agit contra eos. Item libri aliquot contra errores Philoſophorum, velut Hermogenis, Marcionis, Praxeæ, ceterorum. Plurimum etiam laudatur ab omnigena eruditione, & ſacra, & profana, qua valebat. Verum, quod dolendum, ipſe doctiſſimus vir pergrandes errores admiſit in pleriſque ſcriptis, quæ propterea caute legenda. Reprehenditur etiam in eo, quod acri judicio interdum caret: quod adverſarios copia rationum obruit magis quam docet, & perſuadet: quod declamatorem magis agit, quam Philoſophum, & didaſcalum: quod dicendi genere turgido, duro, & inconcinno utitur, & propter inſolentes voces obſcuro: ut Afrum nullo negotio loqui cognoſcas.

SAECULUM III.

Thaſcius Cæcilius Cyprianus Carthaginienſis, vir doctiſſimus, & ſanctiſſimus, ſub Valeriano, & Gallieno pro Fide paſſus eſt. Plurima reliquit ſcripta, quibus & morum innocentiam ſuaſit, & Eccleſiaſticam diſciplinam ſuo ſplendori reſtituit. Item Gentiles adgreſſus eſt libro *de Idolorum vanitate*, & etiam Novatianos. Laudat in eo Lactantius ornatum in eloquendo, facilitatem in explicando, & in perſuadendo vim: addere poſſet, modeſtiam, gravitatem, pietatem, qua Pontificem loqui, & martyrio deſtinatum vel primo adſpectu cognoſcas. Stilus pro ſæculo, quo vixit, ſane eſt tolerabilis: ſed longe a maieſtate Tulliani ſermonis abeſt.

SAECULUM IIII.

Athanaſius Alexandrinus, clariſſimus Orientalis eccleſiæ doctor, iſque omni litterarum genere expolitus,

vitam omnem debellandis adversariis nostris consumsit. Nam & Gentiles confregit, & contra omnes hæreses breviter scripsit, & Apollinaristas, ac Samosatenianos fusius confutavit. Sed præsertim Arianos totis voluminibus perfregit: adeo ut unus ad ejusmodi Hæreticos penitus labefactandos suffecerit *Athanasius*. Laudant in eo viri docti perspicuitatem, suavitatem, vim, & copiam dicendi. Tum peritiam Dialecticæ artis, & in disputando moderationem, ac judicium: nam tametsi dextere & perite ex Scriptura, & Traditione argumentando adversariorum argumenta infirmaverit; tamen numquam se jactat, aut ostentat: nec syllogismorum artificium, aut subtilitates Dialecticas pueriliter præ se fert, suo argumento unice intentus, quod mira arte ac ingenio persequitur. Laudatur etiam ab Scripturarum eruditione, qua multum ceteris antecellit. Quare inter Polemicos theologos IIII. sæculi primum locum tenet. Desideratur tamen in eo linguæ Hebrææ notitia.

Epiphanius Phœnicius, Salaminis episcopus, vir fuit quinque linguis excultus, atque in Sacris, & Profanis scriptoribus bene versatus. Scripsit contra Hæreses LXXX. *Panarium*, in quo Veterum fragmenta insignia, & magna pars historiæ Ecclesiasticæ continetur. Utilissimum sane opus: nam & historiam hæresum condit, & eas strenue profligat. Quædam tamen in eo requirunt & veteres, & recentiores Catholici: aiunt enim, beatissimum virum, quod esset magno candore, atque animo aperto & simplici præditus, multa credidisse, quæ vera non sunt. Item in argumentis non nullis acre judicium non adhibuisse. Scripsisse etiam stilo simplici, abjecto, aspero: ita ut in ejus scriptis emendatum sermonem, & eloquentiam frustra requiratis. Hæc tamen plurimis aliis virtutibus vir doctissimus redemit.

Basilius Cappadox, Cæsariensis episcopus, tam singulari

gulari fuit & eloquentia, & doctrina; item tam acri judicio ac sollerti præditus, ut merito suo nomen *Magni* una omnium approbatione adeptus sit. Sed præsertim eloquentia ab omnibus commendatur: & si Photii judicio standum est, Demosthene, ceterisque Oratoribus inlustribus haud inferior est habendus: sin autem Erasmi, Græcis oratoribus longe præstat, vitiisque eorum caret. Certe in omni litterarum genere, ac stili varietate mire est disertus. Sive enim Scripturam exponat, sive Panegyricos scribat, sive Polemicos libros componat, sive Morales sermones, & Asceticos exaret, tam pure ac eleganter, tamque apte scribit, ut quid amplius requiri possit non videam. Et, quod mirabilius, tametsi tanta in eo & artis, & Philosophiæ peritia occurrat, quanta maxima occurrere potest; nulla ostentatio & significatio appareat artis, nulla scientiæ. Laudantur præ ceteris scriptis ejus *Homiliæ in Hexaemeron*.

Gregorius Nazianzenus Theologi cognomen ob acumen, quo de rebus divinis philosophatur, habuit. Magna eruditio, & facundia, & sanctimonia in *Orationibus* suis apparet. Oratio ejus nativa, suavis, facilis, jucunda videtur. Sententiæ acutæ & breves; sed sublimes & graves adeo, ut Erasmus dicat, vix aut nullo modo in alias linguas converti commode posse. In tanta tamen dicendi peritia, illud viris Rethoricæ artis peritis non placet, frequentes antitheses, allusiones, comparationes, quæ vim orationis enervare videntur.

Joannes Chrysostomus Antiocheæ natus, omni fere disciplinarum genere excultus fuit: quibus non ad pompam usus est, sed eas coegit servire pietati. Tanta autem valuit eloquentia, ut flumen aureum merito suo nominaretur, id enim sonat *Chrysostomus*. Illud autem in hoc homine mirabile, quod miram dulcedinem, & amœnitatem dictionis præ se fert, & omnia ad populorum aures

res accommodat adeo, ut nullus magis aut erudiat, aut placeat auditori: adeoque in *Homiliis*, si quis alius, excellit. Scripturam Sacram feliciter interpretatus est: ejusque interpretationes in Orientali ecclesia ceteris præferebantur: in Occidentali vero magni fiebant. Sunt tamen viri docti, qui putent, eum in aliquibus redundare, & in digressionibus multum videri.

Ad Latinos venio, in quibus primus se offert *Hilarius* Aquitanus, Pictaviensis episcopus, qui primus inter Latinos Catholicæ fidei explanationem, defensionemque adversus Arianos suscepit. Vir fuit singulari eruditione ornatus, magnæ eloquentiæ, acrisque judicii. Quibus dotibus quantum valeret, ostendit in *Libris XII. de Trinitate*, in quibus, ut ait Hieronymus, [1] duodecim Quinctiliani libros & stilo imitatus est, & numero. Quare inter optimos Polemicos referri debet. Laudatur etiam ab *Commentariis in Matthæum*, & *in Psalmos*. Verum in tanto eruditionis apparatu aliqui nævi se offerunt, quos viri acerrimi ingenii diligenter adnotarunt. Nam primum linguæ Hebrææ ignarus, in Græca mediocriter versatus erat. Deinde obruit magis lectorem suum, quam docet. Præterea periodis & longis, & intricatis abundat, ex quo incredibilis nascitur obscuritas, præsertim in quibusdam locis. Præterea frequens est in figuris, & antithesibus: in phrasi vero nimis elaboratus. Ad extremum utitur vocibus & novis, & barbaris: adeo ut a munditia, & facilitate Tullianæ dictionis toto cælo absit.

Ambrosius seu Romanus, seu Trevirensis, seu Arelatensis, Liguriæ, & Insubriæ primum præses, deinde vero Mediolanensis episcopus creatus est. Platonicæ philosophiæ haud ignarus, Græci vero sermonis callentissi-

[1] Epist. ad Magnum.

tiſſimus, & varia doctrina inſtructus feliciter Hæreticos aggreſſus eſt. In omnibus ſuis ſcriptis pietatem, gravitatem, jucunditatem miram ſpirat. Feliciter ex Græcis patribus præſertim ex Baſilio in ſua ſcripta plurima derivavit, idque ſummo judicio. Antecellunt *Hexaemeron*, & *LL. de Fide, & Trinitate ad Gratianum*, in quibus tam perſpicue obſcura Arianorum argumenta exponit, tamque perite & accurate diſſolvit, ut nemo eorum, qui tale quid præſtiterunt, ei ſit comparandus. Item *Commentarii in Lucam*, ubi magis Hiſtoricum ſenſum, quam in ceteris expoſitionibus, perſequitur. Verba ejus bona, ſed ſtilus ſæculum ſuum prodit: nam periodis brevibus, ſententiis argutis utitur: ut Senecam aliquem de re Chriſtiana diſputantem te audire dicas.

SAECULUM V.

Aurelius Auguſtinus Tagaſtæ in Numidia natus, Hipponenſis epiſcopus, de quo jam prima parte [1] mentionem fecimus, magnam virtutum copiam ad Theologiam tractandam adtulit: nam & ingenio acri præditus erat, & Sæcularibus litteris inſtructus, & in Sacris ſcripturis doctiſſime eruditus. Ad hæc in arte diſputandi multum verſatus. Tanta autem erat animi moderatione, ut etiam a procaciſſimis Hæreticis laceſſitus, ab omni maledicto temperaret. De ſe autem ita modice ſentiebat, ut errata ſua plane fateri non dubitarit: immo cum in libris de *Doctrina Chriſtiana* dotes enumeraret germani interpretis Scripturarum, ſe plurimas non habere, ingenue faſſus eſt. Quamvis eruditione cum Hieronymo, aut Origene comparari non poſſet, tamen ſubtilior Hieronymo, magis ordinatus Origene erat. Verbo dicam, in

[1] *L. III. c. 2.*

in Fidei dogmatibus discernendis, exponendisque accuratissimus erat: in adversariis refellendis mira arte valebat: ad monita vero vitæ recte instituendæ tradenda factus videbatur. Ex libris ejus laudantur, quos contra Paganos, Donatistas, Pelagianos, aliosque Hæreticos lucubravit: tametsi in libris duobus *de Genesi adversus Manichæos*, qui absoluti non sunt, felix non fuit. Item libri *de Doctrina Christiana*, in quibus Exegeticum, & Homileticum theologum informat. Item libri *de Civitate Dei* contra Paganos. In Novi testamenti parte aliqua exponenda felicior fuit.

Sunt tamen aliqua, quæ in eo censores & pii, & eruditi desiderant: quæ si habuisset, quem nos cum Augustino conferre possemus? Primum linguæ Hebrææ ignarus erat: Græcam vero minus quam mediocriter sciebat. Ex quo in Commentariis in Scripturam punctum non tulit: præsertim in libro inperfecto *in Genesim*, & *in Psalmos*: ubi ex inperitia linguarum ad allegorias deflectit, quod ipse ingenue fatetur. Præterea non nullis præjudiciis scripta sua aliquando infuscat. Item in plerisque suis scriptis obscurus est. Ciceronianam autem dictionem nec adfectavit, nec habet.

Hieronymus Stridonensis, omnì disciplinarum genere & Sacrarum, & Profanarum adeo eruditus fuit, ut in ecclesia Græca pares paucos habeat, in Latina vero neminem. Ad hæc Hebræam, Chaldæam, Græcam, & Latinam linguam callebat, & incredibili valebat eloquentia. Cumque & indefessus esset, ac longa vita usus, & interpretes omnes Hebræos, Græcos, ac Latinos legisset, omnino erat aptus qui Scripturam recte interpretaretur: adeo ut Veterum doctorum non alius tot præsidiis ad eam interpretandam fuerit munitus. Quare in Literali sensu exponendo una cum Chrysostomo primas tulit. Præterea scripta Polemica præstantissima nobis reliquit

quit contra Jovinianum, Helvidium, Vigilantium, ceteros. A nemine non laudatur Hieronymus: quædam tamen in eo requirunt doctiores Catholici: nempe existimant eum, ut erat fervidi temperamenti, in quibusdam modum non tenere: adeo ut mentem suam clarius exponere aliquando coactus fuerit. Ad hæc utitur interdum stilo declamatorio: & quamvis munditiem orationis habeat, tamen in Polemicis scriptis a didactico dicendi genere aliquando recedit. Tamen post Lactantium, ab eloquentia Latina multum laudis habet.

Theodoretus Antiochenus, episcopus Cyrensis, recondita eruditione, judicio limato, & Attica eloquentia nobilitatus, præclarum sibi nomen fecit in Oriente. Plurima reliquit scripta, quibus & Sacram scripturam exposuit, & hæreses aliquas refutavit, & alia multa conscripsit. Sed præsertim in Divinis litteris interpretandis enituit ejus industria: quas ad verbum multo pressius sequitur, quam ceteri patres Græci. Etiam in historia Ecclesiastica conscribenda palmam tulit. Tanta vero elegantia, tanta perspicuitas, is lepos in ejus scriptis apparet, ut Joannem Chrysostomum, quem sibi imitandum proposuit, omnino reddere videatur. Hæc laudant: plurima vero in eo reprehendunt doctores, quæ late persequitur Garnerius Jesuita, & Richardus Simon. Quod errores Theodori præceptoris defenderit: quod in Cyrillum Alexandrinum contumeliosius aliqua dixerit: quod plurima inutilia suis Quæstionibus admiscuerit: quod in Chronologia interdum labatur. Cetera præterire satius duco, quam doctissimum hominem tanta reprehensionum mole onerare.

Cyrillus Alexandrinus patriarcha, vitæ sanctitate mirabilis, ad certamina cum Hæreticis natus videbatur: nam & præstanti doctrina, & interiori Theologia ornatus erat, & in Dialectica arte bene exercitatus, & magno adver-

adversus eosdem zelo ardebat. Laudatur vehementer *Thesaurus de S. Trinitate* contra Arianos, & Eunomianos: item libri *contra Nestorium*, & *contra Julianum*, in quibus has duas pestes eruditissime confutavit.

Vincentius Gallus, monachus Lerinensis, Divinis litteris eruditus, Sæcularium vero haud ignarus, *Commonitorium* edidit adversus hæreses, non suo nomine, sed *Peregrini*, quo viam munit ad Hæreticos quoscumque refutandos: nempe docuit esse confugiendum ad Traditionem ecclesiæ Catholicæ, seu certam normam controversiarum de Fide, viamque tutissimam Hæreticos profligandi. Qua de caussa magno semper in pretio habitus fuit.

SAECULUM VI.

Hoc sæculo primus se offert *Anicius Manlius Torquatus Severinus Boethius* Romanus, de quo alio loco fusius commemoravimus, vir summo loco natus, & omni disciplinarum genere eruditus: nam & Logicus fuit, & Mathematicus, & Theologus, & Orator, & Poeta; Græce, ac Latine doctus. Multa lucubravit, in quibus & acre ingenium, quo valebat, & eximia eruditio elucet. Sed palmam ferunt *Libri V. de consolatione Philosophiæ*, quos exul Ticini conscripsit: quibus nihil venustius vel illud, vel præcedens sæculum vidit. In soluta vero oratione satis inperitiam sui sæculi ostendit. Scripsit etiam contra Eutychetem, & Nestorium.

Marcus Aurelius Cassiodorus senator Romanus, vir fuit Divinis, & Sæcularibus litteris apprime doctus: &, ut erant illa tempora, eloquens satis. Scripsit multa. Primum Exegetica in Scripturam, quæ præsertim ex Augustino decerpsit. Deinde Grammatica, & Historica. Sed præ ceteris laudantur libri *Institutionum Divinarum*, in

in quibus se in Sacra critica versatum esse demonstrat: tum etiam legisse ea, quæ Veteres episcopi ad theologiam Exegeticam pertinentia scripserunt, & historiam antiquiorum Interpretum: ex quo multa utilia pro sæculi moribus sumi possunt. Ex dictione vero eum sexto sæculo scripsisse, aperte cognoscitur.

Gregorius I. pontifex Maximus, cognomine *Magnus*, hoc sæculo labente floruit: quod non minus sanctitate, quam doctrina, celebre fecit. Scripta ejus Exegetica satis nota sunt. In iis Litteralem sensum non persequitur, sed ad Moralem plerumque se confert, quod populorum institutioni magis accommodatus videretur: nam ad formandos, emendandosque mores hic Pontifex factus videbatur. Ex illius scriptis præstant libri *Dialogorum*: quos qui legent, multum se profecisse fatebuntur. Sunt quæ in summi viri scriptis docti aliqui Catholici non laudent: nimirum quod litteralem sensum neglexerit: quod in Commentariis nimis interdum sit longus: quod illius oratio fluat luculenter: quod ob simplicitatem & candorem facile fidem habuerit scriptis, quæ plura falsa contineant: cetera hujusmodi. Sed hæc ætatis vitia sunt, non hominis: & cum illius virtutibus comparata, pæne nihil sunt.

SAECULUM VII.

Isidorus Junior, Hispalensis archiepiscopus, mirifica sanctitate claruit hoc sæculo: ac, pro sæculi consuetudine, etiam doctrina. Varia scripta reliquit Grammatica, & Historica: etiam *commentarios* in libros historicos Veteris testamenti, ex Gregorio desumtos, pro sæculo, quo scripsit, sane tolerabiles. Sed magis vitæ actionibus, quam lucubrationibus, & doctrina, Philosophus exstitit. Cetera, quæ in eo culpant viri docti, ex illius ævi more ac usu excusari possunt. SAE-

SAECULUM VIII.

Beda Britannus, ob morum integritatem appellatus *Venerabilis*, hoc sæculo clarus exstitit, & in omni disciplinarum genere versatus fuit. Nam & Græce, ac Latine sciebat, & Gentilium libros legerat, & plurima lectione, ac eruditione animum ornarat. Scripsit satis multa in vario litterarum genere. Etiam commentaria in Scripturam ex PP., qui antecesserant, scriptis fere depromta, quæ tolerabilia sunt. Negare non possumus, *Bedam* fuisse virum doctum, &, si ad sæculum, quo vixit, referimus, plane doctissimum, ac admirandum: rari enim, aut nulli ea ætate tot virtutibus ornati erant. An vero tanta tamque exquisita doctrina, quantam de eo prædicant Angli, ceterique, valuerit, vehementer dubito. Saltim ex ejus scriptis id non constat. In Divinis scripturis explanandis, nullo delectu singula conjungebat, nihil de suo addebat, præter allegorias aliquot. Dictio vero, ut ut dicunt aliqui, tam similis est Ciceronianæ, quam lapis homini.

Joannes Damascenus eruditione, & vitæ innocentia in ecclesia Orientali nobilitatus est. Bene de ecclesia Catholica meretur propter libros, quos contra Manichæos, Acephalos, Monothelitas, ceterosque exaravit, quibus & Christianorum, & Catholicorum partes strenue propugnavit. Non minimam laudem habent *Libri IIII. de Fide Orthodoxa*, in quibus Theologiæ quoddam corpus, & veluti systema dedit: quod longo post tempore Lombardus, ceterique Scholastici imitati sunt. Occurrunt tamen in tanto viro nævi aliqui, quos nostri dum eum laudant notare non dubitant. Nam primum, ut aiunt, gravissimis argumentis de libero arbitrio, fide, justificatione, ceteris, adjungit quædam abstrusa, metaphysica,

physica, & vix intelligibilia. Deinde vehementer delectatur disceptationibus abstractis, extraneis, & non necessariis: quod ex diuturna Arabum consuetudine, & nimio amore Aristotelis accepit. Tum Orationibus quibusdam suis fabulas aliquot non meditatus adhibuit. Praeterea utitur phraseologia insolita, & parum dilucida. Cetera omitto, quae hujusmodi sunt, ut nihil damni ex iis faciat *Damascenus*.

SAECULUM VIIII.

Eorum, qui saeculo VIIII. in ecclesia Occidentali floruere, Doctorum plerique omnes ita similes inter se sunt, ut qui unum paene cognitum habuerit, de ceteris vel me non monente dijudicare possit, modo aliquam praedictorum librorum notitiam habeat. Nam cum ex disciplina saeculorum, quae praecesserant, extitissent, in quibus nihil nisi Veterum episcoporum sententiae ordine ponebantur; nihil aliud ipsi praestiterunt, quam quosdam quasi centones lucubrare. Excellunt tamen inter eos *Rhabanus Magnus Maurus*, *Walafridus Strabo*, *Claudius Taurinensis*, *Haymo Alberstadiensis*, *Christianus Druthmarus*, *Notkerus Balbulus*, ceteri, qui saeculi sui eruditionem sunt praetergressi, & in Scripturae interpretatione aliquid non aspernandum ediderunt.

Horum *Walafridus* conditor est *Glossae*, quam vocant *ordinariam* in Scripturam, quae a non nullis praesertim Scholasticis magni fiebat. Sed viri acerrimi judicii monuere, nihil minus esse, quam *Glossam*, sed *Commentarium*: nam in explicandis verbis textus non semper occupatur; sed interpretationes addit subtiles & metaphysicas, quae nihil ad rem faciunt. Ex hoc autem de ceteris judicium sine negotio facietis: qui tametsi ingenio, & eruditione aliqua valuerint, eo saeculo tolerabiles sunt,

 cul-

cultiori sæculo non item. Et hæc de Exegetica theologia.

In Polemica vero ut mirificæ contentiones exstitere hoc sæculo in utraque Ecclesia, ita scripta diversa nata sunt; quorum aliqua aliis maiori in pretio habita sunt. De Prædestinatione contra Gottescalchum, qui plurimas turbas excitavit in Occidente, scripsere *Rhabanus Maurus*, *Hincmarus* Rhemensis, ceteri. [1] Item in controversia de Eucharistia, quæ celebris etiam fuit, pro nostris stetit inter primos *Paschasius Radbertus*, *Rhabanus Maurus*, alii. In Oriente contentiones a Photio Pseudo-Patriarcha Constantinopolitano excitatæ, tot turbas, tamque diuturnas commoverunt, ut tamdem apertum schisma inter utramque Ecclesiam evaserint. Sed Photium totis voluminibus perfregerunt ex Græcis *Joannes Veccus* patriarcha Constantinopolitanus. Ex Occidentalibus, *Ratramnus*, *Aeneas Parisiensis*, alii. Verum cum de his in historia Theologiæ dixerimus, propositi memores præcipuos hoc loco indicare satis superque duximus.

SAECULUM X.

Sæculo X., ut cum Poeta loquar, apparent rari nantes in gurgite vasto: nam rari scriptores occurrunt, quorum mentio cum honore fieri possit. In tanta tamen caligine emicat *S. Odo* Abbas Cluniacensis, qui *Collationes Morales in Job*, & *Comment. in LL. Regum* posteris reliquit. *Moses Bar Cepha* episcopus Syrus, in *Orat. de Opere sex dierum*, ceter. *Ratherius* Veronensis, qui lib. edidit contra *Antropomorphitas*, item *de Euchar. & Prædesti-*

[1] *Consule Gilb. Mauguinum in* Veterum Auctorum qui 9. sæculo de prædestinatione & gratia scripsere, operib. & fragmentis.

destinatione, aliique pauci. Hæc satis sint ut intelligatis, Adolescentes, qui singulis his sæculis inter ceteros doctrinæ gloria præstiterunt. Qui plura cognoscere avet, habet in promtu conditores historiæ Litterariæ. [1] Nos ad alia, quod tempus urget, orationem convertimus.

CAPUT IIII.

De Celebrioribus Scholasticis.

SCholastici vel sunt antiquiores, vel recentiores: illi a sæculo XII. usque ad XV. floruerunt: hi sæculo XVI. & XVII. Antiquiorum supervacaneum est nomina proferre: satis fuerit in memoriam revocare, quæ de Scholasticis philosophis diximus alio loco: [2] nam ii omnes Theologica laude nobilitati sunt. Ex Dominicanis inter ceteros prædicantur, *Albertus Magnus*, *Thomas Aquinas*, *Durandus* uterque, *Capreolus*. Ex Franciscanis *Halesius*, *Bonaventura*, *Scotus*, *Aureolus*, *Occamus*, ceteri. Ex Augustinianis, *Aegidius*, *Gregorius Ariminensis*, *Thomas de Argentina*, *Gerardus Senensis*, *Alfonsus Vargas*, & alii plurimi. Quæ tres familiæ cohortem omnem rigidiorum Scholasticorum fere complectuntur.

Est igitur hoc loco de novissimis Scholasticis tantum disputatio, qui his duobus sæculis, qui proxime præcesserunt, Scholasticæ theologiæ laude clari habiti sunt. Scholastici autem, qui hac IIII. ætate aliquid scriptis consignarunt, plerique omnes sunt Religiosi, qui huic philosophandi rationi vehementer se dederunt. Præter ceteros memorantur Jesuitæ, ex quorum familia innu-

[1] *Ut Bellarminus*, *Caveus*, *Warthonus*, *Colomesius*, *Labbæus*, *Oudinus*, *ceteri*.

[2] *Parte I. L. I. c. 12.*

meri profecti sunt Scholastici gravissimi, qui magno in pretio ea ætate fuere. Inlustriores sunt, *Adamus Tannerus*, *Martinus Becanus*, *Franciscus Suaresius* Granatensis, *Gabriel Vasquesius*, *Rodericus de Arriaga*, *Gregorius de Valentia*, *Franciscus Amicus*, *Leonardus Lessius*, Cardinalis uterque *Toletus*, & *de Lugo*, *Jacobus Granado*, *Joannes de Ledesma*, *Luisius Turrianus*, *Gaspar Hurtadus*, *Didacus de Avendano*, *Aegidius Conink*, *Sebastianus Izquierdo*, *Ludovicus Molina*, *Didacus Ruys*, alii: quibus addi possunt ceteri minorum gentium, ut *Comptonus*, *Rhodesius*, *Sandius*, *Gormas*, *Maurus*, & alii sine ullo fine. [1]

Proximi sunt Dominicani, qui Scholasticos etiam magni nominis pepererunt. Celebrantur inter alios, *Caietanus* cardinalis, *Fr. Ferrariensis*, *Victoria*, *Dominicus Soto*, *Bannezius*, *Javellus*, *Bartholomæus Medina*, *Alvaresius*, *Joannes a S. Thoma*, *Joannes Baptista Gonetus*, *Godoy*, ceteri. Ex Augustinianis autem nomen aliquod consecuti sunt, *Augustinus Gibbon de Burgo*, *Fridericus Gavardi*. Ex Franciscanis, *Joannes Lalemandet*, *Frassen*, *Du-Pasquier*, *Mastrius*, *Lichetus*, *Fevardentius* senior, *J. Maior*. Ex Carmelitanis excellit *Philippus a SS. Trinitate*, qui edidit præter alia *Disputa-*

[1] *Cum fere omnes, qui vicino sæculo scripserunt, Scholastici ex Hispania profecti sint, in qua hæc obtinet adhuc & Philosophia, & Theologia; qui eorum nomina & scripta noscere cupit, legat Nicolaum Antonium in* Bibliotheca Hispanica Nova, *& Alegambe, & Sotvelum in* Bibliotheca Societatis Jesu. *Item Jacobum Quetif, & Jacobum Echard in* Scriptoribus Ordinis Prædicatorum: *& Lucam Wadingum in* Scriptoribus Ordinis Minorum. *In his libris præcipui Scholasticorum recentiorum nominantur, eorumque scripta percensentur.*

sputationes in Thomam. Item *Cursus Theologicus Salmanticensis*, qui X. tomis continetur. Ex Sæculari autem clero *Jacobus Almain*, *Guilelmus Estius*, *Nicolaus Ysambertus*, & alii, quos nominare non vacat.

Reliquis Scholasticis percensendis supersedemus: neque enim perfectam eorum historiam conscribere nobis proposuimus, sed fontes indicare tantum. De iis vero judicium facere, hac ætate præsertim, supervacaneum etiam puto: nam & ex iis, quæ plurimis in locis diximus, id plane constat: & presse adeo singuli coryphæorum suorum vestigiis insistunt, sententiasque defendunt; ut ex cujusque sectæ auctore & veluti signifero de reliquis judicare possimus: omnes enim idem dicunt, sed alii alio modo.

Illud tamen vos monitos volumus, non nullos eorum, quos nominavimus, etiam in Dogmaticæ, atque adeo Polemicæ theologiæ spatiis versatos fuisse, & aliquid etiam contra Hæreticos lucubrasse: in quo tamen longe diverso modo, ac in Scholastica fecerant, disputarunt.

CAPUT V.

De celebrioribus Dogmaticis & Polemicis.

QUamquam tot homines eruditissimi, & Philosophi gravissimi ab hinc duobus sæculis, seu a turbata per Recentiores hæreticos ecclesia Dei, adversum eos scripserint, & caussam ecclesiæ Catholicæ omni animi contentione defenderint; tamen non omnes eadem auctoritate censentur; sed alii aliis accuratius, & meliori ordine ac judicio scripserunt. Nobis tamen hæc suse persequi, ac singulatim demonstrare, non est consilium. Satis fuerit unum & alterum adducere eorum, qui vel

Theologiæ recte tradendæ viam straverunt, vel ejus partem insignem pro dignitate tractarunt: ut cognoscatis, Adolescentes, quos auctores consulere debeatis, ut in Sacra doctrina exponenda, defendendaque non pœnitendum progressum faciatis.

Quod antequam vobis expono, illud sciatis velim, Theologos fere omnes, qui XVI. sæculo ad Dogmaticam disciplinam animum contulerunt, eo consilio fecisse, ut Hæreticis, qui Orthodoxam doctrinam lacerabant mutilabantque, occurrerent: eosque argumentis conficerent, labefactarentque: adeoque Dogmaticos eosdem & Polemicos exstitisse. Non nisi labente superiori sæculo de Dogmatica nude tradenda cogitatum fuit. Quamquam, si plane res est dicenda, ii, qui Dogmaticos libros conscribere videntur, etiam Hæreticorum argumenta ordine adferunt, eaque infirmant, quod Polemicorum est: idque hoc sæculo plerumque obtinet. His adnotatis, de singulis, idque ordine, dicendum est.

Eorum qui sæculo XVI. in Theologia nobiles habiti sunt, eminet *Melchior Canus* Dominicanus, de quo jam sæpe mentionem fecimus, qui editis Libris XII. *de Locis Theologicis*, ex quibus argumenta Theologi sumere possint, & ad refellendos Hæreticos, & Sacra dogmata confirmanda, magnam sibi famam comparavit. Hos Cl. Serryus Dominicanus & ipse iterum formis descripsit, & *præfatione instar prologi galeati* ornavit: [1] quo *Canum* a vituperationibus suorum adversariorum defendit. Nimirum *Canus*, qui in primis nævos æqualium suorum notavit, in varias reprehensiones incidit, a quibus eum liberarunt Theologi gravissimi. Plurimis tamen placuit illa philosophandi ratio *Cani*, etiam Jesuitis non

[1] *Patavii ann.* 1714. 4.

non nullis, a quibus vehementer laudatur. [1] Certe judicio, eruditione, elegantia nemini sui temporis concedit: usque adeo ut etiam in præsentia qui de locis Theologicis aliquid explicant, *Canum* reddere toto animo contendant.

Alter est *Joannes Maldonatus* Jesuita, qui non modo Parisiis orationem habuit eloquentissimam *de ratione theologiæ Scholasticæ recte tradendæ*, qua plurium oculos adaperuit; sed etiam aliquos ipse libros conscripsit, in quibus rem Theologicam acri judicio explicavit, & hæreses, quæ tunc regnabant, confutavit. [2] Multum eruditione, & judicio valebat *Maldonatus*, & veram viam tradendi Sacram scientiam ingressus est: qua de caussa plurimum se probavit etiam posterioribus.

Etiam *Antonius Possevinus* Jesuita prætermittendus non est: nam etsi dedita opera de eadem materia, ut alii fecerant, non est locutus; tamen in suo *Apparatu Sacro* utilia plurima docuit, quibus ratio tradendi Theologiam emendari posset. Et quamquam interdum simulet se præjudicatas quasdam sui sæculi sententias probare; tamen ex principiis, quæ plurimis in locis disputat, satis declarat, quid ipse sentiat. Laudat enim plurimum eos, qui contrariam viam sequuntur, ut Maldonatum: deinde quædam adjungit utilissima documenta, quæ satis sint ut non sine aliqua laude nominetur.

Ludovicus de Carvajal Hispanus ex Franciscano-

---

[1] *Possevinus* Appar. Sac. Tom. II. pag. 101. *Franciscus Garcia in* Prolegom. Evangelici Concionatoris, de Ecclesiæ Canariensis Præsulibus. *Pallavicinus cardinalis in* Vindiciis Societatis Jesu c. 28. *Benedictus Pererius* Commentar. in Daniel. L. XII. c. 7.

[2] *Consule Possevinum* Biblioth. Select. L. III. c. 9. p. 131.

rum sodalitio, iisdem temporibus edidit *Theologicarum sententiarum librum singularem, sive restitutæ Theologiæ, & a Sophistica, & barbarie pro virili repurgatæ, specimen de Deo.* [1] Vidit quidem vir acutus & eruditus veram viam docendæ Theologiæ, eaque cum fructu adversum Hæreticos utendi: idque docuit beneficio aliorum: quo certe plurimum laudis habuit. [2] Et de primis illis hactenus.

Venio nunc ad eos, qui dogma aliquod contra Novatores strenue propugnarunt: de quibus quam brevissime potero dicam. Inter hos præcipuam laudem habet *Bellarminus* cardinalis, Jesuita, qui copioso illo opere *Controversiarum*, de verbo Dei, de S. Pontifice, de Conciliis egregie disputavit, atque Hæreticos insigniores sui temporis pro merito refutavit. Nimirum copiosa, & selecta eruditione pollebat *Bellarminus*: cui cum accesserit & peritia linguarum, & adsidua exercitatio disputandi de rebus Fidei, & labor indefessus in volvendis libris Hæreticorum; omnino aptus erat, qui scripta ex omni parte polita relinqueret. Laudatur etiam in eo modestia in refutandis adversariis, digna tali viro. Quædam in eo desiderantur, quæ tempori potius, quam homini, tribuenda videntur: non enim per id tempus disputandi ratio cum Hæreticis,

---

[1] *Nicolaus Antonius* Biblioth. Hispan. Nova.

[2] *Præter Theologos, quos adduximus, alii XVI. sæculo Scriptores occurrunt, qui de reformanda theologia Scholastica cogitarunt. In his censeri debet Laurentius a Villavicentio Hispanus ex sodalitio Augustiniano, qui librum edidit* de Formando Theologiæ studio, *ubi Scholasticorum disputandi viam reprehendit. Item Christophorus a Capite Fontium Anglus, Minister Generalis Franciscanæ familiæ, qui anno* 1586. *Parisiis librum emisit* de Theologia Scholastica corrigenda, *aliique.*

reticis, dogmataque inluſtrandi eo in lumine & ſplendore poſita erat, quo nunc eſt: neque qui tot tamque difficilia in unum codicem conjecerat, omnia recte atque ordine explanare poterat. [1] Quare non eſt cur *Bellarminum* hoc nomine accuſemus. Id certe *Bellarmino* laudi verti debet, quod primus inter noſtros de omnibus controverſiis cum Hæreticis dedita opera ſermonem fecit. Quæ cauſſa fuit cur Novatores plurimi, qui aliquod dogma ſibi refutandum propoſuerant, facere non potuerint, quin in *Bellarminum* oculos illico converteterint, quem propterea ſcriptis multis adgreſſi ſunt.

Bellarmino adjungimus Jeſuitas aliquos: ac primum *Jacobum Gretſerum* fidum paraſtatam, qui Bellarmini libros contra Hæreticos defendit. Deinde *Valentiam*, *Becanum*, *Caniſium*, *Coſterum*, qui ea ætate cum Hæreticis bellum haud infeliciter geſſerunt.

Iiſdem temporibus cum honore memorantur, *Joannes Ekius*, *Petrus Soto* Dominicanus, *Thomas Stapletonus*, *Jacobus David Perronius* cardinalis, *Joannes Faber* Dominicanus epiſcopus Vienenſis, *Joannes Cochlæus*, *Thomas*,

[1] *Franciſcus Veronius Jeſuita in* Methodo Controverſiarum, *& præſertim in* Regula Generali fidei Catholicæ *ait*, *in* Controverſiis *Bellarmini*, *& hujus generis magnis voluminibus inutilia fere contineri*, *& quæ parum ad rem faciant*. *Conſule Richard. Simonium* Lettres Choiſies Lett. 30. pag. 212. ſeq. *Alii autem Catholici eum accuſant*, *quod argumenta nullius ponderis interdum adferat*: *quod* ſubleſtæ *fidei ſit in citandis auctorum locis*: *cetera*, *quæ videas apud Launoium in* Epiſtolis. *Vide Theoph. Raynaudum* Erotem. de bonis, & malis libris. Parte I. erot. 15. *& Danielem Bartolum in* Vita Bellarmini, *qui Cardinalem prædictum omni animi contentione defendit*.

mas Waldensis , *Jodocus Coccius* , *Ruardus Tapperus* , *Albertus Pighius* , *Hossius* cardinalis , *Jacobus Latomus* , *Jodocus Clitoræus* , *Jacobus Paiva de Andrada* , *Andreas Vega* , *Alfonsus a Castro* , *Claudius Espencæus* , *Guilelmus Lindanus* , *Stephanus Gardinerus* , ut alios omittam , qui celebritatem aliquam scriptis suis consecuti sunt .

Sed ad sæculum XVII. veniamus , in quo ut maior horum scriptorum copia occurit,ita maior nobis adhibenda est cura , ut non nisi eos adducamus , qui in aliquo numero fuerunt,ne infinite excurrat oratio.In his *Franciscus Veronius*, *Petrus Cottonius*, *Joannes Gonterius*, *Laurentius Forerus* , *Jacobus Kellerus*, Jesuitæ locum sibi faciunt propter controversias cum Hæreticis , quæ sunt in manibus : quarum aliquæ Germanica lingua conscriptæ fuere .

Clariorem tamen cum diligentiæ , tum eruditionis famam adepti sunt *Adrianus* , & *Petrus de Walemburch*, Episcopus uterque, alter Adrianopolitanus, alter Mysiensis : qui plurima contra Protestantes ediderunt , quæ conjunctim edita sunt Coloniæ anno CIↃIↃCLXVIIII. & seq. in duobus volum. in folio , ut aiunt . Certe inter eos , qui scriptis Ecclesiæ caussam fortiter egerunt, *Walemburchios* numerari debere , dubium non est . Protestantes aliquos adversantes sibi isti duo Episcopi experti sunt , eosque refutarunt .

Sed ecce vir & præstanti ingenio , & flagranti studio , & solidæ Theologiæ bene peritus , *Jacobus Benignus Bossuetus* episcopus Meldensis Gallus , cujus nomen non solum apud nostros , sed etiam apud Hæreticos celebre est . Plurima scripsit *Bossuetus* in vario Theologiæ genere : sed præsertim enituit ejus zelus contra Protestantes , Jurieum , Claudium , Ferrium , ceteros . Celebratur præ ceteris ejus *Expositio doctrinæ Catholicæ*,ea præsertim quæ curis posterioribus edita est. Item *Collatio cum Claudio ministro Charentonio de Eccle-*

sia

sia &c. Item *Tractatus de communione sub duabus speciebus*, ubi Lutherum, & Callixtum, & Jurieum confutat. Sed præcipuum *Bossueti* opus est *Historia de variatione Protestantium Ecclesiarum*, in qua illud efficere proposuit, Protestantes in religionis doctrina mutabiles esse, nec sibi constare. Huic libro Jacobus Basnagius ex Pseudo-Reformatis opposuit aliqua scripta, & præsertim *Historiam Ecclesiasticam a Christo nato usque ad hanc ætatem.* Quibus scriptis *Bossuetus* egregie respondit. Nec id solum, sed etiam de *Historia* sua pugnandum nostro fuit cum Petro Jurieuo. Varia de *Bossueto* doctorum hominum judicia fuere, quæ percensere non vacat. Illud pro certo dicere possumus, inter polemicos Catholicos pares paucos vicino sæculo eum habuisse, neminem superiorem.

Post hunc nominandus est *Antonius Arnaldus* doctor Parisiensis: de quo tamen homine multa in utramque partem dici possunt: nam & pro Jansenismo defendendo plurima scripsit, in quo notari jure meretur: & pro ecclesia Catholica contra Novatores eruditissime disputavit, quo ipso magnam sibi famam peperit. [1] Nos vero Jansenismum in homine detestamur: atque de iis tantum dicemus libris, quos Fidei gratia, & pro Ecclesiæ defensione conscripsit. In his primum locum damus eruditissimo operi de *Perpetua fide ecclesiæ Catholicæ quoad Eucharistiam &c.* quo libro & Joannem Claudium, & alios profligavit. De hoc libro duplex memoria proditur: alteri integrum *Arnaldo* tribuunt: alteri partim *Arnaldo*, partim *Petro Nicolio* adscribendum esse dixerunt. Certe opus eruditum est, accuratissime, & acerrimo judicio conscriptum. Alter *Arnaldi* liber est *Apologia pro Catholicis* contra Jurieum, belle, ac soli-

[1] *Vide Dupinium* Nova Biblioth. Script. Eccles. Tom. XVIII. p. 110.

solide scripta. Cetera illius scripta Philosophica,& Theologica satis nota sunt, nec ad institutum nostrum pertinet de iis disputare.

Addi his potest ipse *Petrus Nicolius*, vir certe eruditus, & acerrimi ingenii, propter librum inscriptum, *Præjudicia de unitate Ecclesiæ*,& de *Reformatis schismatis convictis*, in quibus Protestantes strenue confutat. Hic auctor, qui in eadem Arnaldi caussa fuisset, paullo diversa fata expertus est, nec adolescentium ingeniis accommodatus videtur: certe non nisi caute legendus est.

Præter eos, quos hucusque memoravimus, alii fuere eodem sæculo, qui in eodem argumento versati sunt, & aliquid elenchticum ediderunt. [1] Quos tamen nominare omnes, plena molestiæ res esset, & hoc tempore non necessaria. Nec defuere etiam, qui veluti in scholarum otio dogmata Ecclesiæ ordine exponerent, & ex Scriptura, ac Traditione confirmarent Juventutis commoditati: veluti *Dionysius Petavius* Jesuita, *Natalis Alexander* Dominicanus, *Franciscus Feu*, *Ludovicus Thomassinus*, & alii quidam. Qui omnes quanto honore excepti sint ab æqualibus, & supparibus, eorumdem scripta declarant, quæ omnium manibus teruntur. Id sine ulla hæsitatione dicere possumus, etiamsi perfectum Theologiæ corpus in iis non habeatur; tum etiam alii aliis

[1] *Veluti Gilbertus de Choiseul, Leo Allatius, Paullus Pelissonius, Franciscus D'Avemport, Anselmus Parisiensis, Eleonorus Langevin, Joannes Morinus, & etiam alii: quibus ex nostro sæculo adjungi debet Ludovicus Antonius Muratorius, Jacobus Boileau, Cordemoi, D' Antecourt, Liberius a Jesu, Michael le Vassor, Vitus Pichler Jesuita, qui edidit* Cursum Theologiæ Polemicæ universæ, *nec non alii, qui ex* Bibliothecis Ecclesiasticis *haberi possunt*.

aliis meliori ordine, & acriori judicio conscribant; magnum tamen eos adferre adjumentum Theologiæ studiosis, qui in iis libris collecta invenient, quæ non nisi magno cum labore & temporis dispendio sparsa requirerent, & invenirent.

His adjungi debent alii, qui vel eodem, vel præsenti sæculo Positivam cum Scholastica conjungere instituerunt, non id quidem confuse, & contentiose, sed clare, sobrie, & cum delectu. Hujusmodi fuere, *Joannes Baptista Du Hamel*, in *Theologia* sua & ejus *epitoma*, *Claudius Frassenius*, *Assermetus*, *Boucatus*, *Tournelyus*, *Witassius*, *Gottius*, *Habertius*, *Jueninus*, *Argentræus*, *Claudius Le Petit*, & alii nostris temporibus. Sed cum de iis jam supra aliquid dixerimus, non est cur de eadem materia fusius disputemus. Tantum nomina attingenda fuere.

CAPUT VI.

De celebrioribus Hæreticis.

DE celebrioribus Hæreticis quædam hoc loco adnectere non alienum putavi. Juvat enim scire, qui illi sint, qui apud Novatorum gregem fama præ ceteris prædicantur, ut iis penitus labefactatis, ceterorum, qui ex illis hauserunt, dogmata nullo negotio infirmari possint. Quare de non nullis breviter in præsentia dicemus, quo facilius vos tempore opportuno in iis profligandis operam & intelligentiam ponatis.

Tres Hæreticorum theologorum ætates constitui solent, in quibus singulis ipsi alia & alia ratione philosophandi usi sunt. Prima ab anno CIↃIↃXVII. quo Lutherus delirare cœpit, usque ad colloquium Ratisbonense, quod initio sæculi XVII. habitum fuit, decurrit. Altera ab eo tempore usque ad institutionem academiarum Re-

Regiarum circiter annum CIƆIƆCLX. Tertia ab conditis Academiis usque ad præsens tempus.

In prima ætate vocabulis Metaphysicis seu Scholasticis abstinuere Hæretici in tradenda Theologia: sed omnis in dogmatibus labor consumebatur. [1] At cum in colloquio Ratisbonensi tres illi Jesuitæ, Adamus Tannerus, Jacobus Gretserus, Balthasar Hagerus, vocabulis abstractis & Scholasticis in disputationibus uterentur, & quædam ad refutandos adversarios ex Metaphysica scholæ depromerent; etiam studio Metaphysicæ se dederunt Hæretici, & eodem modo disputare cœperunt ac scholastici Catholici, idque per totam fere secundam ætatem. Tertia ætate novam philosophandi rationem amplexati sunt: atque abjecta Scholastica disputandi methodo, & inanibus disceptationibus, ad stilum fusiorem, & Metaphysicarum notionum expertem, in tractandis dogmatibus reversi sunt; imitantes nostros, qui eadem disputandi methodo atque via in scriptis suis uti cœperunt.

I. Prima ætate prædicatur ab iis, præter *Lutherum* ipsum, *Philippus Melanchthon*, qui fuit conditor *Lutheranorum mitiorum*. Hic edidit *Locos Theologicos*, a Chemnitio inlustratos, & *Examen Concilii Tridentini*, aliaque. Deinde *Martinus Chemnitius*, qui Philippi *Locos* amplificavit, in Academiis exposuit, aliaque vulgavit. Deinde *Leonardus Hutterus*, qui *Locos* etiam conscripsit Lutheranis vehementer probatos hoc nomine, quod non solum contra Catholicos, sed etiam contra Calvinianos scripti sint. Quos propterea & publice legerunt, & commentariis inlustrarunt. Item edidit *Locos Theo-*

---

[1] *Conf. Ger. Frid. Stieberus* Histor. Theolog. Dogmat. Lutheri, & Melanchthonis opera restituta. Grustoviæ 1712. 8.

Theologicos, quibus Melanchthonem emendavit. Postremo *Matthæus Hafenrefferus*, cujus *Loci Theologici* tantam celebritatem adepti sunt, ut etiam in Svecia, & Dania publice expositi sint. Scripsit ipse inito sæculo XVII.

Ex Pseudo-Reformatis seu Calvinianis magno apud eos in honore est *Huldericus ZWinglius*, qui edidit *Brevem & Christianam in Evangelicam doctrinam isagogen*: præterea *Commentar. de vera & falsa Religione*. Deinde *Joannes Calvinus*, qui plurima lucubravit, quæ inter multum laudatur a suis adseclis liber de *Institutione Christianæ Religionis*. [1] Tum *Theodorus Beza*, & *Andreas Hyperius*, qui ab iis doctissimi prædicantur, & multa scripta reliquerunt. His addi possunt *Wolfgangus Musculus*, & *Petrus Martyr*: quibus non nulli addunt *Victorium Strigelium*, tametsi a Melanchthone stet. Plurimum etiam laudatur *Daniel Chamierus*, qui ineunte superiori sæculo floruit, ob *Panstratiam Catholicam* [2] opus eruditum: & *David Paræus* ejus æqualis, ceterique.

II. In altera ætate, quam Scholasticam vocant, e Lutheranis cum summa laude ab iis nominatur *Joannes Gerhardus*, qui in suis *Locis Theologicis* in primis Scholastica philosophandi ratione usus est: & auctor fuit ceteris, ut eadem sedulo imbuerentur. Hujus libri epitomæ aliquæ factæ sunt, & iis alio & alio modo usi sunt Lutherani, quod eum multa doctrina refertum, ordine, ac judicio conscriptum dicant: [3] &, si eos audimus, Lutheranorum omnium, qui de hoc argumento scripserunt, famam superavit, obscuravitque gloriam. Deinde

---

[1] *Editus fuit Basileæ* 1535. 8.

[2] *Prodiit post auctoris obitum anno* 1626. *fol. vol.* 4. *opera Turretinii*.

[3] *Consule Dupinium* Biblioth. Protestant. Tom. II. p. 1. pag. 74.

de Gaſpar Brochmanus *Univerſæ Theologiæ ſyſtemate* celebris, [1] quem alii compendifecerunt. Tum *Georgius Calixtus*, quem Lutherani recentiores hoc nomine reprehendunt, quod nimius fuerit Scholaſticus, & Logica, ac Metaphyſica impenſius fuerit uſus. [2] Verum reconditam eruditionem laudant, & admirantur. Præterea *Conradus Horneius*, & *Abrahamus Calovius* inſignis copioſo illo opere, quod inſcribitur, *Syſtema Locorum Theologicorum*. [3] Hic etſi eſſet Scholaſticus, tamen moderate de Scholaſtica judicabat. [4] Multo plus theologiæ Scholaſticæ deditus fuit Fridericus Koenigius in *Theologia Poſitiva Acroamatica*: [5] quem plurimi Proteſtantes exprimere conati ſunt. Etiam *Joannes Guilelmus Baierus*, & *Joannes Muſæus* percelebres Scholaſtici habiti ſunt, & multorum ſtudium ac induſtriam acuerunt. Quibus alii addi poſſent, qui vergente proximo ſæculo ex eadem diſciplina diſputarunt.

Ex Pſeudo-Reformatis hac ſecunda ætate primum locum

---

[1] *Editum Haffniæ* 1633. 2. *volum.4.*

[2] *Conſule J. F. Buddeum* Iſagog. Hiſtor. Theolog. Part. II. cap.1. p. m. 395.

[3] *Conſtat. XII. tomis* 4. *editum Wittebergæ* 1655. *uſque ad* 1677.

[4] „ *Sed nec inutile cenſemus moderatum Scholaſticorum theologorum ſtudium : & in primis accuratiori Theologo multum conferre judicamus ad confutandas ipſaſmet Papiſtarum hypotheſes, cum mutuis ſe conficiant contradictionibus*. Syſt. Theolog. Tom. I. proleg. quæſt.15. p.76.

[5] „ *Celebritatem itaque quod olim hocce compendium nactum ſit, non aliunde factum, quam quod eo tempore theologia Scholaſtica in eccleſia noſtra hinc inde regnaret*. Buddeus loc. cit. p.399.

locum obtinet *Joannes Macovius*, qui primus esse videtur, qui Scholasticam disputandi viam in Belgii academias introduxit. Præsertim autem *Gisbertus Voetius* est memorandus, qui nomen sibi fecit *Selectis Disputationibus Theologicis*, in quibus & suis, & Lutheranis videtur, Scholasticorum morem præter ceteros amplexari. Ceteros nominare non vacat, qui alio & alio modo eamdem viam secuti sunt.

III. Jam tertia ætas aliam tradendi Theologiam rationem vidit. Nam post Cartesium in Physicis, & Logicis; & post Pufendorfium in Ethicis, mutata fuit non modo Philosophica, sed etiam Theologica methodus: nam qui ab eo tempore vel systemata, vel compendia aliqua ediderunt Theologiæ, ab vocibus & notionibus Metaphysicis temperarunt. In hunc censum cum aliqua fama referuntur, Joachimus Justus Breithaupt ob *Theologicas Institutiones*, in quibus verbis & formulis ex Scriptura depromtis utitur præsertim. Item *Joannes Guilelmus Zieroldus*, *Joannes Wolfgangus Iaegerus*, *Christophorus Matthæus Pfaffius*, qui hoc nostro sæculo systemata ediderunt suis multum probata. Certe *Pfaffius*, tametsi secum constituerit ab Scholasticis vocibus abstinere, tamen plane fatetur, id se interdum efficere non potuisse, idque ut ab aliis intelligi posset. [1]

Eodem tempore, atque eadem de caussa Pseudo-Reformati veterem disputandi rationem in Theologiam inportarunt. Facem prætulit *Joannes Cocceius*, qui Theologiam sibi proposuit in Belgio perpolire ac emendare. Nam cum per id tempus Cartesiana philosophia in Belgio caput extolleret, exstitit ut, qui *Coccei* par-

L l tes

---

[1] *In* Prologo Galeato Institution. Theolog. Dogmat. & Moralis, *editarum ann.* 1720.

tes sequebantur, sensim ad eas Cartesianam rationem adjunxerint; vel quod ea Scholasticæ theologiæ esset opposita, vel alia de caussa. Id scimus, ab eo tempore plurimos, qui nec a Cartesio, nec a Gassendo stabant, Scholasticam docendi viam penitus rejecisse, & alia ratione adornasse systemata sua.

Hinc *Franciscus Burmannus* nova ratione lucubravit *Theologiæ Synopsin*. [1] Hinc etiam *Joannes Van Der Wayen*, & *Joannes Marckius*, & *Petrus Van Mastrich*, & *Nicolaus Gurtherus* profecti sunt, qui eodem modo sunt philosophati, nec cum minima apud suos laude. Maiori tamen cum plausu exceptus est liber *Salomonis Van Til* hoc tit. *Theologiæ utriusque compendium cum Naturalis, tum Revelatæ, una cum Appendice de origine controversiarum nostri temporis*; [2] quod alteram ab altera accurate separaverit. Quod imitatus est *Vanden Honert*. Et hi fere omnes Belgæ. Etiam ex Helvetiis *Joannes Enricus Heideggerus* iisdem vestigiis institit utroque opere de *Medulla Theologiæ Christianæ*, & de *Corpore Theologiæ Christianæ*: quod ipsis fatentibus Lutheranis, & eruditum admodum est, & palmam ceteris præripuit. Huic proximus est *Benedictus Pictetus*, qui in *Theologia Christiana*, præsertim secundo edita, breviter ille quidem, sed accurate, ut ipsi dicunt, non solum dogmata, sed historiam exponit. Sane vel ipsis Lutheranis adeo placuit, ut eum non modo laudarint, sed etiam in Germanicam linguam converterint. Sed de his satis superque. [3]

Ex

[1] *Edita Trajecti ad Rhenum 1671. 2. volum. 4.*

[2] *Lugdun. Batav. 1704. 4.*

[3] *Qui plura cupit de Pseudo-Reformatis legat Pfaffium* in Introduction. ad histor. Litterar. Theolog. notis amplissimis inlustrata. L.II. §. 8. pag. 258. seqq.

Ex Arminianis seu Remonstrantibus [quædam est propago Pseudo-Reformatorum,seu Calvinianorum] non ultimum locum habent Simonis Episcopii , & etiam Curcellæi *Institutiones* : etiamsi uterque morte impeditus opus suum non absolvit. Sed præ ceteris *Philippus a Limborch* a doctrina , & moderatione in *Theologia Christiana* prædicatur. [1] Inter Socinianos *Faustus Socinus* , & ejus sectatores , *Ostorodus* , *Volckelius* , *Crellius* , ceteri in aliquo numero fuere , & celebritatem nominis consecuti sunt . [2]

Et hi sunt celebriores Hæretici , qui aliquid Theologicum singulis ætatibus ediderunt , ut suas sententias confirmarent . Abstinui ab enumerandis iis , qui scriptis Polemicis contra nostros nomen aliquod sibi fecerunt , idque duplici de caussa : quarum erat altera , quia infinita esset oratio , si omnes Polemicos ad calculum revocare vellem , sunt enim fere innumeri : altera , quia eorum , quos numeravimus , primores , & , ut ita dicam , signiferi , non modo de Dogmatica theologia , sed etiam de Polemica libros satis multos lucubrarunt , edideruntque. Quos qui consecuti sunt nihil aliud fecerunt , quam priorum placita exponere & amplificare . Omnes enim vel ad Lutheranos , vel Calvinianos , vel Socinianos , vel Anabaptistas , vel aliam classem referuntur . Verum ne vos alicujus utilioris notitiæ expertes dimittamus, præcipuorum nomina indicabimus .

Veterum Lutheranorum , qui contra nostros vulgarunt libros Polemicos , nota sunt nomina *Joannis Brentii* , *Matthiæ Flacii* , *Joannis Wigandi* , *Andreæ Osiandri* , L 2 *Mar-*

[1] *Amstelædami 1686. & auctior. 1715.*

[2] *Confer. Christophorus Sandius* Biblioth. Anti-Trinitariorum pag.91. & 96.

Martini Buceri, *Urb. Rhegii*, ceterorumque, quibus inmorari non licet. Recentiorum vero prædicantur, *Aegidius Hunnius*, *Joannes Hulsemannus*, *Abrahamus Calovius*, *Joannes Georgius Dorschæus*, *Henricus Hoepfnerus*, *Balthasar Meisnerus*, *Joannes Musæus*, *Georgius Calixtus*, *Joannes Adamus Scherzerus*, *Valentinus Alberti*, *Pfeifferus*, *Daniel Scultetus*, ut alios omittam, qui singulis annis aliquid novum lucubrare solent.

Ex Pseudo-Reformatis recentioribus [veteres, ut *Calvinus*, *Beza*, *Oecolampadius*, *P. Martyr*, *Bullingerus*, aliique satis superque cogniti sunt] sunt apud eos in pretio *Guilelmus Vhitakerus*, *Franciscus Gomarus*, *Petrus Molinæus*, *Ludovicus Crocius*, *Guilelmus Amesius*, *Fridericus Spanhemius*, *Jacobus Basnagius*, *Petrus Jurieu*, *Andreas Rivetus*, *Samuel Maresius*, *Joannes Cocceius*, *Joannes Claudius*, *Moses Amyraldus*, *Jacobus Lenfant*, *Beausobrius*, *Blondellus*, *Turretinius* senior, *Dallæus*, *Heideggerus*, aliique non pauci. Quibus addi possunt ex Anglis, *Joannes Rainoldus*, *Joannes Prideaux*, *Wisthonus*, *Burnetus*, ut alios prætercam.

Hi sunt, qui vulgo laudantur. Quot autem sint, qui apud eos maiori in veneratione habeantur, & contra nostros strenue suos errores propugnare judicentur; id non nisi ex ipsis Hæreticorum libris, aut eorum saltim, qui de hoc argumento fusius accuratiusque pertractarunt, [1] cognosci potest. Quod quia vobis, Adolescentes, non est concessum, iis, quæ hucusque disputavimus, contenti esse debetis. Cum vero ætate, ac doctrina progressi eritis, plurimam notitiam ex Dupinii *Bibliotheca Protestantium* haurire poteritis, quo eos in prom-

[1] *Ut Pfaffius*, *Fabricius*, *Buddeus*, *aliique Hæretici locis citatis*.

promtu habeatis, si aliquorum systemata confutare in animo proposueritis. Non enim nisi legendis libris, qui errores ipsos defendunt, quale eorum sit systema, plane intelligi potest. Sed hæc valentiorum sunt laterum: & non, nisi si per Ecclesiam liceat, præstari possunt. Reliqua, quæ continenter prodeunt, scripta Hæreticorum ex *Ephemeride*, quæ singulis fere in urbibus politioribus conditur, facile comparari possunt. Et de Hæreticis, eorumque classibus satis pro tironum intellectu dictum puto.

Hactenus, Adolescentes, quæ magis necessaria videbantur ut vos ad Philosophiæ, ac Theologiæ adyta manuduceremus, dilucide ac distribute conscripsimus. Reliquum est, ut vestræ satietati consulamus, & tamdem aliquando peroremus: ac de rebus insolitis, & ab scholarum vestrarum consuetudine longe remotis, disputandi finem faciamus. Plurima profecto adhibere possemus, & vero etiam deberemus, si pauca hæc, quæ diximus, omni ex parte inlustrare, atque in lumine suo collocare conaremur. Sed hæc & invidiæ plena sunt, & laboris, nec fortasse vobis hoc tempore opportuna. Quare satius puto quædam obscura relinquere, quam vestro detrimento & incommodo certa capita explanare. Vos ego interea hisce litteris infantes blande infantiumque ritu tractandos duco: quibus non duriores, acerbioresque cibi, sale, aromatibus, succis suaves redditi; sed molliores, suaviores, nec stomaco graves apponi solent. Quod si ea, quæ scripsimus, recte intellexeritis, nihil ultra fortasse desiderabitis. Sin minus, continenti labore efficietis, ut vobis admonitore opus non sit. Nos vero utrique rei quoad potuimus consuluimus, argumento, & satietati: neque enim tantam rerum copiam tam parvo volumine complecti, nedum pro dignitate exponere, poteramus. Sed de nostro consilio satis.

ſatis. Reliqui vos eſtis, qui niſi toto animo in has diſciplinas incumbitis, & rem omnem iſtam mente comprehenditis, antea quam ad graviores diſciplinas illas animum adjungatis; invito, & prædicente me, laborem omnem, & operam in Philoſophia, ac Theologia addiſcenda inutiliter conſumetis.

F I N I S.

MEN-

MENDA	CORRIGE.
Pag. 10 lin.4 rgenandi	regnandi
p.15 l.14 inaceffibilem	inacceffibilem
p.31 l.11 Hiplerumque	Hi plerumque
p.44 l.24 conjuctus	conjunctus
p.46 l.ult. Animæ	Animas
p.56 l. 8 Itaqne	Itaque
p.63 nota 1. *Proeterea*	*Præterea*
p.85 [5]	[1]
p.102 l.11 comiferunt	commiferunt
p.109 l.2 accomodari	accommodari
p.110 l.6 Pilofophiæ	Philofophiæ
p.111 nota 4. *qaantum*	*quantum*
p.128 l.4 Muficæ	Muficæ
p.155 l.12 Metaphificis	Metaphyficis
p.156 *nota* 3 .*n*	*in*
p.157 *titulo* XIBER	LIBER
p.190 l.6 delegibus	de legibus
p.199 l.15 cedendum	cædendum
p.213 l.23 quæ	qui
p:220 titulo APPRATUS	APPARATUS
p.228 CAP.III. l.2. pre	præ
p.230 232 fyllabas aliquas vitio divifas	conjunge
p.232 l.5 Verulaminus	Verulamius
p.248 l.2 nihi	nihil
p.288 l.27 folidet	folide
p.289 l.4 virifimiliter	verifimiliter
p.294 l.18 laudantur	laudatur
l.26 qui	quæ
p.302 l.15 inoportunum	inopportunum

ibid.

ibid. syllabas aliquas vitio divisas	conjunge
p.310 l.10 inplebant	implebant
p.328 nota 2. Prœmio	Procœmio
p.341 l.9 ambiguuo	ambiguo
p.362 syllabas divisas	conjunge
p.366 l.3 fæculari	sæculari
p.369 l.1 noti	toti
p.370 nota 3. fine *pctius*	*potius*
p.373 374 378 379 divisas syllabas	conjunge
p.395 nota 2. *fraudulente*	*fraudulenter*
p.408 nota 1. *idsputant*	*disputant*
p.410 l.20 cætu	cœtu
p.416 l.20 *prophanam*	*profanam*
p.432 l.17 inutriti	innutriti
p.433 l.2 *Honoratns*	*Honoratus*
p.440 *fine capitis* perectus	perfectus
p.444 nota 1. *acommodatius*	*accommodatius*
p.511 l.19 luculenter	lutulenter

Verba aliqua in partes typographi vitio divisa lector humanissimus emendet. Cetera ad auctoris *Orthographiam* formis æneis exscriptam exigere necesse est.

